

4576

III

5

47/7

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaja

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XXVII.

Uredil

Prof. Fran Kovačič.

Maribor 1932.

Mariborska tiskarna.

24/1/62

Vsebina. — Table des matières.

Stran. — Page.

I. Razprave. — Dissertations.

Šijanec dr. Fr., Slikar Frane Mihael Strauss. — Le peintre François Michel Strauss . . .	1
Pešič Fr., Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine. — Quelques fragments littéraires slovénes inédits de Stanko Vraz	14
Wambrechtsamer A. — Kovačič Fr., Planina in njeni prvi gospodarji. — Planina et ses premiers maîtres	65
Šijanec Fr., Slikar Janez Andrej Strauss. Dodatek: Seznam del F. M. in J. A. Straussa. — Le peintre Jean André Strauss. Supplément: Liste des oeuvres de F. M. et J. A. Strauss	81
Kelemina J., Goti na Balkanu. — Les Goths dans la péninsule des Balkans	121
Dolenc dr. Metod, Sorodni odmevi črnogorskih pravnih zgodbe in slovenskega običajnega prava. — Des échos congénères entre anecdotes juridiques du Monténégro et le droit d'habitude slovène	137
Mravljak Josip, Doneski k zgodovini kmetijstva v Dravski dolini v XVII. stoletju. — Quelques notices pour l'histoire d'agriculture dans la Vallée de Drave au XVII. siècle	171

II. Izveštja. — Rapports.

Baumgartner E., Važna numizmatična najdba v Mariboru. — Une trouvaille numismatique importante à Maribor	33
Kotnik J., Sprotuletna Vijolicea, dijaški list mariborske gimnazije iz l. 1846. — Une feuille de classe dite »Sprotuletna Vijolicea« (Violette de printemps) du gymnase de Maribor en 1846	38
Pešič Fr., Odkod ime Slomškovih »Drobtinice«? — D' où les »Drobtinice« de Slomšek tirent-elles leur nom	46
Glaser J., Doslej neznan zapis Prešernovega soneta o Apelu. — Copie du sonnet d'Apelle par Prešeren — jusqu'à présent inconnue	102
Glaser J., Literarne predloge in paralele. — Parallèles littéraires	104
Mravljak J., Iz vuzeniške zgodovine. — Fragments de l'histoire de Vuzenica	107
Kovačič Fr., Slomšekov najstarejši rokopis. — Manuscrit le plus ancien de Slomšek.	190
Gročelj M., O naših starih geografskih imenih. — Autour des noms anciens géographiques.	192
Mravljak Josip, Guštanjski rokodelski (obrtniški) ečh. — Corps de métier à Guštanj.	194
Kokolj Miroslav, Znaki prekmurskega tkaničanja. — Signatures d'art textile dans le Prekmourie	197

III. Nekrolog. — Nécrologie.

Baš Fr., Dr. Stanko Vurnik. — Le dr. Stanko Vurnik	47
--	----

IV. Bibliografija. — Bibliographie (ethnographique slovène).

Baš Fr., Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1931.	205
--	-----

V. Slovtvo. — Littérature.

Kos Milko, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. V. Steska	49
Orožen Janko, Zgodovina Celja. III. J. Mravljak	50
Mravljak Josip, Dravograd. I. Franjo Baš	51
Mariborski koledar 1932. F. K.	52
Dr. W. Steinhäuser, Die genealogischen Ortsnamen in Oesterreich. J. Kelemina	53
Schniderschicht Norbert, Die Geschichte der Pharmazie in Steiermark bis zum Jahre 185. F. Minařik	54
Domovina. Mészecse novine za szlovenzki narod. Vilko Novák	56
Mikola Sándor, A vendég múltja és jelene. Vilko Novak	57
Vanino Miroslav Dr., D. T., Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1773. F. I.	57
Zhoruik društva slovaških profesorjev. Jan Šedivý	58
Jovanovič Sl., Vlada Aleksandra Ohrenoviča. Fr. Vatovec	109
Ramovš Fr., Dialektološka karta slovenskega jezika. Dr. I. Dornik	110
Hribernik Fr.; Mestó Šořtanj. F. Baš	115
Slovenski biografski lekaikon. Franjo Baš	221
Kidrič Fr., Dobrovský in slovenski preporod njegove dohe. Janko Glaser	223
Boje Etbin, Slomšek naš dnhovni vrtnar. F. Kovačič	226
Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Franjo Baš	228
Rus Jože, Krst prvih Hrvatov in Srhov. Franjo Baš	230
H. Pirchegger, Geschichte der Steiermark, 1282—1740. Jos. Mravljak	231
Anton Mell, Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark. Jos. Mravljak	231
Kelemina J., Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Dr. Jos. Tominšek	232
Visky Károly, Volksbrauch der Ungarn. Franjo Baš	235
Zemljepis za II. razred srednjih šol. Franjo Baš	236
Korošec Viktor, Hethitische Staatsverträge. M. Slavič	236
»Das älteste germanische Sprachdenkmal.« H. Baerent	237
Sbornik Muzealne slovenske spoloonosti. J. Šedivý	238

VI. Društveni glasnik. — Chronique des Sociétés.

Zgodovinsko društvo v Mariboru	59, 115
Študijska knjičnica v Mariboru	62
Muzejsko društvo v Ptujju	118
Obvestilo glede imenika članov	239
Zamena publikacij	239

Priloga. — Annexe.

Arhiv za zgodovino in narodopisje	97—240
---	--------

Slikar Franc Mihael Strauss.

Stilna analiza.¹⁾

Dr. Franjo Šijanec.

Kakor ima bivša Kranjska svojega reprezentativnega slikarja baročne dobe v Valentinu Mencingerju, tako veljata oče Franc Mihael Strauss in sin Janecz Andrej kot zastopnika baročnega slikarstva na slovenještajerskem ozemlju. Mencingerjeva plodovitost pa prekaša oba Straussa ne le po številu ohranjenih in znanih del, marveč tudi po njih kvalitetni višini, in to slednje še v najodličnejši meri. Straussova dela so torej pomembna bolj v lokalno zgodovinskem pogledu, v toliko, kolikor lahko zasledujemo v njih delih specifični razvoj slikarstva 18. stol. na Slovenskem Štajerskem. Spoznali bomo v naslednjem, da so kljub razlikam v slikarski koncepciji med enim in drugim osnovne stilne komponente nele štajerskemu in kranjskemu mojstru skupne, marveč da tvorijo tudi ostalim slikarjem te dobe v območju notranjeavstrijskega in gornjeitalijanskega kulturnega kroga enotno podlago.

Umetnostne vrednote del Franca Mihaela Straussa moremo v označenem okvirju izvajati iz splošnih idejnih in umetnostnih temeljev 17. stoletja, v katerem je Štajerska izredno delavna. Koncem 16. in začetkom 17. stoletja se benečanske ter bolognsko-rimske eklecticistične težnje na avstrijskih tleh že razmeroma naglo razvijajo. Gradec postane za časa Karla II. in Ferdinanda II. prava kolonija gornjeitalijanskih umetnikov, katerih najznamenitejša, Theodoro Ghisi iz Mantue (1536—1601) in Giovanni Pietro de Pomis iz Lo-

¹⁾ Prvi del razprave »Franc Mihael in Janez Andrej Strauss« je priobčen v Zborniku za umetnostno zgodovino, letnik IX., 1929, zvezek 1—2, str. 1—10: Uvod, Opombe in Literatura; zvezek 3—4, str. 109—135: Rodovnik in življenjepis, Opombe. — Franc Mihael Strauss je bil rojen 11. IX. 1674 v Slovenjgradcu kot sin očeta Janeza in matere Marije (Katarine) Rozalije. Umrj je istotam 1. III. 1740. Oženjen je bil z Marijo Katarino Barbaro. — Njegov sin Janez Andrej Strauss je bil rojen 13. XI. 1721 v Slovenjgradcu, kjer je tudi umrl 11. IV. 1783. Oženjen je bil z Marijo Ano. — Arhivsko gradivo za življenjepis slovenjgraške slikarske rodbine Straussov tvorijo največ zapiski v rojstnih, poročnih in mrliških knjigah ter redkeje posamezne listine v slovenjgraškem župnijskem arhivu. Neznaten del listin se nahaja še v župnijskem arhivu v Starem trgu pri Slovenjgradcu. Nadalje je F. M. Strauss omenjen v Ruški kroniki, sin J. A. Strauss pa v vuzeniški župnijski kroniki in v listini Škof. arhiva v Ljubljani, Prot. 62, 658 iz 1770. l.

dija (1565—1633), še zastopata v času štajerske protireformacije pol maniristične, pol eklekticistične ohlike, mestoma še pozno renesančno kompozicijo. Vendar se pa Pomis že močno naslanja na Tintoretta (glej sliko Marije Pomagaj v Mariahilf pri Gradeu, 1611).

Čim zapušča Štajerska skupno z ostalimi alpskoavstrijskimi deželami krog severne naturalistične renesanse, se sporedno v isti meri že pomika v območje italijanskega baročnega razvoja, kjer stopnjema prehaja v svojo drugo veliko dobo, prav tako široko in za ljudsko umetnost plodovito, kakor je bila koncem srednjega veka gotska. V naših krajih so še pomešani nemški renesančni elementi z novimi italijanskimi na delih, kakor so n. pr. sv. Andrej v Spod. Doliču, table apostolov v Rušah, Rojstvo Jezusovo pri Sv. Katarini nad Laškim, Obglavljenje Janeza Krst. iz Št. Janža nad Dravčami, Madona iz Zavrč (1592)²⁾, Križanje iz Blagovne pri Celju (1624), sv. Cecilija iz Celja (Planner, 1627), Plannerjeve slike v Petrovčah (1665), sv. Lavrencij in Štefan iz Laškega (1666) i. t. d. Figure postajajo slikovitejše v obdelavi, ohrazi so idealizirani na naturalistični podlagi modela, krajina zgineva, barve postajajo melkejše, luč in senca se intenzivneje razlivata in v vedno močnejših kontrastih, tektonsko simetrična kompozicija se ruši in prehaja v dinamično, diagonalno, kjer figure vezano polnijo ves prostor. Vsa ta sredstva izražajo sedaj subjektivno in notranjo pomembnost dogodka z ozirom na gledaleca, ki naj občuti prav kot individuum lastne stvariteljske domišljije in v skali vseh možnih občutkov važnost počlovečenega, v ohliki narave se razodevajočega duba, veličino cerkve in božjih resnic.

Protireformacijski program se v histvu tudi na Štajerskem umetnostno nič drugače ne izraža kot v vseh katoliških deželah te dobe, samo da so umetniška sredstva pri nas v povojih, šibka, radi globoko vkoreninjene severno-naturalistične primesi formalno manj izrazita in negotova. V drugi polovici 17. stoletja se nam v delih Janeza Adama Weissenkircherja (1646—95), prvega in edinega znamenitejšega štajerskega mojstra, in še od tega le za dobo 15 let (1680—95), razodene domače baročno slikarstvo v najboljše obliki in na najbolj jasen način, tako da lahko smatramo njegova dela, predvsem dekoracije glavne dvorane na gradu Eggenberg pri Gradeu, za najpopolnejša na štajerskem ozemlju. V figurah, kompoziciji in v razmerju slikarskega dekora do arhitekture se naslanja Weissenkircher na Carraccijske, Renijske, Domenichinove, Guercinove, pa tudi na Poussinove. V slikarski obdelavi rabi izrazito svetlobna sredstva, je tu bližji in bolj soroden benečanskim eklektikom in naturalistom koncem 17. stoletja, n. pr. Zanchiju, Carlo Lotlu, ki jim je Caravaggiov tenehroso bolj v krvi kakor domači benečanski kolorizem iz prve polovice stoletja. Zelo zgodnji Kristusov krst (1680, graška deželna galerija) celo spominja na Niccolo Renierija iz Caravaggiove šole Manfredija v Rimu.

²⁾ Sedaj v mariborskem muzeju.

Od Weissenkircherjevih del se nahaja na slovenskem Štajerskem za njegov razvoj dovolj značilnih. Med zgodnejša v rdečkasto-rjavem koloritu po Lothovi šoli je šteti sv. Roka v Cezanjcvilih pri Ljutomeru (1682. signiran), Ecce homo v Vuzeuici (1685. sign.), sv. Družino v kapeli sv. Anc v Rogški Slatini (1686. sign.). Nekoliko bolj osvetljene v barvah in toplejše v tonih — drugih bistvenih znakov stilne spremembe ne kažejo — so slike iz zadnjih let pred smrtjo: Dva klečeča svetnika iz Sp. Dravograda (1692. sign.), Marija s sv. Dominikom in sv. Nikolaj iz mariborskega muzejca (sliki 1. in 2.), ki sta prej viseli v stolnici. Marija s sv. Dominikom in Detetom v naročju (1691. sign., mariborski muzej, sl. 1.) je po vsaj kompoziciji, po figurah in morda še celo v detajlih skoraj docela prevzeta od Pietro da Cortonove Marije s sv. Frančiškom (Eremitaža v Ljeningradu). Polzasenčen Marijin obraz, kontrastno osvetljena roka z dolgimi gracijoznimi prsti, ki izročajo ekstatično zamaknjenu Dominiku rožnivenec, na oblakih sedeča Marija, pred njo klečeči Dominik in k njemu nagnjeno Dete, — vse je še izraz prvotnega in drugod že zastarelega baročnega sentimenta, senzualne gracije in notranjega patosa. V Marijinem kontrapostu, v ostri luči in senci, v diagonali iz desnega spodnjega kota proti vrhnjemu levemu se razodeva izrazit barok, poln dinamičnih poudarkov in idealističnega zanosa. Druga Weissenkircherjeva slika iz mariborskega muzeja, Marija s sv. Nikolajem in Detetom (1692. sign., mariborski muzej, sl. 2.), poudarja še prav tako diagonalo, le da je tukaj za središče izbran svetnikov obraz (na prejšnji sliki je to bila Dominikova desna roka) in da gre diagonala iz levega kota proti vrhu. Slikarjev horror vacui je tukaj ozadje še bolj prenatrpal: za Marijino glavo je še glavica putta kot vrhnji zaključek diagonale in dve sta še simetrično na levi polovici slike za škofovo kapo; na vrhu pa se še prikaže Bog Oče s sv. Duhom-golobom. Drevjc in celo oblika listov je na prvi sliki po Cortonovi kompoziciji, pač pa so na Weissenkircherjevi angelci diskretneje pomaknjeni v ozadje. Putto na vrhu s svojim telesom sporedno spremlja diagonalo, vendar pa z desno nožico obrača smer v drugo diagonalo, ki pa je le kratka in poudarjena z otrokovim telesom, tako da imamo pred seboj nekaj prostorni cikcak. Dočim je na sliki sv. Nikolaja Marija frontalno in v prostoru pošev pomaknjena napram svetniku in je Dete kontrapostirano, je tukaj obratno Marija kontrapostirana in se Dete frontalno nagiba, tako da lahko govorimo v smislu baročnih kompozicijskih načel o skupinskem kontrapostu komponiranih mas z linearno in prostorninsko diagonalo. Najbolj očiten je pač Weissenkircherjev razvoj v rabi luči in sence ter v koloritu. Chiaroscuro njegovih zgodnjih del je med slovenještajerskimi slikami najznačilnejši na vuzeuiki podobi Ecce homo (1685. sign.) in je še videti kljub počrnlosti tudi na sliki dveh klečečih svetnikov iz Sp. Dravograda (1692. sign.). Kolorit je v tej dobi še benečanski (Tizian, Loth), inkarnat je še močno rdečkasto-rjav, posebno na senčnih partijah.

Pozneje pa se svetlobni kontrasti omilijo in barve dobe svetlejše tone. Je to razvoj, ki tukaj že prav rahlo napoveduje barvne težnje sledeče dobe. V vseh Weissenkircherjevih delih je posredovanje italijanskih baročnih pridobitev, benečanskih in rimskih, najvažnejšega pomena za štajersko ozemlje. Šolc kot take in posredno po njem vplivanih učencev ni zapustil, čeprav sta krogu njegovih poznobaročnih tendenc še najbližja Janez Veit Hauek (1746 nmrl) in Franc Karl Remp, ki je prvo desetletje 18. stoletja študiral v Italiji. Weissenkircher sam ne kaže izrazitejšega razvoja pri vsem svojem elekticizmu in spojenosti z benečanskimi slikarji iz druge polovice 17. stoletja. Njegovi biografi celo menijo, da je delal od 1670 do 1680 v Rimu, kamor bi ga bili poslali njegovi podporniki iz rodu Eggenbergov, vendar pa ta domneva ni zadostno dokazana ter samo sodijo po carracceskinih stropnih slikah na gradu imenovanih knezov³⁾. Weissenkircher je dobival največ naročil pod patronanco Eggenbergov, sicer pa ni o njegovih učnih letih in o njegovem življenju nič več znanega kakor o večini todobnih slikarjev pri nas.

Važnejša za razvoj baročnega slikarstva je gotovo druga generacija, čeprav ni postavila tako močne in plodovite osebnosti, kakor je bil Weissenkircher za drugo polovico 17. stoletja. Seznanila pa se je poglobljeje z naturalističnim elementom severa in juga ter ga na domači podlagi krepkeje uveljavljala, odgovarjajoč racionalističnim in subjektivnim naturalističnim težnjam 18. stoletja. Glavni vir ustvarjanja so bili poedinim nizozenskimi in flamskim mojstrom, ki so z ustanovitvijo dunajske umetnostne akademije 1716. l. v velikem številu posečali ne le središče monarhije, marveč tudi vsa glavna mesta dežel samih, — Poussin, Lorain, Rubens, Murillo in Watteau. Pridobitve slikarjev svetovnega slovesa so prihajale k nam v prvi vrsti od severa, največ z Dunaja, in niti ne toliko iz Benetk, ki stojijo prav na koncu italijanskega umetnostnega razvoja že tedaj. Edino s Tiepolom se še avstrijsko slikarstvo obogati, kar se tiče italijanske umetnosti, in zadobi na podlagi že pol rokokojskega iluzionističnega freskanstva silovit razmah in najsplošnejšo veljavo, tako da še tudi v drugi polovici stoletja o odločilnem antagonizmu med severom in jugom na ozemlju južne srednje Evrope ni mogoče izreči zadnje besede v prid enemu ali drugemu. Ugotoviti moremo samo skupna in sporedno tekoča razvoja stremjenja bodisi v klasicističnih, bodisi v rokokojsko slikovitih pojavih napram tipično zaostalim poznobaročnim, elekticističnim na eni in objektivno naturalističnim na drugi strani. Po Weissenkircherju je še n. pr. tudi Franc Ignac Flurer (1772 umrl) po svoji svetlobno kontrastirajoči dinamiki na oljnatih slikah dober epigon starejših baročnih tradicij, ki jih tukaj prav neznatno oblikuje s pomočjo subjektivistično razkrojenih barv. Flurer je sicer v svojih freskah, — med katerimi so one v Attemsovem gradu v Slov. Bi-

³⁾ Rosenberg-Gutman Anny, Hanns Adam Weissenkircher, Beiträge zur Kunstgeschichte Steiermarks und Kärntens II., Graz 1925.

strici na stopnišču, v kapeli in glavni dvorani nastale 1721 in so 10 let mlajše od njegovih najbolj znanih v Tolbadu pri Gradcu, — po eksuberantnih figurah in carraceeskni kompoziciji še globoko v 17. stoletju, ali drugo, kar je važnejše, se razodeva v zelo slikarsko barvnem občutenju, ki narašča tekom 18. stol. neprestano in ki se baš v monumentalnem freskantstvu najbolj vidno izraža. Če izvira po katalogu graške galerije najzgodnejša Flurerjeva slika, ki je znana, iz 1721. leta — dve leti po prvi znani sliki Franca Mihaela Straussa —, tedaj imamo v slovenjebistriških freskah, ki so signirane istega leta, brez dvoma že eno najzgodnejših Flurerjevih del pred seboj. Docela nova poteza v skladu z dunajskimi naturalisti pod vodstvom Jakoba van Schuppen, ki je rojen v Fontainebleauju (1670) in je nizozemskega pokolenja, je Flurerjevo zanimanje za krajino in legendarno snov. Aigen, Brandt, Ferg, Grund, Tamm, Schinnagl, Janneck so med drugimi gojili na dunajski akademiji moderne snovi kakor so portret, žanr, krajina. Flurerjeve izrazite pokrajinske slike zaslužijo kot delo domačega mojstra v tem še tako zelo z baročno snovjo, svetimi in mitološkimi dogodki prepojenem času posebno pažnjo, kakor so še tudi po stilu italijanskega značaja. Značilna je v tem pogledu tudi Franca Krištofa Jannecka pot iz Gradca, kjer je bil rojen (1703) in kjer je slikal svete podobe po domači tradiciji, na sever, na Dunaj in v Frankfurt ob Majnu (1735), da bi pri Orientu študiral Poussina, Loraina, Rubensa. Po svojem povratku na dunajsko akademijo se je posvetil kouverzacijski temi spet pod vplivom Watteauja⁴⁾. Če je van Schuppenova francosko-nizozemska šola vsaj histveno prodrla v salonu, v družbi prosvitljenih in posvetnih krogov dunajskega centra, se še v cerkvenih naročilih in monumentalnih delih krepko drži italijanistična, južno elekticistična in pozneje v freskantstvu predvsem Tiepolova smer. Po Rottmayerju, Granu, obeh Altomontih, Fantiju in drugih, ki so se jim še na koncu pridružili, tako Maulpertsch, Unterberger, Knoller, Hauzinger ter Kremser-Schmidt, ki tvorijo višek iluzionističnih stremljenj v religioznem in historičnem slikarstvu 18. stoletja, zraven teh je zlasti za dunajsko-avstrijsko ohmočje in posredno za štajersko ozemlje najodločilnejšega pomena Paul Troger (1698—1762), učence Giuseppe Albertija v Milanu in Giov. B. Piazzette v Benetkah, ki je prišel 1728 iz Italije in je po van Schuppenovi smrti postal rektor dunajske akademije. Slikovitost in prav že impresijonistično polaganje barv se pojavlja pri njem v taki stopnjevani meri, da ga more v tem nadkriljevati še edino Maulpertsch. Solimena, Crespi, Tiepolo so mu mogli služiti za vzor, poslednji predvsem v sproščeni kompoziciji in v dosledni negaciji realne arhitekture, v stropnih figurah, gledanih povsem z enotnega stališča od spodaj, v dosledni racionalistični ločitvi realnih prizo-

⁴⁾ Kähdebo H., Ein steiermärkischer Maler aus dem 18. Jahrh. (Janneck), Tagespost, Graz 1878, N.o 196—198, 204—205. — Suida Wilhelm, Die Landesbildergalerie und Skulpturensammlung in Graz, Österr. Kunstbücher, Sonderband II., Wien 1923.

rov na robu neba od plavajočih irrealnih na oblakih in deloma v figurah samih, ki še pri Trogerju niso povsem rokokojsko gracilne, kot postanejo to že pozneje pri Berglu. Trogerja moremo prav radi pomešanosti poznobaročnih in povsem rokokojskih elementov smatrati za najizrazitejšega posrednika pred nastopom čisto rokokojskih freskantov, ki stoje tudi snovno že pod vplivom francoskega slikarstva. Edini nižje-avstrijski slikar, ki je bil tudi v slovenskih krajih plodovit, Kremser-Schmidt (1718—1801), je zapustil v Gornjem gradu, pri Sv. Jožefu pri Slov. Bistrici in drugod na Slovenskem Štajerskem le zgodnejša dela, ki izkazujejo sicer še mračnost, a obenem že izredno slikovitost njegovih široko nanešenih barv. Običajne figuralne kompozicije za 17. stoletje merodajnih italijanskih, posebno benečanskih mojstrov eklektikov, pa se nič manj ne javljajo tudi pri Kremser-Schmidtu, saj je eden najplodovitejših cerkvenih slikarjev svoje dobe.

Slikarstvo prvih trideset let 18. stoletja je na Slovenskem Štajerskem v tako majhnem obsegu raziskano in poznano, da je vsaka ožja stilna opredelitev za cukrat izključena. Že delo Franca Mihaela Straussa samega je znano le po petih slikah iz razdobja 1719—1735. Med znanimi in signiranimi deli tega časa se nahajajo še od drugih mojstrov: Janeza Mihaela Rainwaldta oljnata slika sv. Frančiška Ks. v istoimenski cerkvi v Sav. dolini (1715), Janeza Krizostoma Vogla freske v Rušah (1721) in v Laškem (1728, 1737), Flurcrjeve freske v gradu v Slovenski Bistrici (1721), Filipa Karla Laubmanna freske v Slovenski Bistrici (1738) in v Studenicah pri Poljčanah (1738) ter njegove oltarne slike (kapela sv. Frančiška v Ptuju 1733), najdba sv. Križa v Vuzenici (1754), Grehitschacherjeva slika 14 priprošnjikov v sv. Radegundi pri Št. Lovrencu na Pohorju (1730). So pa še drugi manj znani slikarji, ki so razkropljeni po krajih vzhodne južne Štajerske. Okolišč. cerkvenih slikarjev Straussov ni tako širok kakor Mencingerjev, katerega dela še nahajamo na Štajerskem v zadostnem številu. Največ Straussovih slik je v severozapadnem delu s središčem v Slovenjgradu in le mlajšega Straussa dela segajo južneje in preko Celja. Zato tudi ni pomen slikarjev Straussov za štajersko ozemlje take važnosti, kakor je Mencingerjev za kranjsko deželo in za splošno slovensko baročno slikarstvo obče. Njihov nastop je le provincijalno lokalnega značaja, njih stilni razvoj se drži poprečne šablone in so dela po kvaliteti nedvomno slabša od Mencingerjevih, a v svojem trdovratnem slikovitem kolorističnem pojmovanju so le samosvoja in se dajo na mah spoznati med drugimi te dobe.

Ne na Štajerskem, v Mekinjah pri Kamniku se nahaja prvo znano signirano delo očeta Franca Mihaela Straussa, do danes obenem edino znano dela slikarjev Straussov na Kranjskem. Je to slika Marijinega vnebovzvetja (1719. sign.) v glavnem oltarju ondodne župnije in bivše samostanske cerkve, ki je bila žalibog 1875. l. po Idrijčanu Juriju Tavčarju tako preslikana, da po ko-

loritu in slikarski obdelavi ne odgovarja več svojemu prvotnemu stanju. Zasnutek je ikonografsko in v celoti tudi kompozicijsko posnet po znanih sorodnih slikah, počesu od Tiziana do Rubensa. Običajna dvodelnost je tudi tu dana po zbranih apostolih na tleh okrog sarkofaga in po gornji skupini plavajoče Marije ter angelov. Sarkofag je postavljen na stopnice nekoliko višje ter tako, da moli rob iz slike. Na levo in desno se simetrično razvrščajo apostoli, puščajoč spredaj v sredi slike in zadaj za sarkofagom v navpični osi, ki je tudi kompozicijska simetrala, prazen prostor. Apostoli, na levi sedem in na desni pet, se obračajo sede in kleče v živih kretujah zamaknjeneosti in ohljudovanja proti nebu. Skoraj vsi dvigajo svoje sive starčevske glave navzgor, oči imajo uprte v Marijo, roke so preseče iztegnjene. Prvi na levi kleči sv. Peter in je na pol obrnjen nazven, v desni roki ima nebeški ključ, levo pa je zamahnil kot izraz globokega čuvstva, ki ga pravkar preveva. Njemu nasproti na levi strani v istem obratu je pravkar z desno nogo pokleknil Janez Ev. V nebo obrnjeno mladeniško glavo obroblyajo do ramen kodrasti in svetli lasje. Črnolasi in bradati apostol za njim se nagiba spet naprej, najbrž bi moral gledati po slikarjevi zamisli začuden v globino sarkofaga, a v resnici le nerodno izteguje svojo desno roko, leva pa je zakrita po Janezu spredaj. Nejasen je izvor roke s prtom, padajočim na sarkofag, za glavo pravkar opisane apostola, ker nima odgovarjajoče figure. Lahko, da jo je Strauss naslikal kot desno roko nagibajočega se apostola, ki bi bil tako po kretuji motiviran, in je neuki Jurij Tavčar pri restavraciji zamenjal apostolovi roki, tako da je ona s prtom obvisela v zraku. Gornjo tretjino slike zavzema na oblakih polkleče plavajoča Marija, ki je v rahlem kontrapostu obrnjena z desne proti levi nazven, desno, s plaščem ovito nogo pa ima ponakujeno naprej. Plava razprostrti rok, od katerih je leva v diagonali višja od desne. Na vsaki strani se prikazujejo po trije angeli s krili, vidni do pasu.

Ohrazi in sive, bradate glave apostolov so še prav oni eklekticistični in zelo običajni Tizianovi starei. Nosijo slikovite, valovite bele brade, imajo osvetljene pleče in čela pol v luči pol v senci. Izrazito naturalističen tip, ki pa postane ne samo na tej sliki, temveč na vseh Straussovih podobah stereotipen izraz slikarjevih teženj po slikovitosti, je temna glava nagujenega apostola na desni: črni lasje in gosta črna brada, močan nos ter nizko čelo. To je še ostanek pristne baročne fiziognomije mučiteljev svetnikov in izraz vulgarnih mož iz ljudstva. Janezov obraz pa je obratno še ves lepotno idealiziran v smislu istega baročnega patosa in je poln svetniškega sentimenta. Zato tudi tukaj ni slučajno postavljen v bližino kontrastirajočega apostola. Močno razmahnjene kretnje figur samih še izražajo ekstatično razburjena čuvstva, ki različno in v nasprotjih navdajajo posamezne osebe, zbrane okrog čudežnega dogodka. O Straussovem načinu slikarske obdelave bo spričo te grobo preslikane slike težje govoriti. Lahko pa ugotovimo, da je že tukaj vidna Straus-

sova krepka, robata, močno impresijonistično občutena poteza čopiča, ki razkraja plastičnost lokalne barve v živahno, iluzijonistično menjajočo luč in senco. Značilne za Straussa so tudi izredno močno razvite roke in mišičasti prsti. Tako je n. pr. gola Janezova roka gotovo prevelika, celo disproporcijonirana, ter je skrajno slikovito in naturalistično oblikovana. Na drugi strani pa še vedno prevladuje v kompoziciji strog red, osebe se dvigajo na stopnicah vedno višje, stremljenje, pokazati figuro v njeni patetični razgibanosti kar najbližje, se bori s silo ozkega prostora, tako da vlada gneča in nejasnost v motivaciji nekaterih telesnih pregibov in prostornega razmerja figur med seboj. Diagonali nista le linearno izpeljani, temveč tudi že prostorno, čeprav ne poschno spretno, saj je vsaki rustificirani in ljudski umetnostni kompoziciji gotova frontalnost lastna, pa če še v tako mali meri. Izhodišče diagonal sta na levi glava in ramena sv. Petra, na desni glava, ramena in roka klečeče žene, tako da je skrajno na desno nagujena glava leve skupine križišče diagonal. Skupina Marije je komponirana tako, da nadaljuje spodaj početi diagonali po obeh Mariji najbližjih stranskih angelih, da spremlja Marija sama po svojem ohratu in legi rok diagonalo iz levega spodnjega kota proti desnemu vrhujemu.

Straussovo pojmovanje snovi in dogodka je še tukaj v splošnem zelo idealistično in v smislu svetniških devocijskih upodabljanj, naturalistično-dramatična zaposlenost oseb ostane kljub navidezni patetičnosti kretenj zelo majhna, dasi je bila snov tega dogodka tudi že pred tem časom v haročni umetnosti v živahnejši akciji podana. Od figur v ozadju je videti največ samo glave v profilu in v posameznih delih, tu in tam ramena. Kvečjemu na desni strani še roke, tako da je slikarjevo prizadevanje po slikoviti prosti kompoziciji tudi radi prenatrpanosti in gneče, ki vlada na ozkem prostoru, zelo omejeno. Obdelal je sicer figure s slikarskimi sredstvi, subjektivistično razdelil luči in sence, a kompozicija v shematični simetriji in diagonali je še objektivno idealistična in v bistvu renesančna. Ker diagonalno gibanje v celoti ne pride do veljave, je podrejeno simetrični razdelitvi prostora.

Druga slika, Kamenjanje sv. Štefana (sl. 3.), je v vuzeniški župni cerkvi in je signirana z 1731. l., je torej nastala 12 let po prvi. V sredi slike spredaj kleči mučenec sv. Štefan; desna roka mu že omahuje, levo je zgrabil mož kraj njega, rabelj, ki vihti v desni roki kamen, da ga s prihodnjim gibom vrže na mučenca, zročega v nebo. Pred sv. Štefanom v ospredju pravkar pobira drug, do pasu gol in mišičast rabelj kamen, ki ga je zgrabil z desno roko. Levo opira na vpognjeno levo koleno. Za sv. Štefanom je dvignil tretji mož z vsvo silo težak kamen z obema rokama nad glavo. Za rabljem na desni strani je še videti sklonjeno, s turhanom pokrito glavo. Nekoliko globlje v ozadju je zbrano ljudstvo, razločiti je še rimskega vojaka s ščitom na levi strani ob robu. Še dalje v globino na desni pa so pomaknjene mestne hiše, od katerih

Sl. 2. — Weissenkircher. Sv. Nikolaj. (V mariborskem muzeju.)

Sl. 1. — Weissenkircher. Sv. Dominik. (V mariborskem muzeju.)

Sl. 3. — F. M. Strauss, Smrt sv. Štefana. (Tuzemica.)

Sl. 4. — F. M. Strauss, Sr. Elizabeta. (Slovenjgradec.)

Sl. 5. — F. A. Strauss, Detajl sv. Elizabete. (Slovenjgradec.)

Sl. 6. — F. M. Strauss, Smrt sv. Jožefa. (Ruše.)

Sl. 7. — F. M. Strauss, Smrt sv. Ane. (Ruše.)

je sprednja okrogla stavba v obliki cilindra. Na vrhu plava v oblakih sv. Trojica. V sprednjem levem kotu na tleh leži kamen z nadduhovniškim klohukom ter z monogramom v obliki ovalnega grba. Inicijali sta črki S. in I.

Strauss je naslikal sv. Štefanu idealno lep mladeniški obraz s svetniškim sijajem, ki je tukaj izredno velik in svetel. V osladno odprtih ustnicah je ekstatična zamaknjnost, od nebeške gloriije je ožarjen obraz, ki slikovito kontrastira s kodrasto obrobljeno maso gostih črnih las ter z močno senčenim vratom. Temu nasproti so obrazi rabljev vsi temni, mrki, surovih potez, in so še tudi tipizirani v izrazu krvoločnosti in le malo različni med seboj: gosti črni lasje, kuštrave brade, nizka čela, močni topi nosovi ali ostro šilasti, kakor pri možu s turhanom na desni, krepke lične kosti, na katere pada refleksi luči i. t. d. Akt sključenega moža v ospredju je na ramenih prav tako slikovito osvetljen in osenčen, kakor so vse druge osebe. Množica v ozadju postaja nerazločna, se staplja z atmosfero in s pokrajino liš v eno samo pestro sestavljeno barvno liso, iz katere se odražajo posamezne luči na turbanih in pokrivalih. Diagonale razprostrtih rok sv. Štefana ne podpirajo nič manj še svetlobno poudarjeni momenti, ritmično in dinamično nameščene sence in luči, ki sporedno označujejo drugo diagonalo, bolj strmo in po svetnikovem ter rabljevem telesu izpeljano iz desnega spodnjega kota proti levemu na vrhu. Vsebinsko in formalno središče tvori tako ožarjeni svetnikov obraz, na katerem se bije najmočnejša luč s senco temnih las. Štirje kamni, dva na tleh in dva v dvignjenih rokah, naj pomenijo izhodišča diagonal, ki pa oblikujejo prostor le v ospredju, dočim je ozadje zamišljeno kot scenerija zase.

Ta slika se napram prejšnji razlikuje predvsem po slikovitejši obdelavi, barve so tukaj v smislu subjektivnega naturalizma iluzionistično razkrojene, tonsko harmonizirane, učinkujejo kot barvne lise svetleje in topleje. Kar se tiče prostora in kompozicije, je ta slika še prav tako baročna kot prejšnja, dasi je po svoji snovi pripravljenea prikazati naturalistično komponento še drugače, kakor samo v slikovitosti luči in sence. Figure izpolnjujejo še ves prostor, ozadje je le nakazano. Sv. Štefan je še heroj, ki umira za ideale in je v svoji bilanci izraz kontrarnih sil in konfliktov, ki ga prevladajo vsebinsko in formalno.

Najbolj znana Straussova slika, sv. Elizabeta (1732. sign., sl. 4, 5), se nahaja na glavnem oltarju župne cerkve v Slovenjgradu. Je edino večje in zrceljše delo, na katerem bi mogoče še najlažje spoznali umetniško vrednost in stilni značaj del starejšega Straussa. Sv. Elizabeto je videti, kako deli siromakom miloščino ob vhođu arhitekture, ki bo po legendi najhrž cerkev ali palača. Sv. Elizabeta je oblečena v hermelinast plašč, ki je na prsih zapet z zaponko. Na glavi nosi grofovsko petrozobno krono s pajčolanom, ki pada čez ramena. Okrog glave ji sije svetniški žar. Pravkar je stopila iz palače, iz katere padajo poševni prameni luči na skupino na stopnicah. V tričetrtinskem obra-

tu prilaja iz leve proti desni, v levi roki drži kruh, ki ga daruje v tem trenutku hromi deklici na bergljah, z desno roko pa deli cekin. Zdi se, da ga ho prejel mož v levem kotu, ki je sedel na stopnico ter se preseče ozira navzgor. V desnem kotu sedi žena, obležena v revno kmečko nošo in olrnjena nazven, v profilu proti sv. Elizabeti. Z levo roko se opira na komolec, desno roko pa drži v naročju. Še višje nad ujo se izteguje gola, le okrog pasu obležena in na tleh ležeča moška oseba. Levo roko drži prestrašeno, kakor v bran dvignjeno nad svojim surovini, zatemneliu licem, z desno roko se opira na komolec in kaže odprto dlau. Za to figuro je videti glavo in sklenjene roke prosečega berača ali siromaka, ki se zateka k sv. Elizabeti, da izprosi miloščino in pomoč. Okrog svetnice je zhrano spremstvo, tik zraven nje pa stoji deklica s pleteno košaro, ki jo podpira na levem kolenu. Na drugi strani svetnic stoji služahnica z mošnjo cekinov v desni roki, z glavo pa je obrujena stran, ker posluša tovarišico, ki ji izza hrbta šepeta na uho. Na levi na robu se ozira še kodrasta glava dečka, ki drži svetnici plašč. V ozadju na levi zraven služahnic stoji star, bradat duhovnik z baretom na glavi. Na desni strani za deklico sta še dva moška, starejši spredaj je pokrit s kučmo, mlajši, ki gleda naravnost iz slike, pa ima s šopom peres okinčan turban. Še bolj proti robu na desni v ozadju je postavljen kaneliran steber, okrog katerega je zgoraj privezana draperija zastora. Pred stebrom se odraža zamišljena mladeniška glava, ki je obrnjena v profilu proti sv. Elizabeti in z brado naslonjena ob pest leve roke. Okrog mladeniča spredaj so tri starčevske glave, očitvidno so starci v živahnem pogovoru. Del glave druge osebe ob stebru je še komaj viden in obraz siromaka pod obema moškima iz spremstva je tudi ves v temi. Za ozadje služi renesančna arhitektura, ki tvori obok, za katerim je videti v notranjosti še drugi ohok, ki pa je napol zakrit po prvem.

Živahna akcija dogodka pri razdeljevanju miloščin ter poljudna epična snov je v času močnega žanrskega upodabljanja v vseh slikarskih panogah, tako tudi v svetniških podobah, zbudila vse sile Straussovih izraznih sredstev. Od obeh prejšnjih slik se ta loči po še bolj stopnjuvani slikovitosti, čeprav na račun preživelih tenebroznih in zgodnjih naturalističnih oblik. Slika je v celoti nastala pod vplivom Rubensa, a je bolj naturalistično kakor idealistično baročno ohčutena. Tako je obdelava figur še tudi v posameznostih baročno zamišljena, a v celoti je v smeri naraščajočega subjektivnega naturalizma že napredna stopnja. Barve nimajo več one mistično svetlotemne in ostro kontrastirajoče luči, kakor jo še rali Weissenkircher in večina slikarjev ob prehodu 17. in 18. stoletja. Barve so postale svetlejše in so v koloritu sorodnejše nizozemskim severnim šolam kakor italijanskim, izvemši morda henečanske naturaliste ter sorodne genueške in gornjeitalijanske (Ricci, Piazzetta, Cresspi, Magnasco). Že samo v tehničnem oziru je izvršeno delo z grohumi, širokimi potezami ter vzhuja vtis povsem ohčajnega impresionističnega nalaganja barv.

Tudi tukaj srečujemo v obeh bralatih beračih na levi in desni ter še v možni s kněmo oni rolustni, sirovi obraz glave s knštravini črnimi lasmi in z močno brado, ki ga že poznamo na sliki Marijinega vnebovzvetja in na sliki sv. Štefana. Značilne za ta tipus, ki spominja na Rubensove in Van Dykove moške obraze, so zlasti oči, temna, ostra zenica v svetli očesni belini. Te oči, še pravi izraz baročnega idealističnega patosa, z naturalističnimi sredstvi podanega, so na tej sliki najbolj efektne na zatemnelem obrazu golega moža, kjer s prav demonskim izrazom bulijo. Težnja po subjektivnem preoblikovanju tradicionalne figuralne tipike je pri starejšem Straussu še najmočnejša na tej sliki, kjer se je trdil, da je podal n. pr. zamišljenemu mladeniču povsem svojevrsten izraz in zelo individualizirano občutenje, kakor da bi bil ta mladenič slikar sam, dasi je formalno še dokaj tipično idealizirana glava italijanskega izvora. Zili se še povrh, da jo je Strauss naslikal tudi v težnji, da spopolni ž njo zbirko vseh njemu znanih primerov moških glav: zraven robustnih beračev, sivih starcev in drugih še primer mladeniškega obraza. Tudi flamski, severnjaško naturalistični obrazi sv. Elizabete in njenih služabnic so si v celoti podobni in karakteristični: visoko zbočeno čelo, majhne ostre oči, zavihan nos, holj okrogla ko ovalna lica, polne in slikovito senčene oblike vratu in ramen. Rubensov je tudi deček na levi z značilnimi plavimi kodri in z belim ovratnikom. Široko odprta obleka okrog vratu služabnice z možnjo, oha moža s kněmami in še več, to so stvari, ki jih srečujemo na številnih slikah Rubensa ter flamske šole še preko 17. stoletja. Pri nas se pojavlja ta smer dolgo časa sporedno in pomešana z zgolj italijanskimi baročnimi oblikami, slično, kakor je nekoliko pozneje na Koroškem z deli slikarja Jožefa Ferdinanda Fromillerja (1693 do 1760), ki še bolj vilno združuje Carraccijeve eklekticistične elemente z Rubensovimi⁵⁾.

V prostornem oziru vlada na sliki še gneča, v ozadju se kopičijo že same glave in pripadajoča telesa so neprimerno zakrita. Strauss se je tudi tukaj poslužil stopnic, da je mogel razvrstiti figure od najnižje pri tleh do najvišje stoječe. Sv. Elizabeta je pomaknjena na levo, a le toliko, da še vedno pomeni središče krog nje zbranih ljudi. Diagonalna kompozicija razvršča osebe v prostoru iz levega in desnega spodnjega kota do vrhnjih kotov. Diagonala iz levega kota začenja po poševno obrnjenem beraču. V obratu njegovega telesa in ramen povzame gibanje in gre preko osvetljenega kolena sv. Elizabete do leve dekličine roke in do njene glave, za katero se nato v isti smeri vrste glave obeh zadaj stoječih moških. Nižje od te glavne diagonale še gredo krajše sporedne. Ena je dana po levi nogi golega moža in po legi njegovega telesa, druge so še krajše in večje glave v ozadju stoječih oseb. Diagonala iz desnega kota, to je druga, se dviga z obratom sedeče ženske, katere pogled vodi preko dvig-

⁵⁾ Hammer Heinrich, Der Kärntner Barockmaler Josef Ferdinand Fromiller, Carinthia, Klagenfurt 1910, C, zv. 4—5, 101—163.

njene leve roke golega moža do sv. Elizabete. Njen obraz veže v prihodnjem trenutku, čim se bo svetnica popolnoma sklonila do obdarovanca, spodaj započeto diagonalo preko njene leve stegnjene roke ter preko sklenjene roke presečega moža, tako da tvori druga diagonala križišče s prvo v glavi deklice s košaro. — Naturalistična komponenta v pojmovanju snovi in forme razodeva na tej sliki, kjer je združena z baročno idealističnimi potezami, izredcn smisel za žanrski in slikoviti način oblikovanja, ki je v tem času na severu v polnem razmahu, na našem ožjem ozemlju v bližini italijanskega slikarstva pa je še tudi podprt s sorodnimi stremljenji benečanskega kolorizma.

Poslednji dve F. M. Straussovi sliki predstavljata smrt sv. Jožefa in smrt sv. Anc v župnijski cerkvi v Rušah. Sicer nista signirani, a po stilnem značaju in po notici v Ruški kroniki sta nedvomno Straussovi deli ter sta bili izvršeni 1735. leta. Smrt sv. Jožefa (sl. 6) ima svojega predhodnika v ikonografskem kakor v formalcin oziru v Marattijevem dunajskem delu. Še ožjo stilno sorodnost, tako v kompoziciji kakor v slikarski obdelavi, pa kaže s Francesco Trevisanijevo sliko v cerkvi S. Ignazio v Rimu. Trevisani je rojen v Kopru (Capodistria) 1656. leta, učil se je v Benetkah pri Zanchiju, nato pa je šel v Rim, kjer je svojo po slikovitosti stremečo naravo v polni meri razvil ter je zaslovel kot rimski predstavnik zgodnje rokokojske smeri, ki je nasprotovala klasicističnemu epigonstvu Marattija. Umrl je 1746. l. v Rimu ter zapustil v Italiji kakor tudi na severu (v Pragi) znatno število del, ki so jih domači slikarji pridno kopirali. Že na sliki sv. Štefana v Vuzenici bi mogli odkriti značilne podobnosti med Straussovim delom in med Trevisanijevim sv. Štefanom v Rimu (Galeria Corsini). Postelja, na kateri leži sv. Jožef, je na ruški sliki obrnjena pošev, a vendar bolj sporedno slikarski ploskvi in prav obratno kakor na Trevisanijevi sliki, kjer je pomaknjena v močni okrajšavi v globino prostora. Sv. Jožef je upodobljen kot onemogel starec, prsa so razgaljena, desno roko drži na prsih. Kristusova figura, ki obljublja z dvignjeno roko tolažbo v nebesih, obupano sklonjena Marija s sklenjenimi rokani, pa tudi klečeči angel s svečo, spominjajo živo na Trevisanijevo kompozicijo. Kljub v oblake potopljenemu ozadju ter njegovim barvnim slikarskim vrednotam, ki jih na tako široki ploskvi ne posredujejo več prenatrane figure, marveč snovno indiferentna atmosfera, ki je uporabljena v subjektivne koloristične namene, kljub zasilni markaciji prostora, je prostor sam v globino dovolj pomaknjen. Kompozicijsko ga označuje cikcak linija, ki pelje od klečečega angela do Jožefove glave in se obrne preko Kristusovih ramen in dvignjenega gornjega lakta do angelove roke. Kristusov spodnji lakot pa spet veže v desnem ozadju diagonalno Marijino telo s pregibom plavajočega angela, sredi slike graciozno postiranega ter s krili uravnovešenega z rokokojsko eleganco, s takim slikovitim kontrapostom, kakor ga n. pr. angeli na sliki Marijinega vnebovzeta še niso mogli pokazati.

Pendant tej sliki je smrt sv. Ane z levega oltarja (sl. 7). Postelja, na kateri leži svetnica, je postavljena sredi slike pravokotno v globino. Na desni se poslavlja Marija, ki podaja sv. Ani desno roko, levo pa drži na srcu. Pred Marijo stoji mali Jezus s knjigo, za njo sv. Jožef s palico. Na levi v ospredju je Joahim z oljno svetiljko in za njim še tri druge osebe. V ozadju na levi je postavljen kaneliran steber, na vrhu pa plavajo putti v oblakih. — Na tej sliki je skušal pokazati Strauss v svojem stremljenju po slikovitosti svetlobne učinke luči in sence, ki jih povzroča goreča svetilka (z leve strani) in ki se odražajo na osvetljenih predmetih, na vzglavju, na Anini desni rami, na Mariji in — v naturalističnem smislu namenoma — na spodnjem voglu postelje. Zdi se, kakor da bi se F. M. Strauss šele proti koncu svojega življenja in dela pečal s svetlobnimi problemi, šele v trenutku, čim se je seznanil s tokom severne umetnosti ter ga začel upoštevati v isti vrsti z italijanskim, odkoder je najprej in v prvi vrsti zajemal ideale svojega upodabljanja. Kompozicija je tukaj dokaj mirnejša, kljub množini figur in rahli diagonalni razvrstitvi je nevsiljiva, manj vezana. Tudi luč na prtu v podaljšku Aninega desnega nadlaktja je mogla služiti diagonalnim kompozicijskim namenom, ki se jim starejši Strauss še nikjer ne more odreči in ki baš zato predstavljajo zraven prevzemanja italijanskih eklektičnih figur najplodnejšo vez domačega slikarstva z zunanjim, dasi ne kažejo vedno razvojno naprednejše plati, kakor uči nadaljnji pregled umetnosti 18. stoletja.

Petero del Franca Mihaela Straussa še ne kaže njih časovni zaporednosti odgovarjajočega posebnega stilnega razvoja. Lahko pa je v celoti spoznati na slikah tridesetih let, da je element subjektivno naturalistične obdelave v tem času že zelo močan in umetniško najvažnejši izraz starejšega Straussa. Čeprav še F. M. Strauss oblikuje s pomočjo italijanskih naturalističnih pridobitev 17. stoletja in po posredovanju eklektičnih, Caravaggiovih in benečanskih kompozicij, je vendar moč tedanje novejšje umetnosti Rubensa, Murilla, naturalistov na severu in v Benetkah tolika, da je mogla priti do izraza tudi v slikarstvu severnega dela Slovenije. V baročnem cerkvenem slikarstvu na deželi, kjer daje italijanski stil še za vse 18. stoletje skoraj izključno in edino podlago za snov in za obliko, se moderna naturalistična struja tega stoletja najtežje in le neznatno uveljavlja.

Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine.

(Gl. ČZN XXII, 1927, 32 itd., XXIII, 1928, 101 itd., XXV, 1930, 133 itd.)

Dr. Fr. Ilešić, Zagreb.

V Vrazovi literarni zapuščini, ki sem jo 1929 prejel od g. prof. dr. Kidriča, se nahaja tudi sešitek 4 listov v formatu na četvero prelomljene pole.

Na prvih treh listih, po obeh stranh, so večinoma s tinto pisane kratke pesmice — takšne, kakor so krakovjaki, ki sem o njih pisal v ČZN XXV, 1930, 133 itd.

I. Maloruske »kolomijke«.

Na prvi strani prvega lista so:

K o l o m i k i

R u s n j a č k e

1.

(2)

Ne fem shita jas fejala, famo fe mi seleni;
ne kosaku prizhiuvala, fam rad hodi k meni.
Jas ne snala prizhiuvati, neli moja mama,
fofeda me ne uzhila tam is tretjega hrana.

2.

(5)

Šem fejala¹⁾ korz hajdine, in dve merzi profa,
Jas fem v zhrevljih pred hodila, al sdaj hodim bofa;
Hodila fem pred u zhrevljih s sholtima petama²⁾
al sdaj hodim li po mrasi s belima nogama.³⁾

3.

(75).

Sveti mēlez, fveti melez, fvétí al ne greja³⁾
Tako men sa ljubim mojím fvdze omedleva.⁴⁾

4.

(79).

Mati klizhejo k vezherji, vezherjajte fami,
mojga ljubega ne pri-naf, ne bom tud jas s vami.

Že Vrazov nadpis: »Kolomiki Rusnjačke« kaže, da imamo tu zopet opravi-
viti s prevodom. Samo od kod je Vraz prevedel te kolomijke?

Najprej pa mi je treba reči, kaj so kolomijke sploh.

¹⁾ Prvotno po—

²⁾ Prvotno: —i—i.

³⁾ Pripisano: grēje.

⁴⁾ Pripisano: fvdzze medlėje.

»Kolomyjka« je narodni ples in pesemca, ki se pri plesu poje⁵⁾. Pomen ji je torej isto tak kakor krakovjaku. Ime svoje ima »kolomyjka« od mesta Kolomyje v nekdanji južno-vzhodni Galiciji, današnji vzhodni Malopoljski; mesto leži nad reko Prutom ter je nekako središče pokrajine, ki se imenuje Pokučje (Pokutje) ter se širi od mesta Stauislavova tja v karpatske gore, kjer bivajo rusinski Hneuli. Tu je kolomijka doma. Etnografsko ime večine tamkajšnjega ljudstva je: Rusin (s pridevnikom: ruski), ali med seboj se imenujejo po vaseh tudi: Rusnak (kakor je poleg starega »Poljanin« nastalo »Poljak«, poleg »Slovenina«: Slovak); vendar je dandanes oblika »Rusnak« nekoliko prezirljiva ter pomeni neko nerodnost, grobost.

Gori navedene Vrazove kolomijke so prevodi nekaterih kolomijk, ki jih ima Vaclav z Oleska (Zaleski) v svoji knjigi: »Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego...« (Lvov, 1833), v isti knjigi torej, iz katere je Vraz prevajal krakovjake. Številke, ki jih je Vraz pripisal pod tekoče številke svojih prevodov kolomijk (2, 5, 75, 79), so baš številke, pod katerimi se dotične kolomijke nahajajo pri Zaleskem, prva in druga na str. 182 pod št. 2 in 5, tretja na str. 190 pod št. 75, a četrta na strani 191 pod številko 79.

Hočem navesti tukaj dotične kolomijke v izvirniku, kakor so natisujene (v latinici) pri Zaleskem:

2.

Oj ja żyta ne sijała, samo żyto schodyt;
ja kozaka ne czerwala, sam do menc chodyt;
ja ne wmila czerowaty, ani moja maty,
ne wczyla mia susidońka iz tretioji chaty.

5.

Posiju ja dziżku hreczki, a dwi źmeni prosa,
chodyła ja w czerewiczkach, teper chodźu bosa;
chodyła ja w czerewiczkach z żowtymy prieżkamny,
teper chodźu po morozi hilymy niźkamny.

75.

Śwityt misiać, śwityt misiać, śwityt a ne hrije,
odnak meni za myleńkim moje serce mdlije.

79.

Klyczet maty weczery, weczerajte sami,
nema moho myleńkoho. ne budu ja z wamy.

Vrazov prevod teh kolomijk je jezikovno točen; le v 5. kolomijki je rus(in)sko »priežko« (= prjažka, *пръжка*) krivo tolmačil s »peto« (mesto z

⁵⁾ O »maloruskih narodnih pesmih in kolomijkah« je poročal n. pr. »Dom in Svet« 1907, 63. »Zapis kolomijke« se nahaja v Čopovi lit. zapuščini (Kidrič v »Slov. Biogr. Leks.« sub Čop M., p. 103).

»zapono«) in v 75. kolonijki besede »odnak« (poljski: jednak), ki pomeni »vendar«, najbrž ni razumel⁶⁾.

V vseh gori navedenih kolonijkah govori dekle, in sicer tako-le: Žito mi samo zeleni in kozak sam rad hodi k meni (1). — Prej sem bogato sejala in v lepih čevljih hodila, zdaj po mrazu hodim bosa (2). — Sveti mesec, ali ne greje; ljuhim, ali mi srce medli (3). — Mati kličejo k skupni večerji; mojega ljubelega ni, zato tudi jaz ne bom z vami (4).

Kakor vidimo, sta v vsaki kolonijki dve misli (predstavi): te dve misli sta si ali podobni, kakor slika in prilika, ali pa nasprotni. Vse je to tako tudi v krakovjakih⁷⁾.

Zaleski pesmi ni grupiral v pesmi poljske in pesmi rus(in)ske, nego jih je grupiral po snovi, oziroma po prilikah, pri katerih se pojejo, in šele potem v vsaki taki skupini navedel posebe poljske in posebe rus(in)ske; tako n. pr. spadajo pri njem v skupino plesnih pesmi krakovjaki in kolonijke ob enem (str. XXXIII). Izrecno pravi (XL): »Kjer so kakor v Poljski hile podobne okolnosti, ima tudi poezija ljudstva podobno obliko. Kolonijke so v nekaterih rus(in)skih pokrajinah popolnoma isto, kar so krakovjaki na Poljskem⁸⁾. . . Kolonijke imajo iste znake kakor krakovjaki: kratkost, dve, štiri, redkokdaj več vrstic; žrba v sestavi — v prvi vrstici navadno kakšna slika iz prirode, človeka obdajajoče, v drugi vrstici čustvo, domislek, ki ga je (pevec) hotel izraziti. . .«

II. »Slovenske«.

S prve strani rokopisa čez ves ostali prvi list, čez drugi list in prvo stran tretjega lista (na zadnji strani tega lista je samo še ena dvovrstična pesmica)

⁶⁾ Vsekakor je Vraz izpremenil zveze med obema mislima kolonijke. V izvirniku je tako: »Sveti mesec, a ne greje, vendar meni medli srce za mojim dragim«, a pri Vrazu: »Sveti mesec, a ne greje; tako meni medli srce za mojim dragim.« Ob vezniku »vendar« je res težko najti psihološko zvezo obeh stavkov; Vraz jo je z izpremembo veznika morda dobil, pa najsi je izpremenil veznik hotoma ali po pomoti, t. j., ker ni razumel besede »odnak«. Sicer pa v stereotipnih formah narodnih pesmi ne moremo med uvodno sliko in poznejšo glavno misljo vselej iskati psihološkologične zveze; uvodna slika je čisto že samo formula, ki bi v naši kolonijki pomenila samo še časovno določilo: zvečer, po noči (namreč: ni medli srce). — V 2. kolonijki je »schodyt« prevedeno z »zeleni«; s tem je slika nekoliko izpremenjena, ker »schodyt« prav za prav pomeni: vzhaja, klije. — V 5. kolonijki ima Vraz mesto futurnega prezenta »posiju« (posejem) perfekti: sem sejala — najbrž radi sledočega perfekta »hodila«, toda s to slovniško izravnavo je Vraz pokvaril razmerje misli: pomen stavka je pač ta: Siromašna sem, posejala bom samo korec ajde in dve peščici prosa (»zmenja« pomeni »peščico«, nekaj malega, Vrazova »merica« je prevclika), a nekaj sem bila bogata. . .

⁷⁾ V poznejši veliki zbirki maloruskih nar. pesmi: „Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси“ Jak. F. Golovackega (Moskva, 1878) se kolonijke nahajajo v II. zv., 247 sl., 739 sl.

⁸⁾ Kar brž na to pravi o Slovaki, češ, da niti Slovaki, katerih pesmi so sicer najpodobnejše poljskim, nimajo takih pesni, to ni res; Zaleski je takrat slovaške pesmi še premalo poznal.

so pisane slične pesnice. V začetku pred njimi je na desni strani (prav v isti daljini na desno, kakor gori: Rufnjazhke) označba:

Slovenfke. Stran 59.

1.

Popovke, popevke, kde ste se vi vséle,
al ste s neba pale, al ste v gaji szvele?
Ne imo s neba pale, netí v gaji sklíle⁹⁾
ampak na mladenzí, in dvize smíllile.

5.

Sapopevli dekle, dok ti na flobodi,
dok te ne pograhe, kakor ribzo v vodi.
Ribza morti pride fhe nasaj do vode
al ne možhi teb vezh, dekle, do flobode.

3.

Zhe fem ravno mlada, smein se ponofiti,
kakor velke dekle vse snam opraviti;
Sósedovi Dori vrstovnici moji
fhe ne szano kak se krava doji.
Snam she platno tkat, i moko ofejati
shet in plefat¹⁰⁾ in ti lepo papevati.

8.

Takega gošpoda mamó raj na polji
ker plazhá nam manje, pa nam pét' dovolji¹¹⁾.

15.

Pridem moja Mila¹²⁾, pridem jas naškorein
Nízh fe ti ne íkrbí, meti fhe te morein:
»De bi jas to snala, kaj bi Tvoja bila
Vsódej bi ti péla kod bi kol hodila.«

17.

Zhe ti ravno pejem vondar plakat morein
kak fé hitro v Irzi na Milega ípomnem.
Uftnize mi pejo, ozhi fe mi ímejo¹³⁾,
Al od frzheza fe folsize mi lejo:
Ne ti sa-to pejem, kaj b' vefela bila
temozh pejem kaj hi shaloft posahila.

⁹⁾ Prvotno: fe v logi najfhle.

¹⁰⁾ Prvotno: sheti in plefati.

¹¹⁾ Prvotno: raj mamó ... ker nam manje plazha.

¹²⁾ Prvotno: mila.

¹³⁾ Prvotno: okize fe ímejo.

32.

Pefmi moje, pefmi, doft vaf snam, popevlem,
 Refem vse fhe¹⁴⁾ skupa v ladizo fi sdevlem.
 Ktera je nar lepša, njo povrhu slošim¹⁵⁾,
 kds me moj nošh hije, pred njega pološim.
 Ino kda děteti bodem popevala,
 bom fi nje po redi s ladize jemala¹⁶⁾.

33.

Mala je to hvala dofti pésem soati,
 zhe nevé pevkinja lepši vísh njim dati.

36.

Kde¹⁷⁾ Slovenka tam fe poje
 kde Madjarka tam fe gloje.
 Kde Nemkinja hudohija¹⁸⁾
 kde Ziganka tam tatija.

38.

1. Sdati zhejo me s mefarjem (prvotno: — rom)
 Mefar mefo vaju
 Svaja mu je draga. — Nozhem ga vset.
2. Sdati zbejo me f mlinarjem (prvotno: — rom)
 tam prafhijo s moko
 safmeti fe oko. — Nozhem ga vset.
3. Sdati zhejo me f pifarjem:
 pifar doft fhzhrebeka
 pri — tom malo teka. — Nozhem ga vset.
4. Sdati zhejo me f shnidarjem:
 shnidar fhivle v nozhi
 poguhi fi ozhi. — Nozhem ga vset.
5. Sdati zhejo me f zhevlarjem:
 s Bogom on ne visha¹⁹⁾
 fe s kopitom krisha. — Nozhem ga vset.
6. Sdati zhejo me s kovazhem:
 kovazh s melom puffe
 shenò s mazlom bufhe. — Nozhem ga vset.
7. Sdati zhejo me s hajdukou:
 hajduk povfod klati
 ter po ljudeh mlati. — Nozhem ga vset.

¹⁴⁾ Prvotno menda: vaf.

¹⁵⁾ Prvotno: pološim.

¹⁶⁾ Prvotno: Bodem nje po redi s ladize fi brala.

¹⁷⁾ Prvotno: Gde.

¹⁸⁾ Prvotno: tam golfija. — Pri tej vrstici je zraven pripisano: pšina, a pri četrti tatbina, Ziganiza (»pšina«, »tatbina« sta tretja varijanta).

¹⁹⁾ Od te vrstice dalje do konca je ta pesem pisana s svinčnikom.

8. Sdati zhejo me f krzhmarjem:
krzhmar dela fhkodo.
vino mefha s vodo. — Nozhem ga vset.
9. Sdati zhejo me s kmetizhem.
poje kmet na polji,
to je men po volji. — Ozhem ga vset.

Torej slovenske pesmice? Morda Vrazova slovenska formalna imitacija krakovjakov in kolomijk?

Toda kaj pomeni podatek: »stran 59«? Ta podatek kaže vendar na kako knjigo, od koder so te »slovenske« pesmi vzete! Kje je bila v letih od 1830 do 1835 »slovenska« knjiga, ki bi v njej bile takšne slovenske pesmi?

Stvar je drugačna. Te pesmice sploh niso slovenske v našem pomenu te besede, nego so — slovaške, t. j., Vrazovi prevodi slovaških narodnih pesmi. Od »Slovak« se Slovakom pridevnik glasi »slovenski«, zato Slovaki svoj jezik in seveda tudi svoje pesmi imenujejo slovenske, a Slovakinja je »Slovenka«.

Morem tudi navesti ono zbirko, oziroma knjigo »slovenskih«, t. j. slovaških (narodnih) pesmi, ki jo Vraz s podatkom »stran 59« citira. To je zbirka Jana Kollárja: »Národní zpiewanky itd.«, ki jim je prvi zvezek izšel v Budimu 1834²⁰). Na str. 59. te knjige se nahaja pod št. 1. ta-le slovaška »spevanka« (popevka):

Zpiewanky, zpiewanky, kde ste sa wy wzaly,
Či ste z neha padly, či ste rástly w hági?
Z neha sme nepadly, w hági sme nerástly,
Ale nás mládenčí, a děwčence našly.

— in te slovaške »spevank«²¹) dobesedni prevod je prva gori navedena Vrazova »slovenska« popevka.

Številke, ki jih Vraz navaja nad nadaljnji svojimi popevkami (5, 3, 8, 15, 17, 32, 33, 36, 38), so številke, pod katerimi se te popevke nahajajo v Kollárjevih »Zpiewankah«, in sicer 1, 5 in 3 na str. 59, 8 in 15 na str. 60, 17 na str. 61, 32 na str. 62, 33 na str. 63.

Vse pesmi so vzete iz III. oddelka Kollárjeve zbirke; ta oddelek ima naslov: »Zpěwolibost čili milowánie zpěwu a pjsnj« (Pevoljubnost ali ljubezen

²⁰) Popolni naslov knjige se glasi: Národní zpiewanky čili pjsně světské Slováků w Uhrách gak pospolitého lidu tak i vyššjch stawů, sebrané od mnohých w pořádek uweléné, wyswčilenjmi opatřené a wydané od Jana Kollára. Djl perwý. Wydánj hogně razmnoženě i perwé dwa tištěné svazečky w sohě obsahujcej. W Budjné 1834. — Djl drubý. W Budjné 1835. — [Stara češka ortografija, ki se v njej čita: »j« (mesto vokalaj kot: i (i), g = j (hojně). V poznejših citatih bom pisal današnjo češko ortografijo; le v naslovih puščam staro.]

²¹) Izraz »zpiewanka« tolmači Kollár v svojem »Výkladu itd. ku Sláwy Decře« (Pešta, 1822), n. 375: »Zpěvanky«, tak jmenuje Slovenky w Uhřich své krátké pjsně«.

do petja in pesmi); vsaka pesmica ima pri Kollárju svoj nadpis, in sicer po redu: 1. Zpiewanky a gegich pŕwodeowé (Popevke in njih avtorji); — 5. Zpěw a sloboda (Petje in svoboda); — 3. Mladá zpěwáčka (Mlada pevka); — 8. Zpěw a mzda (Petje in mezda); — 15. Zpěw a wdánic sc (Petje in možnosti); — 17. Zpěw a plač (Petje in jok); — 32. Pjanč w truhle (Pesmi v skrinji); — 33. Nápěwy (noty); — 36. Wlastnosti (Lastnosti); — 38. Wolenie manžela (Volitev moža). Vraz je nadpise izpustil; saj jih nimajo tudi krakovjaki in kolomijke.

Vraz je peto Kollárjevo številko dal pred 3 — pač namenoma, ker ona po svoji vsebini spada v uvod.

Motiv popevk se vije skozi nje tako-le: O popevke, mladeniči in dekleta so vas iznislili! Samo poj, dekle, dokler si svohodna! — (To je uvod; dalje pa poje dekle:) Dasi sem mlada, znam že vse domače delo. Najrajši inamo takega gospodarja, ki nam dovoljuje peti. Da znam, da bom Tvoja, dragi, bi si povsod pela. Včasí si zapojem od žalosti, če se dragega spomnim. Vse pesnice položim v skrinjo, da jih po redu zapojem, prvo ljutemu inožu, ostale detetu. Ni dosti lepa pesem; treha jo je znali tudi lepo zapeti. Kjer je Slovenka, tam se poje. Nobenega drugega si nočem vzeti, samo kmeta, ki si na polju poje.

Vse to je prav romantična slava petja, ki ji je centralna slika: Slovanka, sredi polja pojoča.

Kollár ima v omenjenem III. oddelku, posvečenem petju, 43 številke; izmed teh jih je Vraz prevedel samo deset; izbiral je torej, zdi se mi, da je hotel napraviti ciklus pesmic, ki bi bil nekaka motivna enota: Dekle poje od prvih deklških let do poroke. Idoč za tem ciljem, je Vraz izpustil vse pesnice, ki jih ne govori dekle. Opustil pa je, naravno, tudi take, ki se nanašajo na posehnc, z imeni navedene slovaške kraje.

Kar se tiče pevoljubnosti, sta pevoljubni Slovan in pevoljubna Slovanka pravi (če smem tako reči) nakit Kollárjeve slovanske romantike. Izmed Slovank pa je Majka Slava »spevom ust« posebno obdarila baš Slovenko (= Slovakinjo)²²). V tem smislu piše Kollár v uvodu svojih »Pisni světských lidu slavenského v Uhrách« (1827, str. III—IV): »..Tatranska Slovakinja vse (Slovakinje) po svoji pevnosti nadkriljuje, kjer nje ni, tam je vse nemo; kamor ona pride, odmevajo od milega petja polje, vinogradi, vrtovi, griči in doline, kakor da je njena prisotnost vsem drevesom in grmovom jezike posodila; in ona poslovica je kajpada mogla zrasti samo na Ograkem: »Kjer je Slovakinja, tam je petje«... Isto govori Kollár v »Zpiewankach« samih (II. del, 488), le da je tukaj mesto »Slavenke« (= Slovakinja) že »Slovenka«, kar je Vrazovemu ušesu donelo še mileje: Kde Slovenka, tam zpěw.

²²) »Slava krásou libé řeči Poiku,

Vděkem ozdobila Sřbinku,

Slováčky pak, naši roduku,

Zpěvem úst a srdcem bez okolku« (izd. 1832. spev. I., sonet 47; v izd. 1862, son. 48).

Opozarjam, da Vraz slovaške pesmi imenuje »slovenske«, dasi jih Kollár v I. delu svoje zbirke, iz katerega je Vraz zajemal, ne imenuje tako; navaja pač »slowensko-pohanské bágeslowí« (p. 3), neko »Rozprawko slowensko« (p. 12), pesmi »českoslowenské« (p. 42); šele v naznanilu II. dela zbirke na koncu knjige ima dvakrat izraz: pesmi »slowenske«. Vsekakor pa je izraza »slovenski« = slovaški v I. delu zbirke tako malo, da se Vrazu pač ne bi vsilil, če bi ga od drugod ne poznal. Na šč »Zpiewanke« imenuje Kollár »slowenske« šele v pripombah II. dela (str. 464), ko razpravlja »o Napěwách čili melodiách Slowenských Zpiewanek« (prim. tudi str. 471). Sploh je v II. delu več »slovenskega«, tako da bi skoro mogli sklepati, da je Vraz imel že tudi II. del Kollárjeve zbirke v rokah, ko je iz I. dela prevajal.

Prevod slovaških popevk je vohče jezikovno točen; če je v št. 36 mesto »faleš« del hudobija, je temu vzroka iskati pač v rimi. Slovaškemu dekletu v mlinu se »ne páči« (= ne ugaja), 38, ker se praši; da se praši tam od moke, to ve tudi Vrazovo dekle, ali ono še dodaje posebe: »... zasmeti se oko«²³⁾; najbrž Vraz slovaškega izraza »ne páči se« ni razumel. V št. 32 dene slovaško dekle na vrh vseli pesmi najkrajšo, da jo možu »predloži«, kadar jo mož natepe — to pač pomeni, da hoče z njim na kratko opraviti —, a Vrazovo dekle dene na vrh najlepšo pesem, s tem pa je smisel vsega znatno izpremenjen²⁴⁾.

Za zgled hočem navesti še par slovaških izvornikov:

33. Nápěwy (noty).

Malá je to chvála mnoho piesní znáti,
Ak nevie zpěváčka pekně ich zpiewati.

36. Wlastnosti.

Kde Slovenka tam zpěv,
Kde Maďarka tam hněv,
Kde Němkýna tam je faleš,
Kde Ciganka tam je krádež.

²³⁾ Prim. slovensko »zaljubljeno poskočno« iz Rožja (pri Štreklju, Slov. Nar. pesmi, II. 613): »Mlinarja meti — So čudne reči; — Múre kamen klepati, — Da v oči leti.«

²⁴⁾ Nagajali sta Vrazu v tej zpiewanki očividno besedici »ver« in »veru«. — 15. zpiewanka se slovaški glasi:

Zpěw a wdánie se.

Přijdem já má Milá, přijdem nezadluha,
Nic sa ty nestaraj však ty budeš moja:
Kebych to veděla že já tvoja budem,
Všade bych zpiewala kade kolvek idem.

»Však« (= saj) je Vraz izpustil in futurum »budem« izpremeuil v pogojnik (pač radi rime).

38. (konec):

Dávají ma za sedliaka:
Sedliak zpíeva v poli,
To je mně po vůli — Já muojdem zaň!

Prva knjiga Kollárjevih »Spevank«, za tisk pripravljena začetkom 1834, je izšla pred septembrom tega leta, ker jo »Kwěty České« naznanjajo v svoji številki 38, z dne 18. sept. 1834²⁵).

S tem smo za Vrazov prevod »Spevank« dobili čas, ante quem non. Pred koncem leta 1834 pač Vraz Kollárjeve knjige ni mogel imeti v rokah.

Med naročniki, ki so navedeni na koncu I. knjige »Zpievank« (449—454), Vraza ni in tudi nikogar drugega iz Grada, a naročniki so bili Ilirci, kakor: Bahukić in Gaj, dalje Kurelac na Dunaju; med naročniki je pa tudi Wenediktova dunajska knjigarna, ki je pri kupovanju slovanskih knjig posredovala. Da je Vraz Kollárjeve »Zpievanke« sploh rabil, vidimo tudi odtod, ker jih navaja kot vir za »Primetak« »Djulahijam« o Vilah in za pojasnjevanje Peruna²⁶).

Da je Vraz, prevajajoč, od kolomijk neposredno prešel k slovenskim popevkam, je čisto naravno. Čutil je, da se slovaška popevka po vsem svojem značaju ne razločuje od kolomijke in obe ne od krakovjaka.

V »Pripombah«, ki jih je Kollár dodal II. delu svojih »Zpiewank«, poroča Kollár (str. 477), da so mu, ko je izšel I. del, pisali iz Prage, češ, da se med »Zpievankami« nahajajo tudi popevke, Čehom znane, a on sam dodaje, da je še večja enakost med slovaškimi in moravskimi popevkami (izdanje F. Sušila 1835); »muoge moravske pesmi, tam natisnjene, so samo začetki ali odlomki, ki se v naših Zpievankah nahajajo cele in popolnoma... Še bolj je pažnje vredna enakost med slovaškimi in gališkimi, posebno rusinskimi pesmimi...«²⁷).

III. Zopet kolomijke.

Neposredno izza Kollárjevih »Zpievank« je Vraz — a zopet s tinto, zato smemo misliti, da drugič — zapisal še nekaj takih pesmic, in sicer te-le:

²⁵ Str. 318. Da je knjiga bila za tisk pripravljena, o tem poročajo »Kw. Č.« v 6. št. (6. II. 1834). »Časopis Českého Museuma« (dr. Jos. K. Chmelenský) oglašja knjigo šele v I. zv. 1835, str. 103, in sicer v prikazu češke literature od julija 1833 do marca 1835, a že v 2. zv. (str. 231) oglašja 2. knjigo Kollárjevih »Spevank«, ki da jo je ravnokar prejel.

²⁶ »Děla« I., 222, 236.

²⁷ Za prvi primer te enakosti navaja začetek poljske pesmice: »Uciekla mi przepióczka w proso, — a ja za nią nieboraczek w proso« (Zaleski, str. 44, št. 141) in slovaške: »Vyletěla prepelička z prosa« (Zpiewanki, I. del, str. 310, št. 74).

- Stran 191. 5.
 Oj ti méfez, oj ti méfez, idi da sa flatalo,
 naj bo mozhi s mojim ljubim pogovorit malo.²⁸⁾
- Stran 186. 6.
 Oj do hishke je ftesiza, do hishke ftesiza,
 nemorem te nikol vezli posalúti, dekliza.
- Stran 190. 7.
 Dabi svédla, moja mila, kak fi mi ti draga
 kak teshaku v leti nursle vode fraga.
- Stran 181. 8.
 Zvrtó v léfi take sela, de uned bere pihela;
 oj jas ti med v nftah zhujem, ko dvizo kuflujem.
- Stran 183. 9.
 Zhe ti, frze, mene ljubifh, hrani fi to fama,
 kjer²⁹⁾ po uftali se raznafha, kak po vétri flama.
- Stran 183. 10.
 Štoji vrbiza kraj vode, in fhomozhe fohoj,
 al³⁰⁾ sa menoj te tak hode, kak mene sa tohoj?
- Stran 194. 11.
 Sejam roshizo po nrasi, po fnegi dozvela,
 preveliko saljublenje u nevoljo pela.
- Stran 193. 12.
 Sivi konjizh, fivi konjizh, fiva tvoja griva,
 (povej meni, fivko³¹⁾, al³⁰⁾ mi dviza miloftiva?)
 al je meni, fivi konjizh, dviza iniloftiva?
- Stran 192. 13.
 Oj jas idem na vefnizo, ftojim fred vefuize,
 edna ljuba nefe vrhnje,³²⁾ druga povitize.
- Stran 196. 14.
 Vrba vifoka, fhiroki list shuje pada,
 Velka ljubav, teshko razlozhenje, frdzheze prehad.

²⁸⁾ Prvotno: pogovorit s mojim ljubim.

²⁹⁾ Prvotno: to.

³⁰⁾ Prvotno menda: jel.

³¹⁾ Čez napisano: konjizh.

³²⁾ Prvotno, a přečrtano: mleko.

- Stran 193. 15.
Gore ali se rastópte, ali me prekrite,
ak me znete raslozhíti, rajfhi me sabite.
- Stran 192. 16.
Dober ozha, dobra mati, obà ita mi rada,
ne branita se mi fhetai, dokler fem she mlada.
17.
Oj ko³³⁾ fi jas pojdem v krzhmo, in gledim is praga.
dvize pojò,³⁴⁾ fhezejo, al men na zefi draga.
- Stran 189. 18.
Da bi hila taka krafna, kak je sovja jalna,
Svétila li, she vem, komu, in nikol neb vglafla.
19.
Oj mladenizh, oj mladenizh, ti fi tak mil meni,
kakor v léti pri ftesizi javorek seleni.
- Stran 188. 20.
Oj ti mésez, prelom' da se na dve polovizi,
edna mi naj³⁵⁾ fveti ljubmu, druga pa men dvizi.
JSt. Vras m. p. (Nekak podpis, JSt. Vras Z in. p.
JSt. Vras m. p. nečiten.) 16 velkiga travna³⁶⁾

Potem še posebna na drugi strani lista:

- Stran 189.
Oj na gori dva javora, tretji naklonil se,
ak ne dobim, ki jo ljuhim, ne bodem shenil se.

Odkod so te dvovrstičnice? Odgovor nam dajejo stranice, ki jih navaja Vraz. Te stranice, 191 itd., nazaj do 183, so stranice knjige Zaleskega, ki sem govoril o njej v ČZN XXV, 137, in v tej sedanji svoji razpravi pod I. Od str. 181 do 201 ima Zaleski baš »Kolomyjke«. Od teh je Vraz prevedel najprej one 4, ki o njih govorim pod I., potem je prešel na Kollárjeve »Spevanke«, končno pa se je vrnil h kolomijkam ter jih prevedel še sedemnajst, ki se pri Zaleskem nahajajo na dotičnih, od Vraza navedenih straneh pod številkami: 81, 36, 71, 23, 16, 107, 102, 95, 101, 87, 77, (str. 190), 68, 61, 57, 66.

Imamo pred seboj torej zopet kolomijke.

³³⁾ Zdi se, da je »ko« prečrtano.

³⁴⁾ Prvotno pač: pojò dvize (med tema besedama je bilo najprej še »vfe«, a je prečrtano).

³⁵⁾ Prvotno mesto »mi naj«: naj; tudi v drugi polovici stiha je za besedo »pa« prvotno bilo še »naj«.

³⁶⁾ Mesto »16 velkiz« prvotno nekaj drugega.

Prevod teh kolomijk kaže pesniške neizglajenosti in nekoliko jezikovnih netočnosti. Za primerjauje navajam tukaj par izvirnih kolomijk (take, ki se pri njih Vrazovemu prevodu da kaj očitati).

Kolomijka (pri Vrazu) 5:

Oj misiaciu, misiaczeńku, zajdy za komoru,
naj ja troche z swym mileńkim taj choć pohovoru.³⁷⁾

Kolomijka (pri Vrazu) 12:

Sywyj koniu, sywyj koniu, sywa twoja brywa,
skaży meni, sywyj koniu, de diwczyna myła.³⁸⁾

Kolomijka (pri Vrazu) 13:

Oj, wyjdu ja na selo, sered sela stanu,
jedna myła nese perih a druha smetanu.³⁹⁾

Kolomijka (pri Vrazu) 14:

Wysoka werba, srerokij tyat puskuje,
welyka luba, tiezka rozluka, serdeńko wrywaje.⁴⁰⁾

Manjše netočnosti so še tudi v nekaterih drugih kolomijkah⁴¹⁾.

Pod prevodom teh 17 kolomijk se je Vraz podpisal: Jakob Stanislav Curovčan ter dodal datum: 16. maja. Ker je prevod teh kolomijk pisan neposredno izza prevodov Kollárjevih »Zpievank«, a teh pred koncem 1834 ni mogel prevajati, ker so takrat šele bile izšle, je jasno, da pri tem 16. maju

³⁷⁾ Vraz je iz »komore« napravil »štalo« (Bog ve, če ne radi rime z »malo«), a komora pomeni tukaj sigurno »kamrico« naše narodne pesmi; rus(in)ski slovar mi pravi, da beseda pomeni hambar, žitnico, a ta prostor »služi tudi za prenočišče odrasli hčeri ali oženjenemu sinu«. Besed »taj choć« Vraz ni prevedel; morila jih ni razumel; »choć« pomeni tukaj pač »vsaj«, a besede »taj« ne razumem tudi jaz; mislim, da jo je Zaleski netočno zapisal.

³⁸⁾ Fantu naj bi konj povedal, kje je draga deklica, a pri Vrazu: ali mu je deklica »milostiva« (mila!). Vraz najbrže ni razumel besedice »de« = gde, kje.

³⁹⁾ Vraz je perfektivni (morda futurni?) prezens »wyjdu« (= izidem, pojdem iz . . .) i »stanu« (= postojim) zamenil s pravim prezentom nedovršnih glagolov: idem, stojim. — »Perih« je = pirig, pirih, poljski in ruski »pirog«.

⁴⁰⁾ Dohesedni prevod bi se glasil: »Visoka vrba, širok list poganja, velika ljubezen, težka ločitev, srčece trga«. V izvorniku sta si dogodek v prirodi in dogodek v duši podobna, a pri Vrazu sta si v kontrastu.

⁴¹⁾ V kolomijki 7 ima Vraz perfektivnik: »Da bi zvedla«, a v izvorniku je: »Kobys znala . . .«. V kolomijki 10 vrbica »komoče (s seboj)«, a v izvorniku »kolysz se sohoju«, t. j. »ziblje« (pač = se giblje, maje); »czy tużysz tak za mnoju« je v izvorniku, a pri Vrazu zelo nerodno: al za menoj te tak bode. — V kolomijki 11 je Vrazu rožica »po snegu docvelaz, a v izvorniku ona samo »po śnihowy schodyt«, t. j. vzhaja. — V 16. kolomijki sta »dober oča, dlohra mati, oba sta mi rada«, a v izvorniku je »tato dobryj, tato dobryj«, a »mama ne lychaja« (mama ne slaba, ne zla); — za »pohulaty« (pogulati, poljski: pohulač) je »šetati« nekoliko premalo.

treba misliti ne na leta pred 1835, najbrž pa baš na leto 1835. Smemo misliti, da je Vraz kolomijke iz Zaleskega in slovaške popevke Kollárjeve prevajal spomladi 1835. Krakovjake pa je prevajal po vsej priliki že prej⁴²⁾.

Kakor vidimo iz številčk pri teh 17 kolomijkah, jih Vraz ni po redu prevajal, tudi ni po redu izbiral, nego je skakal.

Dal bi se pa iz njegovih prevodov napraviti zaokrožen idejni cikel, in sicer tako-le:

A. U v o d (5): O mesec, skrivaj se, da se morem z dragim razgovarjati!

B. R a z g o v o r f a n t a z d e k l e t o m (6—20):

a) F a n t govori (6—15)

b) d e k l e govori (16)

e) f a n t govori (17—20).

C. K o n e c: O mesec, sveti njemu in meni!

One prve štiri kolomijke, ki sem jih prikazal v tej razpravi pod I., so pa motivno tako rekoč uvod za to drugo skupino kolomijk: tam početek ljubezni in večer dotičnega dne; tukaj ljubezenski razgovor v mesečni noči. Efekt vsega pa je za fanta: Ali njo ali pa uobene.

Tako dobimo zasnutek lirskega cikla pesmi ljubezni.

A v sredino je deta Kollárjeva slava slovanski pevki in ujenemu petju.

Koliko pa pri tej lepi konstrukciji smemo misliti na z a v e d n o p o s t o p a n j e Vrazovo, to je drugo vprašanje.

Čitajmo sedaj po vrsti poljskega krakovjaka, »rusnaško« kolomijko in slovaško spevanko!

K r a k o v j a k:

Sveti mesec, sveti, gor med zvezdicami,
meni pa je najraj ljub'ca med d'vicami.

K o l o m i j k a:

Sveti mesec, sveti mesec, sveti al ne greje,
tako men' za ljubim mojim srčce⁴³⁾ medleje.

⁴²⁾ Iz Kočvarjevega pisma Vrazu z dne 16. aprila 1834 se vidi, da graška dijaška Družba za nabiranje slovanskih knjig »Pesmi« Zaleskega dotodaj še ni imela (ČZN XXII, 49), a Vraz sam je knjigo že prej poznal, pred počitnicami 1833 (ČZN XXII, 44) ali vsaj pred koncem leta 1833. (ČZN XXV, 141).

⁴³⁾ Ker tu ne gre več haš za Vrazovo hesedilo, sem stih jezikovno nekoliko precuredil — Navajam tu še iz Golovackega (op. cit., II., 248) še to-le kolomijko:

Ой славная Коломна та й межи горамн,
Ой славнѣйша дѣвичьяполька съ чорными бровями.

S p e v a n k a :

»Če si ravno pojeni, vendar plakat morem,
kak si hitro v srci na Milega spomnem«.

Kdor hi nič ne vedel o krakovjaki, kolomijkah in spevankah, pa bi čital te pesemce, hi brez dvoma rekel: »Pa to so pesmi iste vrste«.

Vraz je to pač dobro čutil ter je prevajajoč od krakovjakov prešel h kolomijkani, od kolomijk k spevankam; spevanke je v rokopisu, ki danes o njem govorim, tako rekoč vklenil med kolomijke — ta formalnost je dober simbol stvarnega odnošaja. A kar se tiče kolomijk in krakovjakov, pravi Zaleski v svojem uvodu »Pieśni polskich i ruskich«, str. XLII: »Pomešal sem jih, ko pa poljsko in rus(in)ska ljudstvo v Galiciji tudi pomešano stanuje ... Vsak Rusin razume poljske pesmi, a tudi Poljak razume rus(in)ske ... Končno zgodovinske pesmi rus(in)ske opevajo dogodke iz poljske historije; tudi s tega stališča spadajo torej v to zbirko. — V vseh ozirih se mi zdi to izločevanje Rusinov iz naše literature zelo škodljivo za splošno literaturo slovensko, za katero moramo večno in vedno težiti.«

Kollár je v svoje »Pisně světské« 1827 (str. 161—169) sprejel tudi nekoliko »poljsko-slovenskih« (poljsko-slovaških), a posebej (str. 165/166) piše: »Med našimi natisnjenimi in še natisnjenimi popevkami se nahaja mnogo ... čisto kratkih pesmic, ki imajo po dva dvanajsterozložna, rimana verza: te so povsot podobne poljskim tako zvanim k r a k o v j a k o m«⁴⁴).

Tako pevno enoto predstavlja poljsko-malorusko-slovaški svet ob Tatrach, ob Karpatih ...

V slovanskih nebesih, ki nam jih je naslikal Kollár v »Slavini hčeri«, v njenem IV. spevu, spevu pozabljenja (»Lethe«)⁴⁵ poslušajo blaženi Slovani harmonijo vseh teh pesmi; zakaj pojejo jim »pevci in Modrice srbske pesmi, naše spevanke, krakovjake poljske, ruske dumke«.

Naj omenim tu še nekaj:

Kolomijke sem v razpravi citiral v latinici; tako, v latinici, so one tudi natisnjene pri Zaleskem.

V svojem uvodu »Pieśni polskich i ruskich«, str. XII—XIII, naglašá Zaleski, da mu je bilo težko vprašanje, »jak pisać te pieśni ruskie, brane z ust ludu, który nie ma własnej grammatyki, i w którego języku ledwie jeden elementarz, i to nie zupełnie w jego dyalekcie, jest drukowany ...« A na str. XLIX razjasnjuje, zakaj je tudi ruske pesmi natisnil v latinici: kako jih pisati, ko pa ni rus(in)ske gramatike? Hotel je tako vse zapisati, kakor ljudstvo izgovarja. »Da sem v to svrho porabil poljske črke, ne gla-

⁴⁴) Označuje jih potem tako: »One niso odlonki in delci iz drugih, nego so same v sebi samostalne in neodvisne c'e l i n e, ki izražajo čustvo, misel, zahtevo, tužno hrepenenje, šalo, radost, žalost itd. na kratko ali zaokroženo in popolnoma ...«

⁴⁵) Izdanje 1832, sonet 494.

goliških ali ciriliških, me sigurno vsakdo pohvali. Gotovo pride čas, da vsi slovanski narodi opuste te stare črke, ki so ovira, da slovanska literatura ne vniđe v splošno maso evropske literature...»

Maloruske pesmi so se že tudi prej tiskale v latinici, in sicer v poljskih lvovskih časopisih: »Rozmaitości«, »Gazeta Lwowska«, »Pielgrzym polski« (1822), a šele Zaleskega »Pieśni polskie i ruskie« in njegova izvajanja o pisanju maloruskega jezika so sprožila vprašanje najprimernejšega črkopisa za ta jezik. Mnenju Zaleskega se je pridružil rus(in)ski paroli Josip Lozinski: »O wprowadzeniu abecadła polskiego do piśmiennictwa ruskiego« (»Rozmaitości« 1834, št. 29) — Kopitar se je bil v smislu Zaleskega izrazil že v »Oesterr. Beobachter« 1833, 8. dec. —, a cirilico so branili Denis Zubricki (Zubrzycki), Josip Levicki in Markijan Šaškevič (Šaškievič), bojčé se, da bi latinica spravila v nevarnost samostalnost rus(in)skega življa⁴⁶).

Kakor sem omenil v začetku, so kolomijke in slovaške popevke — večinoma s tinto — pisane na prvih treh listih sešitka našega rokopisa, torej na straneh 1—6; na 4. listu sešitka jih ni več.

IV. Slovenska lirika in ilirske težnje.

Na vseh 4 listih pa (razen na zadnji strani 2. lista), torej na str. 1—3, 5—8 so s svinčnikom zapisani še drugi stih, komaj čitni, včasih nečitni, in sicer počez, tako da idoč od spodaj navzgor ali pa od gori navzdol, križajo kolomijke in slovaške popevke.

Sodim, da so ti koncepti stihov bili pisani na poli najprej, in sicer, predno je pola bila v kvart prelomljena tako, kakor je sedaj; pozneje je Vraz iste liste uporabil za pisanje prevodov kolomijk in slovaških popevk. Da je temu tako in ne obratno, kaže že to, da so stih, s svinčnikom pisani na str. 7—8, s tinto prečrtani.

Vse to, o čemer bom sedaj govoril, so samo odlomki pesnitev.

Na 1. in 2. strani so stih »ilirski«, na 3. in 5. strani slovenski, na 6. pet ilirski, na 7. in 8. slovenski — na 3 straneh torej ilirski, na 4 pa slovenski.

Prvi slovenski stih se nahajajo (na str. 3) pri slovaških popevkah 33—38 v dveh skupinah.

V prvi skupini se nam slika prizor v cerkvi, ko je maša končana ter se misli vršili poroka: oltar, kelih, rožmarin, ite miasa est, tri deklize z vencí, mašnik čita z najvišje stopnice iz zlate knjige . . .⁴⁷)

46) Возняк Мнх., Авторство азбуцной старті з 1834 р. (Записки Наукового Товариства імені Шевченка, том СХХХVI—СХХХVII, Lvov, 1925, p. 107 sl.).

47) Tekst se glasi po priliki — ni vselej čiten — tako-le:

Vse verš se zijat ta k oltaru

kjer leži kelih (p r v o t n o m e n d a: kolača)

z vejo rožmarin,

ravno vpil »ite miasa est« mož ko

berž perstopi [— ?] starašin.

Berž perstopjo v vencih tri deklize

zadnja fantu pravi na rokò,

mašnik pak najsgornje od stopnice

z zlate knjige bere ji takò.

Druga skupina nam prikazuje siročje, ki trajno tuguje in se joče in vsak dan na gomilo hiti. Ali draga plače za umrlim dragim?⁴⁸⁾

Na 5. strani, pri kolonijkah, so stih, razdeljeni z numeracijo v 5 kitic, a je vse tako slabo čitno, da je jedva mogoče pogoliti pravi smisel. Zdi se, da je to koncept pesni o mladosti, krijoči v sebi vse nezauze daljave poznejšega življenja, ki jih ni mogoče premeriti: misel more najti kraj zemlji in nebu, a ne morju življenja⁴⁹⁾.

Na 7. str. je komad pesnitve, bolj čitno in razumljive, a ji tudi začetka manjka:

Vdova je prišla k ribniku; na vodi je plavala košarica in v njej spal otročič, fantek; vzame ga v naročje in on jo pogleda, kakor jo je gledal nekda j njen sinčič Dragotin, ko je bil še otrok. Vdova si zredi fanta in ko je odrasel, ga je po medomilih licih imenovala Belotinka. Ko je dorasel do sablje, je slovel v bojih povsod v kraju slovinškem in radi njega se je njegov grad nazval z novim imenom grad Belotinski.⁵⁰⁾ — Čas dogodka je dolga Avarov.

⁴⁸⁾ Tak tuguje, mislil da siročje,
heržberž sive melo bi lasi,
Tak zdihuje, se naniho joče

da se smili Bogu večnemu.
Ter vsak sveti dan k gomili stopi:
s jutra pleče rožice [— ?]

⁴⁹⁾

1. Polje je dolgo nebo je široko
vendar misel (?) jim najde kraj.
Kar pred mene, tega nobeno oko
neure premerit, neure doseč.

3. Mladost! naj še v Tvoje te poglednem,
ti tolko češ, kot njihov (—?)
tam zelen gaj — v njem lešja (— ?)
to zdence, kjer zagernol v svetem (— ?)

2. Zastoj o drugem misli, čoln v to morje
leti po valovji ko tič,
ne daleč pri tem otok temen (?) zarje (?)
Mar dalje je, povej, v to dalj?

4. Tam dalje trata, beži konj (— ?)
plahuta griva (— ?) lasje . . .
(kar je dalje, temu ne morem več najti
prave zveze).

⁵⁰⁾

Pride k ribniku, tam ležita herta,
korpec med njima z rakitja spleten
al na korpci je tenka ruha presterta,
in pod ruho spi otročič fleten.
Lepo so ličca al so močno bleda, (tu je nekaj čez zapisanega)
zdigne ga s korpeca, dneve v naročje,
fant se zluhi, nasmeji se ji, jo pogleda
kak jeni Dragotin let za otročjih.
Skerbno čerstvega fanta zredi vdovica (prvotno drugače)
ljuhav stavi v njega ko v sinka,
fant je dorasl, skoz Medomila so lica
zvala po licah ga je Belotinka
(potent izpremenjeno: toraj od lica ga ona sa . . .)
Ko že do sablje zraste, pa v hoje hodi,
kjer se kraj sati (?) prot tujci Slovinški,
v miri pak znano njegovo serdce povsodi,
grad le slovi zdaj za grad Belotinski.
(Prvotno menda: grad je sloveč zdaj . . .)

Na isti 7. strani so še neke pretrgane hesede, ki bi se iz njih morda dalo izluščiti le vprašanje: Oh ljubezen, ali nisi kakor prej hei nebeška? Gre po vsej priliki za čutno ljubezen, ki ji je ribnik svedok — zakaj en verz, ki je čiten, se glasi: »Vsako večer si bere ljubeznivo sadje«.

Na str. 8 so stih, ki jim je smisel nekako tak-le: Kakor potok, če se hrast zruši in mu pot prereže, utihne, a se mu voda vedno bolj nabira, tako se v materi nahira holečina, ko Micika zholi; črne misli jo napadejo kakor lačni jastrehi — vsak hip se hojša, da se vodovje ulije čez travnike. Vendar ostaja mati brez hesed in brez solza . . . Rad bi mladenci umrl, ko vidi njeno muko . . . Nesrečna ljubezen!⁵¹⁾

V teh bednih rokopisnih konceptih imamo sledove Vrazove slovenske ljubavne lirike iz časa pred l. 1835. In kot taki so tudi ostanki važni, važni namreč za spoznavanje Vrazovega pesniškega razvoja. Zanimivo je, da se je Vraz tako rad oklepal baš Belotince. Morda je pri tem celo delovala prikupljiva etimologija tega imena. V opombah II. dela svojih »Spevank« (str. 469) pravi Kollár, da Slovak stvari, ki jih ljubi, rad imenuje z »milačkovskimi« imeni; med harvani mu je ljuba b c l a, med ptiči golob in sokol in slavoc, med drevjem lipa. Posebe Kollár navaja celo število izrazov, izvedenih od »bel« ali sestavljenih z »bel«, na pr.: biely, bělawý, bělastý, bielený — biely angel, bílý šuhaj (fant), belučký syn, bílá čelad, bielo diovča (= »belo devče«, belo dekle), bielé lica . . ., helawý Janik . . ., biely dom, biely zámek . . . » . . . Kjerkoli samo morejo besedo biely postaviti, povsod jo radi postavljajo Slovaki, kar se je nedvojbeno še iz poganskih časov od čaščenja B ě l b o g a ohranilo . . .«⁵²⁾.

Izmed ilirskih pesmi je na str. 8 pesnitev: »M o d r o o k a C e r n o k o s k a«. Odlomek je težko čiten in po večini nerazumljiv; smisel mu je po priliki ta:

Kjer treha čita proti Javari,
šaka le vhogih pri njem dobi dari.
V vsako srdec in usta se celoten prime
daleč kak širok je kraj Slovinski
ter celo gradú premine staro ime
ter se po njem zove grad Belinski
ki ga le majo za grad Belotinski
od tega hipa je grad Belotinski.
Ko ga tak gleda, na misel ji pride sin jeni,
berž na zenico ji vdari kaplja,
vendar ko zre oko milo taj smeh ljuhljeni,
kmalo bolezní se v otroku vtaplja.

(Kakor vidimo, se je Vraz tu popravljaj in hesedo izpreminjal).

⁵¹⁾ V jeziku je tukaj ilirski sled: k a d vanj hrast se zruši. Pod stihí se nekateri ilirski izrazi tolmačijo nemški.

⁵²⁾ Gori (v razpravi o Vrazovi rahi pridevnika »slovenski« = slovaški) sem naglasil, da je Kollár svoje »Zpievank« imenoval »slovenske« v II. delu svoje zbirke, na str. 464 in 471, da je torej Vraz pač čital knjigo okoli teh strani, a Kollárjeva izvajanja o »hel« so baš tam, na str. 469.

Star junak sanja o angelu, ki mu je iz glohin pričaral drugo dušo. »Nemodro sem mislih,« pravi, »da mi je vse srce že zgorelo. Brez strahu sem gledal deve in žen krasne cvetlice.«⁵³⁾ Ali ugledal je njene črne lase in sinje oči, čul njene pohožne, mile besede — »sinil je ogenj iz tvojega očesa in žarki dan od iztoka.«⁵⁴⁾

Santo ta ilirski odlomek je ljubavne vsebine. Oba ostala sta narodno-politična.

Narodno-političnega značaja je ilirska pesem na str. 6:

Rano jutro je. Solnce se komaj preljuja skozi goste megle in leden je še dih vetriča. Fant, sedec na planini, govori sam pri sebi. »Domovina, mati moja, ali se bo razjasnila meni duša, tehi lice? Bratje so mi še hladni kakor led. Kje je, Majka, tvoja slava? Samo rogajo se kakor pod nebom črne ptice. Evo, južni veter je dahnil in me ogrel, kakor poljub moje drage. Kar se zbudi potok, razlije verige ter se slobodno žuboreč v dolino razlije. In vse, čimer se krasi pomlad, začuti duh božanski: cvetice dvigajo glave in ok potoku v grmu poje ptičica zlate pesni kakor misli o ljubavi . . .⁵⁵⁾

Motiv pesnitve je, kakor vidimo, ta-le: V domovini moji tužni je še zima. Veter z juga zbudi pomladanske občutke. Potok se svobodno razlije v dolino . . .

Kar je tu samo namignjeno, to je razločneje povedano v ilirskem ulouku na str. 2. V njeni pravi pesnik:

»O božja ptica v zelenem grmu, odkod so ti te sladke, čudovite pesmi?« »»Prihajam ti od južnih strani, kjer vas je, o tužni mladeniči, s svojo ljubeznijo slavila Vaša ilirska mati.« Samotna cvetka na gori govori: »O izpuli me, fantič mladi. Vrzi me v potok! Morda me ponese njegov valovi na jug — naj umrem tam, kjer se slavi cvetje in ljuhav poje in kjer si dekleta v snežna nebra devajo kitiice cvetic. Milo ti je tam biti, kadar fantje z devami hrzo kolo vodijo, kadar si pod oknom mlo besedo šepčejo . . .« Junak skoči in ne vpraša, kam hiti potok. Kam li hitel drugam, nego k Muri, Dravi in Dunavi! Ne more si kaj, da li na sokolovih krilih ne poletel tja, kjer so mu bratje, kjer oni igrajo živa kola . . . Že leti, o bratje, po nebu, vrgši v prah verige . . .⁵⁶⁾

53)

»Ludo mislih, da čitavo serdašce
sasvim mi več sagorelo,
bez plašenja smatrah (?) deve
i od ženah krasno cvetje . . .«

54)

. . . sinu vatra s oka Tvoga . . .
žarka zarja sa iztoka . . .«

S tinto so baš pod temi stihii še zapisani ti-le stihii:

Tako sinu s neba moga
munja z očub Ti žestoka;
Nesnim uznit više Tebi

pogleda odhijenoga,
ili božice ili vilo
nemoj sglubit me, za Boga!

To pač niso Vrazovi stihii. Zapisal si jih je Vraz najbrž za vežbanje v frazeologiji »artis amoris«.

55)

Jedva sija ljuho sunce,
leden dah je povetarca
(prvotno: kroz megle guste udara) —
momak sedi na planini,
sam za sobom razgovara
(prvotno: s domovinom r . . .).

Domovino, moja mati!
Ti sestrice i mezimice!
(prvotno: mila Ti . . .)
oče se li razjasniti
(prvotno: oče kad se . . .)
moja duša i Tve lice?

Smisel pesmi je pač ta: Ptica južna, glasnica Ilircev, je priletela k njemu. Cvetlica mu svetuje, da ide tja, kamor kažejo pot potok, Mura, Drava in Dunav, na jug. In pesnik odleti na sokolskih krilih v ilirsko kolo.

To je programska pesem Vrazovega ilirskega koraka.

Iz tega, kar sem gori rekel o času nastanka Vrazovih prevodov Kollárjevih »Pevk« in maloruskih kolomijk, smemo sklepati, da je tudi pesnitev nastala najpozneje v začetku l. 1835. — prva njegova ilirska balada »Stana in Marko« je izšla v »Danici« šele 12. septembra meseca istega leta.

Tužna Ti je duša moja,
bratja moja hladna,
kano led, kom je od potoka
bistra voda obivena.
Gdè li, majko, Tvoja slava?
gde su tužne joj pesmice?
Samo poruge se deru
ko na[d] nebu vrane tice.
(Varijanta: Samo poruge neniše
viču ti kot vrane tice.)
Evo! dalme vetar južan
lagotno ogrija mene
kano celovanjem sapa
topla ljubovec milene.

A zhudi se čisti potok
i veruge porazbije
i sluhodom žuhoreći
u doli(ni)cu se izlije.
I oběti duh hožanski
romeno i modro cvetje,
čim se kiti pramaletje,
glavice uzdiže nježne,
I pored potoka hitro
tičica u germku stavi
(prvotno: iz germka slavi.)
na ustah zlatnih zlatne pesme
kao misli od ljubavi.

26) O tica od zelena germa
hožja tica, usta zlatne!
odkud li Ti ove pesme,
sladjane i čudovatne? (prvotno: čudnovate)
Dodjem Ti sa južnih stranaš,
gdeno se, tužniče mladi,
Jasnu [?] od Ilirčadi
Žarko [?] mlo cvětje
z groba [?] u zemljicu?
u samotni gori cvateš,
zumbule i ljubičice!
O čupaj nas, mlado momče!
baci me u potok ovi,
valjda nas ponesu mlo
k jugu talasi njegovu.
Bar da umrēm, gdeno
pravica i ljubav (su) najveće
gde u sněžane si njedra
kitice djevojka meće.
Bar da umrēm tam gdě slavom
cvětje se i ljubav pēva,
u ljubavinosna njedra

kitu meće krasna dēva.
Milo ti je tamo stati
s devami, kad vode kolo,
(prvotno: kada devojko volo . . .)
kada momcim pripevaju
hitre pesme na okolo,
kad pod oknom mili z dragom
slaže riče prestajući,
kada umđj celovanjem kapnu
u njedjerca suze vruće.
Momak djipnu i ne pita,
kome speši potok kraju?
Kamo haš bi spešio nego
Muri, Dravi i Dunaju.
On nemože odoleti,
krila išče od sokola,
da tam ide, gde je bratja,
gdě igraju živa kola.
Jurve leti bratji nebon,
hacivši u prah verugu,
So tem je probudi (?) jadan,
samo sanja on o jugu.

Izvestja.

Važna numizmatična najdba v Mariboru.

Egon Baumgartner, Maribor.

Začetkom septembra 1931 je podrli usnjar Berg staro hišo št. 23 na Glavnem trgu v Mariboru, da zgradi na njenem mestu moderno trgovino. Tako je izginila ena najstarejših hiš našega mesta, takozvani »stari rotovž«, četudi ni poslopje nikdar služilo temu namenu. Nad vrati je bila vklesana letnica 1645. — Ker vzhodni del hiše ni imel kleti, so morali odstraniti zemljo do prvotnih tal. Dne 17. septembra sem dobil obvestilo, da so naleteli delavci na tem mestu prejšnji dan na novce. Zvečer sem dobil, da so bili to florentinski zlati goldinarji iz 14. st. Pozneje so našli še več del, da so bili to florentinski zlati goldinarji iz 14. st. Pozneje so našli še več sličnih komadov. Na žalost pa sem moral ugotoviti, da so nepoklicane osebe odnesle in utajile večji del dragocene najdbe. Ker pa so našli pri tej priliki tudi rimske novce iz bron, sem natančno preiskal teren in ugotovil sledove iz pozno-rimske dobe. Obe najdbi — iz starega in srednjega veka — sta za zgodovino našega mesta izredne važnosti. Zato jih opišem obširneje.

Na tem mestu se najiskreneje zahvaljujem za sodelovanje gospodu kustosu dr. Fr. Dworschaku na Dunaju in gospe dr. Lorenzini Cesano na Istituto Italiano di numismatica v Rimu.

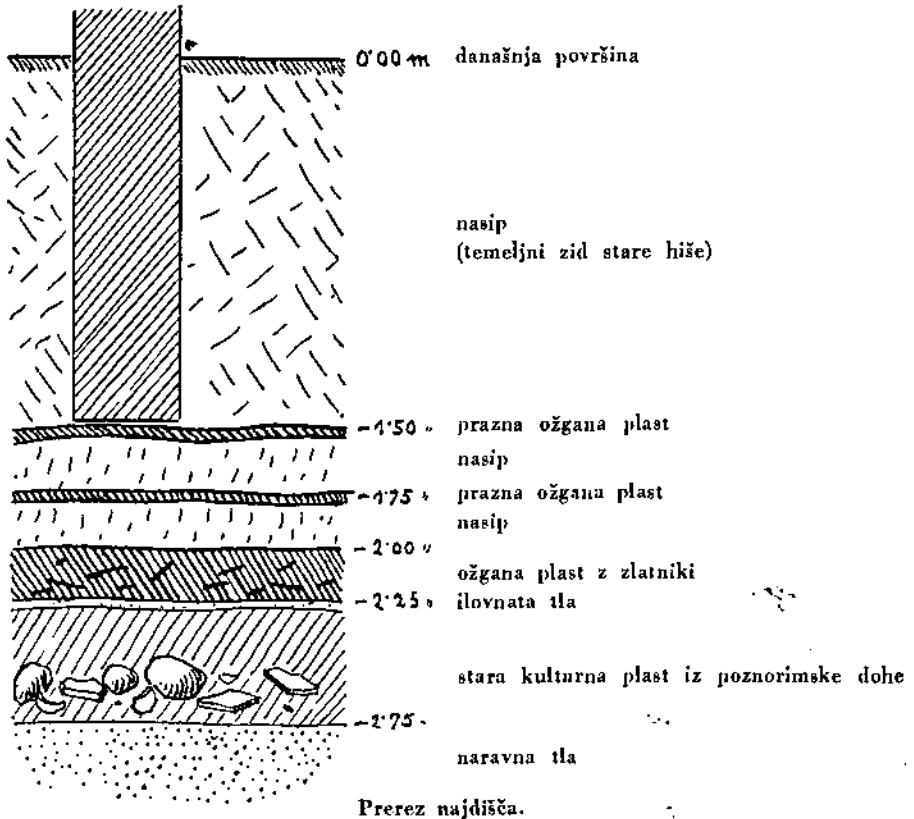
1. Najdba iz starega veka.

Priložena skica kaže prerez zemeljskih plasti, ki so jih odkopali pri delu. Pod temi se nahajajo trdna tla iz pečene ilovice, ki vsebujejo bolj globoko tudi gramoz. Zgornje plasti so obstajale iz humusa v debelini ok. pol m. V najnižjem delu so bili ostanki iz rimske dobe, črepinje svetlorumenih in svetlorjavih provincijalnih posod, ostanek terrae sigillatae, kosi ploščnate rimske opcke in 3 rimski novci, namreč dobro ohranjen srednji bron cesarja Teodozija (379—395 po Kr.) z rev. REPARATIO REIPVB in (spodaj) SMRQ (Rim, 5. officina), slabo ohranjen mali bron prilično iz časa cesarja Konstantina ter mali bronasti novc iz 4. ali 5. st., katerega se ni dalo točneje ugotoviti. Vmes so ležali številni odlomki kamenja, domnevno ostanki priprostega zidu brez ometa. Ilovnata tla so imela mestoma rdečkasto barvo, kar govori za to, da so bila izpostavljena ognju. Omenim še, da so našli pred leti v neposredni bližini še dva antična novca, in sicer, ko so zidali sedanjo Klajnuškovo hišo (Glavni trg št. 21), izvrstno ohranjen srednji bron cesarja Maksencija (307—309), na vrtu poleg nekdanje cerkve Vseh svetnikov pa bizantinski novc cesarjev Heraklija in Heraklija Konstantina (613—641).

Te skromne najdbe pričajo, da je bil ta del našega mesta obljuden že v pozno-rimski dobi. Domnevno se je nahajal tu most preko Drave, ki je vezal naselbino z naselbinama v Radvanju in Razvanju. Kraj je bil za utrdbo mostu dokaj pripraven, ker ga je varovala proti vzhodu in jugu strmina, medtem ko je bil na zapadu lahek dohod k mostu.

2. Najdba florentinskih zlatih goldinarjev.

Nad rimskimi ostanki je ležala na ilovnatih tleh, ki so bila od ognja rdeče obžgana, prilično 25 cm debela plast črnih ogorkov, razgljenelega lesa, ostankov lončenih posod in številnih živalskih kosti. Tu so bili raztreseni omenjeni florentinski zlatniki in več komadov sodobnih srebrnih pfenigov.

Pregledati sem mogel le 50 zlatnikov. Od teh hrani sedaj naš muzej 24 komadov; ostali so večinoma v posesti g. Berga. En komad je prodal neki delavec neznanu komu za 30 Din. En komad je v zasebni lasti in ga nisem videl. Najmanj 50 zlatnikov pa so odnesli delavci v Prekmurje. Eden izmed njih je našel 14 komadov, zapustil nato delo in odšel domov. Skupno so našli torej najmanj 100 komadov. Četudi sem si mogel ogledati komaj polovico dragocene najdhc, zadostuje že to, da si ustvarimo splošno sliko.

Zlatniki so bili zamazani s pepelom in prstjo. Ko smo jih očistili, so bili večinoma izvrstno ohranjeni, deloma s kovnim bleskom. Posamezni komadi so tehtali 3.490 do 3.542 g. Povprečna teža 24 komadov v muzeju znaša 3.5157 g.

Od 50 zlatnikov, ki jih poznam, pripada 48 florentinski mestni republiki. Zastopanih je 31 različnih kovov 2. tipa od l. 1300, dalje, ker imajo že emisijske znake polletne novčene perijode. Pretežni del teh kosov izvira iz dobe 1312—1329. Sedem nadaljnjih kovov ima doslej še neznan priznake. Kdaj so kovali te za numizmatiko izredno važne zlatnike, se bo dalo točno ugotoviti šele naknadno. Iz strukture najdbe pa sledi, da so nastali v kratkem razdobju od 1312 do 1335. Ostala dva komada sta tuja. Prvi je benečanski dukat doža Ivana (Giovanni) Soranzo (1312-1328), drugi pa češki zlat goldinar kralja Ivana Luksenburškega (1310—1345), ki je koval te zlatnike l. 1325. v Pragi. Ta najstarejši češki zlat denar je veren posnetek florentinskih goldinarjev. Kot priznak ima češkega leva s krono. Vsi zlatniki so torej istodobni.

Za najdbo je značilno, da so bili novci kovani malo prej, predno so se zgubili. Ne gre za shranjen zaklad, temveč za denar v prometu, kakor se je nahajal v škrinji srednjeveškega menjalca. Da je bil lastnik žid, je sklepati iz najdišča. Hiša, ki je zgorela pred ok. 600 leti, je stala v Židovski ulici (ghetto) ob mestnem obzidju, 4. poslopje od stare sinagoge (po današnjih stavbiščih). Lastnik je bil sodobnik Isserla iz Maribora ali njegovega vnuka Muscha, ki sta spadala v 14. st. med najpomembnejše menjalce v naši deželi.¹⁾ Ne samo z raznimi posojili in s prekupčevanjem so se pečali mariborski židi, ampak posebno z vinsko trgovino. Maribor je bil važno tržišče na potu med Dunajem in Benetkami. Zato je umevno, da se je nahajala v hiši žida večja svota zlatnikov.

Za ugotovitev časa, kdaj je prišel zaklad pod zemljo, je merodajen najmlajši florentinski kov iz l. 1329. Če upoštevamo, da najdba ne vsebuje ogrskih zlatih goldinarjev iz l. 1335, smemo sklepati, da je zgorelo poslopje pred l. 1335.

Najdba naših zlatnikov se ujema s splošno sliko denarnega prometa v prvi polovici 14. st. v Avstriji in Štajerski. Križarske vojne so povzročile splošen procvit zunanje trgovine. Radi tega je bila potreba novcev s stalno vrednostjo zelo občutna. L. 1252. so začeli zato kovati v Florenci zlatnike, ki so se radi cvetoče trgovine kmalu zelo razširili. Te novce so posnemale tudi druge države. Vzgladu Florence so sledile že l. 1284. Benetke. V Srednji Evropi so kovali zlatnike najprej na Češkem (1325), potem (1335) na Ogrskem. V Avstriji so izšli prvi zlatniki l. 1350. iz judenburške kovnice. Ok. l. 1325. so bili na Štajerskem italijanski zlatniki zelo priljubljeni in razširjeni ter so povzročili usodno krizo, znižali so namreč vrednost srebra na ^{1/20} zlate vrednosti; srebro je izgubilo torej polovico svoje vrednosti.

Florentinski zlatniki se niso mogli dolgo upirati konkurenci benečanskih dukatov in ogrskih zlatih goldinarjev. Sto let po našem zakladu niso bili več v prometu. To dokazuje najdba zlatnikov v Krškem (15. 10. 1930), ki vsebuje ca. 180 benečanskih dukatov, predvsem pa ogrske zlatnike iz dobe 1350—1440, razven tega še dukate rimskega senata (1350—1439). Florentinskih zlatnikov pa ni med njimi.

Poleg opisanih zlatnikov so našli na tem mestu še par srebrnih pfenigov, ki pa so bili od ognja močno poškodovani. Po navedbah delavcev je bilo precej zelenkastih ploščic brez prave vrednosti. Bolje ohranjeni komadi izvirajo iz dunajske in graške kovnice; nadalje so našli dva štajerska ali koroška pfeniga. Vsi ti novci izvirajo iz prve tretjine 14. st., t. j. iz iste dobe kakor zlatniki.

3. Opis najdbe.²⁾

A.) Zlatniki.

1. Fiorino d'oro tip II — I300 Av.: S. IOHANNES. B. Sv. Janez Krstnik stoji ohrujen naprej, v levici drži križnato žezlo, desnica je dvignjena, s prsti odvrtača/ zli pogled (furia). Nad desnico pr.: bič s 3 jermeni. Rev.: + FLOR — ENTIA. Liliija; l. 1312/II; CNI II/38; m. m. I kom. 3.503 g.
2. isto. pr.: klesčce; l.: 1313/I; CNI II/40; XVI 24; z. l. I kom.
3. " pr.: vinski sod; l.: 1314/I; CNI II/42; m. m. I kom. 3.493 g; z. l. I kom.
4. " pr.: dva valja v podobi križa (?); l.: 1316/I; CNI II/45; m. m. I kom. 3.523 g; z. l. I kom.
5. " pr.: ključa v podobi križa; l.: 1316/I; CNI II/47; m. m. 2 kom. 3.517 g, 3.502 g.

¹⁾ Cerkev je prepovedala duhovnikom in lajkom posojevati denar proti plačilu obresti. Za denar in kredit so skrneli židi pod državnim nadzorstvom.

²⁾ Okrajšave: CNI = Corpus nummorum italicorum (XII. zv.); l. = letnik; pr. = priznak; m. m. = mariborski muzej; z. l. = zasebna last.

6. „ pr.: vaza; l. 1317/I; CNI II/48; z. l. 1 kom.
 7. „ pr.: zvezda nad polmescem; l.: 1317/I; CNI II/49; z. l. 1 kom.
 8. „ pr.: solnce; l.: 1318/II; CNI II/52; m. m. 1 kom. 3.517 g.
 9. „ pr.: golob z oljčno vejico; l.: 1319/I; »Orsini« str. 27; z. l. I kom.
 10. „ pr.: liliji; l.: 1319/II; CNI II/55; m. m. 1 kom. 3.518 g; z. l. 1 kom.
 11. „ pr.: bodali v podobi križa; l.: 1320/II; CNI II/57; z. l. I kom.
 12. „ pr.: hrastov list nad 3 gorami; l.: 1322/II; CNI p. 28, 174; m. m. 2 kom. 3.507 g, 3.524 g.
 13. „ pr.: jež; l.: 1324/I; CNI II/69; m. m. 1 kom. 3.498 g.
 14. „ pr.: motika; l.: 1324/II; CNI II/71; z. l. 1 kom.
 15. „ pr.: bodalo; l.: 1326/I; CNI III/75; m. m. 1 kom. 3.512 g; z. l. 1 kom.

37

38

Priznaki na zlatnikih 1—30; srebrnika 37 in 38.

16. „ pr.: kladivo; l.: 1327/I; CNI III/77; XVI, 28; m. m. 1 kom. 3.517 g.
 17. „ pr.: velikonočno jagnje; l.: 1328/I; CNI III/79; m. m. 1 kom. 3.525 g; z. l. 3 kom.
 18. „ pr.: polž; l.: 1328/II; CNI III/80; m. m. 1 kom. 3.531 g; z. l. I kom. 3.513 g.
 19. „ pr.: volova glava; l.: 1329/II; III/83; z. l. I kom.
 20. „ pr.: vrata; l.: ?; CNI XXXIV/2; z. l. I kom.
 21. „ pr.: klas; l.: ?; CNI I/4, XVI/14; m. m. 1 kom. 3.490 g.
 22. „ pr.: muren; l.: ?; CNI XVI/26; m. m.; 1 kom. 3.516 g.
 23. „ pr.: čoln z veslom; l.: ?; CNI XVII/9; m. m. 1 kom. 5.532 g.
 24. „ pr.: trilistnata cvetlica; z. l. 1 kom.
 25. „ pr.: stol; z. l. I kom.
 26. „ pr.: vinski grozd z listom; m. m. 2 kom. 3.527 g, 3.524 g; z. l. 1 kom.
 27. „ pr.: ost sulice; m. m. 1 kom. 3.520 g; z. l. 1 kom.

28. „ pr.: krilati zmaj od desne; m. m. 1 kom. 3.516 g.
 29. „ pr.: alkimistično znamenje; m. m. 1 kom. 3.529 g; z. l. 1 kom.
 30. „ pr.: levja glava; m. m. 1 kom. 3.529 g.
 31. „ pr.: želod; z. l. 1 kom.
 32. Benetke: dukat doža Ivana (Giovanni) Soranzo (1312—1328); z. l. 1 kom.
 33. Češka: kralj Ivan Luksenburški (1310—1346): praški zlat goldinar; 1325 sl. Av.: S. IOHA — NNES. B. Sv. Janez Krstnik kakor na florentinskih zlatnikih; nad desnico češki lev s krono. Rev.: krona IOHES — R' BOEM. Lilija; m. m. 1 kom. 3.525 g.

B.) Srebrni pfennigi.

34. Dunajski pfenig: Friderik Lepi (1308—1330); orol od desne; na krilih avstrijski grb; Luschin: Wr. Münzw. št. 136.
 35. Graški pfenig: l. tret. 14. st.; čelada nad avstrijskim grbom; pol orla; Luschin: Steier. Münzf. št. 130.
 36. Graški pfenig: panter od leve, v gobcu triperesna deteljica; Luschin: Steier. Münzf. št. 146.
 37. Neznani pfenig iz ncke štajerske ali koroške kovnice: l. tret. 14. st.; pod strešnim stemenom hajno bitje od leve; vse v obroču.
 38. Isto; v obroču kronana kraljevska glava s kodri od spredaj; rev. nerazločen.

Zusammenfassung.

Am 16. September 1931 wurde in Maribor gelegentlich der Erdarbeit beim Neubau am Hauptplatz No. 23 in einer Tiefe von ca. 2 Meter eine grössere Anzahl von Goldmünzen aus dem 14. Jahrhundert gefunden. Die Münzen lagen lose nebst einigen gleichalterigen Silberpfennigen in dem Brandschutte eines Hauses. Von über 100 Goldstücken, die von den Arbeitern gleich verschleppt wurden, konnten 50 Stück sichergestellt und einer Beschreibung zugeführt werden.

Der grösste Teil dieser Münzen, 48 Stück, sind Goldgulden der Stadtrepublik Florenz aus dem 1. Drittel des 14. Jahrhunderts. Nach den Emissionszeichen fällt die Mehrzahl dieser Gepräge in den Zeitraum zwischen 1312—1329. Sichen verschiedene Gepräge weisen bisher unbekannt Bezeichen auf. Ihre Zeit dürfte in die oben gegebenen Grenzen hineinfallen. Weiters wurden ein venetianischer Dukat des Dogen Giovanni Soranzo (1312—1328) und ein böhmischer Goldgulden König Johanns (1310—1346), geprägt ab 1325, gefunden. Die wenigen Pfennige, die gerettet werden konnten, sind der Wiener Pfennig Herzog Friedrich des Schönen, Luschin Wr. Mw. No. 136, die Grazer Pfennige, Luschin steir. Münzf. No. 130, 146 und zwei unbekannt Gepräge steirischer oder kärntner Herkunft, deren Zeit durch den Vergrahungstermin eindeutig fixiert wird. Da die Serie der Florentiner mit ca. 1329 abschliesst und die ab 1335 ausgegebenen ungarischen Goldgulden im Funde fehlen werden als Grenze für die sog. Vergrahungszeit die Jahre um 1335 angesetzt. Da das niedergerannte Haus, in dem der Schatz lag, seinerzeit in der Judengasse sich befand, wird mit Sicherheit als Besitzer des verloren gegangenen Goldschatzes ein jüdischer Geldleiher oder Grosshändler angenommen. Durch die Handels- und Geldgeschäfte dieser Kaufleute gelangte das beliebte italienische Gold in die Steiermark. Während die florentinischen Goldgulden in unserem Funde fast ausschliesslich vertreten waren, kommen sie in dem ca. 100 Jahre später vergrabenen Goldschatze von Krško (15. X. 1930) schon nicht mehr vor.

Eingangs wird noch mitgeteilt, dass sich in der Erdschichte unterhalb der beschriebenen Fundstelle Reste einer spätrömischen Kultur vorgefunden haben. Nach den Münzen zu schliessen, datieren diese Spuren einer Siedelung aus dem 4.—7. Jahrhundert. Für die älteste Geschichte der Baustelle des mittelalterlichen Maribors ist dieser Fund von besonderer Bedeutung.

Sprotuletna Vijolica,

dijaški list mariborske gimnazije iz l. 1846.

Janko Kotnik, Maribor.

Prvi je pisal o Sprotuletni Vijolici dr. Fr. Ilešič.¹⁾ Opozoril ga je na njo dopis, ki ga je čital v slovaškem časopisu Orol Tatranski z dne 5. jan. 1847 in ki je posnet po Novicah 1846, str. 195. Vse ostale podatke je dal dr. Ilešiču Ivan Ertl, takratni primarij graške mestne bolnice in bivši sotrudnik ter pesnik Vijolice. Samega lista pa Ilešič očitno takrat ni imel pred seboj.

Več je o stvari poročal Fr. Kotnik²⁾ na podlagi izvoda, ki ga je dobil od prof. Sketa v Celovcu, leta pa ga je imel od Dav. Trstenjaka. Ta izvod je bil kot nekaka posebna izdaja posvečen J. Razlagu, čigar lastnoročni podpis nosi tudi na prvi strani. Ker pa je to »drugi, nekoliko popravljen prepis«, prepisan l. 1847., je Fr. Kotnik, opiraje se na Ilešičeva izvajanja, povsem pravilno domneval, da Razlagov izvod ne more biti verna kopija Vijolice iz l. 1846., marveč le skrbno izbran, »popravljen« in deloma tudi skrajšan prepis originala iz l. 1846.

V ČZN 1927 pa je priobčil Al. Turk³⁾ nekaj pesmi, ki jih hrani med knjigami svojega pok. tasta dr. I. Petovarja g. Fr. Košar, davčni nadupravitelj v Ptujju. Primerjaje te pesmi po vsebini in grafiki s prispevki v Razlagovem izvodu Vijolice, je Turk ugotovil, da je avtor objavljenih pesmi, ki so sicer vse brez podpisa, Mihael Golob, glavni pesnik Sprotuletna Vijolice. Teh pesmi pa Razlagov izvod ne vsebuje.

* *
*

Po naključju mi je prišel v roke originalni izvod tega mariborskega dijaškega lista iz l. 1846. Prinesel mi ga je osmošolec K a c Boris, ki ga je našel doma na podstrešju (Janževski vrh nad Breznom, srez Prevalje⁴⁾). Kako je ta redki primerjek priromal med ostalo šaro na Kačevo podstrešje in kateri izmed peterih izvodov, ki jih omenja Ilešič, je to bil, se zaenkrat ni dalo ugotoviti. Po Ilešičevem poročilu so namreč dijaki izdelali pet primerkov na teden, ki so jih dobivali prof. Puff, veroučitelj Matjašič, mariborski župan, okrajni glavar in gimnazijski prefekt. Ker je na zadnji strani našega izvoda to-le nemško posvetilo:

Wenn du einst als Großmamma
Im Lehnstuhl sitzt bei Großpapa,
So denf in deinem großen Glück
An deine Freundin auch zurück.

bi se pač dalo sklepati, da je prvotni lastnik te književne redkosti bil kateri izmed omenjenih dostojanstvenikov nemške narodnosti in jo je potem njegova žena ali hči poklonila kaki svoji prijateljici.

Oblika je kakor pri Razlagovem izvodu tudi tukaj v četrtnine zložena pola navadnega pisarniškega papirja, vezava pa je skromnejša, platnice so mehke, sivomodre. Sešitek obsega 30 številčk po štiri strani. Naslov Sprotuletna Vijolica je v vsaki številčki narisana z velikimi črkami, vse ostalo pa pisano.

¹⁾ Dr. Fr. Ilešič: Dijaški »Slovenski Kluk« na mariborski gimnaziji l. 1846. in njega »Vijolica«. LZ 1904, 178.

²⁾ Fr. Kotnik: »Sprotuletna Vijolica«, mariborski dijaški list iz leta 1846. ČZN 1919, 114—125.

³⁾ Al. Turk: Prispevek k »Sprotuletni Vijolici«. ČZN 1927, 82—85.

⁴⁾ Sedaj je ta izvod last študijske knjižnice v Mariboru.

List je začel izhajati z novim letom 1846. Prva številka ima datum 14. prosinca, nato je izšla redno vsako sredo po ena številka. Predzadnja, t. j. 29. štev. je datirana z 29. malim serpanom, zadnja (30. štev.) pa ima namesto datuma le splošno označbo »Na koncu šolskega leta 1846«. V Razlagovem izvodu stoji na koncu datum 3. velikega Serpana⁵⁾, tako da je najbrž radi zaključka šol. pouka izšla zadnja številka že v ponedeljek namesto v sredo. Dočim olisega Razlagu poklonjeni izvod le 22 števil, ima original polnih 30 števil po 4 strani. Vijolica je torej izhajala v prvi polovici koledarskega leta 1846, ne pa v vsem šolskem letu 1845/46, kakor je domneval A. Turk⁶⁾, brezdvomno pa je ta ali druga pesem nastala lahko že v letu 1845.

Naslovni list celotnega letnika ima ta-le napis:

Sprotuletna Vijolica

Tjedenski list

obderžeč pokuse v pesmozlaganji
k' vadeju ino izobrazenju jezika slovenzkega
med soboj deržali

ino svojim »Nesablivim vučenikom« Gospodom Gospodom
Dioru Radislav Puff ino Oroslav Matjašič
alduvali

slovenski govorstva diaki na učilistvu v' Marburgi
Ivan Ertl, Mihál Golób ino Ivan Kocmut.

1846.

Zadnji številki pa je pridejan naslednji vsebinski seznam, označen kot »Pre-gléd«⁷⁾:

Pridavki

od Ivana Ertlna.

Ob polđan po letu, v' listi 1.	Moja žalost v' l. 17.
Nemce in' Slovence v' l. 3.	Noč v' l. 18.
Čas ino večnost v' l. 5.	Prejd in zdaj v' l. 19.
Jagra smert v' l. 7, 8, 9, 10.	Na * * * v' l. 23.
Pozdravljenje prijatela v' l. 11.	Slovo od domovine v' l. 24.
Mojemu sivarniki v' l. 12.	Čolnarska pesem v' l. 25.
Božja mantra v' l. 13.	Mojo naprevzetje v' l. 27.
Drvo in potok v' l. 16.	Srečno Mihael, Ivan, vijolica v' l. 28.

Od Mikala Goloba.

* Darovanje G. D'uri v' l. 1.
Pogled na staro ino novo leto v' l. 2.
* Na moje slovenske brate v' l. 3.
* Žalovanje po Kremplni v' l. 4.
* Karanje Slovencev v' l. 5.
Slava Austrije v' l. 6.
Na prazni svet v' l. 7.
Vganka ze štiremi slogi v' l. 8.
Slovo od prijatela v' l. 9.
Slovenei dolre vole v' l. 10.

⁵⁾ ČZN 1919, 126.

⁶⁾ ČZN 1927, 82.

⁷⁾ Razprto tiskani prispevki niso bili priročeni v Razlagovem primerku, z * označene Golobove pesmi pa je objavil že A. Turk v ČZN 1927.

Na domovino v' l. 11.
 Mojemu serci v' l. 12.
 Vijolica v' l. 13.
 D^{rozi} za den goda v' l. 14.
 Pesem Slovincov v' l. 15.
 Dolnji grad v' l. 16.
 Žalovanje slepca v' l. 17.
 Zarja juterna v' l. 18.
 Na verbo v' l. 19.
 Pogled na Štajersko v' l. 20.
 Rojakom v' l. 21.
 Slovenca odpovedanje v' l. 21.
 Hrepenenje v' l. 22.
 Spomnenje v' l. 23.
 Samota v' l. 24.
 Bratom v' l. 26.
 Zadovolni in vesel Slovenec v' l. 27 ino 29.
 Srečno obadva Ivana v' l. 29.
 Slovo v' l. 30.

Od Ivana Kocmuta.

Molitva na Vilo (Muzo) v' l. 1.	Pritožba v' l. 20.
Spomlad v' l. 4.	Hrepenenje po domovini v' l. 23.
Poletje v' l. 6.	Na grobi moje matere v' l. 25.
Na smert dobrotnika v' l. 17.	Na vračnika v' l. 26.

Od Dragotina Poliča.

Od visoko imenitne čele v' l. 2.

Glavno vsebino Sprotuletne Vijolice tvorijo pesmi, razen teh je prispeval Ertl romantično povest »Jagra smrt« in kratkočasnico »Nemec in Slovinc«; to sta edina prispevka v prozi. Med sotrudniki Vijolice so bili Ivan Ertl, Mihael Golob, Ivan Kocmut in Dragotin Polič. Kvantitativno pa tudi kvalitativno najbolj močan je brez dvoma Mihael Golob, ki je ne samo kot odličen dijak, ampak zlasti kot ožji rojak Vrazov in Razlagov bil najbolj poklican, da postane vodja mlademu literarnemu podjetju. Dragotin Polič je zastopan samo z eno pesmijo, Luka Hleba, ki ga po Ertlovem poročilu omenja Ilešič, med literarnimi sotrudniki sploh ne figurira. Čemu ga Ertl potem omenja? Gotovo ga spomin ni varal in domnevati moramo, da je tudi Hleb zavzemal kako mesto v tej družbi, morda kot sourednik, organizator ali tudi samo kot pisec lista. Ker je to prizadevanje imelo tudi svoje nasprotnike ne samo med nemškimi, ampak celo med slovenskimi dijaki, kakor se da sklepati iz »predgovora in zagovora« v Razlagovi izdaji,⁸⁾ je bilo treba pač previdno zbirati one, ki so bili zanesljivi. Velika sreča pa je bila, da je delo uživalo tudi naklonjenost in podporo nekaterih profesorjev, med katerimi je treba v prvi vrsti omeniti veroučitelja J. Matjašiča ter profesorja dr. R. G. Puffa.

Matjašič⁹⁾ je bil veroučitelj na mariborski gimnaziji od 1842 do 1862. Bil je navdušen Ilirec, dopisoval si je z Vrazom in bil med utemeljitelji Ilirske Matice. Hkrati pa je bil tudi vzoren učitelj in darežljiv prijatelj šolske mladine. »Za njim bi

⁸⁾ ČZN 1919, 117.

⁹⁾ Prim. Slov. Gospodar 1892, štev. 24—26, kjer je objavil dr. J. Pajek njegov življenjski, in Slov. Gospodar 1887, štev. 15, kjer dr. Pajek našteva Matjašičeve spise.

bili drli dijaki, če treba, tudi v ogenj in vodo«. M. Golob ga v akrostihonu pesmi¹⁰⁾ »Professori veronaukov — visoko vučeni častiti Gospod!« imenuje »Juri Matjašič, naš prijatelj«.

Tudi zgodovinar dr. Puff, ki je služil kot profesor na mariborski gimnaziji, je bil pred l. 1848. slovenskim dijakom zelo naklonjen. Saj ga je sam Vraz imenoval »vatrenega ljubitelja Slavjanštine«. Obenem pa je bil profesor Puff tudi pesnik in novelist¹¹⁾ in kot takemu je moralo biti literarno gibanje na mariborski gimnaziji le dobrodošlo. Kako so ga čislali slovenski dijaki, zlasti pa vijoličarji, priča dejstvo, da so na čelo prve številke postavili pesem, s katero so list

Odičenemi Štajerske zemle pevci Gospodi

Dr Rudolf Gustav

Puff

c. k. professori na gymnasiumi v' Marburgi

darovali

njegovi slovenski diaki¹²⁾.

Isto spoštovanje in ljubezen do učitelja očituje tudi pesem, ki jo je zložil M. Golob in ki so jo

Prečastitemu Gospodu G.

Dtoru Rudolf Puff

na slavni den góda z' velikim poštuvanjam

dopernesli

njegovi slovenski diaki.¹³⁾

A gotovo so tudi med ostalimi člani profesorskega zbora bili še nekateri, ki literarnega dela mladih dijakov niso ovirali. V 30. številki ob koncu šolskega leta se jim Golob v pesmi »Slovo« tako-le zahvaljuje:

Zahvalo serčno pa Preslavnim damo
Ker varvajoč' nas — lepo so vodili
Videči — ljubav k' narodu da imamo
Nam v' trudi našem nes o s u p r o t' bili
Njih zato poje nas vsih zadnji glas:
Njim Slava bode naj na večni čas.

O vsebini in obliki proizvodov v Sprotuletni Vijolici je razpravljal že Fr. Kotnik. Opozoril je med ostalim na sonet, ki so ga vijoličarji pod vplivom romantike tudi gojili. V prvi izdaji pa je najti še drugo pristno romantiško obliko, namreč glosa, katero omenja tudi A. Turk v svojem prispevku. Prav tako je zastopana tudi stanca. Tako torej vijoličarji niso bili nekaka literarna oaza v obmejnem Mariboru, ki o ostalem svetu ni nič vedela, marveč so stali pod močnim vplivom romantike in iz nje izvirajočega narodnostnega gibanja. Odtod je prišla tudi pobuda za ustanovitev Vijolice. Saj Golob v »predgovoru in zagovoru« Razlagu poklonjenega izvoda omenja Gajevo Danico, Dalmatinsko Zoro, bolgarski Orel, slovenske Novice, pri Čehih pa

¹⁰⁾ ČZN 1927, 83. Ta pesem ni objavljena niti v izdaji iz l. 1846., niti v Razlagovem izvodu.

¹¹⁾ Glonar: Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi. ČZN 1908, 131.

¹²⁾ Glej tudi ČZN 1927, 82.

¹³⁾ Objavljena dne 15. mal. travna 1846. Gl. ČZN 1919, 123.

Kvčty in Včelo ter celo Jahrbücher für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft. Vsi ti listi so morali biti vnetim vijoličarjem vsaj po naslovu znani, posrednik za to pa jim je bil nedvomno J. Matjašič. Namen lista je prav tako jasno izražen v tem predgovoru, kjer pravi Golob: »Tudi nas je, kako one iskrene može domorodska ljubav, ljubav k občinski materi našoj podžgala, jezik naš materinski poštvovati, se v njem vadi ti, ino tak skoz naš trud materi Slavi aldov mali dopernesti ino se ne tak obnašati, kak žalibože mnogi slovenski ilijaki, kerí svoje matere občinske poznati nečejo ali se sramujejo.«¹⁴⁾

Jezikovna plat Vijolice seveda ni mogla biti povsem neoporečna. Sistematičnega pouka v slovenščini ti dijaki niso bili deležni in te šibkosti se je tudi M. Golob popolnoma zavedal, ko je pisal v omenjenem predgovoru¹⁴⁾: »Da so toti pokusi začetek našega vadenja v Slovenšini tak se morda nikdo ne bode čudival, či mu v tem, kaj se jezika dotiče, kaj nepravega ali pomenjkljivega naprej priule, ravno to od pesmic velja. Da naši iznosi nič verstnega na sebi nemale, vsaki more obstati, keremu so okolnosti dijakov poznane, ino kerí premisli da nesmo zreli pevci temuč le pokusniki.«

Pisali so močno pod vplivom domačega narečja, kar se zlasti opaža pri Golobu, ki mu je jezik precej prleški poharvan, n. pr. falat, fela, kakti, žmeten, žmeča, tč, gledč, me nade, ne še sem poznal, nega. Vijolice 1846 je pisana v gajici, le da tupatam razlika med s in z ni povsem dosledna.

Pesmi, ki so zbrane v Razlagovem izvodu, so tupatam malce popravljene, tudi naslov jim je včasih izpremenjen, kakor kaže naslednja primerjava (na prvem mestu so naslovi iz izdaje 1846, na drugem iz Razlagu posvečenega izvoda):

Golob:	
Zarja juterna	Zora juterna
Rojakom	Domorodcom
Spomnenje	Spomen
Kocmunt:	
Na smert dobrotnika	V spominu smerti dobročinitelja
Hrepenenje po domovini	Želje po domovini
Molitva na Vilo (Muzo)	Vili
Ertl:	
Čolnarska pesem	Brodnarska pesem

Navedeni primeri kažejo, kako se je Golob v Gradcu, kjer je priredil drugo izdajo, tudi v izražanju precej priliril. V drugi izdaji se tudi dosledno podpisuje Mihovil, došim je v prvi izdaji Mihail Golob, včasih celo Golloh.

Ko je Golob v jeseni 1846 odšel v Gradec na modroslovni oddelek, je Sprotuletna Vijolice usahnila. V obliki druge »popravlene« izdaje je še enkrat vzcvetela l. 1847., isto leto so tudi še Novice¹⁵⁾ prinesle Golohovo pesem »Gostija v Ljutomerškem gradu«, posneto po nemški predlogi pesnika Vehovarja, nato ni več najti sledu o literarnem udejstvanju bivših vijoličarjev.

Dasi je Sprotuletna Vijolice v primeri z Vajami ljubljanskih osmošolcev le skromen pojav, vendar ne smemo prezreti dejstva, da je nastala v predmarčni

¹⁴⁾ ČZN 1919, 117.

¹⁵⁾ Novice 1847, 31. marca.

dobi in da je to prvi slovenski srednješolski list, ki je bil kolikor-toliko tudi javno priznan.

Sledi še nekaj neobjavljenih pesmi Golobovih, po ena Poličeva in Kocmutova ter Ertlova anekdota v prozi:

Vganka z' štirimi slovkami.

Perva slovka se postavi	Je namestnica odperta
Pred besede vse ferlé	Spola vsigdar možkegá.
Ino teli vsigdar pravi	Vse vkup kaže ti junaka
Gde kaj je -- no kam gdo gre —	Tih Francozov silnegá
Druga z' tretjoj vkupcr vzeta	V' hoji strašnega vojšaka
Kaže tebi taksi kraj	Mira rastergitelá.
Gde je z' sedvami odeta	Celo njegovo hrepenje
Zemla — naš posvetni raj.	Kaj le on v'činiti će
Kaj ti kaže slovka šerta	Vsako njegovo zelenje
To vse spada na možá	Kaže njegovo ime.

Mihál Golób.

Rešitev v naslednji številki se glasi: Na—póle—on.

Dolnji grad.

Tam gdc na Štajerskem v' blagenni kraji	Tamkaj so vitezi negda stan'vali
Terte slovjo ljutmirakih goric	Zlahtniki, ino prav serčni možje
V' lepoj deželi, spodohnoj 'nim raji	Daleč okoli so gospoduvali
Gde so tud' rodne te njiva ravnice:	Kres té brežiče vse ljutomirake.
Vzdigne se stari, visoki, štimani	Grozna tihota ga zdaj le olulaja
Grad, tam na hrihi okroglem stoji	Nič se ne čuje skos mirovni dán,
Z' hostoj okoli je gostoj ohlani	Samo gda teami čas nočni prihaja
Milo v' dolino tadól on gledí.	Sova si huška, no dere se vran.
Ne je gor rušt, nepokriva ga streha	Drngih ostankov od grada več nega
Gole zidine opira vu zrak	Ka te povesti, ki ludstvo nje sna:
Sonce ga žari, no dežek ga pleha	Da se po noči v' njem gospoda krega
Kader se zlije na njega ohlak	I da zaklade ohranjene ma.
Maja ga veter, i trosjo vihari	Kadar jas vidim, de veter planeti
De to kamenje sploh na tla leti	Začne, po gradi tam vdclavajoč
V'časi še strela ga močno vdari	Tak da kamenje dol liiti leteti
De se cel falat zidine 'zpruži	I od zidine kotali se proč:
Velki že kupi ciglovja ležijo	Tak me prečudno poprime mišljenje:
Spoder pod gradom, al' on le stoji	Ravno tak z' menoj se v' sveti godi
Špota tugotam, de ga nezdrobijo	Plani no sili nad me vso terpenje
Kajti že dolgo se on njim smeji.	Dokler od njega me smert ne reši.

Mihál Golób.

Pogled na Štajersko.

Preпусти ljuba Štajerska dežela
 Naj mé pogled na te razveseljuje
 Da hoš mi žilo pevsko ti egrala
 Da duh se moj vu tehi sploh raduje
 Prepusti naj se Vila vsa vesela
 Iz hribov tvojih na me ogleduje
 Da petja moč me nade zapustila
 I v' rednost tvoja velka omotila.

Kom' seree neh' se vsigdar izkrenilo
 Vu lépoti takóve domovine?
 Kom' oko v' radost nehi se raztilo
 Či vsakojačke vidlo bi rastljinje?
 Kom' vulo nebi rado poslušnilo
 Prelepe pesme z' gore i doline?
 Resnično kamenit on more biti
 Ker prez čutenja v' njo zamore priti.

Dežela mila! gde se 'v gornjem' kraji
 Prot nehu vis'ke vzdignejo planine,
 Na kerih trate gnat' se neodvaji
 Pastir premastne vse felé živine
 Gde v' dolih niskih, kakti v' enem raji
 Jezere voda svetla se razrine
 Pogled presladki potnemu daruje
 I v' serci z' veseljan ga nadeluje.

Gde Drave bister ték na južnoj strani
 Kre bregov dere, liti skoz ravnine
 Gde Mura čerstva v' silnem hégí plani
 Skoz polja rodne, voake tud' doline
 Gde je slovenski Štajer ohlejani
 Od Save, kera pride iz Kranjine
 I Kranjeov pozdravljenje nam donaša
 No tá k' Iliram slavniu supet znaša.

Ohjamim rodna v' duhu te dežela
 Či veržem moj pogled na tvé zaklade
 Ki nje domrodeom mojim si deléda¹⁰⁾
 Da vsak' od njih veselje v' teh imade
 Da z' rodovitnostjoj si njim odéla
 Gorice, pola i vsih fél germade
 Da zemle Štajerske slovenski kraji
 Spodohni so neheškolepem raji.

O sladkost neizrečena v' me se v' lije
 Kdagáder te pogledam domovina!
 Kdagáder cvetje pomladjansko klije
 I véseluje serce tvóga sina
 Ognjčna ljubav v' men' še iskrenije
 Gda kaplo smem pokušit tvóga vina
 O pusti me še dugo v' teb živeti
 I radost vsel nad taboj sladko 'meti!

Mihál Golób.

Slovenca odpovedánje.

Naj mena sovraži
 Svet, kak le on če
 Naj serd mi vsel praži
 Kak koli on smé.

Tak me ne zadene
 Jaz terdno stojim
 Vu serci za mene
 Se nič ne bojim.

Naj जाने mi kopa
 Či duže globlé:
 Al nade on vtopa
 Slovenca glavé.

Či ludstvo si brusi
 Jezike nad mé
 Tak mene ne zruši
 Iz tote zemlé.

Naj Nemece mi pravi:
 Sloveuski bedak,
 Me jeza ne zgrali
 Sem tih, kak nemak:

Da plamen gorečo
 Mi k' bratom vužgé
 Da ljubav hol žgečo
 K'njiu čuti sercé.

Naj drug' napihava
 Se z' rodóm zlahtnim:
 Men' mati je Slava
 Jaz njeni sem sin.

Le tota me pela
 Po svojih potáh
 Je vseli vesela
 Či it' me ne strah.

¹⁰⁾ Hrižkone: delcila.

Le ona zadosti
 Mi stroška podá
 Či glih sem zlo prosti
 Me rada imá.

Njoj ódzdaj izlani
 Jaz tudi čem bit'
 Nič meni ne brani
 To vsigdar včinit.

Mihál Golób.

Od visoko imenitne Čele.

Poslušni človek! — z' srcem prenu,
 Kaj pravim jas od Čelice
 No njeni flis si k' peidi v'zemi
 Ker velke hvale vreden je.

Kralice čer se imenuje
 Či tudi takša nebi hla
 Tak njeno delo v' kažuje
 Da več je, kak čer kraluska.

Sam flis, no sama kunšt je ona
 Či glih stimana se na sdi
 Pa vrednost, kero njo polona
 Le z' njenih lepilh del svetli.

Pri svojem deli, kader pova
 Se stare viže skos' derži,
 Z' navade ne, le da se nova
 Čedneša nem're z'misliti.

Skos njeno skerh visoki hrami
 Stojijo, kerim glihe ni,
 Stojijo skerhno skriti v' slami,
 Da nebi lahko najti bli.

Do verha hrami so naphani
 Kaj v'kerega se plati da,
 Noben kotič je ne navani
 To malo truda ne košta.

Še pred, kak sonce gorpoluka
 Že čela hrame popusti,
 Vesela se vokrog zasuka
 Od rož' do rožice leti.

Si dosto šacov vkupnabere
 Pres tega, da kaj škodla bi
 Ne rož' ne trav' z' nogami vtere
 To njevjo vsakemú pasti.

No kak družhica se pogmera
 S tem več pripravi si blaga!
 Kaj družha v' zimi ne pocera
 To virt sa svoj dobiček ma.

Pa neki virt kak skop'c gladuje
 Bogastvo vso od čle met
 V'jesen nesmileno njo vbuje
 Odá, da ma več penez štet.

Bog čelani mizo sam pokriva,
 No nje povabi na gosti,
 No slaji, kero v' rože vliva
 Obilno žegna podeli.

Na Boga, ker z' okom pogleda,
 Pri čelah, kader nje vmori
 Celo rad njeni bi poveda:
 »Človek! ti grozoviten si«.

Karl Polliz.

Na vračnika.

Na pokopača serditi, se pregne Hipokratov nčenc,
 Ki de skos njev'vo pomoč, dirjal v' nesrečo kopač.
 Pa to ludalo v'hog'ga kak prijatla bogáti,
 Sebi no njemu kruh, njev'va umetnost dodá.

Ivan Kocmut.

Nemec ino Slovenec.

Nemec je srečal Slovenca, ino je k' njemu djal: Gut'n Worty'n. Slovenec: Kaj bi mola,¹⁷⁾
 da mi je konj poginol. Was? Ni hos ni, ima vse četiri potkove na nogab. Mit Scheint, du
 tannt nicht Deutsch? Ni dauč ni, glih to okoli v' jani leži.

Ivan Ertl.

17) molil.

Odkod ime Slomšekovih „Drobtinic“?

Fr. Ilešič, Zagreb.

Vsakdo, ki razume besedi »drobtine«, »drobtinice«, brž pogodi, kakšna bo knjiga, ki je dobila po njih ime: drobne stvari bodo v njej, rekel bi, drobtine, ne celi hlebi ali kolači; torej člančiči, poedine pesmice itd., ne velike študije.

Ta podstava prenesenega pomena imena Slomšekovega zbornika »Drobtinice« je bila Slomšku trajno pred očmi, ko je »preljubim bratom in prijateljem« pisal uvodno besedo njih prvega letnika (»za novo leto 1846«). Pisal je:

»Podam vam za novo leto nekoliko drobtinic duhovske hrane, ki so iz moje ino iz tujih krušenc pobrane . . . Mislim, da je vsaka taka duhovska reč, naj si bo pridga alj keršanski nauk, lepa pesm alj lična pripoved ravno tak hožji dar, kakor kosček kruha, ki se ne smé savreči . . .

Sosed sosedu rad kruha na mizo položi rekoč: Prijatelj, vreži si ino pokusi naše gospodinje pake; zakaj bi pa duhovskih drobtine drugi drugim pokušati ne dali, ki nam jih je doher Bog dal? — Pošite mi torej, častivredni tovarši, sosedje ino prijatelji, tudi vi za prihodno novo leto takih, ino enakih drobtine, kakoršnih sim Vam jes letos položil . . .

Dolgo sim že žedel ino prenišloval, kako hi Slovenci pošteno omizje naredili, na tajisto duhovskih darov polagat, katerih pridne Ljublanske novice, kakorkolj skerhne za srečo dežele, zato na svojo slavno mizo ne jemlejo, ker hi jim hile preduhovske. Sklenil sim torej za to leto mizo pogerniti, ino drobtine za pokušno na-nj položiti . . .

Sežimo si torej v roke ino pomagajmo, da ho vsako leto v prilod naše omizje nadevano, še lepših ko letos, duhovskih drobtinc. Ni jih veliko, ki bi vtegnili cele bukve popisati; pa jih je mnogo pridnih domorodcov, katerim kaka čedna pridga, lepa pravica, iz nemšine alj drugih jezikov poslovenjena, zdaj mična pesnica gladko izteče, alj se kaj veseliga, alj žalostniga pergodi — za take reči prosim, da mi jih pošlete za slovensko omizje.«

Jasno je, da je Slomšek pri »Drobtinicali« duhovno življenje gledal v alegoriji fizičnega omizja in njega dohrot.

Vpraša se pa, ali je to alegorično gledanje na duhovno življenje prišlo Slomšku kar tako samo od sebe, ali pa je na ta način alegorijski mislil in govoril po zgledu drugih.

V začetku gori omenjenega uvoda v 1. letniku »Drobtinic«, in sicer predno uvaja v njega besedilo besedo »drobtinice«, pravi:

»Doher Bog je vsakimu dal mero svojih darov: enimu čedno hesedo, drugimu lepo pesm, tretjimu kak doher nauk — vsakimu nekoliko, nobenimu vse; pa je vender za vse razdelil svoje duhovske ino telesne darove, naj hi si pomagali po méri prijetih dohrot. Efes. 4, 7. »Kdo neki je zvést ino razumen hlapec, kateriga je postavil njegov Gospod érez svojo družino, da jim daja ohčasi živeža?« vpraša Jezus. Mat. 24, 25. Bog daj, naj bi hili vsi, ki nas je Oče neheški učitele svoji družini postavil, delioci hožjih dohrot! . . .«

Pri teh svetopisemskih besedah si je sicer tudi mogoče metaforski misliti duhovno omizje, pri katerem rodbina dobiva zdaj od tega, potem od onega duhovnega daru, vendar je od tod še daleč do — drobtinic; zato mislim, da niso navedeni svetopisemski izreki dali Slomšku povoda, da je svojemu zborniku dal ime baš »Drobtinice«, nego da bo specijelni vzrok za nastanek tega imena iskati drugje.

L. 1836., torej v času, ko je bil nekdanji celjski dijak A. Martin Slomšek spirital v Celovcu, je celjski gimnazijski profesor Johann Gabriel Seidl (v Celju od 1829 do 1840), znan nemški pesnik, izdal knjigo: *Brosamlin. Ein Buch für Jünglinge*. Wien, 1836., zbirko raznih povesti, balad, basni itd. (vse to z moralizujočo tendenco), torej »Drobtinice«.

V predgovornu tolmači Seidl to ime svoje knjige. Pravi namreč:

»In der zweiten Hälfte des fünfzehnten Jahrhunderts hülhete ein berühmter Prediger, Namens: Johann Geiler von Kaisersberg (gehoren zu Schaffhausen 1445; gestorben zu Strassburg 1510). Von diesem Manne erschien, nebst vielen anderen Werken, auch ein Buch unter dem Titel: *Brosamlin*, d. i. Brosäuchen, Brotkörner... Ich habe denselben Titel für meine, der reiferen Jugend gewilmete, Schrift nicht der Auktorität willen gewähli, sondern weil auch sie Brosamen und Speisekörner enthält, abgefallen von dem reich gedeckten Tische der Geschichte, des Lebens und der Dichtung, welche zunächst für Jünglinge, die sich bereits auf der Bahn der Vorhercitungssindien zu höherem Wissen befinden, eine recht passende Nachkost abgeben dürften. Zugleich enthalten meine Brosamlin aber auch die sorgfältige Zusammenstellung dessen, was ich ans den, seit Jahren, auf Journal-Tafeln und Almanach-Büffets, den literarischen Gärten von mir servierten, Gerichten, als besonders geeignet für den jugendlichen Gannun, ausschied, um es in dieser Form gemeinnütziger zu machen.«

Mislim, da je Seidlov vzgled, vzgled celjskega profesorja, deloval v Slomšek, celjskem dijaku in poznejšem celjskem opatu, ko mu je šlo za to, kakšno ime naj da ljudsko-vzgojnemu almanahu.¹⁾ Te domneve mi tudi ne morejo omajati Slomškova izvøjanja v uvodu 2. letnika »Drobtinice« (za l. 1847.). Slomšek pravi tam: »Slišal sim svoje dni rajne stariše gostokrat reči: »Drobtinceo, ki na tla pade, moraš hitro pobrati ino poljubiti... tudi drobtinceo kruha nam sv. Duh da.« Kar sim se od svojih ljubih staršev naučil, še zdaj znam, ino poberam drobtince ne le telesniga kruha, ki truplo redi, temne še skerhnej jšem drobtince duhovskega kruha, ki dnšo živi za časno srečo ino izveličanje večno. Rad jih pohranim ino svojim ljubim Slovencam ponudim, ki še hlebov vučenosti v svojim jeziki nimajo. Kdor je potreben, tud po drobtincei rad seže...«

Ti in taki spomini na besede staršev so se mu pač vračali, ko je imel Seidlove »Brosamlin« pred seboj.

Nekrolog.

Dr. Stanko Vurnik.

Rojcn 11. aprila 1898 v Št. Vidu pri Stični, je nmrl 23. marea 1932 v Ljubljani.

Impulzivna, vsestranska, nikdar mirujoča in vedno snujoča osebnost.

Umetnostni zgodovinar, glasbeni zgodovinar in kritik, narodopisec.

Študiral je, kakor pač študira slovenski študent. Med študijem umetnostne zgodovine na ljubljanski univerzi si je služil kruh začasno kot uradnik dopisnega urada in kot žurnalist. V žurnalistiki si je pridobil tehnične sposobnosti za vzporedno obravnavanje raznih problemov, ki so vedno in stalno živeli v njegovi osebnosti; po dovršenih akademičnih študijah je postal asistent Etnografskega muzeja v Ljubljani ter združil z umetnostjo študij naše ljudske kulture. Kot uradnik Etnografskega muzeja se je poglahljal v narodopisje, postal steber Etnologa in s svojimi študijami podal vzor znanstvenika, ki se je rešil birokratiziranja, ki je bil in ostal kulturni delavec.

ČZN se spominja pokojnika kot narodopisca. Saj je bila samo smrt vzrok, da ni Vurnik vstopil v krog sotrudnikov ČZN, in to s študijo o podravski peči.

¹⁾ V nemški »Einladung und Bitte«, ki je natisnjena na koncu 1. letnika »Drobtinice« (pisana v Št. Andreju na Miklavževo 1845), pravi Slomšek: »Der reine Ertrag ist zum Besten der Präparanden-Schule in Cilli bestimmt.«

Vurnik se je razvil v narodopisca preko umetnostne zgodovine.

Kot uradnik Etnografskega muzeja je vzdržaval miselni stik med našo javnostjo in Etnografskim muzejem z mnogimi članki o Etnografskem muzeju v dnevnem časopisu; njegova osebnost pa je povzročala, da so njemu sledili po njegovi poti tudi tovariši, umetnostni zgodovinarji. Gradivo, zbrano v Etnografskem muzeju, je primerjal z gradivom, ohranjenim med ljudstvom, in dosegel s tem dvoje: da je v najkrajšem času dobil pregled čez inventar Etnografskega muzeja, obenem pa tudi spoznal stanje našega narodopisnega gradiva med ljudstvom. Umetnostnozgodovinska metoda, s poudarjanjem sloga, združena s strokovno literaturo, oboje vezano po njegovi močni energiji, ambiciji in samozavesti, je omogočila, da je postal Vurnik v novem Etnologu prvi glasnik našega narodopisja.

Vurnikov mentor v narodopisju je bil v prvi vrsti Valvasor. Iz Valvasorja si je ustvaril sliko o kulturnem položaju našega ljudstva v XVII. stoletju in preko Valvasorja je prišel na trojno kulturno in narodopisno sliko slovenskega ozemlja. S tem se je metodično približal antropogeografiji, kar postaja v njegovih delih vse očitvidnejše, dokler se v študiju naše kmetijske hiše umetnostnozgodovinska metoda ne umakne za antropogeografsko. S tem pridemo do enega najvažnejših pozitivnih pravil v našem narodopisju, katerega je potrdil Vurnik kot umetnostni zgodovinar, da je edina pozitivna delovna metoda pri študiju naše materijelne ljudske kulture antropogeografska. Radi vsebine in radi gradiva, katero nudi materijelna ljudska kultura, pa se s tem razširi metodično antropogeografija na imenovani del ljudske kulture, kar se je pri naprednejših narodih (Francozih, Nemcih) že tudi izvršilo. Dokazljivo za nas in za antropogeografsko metodo je, da je Vurnik kot umetnostni zgodovinar pri utrditvi tega pravila sam sodeloval.

Pot, po kateri je metodično stopal Vurnik, jasno kažejo njegove študije. Prva njegova večja študija so »Doneski k študiju slovenske avbe« (Etnolog I, 41—67); avbo proučava zgodovinsko, kulturno in stilno, pokaže pri tem na vse probleme avbe, ki so enotno težko rešljivi, in jih rešuje v mejah dosegljive literature. Idejno nastopi Vurnik že v tej študiji kot principijelni idealist. Prav kot idealist nastopa proti Kotnikovemu nedvomno upravičenemu stališču, da je slovenska avba rustificiran odmev meščanske avbe iz renesanse, trdeč, da je nastala iz zavijače. Duhovno vsebino treh stilističnih varijant pri slovenski peči, obenem s tem po narodnostno slovensko samobitnost poudarja Vurnik v študiji »Slovenska peča« (Etnolog II, 1—25), ki kaže posebno v zgodovinskem delu napredek od študije o avbi. Pač najboljša Vurnikova študija je »Slovenske panjske končnice« (Etnolog III, 157—178); poleg vsebinske analize motivov na panjskih končnicah je na teh motivih pokazal Vurnik na sorodnost Slovencev s holandsko-nemškimi severom in na vplive, ki so prihajali od tam med nas. Istočasno je izšla v Beogradu (Naše selo, 94—102) študija »Slovenska kmečka hiša«, v kateri je podal poleg alpskega, nižinskega in sredozemskega tipa še četrti in najbolj slovenski, to je osrednji, srednjeslovenski tip hiše. Imenovana študija je bila priprava za največje Vurnikovo etnografsko delo »Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp« (Etnolog IV, 30—86). Ker je Vurnik zagrabil v tej študiji vse probleme, ki so v zvezi z našo kmetjsko hišo, je razumljivo, da so najpopolneje obdelana vprašanja, ki so v zvezi z umetnostjo kot tako, najmanj pa ona, ki so od umetnosti najbolj oddaljena, to so specifična geografska in arheološko-prazgodovinska. Skupno z nekaterimi Mariborčani je začel misliti na ustanovitev slovenskega Etnografskega društva. Ko pa je ugotovil število naših narodopisnih delavcev in ko je videl težave, ki bi nastopile v vodstvu nove organizacije, je svojo namero opustil, zato pa je pristopil k delitvi narodopisnega dela. Podravje je ostalo Mariboru, ostala Slovenija pa Ljubljani. Na tej podlagi je delal

Vurnik dalje na vprašanju naših skrinj in omar; do publikacije tega dela pa ni prišel, ker je bil pozvan, da napiše večje delo o naših vražah. Pri obeh delih se je pokojnik obračal po zveze v Maribor, tako, da so bili stiki med njim in nami vedno živi. Z navedenimi zadnjimi deli je Vurnik prekoračil material Etnografskega muzeja in segel dalje, kakor je na sličen način delal v glasbi. Kot glasbeni zgodovinar je kritik je prvi strokovno posegel po gradivu, nabranem od odbora za zbiranje slovenskih ljudskih melodij, katerega hrani Etnografski muzej, ga začel izrabljati v »Študiji o glasbeni folklori na Belokranjskem« (Etnolog IV, 165—186) in v »Študiji o stilu slovenske ljudske glasbe« (Dom in svet XLIII, 310—318); v obeh študijah je ugotavljal kulturni stil naše ljudske glasbe ter zveze ugotovljenega stila z alpskimi, sredozemskimi in vzhodnimi kulturnimi enotami. Kakor pa smo prej omenili, da je Vurnik pripravljaval študije o našem pohištvu, o naših vražah, prav tako se je pripravljaval za študijo o naših ljudskih nošah. Kot priprava, kot izraz dela na tozadnje potrebni splošni literaturi je izšla »Zgodovina obleke« (Mladika XI.). Če na koncu še omenimo Vurnikovo biografijo o N. Županiču in bibliografijo N. Županičevih spisov (Etnolog I, 144—158) ter poročila, ki jih je Vurnik pisal o našem narodopisju v tuje, inozemske strokovne revije (Ruch slowiański III, 149—153 i. dr.), je narodopisno delo pokojnika v glavnem očitano.

V narodopisju je Vurnik podčrtal umetnostno-zgodovinsko metodo, poudaril pa antropogeografsko ter tako prispeval dober delež k metodični jasnosti, na pomanjkanju katere naše narodopisje tako zelo trpi.

Odšel je mlad od nas. V svoji mladosti pa je ustvaril delo, katero je vredno življenjsko dorastlega moža. Delal je, kot da bi čutil bližino trenutka, ko se povrne v prah. Ni ga več — in kdo bo šel za njim k našemu ljudskemu pohištvu, nošam, vražam in našim ljudskim melodijam?

Franjo Baš.

Slovstvo.

Srednjeveški rokopisi v Sloveniji. S sodelovanjem Fr. Steleta opisal Milko Kos. Založilo Umetnostno-zgodovinsko društvo v Ljubljani. 1931. Str. VII in 248. — Cena 80 Din.

Doslej smo o naših srednjeveških rokopisih uhogo malo vedeli. Znan nam je bil stiški rokopis iz l. 1428.; večkrat su umetnostni zgodovinarji omenjali bistrški rokopis sv. Avguština: »De civitate Dei«, ki ga je bržkone spisal in iluminiral Fr. Nikolaj l. 1347.; prelat Jos. Sinrekar je podrobneje popisal dva kranjska rokopisa, namreč sv. Gregorija Lihri moralium, ki ga je spisal Jakob Chazpek l. 1410., in misal pred 1412 (Zgodovinski zbornik, 131 in 7). V novejšem času je pisal dr. Lukman v Bogosl. Vestniku, 1929, 97—113, o rokopisu kartuzijana Sifrida Commendatio celle in M. Kos o poslednjih verzih tega rokopisa na čast vojvodi Leopoldu VI. (Časopis za slov. jezik, književnost in zgodovino, VII, 1927, 230—241). Najstarejši kodeks iz 10. stoletja je dr. Kos popisal v Razpravah znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani, II, 289—302. O drugih kodeksih smo samo splošno nekaj malega vedeli. Sedaj pa se je lotil univ. profesor dr. Milko Kos težavne naloge, da nam odkrije vse znane srednjeveške rokopise v Dravski banovini; obenem je pa pridobil spomeniškega konservatorja dr. Fr. Steleta, da mu je popisal ilustracije z umetniškega stališča. Oba veččaka sta svojo nalogo natančno izvršila.

Dr. Milko Kos je popisal 159 kodeksov. Največ jih hrani ljubljanska licejska knjižnica, namreč 78; dalje škofijska knjižnica v Mariboru 48, ki so bili nekaj v Št. Andražu; v župnišču v Kranju 17, v frančiškanskem samostanu v Ljubljani 5; v ljubljanski seimeniški

knjižnici 3; v frančiškanskem samostanu v Novem mestu 3; v ljubljanskem in mariborskem muzeju po 2; v župnišču v Starem trgu pri Slov. gradu 1.

Rokopisi, ki jih hraní ljubljanska licejska knjižnica, izvirajo iz cistercijskega samostana v Stični (25), iz kartuzijanskega samostana v Bistri (11), iz cistercijskega samostana v Kostanjevici (7), iz Gornjega grada (6), iz Jurkloštra (3), iz Pleterjev (2) in iz raznih drugih krajev (24).

Po postatku je najstarejši rokopis iz prve polovice 10. stoletja v ljubljanski licejski knjižnici in vsebuje izpiske iz Libri moralium papeža Gregorija Vel.

Dr. Milku Kos popisuje vsak rokopis po ohsežnosti, po številu listov, po vsebini, vezavi in po obliki inicijal in drugih okraskov; dr. Stelc je pa pričel daljše študije o umetniškem razvoju in pomenu okraskov.

Ker je dr. Kos uvidel, da knjiga v domovini ne bo mogla najti dosti odjemalcev, zato jo je tako uredil, da ho umevna tudi drugojezičnim nčenjakom; dodal ji je uvod in kazalo v latinskem jeziku.

Iz predgovora izveemo, da se v tej knjigi ne nahajajo rokopisi, ki so spisani v cirilici in glagolici, ker namerava pisatelj te posebe ohdelati.

Kakor kodeksi sami, pripada tudi njih umetniški okras v razne dohe. Po obliki pripadajo najstarejši okraski iluminiranih kodeksov dohi opata Folknanda (1163—1184) in sicer avstrijski šoli, kakor iluminirani kodeksi samostanov v Soluogradu in v Rimu. Rokopis iz Kranja »Libri moralium« spada pod češki vpliv; antifonarij in gradual iz Kranja ter frančiškanski antifonarij iz Ljubljane kažejo solnograški vpliv; histriški rokopis št. 42 in ljubljanski semeniški št. 83 (Ein Schatz der Armen) hranita 9 lesorezov in 9 hakrorezov poleg enega testeniškega tiska iz konca 15. veka. Kakor znanu, so testeniški tiski velika redkost.

V kodeksih se pogostoma nahajajo tudi pripombe iz poznejših časov, ki imajo zgodovinski pomen. Pisatelj tudi na te zgodovinske drohee opozarja. Kodeks 55. ima ml strani pripisau slovenski stavek iz l. 1564.

Ko imamo sedaj natančen seznam vseh znanih srednjeveških rokopisov Dravske havovine, je mogoče, da kdo zasledi še kak doslej javnosti ucnan rokopis in ga prijavi.

Kujigo krasi in pojasnjuje 52 slik, med temi je tudi faesinile slovenskih molitvic iz stiškega rokopisa iz l. 1428.

V. Steska.

Oroču Jauko, Zgodovina Celja. III. del. Novoveško Celje (1456—1848). Celje 1930. 160 strani.

Drugemu in prvemu delu (v tem vrstnem redu so knjige izšle) zgodovine Celja je prve dni meseca februarja 1932 (zakaj neki letnica 1930?) sledil tretji, v katerem pisatelj opisuje doho od smrti zadnjega grofa Celjskega pa do marčne revolucije (1848).

Že razdelitev snovi v prvih dveh se nam je zdela prav presrečna, to moramo konstatirati o tretjem delu še v večji meri. V 13 poglavjih je pisatelj prikazal zgodovino mesta Celja z najrazličnejših vidikov, o katerih v naslednjem nekoliko spregovorimo.

V prvem poglavju je govor o provincialni upravi v Celju. Netočna se nam zdi razlaga za »cameralia« in »spiritualia« (str. 3); prvo hodo kornorni akti, drugo pa duhovne, cerkvene in verske zadeve. — Drugo poglavje je posvečeno organizaciji mestne uprave; pripomnili hi le glede grha, da napis S. L. na traku sicer in o r d a pomeni »Sanctus Laurentius«, na j b r ž pa ne. V kakšni zvezi pa hi naj bil Sv. Lovrenc z mestom Celjem? To hi bilo treba pojasniti. Morda je ominozni S. L. samo monogram darovalca pečata? Tretje poglavje govori o prebivalstvu.

Četrto poglavje, ki nam prikazuje stanje obrti in cehov, omenja nekako 30 ponajveč rokodelskih obrti, o poedinih navaja tudi ohširuje cehovske statute; vsekakor pa ne hi bilo odveč, zvedeti o posameznih tudi imena znamenitejših mojstrov in eventuelno del. Na-

pačna je pa pisateljeva pojasnitev 30 kr = 1 predvojni dinar (namreč v dolih okoli 1750, stran 36). Takrat si dobil za 30 kr enega kozlička ali ovco, ali 80 jaje ali pa 100 lat; to hodi podlaga preračunanj! Ta račun pa pove, da je 30 kr leta 1750 = 4 do 5 Din (ali zlatih kron) leta 1914. — Napačno je pisatelj prevedel besedo »schwaiss« (str. 63); to ni znoj, temveč v a r e n j e, znoj venlar v stavku nima nikakega smisla.

Tudi v petem poglavju (trgovina in ohrt) se mu v odstavku o cenah (str. 79) vrine napaka; skoraj gotovo se mora glasiti namesto »mark« označa »šilingov« (ß), kajti za stanovanje 6—10 mark, ko trško posestvece ni stalo več, to bi bilo venlarle prehudo, tudi za naše čase.

Zelo lepo, morila malo prekratko, je ohdelano šesto poglavje (vera in cerkev) ter sedmo (šolstvo). V osmim poglavju pripoveduje pisatelj o pojavih društvenega življenja, v devetem opisuje nekatere znamenite Celjane, v desetem zdravstvene razmere, v enajstem pa govori o zunanji sliki mesta. Obsežnejše bi lahko bilo dvanajsto poglavje (nezgodbe) in trinajstvo (zunanji dogodki, vojne).

Kljub naštetim in še nekaterim manj motečimi netočnostim priznavamo, da je snov prav srečno razdeljena in tudi ohdelana pregledno po naštetih poglavjih. Nekatere napake bi hile lahko izostale, n. pr. na str. 25 (11. vrsta od spodaj) spada oklepaj pred »in«, str. 37 (11. vrsta od zgoraj) spada oklepaj pred »hrcz«, str. 130 (5. vrsta od zgoraj) 1046 fl 38 kr, neuogoče! goldinar je imel vendar samo 60 kr!, str. 91: nerodna heseda privlečena, tudi tiskarske napake so še ostale (str. 87 poliginalno, str. 130 štirokotnega i. t. d.), vendar vse to splošnega vtisa ne kviri preveč. Želeli bi le, da takemu delu ne bi hila eden sam vir glavna poillaga (Guho), temveč da bi se avtor holj osamosvojil in zlasti uporabljal tudi sam predmetne arhivalije, ki hranijo hržda šc mnogo več zanimivosti, morda prav take, ki jih je Guho namcnoma zanemarjal.

Pozdravljamo delo in želimo le, da hi na zadnji 4. del ne bilo treba čakati zopet vrsto let.

J. Mravljak.

Mravljak Josip: Dravograd. I. (1161—1261). Dravograd 1932. Str. 32. Založilo Tujsko-prometno društvo v Dravogradu.

Poleg Celja in Ljubljane ima izmed slovenskih krajev zemljepisno najbolj določeno lego Dravograd, ki leži v vozlu dolin: Mežiška, Mislinjska, Dravska in Lavantinska. Da se kljub temu na tem stikališču prometa ni razvilo večje selišče, je vzrok zgodovinska razdelitev zemljepisno enotne pokrajine med kronovini Štajersko in Koroško. Radi tega so nastala na Štajerskem in Koroškem samostojna topografska središča ozemlja, ki gravitira na Dravograd. Sloveujgralec, Muta, Lahud, Guštanj. V Jugoslaviji je vse k Dravogradu gravitirajoče ozemlje, razen dolnje Lavantinske doline, postalo prosto političnih tradicij in pri vprašanju političnega središča pokrajine nastopa dvoje vidikov: ali dosedanja politična središča (Slovenjgralec, Prčvalje), ali pa hodi zemljepisno središče pokrajine tudi njeno politično središče. Dejansko je prvo uačelo v premoči, venlar pa je 1930 bil Dravograd kot zemljepisno središče pokrajine določen za sedež srca; tisti, ki je začel z delom, da se ta naredha čim prej uresniči, je bilo Tujsko-prometno društvo v Dravogradu. Prilohilo je J. Mravljaka, da poda sliko najstarejšega Dravograda, torej sliko dobe, ko predstavlja Dravograd prvič politično-upravno središče svoje okolice.

Dravograd je nastal v interesni sferi dveh fevdalnih gospodov: grofov Trušenskih in pa samostana v Št. Pavlu na Koroškem. Pravni gospod ozemlja je bil šentpavelski samostan, faktično pa je na njem gospodaril trušenjski potomec, gospod Dravograjski. Prvič se Dravograd omenja v zgodovini 1161 in od tega časa dalje nam ga Mravljak predstavlja do 1261, torej do izumrtja Dravograjčanov, ko je pripadel Dravograd k šentpavelskemu samostanu. Ohenem z gradom, nastalim v sredi XII. stoletja, je kot mitnica in prevozna točka preko Drave nastal trg, imenovan kot forum Traberch med 1180—1192. Gospodarsko in politično

važno je leto 1237., ko je postal Dravograd na mesto Laboda sedež župnije, ki je bila istočasno s preselitvijo povišana v proštijo.

Ker ima knjižica namen pokazati Dravograd kot sedež uprave v zgodovini, poleg tega tudi namen privahiti tujca v Dravograd, ni pravilno, da podaja samo del dravogradske zgodovine; za nepoznavalca kraja je važnejša krajša, a celotna slika dravogradske zgodovine, ko izčrpnjeje, a samo eno poglavje. Prav tako ni z namenom knjižice združljivo zapostavljanje zemljepisnega položaja Dravograda; kajti baš geopolitična lega Dravograda razlaga težnje Trušňanov in Št. Pavla po tej točki; brez ugotovljene lege Dravograda v politični situaciji posamezne dobe ni mogoče doumeti dravogradske zgodovine, pa tudi ne tujsko-prometne privlačnosti Dravograda. Dodatek za marljivo sestavljenim zgodovinskim delom zaostaja (razgled s Plešivca, železnica Dravograd—Št. Pavel—Wolfsberg—Dunaj, oz. Gradec!). Splošno pa je knjižica uspela in moramo Tujsko-prometno društvo v Dravogradu postaviti za vzgled mnogim našim sličnim organizacijam.

Franjo Baš.

Mariborski koledar 1932. Izdala in založila Nabavljalna zadruga državnih uslužbencev. Za uredniški odhor N. I. V r a h l. V 8°, str. 136 z 1 zemljevidom mariborskega mestnega pomerija.

Kakor laneki vsebuje tudi letošnji koledar Nahavljalne zadruge poleg navadnega koledarskega gradiva, pripovednih in pesniških sestavkov zanimive članke, ki se nanašajo na zgodovino Maribora, zato je dolžnost našega glasila, da te članke kratko registrira. V socialno in gospodarsko zgodovino posegata že prva dva članka, kjer je govor o desetletnem delovanju Saveza nahavljalnih zadrug in posebej mariborske nabavljalne zadruge. V članku »Kulture v Mariboru v začetku XIX. stoletja« nam podaje prof. Fr. Baš sliko mariborskega mesta začetkom 19. stoletja, ki ima pretčno kmetijski značaj; celo v notranjost mestnega obzidja segajo podeželske kulture, njive, sadonosniki, vrtovi, vinogradi. Gradbeno in arhitektonsko sliko nam obeta pisatelj za prihodnje leto. Viri za to studijo so mu katastrofski podatki iz časa Franca I., arhivalije mestnega arhiva in Zgodovinskega društva, razen tega Puff. Mally in Schlosser. Dobro bi bilo, ko bi pisatelj natančneje označil akt, iz katerega je povzel slovensko ime Bezovje za Vordernberg (str. 62), ker ne samo avstrijske specijalke, tudi drugi historični viri poznajo le Vordernberg. — Račje za »Ratzerhof« je dvomljivo. — Na str. 61 je v vrsti 3. (od zgoraj) Stolno ulico treha popraviti v Struo ulico.

V naslednjem članku podaje ravnatelj J. Glasar »Pregled mariborskega časopisja do prevrata« (1860—1918). Statistika nemškega in slovenskega časopisja nepobitno izpričuje slovenski značaj Maribora, vkljub vsemu pritisku in sistematskemu ojačevanju nemštva. Članek je prvi poskus bibliografije mariborskega časopisja. Vrnilo pa se je par netočnosti, ki jih je treha popraviti. »Slov. gospodar« ni najstarejši slovenski časopis, kakor stoji na str. 70 in kakor trdi na str. 103 tudi general Maister, pač pa najstarejši slovenski politični časnik; najstarejši slovenski list vohče je »Učit. tovariš«. Prav tako je pri našem »Časopisu« (str. 74) treha dostaviti, da je najstarejši slovenski zgodovinski časopis; drugače gre prvo mesto »Slov. pravniku«, ki izhaja že 46. leto. Da je »Slov. učitelj« izhajal do 1887 (str. 71), je tiskovna pomota; pravilna letnica je 1877 (prim. str. 78). Podatke o »Popotniku« (str. 72) je treha v toliko popraviti, da je izhajal v Celju 3 leta in se je preselil v Maribor šele z l. 1883.

Prav zanimiv je kronikalni pregled stavke železničarjev ob prevratu v Mariboru, ki ga je podal g. general Maister. Želeti je, da bi ohjavil še več sličnega gradiva iz tistih velikotičnih časov.

Uredništvu koledarja je končno še čestitati na okoliščini, da je zaloga koledarja bila v kratkem času — vsa razprodana, kar je pri resnih tiskovinah v današnjih časih izjemna redkost!

F. K.

Pri č. krajevni imenu Tuřan y (str. 36), 1292 Thursas, 1318—26 Durans, prešaun že pri Klinesschu, E. Schwarzu (l. c. 84) pokaz na dejstvo, da imamo pred seboj staroč. lokative na -ans > ás; Gelauer, Hist. Mluv. III, § 46. Jasno je, da so se iz teh lokativov mogla razviti v nem. nastih gen. krajevna imena; nemara so celo odlike kot Dörfleins hibridne tvorbe.

Lapsus calami je pač, ako tolmači g. avtor Martsgesiez (str. 142) kot Weide eines Mart(in), namesto Besitzum; glej Grienherger Anz. f. d. A. 35, 112. Beseda gesiez se tolmači v slov. toponomastiki enako kot identična oblika sâze, gisaeze kot selo. Rappoltsgeschiess: Račje selo. Kot vzor je služila tu in tam lat. possessiones!

Važna so izvajanja g. avtorja o krajevncem imenu Ralis (št. 325), 1100 Rakouz, 1112 et pms. Ratkoz iz gen. Ratgözes. Iz tega izvaja staroč. etnikon Rakusi »Avstrijci«; torej ne več ptol. Rliacatae.

O poreklu imena Gluzo (l. 993.) in Glužengisâzi, danes Kleissen (št. 415^b), sodni okraj Urfahr, odloči g. avtor, da imamo pred seboj Slovana z nemškimi imenoma. A primerne etimologije v nemškem ni in mi ni jasno, zakaj ne hi stal nem. ž. kot zastopnik slov. ž: gluša, glušo. kot hipokoristikon kakega imena.

Krajevno ime Kompolje (dvakrat na Kranjskem) tolmači g. avtor z nem. Gumpilo (i), toda začetni g hi dal tudi v slov. g! Imamo pač pred seboj prepozicionalno kompozicijo: k^b + pol'e; -m- je najhrž kasneje vrinjen, dasi imamo tudi obliko k^b m; ž^{pm}. Impolstorf (1478) < *vypoljčě, ČZN XXI, 63, Štajersko; Nampolach; Napplach (Kor.). Za Kompolje (občina Krašnja) pozna Valvasor še nemško obliko Gumpeldorf, l. M. Dr. Kr. XIX, 48. Isto ime je Gumpelach, vs severozap. Trofelacla, 1255 Gumpelach. V žup. ličko-krbavski imamo nadalje »ujesno ime« Kompolje (Ak., Rj.).

V evidenci naše selniške literature morajo biti še nadaljnji važni prispevki g. avtorja.

Die verwandten Wörter für »kleines Anwesen« im Bayerisch-Österreichischen. Anz. d. phil. hist. Kl. d. Ak. d. Wiss., Wien 1924, Nr. 8.

Hottter. Deutsch-österreich. Tageszeitung, 20 Jan. 1924. — Hottter toliko kakor občinski svet, srisk. hatar.

Ortsnamenforschung und Schallanalyse, Archiv. 42, 187 ss., je važna kritika Pircheggerjeve knjige »Die slav. Ortsnamen im Müritzgebiet«.

Was erzählen die Namen unserer Berge, Flüsse und Wohnstätten aus den ersten Jahrhunderten germanischer Siedlung in Oesterreich? Der neue Weg, Jahrg. 1927, str. 164 s.

J. Kelemina.

Schmiderschütz Norbert, Die Geschichte der Pharmazie in Steiermark bis zum Jahre 1850. I. Allgemeiner Teil. II. Die einzelnen Apotheken. Tiskal in založil Artur Nemayer v Mittenwaldu (Bavarsko). B. l. 4°. 140 + 148 str.

Prvi del knjige se bavi s splošnimi zadevami lekarništva od ustanovitve prvih štajerskih javnih lekarn v začetku 16. stoletja do srede 19. stoletja, ko so se razmere radi osrednje zakonodaje v vseh avstrijskih deželah izenačile. Kakor po drugih alpskih deželah tako so tudi na Štajerskem deželni stanovci v korist javnega zdravja podpirali in ščitili delovanje lekarn, ki je bilo mnogokrat otežkočeno po raznih okoliščinah. Nameščali so tudi »deželne lekarnarje«, ki so prejemali plačo kakor zdravniki in drugi deželni uradniki. Leta 1587. najdemo take lekarnarje že v Celju in Ptujju. Dolžnosti in pravice deželnih kakor tudi dvornih lekarnarjev in razvoj teh ustanov nam opisuje avtor v prvih dveh poglavjih. Nadalje poroča o nadzorovanju lekarn potom komisijских pregledov (vizitacij), katerih namcu je bil (in je še danes), da se ohlast prepriča, ali so zaloge zdravil v lekarnah zadostne, dolre in nepokvarjene, potem o sestavi teh komisij, o času, načinu in uspehu njilovega delovanja. V četrtem in petem poglavju preiskuje pisatelj cene zdravil in poroča o poskusih, da hi se te cene za celo deželo izenačile, ter o predpisih za sestavljanje zdravil, ki so bila

v prejšnjih stoletjih po naših lekarnah v rahi. Ti predpisi so bili po raznih knjigah (dispensatoria, autilotaria) različni, kar je, ko je število zdravnikov in lekarnarjev naraščalo, posredno otežkočalo enakomerno sestavljanje zdravil, dokler se ni uvedla za celo deželo avstrijska (1660), končno pa dunajska farmakopeja (1737). Šesto poglavje opisuje poskuse za uvedbo lekarniškega reda, ki naj bi uredil vsa vprašanja, ki se nanašajo na lekarništvo, uvedbo za celo deželo, kar pa se je uresničilo šele leta 1770. z uvedbo »inštrukcije za lekarnarje«, ki je veljala za vse avstrijske dežele, medtem ko so kranjski deželni stanovi že leta 1710. izdali »lekarniški red za vojvodinjo Krajuško«. Sedmo poglavje govori o pomočniških letih učenja in potovanja, o prostovoljnih in predpisanih študijah lekarnarjev na univerzah, o izpitih, končno o predizobrazbi in izobraženosti, ki se je šele začetkom 19. stoletja po vseh avstrijskih deželah izenačila. Izmed znanstvenih delaveev naj omenim lekarnarja J. G. S n e s s a v Gradcu, ki je izdal leta 1803. knjigo o lastnih preiskovanjih Rogaškega vrelca, in Franca B a u n h a c h a, ki je bil 1815—1828 lekarnar v Celju (pozneje pa v Mariboru) ter je napisal delo o mineralnih vrelih v Rimskih toplicah, v Laškem, v Dobrni in v Stubici. Za tem razpravlja pisatelj o domovini in številu štajerskih lekarnarjev, o njihovem položaju lekarnarja kot meščanskega obrtnika, o njegovih dolžnostih in pravicah ter o konkurenci, ki so mu jo delali ranocelniki (padarji) in hriveci, potujoči kramarji in materijalisti, ponekod tudi menihi. Zanimivo pa je, da se niso lekarnarji, ampak ranocelniki v Celju in po celjski okolici pritožili radi hišne lekarne frančiškanov v Nazarju in domničkancev v Novemklostru, češ da jim škodujeta, ter poskusili doseči, da bi jima ohlast prenevedala odhlajanje zdravil izven samostana. Jednajsto in dvanaajsto poglavje preiskuje dohodke in promet lekarn v raznih dolah, imovinske razmere in družajni položaj lekarnarjev. V trinajstem članku, ki obravnava razmerje lekarnarjev med sabo ter njihovo združitev v lekarniške gremije, nas zanima bivša podružnica lekarniškega gremija v Slovenski Bistrici ter hišni sreski gremij v Mariboru. Sledeča poglavja prinašajo podatke o razmerju med zdravniki in lekarnarji — med njimi zanimiv mariborski zdravniško-lekarniški spor iz sedemnajstega stoletja — ter o notranji ureditvi in zalogah lekarn na podlagi ohranjenih računov ter inventarjev, kojih najstarejši je iz Fontanove lekarne v Mariboru (1671), ki je bila tudi z dragocennimi zdravili dobro založena. Zadnja poglavja prvega dela poročajo o dohrih in slabih razmerah po lekarnah, o hreztplačnih zdravilih za reveze ter o ulovanju lekarnarjev v vojski, ki je hranila deželo proti Turkom. V nekdanjih središčih vojnih priprav na meji, v Ptujju in Radgoni, sta se iz teh vojnih lekarn razvili stalni javni lekarni.

Drugi del vsehine zgodovino štajerskih javnih lekarn od najstarejših poročil do leta 1850. ter abecedni seznam vseh v tem času na Štajerskem imenovanih lekarnarjev. Nas zanimajo posebno lekarne, ki so danes v Dravski hanovini. V Marenhergu na primer je nastala leta 1785. iz samostanske bišne lekarne javna lekarna, katero so po kratkem času menda radi pomanjkanja prometa, zopet opustili. Kakor marnherški in žički samostan, tako so uredili hišno lekarno tudi minoriti v Slovenski Bistrici. Ta je imela pravico oddajati zdravila tudi bolnikom izven samostana, dokler se ne bi tam ustanovila javna lekarna; ta pa se je otvorila šele proti koncu 18. stoletja. (Mogočni lronasti možnar iz lekarne v Slov. Bistrici z letnice 1614, katerega je kupil letos mariborski muzej, je torej še iz samostanske dobe te lekarne.) Leta 1587. so deželni stanovi poslali v Ptuj, ki je bil tedaj središče vojnih priprav proti Turkom, deželnega lekarnarja Schastijana Gruehnerja, da naj ustanovi lekarno ali v Ptujju ali v kakem drugem kraju blizu meje. Vidimo torej, da prva ptujjska lekarna ni bila namenjena mestu samemu, ampak meji, oziroma vojaštvu. Pozneje se je Gruehner, ker je bil protestant, moral preseliti v Varaždin, kjer je ostal v službi štajerskih deželnih stanov. Okoli 1640 sta bili v Ptujju že dve lekarni, ki obstojita še danes. Najstarejše poročilo o lekarnah v nekdanjem mariborskem okrožju je iz Celja (1577). Leta 1589. je postal tu deželni lekarnar Filip Jakob Hein, ki pa se je še istega leta vrnil na Kranjsko. Tudi Horaeija Caruincelija, ki je bil od 1603—1622, in Hauensteina, ki je bil od 1638—1643

celjski deželni lekarnar, najdemo pozneje v Ljudljani. Druga lekarna v Celju je bila otvorjena 1642. Lekarnar Jožef Feriantschitsch (1745—1781) je kupil tudi »niso« drugo lekarno od lekarnarja Janeza Tuschcka, tako da je bila od tedaj zopet le ena lekarna v Celju.

Prvi lekarnar v Mariboru, čigar ime je ohranjeno, je bil Janez Paullus. Leta 1670. pa sta bili že dve lekarni v mestu, starejša Skolarjeva (»pri orlu«) in mlajša Fontanova (»pri zamorcu«). Obe sta menda imeli le slah promet, ker sta često menjavali posestnika. Lekarnar Herzer (»pri orlu«) je kupil 1686 od vdove Fontanove tudi drugo lekarno. V tem času je bila Herzerjeva lekarna menda že na Glavnem trgu v hiši poleg sedanje lekarne. Hiša, v kateri je lekarna danes, je bila sezidana 1835. Leta 1719. je dovolila oblast lekarnarju Plumbu, da otvori zopet drugo lekarno v mestu, pod pogojem, da odškoduje dediče Herzerja, ki je bil pred leti kupil drugo lekarno. Lekarna »pri zamorcu« je bila v Gosposki ulici, dokler se ni preselila v drugo polovico 18. stoletja na Glavni trg, od tam pa 1918 spet v Gosposko ulico.

V Slovenjem Gradcu slišimo l. 1705. prvokrat o lekarni, l. 1775. pa je ni več bilo. Nekaj let pozneje je ustanovil okrožni zdravnik svojo lišno lekarno, iz katere se je razvila današnja javna lekarna. — V Brežicah je bila lekarna ustanovljena 1787, v Podčetrtku pa 1835.

Navedel sem nekaj kratkih podatkov iz hogate vsebine knjige, katero je napisal avtor — lekarnar in docent za zgodovino farmacije na graški univerzi — na podlagi večletnih arhivalnih študij. Zaslugo, ki si jo je pridobil s tem delom za zgodovino farmacije in kulturno zgodovino v obče, je priznalo tudi društvo za pospeševanje farmacevtske zgodovine s tem, da mu je podelilo Schelenzovo kolajno za izredne zasluge na polju zgodovine lekarn.

F. Minařik.

Domovina. Mesečne novine za slovenski narod.

Kdor ho hotel prikazati razvoj prekmurskega narodnega življenja, bo moral v vseh pogledih oceniti in vpoštevati publikacije, izšle pod madžarsko vlado v prekmurskem narečju. Eno skupino tega tiska je ocenil z jezikovnega stališča dr. Avgust Pavel (»Jezik novejšje prekmurske literature«, Nyelvtudomány 1916). Ostala vsebina teh periodik že čaka, da jo kdo izčrpa v razpravi o zgodovini Prekmurja v zadnjih petdesetih letih pred osvobojenjem.

V sledeči beležki želim opozoriti na vselšno lista, ki je izhajal v Budimpešti po osvobojenju Prekmurja in mu je bil namen povsem naspruten onemu, ki so ga imele doteljanje prekmurske publikacije. To je treditistični mesečnik »Domovina«, ki ga je urejeval profesor Aleksander Mikola. List je izhajal od noveembra 1920 do novembra 1922. Pretežna vsebina mu je politično propagandno pisanje najnaivnejše in najnižje vrste, od parodije narodne pesmi do zasmehovanja razmer v Jugoslaviji in psovanja slovenskih mož (Slavič, Klekl). Na vse načine je dokazoval samostojno narodnost »Vendov«-Prekmurcev, za kar je klical za pričo celo Šahmatova.

Resna vsebina lista so bile ljudske pesmi in nekateri Kardoševi prevodi iz madžarsčine, pregled prekmurskega slovstva, ponatis Melichove prekmurske bibliografije (iz Magyar Könyvszemle 1902, 1908) z novejšimi dodatki ter zgodovinski članki dr. Franca Oščaya (iz Filovcev), gimnazijskega profesorja v Budimpešti. Tudi ti članki ne prinašajo novih ugotovitev, marveč poljudno podajajo drobtine iz madžarskih virov.

Tako je iz zbirke protestantskih »Cerkveno-zgodovinskih spomenikov« (Pagr S. Egyháztörténeti emlékek I. Sopron 1910) poročal pod raznimi naslovi o gradivu iz listine Visitatio Generalis Ecclesiarum Schlavovendorum . . . anno 1627. die 10. Julii« (cf. Gruden, Zgodovina sl. n. s. 700), katere prepis se nahaja v župnijskem arhivu na Tišini. Že iz naslova tega zapisa dokazuje, da naziva »vend« niso iznašli šele Madžari okr. 1840. l., »kakor se jim očita« (Edna historinszka lázs, D. III, n. 3—4).

V posebnem članku opisuje reformacijo in protireformacijo v Prekmurju (D. III, 1—2), kolikor je razvidno iz cit. zapisnika. Zlasti poroča o širjenju protestantizma iz Szombathelya v županijo Vas ter o selitvi protestantov v županijo Somogy. Letnica 1772 za ustanovitev somboteljske škofije ni točna (prav 1777). — Na podlagi podatkov V. G. o vinorodnih krajih je pisan članek »Naše gorice pa vinopovanye indasnyega szveta« (D. III, 7—8). — Iz turških časov (»Törzske goszposztvo vu nasoj krajini«, D. III, 3—4) nam je sporočeno, da so l. 1627. že bile opustošene vasi Hegonci (?), Težanovci, Obrancakovci in Bukovnica. (Na Obrancakovce spominja danes naziv »obrancavka gošča« nad Bogojino, ime vasi pa je ohranilo ljudstvo v obliki »Obrancavci«. — Op. por.) Pisec heleži v tej zvezi ljudsko sporočilo, da se je hlizu Bukovnice nahajal samostan. — Kratko poročilo govori o kmetih in želarjih v Gornji Lendavi l. 1627. (D. III, 3—4).

O zgodovini martjanske cerkve v protestantski dobi izvemo to, kar poročata Gruden (Zgod. 701) in Stelc (ČZN 1927). Obširno piše v tej zvezi o cerkvenem slikarstvu v Martjancih, Turnišču, Selu in Velemurju ter nekritično končuje: »... vogrška kultura (je) na tom nasein kraji vse jáko sztára... pa záto za nász vekivecsna«. Slične beležke dodaja skoro vsem člankom, da je kar očitno, kako hrez zveze in npravičenosti.

Ošlay je še poročal o etnografskem očrtu Prekmurja, ki ga je podal Avg. Favel v »Glasoslovju cankovskega slov. narečja« (prevod v Slovauu 1911, s. 121) pod naslovom »Kak sze raztála nase lüsztvok« (D. II, 12).

Vilko Novak.

Mikola, Sándor: A vendség multja és jelene. Budapest (hrez letnice), str. 46.

Pretežni del M. brošure »Minulost in sedanjost vendsstva« je iredentističnega značaja. Zato je treba zabeložiti le tiste točke, ki jih je pisec zakril z »znanstvenim« videzom. Tako je vse poglavje o preteklosti slovenske zemlje med Muro in Raho (str. 4—16).

K določitvi izvora »vendskega ljudstva« pristopi pisec z naštevanjem »vendskih« ljudstev (Venedi, Veneti), ki so živela pred Kr. v Evropi. Pri tem podaja današnje odraze teh imen v krajevnih in dr. nazivih. Vsa ta »vendska« ljudstva so pripadala keltiki rasi in njili ostanek živi danes v Lužici ter v Prekmurju (str. 6). Kako sta se ta dva »vendska« rodova posiovanila, na to je našel M. odgovor pri Šalmatovu (Zu den ältesten slavisch-keltischen Bezielungen, Arch. f. slav. Phil. 1912, str. 51. M. navaja leto 1911. brez bližje navdbe.)

Šalmatov izvaja, da so se lužiški Srbi poslovanili po VI. stol. O »Vendih v madžarski državi« Š. sploh ne govori, toda M. je jasno, da je treba ta izvajanja aplicirati na prekmurske Slovence, ki so ostanki »alpskih Slovencev«, poslovenjeni v VII. in VIII. stol. V tem ga zlasti še potrjuje »vendski« jezik, ki mu je nasproti slovenskemu tako hogat v glasoslovnem ožiru ter mu potrjuje misel, da izvira to iz nekdanje drugojezičnosti tega naroda. K tem izvajanjem je možno pripomniti le to: če je slavist Melich opozoril Mikolo na Šalmatova (cf. s. 6, op. 2.), naj hi ga še pravično opozoril na pestrost slovenskih glasov.

O M. pisanju govori jasno tudi tako le sklepanje: prekmurski Slovenci so govorili v minulih stoletjih pretežno tudi madžarski; v isti zvezi pa pravi, da so morali v artikularnih mestih zanje vzdrževati slov. pridige, ter našteva med pastorji prekm. pisatelje, a o tem govori v opombah.

Brošura je dokument ne le o naziranju Mikole, marveč tudi o gledanju prof. Melicha in madžarskih znanstvenikov sploh na slovanska vprašanja.

Vilko Novak.

Vanino Miroslav Dr., D. T., Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj akademiji u Zagrebu 1633—1773. (Zagreb, 1930, Naklada Hrv. Bog. Akademije. Str. 91). Po doktorska disertacija, odobrena od filoz. fakultete zagrebške univerze 1918, ki je izšla

sedaj kot 14. zvezek izdanj »Hrv. hogoslovske Akademije«. Ne hom poročal o vsej tej disertaciji, ki ji je v predgovoru autor napisal čudne besede: »Nije, hvala Bogu, naša povijest velik samo zbor pjesama,« samo dve točki hočem poudariti, ker se tičeta posebe slovenskih pokrajin. Brž v začetku čitamo nekaj o Ptujju, namreč: »Zgodno je karakterizovao Hrvate XVII. vijeka anonimni Isusovac, koji je oko g. 1650 izvjestio generala reda o pitanju, da li hi se varaždinska gimnazija premijela u Optuj.*) Medju razlozima, kojima zagovara, da gimnazija ostane u Varaždinu, spominje i taj, što bi u Optuju gimnazija imala knđ i kamo manje dlaka nego li u Varaždinu, jer tamošnja se mladež daje ponajviše na obrt, dok »tota Croatica natio vix ulli opificio, sed fere tota vel literis addicta est vel armis.« — L. 1685. So trije kandidati branili teze (doktorirali) iz vse filozofije. Eden izmed njih, namreč Ivan Josip Marhureh rodom iz Reke, ki je takrat pripadala Kranjski, je svoje tiskane teze posvetil kranjskim stanovom »magno in emblemate«. Umetnik je gori v sredini prikazal Leopolda I., kako jaha na orlu, pod njim na desno se nahaja grli grofa Callenberga, kranjskega namestnika, a na nasprotni strani lebdi angel in piha v dolgo trombo, ki se iz nje vije list z imeni kranjskih stanov... Pod Leopoldom nekako v sredini vozita dva orla Kranjsko na triumfalnem vozu...« Predstavljenih je tudi še 5 alegorij, ki kažejo, da »po zaslugi namestnika Gallenberga in kranjskih stanov eveto v slavni domovini bogoljubnost, modrost, pravičnost in hrabrost...«

F. I.

Zbornik društva slovaških profesorjev (Shornik spolku profesorov Slovakov) je končal letoš meseti letnik. Izhaja v Turčianskem Sv. Martinu, kjer ima svoj sedež Slovaška Matica. Urejuje ga profesor Pavel Florek, znani slovaški kulturni delavec, urednik publikacij Slovaške Matice. V ličnih zvezkih je več stvari, ki zanimajo tudi jugoslovanskega zgodovinarja. V prvem zvezku se peča urednik s 1100-letno Nitro, kjer je dal nitranski vladar Pribina vgrauiti krščansko cerkev med l. 821. in 836., katero je posvetil solnograški nauškof Adalram. Čeravno je bil Pribina pogan, je znal ceniti pomen krščanstva za svoje ljudstvo. S krščanstvom je odvzel Frankom povod za napade in omočil, da so se predniki selanjih Slovakov vvrstili v krog kulturnih krščanskih narodov. Leto posvetitve nitranske cerkve je prvi zanesljivo ugotovljen dogodek v zgodovini zapadnega slovanstva in obenem tudi približni datum, kdaj so predniki Slovakov sprejeli krščanstvo in zapadno kulturo. Zanimiv prispevek k zgodovini borbe za narodni obstanek jugoslovanskih Slovakov je razprava A. Vrbackega o slovaški realni gimnaziji v Petrovcu v Bački. Slovake, ki živajo v Bački, Banatu in Sremu na ozemlju selanje Donavske hanovine, smatrajo v kulturnem in narodnem oziru za naprednejše kakor same Slovake v domovini češkoslovaški. Od Srbov so se namreč navzeli trdne narodne zavesti, v Nemcih pa so imeli vzor za gospodarski in kulturni napredek. Če že niso mogli imeti upanja, da li jim madžarska vlada dovolila slovaško srednjo šolo, pa so tem bolj energično izkoristili ugodno priliko, ko so pripadli Jugoslaviji. Beograjska vlada je res dovolila, da se je v šolskem letu 1919/20 otvorila privatna slovaška realna gimnazija z dvema razredoma, ki se je v sedmih letih izpopolnila v osemrazredno. Večina Slovakov v Jugoslaviji je bila proti temu, da li bila ta srednja šola v kakem mestu, ker slovaškega mesta v Jugoslaviji ni. Zato so se odločili za veliko bačko vas Petrovec, ki je v središču kompaktnega slovaškega ozemlja s 30.000 Slovaki, ki so cela desetletja vodili težke borbe z Madžari. Narodno zavedni Slovaki v Jugoslaviji so želeli, naj ostanejo dijaki in profesorji v najožji zvezi s slovaškimi kineti. Petrovčani so zato žrtvovali velike vsote za usnovanje in vzdrževanje gimnazije. Sedaj ima ta zavod okrog 250 dijakov in 18 profesorjev. Slovaških dijakov, po ogromni večini evangljske veroizpovedi, je bilo ob koncu lanskega šolskega leta 139, srbskih pa 62. Ker primanjkuje slovaških profesorjev jugoslovanskih državljanov, poučuje tudi več Srbov in sicer v srbsobrvaščini, čeravno je šola slovaška.

*) Informatio de Varasino. (Rkp. u posjedu reda.)

Zanimiv je referat o arhivnem kurzu s pripombami glede Slovaške. Da bi mogli srednješolski profesorji čim bolj znanstveno izkoristiti arhive, kjer delujejo, in tudi v njih sodelovati, je priredilo čisl. prosvetno ministrstvo ob letošnjih velikonočnih počitnicah triletni arhivni kurz v Pragi, kjer so predpoldne predavali najboljši strokovnjaki, popoldne pa so skušali predavatelji pri ekskurzijah v praške državne, pokrajinske, občinske in zasebne arhive praktično upeljati slušatelje v ustroj arhivov in izrabljanje njihovega materiala. Arhivnega kurza se je udeleževalo 95 srednješolskih profesorjev zgodovine, ki jim je prosvetno ministrstvo dalo podporo in krilo stroške za vožnjo. Po kurzu so dohili udeleženci spričevalo, ki jim daje pravico, da smejo voditi arhive v manjših mestih, ki ne morejo plačevati posebnega arhivarja s posebnim triletnim arhivalnim kurzom praške univerze. Kdaj pa se bodo dvignili mi tako visoko, da bodo začeli sistematično urejevati arhive, in kaj bodo v vsaj po večjih mestih začeli reševati dragoceni arhivalni material na ta način, da ga poverimo v ta namen nastavljenim strokovnjakom? Kdor hoče lažje razumeti razvoj Slovanov pod madžarsko ovladitvijo, mu bo dobro služil ponatis tistega dela članka prof. J. Cijka o srednjem šolstvu v Podkarpatski Rusiji, ki se tiče ogrskega srednjega šolstva pred prevratom l. 1917. je bilo 250 madžarskih srednjih šol in sicer 33 realk, ostali zavodi pa so bile gimnazije. Nemci so imeli enako kakor Romuni tri gimnazije s svojo materinščino kot učnim jezikom, Srbi eno gimnazijo, nad tri milijone Slovanov pod ogrsko kruno sv. Štefana pa ni imelo niti ene, ker jim je peštanska vlada ukinila slovaške gimnazije v Turčianskem Sv. Martinu, v Kláštoru pod Znievom in v Vel'ki Revúci, novih pa jim ni dala. Od nagodbe Avstrije z Ogrsko l. 1867. je vse ogrsko šolstvo prevladoval panlungaristični duh, ki je hotel ustvariti enotno, enojezično narodno madžarsko državo. Ves vladni aparat, zlasti pa srednje šolstvo, je bilo v službi madžarske narodne in državne ideje pomadžarjevanja. Zato so bili učni načrti, zlasti pa učbeniki za zgodovino in književnost zelo tendenčni in so skušali na vse mogoče načine širiti madžarsko narodnost in že v kali ubiti narodno zavest pri dijakih nemadžarske narodnosti. V vsemadžarskem duhu je delovala zlasti zadnja generacija ogrskih profesorjev, ki so bili v veliki večini sinovi slovanskih staršev, zlasti slovaških. Kako so znali v madžarskih šolah ubiti narodno zavest, najbolj jasno kaže dejstvo, da se je po prevratu prijavilo v službo Čsčkoslovaške republike samo 25 profesorjev iz bivšega ogrskega ozemlja.

J a n Š e d i v ý.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

22. občni zbor se je vršil dne 8. decembra 1931 ob 10. uri v dvorani (refektoriju) Ferkovega muzeja v Ptujju pri vdeležji 18 članov.

Najprej je konservator g. dr. Franc Stelc predaval o gotških umetninah v Ptujju, zlasti je natančneje orisal Laibov gotski oltar iz ptujске proštjske cerkve.

Občni zbor je volil predsednik prelat dr. Fran Kovačič, ki je ob otvoritvi poudarjal, da se Maribor po svojem zgodovinskem pomenu ne more neriiti s Ptujjem, da pa izročaja ob enem z iskrenimi pozdravi hratskemu Muzejskemu društvu v Ptujju, nasledniku stare Poetoguste. Meseca avgusta 1931 so bili najdeni pri podiranju takozvanega starega mariborskega magistrata na Glavnem trgu piznorimski novci in terra sigillata, kar dokazuje mariborsko rimsko kulturo; meseca septembra pa so bili odkriti na Koroščevi cesti južno od vinarske in sadjarske šole bronasti prazgodovinski predmeti. Veseli novici sporoča kot prvemu Muzejskemu društvu

v Ptuj, katero je že toliko storilo za arheološko proučevanje stare Poetovijone. Muzejsko društvo pa je pokazalo živo aktivnost tudi na proučevanju srednjeveške gotske ptujske umetnosti.

O delovanju društva v preteklem letu je poročal tajnik Fr. Baš. Od zadnjega občnega zbora je imelo društvo 9 odborovih sej ter sprejelo in odposlalo 1469 dopisov. Aktivno delo društva je nadaljevalo. V svojem stremljenju po namestitvi arhiva v kazinskem poslopiju ni uspelo valed razširitve gozdarske šole se je moral arhiv preseliti v neprimerno soho v Zdravstvenem domu. Vsled preseeliteve v nove prostore je arhiv, ki je bil v preteklem letu pregledno razvrščen in od katerega je bilo definitivno urejeno 374 fasciklov, za javnost skoro nedostopen, in kar je najtežje, zaenkrat tudi ni izgleda, da bi pokrajinski arhiv prišel pod eno streho z mariborskim mestnim arhivom, kar bi bilo najprimernejše. Arhiv se je izpopolnil z nakupi rokopisov od P. Schlosserja, z darili predsednika dra. Kovačiča (Slonšekova in Kosarjeva pisma) in vuzeniškega župana Mravljaka (Vuzeniške arhivalije). Društvo je s posredovanjem dra. A. Trstenjaka, sreskega načelnika v Ljutomeru, pridobilo arhiv z gradu Gornji Caturek ter nabralo ob volitvah 1931 večino agitacijskih lepakov. Harmonično sodelovanje s Študijsko knjižnico, ki je društvu prepustila prostor za tajništvo, z Muzejskim društvom v Mariboru in z Muzejskim društvom v Ptuj, se je nadaljevalo. Zamine ČZN so narastle za 26 na 74. Društveni odseki so hili opuščeni in na mesto njih imenovani posamezni referenti. Stik s članstvom so vzdržavali redni mesečni sestanki zgodovinarjev, katerih se je vršilo 9 in na katerih so hili podani referati o češki in bolgarski historijografiji (Šedivý), geopolitičnih razlogih priključitve Dalmacije k Benetkam (Štupan), zgodovini USA (Baš), zgodovini tiskarn v Mariboru (Glaser), zgodovini nastanka arhiva v Mariboru (Kovačič), prazgodovinskih izkopavanjih na slovenski zemlji 1930 (Baš), o časnikarstvu v Mariboru (Glaser), alarodistiki (Groščlj) in o zgodovini našega Iekarništva (Minačik). Skupno z Ljudsko univerzo je društvo priredilo proslavo stoletnice rojstva F. Levstika (Slodujak), skupno z Muzejskim društvom v Ptuj, pa izlet v Varaždin. Ustanovila se je v okviru društva samostojna manjšinska sekcija, ki je zbrala temeljno manjšinsko literaturo. Organizacija poverjenistev se ni obnesla, razen v Ljutomeru, kjer imamo nad vse agilnega poverjenika dra. A. Trstenjaka, v Prekmurju, kjer deluje A. Knafelc, učitelj v Markovcih in v Celju (prof. P. Blaznik). ČZN se je razširil in prenovil, razširila se je pravtako priloga AZN. Na novo pa je začelo društvo po tradiciji A. Stegenška z izdajo umetnostnih spomenikov lavantinske škofije. Kot prvi zvezek novega izdanja so izšli Cerkevni spomeniki v Celju, izpod peresa A. Marolta. Trgovski uspeh novega izdanja pa je kljub vsej reklamni malenkosten. Veliko energije je društvo porabilo v organizaciji razstav. Prva razstava kulture Maribora je bila prirejena ob kongresu Jugoslovenskega profesojskega društva v Mariboru (julija 1931), drugo pa je organizirala mestna občina Maribor za velesejem »Ljubljana v jeseni« 1931, pri kateri je društvo aktivno sodelovalo v zgradbi slike o kulturni preteklosti Maribora. Pravtako se je društvo udeležilo nekaterih kulturnih manifestacij, n. pr. stoletnice Matice Češke v Pragi in stoletnice Fr. Levstika v Ljubljani. Stik z našimi prijatelji je ostal skozi vse leto ohranjen in enako stik z našimi dobrotniki. Da je moglo društvo napredovati, gre največja zasluga pomočniku bana g. dru. P. Pirkmajerju, za kar predlaga, da mu občini zhor izreče posebno zahvalo. Da pa se je moglo društvo razširiti v naši javnosti ter da je število članstva narastlo od 486 na 536, ima največje zasluge poverjenik v Ljutomeru dr. A. Trstenjak, vsled česar predlaga, da se občini zbor javno zahvali za pošrtvovalnost tudi njemu. Oha predloga sta bila soglasno sprejeta. Vsled zapletitve odbornikov pri delu za razstavo se letos arheološka izkopavanja niso vršila; poizkusni preseki, katere je izvršil v Pušencih A. Trstenjak, niso prinesli pozitivnih rezultatov. Društveno življenje v preteklem letu kaže napredek in upravičeno je upanje, ako nam ostanejo zvesti dosedanji podporniki, prijatelji in člani, da bo napredovalo tudi v bodoče.

Blagajniško poročilo je podal blagajnik, upravnik g. N. Vrabl. Promet v poslovnem letu 1931. (1. novembra 1930—2. decembra 1931) je znašal 250.803,24 Din in se je v primeri z lanskim letom zvišal za 95.110,75 Din. Najvišja postavka ni članarina, ampak podpore v znesku 39.450 Din. Od denarnih zavodov smo prejeli 4800 Din, od kraljevske banske uprave v Ljubljani 20.000, od mestnega načelstva v Mariboru 8000. Škofijski orlinarijat je prispeval 5000 Din za izdajo Slomškove korespondence v AZN. Od drugih dobitnikov je došlo 1650 Din, med temi od moške podružnice CMD 500 Din podpore manjšinskemu odseku našega društva. Med podporami denarnih zavodov moramo predvsem pohvalno omeniti podporo Posojilnice v Narodnem domu v Mariboru v znesku 3000 Din, nadalje Spodnještajerske ljudske posojilnice v Mariboru v znesku 1000 Din, Posojilnice v Framu 250 Din, Posojilnice v Ptujju 200 Din in Okrajne posojilnice v Ormožu 100 Din. Posojilnice v Vuzenici, Zaleu, Šmarju pri Jelšah in v Slatini-Radencih so poslale članarino, ki se po običaju iz prejšnjih let vpiše med podpore denarnih zavodov. Kakor je razvidno, najdemo tudi med denarnimi zavodi kot podpornice tiste posojilnice iz starejše dobe, ki že leta in leta kakor v različne druge narodne svrhe dajejo podporo tudi našemu društvu. Prosimo jih, da hi nam tudi v bodoče ne odrekle svoje naklonjenosti. Najvažnejša, dasi ne najvišja postavka med dohodki je članarina, ki najlepše kaže dejansko zanimanje članov za društvo. V letu 1931. je bilo na članarini vplačano 19.964,05 Din. Za leto 1927. sta plačala dva člana, za 1928 trije, za 1929 devet, za 1930 dvainšestdeset, za 1931 tristoosein, za 1932 sedemnajst in za 1933 eden. Plačalo je torej za nazaj 76 članov, za tekoče leto 308, to je tri petine vsega članstva, za naprej pa 18 članov, skupaj 402 člana ali samo štiri petine celokupnega članstva in sicer 667,95 Din manj kot lansko leto, tako da je kljub razveseljivemu porastu števila članov dejansko vplačana članarina padla. Izdatki za ČZN XXVI s priložo AZN so znašali 57.913 Din. V primeri z zadnjima dveina letnikoma so izdatki za društveno glasilo zelo narasli, ker je XXIV. letnik stal 34.450 Din, lanski XXV. pa 42.873 Din. V primeri z vplačano članarino znašajo društveni izdatki za ČZN trikrat toliko, kakor dobi društvo od svojih članov; z drugimi hesedami: vsak član, ki plača 50 Din članarine, dobi od društva trikratni znesek povrnjen v obliki ČZN. Za pomnožitev knjižnice je bilo izdanih 2609,37 Din, za arhiv 1145,70 Din, za svoje publikacije iz prejšnjih let pa je prejelo društvo 1663,— Din, to je 500 Din manj kakor običajno zadnja leta. Važna nova točka pregleda računov je sklad za topografijo umetnostnih spomenikov. Ta izkazuje 38.821,70 Din prejemkov in 28.020,— Din izdatkov. Med prejemki moramo omeniti znatne podpore 15.000,— Din od mestne občine v Celju, 12.000,— Din od kraljevske banske uprave v Ljubljani, 5000,— Din od Ljudske posojilnice v Celju, 2000,— Din od hranilnice mestne občine v Celju, 1000,— Din od Trboveljske premogokopne družbe v Ljubljani in 500,— Din od Celjske posojilnice v Celju. Navedene lepe podpore so omogočile izdajo l. snopiča M. Maroltove Dekanije Celje, ki je stala 27.350,— Din in za katero je društvo izkupilo 3321,70 Din. Prebitek v tem skladu znaša skupaj s prehitkom iz prejšnjega leta v znesku 3000,— Din v celoti 13.801,70 Din, realni letošnji društveni prebitek pa 19.404,20 Din.

V imenu pregledovalcev računov je izjavil ravnatelj Zupančič, da so pregledani računi v vzornem redu in predlaga absolutorij s pohvalo, kar je bilo soglasno sprejeto.

Na predlog predsednika se je nato soglasno sklenilo, da ostane članarina doseglanja v znesku Din 50.— letno.

Pri slučajnostih je v imenu Muzejskega društva v Ptujju povikarjal g. prof. Alič prisrčne odnošaje, ki vladajo med Muzejskim društvom v Ptujju in Zgodovinskim društvom v Mariboru ter izrazil željo in potrebo, da se obstoječi stiki in odnošaji obdržijo in še poglobijo.

Ob 12 h 15' je zaključil predsednik zborovanje.

Študijska knjižnica v Mariboru.

1. Osebnostne izpremembe. S 30. junijem 1931 je g. podpolkovnik v p. Davorin Zunkovič odpovedal službo, ki jo je vršil od 16. marca 1923, ko ga je mestna občina namestila kot prvega hišliotekarja študijske knjižnice. Njegovo mesto je do konca leta ostalo nezasedeno. V decembru 1931 je mestna občina sicer razpisala za knjižnico mesto uradnika 2. kategorije, a še pred potekom razpisne dobe je mesto — iz razlogov štednje — zopet ukinila. Naknadno je bilo vprašanje rešeno na ta način, da je mestno načelstvo pridělilo knjižnici magistratnega uradnika g. Frana Avsenaka, ki je z začetkom februarja t. l. službo v študijski knjižnici tudi dejansko nastopil. — S 15. januarjem 1932 je bil odpuščen prejšnji sluga Gregor Čauko; na njegovo mesto je bil začasno prideljen magistratni sluga Anton Slavič. — Izprememba se je izvršila tudi v sestavi knjižničnega kuratorija: namesto gg. Franca Hraščelja in Jožeta Stabeja sta kot zastopnika občine bila izvoljena v kuratorij gg. mestni svetnik Henrik Šahotny in občinski svetnik dr. Vinko Rapotec.

2. Statistika. Knjižnica se je v l. 1931. pomnožila za 1876 del v 2556 zvezkih, 3 zemljevide in 4 rokopise. Od tega so prispevali: študijska knjižnica sama (ŠK) 1174 del v 1543 zvezkih in 2 rokopisa, Zgodovinsko društvo (ZD) 690 del v 996 zvezkih, 2 zemljevida in 2 rokopisa, Muzejsko društvo (MD) 12 del v 17 zvezkih in 1 zemljevid. Skoraj $\frac{2}{3}$ prirastkov je prispevalo torej ZD. Večino teh prirastkov so društvu naklonili razni darovalci, zlasti društveni predsednik g. prelat dr. Fr. Kovačič in društveni blagajnik g. upravnik N. Vrabl, ki sta darovala več sto knjig, mnogo dragocenih publikacij pa je prejelo društvo tudi v zameno za svoj »Časopis«. Glede načina pridobitve nam številčni pregled prirastkov daje sledečo sliko:

A. N a k u p i. ŠK: 872 del v 1185 zvezkih ter 1 rokopis; ZD: 15 del v 16 zvezkih ter 2 zemljevida; MD: 5 del v 9 zvezkih — skupaj: 892 del v 1210 zvezkih, 1 rokopis in 2 zemljevida. Med večjimi nakupi so bila predvsem razna periodica in continuirana (Brockhaus; Buehlerger, Lexikon für Theologie und Kirche; Riemann, Musiklexikon; Laeger, Lexikon der ges. Technik; Glonar, Poučni slovar in Domači vedež; Walzel, Handbuch der Literaturwissenschaft; Nagl-Zeüller-Castle, Deutsch-Österreichische Literaturgeschichte; Pastor, Geschichte der Päpste), razna večja dela (Ugrenović, Pola stoléta šumaštva; Cvijič, Balkansko poluotrovo; Springer, Handbuch der Kunstgeschichte; Seydlitz, Geographie; Hettner, Grundzüge der Länderkunde; Salomon, Grundzüge der Geologie in mnogo drugih), zlasti pa nekatere izpopolnitve domače literature (prvih 5 — marihorskih — letnikov Slov. naroda; 5 letnikov celjske Domovine; Küzmic, Nike molitvi, V Soprni 1781; najstarejše tiskano delo o Mariboru: Lecher, Gnadengeschichten der Marianischen Bildnuss . . . iz l. 1753.; najstarejše delo o Rogaški Slatini: Gründel, Roitschoerene . . . iz l. 1685.; končno rokopis marihorskega dijaškega lista Sprotuletna vijolica iz l. 1846.).

B. D a r o v i. ŠK: 209 del v 248 zvezkih in 1 rokopis; ZD: 568 del v 773 zvezkih in 2 rokopisa; MD: 7 del v 3 zvezkih in 1 zemljevid — skupaj: 784 del v 1029 zvezkih, 3 rokopisi in 1 zemljevid. Darovalci so hili sledeči gg. oziroma gospe (v oklepaju je pri vsakem dostavljeno število darovanih predmetov; Marihor ni naveden): dijak Abl (1), prof. Fr. Baš (5), Egon Baumgartner (1), prof. Fr. Crnek (4), Čitalnica v Ljutomeru (41), šolski upravitelj v p. J. Črnko v Jarenini (63), Slavoj Dimnik (1), prof. dr. M. Dolenc v Ljubljani (2), direktor dr. B. Drolnjakovič v Beogradu (2), Bralno društvo v Rušah (2), Proforsko društvo, polodbor Marihor (42), učitelj J. Furlan (4), dr. J. Glonar v Ljubljani (1), baron Gödel (1), kaplan A. Juranovič v Hočah (1), dr. Lj. Karaman v Beogradu (2), tajnik J. Kavčič (1), ga. Kopriivukova (5), prelat dr. Fr. Kovačič (285), dr. Maks Kovačič (2), Božidar Kryl v Ljutomeru (20), major A. Lavrič (8), Ferdo Leskovar (20), ga. Iv. Lipoldova (14), gen. R. Meister (14), postajenačelnik v p. Iv. Malgaj (1), Fr. Ks. Meško, župnik v Selah (rokopis »Črtice«).

mr. ph. Fr. Minařnik (3), prof. V. Mirk (4), župnik v p. A. Mojžišek (17), J. Mravljak v Vuzenici (6), mestno načelstvo (5), trgovec A. Novak (1), Fr. Novak v Rog. Slatini (1), Narodna odhrana (1), prof. A. Oven (1), M. M. Pavičević v Beogradu (5), ga. M. Pile v Pesnici (2), prof. K. Prijatelj (1), ravnateljstvo drž. klas. gimnazije (1), ravnateljstvo klas. gimnazije v Št. Vidu (4), ravnateljstvo drž. III. gimnazije v Ljubljani (1), ga. A. Reiser (1), učiteljica Franja Schneider v Ljutomeru (1 rokopis: prekmurska molitvena knjiga), Jos. Skrhinšek v Pragi (5), L. Strašnik (2), dr. D. Šanda v Ljubljani (5), župnik v p. Fr. Šegula (1), svetnik Iv. Šorli (1), dr. Vl. Travner (1), dr. A. Trstenjak v Ljutomeru (11), šol. upravitelj v p. Fr. Valič (4), upravnik N. Vrahl (340), prof. dr. Warnier v Zagrebu (1), V. Weigl (3), učitelj v p. Fr. Zacherl v Ljutomeru (15), dr. Iv. Zmavc v Pragi (5) — razen tega nprave sledečih listov: Angelček, Bogoljub, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Slov. Čehelar, Domoljub, Domovina, Gasilec, Naš glas, Poštni glasnik, Sokolski glasnik, Jugoslovani, Jutro, Kraljestvo hojze, Kmetijski list, Slovenski list, Službeni list, Trgovski list, Lovec, Slov. Narod, Poštar, Naša radost, Sadjar in vrtinar, Samouprava, Slovenec, Sokolič, Učiteljski tovariš, Salezijanski vestnik, Vigred, Vrtec, Zdravje, Zvonček v Ljubljani, Naš dom, Slov. gospodar, Ženski list, Marihorski Večernik Jutra in Marihorer Zeitung v Mariboru, Deutsche Zeitung v Celju, Centralnaja Evropa in Česká mysl v Pragi, Rudnički i topionički vesnik v Beogradu. Najdragocenejši so hili sledeči darovi (v oklepaju je ime darovalca): Slovenija 1849 (Čitalnica v Ljutomeru); Einspielerjev Slovenec 1865 in 1867 (Bralno društvo v Rušah); rokopis »Črtice« (Fr. Meško); Petrovič-Kašanin, Srpska umetnost v Vojvodini in Matica Srpska 1826—1926 (ohoje mestno načelstvo). — Dvojnice med naštetimi darovi niso izkazane.

C. Z a m e n a. ŠK: 29 del v 41 zvezkih; ZD: 104 dela v 204 zvezkih — skupaj: 133 del v 245 zvezkih. ZD je zamenjavalo svoj »Časopis« s 74 uredništvi, oziroma ustanovami, ŠK pa dvojnice z Ljudsko knjižnico v Mariboru, od katere je prejela med drugim lep izvod Stuličevega Rječosložja, z univerzitetno knjižnico v Gradcu, zlasti pa s Slovansko knjižnico v Pragi, ki ji je oskrbela več manjkajočih letnikov revije Naše doba, razna literarno-zgodovinska dela in 3 zvezke Niederlejevih Slovanskih starožitnosti.

Č. D o l ž n o s t n i i n r e c e n z i j s k i i z v o d i. ŠK: 64 del v 69 zvezkih; ZD: 3 dela v 3 zvezkih — skupaj: 67 del v 72 zvezkih. Dolžnostne izvide prejetna knjižnica samo iz Maribora, Celja in Murske Sočote, pa že tu deloma samo periodična izdanja.

V e z a n i h j e h i l o v l a n s k e m l e t u 1465 knjig, oziroma časopisov, med drugimi večina marihorskih tiskov, kolikor so prej bili še nevezani.

I z p o s o j e v a l c e v j e š t e l a k n j i ž n i c a 531, ki so si izposodili 13.970 knjig. Čitalnico je ohiskovalo v zimskih mesecih po 50—70 dnevno, v letnih mesecih pa znatno manj.

3. P r e j e m k i i n i z d a t k i. A. Od mestne občine je prejela knjižnica (k prebitku iz l. 1930. v znesku 125.45 Din) 56.042.10 Din d o t a c i j e, torej za 1957.90 Din manj, ko je bilo predvideno v proračunu. Ta odtegljaj se je porahil za zavarovanje bibliotekarke in slugc. Od prejete dotacije se je porahilo 37.837.15 Din za nakup knjig in revij, 12.844.30 Din za vezavo, 5.486.— Din za opremo in raznovrsten drobiž. Dotacija se je v celoti izrahlala. — B. I z p o s o j n i n a j e z n a š a l a 17.902.50 Din, k temu prebitek iz prejšnjega leta 403.20 Din, skupni prejemki lastne blagajne torej 18.305.70 Din. Od tega se je porahilo za nakup knjig 14.477.45 Din, za vezavo 584.— Din, za opremo in razen drobiž 3161.45 Din; koncem leta je bilo 82.80 Din prebitka, ki se je prenesel v novo proračunsko leto. Iz te blagajne (izposojnine) so se nahajljala povečini leposlovna dela.

4. K r o n a k a. Koncem junija 1931 je Ljudska univerza izpraznila malo sobico, ki jo je uporabljala prej za svoje tajništvo, ter jo vrnila knjižnici. Spravljene so hile v njo omare z dvojnici, razen tega ima v njej svojo pisalno mizo ZD. — O priliki profesorskega kongresa, ki se je vršil začetkom julija 1931 v Mariboru, je na prošnjo tukajšnjega podod-

hora Proforskega društva Študijska knjižnica s pomočjo ZD in pokrajinskega arhiva priredila v veliki kazinski dvorani razstavo, ki je imela predvsem krajevn značaj; obsegala je zbirko slovenskih mariborskih časopisov in knjig od početka do danes ter zbirko važnejših rokopisov; poseben oddelek je tvorila zbirka srednješolskih učnih knjig, ki jo je organiziral g. prof. dr. Janko Kotnik. 42 teh knjig je po zaključku razstave Proforsko društvo poklonilo Študijski knjižnici. V glavnem z istim gradivom, le da bolj sistematično izbranim, se je udeležila Študijska knjižnica tudi razstave slovenskih mest, ki so jo o priliki jesenskega velesezma priredili v Ljubljani. Prispevala je za to razstavo skoraj popolna vrsta slovenskih mariborskih časopisov, redke in značilne tukajšnje knjige od l. 1767. naprej, razen tega oljnati portret prvega mariborskega tiskarja Franca Schütza. Pozneje se je ista razstava priredila še v Mariboru, in sicer v hišni kavarni v parku. Vse tri prireditve so se izvedle roko v roki s tukajšnjim Zgodovinskim in Muzejskim društvom ter pokrajinskim arhivom in glavno delo je bilo v rokah tajnika obeh navedenih društev, g. prof. Fr. Baša. — V dobi od 24. avgusta do 12. septembra 1931 je mestni stavbeni urad v prostorih knjižnice izvršil sledeča večja popravila: položili so nov pol v ohr. solah, ki ležita južno od velike dvorane, v manjši sobi postavili novo peč, obe sobi nanovo preslikali, popravili stranišča in olnovili del poda na hodniku pred čitalnico; pozneje so popravili še pod v solih, ki leži ob Gledališki ulici, v obeh sobah z novim podom pa na mestu, kjer je največ prpmeta, položili linolej. Popravila so napravila mnogo dela, ker je bilo treba obe sobi popolnoma izprazniti, odstraniti knjige in stojala, pozneje pa vse zopet spraviti na prjšnje mesto. Stojala so bila ob tej priliki popravljena in izpopolnjena, police in knjige pa temeljito očiščene. — S šolskim letom 1931/32 se je za poset čitalnice uvedla posobna legiti m a c i j a, hrez katere dostop v njo ni dovoljen. Nove izkaznice so se uvedle tudi za izposojanje knjig. Razen tega je v božičnih počitnicah leposlovn i o d d e l e k, ki je največ v obratu, bil popolnoma preurejen, in sicer s to težnjo, da se prostor čimbolj izrahi, poslovanje pa čimbolj poenostavi. — Končno hodi še omenjeno, da je knjižnica bila zavarovana proti ognju za 1.000.000 Din.

5. Desiderata. V svrhu izpopolnitve išče Študijska knjižnica med drugim sledeče mariborske tiske (kjer kraj ni naveden, je mišljen Maribor): A u c h m a n n F., Grundzüge der Kelterwirtschaft. Poglavitni nauki kletarstva. 1874. — E n u M a l a B e s e d i s k e N e m r i z h S l o v i n s k i g a i n n N e m s h k i g a J e s i k a. Marburg 1809. — B e z j a k F r., Molitve bukvice imenovane Vsakdanji kruh. 1862. — B r e ž n i k F r., Marka Fabija Kvintilijana govorniški punk. 1889. — V e l i k e e g i p t o v s k e s a n j a r s k e h u k v e. (1884 in 1890). — C a s t e l l i I g. F r., Kaj pa te sedaj godi v' Bežu? V' Marburgu (1848). — D e n t z F r., Rešitev o pravni času. 1885. — F l e c k J., Slovo, od stare cerkve Marije, Matere Milosti. 1894. — G a h e r e S., Gospodarske izkušnje sadjerejske, zlasti vinogradniške. 1895. — G l a s n i k. Izdal J. Jurčič. 1869. — S l o v e n s k i g o s p o d a r, 1871 (št. 11—13, 28, 33, 48, 49), 1872 (št. 1, 9—26, 45), 1873 (št. 10), 1897, (št. 28), 1906 (št. 29), 1907 (št. 6, 24, 33), 1908 (št. 23), 1914 (št. 53a, 51a). — C e r k v e n a p r i l o g a, 1879—1887 (št. 1—11, 22, 23, 36—51, 54—56, 74, 104—115, 138—139), 1890 (št. 1). — G o s p o d a r s t v e n a p r i l o g a, 1879—1887 (št. 1—12, 39, 42, 43, 53, 54, 60, 65, 75, 97—108), 1890 (št. 1, 7). — D e s t e r n i š k i (= G r e g o r e c L.), Nemški šulverein. 1884. — G e r š a k I., Naravoslovne črtice o konju. 1877. — H a l e r l a p L. in H r i b a r L., Brstje. 1872. — K r e m p l A., Nemlko-flovenki Katekismulb. Pottau 1826. — P o p o t n i k, 1883 (št. 1, 10). — P r e l o g M., Črni Peter. 1866. — P r e l o g M., Zakonska sol. 1867. — S l o h o d n i S l o v e n c e. 1871 (št. 2, 4—8, 12, 13). — S r š e n i. Ured. Iv. Železnikar. 1871 (2 št.). — Š t a j e r s k i k m e t. Urednik E. Hinterholzer. 1894—1895. — K n a f l i č R., Pravila »Zaveze slov. učit. društev«. (1896). — K o d e r A., Marjetica 1878. — Z a r n i k I., Jurij Štrkelj najde zaklad. 1872.

Ponudbe navedenih knjig in časopisov, oziroma opozoritve nanje se prosijo na naslov: Študijska knjižnica v Mariboru, Slomškov trg 17.

Carissime!

Deine lieben Neuigkeiten vom 5. d. M. sind für mich ein Trost unter den vielen Betrübissen, die mir mein Amt bringt. Die Verbrüderung des Herzens Jesu [und] um die reine Liebe zum Heilande zu beleben, die am schönsten in den reinen, jungfräulichen Herzen blühet — und zum unbefleckten Herzen Mariae, quae est refugium peccatorum, um durch vereintes Gebeth — einzelner Unbußfertigen aber auch der Sünder im Allgemeinen — Bekehrung durch die Fürsprache Mariens zu erlehen, wird von uns gerne gesehen, obgleich nicht ämtlich gekant (1) — anempfohlen, wenn auch nicht aufgetragen; nur wolle diese zarte Pflanze zart behandelt, und die beiden Vereine zum Seelenheile geleitet werden. Es sollen nur Jünglinge u. Mädeln von erprobten Sitten aufgenommen, und so lange im Vereine bleiben, als sie sich vor dem Sauerteige der Welt bewahren; — nur Männer und Weiber vom h. Eifer für Gottes Ehre und das Seelenheil beseelt sollen daran Theilnehmer — das Ganze eine Ehrensache und ein Dam gegen das Verderben des Tages seyn. Der öftere, würdige Empfang der h. Sakramente, die tägliche Erinnerung an das Versprechen — ist ein Approbatum, wenn der geistliche Arzt die Behandlung versteht. Deine Gemeinde benöthiget dieser Arzney. Ergo fac! Gott gebe seinen Segen. Das Nähere findest Du in dem Herz Jesu u. Maria Bücheln — auch in slowenischer Sprache zu haben.

Unsern Blaže habe ich — aber nur oberflächlich in das Examen genommen. Die Krajnc's Buchstabiertabellen können ganz füglich Seite 11 eingerückt werden, wie ich es angezeigt. Zum Versuche kann die Krainzische Buchstabier Methode, mit einigen Leseübungen von Seite 29—bis etwa zur Pag 70 vereint besonders, und entgegen abgedruckt⁵⁾ werden, etwa unter dem Titel: Blažek se brati uči. Diese Lesestücke sollen aber mit verschiedener Schrift auch in der 2ten Auflage des Blaže gedruckt werden, so daß etwa die letzten 3- bis 4 Seiten des Blažek im Kleinen mit Kurrentschrift erscheinen. Die Disposition und Auswahl der Lesestücke überlasse ich dem Herrn Director Sorčič, der Mann vom Fache ist. Nur dürfte der kleine Blažek nicht 2 Druckbögen übersteigen, um die Büchelchen pr 3—4 xr CMz geben zu können. Nach der Andeutung des Herrn P. T. Rudmaš sollen die Rechnungs-Exempel nach der neuen Methode abgekürzt werden: Ich bin damit einverstanden; nur wolle diese Verbesserung einem Sach- u. Sprachverständigen Lehrer — etwa Krainz — anvertraut werden. Die vielen Druckfehler sollen bei der Korrektur ausgemerzt werden. Wohl haben sich vielerley Wünsche vernehmen lassen: der Eine wünschet mehr Ernst, ein Anderer die deutsche Sprache daraus verbannt u. d. g. Wir bleiben beim Alten, weil die Wünsche Aller nicht zu befriedigen sind. Das Format kann kleiner gemacht, und der Druck kompresser

⁵⁾ ab naknadno pripisano nekoliko višje.

gestellt werden. Jeretin wird nicht genügende Schriften haben; somit wird es Blaznik übernehmen wollen.

Unserm Plaskan ist die Braut St. Xaverie (!) nicht zu Theil; — um ihm mit der Zeit, vielleicht in Kürze — etwas Besseres zu Theil zu werden. Macte virtute! Der Durchfall, wenn er nicht zu lange dauert, dient zum Heile.

Am 13. d. M. vereise (!) ich nach Klagenfurt zu den Prüfungen, und hoffe am 18. heimzukommen. Die Ordinationstage sind am 25. 27. u. 30. d. Am 10ten reise ich in die Visitation ab, die am 13ten zu Lichtenwald beginnt, und bis incl. 6. Sept. dauert. Meine Hinn (!)- u. Herreise ist noch nicht bestimmt. Doch Alles, wie Gott will! —

Dein

Am 9. July 847.

Anton m. p.

Opomba k 12. pismu: Ob zgornjem robu zadnje strani pripisal Vodušek: Fürst 9. Juli 1847. O Rudmašu gl. Glaser III, 154. — Župnijo Sv. Frančiška Ksaverija je tokrat dobil Jakob Črepinšek, župnik v Lučah, ki se je pa odpovedal, preden jo je nastopil. Tako je prišel vendar Plaskan na vrsto. Gl. 13. pismo.

13.

Verehrtester!

Der Beitrag Deines Krainz zu den Drobtince ist eingelangt, und bereits eingereiht. Dieser Aufsatz enthält zwar nichts Neues, aber viel Interessantes für die Schulmeister, die weil sie sich als Meister meinen, obgleich nicht so nennen lassen, leider wenig, oder gar Nichts lesen. Indessen — wir thun das Unsere!

Die Drobtince pro 1848 sind bereits geordnet, mit Ausnahme der^{a)} ersten Abtheilung A % mit der ich aber bis zu meiner Abreise in die Visitation fertig zu werden hoffe. Dann bekommst Du das geordnete Materiale, um die Abschrift entweder ganz durch den fähigen Schulprovisor Pouch, oder durch mehrere schreibkundigen Individuen besorgen zu lassen. Die Abschrift(en) des Manuskript müssen bis Mitte Septbrs fertig seyn, um dasselbe der Censur vorzulegen; denn der Druck muß mit Ende Octobers beginnen, damit wir doch ein Mal kurrent werden, und das Jahrbuch mit dem neuen Jahre erscheint.

Nach längerer Berathung habe ich den Entschluß gefaßt, Dir die Ehre der Herausgabe unsrer Drobtince zu überlassen; Individuen beim Consistorium wechseln zu häufig; — das Werk benöthiget eines stabilen Herausgebers. Ich werde das Meinige auch noch künftig hin nach Kräften thun. Dein Geschäft (!) pro 1848 ist eine kurze Vorrede zu schreiben und Mitarbeiter pro futuro zu werben.

Die Krainer arbeiten mit allen möglichen Kräften (!) abermals die neue Gays Illir. Schreibweise zu stürzen, und machen Versuche auch mich dahin zu stimmen; allein ich bin ein Feind des ewigen Wechsels; — und bleibe bei der neuen Orthographie.

^{a)} des > der

Unser Gegenstand, die Trennung des Katecheten und deutschen Predigers betreffend, ist, wie Dir bekant (!) seyn wird, verlohren, wie ich es vermuthete. Wir werden zwar nochmahls versuchen, allein wahrscheinlich ohne Erfolg. Nun ist zu denken, wie man die Zahl tauglicher Seelsorger in Cilli vermehren könnte?

Die Stationen meiner Visitationsreise sind noch nicht bestimmt. Wahrscheinlich reise ich am 10ten August nachmittags^{?)} ab, übernachtete zu [Sachsenfeld] St. Martin, komme auf Mittag nach Sachsenfeld, melde mich in Cilli am 11ten an, halte zu Tüffer [Mittag] Nachtstation, und komme abends den 12ten zu Lichtenwald an. Indessen ist dieses noch nicht definitiv.

Du wirst nun mit den Prüfungen vollauf zu thun haben; ergo Vale faveque
Tuo

Am 30. July 847.

Antonio m. p.

Daß Pfr Tschrepinschek abermals resignirte und nun P. . für Xaveri an der Reihe sey — ist ohnehin bekant (!).

O p o m b e k 13. pismu: Na prvi str. ob zgor. robu zapisal Vodušek: Fürst 30. Juli 1847. — V Drobtinacih 1848 je na str. 222–235 spis „Nemško-slovenska Pismenost za perve šole“, ki ga je spisal Janez Krajc, nadaljuje se v D. 1849, str. 139–182 in se konča 1850, str. 183–209. Krajnc je bil takrat provizor. učitelj na dekliški šoli v Celju. — O Črepinščeku gl. Orožen, Dekanat Oberburg 149–150.

14.

Hochwürdiger Herr Abt!

Auf Deine Fürsprache vom 1. d. M. ist Schribar aufgenommen. Ich wünsche daß jeder Suplikant von seinem Seelsorger ein Schreiben beibrächte; denn Rectori nauis et nauigio deferendis eadem est vel securitatis ratio vel communis timoris; par eorum debet esse sententia, quorum causa communis existit. [Rat] Pont(ificale) Rom.(anum). Gott segne Deine Erwartung!

Ubrigens bedaure ich, Dir in jüngster Zeit so viel Odiosa zuzuweisen; allein Du sollst nicht allein [Tab] mein Begleiter auf den Tabor, sondern auch auf den Kalvarienberg seyn — socius non tantum consolationum, sed etiam passionum. Sey darum nicht so viel Mitbruder, sondern auch Bischof, um desto mehr zu begreifen was die Pflicht des Bischofes sey.

Die Drobtince sind nun pro 1848 vollendet; in dieser Woche erfolgt auch die Ordinariats Approbation. Weil ich am kommenden Sonntage abreise, und am 18. zu Marburg, am 19ten in Gratz einzutreffen hoffe, so könnte ich auch das Manuskript der Gub. Censur unterbreiten, wenn Du mir eine Bittschrift an die hohe k. k. Landesstelle um die gnädigste Ertheilung des Impriamurs und um Nachsicht von der Vorlage des Duplikates bis dorthin zumitteln würdest. Herr Gubernialrath Kraus dürfte die Erledigung beschleunigen (!).

?) L nachmittags

Ich war in den beiden vorigen Jahrgängen gewöhnt meine Aufsätze als Herausgeber ohne Unterschrift zu lassen; was soll ich in dem neuen Verhältnisse thun? — Vieles spricht für — Manches gegen meine Unterzeichnung. Quid Tu sentis?

Gestern hatte St. Andrä das Glück das neue Domgeläute weihen zu sehen, und zur allgemeinen Freude zuerst zu hören. Es ist im reinsten Moll-Accorde unvergleichlich schön gestimmt, und macht dem Samassa Ehre. Wann wird Cilli dazu kommen?

Fassel in Bleiburg ist so exzessiv geworden, daß er eben in der Untersuchung und Gefahr steht dienstlos zu werden. Herr Referent und Doktor Stepischnik machen einen Ausflug nach Klagenfurt von 11—14. Unser Herr Domprobst ist derzeit wohlauf, und dürfte mich nach Gratz, oder wenigstens bis Marburg begleiten.

Z Bogam!

Dein

St. Andrä am 11. 8^{ber} 847.

Anton m. p.

O p o m b e k 15. pismu: Na zadnji prazni str. zgoraj zapisano: Fürstbischof 12. Oktobr 47. Pod tem: Drobtince betreffend. — Šribar Ivan je bil takrat sprejet v bogoslovje; rojen je bil v Celju 21. dec. 1825, umrl je kot dekan in župnik v Škalah 15. okt. 1893. — Samassa je bil ljubljanski zvonolivec. — Fassel Vaclav je bil učitelj v Piiberku.

15.

Hochwürdiger Herr Abt!

Preljubi moj Matija!

Rad bi Tebi dones srečo vošil, pa ne vem kaj? Ljudje pravijo, da sva midva tako srečna, v toliko službo prišla, od pastirske palice do škofove kape. Res visoka čast, Bodi Bog hvalen! pa sreča prava še ni, dokler lahko za toliko bolj globoko padeva, zakoljkor viši stojiva. Bog nama daj pravično pamet ino keršansko modrost, pa apostolsko stanovitnost, ino če je njegova sveta volja tudi ljubo zdravje po verhi. Za to sim dones zjutraj Boga prosil, ino Ti za rešitvo prav iz serca želim — ino Te prosim, bodi kar moreš mojo (!) desno oko, pa desna roka, da ne onemagam. Za vezilo Ti izročim svetiga Matija teslo. Teši neprenehama ne samo verne ampak tudi duhovske pastirje, kar ino kjer je potreba, da bomo lepo obtesan les za hišo božjo. Amen.

Der unglückliche Kammatnik ist vor einigen Tagen gestorben; einen gleichen Unglücklichen erhält (!) Du an den (!) Koroschetz. Diesen einst so hoffnungsvollen Priester hat der Militärdienst an Leib und Seele verdorben. — Gott erleichte (!) ihn.

Ich bin mit unseren Drobtince zufrieden, wenn nur auch das Publikum zufriedener damit seyn wird, als mit meinem Porträt (!). Schade, daß die Einladung und Bitte mit dem Milo povabilo der beiden ersten Jahrgänge

nicht begedruckt worden. So könnten die Mitarbeiter meinen, wir brauchen ihre Beiträge nicht. Dem kommenden Jahrgange solle es beigefügt werden. Auf die Umschläge wird wohl nicht vergessen worden seyn? Den Mitarbeitern kann ich keinen bestimmten Stof anweisen; die vorigen Jahrgänge sind die beste Anweisung. Höchstens kann ich meine Wünsche angeben. Der Herr Kaplan Drobnitsch wäre zu ersuchen mehrere geschichtlichen Daten von Steyermark, z. B. Türken-Einfälle, vorgefallenen Schlachten, z. B. bey Rann, am Pettauer Feld u. d. g. zu bearbeiten, wie er die Bauernaufstände gut behandelt hat.

Herr Pfarrer Plaskan wäre zu vermögen aus dem Kalender für Zeit und Ewigkeit einige Stücke nach seiner derben Manier umzuarbeiten, z. B. Nažganjarje Jahrgang 844. S. 35.

Der Dechant Stojan soll die Feyer der ersten Kinder Communion beschreiben, wie er solche in Riek und Gomilsko hielt.

Für das komm. Jahr werden wir die Abbildung des sel. Modestus, ersten Bischofes von Maria Sall geben und seine Biographie mit der Christianisirung von Kärnten verbinden. — An Predigten und Liedern haben wir ziemlichen Vorrath.

Die letzte Frist zur Einsendung ist bis 1ten May. Auch für Deine Abtheilung habe ich ein Paar Aufsätze, die Dir nächstens zukommen sollen. Das Slovstvo von M. Majr soll im kommenden Jahrgange erscheinen; gehe es darum mit Aufmerksamkeit durch.

Unser gute Domprobst ist abermals im Bette; sein linker Fuß ist ihm fast ganz steif geworden, und die fatale Gicht wandert in seinem Körper umherr (!).

Wird der Kolednik unsere Drobtince nicht verdrängen? Blaznik wirbt auch bei uns Mitarbeiter.

Bog Vas ohrani

Vašimu

Am 25/2. 848.

Antonu m. p.

Opombe k 15. pismu: Kamnatnik Ivan je bil rojen v Gornjem gradu 27. maja 1811 in je umrl kot kapelan pri Sv. Marjeti pri Wolfsbergu v Lav. dolini. — Korošec Andrej je bil rojen 18. nov. 1811 v Majšpergu, posv. 6. avg. 1834. 1. nov. 1837 je kot slovenjgraški beneficijant odšel za vojaškega kurata ter je služil pri 47. pešpolku do 5. jul. 1841. Potem je bil deficijent, zopet nastavljen v raznih krajih, poslan kot »korigend«^h kapucinom v Celje 27. febr. 1848; to ima Slomšek v mislih. O njem bo še govor v poznejših pismih. Umrl je kot deficijent 18. febr. 1865 na Ptujski Gori.

16.

Hochwürdiger Herr Abt!

Liebster Mathias!

Der Gratzter Maler Franz Kager hat unter 28. April l. J. eine Küste (!) mit 2 Bildern auf der Eisenbahn an mich Atressirt (!) nach Cilli abgehen

lassen. Habe die Güte Dich am Bahnhofe darüber erkundigen zu lassen; und wenn die Küste dort wäre solche in Empfang zu nehmen, das Porto gegen meinen Ersatz zu bezahlen, und mir solche etwa durch den Windischgratzer Bothen nach Windischgratz zu befördern, wo ich solche abholen will.

Was eigentlich die Ursache Deiner erlittenen Schlappe gewesen sey, ist mir noch nicht ganz klar. Privatnachrichten lauten, Du hättest durch Studenten die Bauern von der Wahl abhalten wollen? Andere erzählen, Du hättest eine Anrede gegen das fr. Parlament gehalten, daher Dich die Deutschthümer als einen Landesverrätther erklärt? So viel ich aus dem Ganzen entnehme, bist Du ein Gegner der ganzen Frankfurter Verhandlung. Es ist weder zeit (l) noch Ort mein pol. Glaubensbekenntniß hier nieder zu legen; meinen Wunsch darf ich aber nicht unterdrücken, daß meine Seelsorger keine pol. Agitatoren machen — wünsche ich; — keine Inconsequenzen begehen.

Die rückgekehrten Theologen brachten die Nachricht, daß mein von Dir belobter Hirtenbrief einen sehr üblen Eindruck gemacht? Dixi, et salvavi animam meam. Es giebt auch unter den Bauern Radikalisten, denen freylich auch der Bischof ein Dorn im Auge ist.

Pfarrer Josef Novak in Stein wird heute begraben. Der Blutschlag traf ihn auf der Kanzel. Auch Pfarrer Top(litsch)⁹⁾ liegt am Todtenbette.

Pfarrer Lach ist hier als Werber für Rann u. Pleterschnik für St. Veit. Pfr. Legat ist endlich pensionirt.

Vale faveque

Tuo

Antonio m. p.

Am. 2. May 848.

(Na zadnji strani naslov:)

An Seine Hochwürden den hochgelehrten Herrn Herrn Mathias Vodusehek Abten etc. zu Cilli.

O p o m b e k 16. pismu: Na zadnji strani ob zgor. robu je napisano: Fürst 3. Mai 848. — „Erlittene Schlappe“ je najbrž kaka demonstracija celjskih nemškutarjev proti opatu, ker je nasprotoval volitvam v Frankfurt. O nejevolji proti Sl. pastirskemu listu v nekaterih krajih gl. Kosar, o. c. str. 193 ter Apih, Slovenci in l. 1848, str. 61. — Novak Josip je bil župnik v svojem rojstnem kraju pri Sv. Lovrencu na Kumenu v dekaniji Dobriavas, umrl je 30. apr. 1848. — Toplič Josip, župnik in duh. svet. v Škocijanu, dekanija Dobriavas, je umrl 3. maja 1848. — Župnija v Brežicah je bila izpraznjena radi smrti župnika Ignacija Fuchsa 12. apr. 1848. — Župnik Lah bo pač istoveten. z Matejem Lahom, ki je 1840—1849 bil župnik v Špitaliču, sicer pa o njem gl. op. str. 25—26 — O Pletersčniku Jakobu gl. op. str. 51. — Legat Janéz je bil od 5. dec. 1833 do 1. maja 1848 župnik na Sladki gori. Stopivši v pokoj, se je nastanil v Konjicah, pa je umrl še istega leta 12. dec. Rojen je bil v Rodnah blizu Radovljice 23. dec. 1776 ter je do l. 1805, služboval v ljubljanski škofiji.

17.

Preljubi moj Matija!

Za Tvoje prijazno pismo 24. sušca prejmi lepo zahvalo. Prav ljubo mi bo, ako mi pogost(ó) pišeš, kako se per Vas ino pa v Vašim krozi godi.

⁹⁾ Pri odpiranju pisma odtrgano.

Pastir mora védeti, kaj delajo njega ovčice posebno v teh hudo nevarnih časih, de se Bogu vsmilil V Gradci so jeli sveto cerkvo preganjati, preganjajo pridne in zveste cerkvene služavnike; ne bo dolgo, de bo tudi versta na nas. Bati se nam je, de bojo nam vzeli naše posestva kakor nevkrotni Magjari svojim škofam, ter nam podali palico beraško, alj pa nam tenke kosce kruha rezali, de se bo skuz nje svetilo. Pa vsiga tega ne porajtamo; alj zguba duš, ki se bo naše svete cerkve ločila, katire bo sedajna svojboda oslepila, če jih še ni, nam mora serce milo delati. Bog nam daj modrost, serčnost in stanoovitost. Začetik nase (l) slobode je slab, Bog hotel, de bi bil konec boljši, kteriga pa težko včakala bova.

Unser gute Dompropst ist immer sehr leidend. Dein

Am 27. März 1848.

Anton m. p.

(Na drugi, tretji in četrti strani se pismo nadaljuje:)

Der Ausgang des Cillier Const.(itutions) Jubels ist beruhigend, und der Ausschlag, den die Bürgersfrauen demselben gaben, sehr erfreulich. Ich habe auf die Cillier Frauen immer viel gehalten, viele derselben waren und sind noch Mulieres fortes. Ich wünsche Gelegenheit zu finden, diesen ehrenwerthen Frauen meine Achtung, meinen Beifall und auch meinen Dank auszusprechen. Heil der Stadt, die brave Hausfrauen und gute christliche Mütter hat; dort geht die Religion nicht zu Grunde.

Deine Vornahmen werden alle approbirt; wo es nicht gegen das Gewissen ist, und nicht einen großen Schade(n) der Seelsorge [nach] offenbar nach sich zieht, muß man in diesen stürmischen Tagen den Wünschen des Volkes entsprechen, und den Strom langsam in die geregelte Bahn wieder einlenken; sonst würde man über den Haufen geworfen. Darum wenn Bürger oder irgend eine honete Comunität irgend eine Andacht begehren — nur gewehren, unter den erforderlichen Garantien. Der Klerus darf sich den gerechten Reformen nicht feindselig zeigen, sondern soll trachten dieselben zum Besten der Kirche zu verwenden, doch immer so, daß man nicht vom Stromme in den Strudel des Schwindels hineingerissen wird. Diese meine Ansicht wollest Du bei jeder gelegenen Zeit dem Klerus mittheilen.

Heute wurde in unserer Domkirche ein Dank — noch mehr aber ein Bittamt, abgehalten, und das gleiche auch für die Diözese angeordnet. Das Geburtsfest wollen wir am Ostermontage feyern was auch für die übrigen Pfarrämter gerathen seyn wird, um das religiöse Landvolk nicht zu perturbiren, wo die Marcusprocession mit der andern Feyer nicht vereinbarlich ist. — In Kärnten ist der Zeit noch Alles ruhig, nur bei Eberndo(r)f u. Bleiburg hört man von einigen Bewegungen. In Windischgraz gab es schon einige Bauern-Demonstrationen; dem Steuer Einnehmer von Rothenthurm wurden die Fenster eingeworfen, dem Pächter vom Lechen ein Kravall gemacht; auch nach Altenmarkt wollte man ziehen, wurde aber abgehalten. Den Inhaber Schmitt soll man in Mahrenberg vertrieben u. seinen Verwalter Reisp mißhandelt

haben; eben so den Verwalter von Lankowitz u. Deuschlandsberg. — Greulich geht es in Krain zu, wo man die Herrschaft Sonnegg (Fürst Auersbergisch) geblindert(!), ein Fürstenhaus angezündet und sogar dem Viehe die Hörner abgeschlagen. Mehre(re) Herrschafte(n) sind mit den gleichen Angriffen bedrohet, die Kirchen in Laibach fast leer. In allen benachbarten Diözesen klagt man über auffalende Abnahme des religiös. Eifers. Hier muß ich das Gegentheil sagen. Bog nam bodi varh! — Die furchtbaren Ereignisse Italiens sind bekannt. In Gratz herrscht thatsächlich der Ultra Radikalism(us). Am 24. d. M. ist Kovatsch als Lehrer nach Sachsenfeld befördert. — Die Präp(aranden)fond. Sparrkassabücheln hat Dom(herr) Wiery in die Verwahrung übernommen(!).

Opomba k 17. pismu: Ob zgornjem robu na zadnji strani pripis: Fürst 29. Mrz 848.
— Kovač Franc je bil prej učitelj na Polzeli.

18.

Hochwürdiger Herr Abt!

Für die vielen interessanten Nachrichten vom 4. d. M. meinen und der Meinigen herzlichen Dank. Wie lange wird wohl die Cillier Ephemeride dauern? Bezahle auch für mich 1 Exemplar, und übersende mir die Blätter gelegentlich. Gott Lob daß die Stimmung der Cillier christlicher, als jene der Gratzer und der übrigen Nachbarstädte. Kreisdechant Zwetko ist vertrieben, und die harte Entscheidung des Guberniums von der Hofstelle bestätigt. Die Kirche hat nun von der Seite des Staates keinen Schutz mehr zu erwarten. In Gratz drohte ein radikaler Bürger einen Franziskaner zu prügeln, weil er ihm seine Köchin nicht absolvirte. In Agram drohte man den frommen Beichtvater der Barmherzigen Schwestern von der Kanzel zu schüßen(!), wenn er in seinen Fastenprädigten ein Wort von Leiden Christi oder von den Hauptsünden meldet. So weit geht die Radikale Freyheit! Was haltet man von den Petitionen der Illyrier?

In Kärnten bewegt sich nur das Jaunthal, und vertrieb den Bened.(iktiner) Administrator von Eberndorf. Auch dem Stadtpfarrer von Bleiburg hat man die Fenster eingeworfen und die Wägen in den Bach geschleidert(!). In Buchenstein hätten die Reifnigger u. Verbündeten den Inhab(er) Kommeter erschlagen, wenn er sich nicht zeitlich genug entfernt hätte. Dafür mußte es sein Steuereinnehmer entgelten, den man halb todt geschlagen. Die Rebellen drohten das Schloß anzuzünden, wenn Kommeter nicht binnen 8 Tagen erscheint. Hoffentlich wird sich die Wuth abkühlen. Ein Saldenhofner Spießbürger, der auch mir viel Verdruß gemacht, zahlte den Aufrührern 25 Maß Wein, um sie gegen die Herrschaft anzuzünden.

Der Klagenfurter Slawist Matija Mayer fängt auch an den Verstand zu verlihren, und macht Petitionen ganz eigener Art, wozu er Unterschriften

sammelt. Sollte er sich damit auch an den Klerus Untersteyerns wenden, so ersuche ich demselben jede Theilnahme zu versagen.

Die Lebensgeschichte des hl. Modestus ist vom Dr Stepischnik bereits verfaßt. Ich hoffe mit meinen Beiträgen bis Ende April fertig zu werden, wenn Gott will. Uibrigens wird es bey diesen Verhältnissen nothwendig seyn auf ein Volksblatt für die Slovenen zu denken, um sie vor bösen Einflüssen der Presse, die auch in unserer Sprache ausarten wird, zu sichern. Nur müssen wir abwarten, bis wir uns bey den veränderten Verhältnissen eine richtige Basis stellen. Wie geht es dem Freunde Schuscha? Hat er von seinen Bauern keinen Krawall zu befürchten?

Unser gute Domprobst ist abermals besser, obgleich sein linker Fuß noch leidend. Auch mein Miklausin ist leidend, bereut sein Doberna verlassen zu haben und hat mir den Dienst nur bis Georgy 849 zugesagt. Seine Kränklichkeit macht ihn empfindlich, und an Leuten mangelt es nicht, die dem Bischof u. seiner Umgebung das Leben verbittern.

Auch Pfarrer Slanitz hat auf die Pfarre Lavamünd wieder verzichtet.

Meinem einst so engelreinen — nun aber so tief gefallenen Koroschetz wollest Du sagen, daß ich ihm (!) mit vielen Freuden von der Suspension und von der Korrektion lösen werde, sobald er⁹⁾ aufrichtig erkant (!) haben wird, daß die Unzucht eine Hauptsünde, bei einem Priester aber, der den übrigen ein reines Licht sein solle, ein Sacrilegium sey, und ich versichert seyn werde, daß er die gegebenen Skandale bereuet und sich ganz geändert haben wird. Ich möchte um diesen einst mir so lieben Priester blutige Thränen weinen. Sed vinum et mulieres apostatate fecerunt sapientes.

Bogu ino Mariji Vas izročim

Vaš

Anton m. p.

Am 6. April 848.

Opombe k 18. pismu: Ob zgornjem robu na prednji strani pripisano: 6. April 1848. — „Cillier Ephemeride“ bo pač nemški tednik „Cillier Wochenblatt“, ki je začel izhajati 1. aprila 1848 (od julija dvakrat na teden), ker „Slovenske Celske Novice“ so začele izhajati šele 15. jun. 1848. — Župnik v Pliberku l. 1848. je bil Matej Meinigg, o katerem gl. op. k p. I./7., str. 33. — Žuža (Schuscha) je bil 1848 nadžupnik v Laškem. — Miklavžin Gregor je l. 1850. pustil kanonikat in 23. apr. nastopil župnijo pri Sv. Martinu pri Šaleku (ne v Škalah, kakor stoji v knjigi „Zgodovina Lav. škofije“ str. 438 in v op. k p. I./35., str. 69). Umril je 4. jan. (ne 14., kakor stoji n. n. m.) 1872. — Slanitz Florijan je bil župnik pri Sv. Marjeti v Rudi (Weißenegg), dobil Labod, pa se odpovedal in ostal v Rudi, pozneje je bil župnik v Libeličah, kjer je umrl 24. okt. 1861. — OKorošču gl. op. k p. II./15., str. 101. Slomšekova označba „einst so hoffnungsvoll“, „mir so lieb“ se nanaša deloma morda na to, ker se je Korošec kot bogoslovec literarno udejstvoval: v „Pesmih“, ki so jih zložili celovški bogoslovci, ima v letih od 1832 do 1834 šest prispevkov.

19.

Hochwürdiger! Liebster!

Deine fleißige Korrespondenz überflügelt meine Langsamkeit, und bringt mir eben so interessante als tröstliche Neuigkeiten aus meinem lieben Heimath-

⁹⁾ L. er

Lande. Deine Pripovesti verdienen in ein öffentl. Blatt eingereiht zu werden. Sie sind karak. Züge des Zeitgemäldes; nur müßten die Ortsbenennungen mit * nur angedeutet werden. Sendest es Du nicht dem Dr. Bleiweis, so will ich es mutatis mutandis thun.

Die beiden Probestücke slow. Aufsätze sind recht erfreulich, und die beiden Schriftstellerinnen wären zu beloben, auch zu belohnen; allein solche zu veröffentlichen halte ich nicht für zweckdienlich. Desto erwünschter wäre die Beschreibung der schauerhaft. Geschichte von Tremmersfeld von Studenten bearbeitet.

Die beiden Stücke Slovstvo von Mayr und meine Beseda za jezik können in dem komm. Jahrgange erscheinen. Uibersende mir meine Beseda zur Einreihung in den ersten Absatz. Slovstvo kann die letzte Rubrik einnehmen. Da man das Manuskript nicht vorzulegen hat, so kann dasselbe theilweise in die Officin des Ritter Jeretin kommen, wenn Ihr — wie ich — mit seiner Leistung, und mit seiner Rechnung zufrieden seydt.

Bis Pfingsten hoffe ich den hl. Modestus im Entwurfe senden zu können. Für dieses Jahr werde ich wenige Aufsätze liefern können; man hat kaum Zeit zu lesen — etwas zu denken — um zu schreiben.

Von Gratz lauten die Nachrichten immer gleich traurig. Die Ultra Radicalen herrschen mit [Ihr] ihrem Schrecken-System, und gehen besonders auf den Klerus loß.

Sie haben einen Sträfling aus dem Karmeliter Kloster mit Gewalt befreyet, und schicken sich an auch die Voitsberger Sträflinge auszulassen, um mehr Skandale zu haben. Dann wollen sie eine Chronik scandaloës drucken lassen, um alle angeblichen Schandthaten des Klerus der Welt preiszugeben.

Dem erwürdigen Fürstbischof bedroht man alle Abend mit Katzenharmonie; dem Domherrn Prash junior hat man solche am 16. d. M. dargebracht. Wahrscheinlich wird man in Kürze die Karmeliter verjagen. So wird der Altar aller Zierde zuerst entlößt, dann umgestürzt.

Die Erwirkung eines 4ten Kaplans ist der Zeit unthunlich. Es wird ohnehin die äußere Kirche in Kürze eine andere Gestalt bekommen; und da wird man Anträge machen; wie und wo? Deus scit. Indessen heißt es gedulden, und thun was möglich. Daß wir bei der beantragten Ablösung nur verlieren, ist begreiflich; Gott wird uns zu entschädigen wissen. Gott schenke uns nur den lieben Frieden und doch ein Mahl wieder eine Regierung.

Man will uns sogar die Theologen zur Nationalgarde einreihen, und ohne Prüfungen passiren lassen. Lieber lasse ich die Alumnen in die Heimath, daß sie die theol. Studien privat machen. Hier scheint die erste Kollision, in die man die Bischöfe verwickelt, sich ergeben zu wollen.

Uibrigens lasset uns nicht muthlos werden, aber eng an einanderschlößen. Veselo Alelujo vsim poštenim Celanam želi

Am 19/3 848.

Vaš

Anton m. p.

Opomba k 19. pismu: Na prvi str. ob zgor. robu pripisano: Fürstbischof dd. 19. April (!) 1848. Erh. 21. April 1848. — Med takratnim ženstvom bi v pismu omenjeni pisateljici utegnili biti Hausmanca in pa Josipina Turnograjska. — Stepišnik je spisal svoj sestavek o sv. Modestu najbrž v nemškem jeziku (gl. prejšnje pismo), pa ga je moral Slomšek sam posloveniti. Priobčen je spis v Drobntnicah 1849 z začetnicami J(akob) St(epišnik). — Pr asch ml. Josip je bil sekovski stolni kanonik, Pr asch star. je bil isto tako sekovski stolni kanonik.

20.

Liebster!

Gott gebe, daß Du mir in dem Priester Franz Peer einen zweiten Onesimus bringen würdest! Ich erwarte von Peer keine Besserung, und bedaure ein jedes Haus, unter dessen Dache er wohnt.

Peer ist ein im Grund und Boden verdorbener Wüstling, der in seiner Brunst eben so thierisch, als in seiner Verführungsmanier fein und unwiderstehlich. Ist das Frauenzimmer nicht eine Heldin, so wird sie¹⁰⁾ gewiß ihm zum Opfer. Facta loquuntur.

Peer ist der infamste Heuchler, der jede Rolle zu spielen bestens versteht, und seine Vorgesetzten gewiß hintergeht, wenn sie nicht seinen infamen Karakter ganz durchblicken. Peer ist der kekeste, rohestes(!), rachgierigste Grobian, wo er im schwarzen Lichte erblickt, sich durch seine Verstellung nicht mehr zu helfen weiß. — Kurz! Peer ist kein Hirte, sondern ein Wolf, wie es die Erhebungen weisen. Dieses zu Deiner Darnachhaltung, damit Dich Dein gutes Herz bei ihm nicht in Schaden und zu späte Reue verleite.

Peer wird nicht gestraft, [s] einer Strafe ist er nicht würdig, sondern ab omni officio suspendirt, und auf unbestimmte Zeit außer Anstellung gelassen. Willst Du der Familie — vielleicht der guten Frau vom Baumbach, die ich herzlich grüße, ein Opfer bringen, und den suspendirten Peer aufnehmen, so bringst Du ein großes Opfer; aber gebe Acht, daß nicht Du, oder Jemand der Deinigen zum Opfer würde.

Mein guter Schuscha krank! — Grüße ihn gelegentlich und richte ihn in meinem Namen auf; wie gerne wollte ich ihn besuchen; allein —

Die Stimmung des Klerus fangt an im Cillier Kreise kritisch zu werden. Die Früchte des vorigen — L. . . vielleicht auch des jetzigen nicht geraden Regimentes(!) zeigen sich. Gonobitz tadelt die Petitionen und will nicht mitfertigen, weil darin für die Aufbesser(ung) der Schullehrer gesprochen, für die Hauptpfarrer etc aber kein Fürwort eingelegt wird. So drohen der Kirche Feinde von Außen u. von Innen; ich aber fürchte die Letzteren mehr.

Meine Visitation hoffe ich Anfangs September im Decanate Skalis zu beginnen, um mit dem Decanate Oberburg, wenn Gott will, für dieses Jahr zu vollenden. Bei uns derzeit Alles gesund. Vale et Tu, faveque

Tuo

Am St. Georgi-Tage 848.

Antonio m. p.

¹⁰⁾ L sie

Opombe k 20. pismu: Ob zgornjem robu na 1. str. pripisano: Fürst 23. April 1847, čez prvotno 7 je debelejšje napisano 8, torej 1848. — Fr. Peer je bil r. pri Sv. Pavlu ob Boljski 1. dec. 1817, posv. 4. avg. 1842. Ob času, ko je bilo pisano to pismo, je bil kapelan v Razborju nad Loko pri Zid. m. Bil je od 21. marca 1849 brez službe, potem zopet nastavljen kot kapelan v Grebinju na Koroškem, pa je dec. i. l. sam izstopil iz službe in živel naprej v Grebinju ter delal škandale. V marcu 1850 so ga spravili kot „korigenda“ v Voitsberg, na to je pa 1. jul. i. l. apostaziral in bil kot apostat izobčen. Pozneje se je vrnil v katoliško cerkev in bil zopet sprejet, pa 19. jul. 1854 odpuščen v st. hipolitsko škofijo. — Onesimus je bil suženj Filemona, prijatelja sv. Pavla. Svojemu gospodarju ušel in se priklatil v Rim. Tu se je seznanil s sv. Pavlom in bil od njega krščen. Na to ga je Pavel poslal nazaj Filemonu z ganljivim priporočilnim pismom, naj ga sprejme nazaj — ne več kot sužnja, temveč kot brata v Kristusu. — Nadžupnik v Konjicah, ki se je branil podpisati omenjeno peticijo, je bil Anton Terkutsch.

21.

Preljubi Moj!

Počasen dolžnik sim, se Tebi za vse novice zahvaliti, ki nam jih označuješ, žalostne ino vesele, pa tudi smešne vmes.

Čudi se mi, de je profesor Praš kožo preoblekel, ino nas z svojim Celskim tednikom pikati jel; moje dni sim se na njega zanašal. Ne bil bi mislil, de me Celani tudi čertijo, ino dolžijo v novicah Dunajskih, kakor bi bil jaz vojvoda Slovanov, Vodušek ino Žuža pa moja pomagavca. Tako se ne da višej v miri živeti; svete vojske prijeti se mormo. Ali se bomo Nemcov alj Slovincov deržali? Le Slovincov, kar je prav. Nemci nam žugajo materno kerv popiti, nas pa tudi ob sveto vero pripraviti. Kaj Gračani počenjajo je groza; ino manjši mestlani v Celi kakor Marburzi, nar huj pa na Ptujim, jih iz lepoželjnosti posnemajo. Pokaj pa vse abotne hotila omotenih Gračanov Celski tednik po našim krogi raznaša, mi ne gre v glavol Kapucinarjev nam saj ne bojo pregnali?

Kaj Celovski bog(o)slovci poganjajo, je Vam tudi znano. Hudič ima povsodi svojo obilno setvo. Priden Pikel bo duhovšnico zapustil; alj ne vem kako bi ga zamestil? Pa tudi škof bo vsim [I] svojoglavnim bogoslovcem slovo dal. Bolje nobenih, kakor mlapridnih (I) duhovnikov v sedajnih časih. Priporoči duhovnikom, ki h konferencam dojdejo, naj na diake (študente) dobro pazijo, ki iz Gradca alj Beča k domu [do] pridejo. Cele okoljce bojo okužili; potreba se je nam jim v bran postaviti. — Prosi jih v mojim imeni, naj se varjejo duhovniki kužniga vetra ino posvetnih spak, de bi se družili nevirnim poderačam naše svete cerkve, ki duhovnikom ženke obetajo; kruh pa izmikajo. Bojim se, de se bojo otroci Beliala tudi med nami prikazali, kakor se po Horvaškim ino Češkim že glasijo.

Ne poznam sicer na tenko, kake podpisala Slovjani po Vaših krajih jšejo; ako pa ni kaj očitno nevarniga, le podpisujte ino pomagajte, pa varno.

Prihodni kvaterni teden pridejo Gradčki mladi duhovni k nam, ter bojo per nas blagoslovljeni. Naši pa posleden blagoslov 6. maliga serpana prejmejo.

Moja apost. hoja po Bliberški dehantiji bila je srečna. Tudi ljudje so po starim dobrovoljni; le od dacij ne smemo ziniti. Bog nam pomagaj!

Marposka¹¹⁾ duhovšina nas¹²⁾ je poslala vprašat, ali bi nam ne bilo po volji jih v našo skerb prevzeti? Ne branim se ne, pa tudi ne silim. Blizo Gradca ni dobro biti.

Bo(g) Te ohrani

Tvojimu

2. rožnika B4B.

Antonu m. p.

Opomba k 21. pismu: Praseh je bil urednik nemškega celjskega tednika, vrh tega so ga imeli na sumu, da je pisal protislovenske članke v graško „Stirio“. Sicer je njegov list hotel nekako posredovati med celjskimi Nemci in Slovenci.

22.

Hochwürdiger Herr Abt!
Preljubi Matija moj!

Unser unglückliche Koroschetz überhäuft mich mit Briefen, in denen er seine Unschuld betheuert, theils seine Schuld entschuldiget, und um baldige Befreyung bittet. Ohne einem (!) günstigen Berichte von Deiner Seite wird er nicht frey; Dein Stillschweigen scheint mir zu sagen, daß Koroschetz noch in Actu so verworren, wie es seine Briefe zeigen. Solltest Du ihn aber gebessert finden, so bevollmächtige ich Dich, ihm nach abgelegter hl. Beicht in Nahmen meiner die Erlaubniß zu ertheilen das hl. Meßopfer wieder verrichten zu dürfen. Von Deiner Wohlmeinung wird es abhängen, ob Koroschetz wieder in die Seelsorge angestellt werden solle; was der Umstand zu wünschen macht, daß nicht 2 Korrigenden zusammen kämen.

Freund Rudmasch ist Kompetent um die Pfarre Stein, welche eine bloße Oeconomie Pfründe ist. Ich fürchte, er wird nicht zufrieden, und würde wünschen, daß er sich um Rann bewerbe. Doch solle jeder beim Kompetiren frey seyn.

Welche Stimmung herrscht unter dem Klerus über die Petitionen unsrer Klagenfurter Alumnen, die gewiß bekannt seyn werden? Tritt Herr Pickel aus, so werde ich wahrscheinlich seine Stelle mit Einem aus dem Cillier Klerus besetzen müssen.

Bei uns wurde der Studenten Unterstützungsverein samt Statuten angenommen (!), die Subskription gemacht, und bereits baar eingezahlt theilweise. Man glaubt eine gute Sache nicht auf ungewisse Zeiten verschieben zu sollen. Von den übrigen Konferenz Stationen sind noch keine Notitzen eingelangt.

In der kommenden Woche erscheinen die 22 Seckauer zur Ordination, und werden mit 21. Juny fertig. Die Lavanter kommen am 28ten an, und reisen mit 6ten July ab. Darnach gedenke ich das Eberndorfer Decanat zu visitiren.

¹¹⁾ Marposka < Marhoska

¹²⁾ nas < nam

wenn mich nicht ein anderweitiger Beruf daran hindert. Unsere Sorgen kreuzen sich so wie unsere pol. Wirren. Zu bedauern, der auf die jährl. (l) Renten angewiesen ist, die bei uns mit 1ten Jänner 849 — sogar die Collectur — aufhören, zu einer rechtlichen Abfindung aber keine Aussicht ist. Gott gebe uns bald eine Regierung; die jetzt (i)g(e) halbanarchische weiß nur zu zerstören. Gewiß werden bei der künft. Wahl die Wiener Studenten nicht fehlen!

Nun z Bogam!

Dein

Am 8. Juny 848.

Anton m. p.

O p o m b e k 22. pismu: Ob zgorajem robu zadnje prazne strani zapisano: Esh. am 8. Juni 848. — O Rud ma š u gl. op. k p. II./12.; župni je Sv. Lovrenc na Kamenu ni dobil.

23.

Hochwürdiger Herr Abt!

Koroschetz ist gestern hier eingebracht worden — als ein tobender Narr. Man fand ihn auf der Strasse, wo er sich im Staube herumwarf und wüthete. Er muß annoch von 2 Männern bewacht und gebunden gehalten werden. Man hofft indessen, daß er stiller werden wird; dann wird man ihn wahrscheinlich im Irrenhause unterbringen müssen. Er hat nur 1 Gr Scheingeld bei sich. Es mag auch die Hitze, in der er gereiset, an dem Wahnsinn viel Schuld seyn.

Der Gratzter Klerus laßt eine Petition zur Erringung der kirchl. Freiheit zirkulieren, an das bevorstehende Reichsparlament gerichtet. Wir werden dem gleichen Beispiele folgen, nur glaube ich diese Petition auch durch die Gemeinde Ausschüße in allen Pfarren unterschreiben zu lassen. Wenn es auch nicht nützt, wenigstens wird es nicht schaden. Die Welt ist in einem furchtbaren pol. Rausche, und Alles wirkt zusammen (l) Oestreich zu Grunde zu richten. Die Republik spuckt in allen Ecken; wahrscheinlich wird es eine Bluttaufe bei deren Geburt absetzen, wenn nicht eine Intervention eintritt. Adjutorium nostrum in nomine Dni.

Am 21. d. M. werde ich die Ordination an den 22 Seckauer Alumnen vollenden. Am 23ten gedenke ich einen Ausflug nach Klagenfurt zu machen, nach der Ordination, am 10. July wünsche ich die Visitation des Eberndorfer Decanates fortzusetzen.

Sey in Gott eingedenk

Deines

Freundes

Am 20. Juny 1848.

Anton m. p.

O p o m b a 23. pismu: Na zadnji strani zgoraj ob robu pripis: Fürst 20. Juni 1848.

24.

Hochwürdiger Herr Abt!
 Liebster Freund!

Im Anschluße folgen endlich die nach meiner Ansicht geordneten Drobtince pro 1849. Es steht Dir frey als Herausgeber beliebige Aenderungen zu machen. Sollte das Jahrbuch zu voluminös werden, so kannst Du die größern Aufsätze als z. B. Vera von Murschetz u. das Slovstvo von Mayer abbrechen, u. das Dalje für den nächsten Jahrgang behalten.

Am magersten ist die Gerlica ausgefallen; — ich glaube mit Recht. Wir machen mit den Liedern kein Glück; — aus einem Wuste von Beiträgen ist man kaum im Stande 10 gelungene Stücke zu finden.

Seifrid Marenbersgi (!) ist recht brav bearbeitet; kann aber in diesen Jahrgang nicht untergebracht werden, weil Otokar in einem Lichte erscheint, indem (!) man die Böhmen reitzen würde. Für einen folgenden Jahrgang würde der Aufsatz willkommen seyn.

Das Bild des sel. Bischofes Modestus ist in der Arbeit bei dem Ben. P. Wilhelm Lichtenegger; ich hofe es bald nachsenden zu können. — Wenn Du Dein Vorwort geschrieben, so übergebe das Manuscript nur so bald als möglich in die Officin des Herrn Jeretin, damit es nicht zu weit hinaus verschoben werde.

Was Die (!) Dir zu Theil gewordene Katzenmusik anbelangt, so bist Du darum zu beneiden. Es ist eine Ehre um der guten Sache wegen Schmach zu leiden. Zu bemitleiden ist die Bürgerschaft, die unter sich solch eine Schmach leidet; zu beweinen das verblendete Volk in seinen Folgen. Wahrhaft ein böser Geist hat sich unsers Volkes bemächtigt; es eilt mit Riesenschritten der Sittenverwilderung und darnach dem Abfalle entgegen. Wir können mit aller Klugheit nicht auslangen; und was heute wohl berechnet ist, wird morgen gefehlt. Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbä. Thuen wir Recht und [S] scheuen wir Niemanden — halten uns nun so fester an Gott und Kirche — je weniger feste Anhaltspunkte wir in der Welt finden. Wenn wir auch Alles verlihren, lasset uns den Glauben retten! — Diesen Trost auf die Katzenmusik.

Herr Präfect Dorfmann hat sich mit seiner festen Haltung eine besondere Achtung erworben. Wird Herr Gubernialrath v. Waldheim in Cilli verbleiben?

Am 9ten d. M. reise ich in das Eberndorfer Decanat auf Visitation, welche ich wenn Gott will am 20ten July zu vollenden hofe. Die beiden Decanate Oberburg u. Skalis. glaube ich erst im September zu besuchen.
 Bog Te obvarji

Tvojmu

Am 5ten July 848.

Anton u. m. p.

Wird Piki Stadtpfarrer, dann wird S. . dessen, und Woschnak dessen Nachfolger. Sed haec inter nos.

Angebogen folgen 13 fl CMze für die Verköstung der Conferentisten mit meinem Danke.

(Pismu je še priložen majhen listič, na katerem je brez datuma zapisano:)

Liebster!

Angeschlossen folgt das Bild für die Drobince pro 1849 vom P. Wilhelm Lichtenegger gezeichnet. Besorge den Stich durch Herrn Muršec, und treibe den Jeretin an, oder lasse den Jahrgang abermals bei Leikam auflegen.

Vale!

Dein Anton m. p.

Opomba k 24. pismu: Na zadnji prazni strani ob zgornjem robu pripisano: Fürst 5. Juli 1848. Drobince. — Seifrida Marenberškega je spisal Josip Hašnik, kakor je razvidno iz 29. pisma, a v Drobincih ni izšel. — S. . je Sorčič Franc, ki je za Vodušekom postal ravnatelj glavne šole v Celju. Ko se je Piki odrekel spiritalski službi v celovski bogoslovniči in postal mestni župnik v Brežicah, je Sorčič postal njegov naslednik, ravnatelj celjske glavne šole in nemški pridigar pa je postal dr. Ivan Vošnjak, poznejši prošt ptujski. — Lichtenegger Viljem je bil benediktinec, ob enem župnik in ravnatelj glavne šole pri Sv. Pavlu v Lav. dolini, roj. pri Sv. Jurju ob j. ž. 27. avg 1796. Pečal se je tudi s slikarstvom.

25.

Hochwürdiger Herr Abt!

Verehrtester!

Mit Deinem in Schutz und Schirm genommenen Korrigenden Peer scheinest Du kein besonderes Glück zu machen, weil Du so lange schweigst, er aber nicht zum Vorschein kommt. — Meine Charakterisirung wird sich leider nur zu bald bewähren, und Du mit ihm eine S- aufheben. (Sit venia verbo!). Man spricht, er werde zu den Freiwilligen; ich zweifle, daß er den Muth dazu hat; aber ein Apostat zu werden — dieß ist sein eingeschlagener Weg. Ein verdorbenes Salz — ad nihil ultra valet, nisi ut projiciatur. Alle seine Betheuerungen sind Lügen, seine Furcht ist Verstellung — Betrug. Ich bin hart — aber hoffe — nicht ungerecht. Ist Peer noch unter Deiner Jurisdiction, so erhältst Du die Weisung ihn ab omni officio juris et ordinis in meinem Namen zu suspendiren; widrigens aber die Anzeige anher zu erstatten, wo er ist, was er mache, daß er nicht anher erscheint. Eben ist sein unglücklicher Schüler Bergman hier, um die letzte Probe mit ihm zu machen.

Mali sacerdotes difficile (!) corriguntur. S. Hier.

Man redet, der neue Deutsch-Katholicismus werde bereits in Marburg gepredigt; dann dürfte auch Cilli an die Reihe kommen. Was bringt nicht Alles die Zeit mit sich — wird es aber auch mit sich forttragen. Uibrigens haben uns schwere Prüfungen heimgesucht; mögen wir solche auch nur gut bestehen! — Wie oft stehe ich im Geiste an Deiner Seite, betrachte Deine schwere Stellung. Deus nobiscum!

Am 28ten d. M. reise ich nach Salzburg; der Metropolit hat alle Sufroganen einberufen, um das gemeinschaftlich zu berathen, was jetzt Noth thut. Besonders soll der neu projectirte Schulplan ein Gegenstand unserer Besprechung seyn. Die Kirche ist eine Mutter der Schule, und kann ohne derselben (!) nicht seyn. Diese beiden zu trennen ist nicht der Wille des öst. Volkes.

Die Besetzung Ranns --- und die Bestellung des Sortschitsch wird durch den infamen Protest des fuchsartigen Groschl verzögert. — Hat man Feinde von Außen, so beruhiget man sich doch (sustinissem utique), aber Feinde in eigenem Hause — sind ein Greuel. Und dergleichen erheben sich — auch in unserer Diözese — reif als Kandidaten des Joans Ronge. Cribrabit nos Satanas! —

Du würdest mir einen Dienst leisten, mir Gegenstände bekannt zu geben, die in Salzburg besprochen werden sollten. Ich hoffe gegen 20ten Septem)br zurück zu kommen, und dann die Visitation im Decanate Skalis und Oberburg vorzunehmen. Domherr Wiery begleitet mich.

Ich wünsche nach meiner Rückkunft, wenn Gott will, mit den Dechanten des Cillier Kreises irgendwo eine Conferenz zu halten, vielleicht in Scalis, Neukirchen oder Fraßlau; und werde solche bekannt geben. Vereintes Wirken, Wachen und Bethen ist nöthig! —

Z Bogam!

Tvoj

Am 26. Aug. 848.

Anton m. p.

Opombe k 25. pismu: Na zadnji str. ob zg. robu pripisano: Fürst 26. August 1848. — O Grošlu, župniku v Trbovljah, gl. op. k p. I./13., str. 40. — Johann Ronge in Czerski, oba odstavljeni duhovnika, sta ustanovila posebno sekto, ki si je dala ime „nemškega katolicizma“. Ronge-a († 1887 na Dunaju) so nekaj časa imenovali „drugega Luthra“. Nekaj časa je sekta dvigala precej prahu v nemških deželah, l. 1848. je svoje cerkveno-revolucionarne ideje prenesla na politično polje in je polagoma zašla v popolno razsulo.

26.

Hochwürdiger Herr Abt!

Ich habe meine Anordnung zur Subscription der 3 Petitionspunkte jedem Seelsorger anheimgestellt, nach welcher Art und weise (!) er seiner Gemeinde beibringen möge, was in dieser Zeit am meisten noth thue, ob er die Unterschriften sammle, oder unterlasse. Es von der Kanzel zu betreiben wäre [es] bei den wenigsten Gemeinden rätlich; aber mittelst gutgesinter (!) Männer hätte es besser gelingen können. Ich zwinge keinen Seelsorger dazu — auch soll Niemand die Pfarrsinsassen zwingen. Persilena reč ne stori dobro. Mein Wunsch (Project) ist gescheitert; giebt mir aber Gelegenheit meine Gemeinden und ihre Hirten näher kennen zu lernen. Auch dies ist eine theure Lehre!

„Das Volk lebt in seinem Traume“; — sagst Du; und ich setze dazu; Auch die Hirten des Volkes leben in gleichem Traume — während die Feinde wachen, klug und schlau uns den Boden, auf dem wir stehen, unterwühlen; — mögen wir doch nicht zu unsanft aus unserm Traume erwachen! Ob die getrente (!) Tochter je zur Mutter zurück kehren wird, ist eine große Frage? Leichter und besser ist die Trennung verhüten, als die Getrenten (!) wieder verbinden. Auch werden wir die Jahre des hl. Job nicht erreichen, um uns an der Ueberzahl zurückgekehrter Kinder zu erfreuen. — Dieses sage ich, nicht die Förderung der gedachten Petition zu fordern, sondern meinen geliebten Klerus aus dem Traume zu wecken — zur Wache und zum Gebethe: dies enim mali sunt. — Lupi rapaces, et grex dormiens.

Ich wünsche recht viele meiner Herrn Dechante und Pfarrer auf meiner Visitationsreise zu sprechen. Morgen reise ich ab über Schwarzenbach nach Sulzbach.

Herr Sorčić wird über seine Anstellung bedenklich? Er möge gut(e)s Muthes seyn; es dauert Alles nur eine kurze Zeit. Vielleicht hat das Priesterhaus vor dem Ablaufe eines Jahres schon eine andere Gestalt.

Schwere Prüfungen haben uns ereilt; wir sind deren bedürftig. Gott stehe uns bei, daß wir solche wohl bestehen. Unsere Hülfe ist im Namen des Herrn!

Vale, faveque

Tuo

Am 23ten Sep. 848.

Antonio m. p.

Opomba k 26. pismu: Na zadnji strani je Vodušek pripisal: Füst 23. Sptbr 1848. — Sorčić se je pomišljaj, sprejeti službo spiritala, ker so njegovega prednika Pikla za pravo bogoslovci spravili iz zavoda.

27.

Preljubi moj Matija

Erhältst auf zwei geehrten Schreiben eine Antwort; möge sie Dir gefallen!

Deinen letzten Willen mir schriftlich einzuhändigen war überflüssig; genug wenn in Deinem Hause die gemachte Anordnung zu finden, wann die Stunde zur Ewigkeit ruft. Dient Dir das Verfügte zur Beruhigung, so bin auch ich zufrieden gestellt. Ich habe diese Summe zur Unterstützung armer Studenten bestimmt, gegen dem daß Du bei Lebzeiten die Interessen zu diesem Zwecke nach Kräften und nach Deinem freyen Willen verwendest, nach dem Tode aber nach Möglichkeit sicher stellst. Weder Interessen noch Kapital fordere ich, außer im Falle eines Kridas. Ich schulde freilich noch an den Staat 5000 fl und dem Fr. Kutnarischen Erben 2000 fl; doch ohne Interessen in Fristen-Rückzahlungen. So schlecht die Zeiten seyen, hoffe ich doch

meine Gläubiger zu befriedigen, wenn mich nicht Gott zufrüh abrufft oder mit einem Unglücke heimsucht.

Defizient Gobetz hat sich auf einen Ort platzirt, wo man allgemein über Theurung klagt; ökonomisch ist die Auswahl besonders für Winter nicht gut. Ubrigens verbraucht Gobetz seinen Defizienten Gehalt in der Regel nicht, außer er verschleudert es nutzlos. Lasse Dir daher die Verpflegung gut bezahlen; es wird ohnehin nicht lange dauern.

Man sprach, Herr Kosser werde (i)n Cilli domicilieren und die Redaction ein(er) slovenischen Zeitung besorgen, wenn, was zu wünschen, Professor Konšek aufhört. Ich würde solches sehr wünschen, und das Unternehmen nach Kräften unterstützen; denn es thut Noth. Die Radikalen unterwühlen uns immer mehr den religiösen u. politischen Boden; der Klerus entwickelt fast keine oder nur wenig Kraft, um den Feinden das Feld zu entreißen. Die Kanonen haben dem Radikalism(us) den Kopf niedergeschlagen, aber das Herz nicht bekehrt; dieses kommt der Kanzel und der Presse zu. — Wohin es gezielt sey, zeigen die in Wien vorgefundenen Listen der dem Tode bestimmten, sogenannten Schwarzgelben, wozu z. B. in Klagenfurt alle Priester, mit Ausnahme Pichlers, Kuhls, Kornekcs — in St. Andrä mit Ausnahme des Dr. Wiery angeblich Alle verurtheilt waren. Deus providebit; aber auch wir sollen die Hände nicht kreuzweis halten.

Das Manuskript % habe ich sogleich durchgesehen, sehr gut befunden, und füge meine Bemerkungen bei. Das Bedürfniß dessen ist groß, nachdem alle slow. Zeitungen u. Amtskurrenten mit Ilirischer Schrift erscheinen. Zu bedauern ist es, daß dieses nicht schon mit dem Anfange dieses Schuljahres konnte in alle ganz slow. Sonn- und Werktagsschulen eingeführt werden. Daß es Herr Krainz in eigener Regie übernehme ist durchaus unräthlich; es wird beim besten Willen doch gerne zu einem Questus. Man[n] honorire ihm seine Mühe [z] des Zusammenstellens; denn original sind die Aufsätze nicht von ihm; ich meine für den gedruckten Bogen 1 # Dukaten. Oder wenn es besser erscheint, so überlasse man ihm die Besorgung des Verschleißes gegen angemessene Prozenten, doch auf Rechnung der Hauptschule. Die in der Sparrkasse angelegten Summen können Auflagskosten vorläufig decken. Das Naprodaj müßte lauten wie bei Blaže ino Nežica. Dadurch würde auch dem Geiger der Vorwand eines Brodneides benommen, wenn man es nicht etwa für besser findet dem Letztern selbst unter festgesetzten Bedingungen den ganzen Verlag zu überlassen. Durch Blažek u. Blaže wäre dem Schulbedürfnisse, meine ich, abgeholfen. Die Auflage des Blažek müßte 5000–6000 Stück stark sein. — An der Grandpetition Antheil zu nehmen wäre für den Klerus nicht rathsam; man schiebt uns ohnehin gerne die Reaction in den Schuh, und sucht uns bei dem Bauernvolke zu verdächtigen. — Auch Lach hat das Süßenbe(r)g zurückgeschoben, und sich dadurch nicht einempfohlen. Bei allen Verdiensten konnte Dein Woch mit St. J. a. W. nicht bedacht werden;

man mußte auch das Alter auf die Wage legen; man beklagt sich ja ohnehin bei Besetzungen [nur auf] über Praedestination (!). Nun Gott empfohlen
von

Deinem

Am 25. 9^{ber} 848.

Anton m. p.

Opombe k 27. pismu: Ob zgornjem robu na prednji strani pripisano: Fürst 25. Nov. 1848. — Deficijent G o b e c Franc je bil r. pri Sv. Križu pri Rog. Slatini 27. jan. 1798, posv. je bil 24. avg. 1825. Kot kapelan v Šmarju je moral l. 1833. radi bolezni izstopiti iz službe. Poskusil je potem še služhovati v Dobrni in na Ponikvi, a je 1836 bil prisiljen zapustiti službo. Vkljub bolehavosti je vendar včakal lepo starost 72 let ter je umrl v Dravljah 11. febr. 1870. L. 1848. se je nastanil v Celju, kjer ga omenja škof. šematizem za l. 1849., dočim je prej bil kot deficijent v Špitaliču. — Kosser, recte: Kosar Franc je proti jeseni 1848 radi bolezni inoral izstopiti iz službe ter se preseliti na svoj dom v Braslovče. Nekoliko poprej so „Celjske Novice“ prinesle napad na celibat in Kosar je odgovoril na to s spisom „Prijazni list. . .“. Zato se je mislilo in želelo, da bi se Kosar preselil v Celje in prevzel uredništvo, kar pa se ni zgodilo. — Pichler Peter Adam, Kuhl, recte Kulle Mihael, Kornke Franc so bili krški duhovniki. — Župnija S l a d k a g o r a je l. 1848. bila razpisana, ker je dotedanji župnik Ivan Legat stopil v pokoj; L a h j o je dobil, pa se odpovedal. Ni razvidno, je li to Josip Lah, kapelan pri Sv. Jakobu v Dolu, ali Matej, župnik v Špitaliču. — St. J. a. W. je St. J o h a n n a m W e i n b e r g e — Sv. Janž na Peči (kratkovidni purizem je mesto starega domačega imena uvedel robsko prestavo: Sv. Janž na Vinski goril), kjer je leta 1848. 26. sept. umrl župnik Ivan Brecl. Župnijo je dobil 18. apr. 1849 Marko S o d i j a, doma iz Boh. Bistricē.

28.

Hochwürdiger Herr Abt!

Resonirst in Deinem Schreiben vom 9ten d. M. über den beantragten Vorschuß ganz richtig. Es schauet kein Heil daraus, und wenn auch Deine Congrua als Stadtpfarrer auf 600 fl bemessen würde. Das Resultat hat der Klerus von Mähren bereits verkostet. Dabei soll das Einschreiten doch ein Beweis der allgemeinen Noth sein, und ein Motiv mehr auf eine baldige Lösung der Ablösungsfrage zu dringen, welche die vorige(n) gewesen¹²⁾ Unterthanen selbst wünschen. Indessen hat sich der Knotten in Kremsier so verwickelt, daß es eines Alexanders bedarf ihn zu zerhauen.

Mich freuet der h. Eifer für Kirchenschmuck und Gottesdienst. Mögen die Cillier doch ein gestimmtes Geläute bekommen! — sonst ist nur eine halbe Freude.

Da Du ein(en) gewahnten Bauführer in Franz findest, so wäre es für mich überflüßig für Deine projectirte Kanzel Angaben zu machen.

Jn¹³⁾ wünsche dem Kleeblatte zu Tüffer recht viel Freude im Herrn. Sub rosa kannst Du dem guten Schuscha melden, es sei hier die Rede, er reise gar so häufig, daß man es von einem Seelsorger nicht gerne hört. Er möge darum seine Reiselust mässigen; qui multo peregrinantur, raro salificantur.

¹²⁾ L vorige gewesenen

¹³⁾ Pač pomotoma namesto Ich.

Angeschlossen erhaltest Du die verlangten Gebethe, mit der Bitte, die angeschlossenen zu befördern. 4 Stücke kommen auf 1 xr CM; den Betrag bitte ich gelegentlich dem Herrn Kossar zu behändigen.

Dein

Am 12/1 49.

Anton m. p.

O p o m b e k 29. pismu: Na zadnji prazni strani zgoraj pripis Vod.: Fürst 12. Jän. 849. — „Kleeblatt“ v Laškem je bil nadžupnik Anton Ž u ž a in kapelana Ignac T a v š l in Jurij K o p r i v a. Prej je imel nadžupnik 3 kapelane, ker pa se je zvedelo, da prerad potuje, mu je škofijstvo odtegnilo 3. kapelana, dasi sta sicer Slomšek in Žuža bila osebna prijatelja.

29.

Preljubi moj Matijal

Za Tvoje novine Ti hvala lepa. Rajni Franz Humpel bil je moj dober prijatelj, ki mi je dosti blagiga storil; jaz mu nisim mogel poverniti; Bog mu naj plati ino mu večer pokoj daj. V Celi je nar rajši bil ino tudi svoje pokopalíše najdel.

Naj Tvoje rešitve ne zamudim, Ti pošlem za vezilo Kerške škofije duhovsko popisilo, ino pa Katehism nov, kteriga je po Nemškim velika hvala; ter Ti iz serca vse dobro želim.

Ein neuer Schul- respect(ve) Diözesan Katechismus wird bei Umstaltung der Schulverhältnisse eine Aufgabe sein. Du als Sachverständiger würdest wohlthun diesen Regensburger Katechismus gelegentlich durchzugehen, und mir dein Urtheil mitzuthemen. Die gleiche Idee habe ich in den Drobtince dargestellt. Mann könnte an einer Uibersetzung vorarbeiten.

Herr Leon hat große Lust den Verlag und die Fortsetzung unserer Drobtince zu übernehmen. Für diesen Fall müßen wir aber auch für Beiträge Sorge tragen. Herr Hašnik wird für den Seifrid Marenperski ersucht, wie auch die beiden Lehrer Musi u. Krainz für die Fortsetzung ihrer Theilnahme. Pa tudi Matija nam bo kakih Drobtinc nabral.

Priester Peer benimt sich in seinem Korrectionsorte bisher zur vollen Zufriedenheit; es scheint an Wollen nicht zu mangeln, [s] aber an Vollbringen u. Ausharren ist noch zu zweifeln, bei Menschen die sich so lange als karakterlos erwiesen.

Herr Kaplan Rükschl ist an die hiesige Domkirche, und Marinka als solcher nach Rojach bestellt worden.

Mit Liebe

Dein

Am 24/1. 49.

Anton m. p.

O p o m b e k 29. pismu: Na zadnji strani zgoraj zapisano: Fürst 24. Jänner 1849. — O H u m p e l u gl. op. k p. II./6, str. 92. — Musi je bil 1849 učitelj v Šoštanju, Krajnc pa v Celju. — R ü p s c h l (Ripšl) Karol, slov. pesnik, je bil poprej v Rojach v Lavant. dožni (o njem gl. Orožen, Dekanat Tüffer 454). — M a r i n k a Jurij je bil prestavljen od Sv. Marjete v Lavant. dol. v Roje.

Preljubi moj Matija

Dobiš na dvoje pism en odgovor poln zahvale po vsih prijetih darah Drobotinc si mi preveč poslal; bilo bi mi pripravnej ako bi bil druge naše pomagaje Celskiga kroga z njimi podaril. Za drugo mislim de bojo ljudem dopadle; le zmedlele so to leto; kar njih sušo oznanuje. Leon se bo kebral za svojih 200¹⁴⁾ fl; pa tudi zlobno¹⁵⁾ kaj zgubi, saj si je že v Slovensini mnogi Dobiček naredil. Eno leto bomo še osnovali; ne toljko za g. Leona, kakor veliko več za Celske šole. Le pridno snujte ino pošiljajte, de se to delo po leti izgotovi ino Leon po naroki lahko tiska. Arkovih pridig sim prav vesel; on je mož po volji božji.

Zakaj pa niste Blažeka vašimu Jeretinu privošili? Prav Vam je, de Vas siti [in] Ljublančani za nos vodijo.

Der Tod macht große Lücken in den Reihen des Lavanter Klerus. Auch Kaplan Lerch hat sich den Fuß gebrochen.

Ich werde wenn Gott will, zur Consecration des neuen F. Bischofes Rauscher nach Salzburg¹⁶⁾. Am Ende d. M. soll eine Synode östr. Bischöfe in Wien Statt finden. Nach Pfingsten hoffe ich die Visitationsreise nach dem Fraßlauer Decanate anzutreten.

Diozesan-Synoden werden ohne Zweifel wieder eingeführt, und Lavant nicht zurück bleiben. Aber wo das Lokale dazu? In der Residenz zu St. Andrā für die Oberrn — zu Tüffer für die untern Decanate; verstehts sich auf Unkosten des Bischofes. Habe die Güte vorläufig diesen Gegenstand mit dem Nachbar Schuscha in Berathung zu nehmen.

Die Herstellung des bewußten Katechismus für unsere slow. Schule wäre ein großes Verdienst; allein die Krefte (!) reichen kaum aus. An der Uibersetzung der Religionsgeschichte arbeitet Domherr Rosmann. Vielleicht könnte ich den kommenden Winter dazu verwenden?

Unser Dompropst befindet sich abermals besser; schont sich aber zu wenig.

Die Zillier bringen der Kirche ein schönes Opfer; möge auch Meister Steinmetz ein gutes Werk liefern; bisher will das Werk den Meister nicht loben. Lieber ein unbedeutendes — als ein großes, aber mißtönendes Geläute besonders bei einer Stadt. Ist die Glocke fertig, dann laßt sich ein Prozeß schwer führen. Bog Vam daj srečo!

Naša povaba je dozda še le priprava; bomo slišali, kaj Sinode porekó.

Potreba nam pa bo se družiti ino sklepati, de nas sovražniki ne zmagojo, ki jih raste ko listja spomlad.

¹⁴⁾ Čez številko 2 je potegnjena črta. 800?

¹⁵⁾ pač slobodno

¹⁶⁾ Dodaj: reisen.

Zdaj pa prav veselò Alelujo Celanam vsim poštenim ino njih Pastirju blagoželi

Vaš

Am 4ten Apr. 849.

Anton m. p.

Wird den(!) der Abt von Cilli um keinen Vorschuß einkommen? . . .

O p o m b e k 30. pismu: Na zadnji strani zgoraj Vodušek pripisal: Fürst 4. April 1849. — Arkove pridige o štirih poslednih rečeh so priobčene v „Drobtinica“ 1850, str. 3–45. Arko Jernej je bil župnik v Vodica na Gorenjskem. — Lerch Matija je bil kapelan pri Sv. Jerneju na Reberci, doma iz Pliberka. — O Rauscherju gl. Kovačič, Zgod. Lav. škof. str. 350.

31.

Hochwürdiger Herr Abt!
Liebster Freund!

Deine beiden Briefe von 8ten u. 16ten d. M. fand ich bei meiner Heimkunft, die glücklich am 20ten e. d. erfolgte. Unsere Unterredungen in Salzburg konten(!) nur kurz und ohne einer bestimmten Entschiedenheit sein; mehr erwarte ich von einer Unterredung in Wien. Das Präliminare unserer gemeinsamen Berathungen giebt gute Hoffnungen; leider stehen wir noch immer auf einem unsicheren Boden, und haben noch immer mehr zu fürchten als Gutes zu erwarten.

Der neue F. Bischof von Seckau ist ein sehr gelehrter, einsichtsvoller Mann, wird aber dem sehr demokratisch gesinnten Seckauer Klerus schwer — dem Slavomanen-Theile gar nicht entsprechen können.

Diözesan-Synoden sind das Schiboletth unserer Tage unter dem Klerus, allein dieser hat um so weniger einen klaren Begriff von kirchlichen Synoden, je mehr er darnach schreyet. Man will eine demokratische Regierungsform in die Kirche einschwärzen, und dazu die Synoden mißbrauchen. Wehe dem Bischöfe(!), der dabei um ein Haar breit von der kirch. Vorschrift weicht. Davor wollen wir uns mit Gotteshilfe verwahren, Synoden aber gestatten, um zu sehen und zu zeigen, was für einen Erfolg solche haben werden. Daß aber der arme Abt von Cilli in seinen aedi(bus) Abbatialibus die Synoden zu haben wünschet, wundert mich sehr, denn mit Ausnahme ein wenig Ehre und eine große Portion Sorge hättest Du keinen Gewinn davon. Zu den Synoden brauchen wir einen ruhigen Ort, da auch die Exercitien damit verbunden werden sollten; wir brauchen eine nahe für die Zeit dem Publikum abgeschlossene Kirche; — Alles dieses kann uns Cilli nicht — wohl aber Tüffer geben. Uibrigens werden wir hoffentlich Gelegenheit finden darüber Mehreres zu sprechen.

Am St. Marcus Tage reise ich von St. Andrä ab, hoffe am Donnerstage früh mit der Post in Marburg einzutreffen, einen halben Tag dort zu weilen, und mit dem nachmittags Teräin(!) nach Gratz zu fahren, dort zu übernachten:

und am Freytag früh nach Wien abzusegeln. Wie lange wir in Wien verweilen? weiß Gott. Die zu behandelnden Gegenstände sind so wichtig — haben so große Folgen, daß es mir bange wird daran zu denken. Adjutorium nostrum in nomine Dñi. Bis Pfingsten hoffe ich abermahls in St. Andrä zu sein, und nach Frohnleichnam die Visitation vorzunehmen, wenn Gott will. Bei dieser Gelegenheit dürfte die Schloßkirche in Neukloster consecrirt werden.

Ich habe der Zeit ein Regall(?) in Händen, das ich ich (!) zur Anschaffung) eines inventarischen Pectorals für den Abten zu Cilli zu verwenden wünsche, und in Wien einen Tausch dazu zu machen hoffe. Ich habe Dir vor 3 Jahren in St. Andrä ein Stück goldener Kette zu diesem Zwecke eingehändiget. Hast Du noch solches in Händen, so wäre es gut mir es zu übermitteln; ich hoffe ein für den Abten anständiges Pectoral einzutauschen. In Wien wird meine Wohnung in der kleinen Schulergasse Nr. 846. (sein).

Indessen Vale faveque

Tuo

Am 23. Apr. 849.

Antonio m. p.

O p o m b a k 31. pismu: Na prednji strani je zgoraj ob naslovu Kosar ali Herg pripisal letnico 1847. To je pa pomota; Slomšek sam je ob koncu pisma dovolj razločno zapisal 1849 in tudi vsebina pisma kaže na leto 1849.

32.

Hochwürdiger Herr Abt!
Verehrtester Freund!

Nachdem unsere Versammlung noch nicht so bald beendet, und wir das hohe Frohnleichnamsfest noch in Wien feyern dürften, so will ich Dich mit diesen Zeilen begrüßen, und mittheilen, daß das Pectoral für den jeweiligen Abten von Cilli bereits fertig und in meinen Händen ist. Es besteht zwar nur aus einer einfachen, doch zierlich gearbeiteten Kette, mit einem sehr schönen Kreuze. Wir werden für die Zukunft Ursache haben nur einfache goldene Ketten zu tragen, aber dafür ein doppeltes — auch mehrfaches Kreuz. Dieses Pectoral soll ein Eigenthum des Bisthumes Lavant bleiben, doch immer zum Gebrauche des jeweiligen Abten von Cilli. Wenn ich bestimmt weiß, wann meine Rückreise durch Marburg seyn wird, werde ich Dir das Aviso geben; vielleicht könntest Du nach Marburg kommen? Ich habe in Erfahrung gebracht, daß man beim Unterrichtsministerium damit umgehe entweder in Gratz zwey Obergymnasien; oder in Cilli oder Marburg ein Obergymnasium zu errichten, weil die Anzahl der Studenten solches fordere. Zwey Obergymnasien in Gratz zu haben ist nicht angezeigt aus bekannten politischen Gründen; somit wäre die Wahl zwischen Marburg und Cilli. Der Diözese Lavant muß alles daran liegen auch ein Obergymnasium zu haben; allein Marburg würde sich zu größern Opfern herbeilassen. Den Cilliern kann es aber auch nicht gleichgültig seyn ein ganzes Gymnasium

oder nur das Untergymnasium allein zu erhalten. Im Falle einer Uibersetzung des bischöfl. Sitzes dürfte dieser Umstand den Ausschlag geben. Habe die Güte den P. T. Herrn Kreishauptmann mit diesem Gedanken vertraut zu machen, wie auch die Einfluß habenden Bürger für die gute Sache zu stimmen; ich stimme für Cilli, und werde das nur Möglichste thun.

Da auf eine Uibersetzung des Sitzes nicht sobald zu denken ist, so finde ich es für nöthig und habe beschlossen einige Monathe jedes Jahres, wenn Gott will in Cilli zuzubringen, und wünsche den Kappaun(er) Hof zu bewohnen. Demnach melde ich mich als Pächter des ganzen obern Stockwerkes, sobald diese Wohnung zu haben seyn wird. Was Dir ein Fremder giebt, den gleichen Anboth mache ich auch. Uiber die Einrichtung der Wohnung werden wir mündlich sprechen.

Auf die Pfingstfeyertage war den Wienern ein Krawall zgedacht, und daher die bisher sich nicht bestättigende Nachricht von dem Falle Offens ausgebreitet. In Folge dessen sind am Pfingstsonntage mehrere Verhaftungen erfolgt, und der Herausgeber des falschen Extrablattes selbst ist arretirt worden. Bis auf 4 Bischöfe(!) Ungarns sind sonst Alle ausgewandert; der liebenswürdige Bischof von Fünfkirchen gedenkt nach beendeter Synode auf Sauerbrun, und spricht oft vom H. Dechante Feichtinger. Und nun: z Bogam!

Dein

Wien am 28. Mai 1849.

alter Anton m. p.

Opomba k 32. pismu: Na zadnji prazni strani zgoraj V. zapisal: Fürstbischof 28. Mai 849. — Feichtinger Ferdinand je bil od 22. aprila 1835 župnik in dekan v Šmarju pri Jelšah, l. 1860. je postal žastni kanonik lavantinski in je umrl 30. jan. 1865. Rojen je bil v Višnji gori na Kranjskem 8. jul. 1784, posv. 22. sept. 1810.

33.

Hochwürdiger Herr Abt!
Lieber Freund!

Eben komme ich von der prunkvollen Frohnleichnamsprozession, und erhalte Dein liebes Schreiben von 5ten d. M. und beeile mich Dir zu berichten, daß ich am verflossenen Sontage(!) mit dem Unterstaats-Sekretär beim Unterrichts-Ministerium Dr. Helfert wegen Errichtung eines Obergymnasiums für Cilli gesprochen. Er zeigt sich geneigt dem Ansinnen nach Kräften zu entsprechen, und meint, es wäre eben noch die geeignetste Zeit ein dergleichen Ansuchen zu stellen, da wohl für Botzen in Tyroll, auch von einigen Orten in Böhmen und Schlesien, aber von Steyermark noch kein Einschreiten gemacht worden sey. Da [die] ein Obergymnasium dem Staate bedeutend Kösten vermehren wird, u. die erforderl(ichen) Physikal. Instrumente allein auf 1000 fl kommen, so dürfte jene Stadt bevorzugt werden, die zur Erleichterung des Fondes größere Opfer bringt, die erforderlichen Lokalitäten hergiebt; freilich müssen auch die Lokalbedürfnisse dafür sprechen. Letztere sind nun für Cilli

besonders sprechend; von der Cillier Anstalt hängt der Nachwachs des [Cillier] Lavanter Klerus ab. Darum erkläre ich mich zu einem Beitrage pr 1000 fl, CM binne(n) Jahresfrist, wenn uns Gott nicht das zeitl. Leben nimmt, oder einen völligen Umsturz alles Bestehenden zuläßt; ersuche Dich aber Eine angemessene Bittschrift an das Hohe Unterrichtsministerium ohne Verschub zu veranlassen. Darin möge die Nothwendigkeit eines Obergymnasiums für Cilli begreiflich dargestellt, die Beiträge der Bürgerschaft oder sonstiger Wohlthäter angegeben, von der geistl. u. politischen Ortsobrigkeit unterstützt an das F. B. Lavanter Ordinariat zur gleichen Bevorwortung geleitet, und so nach an das hohe Ministerium eingesendet werden. Ich baue auf die Weisheit und Umsicht des P. T. Herrn Kreishauptmannes, dem ich meine Empfehlung entbieth, so wie auf den guten Sinn des löbl. Magistrats und auf die Liebe der Cillier Bürger für alles Gute, und ersuche Dich das Erforderliche so bald als möglich zu bewerkstelligen; jede Verzögerung wäre eine Ursache zu dem unheilvollen: zu spätt!

Noch wissen wir die Zeit unserer Heimreise nicht; doch hoffe ich in 8—10 Tagen Wien zu verlassen, und unsere eben so langen als wichtigen Berathungen beendet zu sehen. Bereits reiset heute der Bischof von Triest als Rekonvaleszent, morgen der Bischof von Budweis fort, dafür ist der Bischof von Agram angekommen. Die Hitze ist in Wien kaum erträglich, und die Cholera in den Vorstädten gewaltig im Zunehmen. Für den Fall als mich die Hoffnung nicht täuscht am 17ten d. M. in St. Andrä zu sein, werde ich die Visitation im Tüfferer Decanat ungesäumt anfangen, und ersuche Dich angeschlossene Reiseroute v. dem Herrn Hauptpfarrer Schuscha zur ungesäumten Bekanntgebung mitzuthellen; die ämtliche Bekanntgabe wird erst nachfolgen. Vom Dⁿ Wierly folgt der freundlichste Gruß durch

Deinen

alten Freund

Wien am 7ten Juny 1849.

Anton m. p.

Opomba k 33. pismu: Ob zgornjem robu na zadnji strani V. pripisal: Fürstbischof 8. Juni 849.

34.

Hochwürdiger Herr Abt

Erhaltet angeschossen v. einen kleinen Beitrag für die gastfreye Bewirthung der Conferenz-Theilnehmer. Das Protokoll ist ziemlich mager, auch von den übrigen Conferenz Stationen nicht besser, eingelaufen. Ich erwartete über das Project des kath. Vereines nähere Bemerkungen, Statuten Verbesserungen, Vorschläge u. d. g. Es scheint mein Antrag wenig Anklang zu finden; ich verzweifle indeß nicht; ist der Anfang nicht nach Wunsch, wird der Erfolg um so erfreulicher, und kann ich nichts mehr thun, so will ich bethen, damit Gott den guten Geist sende, von dem alles Gute kommt.

Der unerwartete Durchfall des braven Krainz scheint ihn und seine Protectoren außer Fassung gebracht zu haben. Beides ist menschlich, aber Letzteres nicht ganz christlich, und liefert den Beweis daß Krainz noch nicht jener Mann ist, der er seyn sollte. Wir sollen Gottes-Schickungen u. Prüfungen nicht zum eigenen Verderben mißbrauchen. Wer weiß, wozu das gut ist? Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Auch Dein Fieber ist eine solche Prüfung; ich wünsche aber daß Du bald davon befreyet und wieder gesunden würdest. Vielleicht dürfte eine Luftveränderung das beste Mittel seyn, darum meine Einladung nach St. Andrá auf wenigstens 14 Tage. Die Reisekosten will ich für Dich tragen.

Der Unterstützungsverein für Studenten scheint Früchte zu versprechen. Für 300—400 fl CM kann ich garantiren. Es wäre an der Zeit solchen ohne Verzug ins Leben treten zu lassen. Rede darüber mit H. Graschitz, den ich schönstens grüße, mit der Freude auch ihn unter den Theilnehmern der Conferenz zu lesen. Bog Ti daj ljubo zdravje, kar Ti iz serca želi

Tvoj

star prijatelj

Am 30. 7^{br} 849.

Anton m. p.

Opomba k 34. pismu: Na zadnji prazni strani pripisa: Fürst 30. Sept. 849. — Krainz Janez je bil provizorični učitelj na dekliški šoli v Celju in je gotovo prosil za stalno namestitev, a imenovan je bil braslovški učitelj Anton Kodermann, Krajnc pa je prišel kot provizorični učitelj v Braslovče, a le za kratko časa, ker l. 1851. je bil že zopet v Celju kot provizoričen pomožni učitelj. — Grašič Ivan je bil že od l. 1821. veroučitelj na celjski gimnaziji. R. v Naklem 31. okt. 1749, posv. pri Sv. Andražu 21. sept. 1816, umrl v Celju 16. sept. 1860.

35.

Hochwürdiger Herr Abt

Erhaltest angeschlossen den Empfangschein $\frac{1}{2}$. mit der Bitte die gedachte Uhr putzen und richten zu lassen, die Auslagen samt etwaigen Transportkosten aber mir zur Last zu schreiben. Möchte doch ein Mal unser Diözesan Klerus zur Ueberzeugung kommen daß Universalerbtschaften den Köchinnen nicht frommen! Allein ein alter Krebschaden heilet nicht so bald und nicht so leicht.

Der Verleger unsrer Drobtince Herr Leon dringt auf die Uebermittlung (!) des Manuscriptes pro 1850, um zeitgerecht den Druck beginnen zu können. Wer wird die Ehre der Redaction tragen und die Vorrede schreiben, der Abt von Cilli, oder der Promotor Sorčič? Ich bitte über diesen Gegenstand Rath zu halten und mir das Resultat samt Beiträgen zu übermitteln.

Gott segne Deine Bemühungen mit Deinem Pönitenten Notter. Solche Arme sind in Klöstern so wie bei Weltpriestern ein Kreuz im Hause; sie taugen nur unter Klausur. Auch Traumann muß außer Anstellung gelassen werden; er hat sich beraus (!) ausgesoffen, und leidet an einer Krankheit die nicht mehr zu heilen ist. Ein Proxime accedens ist auch der Semregger.

Unter den von Dir behandelten Pönitenten haltet sich Kokall annoch zur Zufriedenheit seines Pfarrers; auf wie lange?

Von 22ten bis inclus. 27. September dauert die Visitation im Saldenhofner Decanate; am 26ten hoffe ich beim Freunde Galluf zu seyn.

Die kommende Woche habe ich mit den renitenten Benedictinern eine schwere Execution. Wahrscheinlich werden mehre(re) Kanzeln zu Klagenfurt dem zu Folge mit andern Professoren aus dem Layen Stande besetzt werden müssen.

Den Fürstbischof von Gurk hat ein Schlagel berührt; er kann seine rechte Hand u. den rechten Fuß nicht noch brauchen; man hofft indessen eine abermahlige Herstellung. Gott gebe es!

Vor einigen Tagen paßte der Pfarrer Aug. Kirschner zu Radsberg in der Gurkerdiözese einen Bauernpurschen auf, der zu seiner Magd brändeln gieng. Der Pursche kam und der Pfarrer schoß ihm eine volle Ladung Schrott in den Rücken; man meint der Pursche werde sterben u. der Pfarrer eine schwere Verantwortung haben. Bog nam pamet razsveti! Z Bogom!

Am 18. Aug. 849.

Tvoj

Anton m. p.

Opomba k 35. pismu: Urednik Drobtinicum za l. 1850. je ostal Vodušek, toda pravi urednik je bil še naprej Slomšek sam, kakor je razvidno iz naslednjih pisem. — Traumann Rainer je bil 1849 kapelan na Kalobju, r. v Ljubljani 18. jul. 1818, posv. 8. avg. 1842. — Semregger, po šematizmu Semreker (Smrekar?) Jakob je bil r. v Kozjem 11. jul. 1812, posv. 4. avg. 1837. Od 23. apr. 1845 je bil kapelan na Prihovi, 12. sept. 1849 so ga premestili v Galicijo, kjer je umrl 17. avg. 1852. — Kokal Gregor je bil 1849 kapelan pri Sv. Martinu v Dješkah. R. je bil v Šoštanju 26. febr. 1809, posv. 31. jul. 1836. — „Renitentni benediktinci“ so bili profesorji na gimnaziji v Celovcu, pa tudi v bogoslovnici. — Takratni škof krški je bil Adalbert Jožef Lidmanský (1842–1858). — Kirschner Avgust je gotovo zapadel svetni in cerkveni kazni; od župnika je postal kurat in ga kot takega zasledimo l. 1851. pri Sv. Janžu v Rožni dolini.

36.

(Nadaljevanje in konec nekega pisma, katerega začetek se je izgubil.)

Dalej sledi.

Wie ich es erwartet -- die Cillier haben ein brumendes(!) aber kein gestimtes(!) Glockengeläute, und wo keine Stimmung ist nicht gut Seyn. Pa kaj hočemo! Taka se godi, kjer oni zapovedujejo ki bi imeli vbogati. Eben haben mich drey Schleinitzer mißgestimmt, die gegen den ernanten(!) Pfarrer Gornik protestiren. Gott bewahre uns vor der Geltendmachung eines solchen Prinzips. Sie wurden abgewiesen und bedrohet keinen Pfarrer zu bekommen.

Dein Pönitent Notter hat zu einer Besserung noch keinen Grundstein gelegt und ich die Hoffnung völlig verlohren ihn je gebessert zu wissen. Angeschlossen folgt sein Gesuch ./ zur beliebigen Einsicht. Ubrigens wünsche ich, daß die Corrigenden nach einem ähnlichen System behandelt würden

und übersende Dir zu diesem Zwecke einige Entwürfe zu der Tagesordnung [d] auf deren genaue Befolgung die Kloster-Vorstellung strenge halten muß. Die Stundeneintheilung ist nach der Jahreszeit verschieden u. dem Corrigenden sogleich zu übergeben.

Dann sind angebogen die system. geordneten Meditationen und Lesungen, die man nach dem Bedürfnisse des Corrigenden in einigen Materien ändern kann. Dauert die Correctionszeit länger, so lasse man auch die übrigen Meditationen wie solche im Auctor vorkommen¹⁷⁾ durchmachen, und daraus Auszüge verfassen, um sich von dem Meditiren zu überzeugen.

Dan(!) folgt eine Uebersicht der Ausarbeitungen, wo man nach dem Bedürfnisse des Corrigenden die Aufgaben — doch in ähnlicher Form bestimmen soll. Habe die Güte von allen diesen Formularien Abschriften zu nehmen und nach Deinem Urtheile davon Gebrauch zu machen. Die Meinen übersende mir gelegentlich zurück.

Die beiden Asceten: Crusset: Der Christ in der Einsamkeit, und Handbuch für Priester vom hl. Liguori sollen zum Gebrauche entweder im Kapuziner Kloster oder beim Herrn Abten verbleiben. Aus dem Handbuch ist besonders die Besuchung des allerheil. Altars Sakramentes gut verwendbar, wozu die Corrigenden anzuhalten sind. Die Nachfolge Christi wird aber obnehin im Kloster zu finden seyn. Gott segne Deine u. meine Bemühungen!

An Materialien für Drobince mangelt es nicht, außer ad Litt B. an Lebensbeschreibungen. Eben habe ich die Apost. Hrana vollendet, und die Redaction der Drobince pro 1850 in Angriff genommen. Besonders ausgezeichnete Arbeiten habe ich noch keine gefunden; an Originalien mangelt es; meistens finde ich nur Uebersetzungen. Kar imamo, pa damo. Für die Gerlica wird uns Herr Pfr. Lipold aushelfen müssen. Wer ist denn der Razlag? Als Titelkupfer kommt der hl. Nikolaus mit der Ansicht von Laibach. Vor einigen Jahren hat der geniale Seidl die Erscheinung des hl. Nikolaus dem Kaiser Friedrich in der Veste Ober-Cilli besungen, [Sel] von der sich die Stiftung des Bisthums Laibach herschreiben solle. Schade daß ich diese(s) Gedicht nicht besitze.

Herr Gub. Rath Ladinig ist der Zeit in Kärnten; wir erwarten alle Tage einen Besuch von ihm.

Jene Priester, die vor dem hl. Meßopfer zur Cholera Zeit Kranke besuchen müssen, können für diesen Fall auch vor der Messe ein warmes Frühstück per modum medicine(!) nehmen.

Vale faveque

Am 23. Aug. 849.

Tuo Antonio m. p.

Opombe k 36. pismu: O celjskih, 1849 zlitih zvonovih gl. Gubo, Gesch d. St. Cilli 370. — O Gorniku Francu gl. opombo k pismu II./1. stran 87. — „Penitent“ Natter Jožef je bil r. v franski župniji 26. jan. 1815, posv. 4. avg. 1841. Imel je več štacij na Koroškem

¹⁷⁾ L wie solche. . . . vorkommen.

in na Štajerskem, od 15. okt. 1846 je bil kapelan pri Sv. Štefanu blizu Šmarja, od koder so ga kot „korigenda“ poslali h kapucinom v Celje; ker pa tu niso mogli z njim nič opraviti, so ga koncem jan. 1851 poslali v frančiškanski samostan Nazarje. Potem so ga 10. sept. i. l. zopet nastavili v Libeličah, pa je že koncem i. l. svojevoljno odšel in se potem potikal okoli brez službe. Proti koncu jan. 1852 so ga poklicali v Št. Andraž in tu pokorili do konca marca i. l., na to kot nepoboljšljivega poslali v Voitsberg. Umrl je pri usmiljenih bratih v Gradcu 11. jan. 1879. — Razlag je kot graški bogoslovec poslal za Drobtinice 1850 kratek življenjepis Jakoba Košarja s pesmijo nanj (str. 123—125). Pozneje si je Sl. dopisoval z Razlagom. — Seidl, recte Seidl Johann Gabriel (1804—1875) je znani nemški pesnik, ki je motive za svoje pesnitve rad jemal iz naše domače zgodovine. Lahko bi ga imenovali „čeljskega Puffa“.

37.

Hochwürdiger Herr Abt

Erhaltest angeschlossen an Unterstütz-Beiträgen für arme Studenten	[aus] von der Decanatsgeistlichkeit Videm	42 fl CM
Von St. Andrä		58 fl CM
		<u>zusammen 100 fl CM</u>

mit der Bitte solche nach Gutachten der Gymnasial-Vorsteherung der Bestimmung zuzuführen. Die Decanate Fraßlau und Rohitsch haben die Subscriptionslisten eingesendet und sind nun beauftragt die Beiträge einzuheben, und unmittelbar Dir zu übersenden. Inwieweit die Statuten des Unterstützungsvereines in diesem Schuljahre werden in Vollzug gesetzt werden können, bleibt Eurer Beurtheilung überlassen.

Der unglückliche Notter kann entlassen werden, wenn er die Korrektion als keine Gnade ansieht, und nicht gutwillig gehorchet. Das Ordinariat ist somit genöthiget ihn seinem Schicksale zu überlassen, und wird ihn (!) nur abermahls bemüssiget den Aufenthalt in Voitsberg anweisen, wenn er wegen verübten Excessen von den politischen Behörden eingeliefert, oder wegen Paß- und Bestimmungslosigkeit zurückgewiesen wird. Er bleibt ab omni officio suspendirt, da ohnehin das letzterlassene Circulare noch nicht widerrufen ist. Dieß ist dem Unglücklichen verständlich zu sagen, und er auf die traurigen Folgen aufmerksam zu machen. Geht er ohne Erlaubniß aus dem Kloster, so ist er ohne Ordinariatsanweisung nicht wieder aufzunehmen.

Mit dem exzentrischen Schlander thut sich (e)s auch im kalten Kärnten nicht. Er kommt nach Mansberg und Premusch nach Rann. Dem Herrn Professor Drobnitsch ist zu bedeuten, daß es mich freuet daß er sich der Jugendbildung widmet; nur wolle er seiner Pflichten als Priester nicht vergessen, und auch in seiner Kleidung den klerikal. Anstand nicht vernachlässigen.

Groschl übersiedelt mit 1ten 9^{ber} nach Arenfels in die Seckauer Diözese, sein Nachfolger dürfte bald ernannt werden; der Vorschlag ist am 26ten d. M. abgelaufen. Berichte mir gelegentlich wie sich die Pfarrgemeinde St. Leonhard benehmen wird? —

Unsere Weinlese war vom schönsten Wetter begünstiget; die Domherrn Witzeling und Pichler beehrten uns durch 2 Tage. Auch in Klagenfurt tritt

die Cholera auf; die Frauen haben eine 9 tägige Andacht zum hl. Haupte veranstaltet, um die Abwendung dieses Uibels zu erbitten. — Die neu entstehende Wahlfahrt auf der Haide Pockersdorf zwischen Tainach und der Gurk, nimmt noch immer zu. So haschen die Menschen nach dem Außergewöhnlichen, Neuen, Wunderbaren; und Gott laßt es zu den ersterbenden Glauben zu wecken und zu beleben.

Mit Liebe

Dein

Am 27. 8^{ber} 849.

Anton m. p.

O p o m b e k 37. pismu: Šlander Martin je bil r. 13. nov. 1814 v Grajski vasi pri Gomilskem, posv. v Celovcu 29. jul. 1840. Radi svoje ekscentričnosti ni na nobeni postaji imel dolgega obstanke. Ob času, ko je pisano to pismo, je bil kapelan v Šmarju pri Wolfbergu v Lavant. dolini, pa le od 23. apr. do 8. nov. 1849, potem so ga prestavili v Majšperg. Pozneje je še služboval pri Sv. Martinu na Poh., v Gornjem gradu in v Razborju pri Laškem, kjer je 22. nov. 1854 postal deficijent; umrl je na Gomilskem 20. okt. 1878. — Premuš, po šemat. Premoš Jožef je bil dotlej kapelan v Majšpergu; r. pri Sv. Frančišku Ks. v Sav. dol. 30. sept. 1820, posv. 1. avg. 1846. — Groschl, župnik v Trbovljah, je 1. nov. 1849 bil upokojen in se preselil v Arvež, pozneje v Gradec, umrl pa je v Vojniku 8. apr. 1854. — „Božjo pot“, ki jo omenja pismo, so si ljudje izmislili, kakor n. pr. prikazni pri sloviti vitanjski smreki.

38.

Verehrtester Herr Abtl

Nachdem das Manuskript der Drobtinc pro 1850 nun fertig geworden und der Druck nach der Zusage des Herrn Verlegers bis Mitte Dezembers d. J fertig wird, so ist nun die Aufgabe des verantwortlichen Herrn Redacteurs die Vorrede dazu zu schreiben und dem ganzen Werke die Krone aufzusetzen. Unter die Lieder habe ich 6 schon gedruckte Gesänge zur Verehrung des Herzens Jesu und Mariens bestimmte aufgenommen und die Arien, vom Schulprov.(visor) Damisch eingeschickt, in Steindruck dem Jahrbuche anhängen lassen. Die übrigen Lieder sind meistens umgearbeitete Lipoldiana, für die Bedürfnisse unsrer Zeit berechnet; darunter Bog ohrani nam Cesarja našga Franca Jožefa. Auch die Schulund(!) Erziehungsartikel dürften interessant sein. Gott möge seinen Segen dazugeben; Du aber die Vorrede wenigstens bis 8. k. M. entweder an mich oder an Leon einsenden.

Mit der Rücksendung des alten Büchleins Bratovšina Ker. nauka erwarte ich auch Deine Ansichten und Andeutungen; damit ich die Bearbeitung so gleich vornehmen und vielleicht durch das ältere Werk der Kirche die neue Pflanze der Zeit, beide vereinigend und in einander greifend, fördern könnte; denn ich habe mir fest vorgenommen nicht zu ruhen bis mein Vorhaben, das ich als nothwendig erachte, auch in unserer Diözese Wurzelfasse (!).

Der unglückliche Notter wird uns noch genug Verdruß machen; er soll das Elend verkosten. Er ist bis zur Stunde nicht anher erschienen und dürfte auch schwerlich kommen, bis er nicht eingebracht wird. Auch der unglückliche

Koroschetz will für jeden Fall aus dem Irrenhause, indem er sich für ganz gesund hält; wozu aber die Direction noch nicht einstimmt. Wer wird den Unglücklichen in seine Obsorge nehmen?

Unser Dompropst ist bei dem schlechten Wetter auch wieder leidender; die übrigen Konsistorialen sind indessen wohlauf, obgleich es an Odiosen nicht mangelt. Vale

Dein

Am 26. 9^{ber} 849.

Anton m. p.

Die deutsche Laibacher the(ologische) Zeitschrift hört auf. Schadel

O p o m b e k 38. pismu: Na zadnji prazni strani zgoraj pripisano: Fürst 26/11 49. — Učitelj Damisch Franc l. 1849. sploh ni omenjen v šematizmu, menda je šele to leto končal študije in potem v jeseni prišel za šolsk. provizorja v Galicijo, kjer ga omenja šematizem za l. 1850. Pozneje je bil učitelj v Makolah. R. je bil 15. aprila 1812 pri Sv. Urbanu nižje Ptuja.

39.

Prečastit. (!) gospod Apat

Si me prav prav oveselil po Svojim poslanim pismi 1. grudna, po katerim začetik Vaše družbe svetiga Križa spoznam. Prav tako! Tudi sv. Frančiško Sav. je v¹⁸⁾ mesti Goã po otrocih spreobrnitvo odrašenih začel. Mlade ljudi naredimo apostole; po njih se bojo zastarani pomladili. Saj je takih neb. kraljestvo. Posebno Ti priporočim latinsko (!) šolce v družbo ker. nauka koljkor premoreš vabiti — siliti. Taki bodo prihodni verli pastirji, ki so se od mladih nog vadili za keršanstvo sveto skerb imeti. Želčen sim Tvojiga dela za bratovski katehizm iz stariga ponovlen. Tudi vadbe dočakujem, ki jih boš bratovšini orisal. Ne smejo biti ljudem precep (?), pa palice je družbi vendar potreba, naj se nje posluži, kdor brez nje hoditi ne more. Tudi na Doberni se je družba sv. Križa začela.

Auch mich hat das Unterrichtsministerium mit einer Arbeit beehrt, die für meine Schultern zu schwer, und worin ich nicht abgesondert arbeiten möchte, sondern unitis viribus. Ich theile Dir den Act gegen Rückbug mit, mir gelegenheitlich als Meister vom Fache Deine Meinung mitzutheilen, ob Du mit meinen Ansichten einverstanden bist. Ich wünsche den alten kleinsten Katechismus mit einem bessern vertauscht; auch die kleine Erzählung — wo viel Worte mit wenig Sinn und gar nichts von Gott, wünsche ich aus den Landschulen. Die übrigen Schulbücher, als Lesebuch — Rechenbuch, Sprachlehre — sind mir weniger bekannt; Du könntest (!) mir Dein Urtheil mittheilen. Auch bin ich noch immer dafür, daß das Namenbüchlein, die kleinen Erzählungen, oder was an deren Stelle komt (!), für unsere Landschulen in beiden Sprachen nach der alten Form aufgelegt werden sollen; denn das Deutsche können wir ohne Nachtheil aus den Schulen nicht verbannen; sonst laßt sich aber das

¹⁸⁾ L v

Deutsche nicht so leicht beibringen; mögen die Slavomanen schreyen wie sie wollen; der Wahrheit ist Zeugniß zu geben. — Unser Mali Blaže ist von der Landesstelle auch der Seckau(er) Diözese anempfohlen worden. Schade daß das Büchlein für den Zweck zu theuer ist.

Der unglückliche Notter hatte sich heute im hiesigen Domstifte gezeigt, ist aber zu mir auch [nicht] gekommen. Aus einem verwilderten Priester wie er ist, [ist] wird Nichts mehr werden als ein Diözesankreuz. Semregger soll in Gesellschaft des Piuk in Prichova bei der Collecturs Theilung Exzessen (!) gemacht haben. Das Decanal-Amt ist beauftragt den Sachbestand zu erheben.

Mitangeschlossen erhaltest Du 25 fl CM zum Studenten-Unterstützungsfonde aus dem Decanate Altenmarkt. Die Decanate Wfeistritz und Fraßlau sind angewiesen die Beträge unmittelbar an Dich einzuschicken.

Unser Dompropst muß das Zimmer hüten, ist übrigens bei seiner Arbeit.

Dein

Am 3ten 10^{ber} 849.

Anton m. p.

Opombe k 39. pismu: O Semrekerju gl. op. k p. II./35. — Piuk Jakob je bil 1849 kapelan v Laporju, r. v Sp. Idrji 23. jul. 1807, posv. 31. jul. 1836.

40.

Verehrtester!

Wir leben in der Hoffnung daß es mit Wrečko besser worden, weil keine Nachricht kommt. Die ungewöhnlich viele (!) Pensionirungen, noch mehr aber die groben Ausartungen machen den Mangel an Seelsorgern so fühlbar, daß ich mich an den Fbischof von Laibach verwendete, um eine Aushilfe, weil Laibach mehrere Exspectanten hat; es wurde mir aber kein Suckurs zugesagt, nachdem Laibach die Seinigen pro tempore schon untergebracht. Der unglücklich leichtsinnige Peer hat abermahls eine Magd u. zwar im Pfarrhofe im Markte Griffen geschwängert und viel Aergerniß gemacht. Mich dauert die gute Frau Baumbach, der er abermals zur Last fallen wird. Er ist unbesserlich und hat das 6te u. 8te Geboth Gottes aus dem Decalog gestrichen. Mastnag u. Toffant wechseln, weil Ersterer im deutschen Vortrage immer stecken bleibt.

Unsere Drobtince sind nun fertig, aber nach dem Drucke wurde in St. Andrā ein Todtfehler für Slowenen bemerkt.

Poprava: Stran 174. Na Štajerskim živi 1059246 ljudi, Nemcov 644.000, ino Slovincov 415.246. Eben so im deutschen Texte. Bei der Sumirung wurde nur der Marburger Kreis von der Einwohner Zahl abgezogen, der Cillier Kreis als Ganz Slowen. aber übersehen. So geht es mir: Pluribus intentus minor est ad singula sensus. Habe die Sorge in allen Exemplaren die Dir in die Hand kommen die Zahlen zu corrigiren.

Ich habe Herrn Leon angewiesen 20 Freiexemplare mir u. 30 Dir nach Cilli zuzuwenden. Ich werde die Mitarbeiter in Kärnten — Du wollest jene

in Krain u. Steiermark honoriren, aber auch auf die beiden Musik-Compositeure Prodmann u. Schulprovisor Damiš nicht vergessen. Das Bild hat nicht meine Zufriedenheit; die Engel sind unglücklich gezeichnet.

Hat nicht die Hauptschuldirection eine Abschrift der Arien für Schullieder? Ich wünsche solche im Steindrucke erscheinen zu lassen, und würde um Uebermittlung derselben bitten.

Ich habe dem hoh. Ministerium angeschlossenes Gutachten $\frac{1}{2}$ abgegeben, und wünsche auch Deine Wohlmeinung zu erfahren, für den Fall daß meine Anträge (1) angenommen werden, welcher kleine Katechismus denn als Muster zu nehmen wäre? An einer Religionsgeschichte wird Rosman arbeiten.

An Deinen Prozeß-Verwicklungen nehme ich innigen Antheil. Die Rechte der Abtey müssen verfochten werden. Brauchst Du eine Geldunterstützung, so wäre ich in ein Paar Monathen in der Lage Dir auszuhelfen.

Am 26ten reise ich mit Herrn Domdechant unserm Staathalter die geziemende Huldigung darzubringen.

Vesel Božič ino zdravo novo leto!

von

Deinem

Am 24. 10^{ber} 849.

Anton m. p.

Opomba k 40. pismu: Vrečko Anton je bil takrat tretji kapelan in katehet v Celju. Drugo o njem gl. Orožen III, str. 298. — Mastnak Jakob je kot novomašnik 1849 bil nastavljen v St. Bistrici, Tofant Jurij pa je bil v Poljčanah.

41.

Verehrtester!

Aus der Antwort des Unterrichts-Ministers $\frac{1}{2}$ ist zu ersehen daß unser Blaže mali $\frac{1}{2}$ in die slow. Schulen allgemein eingeführt werden solle. Zu diesem Zwecke wird gefragt, unter welchen Bedingnissen das Eigenthumsrecht abgetreten werden solle? — Mein Antrag ist, a/ Daß die annoch vorhandenen Exemplare [von] um den festgesetzten Preis abgelöset werden [sollen]. b/ Dem Cillier Präparanden-Fonde eine Entschädigung mit 20 fl CM geleistet werden solle?

Die zweite Frage betrifft (1) die Abkürzung? Ich bin nicht dagegen um einen geringern Preis zu erzielen. Ich habe jene Stellen durchstrichen, die ich für das Auslassen bestimme; jene Fabeln, wo die Thiere redend angeführt werden, weil für kleine Kinder minder passend; dann Lieder, die für verschiedene Gegenden ob verschiedener Betonung minder annehmlich sind. Auch die Reimsprüche N° XVI könnten (1) nöthigen Falls wegbleiben. Unter Molitve ist N° 2. K svojmu Angelu varhu ein kürzeres Gebethlein in Prosa zu wünschen.

Habe die Güte mit der Direction ob der Eigenthums-Abtretung, mit Herrn Krainz über die beantragte Abkürzung zu verhandeln, und mir den

Erfolg mitzutheilen. Auch wolle Herr Krainz als Verfasser den Mali Blaže durchsehen, ob er nicht Etwas zu ändern findet. Dafür kann ihm die Direction für den Fall das Honorar verdoppeln, wenn unser Antrag vom Ministerium angenommen wird. Das bezeichnete Exemplar und noch noch (!) zwei unbezeichnete dazu wolle mir darnach zur weiteren Vorlage unter Rückschluß des Minist. Erlasses rückgesendet werden.

Zur Verfassung eines slowenisch-deutschen Nahmenbüchleins würde ich den Herrn Krainz aus dem Grunde wählen, weil er bereits im Blaže seine dießbezüglichen Fähigkeiten an den Tag gelegt, und zu den slowenischen Sil. Tabellen den Mali Blaže leicht brauchen könnte (!). — Habe die Güte ihn dazu aufzufordern. Zu dieser Arbeit übersende ich meinen aufgestellten Plan $\frac{1}{3}$; wünsche aber daß derselbe durchdacht, und etwaige Anstände mir bevor mitgetheilt werden wollten, als die Arbeit beginnt. Dann folgt das Laibacher Namenbüchlein $\frac{1}{4}$ als Form des neuzuverfassenden; endlich der Triester Abecednik $\frac{1}{8}$ als Materiale.

Sollte sich Krainz dazu entschließen, so kann er ein mäßiges Honorar begehren. Dazu hat er bis Ostern Zeit, und kann sich für eine künftige Beförderung Verdienste sammeln, und beim hohen Minister(ium) bekannt werden. — Nimmt Herr Krainz die Arbeit nicht an, so werde ich den Musterlehrer Mussy dazu auffordern.

Die mir mitgetheilten Lese- und Rechenbücher folgen mit Dank zurück; das sehr brave Rußheins Lesebuch besitzen wir selbst, und die beiden Rechenbücher scheinen gut, doch für die Schule nicht ganz geeignet, das Erstere sicher mehr für Kinder-Bewahranstalten berechnet. Deine kath. Manuskripte behalte ich noch, um solche zu meinem Katechismus-Project zu benutzen.

Eben heute werde ich mit dem St. Andräer Klerus über die Einführung der Christenlehr-Bruderschaft Conferenz halten, um die Einführung derselben auch hier zu versuchen. Ich habe die Statuten aus dem alten bewußten Brud. Büchlein ausgehoben, überzeuge mich aber immer mehr, daß das todtte Gerippe nutzlos ist, ja der guten Sache schaden kann, wenn der Seelsorger demselben kein Leben zu geben weiß. Das Gleiche zeigt sich auch mit dem Katholiken Vereine. Von allen Seiten geschehen Anfragen, wie u. was damit anzufangen sei? Ich habe schon einigen Pfarrern den Statuten Entwurf in Abschrift mitgetheilt, aber beleben kann ich sie nicht. Wer darüber Nichts gelesen, noch selbst gedacht, fühlt weder ein Bedürfniß, noch sieht er sich aus einen Verein zu Stande zu bringen. Wir sollen zu den Radikalen in die Schule gehen!

Was hat es den (!) mit der Anonce des Hauptpfarrers von Tüffer ein Bewandniß? Man treibt mit ihm böses Spiel; oder treibt er es etwa mit sich selbst? — Zu der Ueberzeugung bin ich gekommen, daß der sonst gute Schuscha immer mehr seine Haltung verliere und das Vertrauen zu ihm sinke.

Den braven Cilliern gratuliere ich zu dem Coll. Ger. Praesidenten Rak; der ein eben so christlicher als liebenswürdiger Mann ist.

Da ich eben in der Lage bin, übersende ich Dir fünf Hundert Gulden in B. Noten, als ein Theil Depositum der von mir zur Errichtung des Obergymnasiums zugesagten Summe pr 1000 fl, worüber Du mir den Empfang bestätigen wollest. Bis zur Zeit des Bedarfes aber steht es Dir zu dieses Geld an irgend einem Tage der Noth zu gebrauchen, etwa zur Führung des Waldprozesses u. d. g. Auch kannst Du damit, wenn sich etwa eine Gelegenheit ergeben sollte, eine Zimmer-Einrichtung für mich erkaufen. Ohnehin muß sich es erst zeigen, was aus dem Obergymnasium werden solle, und eine Aussicht sey, daß es sich erhalte.

Die Celske Novine sind eingegangen; mir ist es Leid darum; deren Haltung in letzterer Zeit scheint gut gewesen zu sein. Aber auch der Čebelica Drobníč's kann ich keine lange Lebensdauer prophezeien; es scheint eine Triebpflanze zu sein, die zwar schön aufzublühen beginnt, aber um so schneller endet.

Auch in unserm Thale sind mehrere Urlauber am Typhus gestorben, in der Pfarre Rojach drei; sonst ist der Gesundheits-Zustand hier gut. Auch unser Dompropst befindet sich besser, das ich auch den Cilliern wünsche
Dein

Am 10/1 50.

Anton m: p.

O p o m b a k 41. pismu: R a k Josip je bil prvi predsednik novoustanovljenega okrožnega sodišča s sedežem v Celju. Poslovati je začelo to sodišče 1. julija 1850.

42.

Preljubi moj Matija!

Me prav serčno veseli, da se naju serce tudi v Ljublanski Danici sreča. Osnova bratovšne mora cela biti; kar se pa po srenjah stikati ne da, naj zaverk ostane; bolje pa vsaj koljkor toljko, kakor pa nič. — Me veseli, de je Tvoja cérkov polna, ino sveta želja oživela; saj veš de vse ob enem biti ne more; si bratov ino sester kerš. nauka nabral, jim boš tudi po malim učencov in učenic nadobil, kedar le sveta želja dovolj naraste. Zadoba odpustkov, menim, jih bo vlekla. Podobe in svetinje iz Dunaja dočakujem, pa jih ni dočakati. Kakor hitro njih dobim, hočem Ti jih poslati.

Es ist hohe Zeit unsere Schulkatechismen zu reformiren. Ich versuche den Anfang mit dem kleinen Katechismus, und übersende Dir angeschlossen das Manuscript % mit der Bitte, es durchzusehen und offen zu beurtheilen:

1. Ob alle erforderlichen Wahrheiten die man Kindern der 1ten [Ch] Klasse ober - Abtheilung vortragen solle, aufgenommen;

2. Ob nicht zu Viel aufgenommen wurde, das für Schüler der 1ten Klasse noch nicht passet?

3. Ob in Form und Ausdrück (!) die rechte Methode gewählt, oder was zu ändern wünschenswerth sey? — Uiberhaupt mir als Kunstverständiger über das Zuviel? oder Zuwenig Deine Meinung offen auszusprechen. Die vor-

angesetzten Gebete sind dazu bestimmt, die Schüler der Unterabtheilung damit zu beschäftigen, und nachzutragen, was Mütter zu Hause versäumt.

Ich habe vor diesen Mali Katehism alsdann der Metropole Görz zur Approbation vorzulegen, und wird das Werk von Seite der Kirchenprovinz angenommen, dann dem Ministerium zur Einführung in alle slowenischen Schulen vorzulegen. An einer Religionsgeschichte arbeitet Domherr Rosmann. Betvice pretresiti Te neče predolgo muditi, če ravno poslov polne roke in glavo imaš. V svetim posti hočem se Katehisma bratovskiga lotiti, ako Bog srečo ino dobriga Duha da.

Aus anliegenden Schreiben $\frac{1}{2}$ kanst(l) Du entnehmen, daß ich in Steiermark die Ehre habe, ein Geldschuldner des verstorbenen Predonig zu sein. Vielleicht könntest Du mir einen Aufschluß darüber geben, und mir berichten, wessen Geistes Kind Leopold Predonig sey? Ich habe meines Wissens den verst. Predonig nie um einen Kreuzer angesprochen, noch je derselbe mir ein Geld angetragen.

Competenten regnet es mit jeder Post; aber auch (an) Scandalen unter dem Klerus mangelt es nicht. Mutatus est color optimus!

Z Bogam!

Tvoj

Am 11/2. 50.

Anton m. p.

Opombe k 42. pismu: O Predoniku gl. op. str. 69. — Kompetentov je dežilo za razpisano žalsko župnijo — „Mutatus est.“ je citat iz Žalostink preroka Jeremije 4, 1.

43.

Predragi moj Matija!

Bila svetiga Matija me pomni mojiga stariga tovarša in mu srečo vošiti veli¹⁹⁾! Paj [p] kaj pomaga prazna šega, ako prave rešitve ni — menim srečne rešitve težavnih sedajnih dni! Torej je nar bolje ljubo poterplivost blagoželeti, Boga pa prositi za milost in pomoč, koje smo vsi toljko potrebni. Bog Ti daj dobro sekiro, Matija! naj bi led dobro potokel, ki tudi Tvoje Celane omerzuje, po tem pa prav ojestro teslo, de bi jih dobro otesal, dokler vesela rešitva²⁰⁾ plačila dojde. Amen.

Po sveti se dobro ino hudo mahajo; kar je na boriših mir, je na papirji ljuti boj; radi bi dokončali, kako bomo v prihodno pisali ali z peram, alj z peresom, ali imeli življenje, jeli življenje, alj nedeljo, ali nedelo? Mi se gospodom smejimo ino pišemo kakor nam zdrava [sal] slovnica ino pa čedno uho veli. „In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas. S. Aug. Zloge in pa ljubave prave nam zlo pomankuje.

Für Deine Bemerkungen über den Mali Katehism meinen Dank! Ich habe solche benützt, und das Manuscript fast völlig geändert; aber auch

¹⁹⁾ v pisan čez ž

²⁰⁾ š pisan čez t

beinahe verzagt, es den benachbarten Ordinariaten vorzulegen. Es ist fast unmöglich einen Katechismus zu verfassen, mit dem nur der größere Theil zufrieden wäre. Vsaki ima svoje kopito. Dem Einen ist bald zu viel, dem Andern zu wenig.

Alles was Du ungern in dem kleinen Katechism(us) vermißt, kann nicht füglich aufgenommen werden; z. B. die Eigenschaften Gottes. Diese gehören in die zweite Schulklasse; so wie die Gebete zur hl. Messe in ein Gebethbüchel für Schüler, deren wir genug haben. Darum habe ich auch die Gebete im Mali Blaže ausgelassen, und nur einige Lieder beibehalten. Auch die neuen Zusätze od Rokodelstva nehme ich nicht auf; es entspricht dem Zwecke minder. Dagegen ist mir die vervollständige (!) Fibel sehr erwünscht.

Herr Leon ist mit dem Verschleiß unserer Drobince zufrieden, und betreibt das Manuscript pro 1851. Die Revision der Schulbücher und andere Geschäfte hindern mich daran zu denken; vielleicht wird der Redacteur nach den Feiertagen mehr vorarbeiten können! Es wäre besser künftighin die Gratis-Exemplare ungebunden, und im Verhältnisse um so viel mehr zu verlangen, um solche selbst und nach Belieben binden zu lassen; sonst werden die Mitarbeiter immer die letzten theilt. Als Titelblatt pro 1851 schlage ich 'den hl. Hermagoras u. Fortunatus vor mit der Ansicht von Görz!?

Man erzählt das (!) Freund Schuscha den dritten Kaplan Gaischek, der ohnehin als exkurrierender Kaplan geplagt ist, die Verköstung [o] in der Kanzlei verdienen läßt, daher dieser eine baldige Erlösung kaum erwarten kann. Es ist mir recht, wenn die Kapläne zum Schreiben verwendet werden; aber die Robath ist vorbei, und Schmutz solle man an einem Priester nie bemerken. Stelle den Schuscha darüber gelegenheitlich zur Rede, und schicke ihn zum Freunde Sdouschek in die Schule.

Freund Galluf ist um die Concursdispens eingekommen, und denkt demnach auf Sachsenfeld. Aber auch solche Wünsche sind oft im weiten Felde. Der Vorschlag für hl. Geist mit 15 — und Ponikl mit 13 Competenten sind abgelaufen; aber was ist dieß unter so Viele? Et duo tantum accipiunt brauium! Hier ist wohl Gleichmuth am Platze nöthig.

Im Lavantthale mußte Pfr. Jauk ob data scandala freiresigniren, und Domkaplan Orieschnig ist Pfarrsprovisor geworden.

Herr Dompropst ist derzeit so ziemlich wohl; dagegen wäre mir meine Tandt beinahe gestorben. Auch Domherr Miklavsin meint nur in Steiermarks-Gefielden seine volle Gesundheit zu finden, obgleich er sich auch dort keiner solchen erfreute. So sind wir Menschen! Gottes heiligster Wille geschehe!

Dein

Am 23. Febr. 850.

Anton m. p.

Opomba k 43. pismu: Gajšek Karol je bil r. v Vojniku 20. okt. 1824, posv. 6. jul. 1848. Iz Laškega je bil prestavljen k Sv. Martinu pri Slov. gradu. Umrł je na Dobrni kot upokojeni župnik dobrnški in častni kanonik 31. dec. 1899. — Pod Sv. Duhom je umeti

Loče pri Konjicah. — Jauk Franc je bil župnik pri Sv. Marjeti pri Wolfsbergu. — Oriešnik Valentin iz Grebinja je postal potem župnik pri Sv. Marjeti.

44.

Hochwürdiger Herr Abt!

Erhaltest auf Dein liebes Schreiben vom 2ten d. M. den Trost, daß nicht Deine Kritik mich in Herausgabe des Mali Katechism zaghast macht, sondern nur die Unvollkommenheit meiner Arbeit; denn so eine hohe Unfehlbarkeit traue ich Dir noch nicht zu, so sehr ich Deine Ansichten schätze und auch benütze — so einbilderisch darfst Du nicht sein. Die Katechismen u. die slow. Gramatiken tauchen wie die Pilze auf; — ich lasse mein Manuskript noch ruhen, und finde immer Etwas zu ändern. Vielleicht gibt ihm der Frühling Flügel. Heute ist das revidirte slow. Evangelium und das Berilo an das Ministerium abgegangen, mit der Wohlmeinung das Berilo mit einem bessern zu vertauschen, wozu ich einen Entwurf vorgelegt.

Mathias Mayer hat abermals eine kurze Slovnicza za Slovence gezeugt, mit dem Ansinnen solche in die slow. Volksschulen einzuführen; alj delo preveč po jugu piše; der Feuermann hat einen eigenen Kopf, [d] nach dem sich unsere Volksschulen zu drehen noch nicht im Stande sind. Sie ist bei Geiger zu haben; lese solche in einer freyen Stunde, und theile mir Deine Wohlmeinung mit.

Noch ist wegen Steueransagen an das Ordinariat keine Anfrage geschehen; kommt solche, so wird die Wohlmeinung in Eurem Sinne abgegeben. Hier heißt es: Principiis obsta! Die neuen Behörden scheinen — plus sapere, quam oportet sapere.

Im Gegenstande der Grundentlastung bei Kirchen u. geistl. Pfründen, die Umkosten betreffend, wird im Einverständnisse mit dem Ordinate Seckau gemeinschaftlich mit der Statthaltereı verhandelt, und wird nächstens ein Resultat erwartet. Ich erwarte aber auch von besser gestellten Pfründnern, daß Sie der Pfründe ein Opfer bringen — und das ohnehin einschmelzende Pfründenvermögen nicht verkümmern werden, — wo Kräfte vorhanden sind.

Wir sollen nicht bloß melken, sondern auch füttern — das Eigenthum der Kirche, nach Maßgabe unsers Einkommens.

Daß Du meinen Scharfblick nach Tüffer nicht richtig findest, freuet mich, insoweit der Deinige richtig ist; nur muß ich bemerken, daß ich Mitglieder des Concils ad leporis montes nicht als Schützrichter in einer solchen Sache aufstellen möchte. Ohnehin habet Ihr mir den braven Dechant an der Drau durch Eure Intervention beweglich gemacht, und zu einer Competenz bewogen, die ihn wahrscheinlich reuen dürfte. Am 13ten wird der Vorschlag vom Stapel gehen.

Der suspendirte Peer trieb in Griffen sein Unwesen, brachte die Pfarer unter einander, und mußte nach Voitsberg instradirt werden. Bei diesem Wüstling ist keine Besserung zu hoffen.

Endlich habe ich die Vereinsbilder von Wien erhalten, 4000 Stück, und übersende die 200 Stücke für Jene, die sich darum erkundigen. An Herrn Pickl, Dechant Feichtinger, Pfarrer Nagy mache ich die Sendung.

Wenn Studenten Christenlehren besuchen, die einst Christenlehrer werden wollen, gereicht mir zum großen Troste. Sollte Herr Pfr. Prasch, dem ich meinen Gruß entbiete, dieselben am Christenlehrbesuche beirren, so ersuche diesen Herrn in meinem Namen, dieses mir zu Gefallen ja nicht mehr zu thun; vielleicht kann ich ihm auch jemahls noch ein Gefallen erweisen.

Dein

Am 12/3. 50.

Anton m. p.

O p o m b e k 44. pismu: „Concil ad leporis montes“: mišljena je pač konjiška in sosedna duhovščina; montes leporis: Konjiška gora („Zajčki samostan“). — „Dekan ob Dravi“ je vuzeniški dekan Galuf, ki so ga prijatelji okoli Celja (in Konjic) pregovorili, da se je oglasil za Žalec, kar Slomšek ni bilo po godu. — Pickl je bil l. 1850. že mestni župnik v Brežicah, Feichtinger Ferdinand pa dekan v Šmarju pri Jelšah, Nagy na Dobrni. — „Pfr. Pr as ch“ profesor Pr asch v Celju.

45.

Hochwürdiger Herr Abt!

Majorem horum non habeo gratiam, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. III. Joh. 4. Möchte mir diese Freude von allen Decanaten zu Theil werden! Allein — necesse est ut veniant scandalal Möchte aber das Verderben nicht gerade vom Hause Gottes ausgehen! Die manchen Uibersetzen — Untersuchungen geben uns ein schwaches Zeugniß. Sorgen wir darum daß es besser werde!

De ste Celjani ino Vaši sosedje tak pridni, hvala Vam lepa! ino pa veselo Alelujo za to.

Das Einschreiten an das Ministerium um die Uibertragung des 4ten theol. Jahrganges an den Bischofsitz ist eben in Angriff genommen, die Lokalien ausgemittelt, die Direction und die Docenten bestimmt. Möge Gott unser Unternehmen segnen; das Verschieben führt zu nichts.

Koroschetz wurde in der verflossenen Woche aus dem Irrenhause abgeholt, und sieht nun hier seiner Anstellung entgegen. Der Priestermangel wird immer größer — wie die Arbeit dringender.

De bo Čbela tako hitro ozebla ne bi bil mislil; saj leta bi naj bila včakala. Kaj pa vbogi Jeretin poreči (!), ki se toljko milo potoži, de nobeniga zaslužka ni? — Tudi Ljublanska Danica zlo omaguje, ker nobenih pravih delavcov nima. Tudi ta reč je slaba priča od nas.

Dagegen erheben sich die Gratzter $\frac{1}{2}$ und versprechen mehr Ausdauer. Ako Ljublanska Danica zajde, se bomo mi Svete Nedele lotili.

Poslem Ti za pisanko Majarjevo Slovnico $\frac{1}{2}$ Kratka je res, alj pa tudi prigodna za naše šole? bi rad Tvoj rzsod zvedel, poprej ko jo overžem alj pa Ministerun (!) priporočim.

Blagi naš Misjonar Gostenčnik bo pri Vas od naše škofije slovo vzel; — tudi Vi se poslovite od njega v mojim imeni. Bil je zvest in terden delavec na tim sveti, zaupam de tudi na unim bo. Nja spomin nam bodi v slavo in blagoslov božji! — Poljubite lepe noge, ki grejo oznanovat mir — oznanovat blagor ljudem, ki v smertni sencí sede.

Das böse Wetter hat auch uns mit Katharen und dergleichen vorübergehenden Uibeln heimgesucht. Zaupajmo de bo skoro opet sonce sjalo, ino pripeljalo veselo velikonoč Vam ino

Vašimu Antonu m. p.

Na veliko sredo zvečer 1850.

Ako Tašenco predamo — se dobro zagotovimo; lahko predano — pa tudi lahko zapravleno.

O p o m b e k 45. pismu: O premetitvi 4. letnika bogoslovja k Sv. Andražu gl. Kosar, n. d. str. 99, i. d. — Do izdaje lista „S v. N e d e l a“ ni prišlo, ker se je „Zg. Danica“ vzdržala. Misjonar Gostenčnik Jurij je bil r. 5. apr. 1819 v Selah pri Slov. gradcu, posv. l. avg. 1846. Služil je kot kapelan v Vuzenici, v Rogatcu in v Vitanju. 4. apr. 1850 je odšel za misijonarja v Pensilvanijo v Ameriki.

46.

Verehrtester!

Bei den diesjährigen Pastoral-Conferenzen wäre es an der Zeit dem Diözesan Klerus über das Resultat des Studenten Unterstützungsvereines Rechenschaft zu geben, und mit dem Danke auch die Bitte für fernere Beiträge zu verbinden. Eben werden die Berathungs Gegenstände ausgeschrieben, und darin des²¹⁾ Stud. Unterstützungs Vereines nur erwähnt, weil mir nähere Daten mangeln. Darum sei ersucht, durch Herrn Graschitz das Nähere zu erheben, und wenigstens summarisch ein Pro memoria darüber zu verfassen, u. an alle Conf. Stationen in meinem Namen zu leiten, mit dem Ersuchen solches der Versammlung vorzulesen, und dem Klerus zur geneigten Beachtung anzuempfehlen. Von hieraus könnte es kaum mehr geschehen. Ich wünsche den Verein zu erhalten.

Meine Reise nach Salzburg und zurück war recht angenehm; unangenehm der Abschied von unserm liebenswürdigen Metropolen. Gott gebe uns einen braven Nachfolger, dessen Wahl aber noch in der Schweben ist.

Meine Ankunft in Cilli dürfte an einem der 3 letzten Tage d. M. erfolgen, darum ich Dich ersuche mir ein Zimmer in der Abtey einzuräumen. Die Verköstung meiner Person und des Bedienten, wie auch etwa einiger Priester, die einzuladen der Anstand fordert, werde ich Dir treulich vergüten.

An der Zusammenstellung der Drobtince wird eben gearbeitet. Am meisten mangeln uns Leitartikel für die Schule, die eben in diesen Tagen sehr erwünscht wären.

Nun lebe wohl, begrüßt von Deinem Anton m. p.

Am 10. Aug. 850.

²¹⁾ s prepisan čez r

O p o m b e k 46. pismu: Grašič Ivan je bil veroučitelj na celjski gimnaziji in blagajničar podpornega društva, razdeljevanje podpor je šlo večinoma skozi njegove roke. Rojen je bil v Naklem na Kranjskem 31. okt. 1794, posv. pri Sv. Andražu 21. sept. 1816. V jeseni 1821 je postal začasni, nov. 1826 pa definitivni profesor verouka na celjski gimnaziji. L. 1842. je 24. avg. postal nadžupnik pri Sv. Martinu pri Slov. gradu, a že 24. marca 1843 se je župniji odpovedal in se vrnil na gimnazijo v Celju, kjer je kot profesor verouka umrl 16. sept. 1860. Bil je velik mladinoľjub. — Sl. potovanje v Solnograd je veljalo odhodnici in poslovitvi nadškofa kardinala Schwarzenberga, ki le l. 1850. odšel v Prago.

47.

Verehrtester

Ich bin wohl zu lange Dein Schuldner auf Deine lieben Zuschriften; allein bei die (!) großen Herrn ist ein Mal der Brauch: Viel versprechen u. wenig halten; quia caro infirma. Wir haben die 2te Helfte (!) des 19ten Jahrhunderts glücklich begonnen; wie weit wir es mitziehen werden? ist nur dem Einen bekant (!); aber das wissen wir, daß wir es nicht vollenden hier, wie mit dem heutigen Feste unsere Jubileumszeit. Unsere Lavantthaler waren ziemlich eifrig in Gewinnung des Ablasses; ich hielt Ihnen auch Bußpredigten in dieser Zeit; doch ist mir es beinahe leid, daß ich diese Fejer nicht nach Ostern angeordnet, und auch Proceßionen damit verbunden habe, um einen größeren Eindruck zu machen.

Nun hat Tüchern abermahls einen Pfarrer; ob nach Wunsch? Wer könnte allen Wünschen genügen. Ubrigens ist es doch mein Wunsch daß Pfarrer Tschrepinschek, der ohnehin vermöglich ist, in Tüchern recht viel Gutes thue, und bei Errichtung einer Seelsorgsstation zu Preschinn, wozu es schon der Schule wegen wird kommen müssen, dem Ordinariate keine Hindernisse in den Weg lege; worauf ich bei Gelegenheit der Investitur denselben zu erinnern bitte.

Daß Rudmasch als Rath und Schulinspektor für Kärnten ernannt sey, wird Dir wie mir angenehm sein. Wie ein ganz Deutscher die slowenischen Schulen in Steyermark visitiren, den Zustand richtig auffassen und darüber Berichte erstatten könne? ist mir nicht begreiflich. Man scheint keine Person nach Wunsch zu finden. Möchte den Correspondenten der Gratzter Zeitung von der Save kennen, der fortan über den niedern Stand unserer Volksschulen lärmt, als wenn es wo anders besser wäre, und ob man von unsern Bauern fordern solle daß sie statt des Pfluges die Feder führen sollen.

Nun solle ich mich an die Zusammenstellung eines neuen Lesebuches wagen. Beinahe möchte ich am Gelingen verzagen in Bewußtsein dessen, daß ich soweit in der Slowenität zurückgeblieben, und mich in die Verhältnisse der Neuschulenzzeit nicht werde finden können. Der aus dem Mali Blaže entstandene Abecednik wird wohl in Cilli schon zu haben sein? Man hat mir nur 1 Stück geschickt. Das deutsch-slowenische Namenbüchel von Krainz wird nächstens folgen.

Dem Herrn Gubernialrath Schmelzer bitte ich gelegentlich meinen Dank auszudrücken für den Schematismus der Bez. Hauptmannschaft Cilli. Nun lebe wohl begrüßt von

Deinem alten Freunde

Am 6./1. 51.

Anton m. p.

Mitan eine Neujahrsgabe; wo aber der Inhalt dem Titel kaum entspricht.

O p o m b e k 47. pismu: Na zadnji prazni str. zapisano: Am 11. Jän. 851, pod tem: Antwort auf Gratulationsschreiben. — Teharsko župnijo je po smrti župnika Martina Lampe-ta dobil Č r e p i n ě k Jakob, ki se je odpovedal, preden jo je nastopil. Orožen, Dekanat Oberburg, 149—150. — Do samostojne župnije v Prežinu ni prišlo. — Deželni šolski nadzornik za Slov. Štajersko je bil 1846—1851 dr. Wiery, poznejši krški škof, potem pa 1851—1858 kornjiški nadžupnik Jos. Rozman. Ali misli Sl. Wiery-a, ali je morda kak drug Nemeč bil določen za nadzornika, pa potem imenovan Rozman, ni razvidno. — Schmelzer Ivan je postal 1848 okrožni glavar celjski.

48.

Verehrtester Herr Abt!

Erhaltest auf Deine Anfrage dd. 3ten d. M. die Antwort: Herr Pfarrer Janitsch wolle bei den Verhältnissen seinen obern Stock des Kapaunhofes nur wieder vermieten; der Bischof miethet bei diesen Umständen nicht. Für meinen zeitweiligen Aufenthalt räumt mir der Mathia Wirth ein Zimmer ein, bis die Zillier mit wohlfeilern Quartieren zu disponiren haben werden. Ich würde mir ein Gewissen machen ein Quartier zu miethen, und dann leer stehen zu lassen, so lange es in Zilli so viele Quartiersbedürftige giebt.

Dein Uibereinstimmen mit dem Schulrathe Herrmann freuet mich, aber auch Deine nun gemachte Uiberzeugung daß der Cillier deutsche Lehrkörper jenes Lob nicht verdient, mit dem man ihn alljährlich zu überschütten pflegte. Werden die vielen nicht verdienten Belobungsdekrete nicht gegen die Distriktsschulaufsicht hervorgezogen werden, wenn sie schärfer auftritt? Uibrigens wird das an den Tag gelegte gute Einverständniß auch von guter Wirkung sein. Es werden aber auch eben diese Schulräthe durch Ihre Visitationen einen Beweis mehr über die Schlafheit der geistlichen Oberleitung liefern — wenn sie dem Uibel nur auch abhelfen könnten! Lehrkräfte mangeln uns im Lehr- und Priesterstande. Darum kommt dem Ordinariate das Ansuchen des Herrn Drobnič gerade recht, so sehr ich seinen Verlust am Gymnasium bedaure, in der Uiberzeugung daß er im Lehramte die richtige Ansicht vertritt (!).

Wie steht es mit unserm Studenten Unterstützungsverein? Ist von den von mir garantirten 500 fl pro 1851 noch ein großer Ausstand, oder respect. Abgang? Ich hoffe mit nächsten wieder Eine Quote übersenden zu können.

Meine freye Zeit nimmt die Abfassu(n)g des Pervo Berilo in Anspruch. Wäre Herr Drobnič nicht geneigt die Bearbeitung eines Gegenstandes zum

Berilo für die Wiederholungsschüler z. B. eine kurze Erdbeschreibung zu übernehmen? — Z Bogam

Tvoj

Am 9ten Febr. 851.

Anton m. p.

Opomba k 48. pismu: Na zadnji prazni strani napisano: 9. Febr. 851. Kapaunhof Studenten Unterstützung. — Župnik Janič Josip je živel kot upokojen župnik razborski v Celju. — Matija Wirth je opat Vodušek sam.

49.

Predragi moj Matija!

Naj Ti po stari šegi vsega blagega unšam, kar Bogu dopade in Tebe v resnici srečnega stori. Ne življenja dolgega, ne predobrega, ampak ljube modrosti in pa stanovitnosti Tebi kakor sebi prosim. Dela nama ne pomankuje, naj bi nama tudi moči ne pomankovalo; alj teža let naj tlači; za tega del prav imaš, da si kučijo omisliš; pa škofa v taki dragoti in krasoti vozil ne boš. Naša veličast pred svetam ne sme bliščati; ona ljudi preveč v oči pika. Ljudi pohujševati bi pa greh bilo. Bog daj srečo, da bi tudi imel kajneke skoraj pripreči!

Herr Dechant Meinig liegt hoffnungslos darnieder; beide Füße sind ihm gelähmt, und er in volliger Apathie und Schlagsucht. Dieser Unfall ist ihm zu Völkermarkt zugestossen, wohin er sein Grundentlastungsoperat beförderte; nun aber ist er in Bleiburg am Sterbebette.

Tschrepinschek resignirte; bereits ist der Vorschlag wieder abgegangen, um die Besetzung bis Georgy zu erzielen, in der Voraussetzung daß der Zweite seinem Nachbarn, dem Geburtsorte nach, nicht nachfolgen werde.

Lehrer Fassel von Bleiburg hat endlich eine anderweitige Anstellung bekommen; somit werden auch die dortigen Zwistigkeiten beendet. Der St. Michael(er) und St. Ilgner Lehrer (bei Turiak) tauschen mit Ihren Dienstplätzen, so auch der Fautscher mit jenem zu St. Martin am Pacher. Schulinspektor Rudmasch fängt mit [seinen] Prämien sein Amt an; möge er nur auch Tausende zur Verfügung haben. Er wird nächstens nach St. Andrā erwartet.

Das kleine Lesebuch statt der Erzählungen wäre nun fertig; hat aber meine Zufriedenheit nicht. Die Aufgabe ist zu schwer für Einen, der nicht Mann vom Fache ist.

Angeschlossen folgen 2 Stück Kassa-Anweisungen zum Zwecke des Studenten-Unterstützungs Vereines pr. 100 fl CM um mein gegebenes Wort zu lösen, aber nicht darum, um alle Zeitungen passiren zu müssen.

Die Drobtince sind endlich aus der Presse, aber noch nicht aus der Buchbinderei. Der Präparandenfond erhält abermals 100 fl. CM. Es ist hoch an der Zeit dieses Geld doch zu irgend einem fruchtbringenden Zwecke zu verbescheiden; lassen wir unsere Nachkommen auch sorgen.

Zdaj pa dobro sekiro pripravil(!), da boš ledu naredil; pri nas je zima prehitro minulo(!), ako se nam ne bo povernula, česar se je bati. Z Bogam!
Tvoj

Am 22/2. 51.

Anton m. p.

Opombe k 49. pismu: Na zadnji strani ob zg. robu pripis: 22. febr. 851. h Rešitvi. — Pod datumom ob koncu pisma: Sahvala Sonntagsfeier. Trobisch 2 Kisten Bücher Drobtince Den Präparandenfond anlegen. Eichelburg bietet Quartier. Drobníč. — O dekanu Meinigu gl. 7. pismo pod I. K opombi k temu pismu je na str. 33. dostaviti, da je Meiniggovo pismo o smrti župnika Miklawa v slovenskem prevodu priobčil Slomšek v „Drohtinich“ 1847, str. 115—116. — Mesto Črepinška je dobil Teharje Trobiš Andrej, ki je bil doma iz iste vasi kakor Črepinšek, iz Konjskega v župniji Sv. Martina v Rožni dolini. O njem gl. Orožen III, 342—343.

50.

Verehrtester Herr Abt!

Von vielen Seiten ertönt die Klage, daß sich meine lieben Landsleute besonders im gegenwärtigen Jahre der verderblichen Brandweinpest ergeben. Ich habe von diesem Uibel zu viel Schauerhaftes gelesen und in Kärnten selbst erfahren, um nicht²²⁾ gegen das Umsichgreifen eines so großen Uibels gleichgültig und stille zu sein. Ich will meinen Seelsorgern die Zunge lösen, ut in ore duorum aut trium stet omne verbum, um einst doch sagen zu können: Dixi et salvavi animam meam.

Angeschlossen folgt ein Hirtenbrief mit dem Ersuchen ungesäumt den Herrn Buchdrucker Jeretin zu rufen, demselben meinen Gruß mit der Bitte zu vermelden, ob er nicht die Auflage besorgen wollte. Mit Herrn Leon bin ich nicht zufrieden; wünsche auch dem Herrn Jeretin ein Verdienst. Doch müsse der Druck ungesäumt in Angriff genommen werden. Die Correctur lasse durch zwei Sachkundige — zwei Mal besorgen, um der Cillier Auflage Ehre zu machen.

Um der unbequemen Pastoralform auszuweichen schlußte ich ein Format 7/8 bei, nach welchem beiläufig die Auflage sein solle; doch nur beiläufig; ich will dem Buchdrucker und seinem Papier-Vorrathe nicht wehe thun. Lasse die ganze Auflage heften; wovon 1000 Stücke von Cilli aus an die Decanate versendet, 500 aber nach St. Andrá eingeschickt werden. Bis die Auflage fertig wird, werden die ämtlichen Zuweisungen an die Abtei folgen.

Sollte Herr Jeretin diese Arbeit nicht annehmen, oder sobald besorgen können, so schicke das Manuskript sogleich zurück. Nach übergebenem Conto wird die Saldirung sogleich erfolgen.

Wieder ein Pfarrer, Lorenz Novak gestorben, Kapus und Stroy pensionirt, Bergmann Carl in der Correction hier, Noter beim Propsten in Unterdrauburg in hoffnungsloser geistlicher Reconvalescenz. Wahrlich: mennis multa, operarii paucil

²²⁾ L nicht

Wirst Du beantragen, daß der Pfarrsprovisor von Heilenstein zu Neukloster wohne? — So lange Stroy lebt und in Heilenstein lebt, wird die Gemeinde keinen Zwang fühlen einen Pfarrhof zu bauen; auch wird Stroy immer alldort ein Confussionsrath bleiben. Die Filiale Oehlberg muß tempore vacaturae nach St. Andrä überpfarrt werden.

Der gute Drobnič dauert mich. Sollte er einen Vorschuß benöthigen, und keinen Helfer finden, so würde ich ihm eine Vorhilfe schicken.

Mit Gott!

Dein

Am 13. März 851.

Anton m. p.

Opombe k 50. pismu: Novak Lovro je bil lokalni kapelan v Št. Lipšu v dekaniji Dobrlavas, r. na Vidmu 10. avg. 1789. — Kapus Ivan je bil župnik pri Sv. Štefanu pod Štebenjem. — O Stroju gl. Orožen III, 499. — Gora Oljka je do danes ostala v polzelski župniji. — Drobnič Josip je 7. marca 1851 radi bolezní moral zapustiti prof. službo in iti v začasni pokoj. Ker ni imel od česa živeti, je 10. sept. í. l. nastopil kapelansko službo v Vitanju, pa je moral že 22. jan. 1852 radi bolezní zapustiti službo. Umrí je v Gradcu 5. avg. 1861. — Na praznem gornjem robu prve strani je Vodušek s svinčnikom zapisal sledečo beležko:

für 1500 Ex nöthig bei 4 Rieß Papier a 10 f gedruckt	40 f
für dto gefalzt a Bogen i xr W. W. in	10 f.
binnen 8 Tagen d. i. bis 28. März 851.	<u>50 f.</u>

Wie soll der Titel lauten.

51.

Hochwürdiger Herr Abt!

Auf das Verehrte vom 17ten d. M. folgende Aeußerung: Das Pastoral-schreiben kann für den Fall ein Titelblatt erhalten, wenn der Satz bei 1 oder 1¼ Bogen eine leere Seite erübriget mit der Aufschrift: Duhovsko-Pastirski Glas velike nesreče²³⁾ ovarvati ljube Slovence. Am Ende kann u. solle gesetzt sein: V Celi pri [J] Janezu Jeretinu 1851. Uibrigens vertraue ich auf Jeretins Bidersinn und werde um einige Kreuzer nicht mekeln (!). Für einen korrekten Druck und für prompte Arbeit solle gesorgt werden.

In diesen Tagen erhaltest Du die Zuweisungskurrenten mit der Zutheilungsliste samt der Bitte die Versendung zu besorgen. Solltest Du für Saldenhofen und Altenmarkt keine angezeigte Gelegenheit finden, so übermitle (!) die Pakete an das Ordinariat. Wenn sich Herr Jeretin auszeichnet, so werden künftighin die slowenischen Encyklica in Cilli gedruckt.

Wir haben nun abermals zwei Missionäre aus unserer Diöcese: Priester Otto Trabant und Priester Barthlmae Mosgan, welche beide mit dem Gen. Vikär Knobleher nach Afrika entschlossen sind. Mögen sie auch unserer Diözese zum Segen sein durch ihren großen Entschluß.

Ich habe für das Jahr 1851 die beiden [Stationen] Decanate Gonobitz und St. Marein zur Visitation bestimt (!), mit der Decanats Station Neukirchen,

²³⁾ nesreče < nevaršine, pri čemer je „varšine“ prečrtano in nadomeščeno s „sreče“.

die noch in jenem Decanate von mir nicht visitirt wurde. Cilli hat daran um so weniger eine Noth, weil man in den Decanats Vorstand das Vertrauen setzt, daß Er seine unterstehenden Stationen gewissenhaft überwacht.

Über unsern alten Cajetan Schwarzl zieht sich ein Ungewitter zusammen. Sein Starrsinn, sein grobes Benehmen gegen seine Pfarrsinsassen, insbesondere aber seine sträfliche Gleichgiltigkeit bei dem Verfall der Kirchen- u. Pfarrhofsgebäude scheint dies volle Maß erreicht zu haben. Dem Vernehmen nach hättest Du 2 Bilder: Herz Jesu u. Mariä zu benediciren; warum geschieht es nicht, nachdem man ja Bilder ohne kirchlicher (!) Benediction in die Kirche nicht aufstellen solle? Suche eine Gelegenheit mit Pfarrer Schwarzl zu sprechen, und ihm mit meinem Gruße zu bedeuten, daß es mir sehr wehe thue seine Apathie [f] gegen das Bauen tadeln zu müssen. Die Gemeinde fordert seine Entfernung; wozu zwar noch keine genügenden can. Gründe vorhanden sind; doch die Verwaltung des Kirchenvermögens wird er bei solchen Umständen verlihren.

Heute lauft Drobničs gesuch(!) an die Statthalterei ab; zugleich lege ich das Manuscript: Malo Berilo za prvošolce vor, mit dem Mali Katehizm u. Abecednik. Für die Revision des Katehizm bin ich den beiden Rezensenten sehr dankbar.

Mit Gruß

Dein

Am 21. März 1851
Abends.

Anton m. p.

/. Auf Herrn Drobničs eben erhaltenes Schreiben folgen angeschlossen für denselben 50 fl CM.

O p o m b e k 51. pismu: Ob zgornjem robu na prednji strani pripisano: 21. Marz (!) 851. Zuper Šganjopivce. — Trahant Oton je bil r. v Pišecah 12. jul. 1816, posv. 30. jul. 1843. Služboval je kot kapelan v Rogatcu in na Vidmu. 23. jul. 1851 je odšel s Knobleharjem misijonarit v srednjo Afriko in je tam umrl 15. marca 1854. O njem gl Drobčinice 1861, str. 82, pa Zgodnja Danica 1851, št. 39 in 1854, str. 123. — Mozgan Jernej je bil r. v Kapli na Kor. 19. avg. 1823, posv. 25. jul. 1850. L. 1851. je bil še kot duhovnik v bogoslovju, potem je odšel v misijone. — O Schwarzlu Kajetanu gl. Orožen, Dek. Neukirchen str. 487, 502—503.

52.

Carissimel

Auf Deine Anfrage meine sogleiche Antwort mit dem, daß es mich wundert, warum Priester von der erhaltenen Vollmacht: Ut quaecunque benedixerint, benedicantur keinen rechtlichen Gebrauch machen sollten? Danken wir Gott, daß unser Volk in der Noth zu Gott seine Zuflucht nimmt, und segnen wir; denn Segnen ist unser hoher, heiliger Beruf.

Vom Segen aber sei jeder schmutzige Eigenutz(!) ferne — mitverbunden aber ein Wort zur Zeit, daß die Menschen nicht vergessen mögen auf

die zwei Bedingnisse eines erfolgreichen Segens: ein fester Glaube, und ein gottgefälliger Lebenswandel; denn wollen wir daß Gott unsere Wünsche u. Bitten erhöere, sollen auch wir erfüllen was Gott von uns will. Sic ego censeo. Welche Benediction wäre zu gebrauchen? Benedictio communis super fruges et vineas — omissis et mutatis mutandis. Auch vom Decanate Tüffer ist eine Anfrage dießbezüglich gemacht, die im gleichen Sinne beantwortet wird.

Gegen Kaplansübersetzungen langen Proteste u. Vorschläge der sonderbarsten Art ein; — ein Beweis wie schwer das Regiment dort, wo sich die Wünsche nur um das eigene Ich drehen.

Auf den 2ten Sonntag nach Ostern bin ich zur feierlichen Consecration unseres Metropolitens eingeladen.

Ich bin mit der Arbeit des Herrn Jeretin zufrieden; mit dem Oehlbothen folgt die Bezahlung.

Vale!

Dein

Am 6. April 851.

Anton m. p.

O p o m b e k 52. pismu: Na zadnji nepopisani strani je naslov: An S^{ne} Hochwürden dem Herrn Mathias Vodusek Abten, Dechant, Stadtpfarrer etc. zu Cilli, zgoraj pa pripis: 6. April 851, pod tem: Erdäpfel Segen, kar pojasnjuje vsebino pisma. Tisto leto je prišla neka uima na krompir in duhovniki bi naj delili blagoslov po ohčnem obrazcu, ki je v obredniku določen za sadeže. — Novi solnograški metropolit — po odhodu kardinala Schwarzenberga v Prago — je bil Maksim. Josef pl. Tarnoczy, posv. 1. jun. 1851. O njem pl. Kovačič, Zgod. Lav. škof. str. 377. Slomšek je imel ob tej posvetitvi slavnostno pridigo. — Oehlbothe: Na veliki četrtek je škof blagoslovil sv. olja in iz vseh dekanij je moral nekdo priti, da jih je odnesel poedinim dekanijam, dekani so pa jih razdelili na župnije.

53.

Verehrtester!

Anverwahrt folgen zur Verabfolgung an Herrn Jeretin die 50 fl B. N. mit meinem Danke. Der gute Mann leidet an der allgemeinen Sucht die Schuld lieber bei Andern als bei sich selbst zu suchen; und solchen Menschen ist weder zu rathen noch zu helfen. Warum behielt er den Druck der Drobtince nicht? Den Klerus an ihn anzuweisen, wie weiland Kreisamt in jenen Tagen die armen Dominien und Pfarrämter paßt nicht mehr für unsere Zeit. Mit einem Worte: unser gute Jeretin hat seine Bestimmung verfehlt.

Ich hoffe gleich nach dem ersten Sonntage nach Ostern in Gesellschaft des Domherrn Wiery die Reise nach Salzburg anzutreten. Welche Bischöfe (I) außer dem Cardinal F. E. B. von Prag und dem F. B. von Seckau noch in Salzburg sich einfinden werden, und welche Gegenstände besprochen werden sollten? — Ich erwarte nichts, weil dazu keine Vorbereitung geschah, auch vom Metropolitens in seiner Lage nicht geschehen konnte, obgleich ich Hochselben darauf schon lange aufmerksam gemacht. Nach meiner Rückkunft werde ich sobald als möglich die Visitation der beiden Decanate Gonobitz

Slikar Janez Andrej Strauss.

Stilna analiza.*)

Dr. Franjo Šijanec.

Kakor ni bilo mogoče dohnati šole in neposrednih mojstrov, v katerih bližini in delavnici bi se starejši Strauss osebno gibal in učil, tako vrednotimo tudi dela Janeza Andreja Straussa le s pomočjo analize tipičnih in splošno veljavnih stilnih prvin. J. A. Strauss, ki je zapustil nedvomno več kakor znanih nam 30 do 35 del, ni mogel biti — po njegovi kvaliteti sodeč — pčence znamenitejših inozemskih mojstrov. Gibal se je le v krogu domačega, ljudskega cerkvenega slikarstva, ki se je tudi v 18. stol. razvijalo le počasi in določeno po konservativni tradiciji starejših baročnih slikarjev. V tem ozko odmerjenem okviru, ki ga je mogel na pr. Mencinger premagati s pomočjo svoje umetniške ambicije in plodovitosti, moremo zaslediti pri mlajšem Straussu le v najširjih potezah in le od slučaja do slučaja točneje opredeljive sestavine razvojne važnosti. Najverjetneje je, da se je učil slikarstva v očetovi delavnici in podedoval po njem obrt cerkvenega slikarja. Nič manj pa ni videti že na prvi pogled, da zaostaja po kvaliteti za očetovim delom celo do najbolj povprečne šablone.

Najzgodnejša slika, ki je čitljivo signirana, predstavlja oba sv. Valentina, škofa in duhovnika, kot priprošnjaka proti kugi (1747 sign.). Nahaja se v romarski cerkvi Sv. Petra na Krouski gori pri Slovenjgradu. Že to prvo delo nas seznanja s Straussovimi značilnostmi, ki jih lahko zasledujemo skoraj na vsaki njegovi sliki in ki tvorijo glavne spoznavne znake za ngotovitev njegove roke. Slika predstavlja v svojem spodnjem delu na levi starca in klečečo ženo z otrokom, pomoči potrebne, po nesreči prizadete zemljane, ki se zatekajo v molitvi k svetniku, na desni pa leže na prostem pred antično arhitekturo y ozadju okužena trupla mrtvecev ter kleče obupanci, ki objokujejo mrtle svoje. Na levi zgoraj plove angel s škofovo palico, višje nad njim pa oba sv. Valentina. Snovno je scenerija na zemlji izredno bogata, fabulistično pestra ter prinaša epičnih, žaurskih in drugih slikovitih prizorov vse polno, v stilu, kakor ga ljudska umetnost vedno ljubi, še posebej v snovno tako bogati tobi, kakor je čas poznega baroka ali pozne gotike, v dobah naraščajočega naturalizma in naturalizacije oblikovnih sredstev. J. A. Strauss se je z vidno naslado ukvarjal s pripovedovanjem grozovitih in pretresujočih dogodkov, ki se naj odigravajo čim najbolj vidno, drastično in pobožnem ljudstvu v senzacijo. Na pr. mož na desni s temnorjavim obrazom in belino v očeh, ki grabi pred seboj napol razgaljeno ženo za prsa, ali v ozadju razgaljena moška in

*) Glej predhodno razpravo v ČZN XXVII, 1932, str. 1—13.

ženska telesa, številna trupelca pomrlih otrok itd. V ozadju se razteza za figuralno tako polno sliko dovolj široka pokrajina s cesto in pašniki, na katerih se pase govedo. Še bolj na horicontu z očitivnim zanimanjem popisane zemlje leži mesto. Žanrsko naturalistično je predvsem zamišljena na levi skupina prosečega ljudstva, ki naj predstavlja kmečko družino, kakršna je živela in trpela v resnični Straussovi okolici. Mati z otrokom je oblečena v preprosto ljudsko nošo: nosi zeleno krilo, bel jopič, rdečo kamižolo ter ruto na glavi. Kmet, njen mož, ima suknjič s pasom in težko nagubane hlače. Tudi obrazi skušajo biti resnični, vendar so kljub realizmu idealistično tipizirani. Prave diagonalne kompozicije zato tudi v spodnjem delu slike ni več, ohranila se je še edino v višini in pelje od žene spodaj na levi do desnega svetnika, opravljenega v duhovniško obleko in rahlo nazven kontrapostiranega, skoraj frontalno plavajočega na oblakih. Svetnik kakor angel s palico prekinjata samo po smeri teles glavno diagonalo z nasprotnima, krajšima in že linearni cikcak rokokojske kompozicije označujočima diagonalama. Na tej sliki tudi ni več staro-baročne figuralne prenatrpanosti v smislu absolutnega poudarka človeške figure, oblaki se redkeje kopičijo, so tudi manjši ter v barvi in luči svetlejši, prozornejši. Kljub idealističnim prostornim mašilom se je horror vacui zelo omejil. Na sliki je v celoti več prostora, ki je poglobljen horicontalno in vertikalno, figure v njem so lokalno in enakomerno osvetljene, baročno slikoviti kontrasti so se umaknili tudi v koloritu lažurnejšim in tonsko enotnejšim barvam.

Iste znake napovedujočega se rokokojskega pojmovanja opazujemo tudi na enako komponirani sliki sv. Frančiška Ksaverja (sl. 4) v Starem trgu pri Slovenjgradu. Razdelitev prostora je tukaj ista: spodaj ožji kos zemlje, polne umirajočih okužencev, na levi gruča stoječih in ležečih figur ospredja, zgoraj pa največji del prostora s plavajočim svetnikom in s putti. Ta slika je morala nastati v prilično istem času kakor oba sv. Valentina na Kronski gori. Kakor prva, tako kaže tudi ta slika tipične Straussove značilnosti v kompoziciji in figurah, a v popolnejši, kvalitativno spretnejši obdelavi, dočim se zdi prva v tem oziru začetniška in neuglajena. Povsem eklektična figura je na pr. mož na desni, ki si zapira nos pred kužnim smradom, eklektična je mrtva žena na tleh z otrokom. Moški na tleh v ospredju se obrača proti nebu in je isti kakor na prejšnji Straussovi sliki sv. Valentinov. Na levi pa se naslanja ob klasično arhitekturo antično ohlečen mlad mož, po obrazu, obleki in stoji eklektična kopija, ki je na tem mestu samo radi svoje snovne historične vrednosti, s katero bi naj slika pridobila pravi značaj zgodovinskega dogodka. Zraven mladeniča stoji eksotično oblečen Indijanec, ki spominja na Frančiškovo misijonarstvo. Nekateri akti umirajočih v ozadju, tako na pr. na hrbtu ležeči mož s skrčenimi in v kolenih razprostrtimi uogami, so naravnost povzeti po M. Pretijevi alegoriji o kugi (Museo Nazionale, Napoli). Kakor na prejšnji sliki, tako se tudi tukaj razprostira široka pokrajina, ki na robu iluzionistično prehaja

v atmosfero neba ter je tako njena razsežnost še prav posebej karakterizirana. Prejšnja slikarska obdelava *chiaroscuro* je skoraj popolnoma izginila, ostanki so vidni le še v sprednjih aktih in figurah, sv. Frančišek pa, ki plava, oziroma sedi sedaj mirno in frontalno kot popolnoma ločen del slike, ki nima več nobene druge aktivne vsebinske zveze z dogodki na zemlji, kakor samo še kos formalne po cikeak kompoziciji, je vsestransko enakomerno osvetljen ter kot svetloben pojav nasproti slikam Franca Mihaela Straussa v kompoziciji zelo prost, barvno lokaliziran in neslikovit. V smislu racionalističnega klasicističnega upodabljanja je izolirana nebeška figura.

Še čisto baročno zamišljena pa je poznejša slika sv. Magdalene (sl. 2) iz Sv. Petra na Kronske gori. Signirana je 1758. l., nastala je torej približno deset let po sliki sv. Valentinov v isti cerkvi. Figura sv. Magdalene, ki kleči sredi slike v kontrapostu frontalno obrnjena nazven s sklenjenimi rokami, se z desnim komolcem naslanja na kamenit kvader, glavo ima nagnjeno na desno in je še v vseh posameznostih izraz patetično razgibanih čustev, religiozne crotične ekstaze, milobnega sentimenta, mističnega senzualizma in lascivne čutnosti, kakršne so pač bile običajne Magdalene sredi visokega baroka. Osladno in sanjavo zamaknjen izraz njenega polzasenčenega obraza in gosti lasje, ki se odražajo na ramenih in prsih od blešččevega in mehkega mesa, označujejo to delo kot dovolj nasprotno onim rokokojskim težnjam, ki smo jih opazili na prvih J. A. Straussovih slikah. Slikovitost v tem starem smislu tudi na ostalih Straussovih delih ne pojenja naenkrat. Gosta množica angelov v zgornjem pasu in sivkasto medli, rožnato navdahnjeni kolorit, — poslednji je za J. A. Straussove barve najznačilnejši, — pomeni še vedno močno idealistično komponento, posredovano v prvi vrsti po benečanskem slikarstvu prejšnje dobe in stalno spremljajočo stilni razvoj Straussovega dela do 80tih let.

Iz istega leta (1758) izvira sv. Dizma (sl. 3), tudi v isti cerkvi na Kronske gori. Kompozicionalno kaže svobodnejšo gradnjo rokokojskega cikeaka, ki v tej reducirani shemi najenotnejše in najplodovitejše preoblikuje prvotno baročno kompozicijo ter šele na podlagi rokokojske sproščenosti ustvari določen in razvojno že zaključen tip ljudske nabožne podobe. Spet je upodobljena družina (na levi spodaj) kakor na prvi sliki. Pač pa je tukaj tudi molitev še baročno goreča in burna, zlasti moževa v slikovitem antično baročnem plašču. Žena je oblečena v ljudski noši ter je po fiziognomiji obraza tipična za Straussove ženske obraze; oči bi naj bile strastno zamaknjene, živahne po kontrastu črne zenice in očesne beline, — to je ostanek heroičnega patosa in sentimenta, ko je bilo baročno slikarstvo na višku svoje sile. Nos je močno zavihan, koničast in v resnici spačen, grd. Usta so velika, črta preko čela do konca nosu je izredno nizka. To je obraz, ki je po svoji strukturalni formi pol grobo realističen, pol rokokojsko idealiziran in v celoti rustificiran. Stereotipni figuri, ki se neštetokrat ponavljata na svetlih podobah; sta tudi sv. Dizma

s križem in Kristus (tudi s križem), oba v žarki vizionarni luči, ki slikovito in kontrastno odseva na težkem masivnem oblaku s svetnikom.

Brez dvoma so ta prva dela, zlasti sv. Valentina in sv. Andrej sam, ki je nastal vendar že deset let po prvi znani sliki, še zelo začetniška, rokodelska in na zelo nizki umetniški stopnji. Ali stil sam, v katerem se javljajo prvi dispartatni elementi baročno idealističnega in rokokojsko naturalističnega značaja, ni mogel neposredno navezati na izrazito poznobaročno in več ali manj še enotno slikarsko pojmovanje, to ni več stil v smislu nadaljevanja očetovih tradicij in njegovih komaj proti koncu se javljajočih teženj po slikovitosti, barvi in luči. Pričakovali bi pri mlajšem Straussu tudi že prej kaj temu sličnega kakor pa šele na posameznih poznejših delih, ko se znova približuje, kakor smo to že opazili na sv. Magdaleni, baročno idealistični, še temnosvetlo kontrastirajoči luči. V današnjem pregledu slikarstva 18. stol. v upoštevanju pokrajini še ni mogoče najti neposredno vplivajočega razmerja ostalega slikarstva do Straussovega, pač pa kaže primera z Mencingerjevimi deli teh let, da je Mencingerjevo stremljenje po rokokojski obliki in kompoziciji napram Straussu enotnejše, močnejše in razvojno določnejše.

Po zgodnejših, še malo izrazitih delih nastajajo sčasoma v slikoviti obdelavi enotnejša, značilna za večino Straussovih del. Zastarelo osvetljena, čeprav barvno dovolj živa, sta še na pr. sv. Simon in Luka v Viču pri Dravogradu. Na levi stoji sv. Simon z žago, z desno roko opira glavo, v levi drži odprto knjigo. Gornji del telesa, prsa in večji del obraza z brado so v močni temi, iz katere se ostro odražajo svetlobni refleksi na čelu in licu, še bolj shematično na draperiji okrog trebuha in na levem kolenu. Sv. Luka, na katerega se naša v ozadju Kristusova slika s sovo, je prav tako obrnjen proti sredini kakor na nasprotni strani sv. Simon. V desni roki drži odprto knjigo, naslonjeno na desno višje koleno. Njegova leva roka je pol dvignjena, v prazni, brezpomembni gesti obrnjena z dlanjo tako, da zbuja — po nerodnosti ali namenoma — vtis, kakor bi držala Kristusovo podobo za njen vogal. Svetnikov obraz je značilno Straussov: nizko čelo, shematično slikane obrvi (Kristus), srepe oči, upognjen nos, velika usta itd. V ozadju na levi nad Lukeževo glavo je še prav tesno stisnjena angelska glavica, tako da je vsa slikarska ploskev izpolnjena po pomembni svetniški figuri.

Na sliki sv. Katarine iz stare ccerkve pri Sv. Barbari v Halozah (1763³ sign.) je figura svetnice že toliko manjša, da more klečati v ospredju pokrajine, ki predstavlja na levi v ozadju mesto s klasično arhitekturo, na desni pa prizor obglavljenja sv. Katarine in še glohlje gručo nagih ljudi. Njena leva roka še drži s sentimentom težko nagubano ruto na prsih, njen pogled je obrnjen navzgor, glava je čustveno nagnjena. Tudi plašč historičnega kostuma je še trdo zgubančen in široko razgrnjen na tleh. Cikcak linija je obrisana v prostoru od leve noge do kolena, od kolena do levega boka, od boka do desne rame in od rame do desno nagnjene glave.

Straussovi sliki iz istega časa in v isti cerkvi sta še sv. Jakob starejši in Brezmadežna. Obe kažeta znake Straussove roke, čeprav sta močno preslikani. Angelske glavice in zlasti Marijin obraz, ki je samo shematično povečana glava kakšnega izmed angelcev okrog, z močno zbočenim čelom, visokimi ohrvni, upognjenim nosom in slikovitimi jamicami v ustnih kotih, v nasutih razširjenih, — vse to je zelo rustificirano in rokodelsko izvršeno. Tudi na obrazu sv. Jakoba so ostro in visoko začrtane obrvi, nos ter oha angela znaki grobe rustifikacije, prav tako mučeniški prizor obglavljenja pred žrtvenikom Dijane na isti sliki.

Slika sv. Alojzija v cerkvi na Gradu pri Slovenjgradcu, po signaturi še delo 60tih let, predstavlja na stopnicah klečečega svetnika s križem v roki, na tleh žezlo, na prvi stopnici vznak obrnjeno krono — simbola posvetne časti, ki jo je sv. Alojzij zavrgel —, na drugi stopnici višje pred njim dva angela. Prvi sedi prekrizanih nog in vzhičeno razprostira svoje roke, drugi se stoje nagiba proti svetniku z odprto knjigo v roki. V ohlakih pa plavata še dva večja, eden z lilijo, drugi z vencem, oba močno slikovito razgibana, z golimi koleno, in okrog teh dveh še pari angelskih glav. Obraz sv. Alojzija, njegova srajca in telesi obeh angelov spodaj so v močni osprednji luči osvetljeni, ozadje pa je v slikovitem nasprotju popolnoma v temi in senci. Slikar je sicer pridobil s širokimi stopnicami velik in globok prostor, postavil je za svetnika pravi oder, ki ga je moral prostorno naznačiti in oživiti z žezlom ter krono za vsak plan posebej, a ta prostor je s pomočjo ostre luči spet idealistično zakril, ga v resnici stevnil in šc v ozadju napolnil z oblaki. Isti način tenebroznega razdeljevanja svetlobe je najti tudi na slično zamišljeni podobi sv. Antona v Selah pri Slovenjgradcu. Tukaj objema klečeči svetnik z desno roko malega Jezusa. Ta skupina je čisto v ospredju okrog mize s knjigo in lilijo na tleh, več prostora ni in vse drugo je v temi in oblakih. Svetniški soj okrog svetih glav razliva sicer svetlobo, a angel na levi n. pr. je prav od spredaj, kamor bi morala pasti luč, osenčen ter v senci motiviran z oblakom, ki naj slikovito kontrastira z lučjo. Figuralno sta Jezus in angel na levi enako zamišljena kakor na prejšnji sliki spodnji angel s knjigo.

Slika, ki iznenadi in presreca po svoji velikopoteznejši snovi in kompoziciji vso vrsto Straussovih običajnih oltarnih svetniških podob, je Žalostna Mati Božja (Objokovanje Kristusovo, sl. 1) v Vuznici, kjer visi na levi steni prezhiterja. Format slike je za Straussa izredno velik (237×330). Signirana je 1766. leta ter je dohro ohranjena. Na sliki v vzdolžnem formatu je postavljena sedčca Marija z oprtim Jezusovim truplom v sredino, okrog obeh pa ostale osebe; levo ozadje izpolnjuje mogočen sarkofag s tremi figurami na vrhu v sredi in še vidna Kalvarija s tremi križi, desno pa hiše mesta Jeruzalema s pokrajino. Mati Božja se je patetično nagnila nazaj, glavo je sklonila na levo, roke pa je široko razprostrla. Od obeh strani jo podpirata dve ženi. Kristus je pod desno pazduho podprt z desnim stegnom Marijinim, tako da

sedi in mu visi desna roka nizdol ob Marijini nogi (levo je vzela pred njim klečeča Magdalena v roke). Prekrižane noge ima stegnjene na mrtvaškem prtu. V sredi spredaj leže na tleh trnjeva krona, žreblji in tablica z napisom I. N. R. I. Z Marijino skupino z ženama na levi polovici slike je postavljen sporedno s ploskvijo slike ogromen sarkofag v višini stoječih žena, na levem robu zakrit z grčavim drevesom. Kamenita plošča je pomaknjena čez rob sarkofaga le z enim voglom, v njem samem pa stojita žena s stegnjeno desnico in bradat mož s turbanom na glavi. Zraven njih se je zunaj naslonil na zadnji vogel sarkofaga starec, bradat in plešast mož, ki je sklenil roke in opazuje Kristusovo skupino pred seboj. Za sarkofagom na levi se razprostira skalovje z visečim deblom, še dalje na horizontu je videti zaokrožen obris Kalvarije s tremi križi. Na desni polovici slike v ozadju stoje z listnatim drevjem okrašeni griči s klasično zidanimi stolpi in jeruzalemskimi hišami.

Na tej sliki lahko zasledimo posamezne kompozicijske motive po Carracciju Ag., Tintoretu in Van Dycku na več ali manj prvotnih likih in predelavah pozno baročnih mojstrov. Primera z Mencingerjevo Pietà (Ljubljana, Frančiškanski samostan) bi pokazala medsebojno neodvisnost, pač pa skupne podlage v eni kakor drugi obravnavi. Kristusovo telo je po Carraccijevev vzoru obrnjeno močno nazven, proti ospredju in gledalcu, kar je pridržal tudi Mencinger, tukaj pa je upodobljena redkejša poza, v kateri je vidno Kristusovo telo skoraj popolnoma od strani. Tudi noge so tukaj močno stegnjene, kar je v pozi sedenja docela naravno. Značilna za nadaljnjo razliko je desna Kristusova roka, ki visi oprta pod pazduho ob Marijini nogi. Kristusova glava je nagnjena naprej, torej v ploskvi na desno, zato da se v nasprotju nagiba Marijino telo in glava na levo. Pri Mencingerju obratno. Straussova Pietà ni samo radi večjega in vzdolžnega formata dosti bolj razgibana in v patosu glasnejša, marveč že sama po sebi, po figurah, po diagonalno nagnjeni Mariji, ki ima glavo povešeno kar najbolj nazaj in na stran široko razprostrte roke, po draperiji in kretnjah vseh ostalih oseb, Magdalene, žena in obeh mož. Heroični patos in dramatična čustva so tukaj močnejša, čeprav le zunanje, v eklektičnih gestah idealizirana in v tej obliki okostenela. Motiv pomagajoče desne mlade žene z lasno zaponko je posnet po isti sceni na Tintorettovem Križanju v S. Maria del Rosario v Benetkah. Žena na levi, z ruto na glavi, je pač okornejša in gotovo Straussov dodatek, da uravnovesi kompozicijo še z leve strani. Na isti Tintorettovi sliki bi mogli najti tudi starca z obajano plešo in celo moža s turbanom, dasi je tam kompozicija povsem druga ter predstavlja Kristusa na križu. Važna sestavina slike je tukaj sarkofag s krajino v ozadju, s Kalvarijo in Jeruzalemom. Kakor so figure zasnovane še v starem eklektično idealističnem načinu ter so tudi v najvažnejših osebah, Mariji in Kristusu, diagonalno nakazane iz desnega spodnjega kota proti levemu navzgor, tako je tudi krajina še idealizirana. Nebo je še temno oblačno in le nad Jeruzalemom je osvetljeno v večerni zarji, ki je radi svoje lastne subjektivne poetične vred-

nosti postala tako poneuhna, da se v nameravani slikovitosti odražajo z neba košata drevesa s tankimi debli in mestni stolpi Jeruzalema. V sliki prevladuje razpoloženje, ki se formalno izraža v efektno slikoviti luči in senci, a ta izolira še vendar le figure same, jih idealistično poudarja in jih ne veže v pokrajino, v celoto prostora, kakor je v resnici nakazan. Prostor je radi te dvojne razsvetljave še vedno neenoten, po svetlobi ločen del zase v ospredju in zase v ozadju. Pokrajinsko ozadje je v temu pogledu še samo kulisa, kos panorame. Ta slika, gotovo višek Straussovih ambicij na platnu, pomeni časovno in formalno razvojno nekako sredino slikarjevega dela.

Dve leti po tej (1768) je nastala slika sv. Martina v Šmartnem pri Velenju. Svetnik v škofovski opreuni in z gosjo na tleh stoji na vrhu stopnic, obdau od spremstva na levi in od ljudstva na desni. Pred njim leži berač in očitno razburjeno prosi pomoči. Na desni v ospredju stoje proseče žene iz ljudstva. Zgoraj v oblakih plavajo putti in na levi na stopnicah je še videu del arhitekture. V ozadju na desni vodi pogled na mesto, okroglo renesančno arhitekturo in cerkev. Svetnik se nahaja sredi ljudstva in čeprav se še sam v idealistično vezavi pozi ozira v nebo in ni moment njegove človeške socialne akcije razložen drugače kakor s simbolom iztegnjene darežljive in blagoslavljajoče roke ter z gosjo na strani, je vendar okolica okrog njega zgovornejša v pripovedovanju legendarne snovi. Tako je beračeva obleka slikovito raztrgana, berač sam pa je po obrazu in roki z razprostrtimi prsti značilen za Straussove ljudske figure, ki so pogosto posnete po starcih in beračih F. M. Straussa (n. pr. sv. Elizabeta v Slovenjgradcu).

Slika sv. Blaža iz cerkve Sv. Jožefa pri Slov. Bistrici je datirana 1769. leta. Svetnik je upodobljen s svečo v škofovskem oblačilu kakor na prejšnji sliki in tudi po obrazu ter slikoviti draperiji je sv. Martinu povsem podoben. Tudi tukaj stoji na zeulji, na isti ravnini, kjer kleče in stoje proseče matere z dečo. Strenjenje po rokokojsko realističnem upodabljanju ljudi in dogodkov, v katerih se gibljejo popularni svetniki kakor drugi ljudje, le da so še za silo po atributih označeni kot svetniške osebe, je na tej sliki od vseh prejšnjih še najvidnejše. Na levi se pogloblja pokrajina do prizorišča, kjer je posajena gosta unožica ljudi okrog klečече svetnika, ki mu rabelj odsekuje glavo. Še dalje v ozadju se razprostira mesto. Dvodelnost kompozicije, drug princip rokokojskega upodabljanja, je pa dovolj jasna na slikah, kakor so Marija Pomagaj v Trobljah pri Slovenjgradcu, Marija na Holmcu pri Slovenjgradcu in Škapulirska Mati Božja v Velenju. Te slike so nastale gotovo po predlogah, ki so jih tedaj v obilni meri rabili za osnutke. Na sliki v Trobljah je predstavljena na tleh pokrajinskega ozadja ljudska unožica, zbirka beračev, hrouncev in žena, prosečih kleče in stoje božje pomoči. Oblečeni so v preproste kmečke obleke, kakor so jih taki ljudje v resnici nosili za časa J. A. Straussa. Obračajo se z živahnimi kretnjami proti nebu, ki zavzema z Marijo v ceremonijelnem ornatu, z angeli na obeh straneh in s slikovitimi oblaki največji del slike.

Mati Božja na Holmcu (sl. 6) je pravtako odeta v bogato ornamentiran plašč. V njegovem trikotniškem polju se dekorativno vijejo realistične rože, prave, kakor so v naravi, a s simetrično stilizacijo idealizirane. Jezusov plašč je na obeh slikah le miniaturna Marijinega, kakor imata tudi oba, Jezus in Marija, na glavi belo alonge peruko. Povsem naturalistično stremljenje pa kaže na tej sliki v Holmcu pokrajina, ki je posneta po resničnem gričku s cerkvijo, po Holmcu sament, kakor še danes stoji in kakor je viden severno iz slovenjegraške strani. Ta pogled na resničen objekt iz nature je postal za slikarja tako važen, da je pomaknil bolnike v ospredju na stran, hronca z ženo proti levemu robu, ženo z obvezano roko in starača proti desnemu.

Če na tej sliki, ki pozna le še kos idealističnega tektonskega reda, o baročni kompozicijskih načelih ni več izrazitejše sledi, razen v obeh angelih ob voglih Marijinega plašča, je nebeška skupina Škapulirske Matere Božje (sl. 7) v Velenju v nasprotju s prejšnjo močnejše zamišljena v diagonalnem gibanju, bolj dinamično občutena, dasi tudi v dudu iste rokokojske dvodelne kompozicije predstavlja prizor izročitve škapulirja v nebeških oblakih in ne več na zemlji ali v njeni bližini. Spodaj na tleh je tudi tukaj le človeška figura, v svoji zemeljski stiski in hedi izražena po bolni ženi na blazini, pred katero stoji še skrbno naslikan predmet vsakdanje potrebe in koristi, skodelica z žlico. Angel, ki izliva iz keliha tolažbo, pa je postal na tej sliki vidno zlekujen, ožji in tanjši, njegove vitke noge plavajo mirno in elegantno.

Zadnje tri Marijine slike so morale nastati, po razmeroma krepko javljenih rokokojskih sestavinah zodeč, nedvomno po vuzeniški Pietà iz l. 1766., torej že v onem času, ko je dosegel J. A. Strauss višek svojega umetniškega prizadevanja. V to dobo lahko štejemo tudi sliki sv. Lucije in sv. Florijana (sl. 8, 9) v Trohlah pri Slovenjgradcu. Od obeh je za spremembo stila in oblikovanje novega umetnostnega nazora značilna sv. Lucija. Svetnica sedi sredi slike na gostih, slikovito osvetljenih oblakih, noge in gornji del telesa ima pomaknjene nekoliko na levo, glava je zasukana nazven frontalno in je nagnjena. Stari kontrapost v slikovitih pregibih je zginil popolnoma, figura se v prostoru giblje po eikeaku, od leve noge navzgor proti kolenu, od kolena do levega boka, od boka do desnih ranien in od tod s kretnjo glave spet na desno stran. V desni roki drži na stegnu leve noge krožnik, na katerem leže oči, levo roko s palmo pa steguje na desno stran. Stremljenje po rokokojsko elegantni in vitki liniji je poleg telesa še opaziti v načinu, kako je preko desne noge v smeri njenega podaljška potegnjen konec plašča, namenoma, da je tanjšina figure še bolj naznačena. Kroj njene ohleke, čipke na rokavih, zareza okrog pasu, slikovita ruta okrog vratu in biserne verižice izdajajo pravo meščanko, če ne bi izpovedovalo tega že lice samo. Ideal rokokojsko lepega obraza se tudi na tej majhni okrogli glavi živo izraža v sanjavo, a nazven proti gledalec oprtih očeh, — dočini so prej gledale v nebo ali v tla. To je realističen kompromis, ki je že plod rokokojskega prosvitljenstva in pomeni začasno

spravo med idejo in naravo, fantazijo in resničnostjo. Nadalje se odkrivajo v kotu spodaj ohlaki liki zastor, da se prikaže kos zemlje, mestni trg s hišami in s prizorom Lucijinega mučeništva: snov, kakor je potrebná, da vznujá zanimanje tudi za življenjske dogodke svetnice, za njeno smrtno usodo na zemlji, njeno mučeništvo. Na drugi strani pa se naj pokaže kos resnične krajine radi krajine same.

Na drugi sliki, pendantu sv. Lucije, je sv. Florijan še stegnjen v odločni, strogi diagonali. Slikovito je ohlečen v oprmo Rubensovih vojakov, katerim je tudi po licu podoben. Z našopirjeno čelado in vihrajočo zastavo, s svetlohnimi kontrasti med lučnimi refleksi in senco je še močno baročno pojmovan, medtem ko so se angeli v višavi že holj počlovečili in naravneje razživelí; postali so lažji in plavajo ko slikovite bežne sence na oblakih. Nad sv. Florijanom v Laškem iz 1767. l. še plove tik nad svetnikom velik angel s palmo.

Za močno naturalistično pojmovanje v Straussovih delih v 70tih let je zlasti značilna slika sv. Antona iz Laškega, ki je nastala 1774. Svetnik je npodohljen kleče in v molitvi pred svojim puščavniškim hivališčem, vidna so zadaj odprta vrata izhe, vzdanc v skalovje. Pred njim na tleh so razpostavljeni njegovi atributi: svinja, zvonce, knjiga. Narava je popisana s pravim romantično realističnim interesom. Drevje in grmovje, skale, lesena vrata, plot v ozadju, rastline itd., vse to je resnično, a idealistično podano, zlasti listje. Subjektivizirana je po svojem pomenu odlomljena veja na sprednjem deblu na desni. Obraz svetnika je zadobil izredno realistične poteze, kakor jih prej še ni kazal nohen Straussov ohraz. Zginili so v tej pokrajini, ki sicer še ni poljuher izrezek iz sveta in narave, angeli in putti. Kakor je tudi na rolu odrezano na levi drevo in na desni prašič, še vendar raste drevo v sporedni diagonali s poševnim skalovjem v ozadju in štrli veja na drevesu v sporedni smeri s figuró svetnika in s križem, vtaknjenim na levi v zemljo. Slikar se je potrdil, da je osvetlil skalovje, drevo z listjem in figuro enotno po enem svetlohnem viru od leve zadaj, označil je to še s senco zvonea in prašiča. Svetloha je po sliki dovolj enakomerno razdeljena, ne išče preslikovitih burnih kontrastov kakor na prejšnjih slikah, tako da tudi svetnikov plašč, čigar gnbe so sedaj preprostejše in drobnejše, enakomerno tone v mehkejši in toplejši senci.

Na sliki sv. Valentina v Zavodnem pri Šoštanju tvori pokrajino hribovska planota, zložno padajoča, da je slikar mogel v ospredju razpostaviti figure, saj hi jo sicer naslikal v močnejših strminalah, kakor je resnična okolica šoštanjskih hribov. Na svetniški podobi pa je hribovski značaj kraja dovolj vidno poudaril s strmo konturo proti nebu, z npognjenim drevesom, ki se v močnem vetru krivi pritlikavo in skoraj brez listja, z dvenia kravama na paši, ki sta nenavadno blizu, veliki in važni, da segata celo v nebo, in s plotom, kakor je na hribovskih pašnikih ohičajen. Ohlaki sami pod svetnikom, priprošnjikom za živino, se zde del nature in resničnega neha in zato tudi niso

plastično kopičeni, marveč slikovito razredčeni, kakor se vidijo pred nevihto iz daljave, ter šele ob svetniku prehajajo v idealistično poudarjeno sfero. V skrbni brigi za vsakdanji dobrobit je zbrana kmečka družina v ospredju. Na levi stoji starec, ki se opira ob palico, drugi za njim pripoveduje s široko gesto. V sredi je omahnila kakor trudna od dela in potrebna počitka ženska na snop slame, na desni je upodobljena ista skrbna mati z otrokom kakor na sliki sv. Blaža iz Sv. Jožefa pri Slovenski Bistrici (1769). Figure eklekticističnega stila so tukaj odete v realistično obleko, v kmečko nošo, njih žanrski pomen in snovna realitika imata isto vrednost kakor svetnik v nebesih na drugi polovici slike. Speča žena na tleh je na sliki izraz najindividualnejšega čustva, ki nima z religijozno snovjo nobene idealistične zveze več, čepprav je postavljena kot prostorno mašilo v ospredje.

Napram taki sliki je n. pr. Marija sredi apostolov na sliki prihoda sv. Duha (1777 sign., sl. 5) iz špitalske cerkve v Slovenjgradu še formalno-zastala. Zhrani klečeči apostoli se v gneči še vedejo kot pravi heroični patetični starci, so eklektični vseskozi (Reni, Vnebovzetje Marijino v S. Ambrogio v Genovi) po kompoziciji, pozi in po tenehrozni obdelavi, ki osvetljuje okorno težko draperijo in v nebo zamaknjene obraze, brade, čela ter lica v slikovitih kontrastnih refleksi. Obrazi apostolov so rjavo zagoreli, temni, so slikani kakor tudi roke ter draperija grobo gubanih plaščev s širokimi impresionističnimi potezani.

Slika sv. Pankracija iz grajske cerkve pri Slovenjgradu upodablja svetnika na tleh, na stopnici frontalno stoječega, vitkega in mladeniško gracilnega. V desni roki drži zastavo, levo roko z rahlo odprtimi in tankimi prsti ima dvignjeno na stran. S čipkami obrobljeni rokavi vise gracijozno in lahko kakor pri sv. Luciji. Tudi majhna okrogla glava z otroškim obrazom in sentimentalno zastrtimi očmi je pol ženska. Melikobo in belino obraza obrobljajo gosti in kodrasti črni lasje ter še povečajo vtis femininnega rokokojskega kavalirja. Oba rimska vojaka na levi, Rubensova in še patetično slikovita, vsebujeta s Straussovimi slikami sv. Florijana vred skupne sorodne elemente poznobaročnega realizma, ki se v tem moškem tipu rokokojsko še ne obnavlja, marveč ga preoblikujejo izraziteje šele klasicistične smeri poznejšega časa. Za spredujimi osehmi se v ozadju na desni prikazuje mučeništvo sv. Domitile pred rimsko palačo, v oblakih pa še prava angelska glorijska z donašalcem mučeniškega venca. Angel je še vedno kontrapostno zasukan, je skoraj tako velik, kakor so figure ospredja. Čez pas in noge je zavrt v komplicirano zguban plašč — težnja po slikovitosti je ob vsaki priložnosti vidna.

Zadnji znani Straussovi sliki se nahajata v Slovenjgradu ter sta signirani: sv. Janez Evang. in sv. Nikolaj iz 1780. l. in sv. Ana iz 1781. l. Na prvi sliki (sl. 10) sta oba svetnika postavljena frontalno drug poleg drugega, na levi stoji Janez Evang. kot lep, v nebo zroč mladenič s peresom v desni in

knjigo v levi, sv. Nikolaj pa je upodobljen v škofovskem ornatu s palico, knjigo in jabolki. Na tleh pri sv. Janezu je še naslikan orel, posoda z ohročem, za apostolom je videti razvalino, prevrtnjen kapitel s kosom dorsko kaneliranege stebra. V Janezovem obrazu je izražen lepotni tip, kakor je nastal v drugi polovici Straussovega delovanja, torej že pod vplivom čisto rokokojskih tendenc, in kakršnega je izražal in izohlikoval predvsem ženski obraz in ta še izrazito samo na figurah svetnic, dočim so kazale preproste žene iz ljudstva bolj realistične fiziognomije. Primerjava Mater božjih in sv. Lucije na eni in prosečih žena ter človeških mater na drugi strani jasno kaže razliko in likrati realistično ambivalenco rokokojsko idealističnih in rokokojsko naturalističnih prvin. Moški obrazi, ki streme po mladostni karakterizaciji in svetniški idealizaciji, kakor deloma že sv. Alojzij, sv. Valentin, sv. Pankracij ter angeli, se močno naslanjajo na odgovarjajoči ženski tip. Ti pridobe v duhu časa kakor v individualnem specifično Straussovem načinu ustvarjanja in prevzemanja rokokojsko feminine poteze, izražanje, kakor je najočitnejše na Janczu Evangelistu. Nemir, ki je prevladoval do sedaj na vseh svetniških figurah, zlasti jasno še na sliki sv. Simona in Luke na Viču, se je polegel in pokojno umerjena, klasicistično uavdahujena poza mirne stoje oheli le nekoliko zasukanih svetnikov očituje novo umetniško naziranje. Figure so na pr. napram viškim svetnikom manjše, drobnejše, še puščajo dovolj prostora za svetniške simbole v ospredju, a so v poedinih partijah še toliko idealistično osvetljene in slikovite, na pr. sv. Janez na obrazu in prsih, ali sv. Nikolaj na bradi, da o bolj naturalističnem pojmovanju svetlobe niti na tako pozui Straussovi sliki ni sledu. Oblaki v gornjem delu slike so sicer svetlejši in bolj redki, saj so se tudi angeli umaknili bolj v globino in celo v simetričen red, a končno je stari princip osvetljave še v celotni obdelavi obveljal, dasi je ves kolorit napram starejšemu lazurnejši, prostorno čistejši, kljub umazano sivim barvam, ki obče karakterizirajo dela J. A. Straussa od prvega do zadnjega.

Zadnja Straussova slika, nastala 2 leti pred smrtjo, predstavlja sv. Ano z malo Marijo (1781 sign., sl. 11) v ospredju in zadaj pri nizi sv. Joahima. Slika, ki kot poslednje delo lahko velja kot končna formulacija v razvoju tako neenakomernih umetniških teženj, je najglasnejša izpoved za realizem, kakor se je razvijal koncem stoletja sporedno s klasicističnim tokom. Snov, ki jo je upodobil Murillo v tej stilni koncepciji tako odločilno, da je postala vzor vsem sledečim te dobe, je realistično prikazana od figure do podrobnih razpok talnih kvadrov. Anin obraz je sicer označen kot konkretna naturalistična tvorba narave, je mehkega, udirajočega se mesa, gube in sence so sicer nalašč prikazane v vseh značilnostih gotove fiziognomije, a lepotni izraz, ki ga je ustvaril Rubens, idealizira vsa ljubko nagnjeno glavo z značilnim podbradkom vred v smislu realističnega združevanja gole nature in gole ideje, ki je slednja posredovana po sveti snovi sami, po nadčloveški pomemhnosti nauka

sv. Anc in Marije. Tako je prostor označen kot poljuben del notranjosti sobe, odrezan je na levi in desni ter še spodaj po globini stopnic, a obe najvažnejši osebi sta »pravilno« v ospredju in v sredi slike. Naslikane so škarje na tleh, na stolu platno in vtaknjene igle, predmeti, s katerimi se je še pravkar ukvarjala sv. Ana. Ozadje pa je še tudi tokrat ostalo v nerazložni temi, poglohljeno je le s sv. Joahimom, ki se je pri mizi zatopil v branje knjige. In razumljivo je še, da na taki, za nas zgodujerealistični sliki ne smejo manjkati angeli, čeprav so le še zelo majhni ali pa so samo še vidne glave puttov.

Na sv. stopnicah na gradu pri Slovenjgradcu, ki so priziđane k odtotni cerkvi sv. Pankracija, se nahajajo dobro ohranjene freske (sl. 12, 13), ki sicer niso signirane, niti ni o njih postauku ohranjeno kako sporočilo, a jih na podlagi stilnih znakov J. A. Straussovega oljnega slikarstva smatram za njegovo delo, če domnevam z ozirom na očitno podobnost stila pravilno. Po datirani listini v starotrškem arhivu, ki se nanaša na zidavo stopnic, bi mogle freske nastati okrog 1760. l. Poslikan je strop, banjasti svod nad stopnicami in kupola kapelice, h kateri vodijo stopnice. Freske na stranskih stenah stopnic, predstavljajoče Kristusov pasijou, so mogoče bile kedaj preslikane, tako da danes prvotne roke na njih ni spoznati. So pa zelo rokodelsko delo napram stropnim freskam. Predstavljena je alegorija križa s Kristusom, na skali pod križem slonečim, izmučenim v krvavem znoju. Tolažilna angela plavata nad njim. Pod prečnim hlodom križa prilihata dva angela razvit list, na katerem sta upodobljena Adam in Eva pod drevesom spoznanja, nad križem pa plove na oblakih, ki jih držita druga dva angela, Bog Oče s kroglo in s putti. Nad pravim venčnim zideem je na robu svoda okrog in okrog v obliki četverokota slikan iluzionistični okvir, v katerem je zamišljena podoba križa in figur kot slika zase, v bistvu gledana horizontalno od gledalca in ne višusko od spodaj. Izpolnitev svodnega polja, ki ima sicer za ozadje nebo in oblake, je torej zelo dekorativnega značaja in tudi že nižina stropa bi mogla v večji meri le ovirati iluzionistične poglede od spodaj, težko bi prodirali resnično arhitekturo in razširjevali nad njo prostor s slikarskimi sredstvi. Vendar pa je opaziti stremljenje po negaciji resnične arhitekture in po pogledih od spodaj na vsaki figuri zase, ker enotnega skupnega pogleda iz ene centralne točke v nizkem pravokotnem prostoru, ki je povrh še poševen, ni mogoče doseči brez najskrajnejših okrajšav. Najznačilucjše, kar bi v načinu obdelave figur odločevalo za J. A. Straussa, je ouo Straussu svojstveno izražanje slikovitosti, ki še v močnih kontrastih osvetljuje meso in draperijo figur, baročno dinamično gibanje udov v eklektičnih kontrapostih. Bog Oče ter angel so slikani z očitnim poudarkom robustnih muditet, nabreklih mišic, robato okornih rok in nog, kar slikarja često zapeljuje do pretiravanja in z njim do zarisanih detajlov ter do anatomskih in perspektivčnih pogrešk. Poslednje smo mogli opaziti že na oljnih slikah, tukaj pa se to zlasti opaža na Kristusovi skupini

z angelom. Značilna je zlasti gotova shematičnost v risbi detajlov, n. pr. desnega kolena desnega angela pod Očetom ali Adama in Eve, kjer je zlasti Adamov akt tako slikovito zmazan, da učinkuje kot telo onemoglega stareca. Eva je tako zarisana, da bi mogli misliti n. pr. na Cranaehovo Venero. Slikar je ves svoj slikarski temperament in smisel za fa presto slikovitost uajholje dokazal na freskah, kjer je mogel risbo svobodneje zanemarjati ter se docela predati optično kolorističnim težnjam, ki bi jih v oljnih delih gotovo tudi uveljavljal in usiljeval s tenehrozno razsvetlavo: način, ki bi docela odgovarjal J. A. Straussu. Tudi obrazni tipi na freskah so povsem isti kakor na oljnih, če mislimo na Straussa: n. pr. Kristusov obraz (nos, oči, usta), obraz kateregakoli izmed angelov, putti itd. Freska v kupoli, ki predstavlja figurarno poosebljeno Vero s križem in kelihom, pred njo klečečega angela z odprto knjigo in mogočnimi krili, v višavi okrog pa putte, zbor angelov in oblake, je mirnejša, manj vihrava v slikovitih nasprotjih, nežnejše uglasena in že rokokojsko občutena v celoti. Tudi komponirana je v tektonskem občutju za pravo in odmerjeno težo figure. Osebe so tukaj v trikotniški skupini pomaknjene na rob nebes, na naslikani arhitekturni zidec, čez katerega še plavajo edino noge angela s knjigo. Ni izključeno, da je bila kupola preozka, da bi mogel slikar spraviti angela še nad slikano arhitekturo, saj sedeža Veri ne hi smel več zvišati, drugače bi jo v tej negibni frontalni pozi neorganično skrivil na arhitekturno najbolj vzbočenem mestu kupole. Brez dvoma pa se Straussovemu baročnemu stilnemu čutu ne bi upiralo, če bi pustil plavati angela v iluzionističnem, slikarsko fiktivnem arhitekturnem prostoru.

Če bi še bile tudi nesignirane, a podobne, če že ne isto roko in isti stil razodevajoče freske v Slovenski Bistrici, Novem Celju, Petrovčah, Olimju pri Podčetrtku i. dr., tudi delo J. A. Straussa, potem je treba Straussove freske raziskati še posebej, na podlagi drugih osnov in posebnega primerjalnega okvira. Vprašanje slovenještajerskega baročnega freskantstva bi bilo za dober del rešeno z ugotovitvijo, da-li so prvič slovenjgraške freske nedvomno iste proveniencije kakor Straussova oljna dela, drugič, da so slovenjgraške freske delo iste roke, ki je še slikala neštete in danes tudi že drugod znane freske v drugih krajih. Oblikovanje Tiepolovega rokokojskega iluzionizma in njegova slikarska kompozicija, kakor se izraža v dekoraciji arhitekture, je podlaga, na kateri bi spoznali drugo silo razvoja v 18. stol. Oljuo slikarstvo slikarjev Straussov, njih izključno cerkvene podobe, pa so dale priliko zaslediti zraven splošnih stremljenj, ki vodijo umetnost 18. stol., počasnši od pozno baročnega idealizma do rokokojskega realizma in romantičnega subjektivizma, močno lokalno in osebno koloristično slikarsko pojmovanje, v katerem se Frane Mihael in Janez Andrej Strauss izživljata v prvi vrsti.

Dodatek.¹⁾

Seznam del Franca Mihaela Straussa.

Signirana dela.

Marijino vnebovzetje, o. pl., ca 250 × 180. Me kin je pri Kamniku, žup. cerk., gl. olt. — Sign. l. sp.: F. M. STRAUS IN. ET PINXIT A: 1719. Močno preslikana po restavradorju-slikarju Juriju Tavčarju iz Idrije 1875. l. — Spodaj na stopnicah simetrično okrog sarkofaga v sredini apostoli, na levi 7, na desni 5. Apostoli gledajo z živahnimi kretanjami in obrati proti nebu, kjer plava na zgornjem delu slike v sredini Marija z razprostrtimi rokami. Okrog oblaki in angeli, vidni do pasu in večinoma frontalni, na levi 3, na desni 3.

Kamenjanje sv. Štefana, o. pl., 138 × 70. Vuzenica, žup. cerk., str. olt. v Križevski kapeli. — Sign. d. sp.: F. M. STRAUS / PINXIT: 1731. Restavriral prof. Alojzij Müstl 1901/02. l. glasom vuzeniške kronike, str. 317. — Na sredi kleči na tleh razprostrti rok sv. Štefan v diakonskem oblačilu, gleda v obratu na desno proti nebu. Za njim na levi rabelj, ki je dvignil z obema rokama nad glavo kamen, na desni na robu drugi, ki drži z levo roko svetnikovo levo roko, v desni nad glavo pa kamen. Pred svetnikom na desni pobira kamen tretji rabelj, sklonjen in vpognjen v levem kolenu, oblečen samo okrog pasu. Kamen na tleh pobira z desno roko, levo ima z laktom oprto na vpognjeno levo koleno. V ozadju v daljši razdalji ljudstvo, v osredju pred njim na levi stoji rimski vojak s ščitom pri desni nogi. Dalje v ozadju na desni hiše ter okrogel stolp. V zgornjem delu slike sv. Trojica v oblakih. V levem kotu spodaj na kamnu naslikan nadduhovniški klobuk s trakovi z grbom monograma: S. I. (Štefan Jamnik, l. 1731. župnik v Vuzenici).

Sv. Elizabeta, o. pl., 320 × 176. Slovenjgradec, žup. cerk., gl. olt. — Sign. na stopnicah v sredi: F. M. STRAUS / PINXIT / 1. 7. 32. Restavrirana 1913. l. V d. kotu sp.: Rest. i. A. d. K. K. Z. K. Sternenn. — Na stopnicah stopa z leve strani sv. Elizabeta s spreinstvom iz notranjosti obokane arhitekture. Razdeljuje revežem in beračem, na stopnicah na levi in desni razpostavljenim, miloščino. Oblečena v hermelinast plašč, s krono in ruto na temenu glave, se nagiba naprej na desno, da podari s stegneno levico kruh, z desnico pa cekin. Za njem hrlitoma sta dve služabnici, sprednja z mošnjo cekinov, zraven zadnje je duhovnik z baretom. Na levi stoji deček kodrastih svetlih las, na desni deklica s košaro, ki jo opira na koleno. Na levi v ospredju kleči berač s palico ter gleda navzgor proti nebu, na desni v ospredju leži na tleh žena, obrnjena

¹⁾ Okrajšave: o. = olje, pl. = platno, žup. cerk. = župna cerkev, podr. = podružnica, gl. (str.) olt. = glavni (stranski) oltar, d. (l.) sp. (zg.) = desno (levo) spodaj (zgoraj), sign. = signirano, signatura. — Mere so v cm.

z glavo v profilu na levo nazaj, telo ima frontalno, z levim komolcem se opira. Za njo leži na tleh nag berač, nagnjen globoko nazaj na desno, z desnim komolcem se opira, levo roko drži nazaj čez glavo dvignjeno. Tik nad laktom leve roke je prikazana glava klečečega in roke sklepajočega berača. Dalje za njim je hroma deklica na bergljah in z belo ruto okrog glave. Za deklico je proti ozadju skupina peterih starčevih glav, trije starci so v medsebojnem pomenku. Za njimi, še pred dorsko kaneliranim stebrom s privito zaveso, je v profilu na levo prikazana glava mladeniča, ki se opira z roko ob brado lica. Levo od njega proti sredini in v ozadju sta dva frontalno stoječa moška, sprednji starejši in z brado je oblečen v suknjo z našivi na prsih, na glavi pa nosi kučmo. Najbrže je deželni grof turinški, soproj Elizabete same. Za njim obraz frontalno gledajočega moškega s kučmo in peresnim šopom. Iz arhitekturnega vhoda padajo v diagonali od leve zgoraj žarki na figurino skupino sv. Elizabete.

Nesignirana dela.

Smrt
sv. Jožefa,

o. pl., 200 × 90. Ruše, žup. cerk., d. str. olt. — Sv. Jožef leži na smrtni postelji, ki je postavljena sporedno s slikarsko ploskvijo od leve proti desni. Na razgaljenih prsih počiva njegova desna roka, levo je prijel Kristus, za posteljo stoječ in dvigajoč svojo levo roko proti nebu. Zraven njega stoji Marija, ki je sklenila roke in se nagnila nad posteljo. Spredaj pri Jožefovih nogah na desni kleči angel s svečo v desnici, zadaj na desni dva druga, eden ki kaže na prizor v ospredju, drugi z roko na prsih. Na tleh v levem kotu sekira in tesarsko orodje. — V atiki F. M. Straussova slika: Sv. Luka kot slikar s podobo Matere Božje z Detetom.

Smrt
sv. Ane,

o. pl., 200 × 90. Ruše, žup. cerk., l. str. olt. — Sv. Ana na smrtni postelji, postavljeni sredi slike pravokotno na slikarsko ploskev, se nagnjena na desno z desno roko poslavlja od Marije na levi. Pred Marijo stoji mali Jezus s knjigo v roki. Na odru, na katerem je postelja, stoje na levi še Joahim s svetilko, angel ter dva druga moška. V višavi oblaki s putti. Na levi zadaj kaneliran steber. — V atiki F. M. Straussova slika: Sv. Frančišek (Ksaver?).

V ruški kroniki se nanaša notica na obe sliki, str. 168: sub Parocho Josepho Urner... Anno praeterito (t. j. 1735. l.)... Item bina lateralia Altaria per eundem, statuariu(m) facta (namreč: Christophus Rudolph, statuari(us) Clagenfurtensis), Icones 4 depinxit Joannes Michael Strauss Pictor Sclavo Gracensis, qua omnia ex munificentia Rdssmi D. Archiparochi Saldenhoffensis (ki je bil Štefan Jamnik, omenjeni vuzeniški župnik 1731. l. pri sliki sv. Štefana) soluta fuerunt ut pote pro throno 500 fl: tot itidem pro Lateral(ibus): pro Iconib(us) (— nečitljivo) 90 fl. — Franc Mihael Strauss je torej dobil za obe sliki 90 goldinarjev. Sliki sta nastali 1735. l., kakor je posneti po sporočilu, ki ga je zapisal kronist Marianus.

Seznam del Janeza Andreja Straussa.

Signirana dela.

- Sv. Valentin škof in sv. Valentin duhovnik, o. pl., ca 260/80 × 167. Sv. Peter na Kronske gori, žup. cerk., d. 2. str. olt. — Sign. d. sp.: JOAN (ANDREAS) V: STRAUS FECIT 1747. — L. sp.: restaur. po nar. c. kr. kom. Stern en 1910. — V spodnjem delu slike na tleh: Na desni trupla od kuge umrlih. Bolj v ospredju mož, ki grabi polrazgaljeno ženo za prsa. Pred njima vznak na hrbtu ležeč starec. Obrazi umirajočih izražajo obup in grozo, nsta so jim odprta, oči izbuljene. V ospredju v sredi leži mož, opirajoč se z rokami na zemljo gleda v nebo. Na levi v ospredju klečeča žena z otrokom, upodobljena od strani v profilu. Zraven nje starec s palico, ki se obrača proti njej. Za starcem kmet, ki dviga roke proti nebu. V ozadju na desni še naprej do pokrajine leže gola trupla umrlih. Na desni stebrišče antičnega templja, čisto v ozadju pokrajina z govêdom na paši, cesto in mestnimi hišami. V zgornjem delu slike sedita v oblakih sporedno in frontalno, z nogami na desno zasukana sv. Valentin škof na levi, sv. Valentin duhovnik na desni. Pod škofom plava angel s škofovsko palico v levici. Po oblakih so posejani putti in angelske glavice. — Slika je preslikana s firnežem.
- Sv. Dizma, o. pl., ca. 250 × 172. Sv. Peter na Kronske gori, žup. cerk., d. 1. str. olt. — Sign. d. sp.: I. A. STRAUS PINXIT A(NNO) 1758. L. sp.: rest. p. nar. c. kr. c. kom. 1910 Stern en. — Na tleh v levem ospredju stoji kmetica, ki se od strani obrača napram svetniku, zraven nje proti ospredju kleči možki, močno nagnjen naprej in viden od strani. Vmes med obema je videti glavo otroka, obrnjenega v nasprotno smer proti levi in gledajočega navzgor. V sredi slike na oblaku, pol kleče na levo nogo, plava sv. Dizma s križem, ki ga prijema z obema rokama in drži čez levo ramo naslonjenega. Prepasan okrog ledij gleda obrnjen na levo navzgor proti Kristusu, ki sedi levo zgoraj s križem v desnici in z dvignjeno levico. Okrog oblaki, močno razsvetljeni. Oblak, na katerem kleči svetnik, je osvetljen od zgoraj. V oblakih zgoraj so angelske glavice, dve po dve skupaj. V ozadju pokrajina: v sredi Kalvarija s križi, na levi hiše in cerkveni stolpi.
- Sv. Magdalena, o. pl., ca. 250 × 172. Sv. Peter na Kronske gori, žup. cerk., l. 1. str. olt. — Sign. d. od srede na kamnu sp.: I. A. STRAUS PINXIT A(NNO): 1758. V l. kotu sp.: restaur. po nar. c. kr. c. kom. Stern en 1910. — Pred razvalinami v ozadju kleči sredi slike zasukana frontalno nazven sv. Magdalena, odeta v močno guban plašč, golih ramen ter golih rok. Glava je nagujena na desno nazaj, lasje padajo na obeh straneh okoli vratu na prsa. Roke so sklenjene, desni komolec z laktom se opira na kamenit kvader na levi. Na kamnu leže križ, knjiga in bič. Na levi na tleh korenje, knjiga, mrtvaška glava. Višje je posoda z mazilom. Svetnica kleči na pleteni preprogi, ki je desno od nje še zvita. Na desni preraščeno skalovje, v ozadju na desni med razpadlim slopom in skalovjem odprtina s pogledom na prosto. V višavi zgoraj

Sl. 1. — J. A. Strauss, *Žalostna Mati Imžja*. (Vuzenica.)

Sl. 2. — J. A. Strauss, *Sv. Magilena*. (Sv. Peter na Krouski gori pri Slovcnjgradcu.)

Sl. 3. — J. A. Strauss, *Sv. Dizana*. (Sv. Peter na Krouski gori pri Slovcnjgradcu.)

Sl. 4. — J. A. Stranss, Sv. Frančišek Ksaver.
(Stari trg pri Slovenjgradcu.)

Sl. 5. — J. A. Stranss. Prihod Sv. Duha. (Slovenjgraдец.)

Sl. 6. — J. A. Strauss, Marija. (Holmec pri Slovenjgradcu.)

Sl. 7. — J. A. Strauss, Marija. (Velenje.)

Sl. 8. — J. A. Strauss, Sv. Lucija.
(Trohlje pri Slovenjgradcu.)

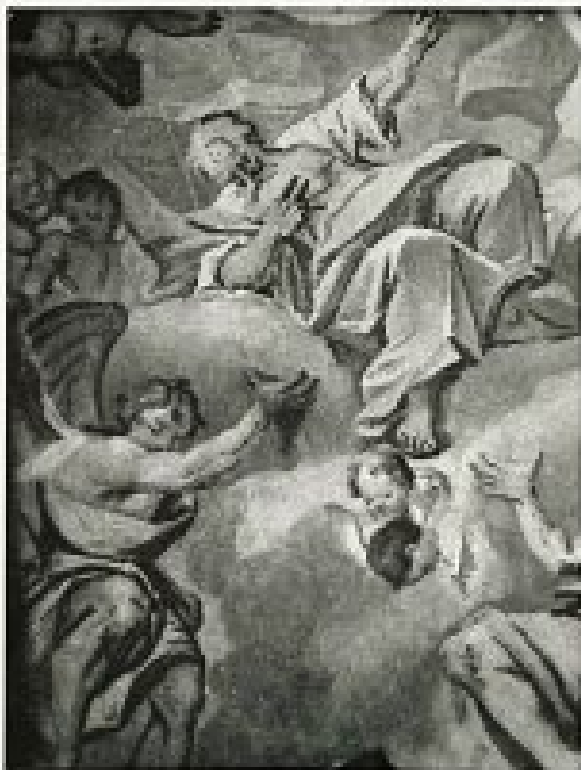
Sl. 9. — J. A. Strauss, Sv. Florijan.
(Trohlje pri Slovenjgradcu.)

Sl. 10. — J. A. Strauss, Sv. Janez Evangelist
in sv. Nikolaj. (Slovenjgradec.)

Sl. 11. — J. A. Strauss, Sv. Ana.
(Slovenjgradec.)

Sl. 12. — J. A. Strauss (?), Bog oče, freske sv. stopnic cerkve sv. Pankracija na Gradu pri Slovenjgradcu.

Sl. 13. — J. A. Strauss (?), Adam in Eva, freske sv. stopnic cerkve sv. Pankracija na Gradu pri Slovenjgradcu.

oblaki z množico večjih in manjših angelov. Desni na robu je največji in gleda nizdol, kleče na desni nogi.

- Sv. Katarina, o. pl., 135 × 88. Sv. Barbara v Ilalozah, stara kapela. gl. olt. — Sign. d. sp.: JOHAN ANDREAS STRAUS PINXIT A(NNO): 1763. (Desetica »6« ni razločna, le še »5« možno.) — V sredi slike v ospredju kleči frontalno sv. Katarina z mečem v levi, desno roko ima na prsih. Na desno zasukana glava gleda v nebo. V ozadju na levi mestne hiše, na desni mučniški prizor odsekavanja glave. Zraven vešala, v katera je udaril blisk. Še globlje v ozadju je množica golih ljudi. Nad svetnico putti, eden izmed njih prinaša vence in palmo.
- Sv. Alojzij, o. pl., ca. 280 × 168. Cerk. sv. Paukracija na Gradu pri Slovenj Gradcu, d. str. olt. — Sign. l. sp.: J. ANDREAS V: STRAUS PINXIT A(NNO) 176. (Enica ni čitljiva.) — Sv. Alojzij kleči v sredi slike visoko na stopnicah, obrnjen na levo nazven, v rokah drži križ ter nagnjene glave gleda navzgor. Pred njim na stopnicah dva putta, gorenji drži knjigo, drugi sedi na stopnici zraven biča prekrizanih nog. Nižje na stopnici krona, na tlaku še nižje žezlo. V oblakih zgoraj je upodobljen levi angel z lilijo, desni z vencem. Vmes posejani pari angelskih glav.
- Pietà, (Objkovanje Kristusovo), o. pl., 237 × 330. Vuzenica, žup. cerk., visi na levi steni prezbiterija. — Sign. l. sp. na kamnu: JOANES ANDREAS V: STRAUS PINXIT A(NNO) 1766. Restavriral prof. Alojzij Möstl 1901/02 l. glasom vuzeniške kronike, str. 317. — V ospredju na sredi slike sedi Mati Božja obrnjena desno nazven, razprostrtih rok in na levo nazaj nagnjene glave. Pred njo se opira v sedeči pozi in z desno roko čez Marijino stegno nizdol telo Kristusovo, tako da sedi Kristus med Marijinimi koleno in da ima noge pol stegnjene naprej in prekrizane. Truplo je položeno na mrtvaško rjulo. Levo Kristusovo roko je vzela pred njim klečoeča Magdalena v svoje roke ter se sklanja nad njo. Zraven Marije stojita na levi in desni ženi, ki podpirata njeno nagnjeno telo. Pred skupino na tleh na sredi leže trnjeva krona, žebliji in napis I. N. R. I. Ozadje na levi izpolnjuje sarkofag, postavljen s svojo vzdolžno stranjo sporedno s slikarsko ploškviijo sega do srede slike in do višine stoječih ženskih figur. Čezenj na vogal je pomaknjena kamenita plošča. Zraven stojita ženska in s turbanom pokrit moški. Na zadnjem vogalu na isti strani se naslanja starejša moška oseba s sklenjenimi rokami na sarkofag in gleda na Kristusovo skupino pred seboj. Na levem robu obrašče no skalovje, drevje, zakrivajoče del sarkofaga, v ozadju Kalvarija s križi in v desnem delu ozadja pogled na Jeruzalem, hiše, stolpe in drevje v večerni zarji.
- Sv. Florijan, o. pl., 205 × 101, Laško, žup. cerk., d. str. olt. v kapeli sv. Frančiška. — Sign. v sredi na robu mlinskega kamna: J. A. V: STRAUS PINXIT A(NNO) 1767. — Sv. Florijan plava v sredi slike v opremi rimskega vojaka frontalno in v diagonalni od levega spodnjega kota proti vrhjemu desnemu. Desna noga je stegnjena, leva pritegnjena, v levi roki drži zastavo, z desno izliva v škafu

vodo nad gorečo cerkev spodaj na levi. Desno spodaj z vrhjo zvezan mlinski kamen. Ostalo ploskev pokrivajo oblaki. Zgoraj na levi frontalno plavajoč velik angel s palmovo vejo v levici nad Florijanovo glavo. Zasukano in skrčeno levo nogo drži kakor oprto na svetnikovo desno ramo. Okrog putti.

Sv. Martin, o. pl., ca. 220/30 × 150. Šmartno pri Velenju, žup. cerk., gl. olt. — Sign. v sredi na stopnici: JO: A: ST: PINXIT A(NNO) 1768. — Sv. Martin stoji frontalno na stopnicah v škofovski opremi, v levi palico, desno dviga v blagoslov. Na levi od njega spremstvo. Mož s turbanom na glavi kaže na siromaka, drugi v ozadju ima odprto knjigo. Na levi stopnici nižje leži siromak odprtih ust in z dvignjeno levo roko. Na desni v ospredju stoji žena, ohrnjena k svetniku, zraven katerega je na tleh upodobljena gos. Dalje v ozadju na levi arhitektura, zgoraj zakrita v oblakih s putti, na desni ljudstvo in mesto s cerkvijo ter okroglo stavbo.

Sv. Blaž, o. pl., 250 × 170. Sv. Jožef pri Slovenski Bistrici, podr., d. str. olt. — Sign.: »JO. ANDR. V. STRAUS PINXIT A(NNO) 1769« po slovenjebistriški žup. kroniki (1860, str. 29), ki pomotoma imenuje sliko: »das schöne Öhlgemälde des h. Vincentius Ferrerius«. — Sv. Blaž stoji v škofovski opremi na sredi na tleh frontalno, se obrača s svečo v levi na desno, kjer ga prosijo pomoči žene z otroki. Spredaj na desni kleči mati z dcčkom, ki se obrača stran, izven slike, medtem ko mati gleda z glavo v profilu navzgor. V ozadju na levi mučeniški prizor ohglavljenja sv. Blaža z ljudstvom in dvema jezdecema, še dalje mesto. Zgoraj oblaki z angeli.

Sv. Elizabeta, Marijino kronanje, cerkvena bandera v špitalski cerkvi sv. Duha v Slovenjgradu. O. pl., 75 × 54. Napis: »S: Elisabetha Ora pro nobis. 1772«. — Sv. Elizabeta prilaja z desne strani proti levi in podaja ženi z otročičem na desni cekin, leraču na levi kruh. Na ohratni strani: Sv. Trojica, Bog Oče in Kristus, ki kronata Marijo, klečečo na polmeseču.

Sv. Anton puščavnik, o. pl., 136 × 75. Laško, žup. cerk., l. str. olt. v kapeli. — Sign. d. sp.: I: A: V: STRAUSS / PINXIT A(NNO) 1774. — Sv. Anton kleči sredi slike, ohrnjen na levo in pol nazven, glavo ima rahlo dvignjeno na desno nazaj, oči uprte v nebo, roke v višini prs sklenjene k molitvi. Oblečen je v puščavniški plašč. Na tleh: spredaj od leve svinja, zvonec in odprta knjiga. V ozadju na desni deblo drevesa z vejo, štrlečo proti sredi, na levi v zemljo zatakujen križ. Šc globlje plot, drevje, skalovje hriba, v katerega je vsaka na votlini v obliki pravokotne odprtine, ki jo kažejo odprta lesena vrata.

Sv. Pankracij, o. pl., cerkev na gradu pri Slovenjgradu, za gl. oltarjem brez okvirja. — Sign. d. sp.: JOANES ANDREAS STRAUSS PINXIT A(NNO) 1776. Pod svetnikom napis: S. PONCRATIVS. — Na odru mučeniškega prizora sv. Domitile na desni v ozadju napis: S. Domitilla. Sv. Pankracij stoji frontalno v opremi rimskega vojaka, z zastavo v desni, sredi slike na stopnicah. Pri nogah na tleh leži meč. Na levi dva rimska vojaka, sprednji kleči, zadnji stoji. Zgoraj plava angel z vencem, v oblakih putti.

Na desni zadaj pred antično arhitekturo mučijo rablji sv. Domitilo z razbeljenimi železi. Na tleh leži prevrnjen kip. — Slika je močno preslikana na nekaterih mestih.

- Prilod sv. Duha,** o. pl. ca. 220 × 140. Slovenjgradec, špitalska cerk. sv. Duha, gl. olt. — Sign. d. sp.: J O.: A: S T R A U S S / P I N X I T A(NNO) 1777. — Marija kleči sredi apostolov, sredi slike na stopnicah. Roke ima sklenjene v molitvi. Ometa je v širok plašč, ki globoko zakriva glavo. Na levi kleči 5 apostolov, na desni 7, gledajo z živalnimi gestami goloba v všiavi. Nad njihovimi glavami gore plameni sv. Duha.
- Sv. Florijan, sv. Sebastijan,** cerkvena bandera v špitalski cerkvi sv. Duha v Slovenjgradcu. O. pl., 78 × 55. Napis: S. Floriane ora pro nobis 1778. — Sv. Florijan plava v diagonali od levega spodnjega kota proti desnemu vrhnjemu v istem pregibu kakor na sliki v Laškem (1767) ter v Trobljah. — Sv. Sebastijan je privezan na drevo in se obrača z desne proti levi. Levo roko ima privezano z vejo nad glavo. Na levi v ozadju cerkev s hišami in zobčastim mestnim obzidjem na desni drevca.
- Sv. Nikolaj,** o. pl., 195 × 126, Konjice, žup. cerk., str. olt. v desni kapeli. — Sign. l. sp. na koncu: J O H. A N D. / V.: S T R A U S S / P X I T 17.75(?). — Sv. Nikolaj plava sredi oblakov v škofovskem oblačilu, s knjigo in jabolki v desni roki, obdan od puttov, ki mu usijo njegovo palico. Spodaj je prikazan obširen pogled na morje z ladjo in v ozadju na obrežno mesto. V ospredju kos kamenitega obrežja. Na ladji je videti med ljudmi sv. Nikolaja.
- Sv. Nikolaj in Janez Evangelist,** o. pl., 180 × 95., Slovenjgradec, župn. cerk., l. str. olt. — Sign. d. sp.: J.: A.: S T R A U S S / P I N X I T 1780. — Oba svetnika stojita frontalno, rahlo proti sredi na znotraj zasukana. Na tleh posoda z obročem, orel, ter v ozadju še kos odlomljenega kapitela. V oblakih puttii.
- Sv. Ana,** o. pl., 150 × 78, Slovenjgradec, žup. cerk., l. str. olt. v kapeli. — Sign. d. sp.: J O. A N D R E S T R A U S S / P I N X I T A(NNO) 1781. — Sv. Ana sedi sredi sobe, obrnjena pošev na desno, in objema malo Marijo z desno roko, z levo pa drži odprto knjigo, pred katero stoji mala Marija. V ospredju proti desnemu robu stoji stol, na njem leži platno, škatlja, na tleh škarje. Kamniti tlak prehaja na levi v stopnico, ki je tudi odrezana. V ozadju na levi bere pri mizi iz knjige Joahim. Višje naokrog posamezni puttii. Ozadje je zatemnelo in potopljeno zgoraj v oblakke. — Edini računi, ki se nanašajo na kako ohranjeno delo slikarjev Straussov, obstoje za sliko sv. Anc, za katero je dobil J. A. Strauss 20 goldinarjev. (Glej Zbornik za umetnostno zgodovino, IX., str. 134. op. 50.)

Nesignirana dela:

- Sv. Barbara v Halozah,** stara kapela; visi na steni: B r e z n a d e ž u a M. B., o. pl., 99 × 59, močno preslikana. — Marija stoji frontalno sredi slike na polmeseccu in zemeljski obli, oviti s kačo. V levi roki drži lilijo, desnico ima na prsih, glava je nagujena na desno, oči so povešene.

Okrog glave venec zvezd in angelskih glavie v polkrogu. Na levi tri večje glavice. Vse ozadje je zastrto z oblaki. — Na steni: Sv. Jakob st., o. pl. 99 × 59, močno preslikan. Svetnik stoji na tleh v ospredju s palico, knjigo in popotno torbico. Na levi v ozadju mesto s cerkvijo, na desni mučeniški prizor obglavljenja pred žrtvenikom in kipom Diane.

- Holmee pri Slovenj-gradu,** podr., gl. olt.: Mati Božja, o. pl., 210 × 134. — Zgoraj v oblakih je prikazana v ornamentiranem plašču s peruti in krono na glavi Marija z detetom v desni, z žezlom v levi. Na levi in desni ob robu trikotniškega plašča plavata dva večja angela. Po oblakih posejane angelske glavice. Spodaj na zemlji: Na levi hrome z ženo, na desni žena z obvezano roko in drug mož, vsi se ozirajo v nebo. Na sredi prost pogled na polje in griček s cerkvijo, ki je Holmee sam.
- Konjice,** župn. cerk., str. olt. v desni kapeli: Sv. Frančišek Ksaver, o. pl., 195 × 196. — Slika je J. A. Straussova kopija po Rainwaldovi sliki pri Sv. Frančišku v Savinjski dolini. Svetnik leži na hrbtu poševno od desne proti levi na preprogi in spi. Na prsih drži križ, nad njim je streha z oblaki in angeli. V ozadju se odpira pogled na viharo morje z ladjo in na obrežno mesto.
- Sele,** žup. cerk., d. str. olt.: Sv. Anton Pad., o. pl. 122 × 70. — Svetnik kleči na levo obrujen pred mizo s knjigo ter objema malega Jezusa, ki prijema za svetnikovo brado. Spodaj na levi lilije, zgoraj putti v oblakih.
- Stari trg,** žup. cerk., d. str. olt.: Sv. Frančišek Ksaver, o. pl., brez okvirja (za oltarjem), 190 × 120. Svetnik sedi frontalno, nekoliko zasukan na levo z nogami na desni strani na oblaku, ki ga nosi na levi angel. Zraven njega na desni angel z lilijo, višje v oblakih putti. V spodnjem delu slike so v ospredju in v ozadju pomrla in še s smrtjo se boreča trupla okuženecv. Na desni v ospredju leži vzrak na prsih razgaljena žena z otrokom, nad obema se sklanja mlad črnolas mož, držeč se za nos. Na levi v ospredju dve ležeči moški figuri, prednja se obrača proti nebu, zadnja opira glavo s komolecem na tleh. Na levi je viden rob arhitekture, ob katero se naslanja mlad in v rimsko nošo oblečen mož. Zraven njega stoji eksot, temne polti, s peresi na glavi in žezlou v roki. Vsa planota ozadja je pokrita s trupli pomrlih. Na desni stebrišče antičnega templja s stopnicami. Najdalje v ozadju se razteza krajina, ki prehaja v nebo.
- Šalek pri Velenju,** podr., d. str. olt.: Sv. Erazem, o. pl. 129 × 65. — Svetnik kleči v škofovski opremi na levo nazven, v levi roki drži vretence, oči ima obrnjene kvišku v nebo, odkoder mu angel prinaša venec. Pred njim leži od leve proti desni bolnik, za bolnikom stoji na levi žena z dojenčkom. Zraven svetnika na desni stoji putto, ki drži škofovsko palico.
- Troblje pri Slovenj-gradu,** podr., l. str. olt.: Sv. Florijan, o. pl. 155 × 78. Svetnik diagonalno plava z zastavo in škafom, v podobni opremi in v skoraj enakemu pregibu kakor sv. Florijan v Laškem in na banderi špitalske cerkve v Slovenjgradu. Na levi gori hiša v vasi s cerkvijo, na desni

je pokrajina z mostom in lišani. V oblakih putti, ki se igrajo s palmo in venecm. — Sv. Lucija, istotam, pendant na desnem str. olt., o. pl. 155 × 78. — Svetnica sedi z nogami proti levi nazven, z gornjim telesom se obrača kontrapostno na desno. Na krožniku drži z desnico oči, v stegujeni levi roki pa palmo. Obležena je kot meščanka v kroj z ozkim pasom in širokimi, s čipkami obrobljenimi rokavi. V frizuri, okrog vratu in zapestij ima biserne verižice. Nad njo v oblakih putti. V desnem, od oblakov nezakritem kotu, mestna ulica s prizorom izbadanja Luejinih oči.

Velenje,

podr.: Škapulirska Mati Božja, o. pl. 177 × 122, brez okvirja. — Na oblakih zgoraj sedi obrnjena na desno nazven Mati Božja, ki podaja klečečemu Simonu Štoki škapulir okrog glave. Spodaj na desni sporedno z robom slike leži od desne proti levi bolna ženska na vzglavniku. Pred njo je skodelica z žlieo. Levi del zavzemajo vice, kamor izliva angel s široko razprostrtimi krili iz kelihla kaplje krvi.

Vič pri
Dravogradu,

podr., d. str. olt.: Sv. Simon in Luka, o. pl. 150 × 198. — Oba svetnika stojita drug proti drugemu obrnjena, zavzemajoča vso ploskev slike, oba s knjigami. Sv. Simon na levi drži v desnici žago. V ozadju na desni, za Lukeževo glavo, sloni Kristusova portretna podoba, na kateri sedi sova.

Zavodno
pri
Šoštanju.

žup. cerk., visi na korni steni: Sv. Valentin, o. pl. 141 × 106. — Svetnik kleči zgoraj v oblakih frontalno, razprostira roke ter gleda na levo navzgor. Okrog njega putti, eden teh je s palmovo vejo posebno blizu pred njim. Spodaj na zemlji, na hriboviti planoti, kjer se v ozadju paseta dve kravi, je zbrana kmečka družina. Na levi dva starejša kmeta, ki se obračata v nebo. Sprednji se opira na palico. V sredini počiva kmetica na kupu slame (ali na snopu), z levo roko si opira glavo. Druga žena, mati s sinčkom, drži kleče dečka za roko in gleda pravtako proti nebu.

Freske.

Sv. Pankra-
cij na gradu
pri Slovenj-
gradu.

Svete stopnice. — Nad 28 stopnicami, ki se uaslanjajo na zid sporedno ležeče glavne ladje in so na drugi vzdolžni strani obzidane ter tukaj predrte s 3 okni, tvori streho nizke, banjast svod v dolžini 9 metrov ter v višini 3 m. Za vhod od zunanaj služijo železna mrežasta vrata. Stopnice vodijo h kapelici z oltarjem. Kapelica je okroglo obzidana ter krita z elipsasto kupolo v dolžini 3,30 m ter širini 2,80 m. — Stopnice: Svobodno polje je obrobljeno z naslikanim baročnim okvirjem, ki se v vogalih po enkrat na vsako stran prelomi. Slika v okvirju začenja (stoji) pri vhodu ter predstavlja vzdolž svoda stoječ križ, ob katerem leži (najnižje proti vhodu) Kristus na skali. Levo roko ima položeno na skalo. Na roki počiva glava, s katere padajo kaplje krvi. Nad Kristusom na desni sedi angel frontalno in si briše solze. Na levi strani križa prinaša drug angel kelih. Še višje zgoraj plavata dva angela na levi in desni lista, ki je razgrujen in pritrjen na križ pod prečnim hlodom. Levi angel, ki je od strani viden, drži žrebelj z listom h križu ter ga zabija s kladivom v desnici. Desni

angel drži s kamnom v levici list h križu. Na listu, zgoraj in spodaj nekoliko zavitem, sta naslikana Adam in Eva pod drevesom, ovitim s kačo. Na levi se naslanja gola Eva z levo ramo ob deblo v sredi slike ter daje Adamu na drugi strani jabelko. Eva je prekrizala levo nogo čez desno. Prameni dolgih las ji padajo čez hrbet ter se nad stegnom privijejo v ospredje. Adam na desni sedi na tleh, obrnjen je na levo proti Evi nazven ter se opira z levo roko ob tla. Z desno sprejema jabolko. Adam je bradat ter po obrazu in telesu karakteriziran kot starejši moški. Eva je visoka in vitka, ima močna stegna ter polna prsa. Njena glava je majhna, okrogla ter ima visoko zbočno čelo. Na drevesu je na levi še vidna veja z jabolki. Okrog križa se ovija prt, ki visi na prečnem hlodu na desni. Nad križem v sredi se prikaže Bog Oče v oblakih, v kontrapostu se nagiba na levo. Z desno roko drži brado, levo steguje na stran, oz. navzgor. Oblake nosita pod Očetom na levi in desni po en angel. Imata gola kolena ter viharno drapirane plašče. Okrog so posejane krilate glavice puttov, po dve in tri skupaj. Nad Očetom vihra njegov plašč, zraven njega plavata na desni zemeljska obla ter angel. — Kapelica: Nad prvim arhitekturnim zideem je naslikan dvojni zidec, ki je spodaj pod figuralno skupino Vere (v spodnjem pasu) polzasto zvit. Nad oltarjem v osi stopnic je na robu svoda postavljen tron oblakov, na katerem sedi v belih oblačilih in frontalno Vera s križem v levi in s kelihom v desni. Pod njo na desni plava klečec angel, ki drži odprto knjigo pred Vero, tako da sega z nogami še v naslikan prostor pod venčnim zidecem. Na levi kleči na zidecu putto, prav tako so posejane skupine puttov in angelskih glavice ter večji angeli po vsem nebesnem svodu kupole.

Izvestja.

Doslej neznan zapis Prešernovega soneta o Apelu.

Janko Glaser.

Kakor znano, je Prešernov sonet o Apelu bil namenjen za 3. snopič »Kranjske Čbelice«, ki je izšel 12. aprila 1832, torej ravno pred sto leti. Zaradi »gromovnika«¹ Kopitarja pa je na Čopovo željo pesnik sonet umaknil; vendar ga je žrtvoval — kakor piše sam v pismu 7. marca 1832 — le z nevoljo, »gleieh einer geliebten Briseis«, kajti posvetil mu je bil »zelo mnogo truda«. Da mu je bilo satire »de formulario«² žal, se da sklepati tudi iz pisma, v katerem jo je približno eno leto pozneje poslal Čelakovskemu. To je bil doslej najstarejši znani zapis soneta.¹⁾

Še starejši zapis pa brani Študijska knjižnica v Mariboru. Med knjigami, ki jih je prejela iz Slomščekove ostaline, so tudi prvi štirje snopiči »Kranjske Čbelice« — in na notranji strani zadnje platnice 3. snopiča se nahaja eliminirani sonet, napisan lastnoročno od Prešerna v sledeči obliki:

¹⁾ Prešeren, Zbrano delo 252 in 257.

Sonët.

Apël podobo na ogléd poſtavi,
 Dc hi reſnizo ſiſlhal ne le hvalo,
 Sad ſkrit poſluſha kaj sijalo
 Neumno, kaj uméten od nje pravi.

Pred njò l' kopiti zhevlar fe ſtavi,
 Ker ogleduje dretar obnvalo,
 Jerumenov [miſli] meni²⁾ de imá premalo;
 Kar on ozhita koj Apël popravi.

Ko pride drugi dan moj³⁾ moſh kopitni,
 Nameſt' iti naprej po ſvoji poti,
 Ker zhevli ſe pogòdi mézh fe loti;

Saverne ga obrasnik incnitni,
 In tebe s' njim, kdor nap'zhan ſi ozhitar
 Reközh: le zhevle ſòdi naj Kopitar!

Dr. Preſhèrn m. p.

Od oblike, v kateri sonet danes poznamo, se ta inačica na več mestih razlikuje; skoraj popolnoma pa se krije z inačico, ki jo je poslal Prešeren Čelakovskemu. Poleg nekaterih ločil in naglasov, označbe polglasnika v besedi »nap'čen« ter nedoločne oblike »umeten« namesto »umetni« sta bistveni razliki samo v 3. vrsti, kjer manjka beseda »zvesto« (oziroma »vse vprek« končne izdaje), ter v 10. vrsti, kjer stoji namesto poznejšega »deb' žel« nedoločnik »iti«; »kdor« v predzadnji vrsti se od zapisa Čelakovskemu, ki ima na tem mestu »ki«, sicer tudi razlikuje, krije pa se s končno izdajo. Zanimiva je od teh razlik prva: ako ni nastala samo slučajno, na ta način, da je pesnik izpustil besedo pomotoma med pisanjem, bi imeli tu drugi primer, da enajstereu Prešernovega soneta manjka en jamb.

Izvod, v katerem se pesem nahaja, ima na notranji strani prednje platnice še sledeče Prešernovo posvetilo: »Gospodu Slomšk'ku v' spominj prijasnosti Dr Prešhèrn m. p.« Datumu ni niti pod posvetilom niti pod pesmijo. Ni pa dvoma, da je poklonil pesnik knjižico kralju po izidu, in sicer osebno: ko je 3. snopič »Čbelice« izšel, je bil Prešeren v Celoveu in že koncem marea 1832 je prosil od tam Čopa, naj mu Kastelic takoj po izidu pošlje štiri izvode, »um sie an hiesige Bekanntte zu verteilen.«⁴⁾ Eden od teh štirih izvodov je nedvomno ta, ki ga je prejel Slomšek, takrat spiritual v Celoveu. Da je opremil Prešeren poklonjeni izvod še posebej s pesmijo, in sicer ravno s sonetom o Apelu, v tem nam kakoga posebnega namena pač ne bo iskati; saj je bil sonet prvotno sestavni del knjižice in kakor že omenjeno, ga je pesnik le nerad žrtvoval. Ni izključeno, da je Slomšek, kateremu je Prešeren o stvari gotovo pripovedoval, sam izrazil željo, naj mu eliminirano pesem pripiše ter na ta način izvod izpopolni.

Od ostalih snopičev »Čbelice«, ki so se ohranili v Slomšekovi ostalini, nobeden ni bil poklonjen — vsaj posvetila nima nobeden —, zanimiv pa je četrti: je eden izmed tistih redkih izvodov, ki imajo Bürgerjevo balado »Cesar in opat« tiskano v metelčici.

²⁾ Nud prvotniin, a prečrtanim »miſli«.

³⁾ Vstavljeno nad vrsto.

⁴⁾ Prešeren, Zbrano delo 254.

Literarne predloge in paralele.

Janko Glaser.

XI. Majer — Slomšek (Lipold).

O nastanku znane Slomšekove pesmi »Veselja dom« je prvi poročal Fr. Kosar, in sicer sledeče: »Enkrat v god sv. Martina so obhajali bogoslovci IV. razreda godovno sošolca, in med pesmimi je nemška »od veselja« posebno dopadla. Bogoslovci bi jo radi zapeli po slovensko; urno liti edeu k špiritvalu (Slomšeku) in prosi za slovensko prestavo, in glej! predeu dve uri pretečete, jim jo prinesejo lepo poslovenjeno nazaj«¹⁾. Opozorila sta na to poročilo pozneje Lendovšek²⁾ in Ilešič³⁾, sklepaajo iz ujea, da je pesem prevedena iz nemščine, niti prvi niti drugi pa ni dognal o stvari ničesar novega in določnega.

Nekoliko gradiva nudi o tem rokopis, ki ga pod št. 934 hrani v svoji zbirki Zgodovinsko društvo v Mariboru. To je (nepopolno ohranjen) zvezek male osmerke z naslovom: »Svoljene pełmi is krajnlke zliibelize sbrane od Frau z Sorzhizla.«⁴⁾ V Duhovnlmizi Zelovlki v' leti 837. Beg. am 15/2 37.« V tem zvezku se med raznimi prepisi (od katerih jih je pet iz 2. snopiča »Čbeliec«) nahaja tudi naša pesem s sledečim naslovom: »Vefelje pełem s' uemflkiga prestavlena od G. Slomflbeka«. Prepis se — izvzemši par malenkosti — strinja z obliko, v kateri je pesem kot »Veselja dom« izšla eno leto pozneje v 2. natisu Abaelove zbirke. Na koncu je dostavil Sorčič še sledeči začetek napeva, obenem s pripadajočim nemškim in slovenskim besedilom:

Nemško besedilo se glasi: »Ich suchte die Freude bald hier und bald dort«. To je nov dokaz, da je pesem res prevedena iz nemščine, razen tega nam je v tem zapisu ohranjen prvi stih nemškega izvornika in začetek njegovega napeva.⁵⁾ Nekaj opore daje ta zapis tudi za datiranje prevoda. Tik pod njim, na mestu, ki je prvotno bilo namenjeno za nadaljevanje napeva, je namreč Sorčič zapisal: »Prüffung am 11. May 837 aus dem Windischen«. Tisto »Martinovo«, ki ga Kosar omenja kot povod za nastanek prevoda, torej ni moglo biti pozneje ko l. 1836. Možno pa je, da je bilo prav v tem letu; v šolskem letu 1836/37 sta med bogoslovci IV. letnika bila kar dva Martina, Martin Sevnik in Martin Mihelin, in zlasti za prvega, ki je bil takrat že posvečen, je verjetno, da so praznovali njegov god na slovesnejši način. Nedvomno pa je tudi, da prevod ni nastal pred l. 1832., ker bi ga bil drugače Slomšek gotovo objavil že v l. izdaji Abaelove zbirke.

¹⁾ Kosar Fr. Beseda v slavni spomin... Antona Martina Slomškega, 11.

²⁾ Slovec 1876, št. 98. — Na istem mestu je tudi omenjeno, da je elegija »Tužne solze na groblji samostana Zajčkega« posneta po Seidlju; ko sem pisal o tem v ČZN 1930, 211, mi to še ni bilo znano.

³⁾ Popotnik 1903, 276.

⁴⁾ Franc Sorčič je bil takrat hogoslovec l. letnika. — Življenjepis o njem gl. v Cerkv. priligi Slov. gospodarja 1883, str. 401.

⁵⁾ V kakem razmerju je s tem prvotnim nemškim napevom Slomškova predelava, o tem naj sodijo glasheniki.

Po naključju mi je pred kratkim prišel v roke tudi nemški izvirnik pesmi sam. Med knjigami, ki jih je poklonil l. 1931. Zgodovinskemu društvu upravnik N. Vrabl, se nahaja zbirka deklamacij, ki jo je 1818 ali 1819 izdal Theodor v. Sydow (naslovni list izvodu manjka!) — in v tej zbirki čitamo na str. 95—96 sledečo pesem:

Die Freude.

Ich suchte die Freude bald da und bald hier;
Wo find' ich ihr stralileumkränztes Panier?
Ich suchte sie lauge auf Bergen und Höh'n!
Hat keiner ihr freundliches Auge gesehn?

Ich suchte sie einsam im einsamen Thal,
Es sprangen die Quellen im sonnigen Strahl;
Sie strömten so lieblich, sie rauschten so licht —
Doch immer erblickt' ich die Freundliche nicht.

Sie sucht' ich beim Spicle, beim glänzenden Mahl,
Vergehens im kerzenerleuchteten Saal;
Sie suchte des Glanzes betrügliehen Sehein;
Wo werd' ich sie finden, wo mag sie wohl sein?

Drauf sucht' ich sie eusig im friellichen Hain,
Es schauten die Sterne durch's Dickicht herein,
Im dunklen Gehüsch die Nachtigall sang:
Doch sang sie nicht Freude — mir wurde so lang.

Nun eudlich erbascht' ich der Flüchtigeu Spur,
Am Ende des Dorfes auf blumigter Flur,
Da trieb sie mit Kindern ihr fröhliches Spiel,
Und hatte des Scherzens und Lachens gar viel.

O kehret ihr Tage der Kindheit zurück!
So rief ich mit Thränen befeuehtetem Blick —
Vergehens! — sie liess mich Verzweifcladen stelh'n!
Und nie hab' ich wieder ihr Auge gesch'n.

Maier.

Ali je podpisani Maier Georg Wilhelm Maier,⁶⁾ rojen 1759 v Nürnbergu, po poklicu župnik, umrl 17. maja 1802, s sredstvi, ki so mu na razpolago v Mariboru in Graden, nistem mogel ugotoviti. Končno je to tudi brez posebnega pomena: Slomšek je pesem gotovo zajel iz kake pesmarice⁷⁾ in za avtorja morda ni niti vedel; glavna mu je bila melodija.

Metrično je Slomščekova pesem posueta točno po izvirniku, kar je naravno in umljivo: saj je nastal prevod zaradi napeva, torej je moral ohraniti isto kitico. Tudi otožno občutje je v glavnem ohranjeno. V podrobnostih pa je predelal Slomšek predlogo popolnoma svobodno in po svoje. Iz prve kitice je razeu osnovne misli same

⁶⁾ Goedeke, Grundriss V, 415.

⁷⁾ Ali se je Sorčič, ko je zapisal: »... bald hier und bald dort«, zmotil, ali pa je imel na razpolago kako drugo inačico?

pridržal iz izvirnika edino »po hribih, dolinah«. Njegova druga kitica odgovarja vsebinsko Maierjevi tretji, vendar je zopet znatno izpremenjena, in sicer prav značilno: prenesena je, hi rekel, iz mesta, iz »dvorane, s svečami razsvetljene«, v naše kmetske razmere:

Te iščem za mizo, kjer dobro jedo,
Na plesn pri godcih, kjer sladko pojo.

V tretjo kitico je strnil Slomšek dve misli (polje, log), ki sta v izvirniku ukazani v drugi in četrti kitici. Dočim pa je opremil Maier oboje nekam na široko z romantičnimi rekviziti (žuboreči vrelci, zvezde, zročje skozi gosto šumo, slavec v mračnem grmovju!), se izraža Slomšek v preprostem in enostavnem tonu narodne pesmi:

Te iščem na polju, kjer rož'ce cveto,
Po logu zelenem, kjer pičke pojo.

Najtočnejše od vsch je posneta po izvirniku četrti kitica, ki odgovarja Maierjevi peti. Iz šeste (zadnje) kitice izvirnika je porabil Slomšek za svojo peto kitico misel o »letih otrok« in o solzah, podal pa jo je zopet docela po svoje. Čisto nanovo pa je dostavil svojo šesto kitico:

Le eno veselje še čaka na me,
V presrečni deželi, kjer mlado je vse;
Trpljenje v taisto deželo ne zna,
Le tamkaj je pravo veselje doma.

S to značilno, v »presrečno deželo« onostranstva uprto, pri Slomškemu mnogokrat se ponavljajočo mislijo je pesem, ki v izvirniku izzveni elegično, dobila tolažec in pomirljiv zaključek.

Če primerjamo vzporedne kitice med seboj glede izvedbe, moramo reči, da gre prednost Slomškemu. Njegov izraz je vseskozi naraven in stvaren, niti na enem mestu ne najdemo kaj takega, kakor je n. pr. Maierjev »strahlenumkränztes Pannier«. Obe sestavini začetnih kitic (pesnik išče veselje, a veselja ni) je Slomšek z adverzativnim »ali« in »pa« močno poudaril, obenem pa je spretno ustvaril med njima formalno ravnovesje s tem, da je vsaki misli posvetil isto število verzov. V tem oziru je Maier daleč za njim, v drugi kitici n. pr. naravnost začetniško neroden. Prav tako pa je nadkrilil Slomšek svojega vzornika tudi glede celotne zasnove pesmi. Dočim se vrsté pri Maierju misli tako brez načrta in brez notranje zveze, da je med drugo in četrto kitico, ki spadata vsebinsko skupaj, neorgansko vrinjena kitica s čisto drugačno vsebino, je Slomšek razvrstil misli vseskozi logično in naravno.

»Veselja dom« je značilen primer za način, kako je Slomšek tuje predloge oblikoval po svoje: dobil je od njih pobudo in vzel iz njih to, kar mu je prijalo, vse drugo pa je izpustil in nadomestil z lastnim; v našem slučaju je storil to v toliki meri, da je njegova prepesnitev bolj strnjena, bolj iz enega kova ter v večji meri vzbuja vtis resničnega in neposrednega doživetja ko izvornik sam.

*

Zanimivo je, da je isto pesem prevedel in predelal tudi savinjski pesnik J o ž e f L i p o l d. Ohranila se je v njegovi rokopisni ostalinii, in sicer v dveh zapisih; iz prvega je razvidno, da je nastala pesem l. 1849.

Njen začetek je posnet v glavnem po Maierju, konec po Slomškemu, vmes pa je vpletelih tudi par misli, ki so prav osebno Lipoldove. Kot bivši vojni kurat išče pesnik veselje med vojaki:

Sim šou med vojšake, sim videl dosi ran,
Ressalilane žlake, ga ni, je šlo v stran —

kot vnet lovec pa poje:

Grem k streleo na stajo, Jelenčka greši,
Od dima imam sinrajo, veselja pa ni.

Za Lipolda kot župnika, pa tudi za drastični način njegovega izražauja je značilna sledeča kitica:

U cirkvi pri naši, med pridgi ga ni,
Ko farmani naši, tud ptuic, dremle, spi,
Al pa na ošesc, de mot, šepeta,
Drug spol imu plese u misleh ima.

V celoti je pesem razblinjena (šteje 10 kitic!), mestoma prozaična in se nikakor ne more meriti s Slomškovim »Veselja domom«.

Iz vuzeniške zgodovine.¹⁾

J O S I P M r a v l j a k.

3. Ceh usnjarjev.

V 18. letniku graških »Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen« čitamo v Zahnovem članku o cehih na str. 106., da se omenja v neki vlogi marenbcrških usnjarjev leta 1660., da so njihovi statuti zgoreli; leta 1678. so na novo zaprosili pri vladi za potrditev skupnih statotov za usnjarje trgov Marenbcrga, Mute, Vuzenicc in Ivuka. Kaj je bil vzrok, da se stvar potem ni premaknila z mesta, ni znano, najbrž pomanjkljivosti v besedilu statotov, morda tudi formalne napake.

S to zadevo se je bavil na svoji seji dne 24. februarja 1692 tudi magistratni svet v Vuzenici. Tozadcvni zapisnik (U III. stran 55) se glasi v izvirniku:

»An Hent hat gemainer Markht denen Lederer Maistern zu Maruberg ain Attestation zur erhebung Neuer Khay. Freyheiten hinaus erthailt, wie dan von solcher ain Abschrift in der Ladit behalten worden. Mit disen austrikliichen Vorbehalt, das sich Herr Bartlme Poschanko in Namen der Samentlichen Maistern zu Maruberg obligiert, andermall Nicmals alhero mit Ihren leder zukhmenen, als an denen Frey-Kirchtagen.

Zengcu: Herr Richter, (sc. Hans Auan), Jacob Grass, Ledcrer, Blasy Galler, Hans Eysakh, Lederer, und Lienhart Teitschman, Gmainer.«

Iz navedenega zapisnika sklepamo (omenjene kopije izdanega atesta danes seveda ni več najti), da je pač bilo treba za pridobitev novih statotov tudi magistratnega dovoljenja prizadetih trgov; in da je bilo usnjarstvo tudi pri nas dobro razvito, o tem najholjšc priča dejstvo, da sta bila v takratnem vuzeniškem trškem svetu kar dva zastopnika usnjarjev.

Ko je bilo vsem predpisom ustrezno, je končno vlada potrdila nove cehovske statute na Dunaju dne 30. novembra 1695; podpisan je cesar Leopold I. Novi statuti imajo napis »Handwerksordnung der Lederer in Marenberg, Saldenhofen. Mauth und Eyleswald« in se nahajajo danes v posesti obrtnega društva v Lipnici.

¹⁾ Gl. ČZN XXVI, str. 110—114.

ki jih čuva tako skrbno, da ne dovoli niti vpogleda ali prepisa, dasiravno se listina, ki baje obsega 16 listov, Lipnice niti ne tiče.

4. Nekaj o vuzeniškem sodstvu.

Kako kompliciran je bil kriminalni postopek še konecem 17. stoletja, nam lepo priča naslednji primer.

Elizabeta Grihen je bila za lišno pri tržanu Primožu Riltarcu. Nekoč, ko je pospravljala (bilo je prve dni novembra), sta z gospodarjem grešila. »Erstlich etwas gewaigert, wie aber er gesagt, wollen uns disser Siudt schon entledigen. worauf mit Einander gesindiget, und öffter beschelien, wie dan er zu dissen Kluindt, so todt an die Welt khumen. auch wirkhlicher Vatter ist.«

Otrok se je porodil, kakor sklepamo iz zapisnika v dne 3. junija 1695, mrtev, in sicer najbrž proti koncu meseca maja. Trški sodnik je pozval, ko je za stvar zvedel, mater pred se in jo zaslišal, ker je sumil, da se je hotela plodu iznebiti in je bila sama kriva otrokove smrti.

Na tozadcvna vprašanja je mati odgovorila, da je sicer vzela še okoli pusta (v februarju) neko sredstvo (»ain Purgation eingenomben«), vendar je čutila, da je bil otrok še na cvetno nedeljo (27. marea) živ, da je le med porodom umrl. Pozvan je bil nato pred sodnika tudi Primož Riltare, ki je vse prav tako priznal.

Ali je potem sodnik oba zaradi suma odprave ploda ali zadužitve otroka zaprl ali jo je spustil na dom, o tem v zapisniku ni omenbe; pač pa vemo, da ju je tretji dan oba oddal grajskemu upravitelju »in das Schloss Saldenhoffen«. Nekam čudno se nam zdi, zakaj v vuzeniški grad? Deželna sodnija, v katere kompetenco je tak slučaj spadal, je bila že od leta 1621. na Puhentštajnu;²⁾ pač pa vemo, da se je takrat izločilo iz deželnega sodstva vuzeniško grajsko obmirje, ki so mu bile meje na severu Drava, proti jugu, zapadu in vzhodu pa ozemlje za $\frac{1}{4}$ milje hoda (ca. 2 km), torej nekako do Grašinskega lca (nasproti Sv. Petru) na zapadu, do Menika in Kanopa proti jugu in do vasi Sekožni, oziroma broda proti vzhodu. To ozemlje je torej uživalo na deželno-sodnem teritoriju neke svoboščine, katere, žal nikjer ni povedano. Ko je 1663 marenberški samostan kupil vuzeniško graščino, je v oni kupni pogodbi izrečno tudi omenjeno, da se proda z graščino tudi »obrigkheitliche Jurisdiction über den Marklit Undter-Saldenhoffen«. Kako daleč se je raztezala ta gosposka jurisdikcija, o tem zvedo iz zapiskov le malo; da je trg moral plačevati deželni davek v Gradec in razen tega tudi nekaj marenberškemu samostanu; to je razvidno iz še ohranjenih pobotnic, tudi, da so morali tržani za rohoto hoditi v grad pomagat pri lovu, prav iz gornjega slučaja pa vemo, da je bil grajski gospod tudi še v kriminalni jurisdikciji neka vmesna postaja. Soditi seveda tudi grajski upravnik takega slučaja ni smel, ker je bila kompetentna le deželna sodnija, zato moramo smatrati tudi to oddajo zločincev v grad (in tamkajšnje zopetno zaslišanje) namesto neposredne oddaje na Puhentštajn kot znak nekakega sodnega nadzorstva nad trškim magistratnim poslovanjem, ki si ga je vuzeniška graščina v zmanjšanem obmirju pridržala.

Zapisnik nam pove o zadevi le še, da sta bila Elizabeta Grihen in Primož Riltare pridržana tudi v gradu dva dni, tretji dan pa oddana deželski sodniji na Puhentštajnu (»sodan nachgehendts widerumb den driten Tag dureh des Marklits und Herrschafft Saldenhoffen Purkhfridt bis zu den drey Peimen in das Puhentsteinerische Landtgericht übergeben worden«).

²⁾ Glej Mravljak, Vuzenica II, 53.

O nadaljnjem razvoju zadeve ne zveemo nič več.

*

Da je pa vendar vuzeniški trški magistrat imel tudi popolne nižje sodne pravice kakor druge trške sodnije, o tem nam priča naslednji slučaj, ohranjen v zapisniku z dne 20. januarja 1695.

Neka Eva Hafler je pokradla pri Krašovcu v Slovincjgradu precej stvari, in sicer novo rdeče krilo, 1 par poletnih nogavic, 6 predpasnikov. »ain weiss Fesier (?) mit Spitzen, ain Perl mit gricn Corallen, 7 Maschen mit Pentern«, nadalje škatljico (»ain sgattl«!) z rdečimi in belimi koraldami, lepo ruto za vrat ter en tolar denarja. Tatico je prijel »Herr Aschauer, als Inhaber des Guetts Thumersfelden« in jo je predal trškemu sodniku. »Hieriber hat sie Eva mit Vorlegung und Bedrohung der Daumhstekli heklent«, — priznala je, ko so ji zažugali z lisico, skoraj vse, česar je bila obdolžena, le denarja je rekla, da je bilo samo 14 kr 3 š, in še to da je s časom porabila.

Kar se je ukradenih predmetov zopet našlo, se je vročilo Krašovcu proti plačilu najdenine (»ficrfang«) 72 š, ki je šla v trško blagajno.

Slovstvo.

Jovanović Slobodan: Vlada Aleksandra Ohrenoviča. Prva knjiga (1889—1896). Druga knjiga (1887—1903). Beograd 1929—1931. Str. 420 in 437. — Vštric z Ž. Živanovićevo izčrpano obdelavo te dobe in pa na podlagi še neizrahljenih izročil odstira avtor, odlični srbski zgodovinar, pogled v ozadja in razvitek ene najpotresnejših obdobj novjše zgodovine srbskega naroda. V osuutih obširnih poglavjih razklada ohsežno gradivo in razpreja tok dogodkov najprej do leta 1897. ob nekaterih prelomnih zgodovinskih dejstvih, kakor na primer razpor Milana in Natalije, 9. avgust 1892, 1. april 1893 itd. Iz prvega poglavja »Radikalni režim« izhajajo osnovne politične linije zakonodajnega, prosvetnega, cerkveno političnega, gospodarskega, vojaško-ter zunanjepolitičnega programa radikalnega vladstva. V zakonodajnem pogledu uveljavlja to vladstvo radikalne stranke po odstopu kralja Milana koncepcijo popolne nadvlade zakonodajne oblasti nad upravo in poudarek upravne decentralizacije, ki ima v občini kot osnovni državni in družalni celici svoje težišče; ta doba radikalnega vladstva pa pospešuje tudi prehod iz dotodanje izrazito policijsko birokratične državne oblikovine v tip državnega organizma, ki je docela ukrojen po srbsko-karško političnih vidikih. Na gospodarsko finančnem torišču izvaja radikalno vladstvo program, ki gre za podpiranjem domače industrije proti penetraciji tujega industrializma, za gospodarsko osvoboditvijo zemlje od tujstva in za uvavnoteženjem državnih financ, kar se naj doseže predvsem z navijanjem posrednih davščin. Zunanje politično pa znači ta doba radikalnega vladstva prelomen okret Milanove avstrofilije na eni ter Rističevega nihanja med ruskim in avstrijskim magnetnim poljem na drugi strani k odločni rusofiliji ter sočasno holgarofohiji na tleh balkanske politike.

Vendar je politično jasnost tega radikalnega vladstva, kakor izhaja iz Sl. Jovanovičevega prikaza, ter nizanje dogodkov motilo predvsem iroje okolnosti: predvsem vezanost vsode srbskega naroda na Avstrijo, ki je temeljila v tajnah Milanove politike leta 1882. in ki je avtomatično delovala ter se javljala tudi po Milanovemu odhodu — radikalnim voditeljem ni liberal Ristić, član gerentskega sveta, o tajnih ohvezah iz svojih političnih računov niti črhnil! — potem vedni konflikti med Milanom in Natalijo, ob katerih se je vodja radikalne stranke Nikola Pašić iz razlogov momentane poli-

tične konjunktore znašel na Milanovi strani in ki so od Natalijinega povratka v Srbijo dne 17. septembra 1889 pa do njenega nasilnega izгона dne 6., oziroma 7. maja 1891, ohromevali delo vlade, ter končno dogodki dne 9. avgusta 1892, ko pride radi Pašić-Rističevega nesoglasja glede zasedbe izpraznjenega mesta tretjega člana namestništva do vpostavitve homogene liberalne vlade, ki je pred in po izvršenih volitvah 25. februarja 1893 naskakovala radikalno strankarske postojanke ter razburkala zemljo do tolike mere, da so se na obzorju srbske politike jeli zbirati nevarni temni oblaki, ki jih je razgnal mladoletni Aleksander 1. aprila 1893 s skrbno pripravljenim državnim udarom in pa s tem, da je vodstvo državnih poslov prevzel v svoje roke. Na čelo vlade je postavil še mladoletni Aleksander svojega nekdanjega odgojitelja dr. Lazarja Dokića. V Aleksandru so bile politične sposobnosti; vendar je bila usodna v njegovem vodstvu državnopolitičnih poslov stalnost nekega nihanja in kolehanja, ki se odraža v nekaterih značilnih potezih njegovega značaja: v prvem letu svoje vlade je stal pod vplivom L. Dokića; v času od konca 1893 do pomladi 1895 prevlada očetov vpliv, odlej pa do jeseni 1897 vpliv matere Natalije, dokler ne pride ponovno pod Milanov vpliv. Refleksi tega nihanja in omalovanja pobliskavajo tudi na političnem ohorzu, kajti Milan je predstavljal dvoje programov: v zunanjepolitičnem oziru avstrofilstvo, notranjepolitično pa protiradikalizem, dočim je Natalija utirala pot rusofilstvu v pogledu zunanjepolitične usmerjenosti ter spravi z radikali na notranjepolitični fronti.

Politični odsevi teh številnih Aleksandrovih preobratov in preokretov se očitavajo v času do jeseni 1897 v številnih sprememlah notranje in zunanjepolitičnega kurza. Stranka za stranko se vrsti v vodstvu države. Do septembra 1893 veže Aleksander svojo usodo z radikalno stranko, da se prilepi nanj naznačba »radikalnega kralja«. Ob razgovorih na opatijskem sestanku z očetom Milanom se porodi Simićeva nevtralna vlada, ki razganja radikale ter ukine ustavo iz leta 1888., nadomeščujoč jo z ono iz 1869. Ob heterogenosti naprednjaško-liberalnih strankarskih interesov, ki so po izločitvi radikalov iz politične arene trčili takoj skupaj, se naenkrat lomi Aleksandrova in Milanova momentana istost notranjepolitičnega gledanja; ta razklanost, ki je zavezala sredi dveh strank in dveh »kraljev«, je pogoltnila drugo Nikolajevičevo nevtralno vlado, kateri sledi Hrističeva, ki je pri volitvah 7. aprila 1895 liberalne matodane čisto zmlela ter tako pripravila teren za sestavo homogene naprednjaške vlade s S. Novakovičem na čelu. V ozadju tega zopetnega notranjepolitičnega preokreta je ponoven razhod Aleksandrov in Milanov ter približanje materi Nataliji, s katero se je bil sestal v Biaritzu januarja 1895. Natalijinemu povratku v zemljo decembra 1895 sledi zopet radikalna vlada s Simićem na čelu, ki naj izvrši predvsem dvoje nalog: da izmiri kralja in radikale ter da izvrši potrebne priprave za spremembo ustave. Od začetka se je zdelo, da ho Simić z unnoštvoim kompromisov izvedel svojo nalogo z uspehom do kraja. Oblika državnega ustroja je bila tedaj nekaj med tipom policijsko uradniške ter strankarsko ljudske države; sestava vlade ni bila stoudstotno radikalna, pač pa je bila politika, ki se je izvajala, pretežno v skladu s programom narodno radikalne stranke; v sferi odločevanja se je bilo ustvarilo posrečeno ravnotežje sil — na eni strani »poradikaljeni« Simić, ki načeluje vladi, na drugi strani pa najtipičnejši predstavnik radikalne stranke Nikola Pašić, ki je predsednik parlamenta.

Toda sredi tega snovanja Simićeve vlade je zopet zarezala cezura — Aleksander se je iz malenkostno osebnih razlogov, ker ni Natalija privolila v njegovo poroko z Natalijino dvorjanko Drago Mašinovo, nagnil zopet na Milanovo stran. Oktobra 1895 se je zopet pojavil v Beogradu, v političnih Aleksandrovih tirih so prevladale zopet druge smeri. V tem trenutku je bilo konec Simićeve spretno politične ekvilibraže.

V drugem delu nadaljuje Jovanović s tolmačenjem Aleksandrovih dni do njegovega tragičnega konca maja meseca 1903. V tej knjigi je avtor izpopolnil dosedanje izsledke v

Aleksandrovi vladi, ki jili je izkazala številna zgodovinska literatura, ki jo Jovanović uvo-
doma navaja, z različnimi ustrnimi sporočili, ki jili je bil zbral, pripravljajoč izdajo te po-
menljne zgodovinske knjige. V svojih izvajanjih je pisec objektivno tako napram Aleksandru
kakor vsem tistim sinerem, strujam in pojedincem, ki niso soglašali z načinom njegovega
vladstva.

Aleksander je nanreč smatral čas po padcu Simičeve vlade za ugoden, da pristopi k
uresničenju svojega političnega programa. Kaj je pravzaprav Aleksander hotel in nameraval,
je bilo videti takoj že v sestavi nove vlade z dne 11. oktobra 1897, ki ji načeluje Vla-
dan Gjordjevič. V vladi so sicer zastopniki starih strank, ki so pa bolj udani kralju
in dvornu nego voditeljem posameznih strank. Niti te politike so otipljive po izvršenih vo-
litvah 23. maja 1898 ter ob rezultatih teh volitev: v skupščino pride 112 liberalov, 62 napred-
njakov, 19 nevtralec ter 1 radikal. Po sestavi parlamenta sklepajoč je bilo na dlanj izločitev
radikalne stranke iz političnega življenja, ki sta jo Aleksander in Milan enako sovražila,
ter razvoj liberalne in uaprednjaške stranke, zlasti pa liberalne, kajti v parlament so prišli
liberalni ljudje, ki so bili veliko poslušnejši dvornu in vladi nego vodilnim liberalnim
politikom.

Politična smer kralja Aleksandra se je uveljavila po dejanskem razkroju starih
strank tudi na zakonodajnem polju. Udarec proti sistemu strank je predstavljal zakon o
izpremembi in dopolnitvi v zakonu o zborih in združenjih, v smislu katerega niso mogle
biti osebe, ki so prejemale pomoč iz državne blagajne, včlanjene v katerenkoli političnem
združenju. Ta določba naj bi državno uradništvo osvobodila strankarske pripadnosti, isto-
časno pa ga tem tesneje priklenila na vlado in dvor.

Vendar se je Aleksandru kmalu nudila prilika, da gre do zadnjega in da skuša popol-
noma uničiti tisto stranko, ki jo je z Milanom vred najhroj sovražil, Narodno radikalno stran-
ko. Na Ivanovo leta 1899. je nanreč počil strel, namenjen Milanu, ki je bil vrhovni
poveljnik armade. Aleksander je priliko spretno izrabil proti radikalni stranki, da jo po-
polnoma uniči, dolžeč njene voditelje krivde za atentat, dasiravno so se sledovi vsebolj
zgoščevali okoli ruske tajne policije na Balkanu, ki ji je poveljeval polkovnik Grahov.

Toda v tem trenutku se začne rahljati in majati Aleksandrov vladarski prestiž, kajti
za radikali je bilo Rusija, ki je umela povzročiti, da ni bil nikdo od osumljenih ter zaprtih
radikalnih voditeljev kaznovan. V zunanji politiki se vrstijo neuspeli, ki se oh usodnih
Aleksandrovih napakah kopičijo v pretčo nevarnost proti ohatoječemu političnemu redu.
Najusodnejša njegova napaka pa je bila, ko se je odločil, da se poroči z Drago Maši-
novo, žensko, ki ni bila v Beogradu na najhrojšem glasu. V tem hipu je imel proti sebi
vse, ki bi z njimi še mogel računati: vodilne politike je imel že zdavna proti sebi; sedaj
sr loči od sina še Milan, častniki od svojega kralja, ministri od svojega vladarja. Boge,
da se ni bila že nekoliko preje zapečatila Aleksandrova usoda, da mu ni v tej težki si-
tuaciji priskočila na pomoč Rusija, ki je s to potezo menila, da za trajno priklene Aleksandra
in Srhijo na svojo stran s tem, da je ruski car prevzel kumovanje pri poroki. Aleksander
se je predal svojem elementu: sin največjega avstrofila na srbskem prestolu
se v hipu afekta orientira rusofilsko.

Ta zunanjepolitična sprememba je imela tudi svoj notranjepo-
litični korelat. V ospredju so zopet radikali, ki jim ruska diplomacija največ zaupa.
Ta notranjepolitični preokret je prišel do praktičnega izraza ob uvedbi takozvane april-
ske nstave dne 6. aprila 1901 ter v sestavi Vujičeve vlade, ki so jo tvorili radi-
kali, deloma pa naprednjaki. Aleksander je bil na višku svoje izigravalne politične spretnosti.
Sedaj si je mogel biti v svesti, da je razhil vse stranke, kajti obstoj Vujičeve vlade je
vezal na sporazum med radikali in naprednjaki. S tem je dosegel razhajanje radikalne in
naprednjaške stranke, kajti del radikalov je bil proti sodelovanju z naprednjaško stranko
in proti vsakršnim razgovorom z Aleksandrom, tako, da se je odcepila neka skupina od

radikalne stranke in osnovala stranko samostojnih radikalov; na naprednjaški strani pa je bila zopet skupina, ki je bila udana Aleksandru, toda proti vsakemu sporazumu z radikali. Liberalc pa je itak razbil z režimom z dne 11. oktobra, ko je Andonovičeva skupina bila za dvorski režim, Avakumovič-Riharčeva pa proti. Sedaj pa je z Vujičevim režimom razkrojil radikale in naprednjake, ki so se razhajali pod vidikom sporazuma, oziroma sodelovanja. Izrazito narodno stranko radikalov pa je kaulil izigrati še z nedemokratskim bistvom aprilke ustave, ki je predvidevala uvedbo senata, ki naj užugava radikalno skupščino, in ki je odstranila politično odgovornost vlade pred parlamentom ter onemogočila narodnim poslancem, da li istočasno zavzeli ministrska mesta. Aprilska ustava je bila najočitnejši sosedek Aleksandrovih samodržstvenih teženj. Ti uspeli so hili samo navidezni, kajti na duu se je pripravljajl prevrat. Dogodki so se vrstili z nepričakovano naglico, ki jim samodržec ni hll kos.

Že itak omajani ugled kraljeve rodhine se zruši ob neuspelem Dragincm poizkusu lažnega poroda; vsepovsod vre. V strankah, ki so še držale Vujičev režim, ki mu pa v splošni zmešnjavi sledi najprej režim Pere Belimarkoviča, potem pa zopet samodržstvo in vlada generala Ciucarja Markoviča; vre v vrstah kraljevih ljudi, kajti Markovičev režim podpirajo še samo desnokrilni liberali, desnokrilni naprednjaki in dvorski radikali; vujičevci, pašičevci, samostojni radikali pod vodstvom Ljuhomirja Živkoviča, levokrilni naprednjaki in levokrilni liberali so se na mali znašli v najhujši opoziciji; vre v množicah; to kipenje je udarilo na dan v takozvanih marčunih dogodkih dne 23. marca 1903, ki so zaltevali 21 človeških žrtev; v Makedoniji se pripravlja bolgarski upor; Aleksander se je ponudil Bolgarom in Turkom, pa so ga na obeh straneh zavrnil, ker mu nikdo ne zaupa; vre v častniškem zloru, ki ne more mirno gledati, kakšnih nezakonitih protekeij so deležni Dragini bratje v vojski in pri razuli svečanostih. V častniškem zboru se pripravljajo odločilni načrti, ki pridejo Aleksandru na ušesa. V tej zleganosti je napravil Aleksander med svojimi napakami največje: zopet se obrne od Rusije in ponuja Avstriji ustvaritev novih odnosov med Srbijo in Avstrijo, ki naj bi bili slični kakor državuopravni odnosi med Saksonsko in nemškim cesarstvom; in končno se odloči celo proti Dragi, radi katere si je nakopal nesmrtno sovraštvo pri najbližjih, zhere okoli sebe ravno tiste častnike, ki so bili najodločneje proti Aleksandrovim poroki z Drago Mašinovo, in začne dopisovati z Natalijo, Dragino najneizprosnejšo sovražnico. V tej neverjetni hlodnji od ekstrema v ekstem ter sredi najraznovrstnejših načrtov o državnem udaru, vojni ter ločitvi zakona, ga prehitijo častniška zarota; v noči od 28. na 29. maj 1903 ga doleti z Drago vred in njegovimi maloštevilnimi najbližjimi maščevanje zarotnikov. Pod površino srbske kraljevine je dolgo hohuelo, kar je sedaj brulnilo z vao močjo na dan. Režima Obrenovičev je hilo konec. Ni bilo bitja Aleksandrove krvi, ki hi moglo oljokovati očetovo in svojo usodo. Srbska kraljevina je zaplula v nove smeri.

Živalino, izčrpno ter podrobno razkopava Jovanovič v obeh zvezkih svojega znamenitega dela na mnogih mestih še neraziskano ter neohdelano ledino. Bodoči zgodovinar bo mogel ob teli Jovanovičevih in drugih izledkih o tej dobi v genetičnem in geopolitičnem ožiru še marsikaj oavetliti ter pravilno označiti tiste gonilne sile, ki so diktirale razvoj kraljevine Srbije in ki so hile v nujno sovzročni zvezi ter posledice sočasnih svetovno- in balkanskopolitičnih trenj. Napram tem je Aleksander Obrenovič zares mogel biti samo slabič ter hrez moči in odpora. Toda to, kar se je zgodilo v noči 29. maja 1903, je bilo hrez dvoma v odločilni meri rezultat Aleksandrove politične kratkovidnosti ter njegovega neumešnega samodržstva, ki ni bilo niti najmanj v skladu z njegovimi političnimi sposobnostmi. Obrenoviči so bili vsi samodržci; toda Aleksander je bil med njimi najmanj sposoben, da postane največji samodržec. Nikdo si pred njim ni drznil izvršiti v desetih letih štirikratni državni udar. Bilo je sicer v Aleksandru nekaj političnega čuta in smisla; toda vse to je priklilo na dan ter se v poslednjem izmed Obrenovičev izmalčilo v holest

malenkostnega izigravanja, političnega kovarstva in spletkarstva, ki se je moralo nekega dne pri vseh onemogočiti. Njegovo izigravanje se je pričelo pri najsovražnejši mu politični skupini radikalov in se ni nehalo niti pri najožjlih političnih prijateljih in niti pri materi, očetu in Dragi, radi katere je bil vse riskiral. Ta metoda je bila temu manj primerna, da vodi Aleksandra do uspehov v borbi s strankami in zlasti z radikalno stranko. Morda se je Aleksander podzavestno vendarle zavedal, da je radikalna stranka glasnica smeri in programa, ki je bil z njegovim neformuliranim in morda samo podzavestnim v popolnem nasprotju. Tukaj je šlo za neizprosno borbo, za despotizem in samodržstvo na eni ter demointerese na eni in ljudske koristi na drugi strani. Aleksander Obrenović je bil v usodni zmoti, kracijo na drugi strani, za centralizem na eni in samoupravo na drugi strani; za dvorske če je menil, da so stranke škodljive za razvoj in napredek države; s tem, da je stranko za stranko razkrajal in lomil, je odvrnil vse od sebe. V usodnem trenutku, ko bi se bil lahko oprl na močno stranko, ki bi mu bila vračala zvestobo za zvestobo, so bili okoli njega samo drohci; najmočnejše politične osebnosti je pognal v vrste nasprotnikov, ker se je počutil najsrečnejšega sredi političnih mediokritet. Morda pa ga je ohladala boleost, sebi v zabavo izigravati sedaj tega in onega, sedaj to stranko, potem drugo, sedaj se opreti na Milana in kmalu potem na Natalijo ter končno izigrati vse skupaj s poroko z Drago Mašinovo. Toda takšna zabava je bila vsekakor predraga. Morda je bila njemu ta metoda hkrati cilj; v tem slučaju pa je bila ta metoda absolutno pogrešena in če je bila ta metoda višek njegovih političnih sposobnosti in vrlin, potem so bile te vrline odmerjene po tako pičlih merah, da so bili dogodki v noči od 28. na 29. maj 1903 hrez škode za nadaljnji razvoj srbske kraljevine.

Fran Vatovec.

Ramovš Fran: Dialektološka karta slovenskega jezika. Ljubljana. Založila rektorat uni-
verzje Kralja Aleksandra in J. Blasnika nasl. univerzitetna tiskarna. 1931. 4°. 72 str. + ena
priloga.

Na koncu tega odličnega dela avtor v njem podano klasifikacijo slovenskih dialektov skronimo imenuje »le začetno skico, nekaj koncept«. V glavnih ohrisih, pravi, je hotel zarisati različnost slovenske dialektizacije in razbistriti nejasne pojme, ki jih ima današnja slavistična znanost o slovenskem jeziku in njegovih dialektih.

In koliko stvari je bilo treba razjasniti, razbistriti! Ker je dialektična slika slovenskega jezika tako pisana, so bili dosedaj nazori o slovenskih dialektih v slavistični znanosti tako megleni. Prej je vsak raziskovalec stremel za tem, da določi dve dialektični skupini, ki sta se potem dalje razcepili v posamezna narečja. Pri delitvi slovenskih dialektov so upoštevali zdaj ta, zdaj oni pojav, ne da bi ž njim mogli opravičiti način delitve, ali pa so se morali omejiti na golo naštevanje nekaterih izoglos in na površno, približno lokalizacijo. Tako Kopitar, Miklošič, Oblak, Glaser, Banduin de Courtenay. Po svoji zamisli pravilno in tudi pri izsledku in pregledu temeljito študijo je napisal le Izmail Sreznjevski l. 1841.

Kljub temu, pravi Ramovš, moremo reči, da problem klasifikacije dialektov slovenskega jezika doslej še ni bil načet.

Dialektov z ostro začrtanimi mejami namreč sploh ni, izraz »dialekt« je pravzaprav samo pomožen izraz. Ostro začrtane meje so lastne le jezikovnim, dialektičnim pojavom, posebnostim. Dva različna jezikovna pojava pa nikoli nimata prav iste zemljepisne obsežnosti. Večkrat se obmejne črte tega pojava močno približujejo olmejnim črtam onega, in če bi takih primerov bilo na istem ozemlju več, tedaj bi še mogli in smeli govoriti o dialektu. Ohmejne črte jezikovnih pojavov pa se zdaj križajo, se na neki progi spremljajo, tu pa tam celo sovpadajo, se zopet med seboj oddaljujejo; pojavi, ki imajo isti vznik, dosegaajo različnen obseg, včasih je bila pozitivna sila gibanja analogija, imamo pa še besede, ki niso nič drugega kot dialektične izposojenke. Da pa avtor kljub vsenu temu sme in more govoriti o dialektih, ga opravičuje dvoje: 1. vsak dialektičen pojav je na neki točki nastal in se od

tam širil zdaj bolj zdaj manj; še nain je znan njegov obseg, lahko slutimo, kje je njegovo središče, kje razvijalo ognjišče; 2. za vsakega člana neke jezikovne skupine eksistira nekaj, kar mu pravi, da je njegov govor iz tega dela, onega člana pa iz onega dela skupnega jezikovnega ozemlja. Kriterij je torej splošni akustični vtis govora, ki ga določa različna barva vokalov, različne artikulacijske nianse, različen ritem in tempo govora, intonacija, melodija, način artikulacije itd.

V tem smislu rabi Ramovš izraz »dialekt«, na tej bazi je določil meje posameznih dialektov. Vsak dialekt je definiral na ta način, da je določil njegove posebnosti. Črte posameznih se na neki način grupirajo, zdaj bolj plastično, zdaj bolj medlo, kar je za klasifikacijo dovolj. Pri sestavi te karte je upošteval nad 1000 lingvističnih pojavov in njihov obseg. Sproti je tudi upošteval skupnosti med posameznimi dialekti, določal njihovo sorodstveno razmerje, sledil po razvojnih jezikovnih gibanjih premikanju ljudstva, zasledoval kolonizacijo slovenske zemlje, sploh fakta historične geografije in geomorfologije. Tako nam razširjenost (ali skupnost) lingvističnih potez, ki je plod prometa, oh strani zgodovine slovenskih pokrajin in strukture tal naše zemlje postane razumljiva in jasna. Na ta način je razdelil Ramovš slovenski jezik na dialektične skupine, dialekte in govore (podnarečja), kakor nam jili kaže karta in kakor jih je naštel na str. 23. sl.

Osnovnih tipov šteje avtor sedem: 1. panonski na severovzhodu slovenske zemlje; 2. štajerski v coni Pohorje—Bohor; 3. koroški; 4. gorenjski; 5. dolenski; 6. ravtarski; 7. primorski (na Krasu in oh zapadni meji slovenskega jezikovnega ozemlja). Nekako po sredi slovenskega jezikovnega ozemlja v smeri od severa proti jugu teče pas, preko katerega so obojestranski dialektični sosedje le rahlo med seboj povezani. S tem, da je določil v slovenskem jeziku sedem osnovnih dialektičnih tipov in da je pri opisu geografske ploskve posameznih narečij omenil, kakšno razmerje vlada med posameznimi sosedi, je pripravil že tudi pot za razmotrivanja, ki naj pokažejo, kako je prinet širil lingvistične inovacije in ustvarjal dialektične skupnosti.

Če tudi je slovensko ozemlje tako malo obsežno in čeprav Slovencev po številu ni mnogo, združuje ime slovenskega jezika toliko dialektov, da kar obstrniš, ko se zagledaš v to karto. Najbolj pisana je dialektična razčlenjenost slovenskega jugozapada. Vso to pisarnost slovenskih dialektov so povzročile naravne, politične, cerkvene meje, ki so razbile Slovence v veliko število majhnih edinic. In v teh edinicah se je jezikovni razvoj vršil po svoje.

Z dialektološko karto slovenskega jezika je Ramovš podal naziranje o jezikovni diferenciaciji, kakor pravi na str. 60., o eksistenci dialektičnih pojavov, o pojmu »dialekt« in »meja dialekta«, vse to pa na osnovi ugotovitve obsega najrazličnejših lingvističnih faktov. Podrobno karakterizacijo slovenskih dialektov ho objavil drugje, o rezijanskem dialektu je že napisal izhorno razpravo »Karakterizacija slovenskega narečja v Reziji« v Časopisu za slov. jezik, književnost in zgodovino, VII, str. 107. sl. Kratko zgoščeno karakterizacijo posameznih dialektov pa najdeš k tej karti v njegovem članku »Slovenački jezik« v Stanojevičevi Narodni enciklopedaciji SIIS, IV, str. 196. sl.

Ramovševa »karta« nam posredno prikazuje, kako se je vršilo prodiranje in naseljevanje Slovencev, v kakšnih odnosih so bile posamezne slov. pokrajine med seboj. Dialekti nam kažejo v ono davniino, o kateri nam zgodovinski viri malo ali prav nič ne povedo. Vse izpremembe v jeziku so hile spočete po času, različne razmere tega ali onega značaja pa so jim usmerjale pot. Zemljepisne, politične, cerkvene in druge razmere so že od vsega početka med seboj tako delovale in učinkovale, da je nastalo na slovenskem jezikovnem ozemlju sedem razvojnih smernic. Te usmerjevalne razmere, ki še do danes stalno in živo delujejo in ki jim je čas dodajal vedno še novih, so rodile današnje veliko število dialektov. Ta karta nam kaže živo življenje slovenskega jezika od naselitve Slovencev v Alpih do današnjih dni.

Hribcnik Franc: Mesto Šoštanj. (Geološki uvod. Odmevi zunanjih dogodkov. Grad Katzenstein. Grad Forhtenc. Šoštanjski gradovi. Marovski grad. Razni zemljiški gospodje.) Šoštanj 1932. Samozaložba. 86 str.

Kakor prvi zvezek Hribernikovega »Šoštanja«, tako ima tudi pričujoči drugi zvezek značaj kronike. Avtor podaja v njem sliko posvetnega fevdalnega Šoštanja, zgodovino trga Šoštanja pa je prihranil za prihodnji, tretji zvezek.

V prvem poglavju si je avtor postavil pretežno nalogo, da poda geološki nastoj Šaleške doline; tu li se na vsak način moral ozreti po deželopisni sliki pokrajine, kakor jo je v drugem primeru podal n. pr. R. Savnik za Celje. Drugo poglavje (Odmevi zunanjih dogodkov) pa li kazalo strniti z naslednjimi, v kolikor imajo zunanji dogodki zvezo s Šaleško dolino. S tem bi bila cela knjiga enotnejša in preglednejša. Sedaj pa manjka zlasti prvina dvema poglavjema zveza s Šoštanjem samim, oziroma s Šaleško dolino, nadaljnjim poglavjem pa manjka zopet zveza z zunanjnimi dogodki. Za zadnje je poselmo škoda, ker je avtor zbral v nadaljnjih poglavjih obilo lokalnozgodovinskega gradiva, za katero mu bo hvaležen vsak zgodovinar in za katero bi mu bil hvaležen še bolj, ako li avtor navedel vire, iz katerih je črpal navedene podatke. Obojemu bo krivo predvsem to, da je avtor uporabljal kronikalno metodo, in pa, da je izločil iz pričujočega zvezka zgodovino trga Šoštanja. Avtor deli gospodski Šoštanj od moščanskega, radi jasne zgodovinske slike pa li storil boljše, ako li oboje združil in združeno snov razdelil po kronoloških enotah v dva zvezka.

Cilj dela je zgodovinska slika Šoštanja. Kakšna bo ta, o tem bo mogoča končna sodba šele, ko izide tretji zvezek. Oh tej priliki izpregovorimo tudi o podrobnostih.

Franjo Baš.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Odkritje spominske plošče na Aškerčevem domu v Rimskih Toplicah. Za dvajsetletnico Aškerčeve smrti je profesor mariborske klasične gimnazije Anton Oven sprožil misel, da bi se na pesnikovem rodnem domu vzdala primerna spominska plošča. Na željo inicijatorja je izvedbo načrta prevzelo Zgodovinsko društvo v Mariboru. Osnova se je v ta namen poseben odhor, v katerega sta se razen prof. Ovena in treh zastopnikov društva (Fr. Baš, J. Glaser, N. Vrabl) kooptirala še odvetnik in književnik dr. M. Šmuderl ter ing. arh. J. Černigoj. Načrt za ploščo, ki predstavlja kombinacijo marmorja in hrastovine, je izdelal arhitekt Černigoj, ki je tudi sam nadziral njeno izvedbo in vzidavo.

Odkritje se je vršilo 12. junija. Ker je prošnja za četrtinsko vožnjo bila odbita, ponovna prošnja za polovično vožnjo pa ugodno rešena šele zadnji dan pred proslavo, žal ni bilo časa za primerno razglasitev; kljub temu je bila udeležba zadovoljiva, predvsem iz Ljubljane, Celja in Maribora. Med gosti, ki so došli k proslavi, naj hodo posebej omenjeni: rektor ljubljanske univerze dr. A. Šerko, vsenč. profesor dr. Iv. Prijatelj s številnim zastopstvom slovanskega seminarja, književnik Juž Kozak kot zastopnik Slov. Matice in Društva stvov. Ispolovec, novinar B. Borko kot zastopnik Vodnikove družbe, Aškerčeva osebna prijateljca Fr. Govekar in P. Žmitck, razen tega razni zastopniki oblasti in tiska. Udeleženi iz Ljubljane, ki so došli že par ur pred proslavo, so si v tem času deloma ogledali pokrajino ter obiskali dom pesnikovega brata Mibe, deloma pa posetili Aškerčev prvotni dom v Glohokem, od katerega je ohranjenih le še nekaj razvalin.

Proslavo samo je vodil Aškercov rojak dr. M. S n u d e r l, ki je v imenu Zgodovinskega društva namesto odsotnega predsednika pozdravil navzoče, zlasti predstavnike znanosti, književnosti in oblasti. Za njim je izpregovoril Janko G l a s e r :

»V tej hiši, ki smo se danes zhrli ob njej, je bil doma Anton Aškerc, eden najboljših svojevrstnih slovenskih pesnikov. Tukaj iz tega zatišja je zrastel — in tukajšnja zemlja je dala njegovi rasti začetno in odločilno smer.

Petra, slikovita je ta zemlja, hogata na kontrastila, polna živih harv. Strma pohočja ostro zarisanih stožcev očrtujejo obzorje, z značilnim skalovjem sredi zelenja, z belimi cervkvicami na vrlovih, jarko delčča solnce in senco. Nič mehkojnega, nič zahrisanega, vse ostro in jasno. Tako daleč, da hi zemlja v sinji neskončnosti se izgublja v nebo, tako daleč svet tukaj ne sega: prehlizu, preotipljivo ga odrezujejo obrisi hribovja, razstavljenega naokrog. Ves, kolikor ga je, se kaže v svoji neposredni konkretnosti, hrez nadilna nestvarnosti ali nadstvarnosti.

Ali ni verno tak v svojih pesmih tudi Aškerc? Kako sočna in živa je njegova heseda, kako ljubi kontraste, slikovitost, pestrost! Nikoli mu čilim, v kateroga tke svoje misli, ni pester dovolj. »Koliko hvaležnih prizorov, krajin etc. — vzklika v nekem pismu — vidim na vseh krajih. Kake krasne panorame gorā oh solnčnem zahodu ali vzhodu! Kako čudno mijansirane barve in tinte! Kak kolorit!« Žal mu je, da ni postal slikar, da hi v vsej prirodni svežosti in sočnosti mogel njeti barvitost sveta, pestrost življenja, ki ga ohdaja. In postal je slikar v hesedi. Slikar z naturalističnim čopičem Vereščagina, slikar jarkih harv, ostrih kontur, krepkih, dramatičnih prizorov.

Ta žeja po barvitosti in jasni očrtanosti, ki je neutočna ostala v njem pač že izza mlada, ko se je tukaj, med tem zelenjem, tukaj, s telh ohronkov napajal z lepotami harv in obrisov — ta žeja je pri Aškercu mnogo več ko samo slučajna zunanost, mnogo več ko samo slučajna značilnost ohlike. To je osnovna črta njegovega listva, potekajoča prav iz temeljev njegove duševnosti, iz njegovega odnosa do sveta, iz načina, kako pesnik svet gleda in kako ga vrednoti. Gleda ga docela konkretno, v njegovi neposredni resničnosti in snovnosti — in v vsej tej resničnosti in snovnosti ga tudi ljubi. Njegovo oko ne išče »zarje onstranske glorije«, v tukajšnji svet je uprto, z lepotami tega sveta hoče ntešiti svojo žejo. Odtod njegov večni nemir, ki ga goni v svet, odtod njegovo hrepenenje po vedno novih, vedno daljnejših zemljah, njegova ljubezen do eksotičnega Vztoka. Činholj samotarsko, čimbolj pusto in enolično mu poteka njegovo lastno življenje, njegovo o s e l n o življenje, najprej kot samujočemu kaplanu, v poznejših letih v zagrenjenosti staranja in literarnih preprirov, temholj neugasljiva je v njem žeja po solncu, po luči, po barvitosti. Pisane perzijske preprirove si prinaša domov s potovanja, da mu oko nživa oh njih, se napaja z njihovo lepoto. Vse njegovo hotenje se steka v en sam smoter: čim več objeti sveta, ki je tako pester in bogat, ki mu je tako ljub in drag, ki mu je — vse!

Naravno je, da je pesnik s takim odnosom do sveta bil bliže epiki ko liriki, bil bliže misli ko čuvstvu, bliže satiri ko elegiji. Kdor tako ljubi svet v njegovi zunanji pojavi, kakor ga je ljubil Aškerc, tistemu je bližja življenje, ki vrvi in polje okoli njega, ko tajne in subtilnosti človeške duše. Tako je Aškerc postal naš e p i k kat' eksoben: še do danes nedosežen pripovedovalec zgodh, ki jih jemlje hujne in pester, kjerkoli mu jih življenje daje: iz vasi in iz mesta, iz zgodovine in iz hajeslovja, od blizu in od daleč, veselo in žalostno — najrajši pa od tam, kjer so najbolj dramatične: iz razgibanih dolh prelomov in iskanj. Kjer si neizprosno stojijo nasproti sile in strasti, kjer »boj se hiže, kri se lije«, kjer utripuje življenje polno in krepko — tam je Aškercov svet. V tej neizčrpni mnogoličnosti epike — tu se svohodno, na široko in neomejeno izživlja njegovo nagnenje in njegova ljubezen do stvarnosti, plastičnosti in kolorita.

Ista ljubezen, ki je v svojem bistvu samo ljubezen do življenja, daje smer in barvo tudi Aškercu kot mislecu in borecu. Kakor je njegov pesniški pogled epski, obrnjen

v zunanji svet, tako je njegovo mišljenje in čutenje socialno, holj posvečeno sočloveku ko sebi. Ponižanin in razžaljenin velja njegova beseda: z gorkim srecem spremlja zapuščeno Anko, ko mora na tuje od doma, spremlja pod zemljo rudarja, ko gre na svoje težko delo; v pretresljivih slikah razgrinja pred nami horho za staro pravdo. Njegova pesem prva v slovenski knjigi brez olepšavanja odkriva socialno zlo, oznanja socialno misel. V protest se krči njegova pest, ko vidi svet, ta lepi svet, ki li naj sreče dom lil človeku, kako je izkrivljen od krivic, sebičnosti in zlobe. Za pravico, resnico in svobodo se hori, a ko vidi, kako majlana je pri ljudeh njihova veljava, v grotesknih podolah, z žolčem in porogom piše svoje satire. Preveč je včasih tega žolča v njem — takrat postaja pretrda njegova beseda, razglašena njegova pesem, le še odnev dnevnih hojnih klicev. A tam, kjer mu teče iz čistega, iz ljubezni, iz tiste gorke ljubezni, s katero je uavezan na svet — kako čudovito se tam s to ljubeznijo staplja pesnikova horhenost in volja du življenja! Tam njegova pesem ni fanatična ohtožnica — slavospev je, slavospev iz srca, ki se premagano od hogastva in lepote, vzliččno in udano ohenem, klanja življenju, kakor se mu klanja hog Višnu v indski legendi. Tisoč let je živel na zemlji, bil človek med ljudmi, z njimi delil žalost in veselje, up in hreznj, kakor oni čutil strasti, kakor oni grešil in se kesal, padal in vstajal; živel je, trpel je — sedaj je korce njegovemu tisočletnemu trpljenju, odprto mu je zopet rajsko mesto Dvarakam, zopet je sprejet med hogove. A kaj stori on? Znova se vrne med ljudi: med njimi se mu hoče živeti, kot človek živeti, horiti se, trpeti.

To je Aškerc. Tisti Aškerc, ki je kakor malo pesnikov pri nas glasnik žive življenske radosti, trpke v svojem jedru, a ravno od te trpkosti močne in zdrave.

S to afirmacijo življenja in s svojim zdravim realizmom je dal Aškerc naši pesmi nov zvok, ki ga v taki jakosti do takrat ni poznala. Moški, krepek, odločen. Morda se nikjer ne kaže to holj očitno ko v pesmih o domu in domovini, tem starem motivu slovenskih pesnikov. Aškerc ne poje elegij, ne toži, kakor so tožili pred njim — »Mi vstajamo!« se glasi njegova pesem, na hoj kliče in k odporu. Ista moškost in odločnost se izraža v njegovi ohliki. Ko se je pojavil v naši knjigi pod stariu kuezjim imenom Gorazd — kar je morda aluzija na materiu priimek Knez —, je glas slovenske pesmi bil silhek in izpet: razen Gregorčiča vse samo hrezzvočno in brezsočno epigonstvo. V to izčrpanost in brezharvnost je realistična Aškerčeva pesem zaplala kakor dotok nove, sveže krvi. Zapelo je v nji življenje samo. —

Kaj pesnika ustvarja in katere so sile, ki ga ohlikujejo — kdo li mogel in se drznil odgovoriti na to tako, da li povedal vse in razkril skrivnost do zadnjega? Zadovoljiti se moramo, ako se nam posreči razlirati vsaj najbolj vidne od teh sil, tiste, ki leže izven pesnika in od zunaj soohlikujejo njegovo rast. Pri Aškercu je ena od teh zunanjih sil-oblikovalk hrez dvoma lila njegova rodna zemlja. Iz sočnosti in plastičnosti te zemlje, sredi katere je preživel svojo mladost, je srkal v selu tisto svežo in zdravo moč, s katero je klesal pozneje halade in romane. Klesal nesmrtnost seli in svojemu domu.

Naj plošča, ki jo s tem odkrijem, priča, da je tukaj, iz te svojevrstne zemlje zrastel eden najholj svojevrstnih pesnikov slovenskih — Gorazd-Anton Aškerc.«

Po govoru je bila plošča odkrita, unakar jo je župnik-domačin J. Bohak v imenu župnega urada kot lastnik liše prevzel v varstvo. Poklonili so se nato pesnikovemu spominu še profesor dr. Iv. Prijatelj v imenu slovanskega seninarja, sreski šolski nadzornik Potočnik v imenu vzgojiteljev, profesor J. Kozak v imenu Društva slov. leposlovcev, ravnatelj J. Glaser v imenu mestne ohčine mariborske. Brzjavue pozdrave so poslali vseuč. prof. dr. Gojmir Krek, inspektor J. Wester, ravnatelj dr. J. Tomišček, Triglavani in Hrvatska Matica v Zagrehu.

Popoldne se je vršil v Rimskih Toplicah sestanek jugoslovanskih geografov — iz Beograda, Celja, Ljubljane in Maribora —, ki so se oh tej priliki zhrali, da ohravnavajo pravila o jugoslovanskih geografskih kongresih.

Poleg prof. Ovna in arhitekta Černigoja, ki sta bila — prvi kot inicijator, drugi kot tehnični izvršitelj — Zgodovinskemu društvu pri izvedbi načrta glavna pomočnika, so mu nudili svojo pomoč še sledeči: v denarju so darovali: dr. M. Šnuderl in trgovec F. Pinter po Din 250.—, dr. L. Boštjančič, dr. A. Juvan, trgovec R. Lenard, dr. Fr. Lipold in dr. V. Rapotec po Din 50.—, dr. Fr. Stamol Din 40.—, dr. M. Černič, dr. J. Leskovar in dr. I. Zorjan po Din 30.—, C. Bernhard, dr. J. Dernovšek, trgovec I. Koradžija, dr. K. Škapin in dr. M. Vaulnik po Din 20.—; Žensko društvo v Mariboru je oskrbelo za ploščo primcnen nagelj, trgovec Fr. Majer zavese, Mariborska tiskarna in Tiskarna sv. Cirila brezplačna valula, nar. poslanec V. Spindler pa je posredoval za dovolitev polovične vožnje. Vsem se Zgodovinsko društvo najlepše zahvaljuje, enako župnemu uradu v Šmarjeti, da je prevzel ploščo v varstvo.

Muzejsko društvo v Ptujju.

(Poročilo o društvenem delovanju od občnega zhora dne 13. maja 1931 do 27. aprila 1932.)

Adapcijska dela in arheološka raziskovanja. Zelo živahno je v minulemu letu društvo nadaljevalo žičenje križnih hodnikov nekdanjega dominikanskega samostana in delo se bliža svojemu koncu. G. prof. M. Sternén iz Ljubljane je mojstrsko restavriral močno poškodovane gotske freske v severnem in vzhodnem križnem hodniku, ki so v sedanjem stanju pravi zaklad muzejskih prostorov.

Pri adapcijskih delih za fotografsko temnico v zvoniku nekdanje dominikanske cerkve se je nepričakovano prikazala pod ometom nova, izborna ohranjena freska iz XIV. stol., predstavljajoča Zveličarja in nekega dominikanskega gvardijana z napisom: »Miserere mei Jesus«.

Tudi v minoritskem samostanu v Ptujju so pri popravilih ob levem križnem hodniku odkrili ostanke prav odličnih fresk z napisi iz XIII. stol. Po svoji sličnosti in kakovosti so zelo podobne dominikanskim freskam.

Druga arheološka raziskovanja so se omejevala večinoma na slučajnostne najdbe. Pri kopanju temeljev za palačo Kmetске posojilnice in hranilnice na prostoru nekdanje male kasarne so delavci zadeli na ostanke rimskih opek, posod, žar, mramornatih odlomkov, novcev; med temi je tudi denarius cesarja Trajana. Največjo pozornost je vzbudila najdba starega soda, zakopanega v precejšnji gluhini. Napolnjen je bil skoro do vrha z živalskimi kostmi, večinoma govejih. Na dnu tega soda se je nahajala poleg dveh predzgodovinskih žil ali nedovršenih lasnih igel koščena, prekrasno izrezljana rimska lasna igla z žensko glavico. Pronicanje talne vode je dviganje celega soda onemogočilo, vendar se je spravila celotna najdba v muzej. Čemu je omenjena najdba služila, je še nejasno.

Nadalje so našli na istem prostoru dve popolnoma ohranjeni glinasti posodici iz zgodnjega srednjega veka ter še neko kamcnito, najhrž topovsko kroglo.

Na pol razpadlo in podrto gotsko okno na prizidku proštije so očistili in popravili ter ga rešili gotovega propada.

V gramozni jami na Zg. Hajdini, ob cesti Ptuj—Pragersko, kjer se nahaja ogromno rimsko grobišče, so delavci našli tekom leta precejšnje število rimskih predmetov, izmed katerih so popolnoma ali dohro ohranjeni sledeči: Odlomki velike amfore iz neke cesarske delavnice s pečatom IMP. AVGGR. Bila je ob najdbi še cela, a delavci so jo razdrobili na majhne kose. Na isti način so uničili mramornato ploščo z napisom in jo zasuli med gramozom. Nadalje so našli med kopanjem gramozu 2 velika glinasta vrča, nekaj manjših vrčev, skledic, lončkov, 1 krožnik, oljenko s pečatom in igralsko masko, manjšo posodico iz sive gline, okrašeno z vencem in končno dve veliki žari s kostmi. Tudi steklenih predmetov je bilo nekaj, kakor stekleničica za kapljanje olja, steklena skleda in 3 solznice. Končno

so delavci še našli lepo okrašeno bronasto fibulo in več železnih žrehljev. Vsi predneti so sedaj v muzeju.

Na Orniгови pristavi so pred leti našli glinasto posodico z dvema nataknenjema zapestnicama, lepo fibulo in navadno zaponko. Tudi ti predneti se nahajajo sedaj v muzeju.

Pri kojanju jame za bencinskih tank pred ptujskim magistratom so kopači našli odlomek rimskih opek, posod in večji odlomek rimskega nagrobnega spomenika nekega davkarja Avrelija Herm....

Druga notranja dela v muzeju. a) Pravkar preureja vrtnar z lepimi nasadi na gredicah notranji samostanski vrt ob križnih hodnikih. b) Gotovo največje delo v minulemu letu je bila restavracija slovitega gotskega Laihovega oltarja po g. prof. Sternenu. Stoletja je stal neopažen v temni krstni kapeli mestne proštjske cerkve. Bil je zaprašen, zamazan, skoraj uničen, sedaj pa stoji, očiščen in restavriran po mojstrski roki, kot pravi biser gotske umetnosti v refektoriju dominikanskega samostana. c) Nič manj ne zaostaja lesen gotski kip sv. Jurija, mestnega patrona, kiparsko delo s konca XIV. ali začetka XV. stol. Za oha znamenita gotska spomenika si je pridržala mest. župnijska cerkev lastniško pravico. č) Za model dominikanskega samostana se je napravila lična omarica iz stekla. d) Mizar je izdeloval za kipe raznih svetnikov, stoječih v križnem hodniku, za kip sv. Jurija in dve voščeni podobi pol steklom, lesene podstavke. e) Močno razhiti lončeni kip, najbrž sv. Miklavža je bil rekonstruiran. f) V fotografsko temnico so namestili elektr. rdečo fotografsko svetilko. g) Povečal se je pisarniški inventar z mizo in drugimi nujnimi potrebščinami. h) Da so hile freske obiskovalcem dostopnejše, so se premstile velike steklene omare in preuredile muzejske zbirke. i) Numizmatična zbirka se je izpopolnila z rimskimi novci raznih dob. G. drog. Poberaj je muzeju daroval benečanski 1/2 dukat in nekaj novejših novcev. j) Tudi zbirka vojnih odlikovanj se je primerno povečala. k) Galerija slik je vsekakor postala v zadnjem času prav odlična, a žal ni za njo nobenega primernege prostora ter tako ne nudi nikakega skupnega pregleda. Gotske slike so se sicer namestile na primernejši prostor. G. slikar Luigi Kasimir je daroval muzeju troje prekrasnih slik (radirank), ki predstavljajo Ptuj, svetišče v Paestumu in gledališče v Sirakuzi. Društvo je kupilo oljnato sliko iz Strahlove zbirke, prikazujočo Admont pred požarom (Fr. Barbarini). Končno še nekaj ptujskih slik, fotografij in fotograf. kopijo naslovne strani ptujkega mestnega prava.

Pomožitev knjižnice in arhiva. »Germania« XV. letu.; Mitteilungen der Numismat. Gesellschaft B. XVI.; Die Gallerien auf der Riegerburg I., II. in III. del.; Prirodoslovne razprave (Muzej. društvo za Slovenijo) I. knj. 1931; Dekanija Celje I. zv.; Narodna starina zv. 23, 25; Bouner Jahrbücher 117. zv.; Erinnerungen an die Orient-Eisenbahn (F. Raisp 1860), darilo g. Hellerja; Zbornik za umetnost. zgodovino X. letu.; Blätter für Heimatkunde I., 8., 9. in 16. letu.; Zeitschrift des histor. Vereins für Steiermark XXVI. letu.; Etnologie III. in IV. zv.; Archäologischer Anzeiger 1931; »Споменик« LXXI. zv. (darilo); Vodnik po zbirkah narodnega muzeja v Ljubljani; Časopis za ZN XXVI. in XXVII., 1.; Jahreshefte des österr. archäolog. Institutes B. XXVII.; Numismatische Zeitschrift B. 24; АРХАЕОЛОГИЧЕСКОЕ И ЭТНОГРАФИЧЕСКОЕ 2. zv.; Гласник етнографског музеја у Београду, књ. VI. (obe deli darilo Etnograf. muzeja); Le premiers habitants des pays yougoslaves (darilo g. uin. n. r. dr. N. Zupanića); Novci in medalje hana Jelačića 1932.; Slavonski hanovci 1897 (darilo Numismat. društva); Sv. Venancije, prvi biskup Solinski i mučenik duvanjski; Rasprava povodom 50-godišn. jubileja »Vjesnika za arh. i histor. daknat.« (obe deli darilo usgr. Don Bulića); Dohrovsky in slovenski preporod njegove dobe; Kirchenschmuck (skoro popoln); Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XII. letu.; Nepoznati broncan medaljon cesarice Faustine Senior 1928.; Ptujška šolska kronika deš. osnov. šole (rokopis); S. Povoden: Bürgerliches Lesebuch II. del (prepis izvršil A. Smodič); Trgovska knjiga iz l. 1825. (darilo ge. Fürst); Življenje in svet 1931 (darilo g. not. Skraharja); Bürgerrecht, Urkunde der k. k. Kammerstadt Pettau z dne 28. okt. 1837.; Wanderbuch des Johann Pletschka (darilo g. univ. prof. Sarie); Lovca XVIII.

letnik (darilo g. notarja Skrabarja); Alphabetischer Auszug von Siegel und Stempelgesätzen iz l. 1775.; nakup 50 starih slovenskih in hrvatskih knjig iz l. 1770 do 1860 ter nekaj starih nemških knjig; dve vabili ormoške čitalnice in slavnost. odhoda v Središču.

Druga darila in pomnožitev raznih muzejskih zbirk. Dva rimska novca ces. Gordijana in Trajana (srebro); spominska plaketa grofa Radetzkega iz l. 1859. (darilo gdč. Strohbach); mala srebr. avstr. hrabrost. kolajna ces. Fr. Jožefa (darilo učenca Frid. Zupaniča iz Hajdine); fotografija štaj. dežel. zbora (darilo g. Vošnjaka); fotografija rimskih izkopavanj na Panorami (darilo mestne občine); viničarski rovaš; srebrna nagradna kolajna za zgodovino Štajerske (nakup); bronast privesek sv. Franciška in sv. Antona Padovanskega; bronasta kolajna papeža Pija IX. (darilo učenca Avg. Repeca).

G. direktor dr. M. Abramič iz Splita je napravil natančen popis vseh že neohlavljenih rimskih spomenikov starega Poetovija s fotograf. posnetki ter je izvršil nekaj popravil na poškodovanih spomenikih.

Objave in predavanja V ČZN daljša razprava g. direkt. dr. M. Ahramiča »Natpisi iz Starega Poetovija«. Društvo je dalo članek ponatisniti v 200 izvodih kot dopolnilo za vodnik »Poetovio«. Ilustracija III. l. št. 5. (majska številka 1931) je prinesla nekaj člankov in slik o Ptujju. Tudi Slovenski gospodar (ilustr. priloga II. letn. 1931 številka 8) je objavil nekaj ptujskih slik. Mariborer Zeitung je objavila dva daljša članka: Der gotische Flügelaltar aus der Stadtpfarrkirche in Ptuj in Gotische Meisterwerke in Ptuj. Dalje je izšlo več krajših člankov v Jutru, Slovencu, Mariborer Zeitung i. dr. ob vsakokratnih priložnostnih najdbah.

Predavanja. Dne 8. dec. 1931 je predaval g. ban. konz. dr. Fr. Stelč iz Ljubljane o gotškem Laihovem oltarju v slovenskem in nemškem jeziku. Istega dne se je vršil občini zbor mariborskega Zgodovinskega društva v refektoriju Ferkovega muzeja v Ptujju. Ob tej priliki je poročal g. prelat dr. Fr. Kovačič o znamenitih rimskih in predzgodovinskih najdbah v Mariboru.

Muzejsko društvo se je udeležilo tudi Tujsko-prometne razstave v Ljubljani.

Odhorovih sej je bilo 6 rednih in ena izredna z Zgodovinskim društvom iz Maribora. Dopisov je bilo odposlanih 35, razen tega 12 vabil na odborove seje.

Obiski. Poleg mnogih šol bližnje in daljne okolice so stalni obiskovalci akademiki ljubljanske in drugih univerz, Zgodovinsko društvo iz Maribora, Muzejsko društvo iz Varaždana i. dr. Preobširno bi bilo naštevati mnogohrojne obiskovalce tu- in inozemstva.

Blagajniško poročilo. G. blagajnik prof. R. Kanduč poroča, da šteje društvo 200 rednih in 14 častnih članov.

Celokupni dohodki so znašali	45.261,— Din
Ostarek iz l. 1930/31 (prehitek)	1.973-97 Din
Celokupni izdatki	41.263-65 Din
Trenutno stanje v blagajni znaša	5.971-22 Din

Za revizorja računov sta bila izvoljena g. nadz. J. Gorup in šol. upr. U. Peček, ki sta račun pregledala, našla vse v popolnem redu ter predlagala, da se dá blagajniku in celokupnemu odboru absolutorij, kar se je tudi soglasno sprejelo.

Volitev novega odhoda. Za predsednika Muzejskega društva je bil soglasno izvoljen g. ravnatelj dr. Jos. Komljanec, za podpredsednika g. notar V. Skrabar, za tajnika učitelj A. Smodič, za blagajnika g. prof. R. Kanduč. Ostali odhormiki so gg. prof. Stiplovšek, dr. Šalamun in sres. šol. nadz. J. Gorup. Mestna občina ho šele naknadno določila v odbor svoje zastopnike.

V minulem društvenem letu so umrli člani gg. notar Kazimir Bratkovič, kom. svetnik Anton Jurca in hotelir Franc Osterberger. Slava jim!

A. S.

und St. Marein antretten, und wahrscheinlich, wenn Gott will, Pfingsten in Steiern feyern.

Um die Missionen im Slovenischen Lande nicht völlig aufgeben zu müssen, habe ich vor einen Verein slow. Missionspriester zu bilden. Hättest Du keinen Beruf so ein zeitgemäßes Amt zu übernehmen? Ich würde die Statuten(l) entwerfen, die Themata bestimmen, die Vorträge vertheilen, und wo möglich selbst mitziehen? Ich erwarte darüber Deine unverhollene Erklärung.

Angeschlossen einige Bogočastje für die Cillier Gymnasial-Jugend.
Veselo Alelujo od

Tvojega

Am 16/4. 51.

Antona m. p.

O p o m b e k 53. pismu: Na zadnji prazni strani je pripisano: 16. April 851 Pod tem: Jeretin bekomt (!) 50 fl für Pastoralbrief. — Med Slomšekovimi računskimi zapiski se je še ohranil Wiery-jev troškovnik o potovanju v Solnograd in nazaj z navedbo postaj, kjer sta kaj potrošila. Na potu tja so navedene naslednje postaje: St. Leonhard, Judenburg, U. Zeyring, Kirbacher, Rottenmann, Lietzen, Steinach, Mitterndorf, Aussee, Ischl, St. Ilgen, Hof. Nazaj pa: Hallein, Golling, Werfen, Hüttau, Rastadt, Schladming, Gröbming, Steinach, Lietzen, Trieben, Kirbacher, Zeyring, Judenburg, St. Leonhard. Potrošila sta 159 gl. 8 xr, Wiery je pa sprčel za pot 160 gl. Tako je še ostalo 52 xr. — Misijonska družba ni bilo društvo v pravem pomenu, ampak gotovo število gorečih duhovnikov, ki so s Slomšekom prirejali misijone po raznih župnijah. Med njimi je bil tudi Marko Glaser iz sekovske škofije. — Bogočastje je napisal dr. Jožef Muršec.

54.

Hochwürdiger Herr Abt!

Es wird vom Mädchenlehrer Herrn Anton Kodermann gerühmt, daß er ein sehr wohlerfahrener Weinbauer und selbst Besitzer eines Weingartens sei. Wir benöthigen für das Veliko Berilo za nedelske šole eine Vinoreja für Slovenien, d. i. Untersteier und Unterkrain berechnet, und diese Arbeit wünsche ich dem Herrn Kodermann anzuvertrauen. Die Vinoreja des Pfarrers Vertovc, dann die §§ XXI u. XXIII aus dem Triester Berilo, mit Berücksichtigung unserer Gegend kann zu Grunde gelegt werden. Das Manuscript dürfte nicht 12 halbbrüchige Bogen, und der Druck nicht 4—5 Druckbögen übersteigen. Habe die Freundschaft Herrn Kodermann dafür zu gewinnen. Die angedeuteten Behelfe werden ohnehin in Cilli zu finden sein. Die Lieferung würde ich bis Ende Septembers wünschen.

Den Herrn Krainz ersuche ich einen Rechnungsunterricht besonders über die verschieden artigen Münz- u. Geldsorten, über Maß u. Gewicht, und was für Wiederholungsschüler, die bald ins wirkl. Leben übertreten als Angemessen erachtet wird, zu verfassen, in einem Umfange von 3—4 Druckbögen. Nun wird an den(!) Berilo für die 2te Klasse gearbeitet. Das Manuscript des slow. deutschen Namenbüchleins habe ich vom Ministerium zurückverlangt.

Schulrath Rudmasch wünschet es zu revidiren und dann auf die Drucklegung zu dringen, indem er sich von der Nothwendigkeit zweisprachlicher Schulbücher überzeugt.

Die Consecration unseres Metropolitens ist auf den 1ten Juny l. J. verschoben; die Bullen von Rom sind noch nicht eingelangt. Demnach werde ich von 11ten bis 24ten des kom. Monathes Mai das Dekanat Gonobitz visitiren und erst in der Bittwoche meine Reise nach Salzburg antreten.

Daß bei Missionen heimische Priester den erwünschten Eindruck nicht machen, concedo; daß man Ordenspriester, weil sie die Welt nicht mag, beseitige, nego. Bei uns sind solche leicht beseitiget, weil wir solche nicht haben. Pfarrer Glaser wird uns in Ponikl mit seinem Anhang zu Hilfe kommen. Dich dürfte ein Vortrag treffen. Vale!

Dein

Am 29. April 851.

Anton m. p.

Opomba k 54 pismu: Na zadnji prazni strani ob zgornjem robu je pripisano: 29. April 851. Pod tem: Kodermann Vinoreja. Krainz Joh. Rechnungsunterr. — Kodermann je bil takrat učitelj na dekliški šoli v Celju.

55.

Verehrtester!

Dein Wunsch zur glücklichen Heimkehr ist viel zu früh gekommen, da die bewußte Consecration zum allgemeinen Leidwesen auf den 1ten k M. verlegt werden mußte. Demnach habe ich beschlossen am 10ten d. M. nachmittags von hier abzureisen, in Unterdrauburg zu übernachten, am 11ten die neue Kirche hl. Kreuz am Makotschnikberge zu consecriren, zu Weitenstein zu übernachten, am 12ten die Visitation in Skommern zu beginnen, und am 22ten in Stranitz(en) zu vollenden. Die Reise bewegt sich zuerst über St. Kunigund bis Tainach, dann über Lotsche Spitalitsch u. Gonobitz. Hoffentlich werden wir uns an irgend einer Station finden.

Über den Entwurf v. der rückfolgt, laßt sich derzeit nichts Bestimmtes) rathen; es muß für unsere Schulen [O] erst ein fester Boden geschaffen werden; worüber ich ganz Deine Ansicht theile.

Entweder muß der Staat den beweibten Schullehrern einen genügenden Unterhalt sichern, damit die Familie ehrlich leben könne, oder den Schuldienst wenigstens am Lande einem religiösen Orden überlassen, der vermög Gelübde zum Caelibate (!) und zur Armuth verpflichtet ist; alles Mittelding ist eine halbe Maßregel, die zu keinem sichern Ziele führt, und jede Schulbehörde in die beinlichste (!) Lage versetzt — zu pfuschen, keine tauglichen Candidaten zu bekommen, und die tauglichen noch zu verliehren. Wozu kostspielige Seminarier für Lehrer, wenn sie dann im Schuldienste am Hungertuche nagen. Paupertas est meretrix. — Der Staat scheint die Unterstützung

und Besoldung des²⁴⁾ Lehrpersonales der Kirche überlassen zu wollen, das Heft des Schulunterrichtes aber sich vorzubehalten. Wer die Arbeiter bezahlt, soll auch die Arbeit leiten.

Herr Schulrath hat auf meine Mitwirkung ein großes Vertrauen; allein ich auf den Erfolg gar keines, so lange die Hauptfrage nicht entschieden ist. Die Grundzüge der²⁵⁾ Präparanden-Anstalt sind gut; nur soll entweder eine Präparanden Anstalt allein — was jedoch bei dem Mangel an Unterhalt, und bei der Theurung besonders in Cilli — unthunlich ist, bestehen, oder sollen beide Präp. Schulen gleich auf zwei oder auf ein Jahr eingerichtet werden. So lange der Kurs in Cilli zweijährig, und zu Marburg nur einjährig bleibt, wird Marburg alle Candidaten an sich ziehen, nicht durch Herrn Terstenjak, sondern durch die kürzere Studienzeit. Eigene Lehrer sind ohneweiters nothwendig; sie müssen aber mit der Schulanstalt in inigster Verbindung bleiben, damit die Candidaten praktisch geübt werden. Longum iter per praecepta, breve per exempla. Die besten Lehrer sind und werden immer jene bleiben, die an der Hand eines gereiften Schulmannes herangezogen werden. Vor eigentl. Schullehrer Seminarien libera nos Domine! — Ich sehe die Nothwendigkeit ein das Volksschulwesen zu unterstützen, ich erkenne meine Pflicht u. wäre bereit nach meinen geringen Kräften Opfer zu bringen; allein solle die Volksschule der Kirche keine bessere Zukunft als die neu organ. Gymnasien versprechen — dann lasset uns die Kräfte für kirchliche Anstalten sparen. —

Aus dem Ganzen kannst Du Dir den Rath selbst entnehmen. — Der Präparandenfond steht zur Disposition.

Plura oretenus.

Dein

Am 4. Mai 1851.

Anton m. p.

Opomba k 55. pismu: Na predaji strani ob zgornjem robu je adresat pripisal: 4. Mai 851. Pod tem: Präparandenfach. — V pismu omenjeni Trstenjak je Davorin Trstenjak, ki je bil takrat profesor v Mariboru.

56.

Verehrtester!

Wenn Gott will, so reise ich am 11ten September d. J. bis Klagenfurt; am 12ten bis Görtschach auf Besuch des Fürstbischöfes von Laibach, am 13ten bis Laibach, am 14ten mit dem Abendträn bis Cilli.

Ich bitte mir abermals die gewöhnliche Wohnung einzuräumen, wo ich bis zum 21ten zu verweilen wünsche. Am 21ten hoffe ich die Reise mit dem Exhortator bis auf Videm zu machen, und am 22ten die Exercitien in Rann zu beginnen.

²⁴⁾ des < der

²⁵⁾ der < des

So lieb es mir sein muß, wenn sich recht Viele an den Exercitien theiligen, so befürchte ich sehr, daß die Unterkunft u. Verpflegung aus leicht begreiflichen Dingen kaum befriedigen werden. Bereits sind 53 Priester dahin angemeldet; ich erwarte vom Stadtpfarrer die Antwort, wie viele er unterbringen kann, um die übrigen etwa abweisen zu müssen.

Von Rann geht meine Reise nach Marburg, um mit dem Grafen Brandis wegen Einführung der Lazaristen das Ultimat abzuthun. Drei Seckauer u. etwa ein Lavanter sind entschlossen das Noviciat anzutreten, doch nur, wenn sie in der Lavanter Diözese unterbracht werden. Bereite mir vor die das Beneficium St. Joseph betreffenden Akten.

Nehme meine Reisekofer in Verwahrung, begrüßt von
Deinem

Am 10. Sept. 851.

Anton m. p.

(Na zadnji strani podoben naslov kakor pri 52. pismu.)

57.

Preljubi moj Matijal

Spodobi se in je tudi dolžnost osmi dan mojega srečnega dohoda v St. Andrež se mojemu kučagazdu lepo zahvaliti za varno streho in za lepo postrežbo, kakor za vso veliko skerb in poterplenje, katero si z revnem, rezočem bolnikom več od mesene dni imel. Rad bi Ti povernil Tvojo djansko ljubezn, toda na kako drugo vižo kakor z bolenoi [bo] posteljo. V ta namen sim poslal 22. t. m. tri mašne plajše v Mariborg, po gospodu Alojzu Kolleger Tebi po železnici doposlat. Ako jih še nisi prijel, oglasi se Kollegerju. Plajš sive barve nima priprave kelha; kupi višnove svile in daj dopraviti. Tudi obljubljenih sto goldinarjev B. N. prejmeš sv. Lizbeti v čast, ki je posebno skerbna pomočnica vbogih betežnikov bila. Prosim, da ji cerkvico prav čedno okinčite in dijakom ljubezen do hiše božje vnamete.

Le trije duhovniki Sekovfske (!) škofije so se k Lacaristom v Pariz namenili: Klaišar, Horvat in Žoher, in mislim da so ravno danes odpotvali. Angel Gospodov naj jih sprevaža. Naši vlastanci še od agajo, in kakor se vidi še niso prav pri volji.

Bote barali, kako se kaj meni godi? Hvalo Bogu, od dne do dne bolje. Pervo saboto se mi je bilo zhujšalo po merzli kopeli, katero sim bil poskusil. Zdaj rad jem, še rajše pijem, in bolje vino ko je, in več ko ga popijem, bolj dobro se počutim, ter se bojim, da bom cel pijanc prizoril. Spanje še ni presladko; alj vse po volji tudi biti ne more.

Povej mojo zahvalo g. dr. Kočevanju in zdravitelu Nekarman, pa tudi vsim Celskim prijatelom in dobrotnikom mojim, koje naj Bog ohrani
Tvojemu

St. Andrā am 24. 8^{ber} 851.

Anton u m. p.

O p o m b e k 57. pismu : V 56. pismu omenjeno potovanje Celovec—Ljubljana—Celje—Brežice je bilo za Slomška usodno in je bilo vzrok njegove razmeroma zgodnje smrti. Kaj se mu je zgodilo na potu, do današnjega dne ni jasno. V tem oziru najbolj merodajni Kosar se o tem ni natančneje izrazil. Pravi le (str. 270, 311), da je Sl. na potu preko Ljubljane nenadoma in zelo nevarno zbolel, da se je v Celju moral uleči v posteljo ter je več dni visel med življenjem in smrtjo. Dr. Medved bi bil o tej bolezni lahko zvedel kaj natančnejšega, ker je okoli l. 1900., ko je izšla njegova knjiga, živel več gg., ki so še Slomška osebno poznali. Njegovo poročilo (str. 78), da je v Celju zbolel na želodcu in črevesih, pa ni točno. Po Kosarju ga je holczen napadla že med potom in je v Celju moral v posteljo. V Slomškovi zapuščini je pismo nekega upokojenega župnika-homeopata, iz katerega je razvidno, da je njegova bolezen bila „hernia“. Takratna kirurgija ni znala popolnoma izlečiti take poškodbe. Slomšek je poznejša leta natihoma prenašal hude bolečine, ki so vtisnile bolestne poteze v njegov obraz, in se je nagloma staral. Končno je nastopila najbrž „inkarceracija“ in to je povzročilo njegovo smrt. Ni pa razvidno, kaj se mu je med potom zgodilo, da si je nakopal to bolezen. — O Klajžarju, Horvatu, in Žoherju gl. Napotnik, Obris . . pri Sv. Jožefu str. 21, 42 i. d.

58.

Verehrtester

Erhältst angeschlossen einige Exemplare des ergänzten viel durchkritisierten Malî Katehism. Auch der Ab(e)cednik za slovenske šole samt Buchstabier Tabellen sind fertig; ob auch in Cilli zu haben, mir unbekant (!). Krain scheint nach den Triester Schulbüchern zu greifen, die zwar wohlfeiler aber ohne Gratisbücher sind. Unser slowenisch-deutsches Namenböchlein wird demnächst herausgegeben zum großen Aerger der einseitigen Slowenen Parthei. Nun wünsche ich die Zusammenstellung des Berilo in Angriff zu nehmen, um mit Gotteshilfe [mit] damit bis kommenden Frühling fertig zu werden. Ich habe das Ministerium kategorisch gefragt, ob Hochselbes mit meinen Ansichten einverstanden, oder davon abgegangen sei?

Herr Pinter hat den Wunsch geäußert nach Sachsenfeld oder Peilenstein zu kommen; wird aber schwer mit der Erfüllung zufrieden. Die Pensionirung wird sich ohnehin verziehen, und der Austritt des alten Stroys kann mit 23ten April 851 erfolgen. Das Decanalamt wolle indessen die Pfarrsgemeinde auf das was folgen wird, aufmerksam machen, und sie auf den nothwendigen Bau vorbereiten.

Unsere Drobtince sind eben mit dem 8ten Bogen in der Presse. Sie bringen (die Gerlica) einen Kranz slowenischer Schullieder, worunter auch jene aus dem Sv. Opravilo za šolarje erscheinen. Da Lieder ohne Arien vergrabene Perlen bleiben, so wünsche ich auch die Arien lithographiren zu lassen. Ich habe die für sv. Opravilo der Cillier Schuldirection im Jahre 1846 überantwortet, und besitze solche nicht mehr. Besorge mir eine Abschrift von jenen Schulliedern; vielleicht besitzt solche Herr Krainz oder Kodermann, sobald als möglich.

Tüchern hat mehr Werber als die vacant(e) Domherrn Stelle; bisher von keiner besonderen Bedeutung. Hauptpfarrer Schuscha schiebt die ganze

Entlastungsarbeit auf seine Kirche, die ihm die Unkosten zahlen soll, und charakterisirt sich als ein fruges consumere natus. Mit der reichen Hauptpfarre scheint ihn der gute Geist verlassen zu haben; oder habe ich ihn nie recht gekannt. —

Mit Liebe

Dein

Am 2. 9^{ber} 851.

Anton m. p.

Opomba k 58. pismu: Pinter Matej je bil oskrbovalni kapelan pri iznemoglem polzelskem župniku Stroju. Podatke o obeh gl. Orožen III, str. 499. — O teharski župniji gl. op. k 49. pismu. — Dr. Val. Wierzy je l. 1851. postal solnograški kanonik, vsled tega je bilo njegovo mesto pri lav. kapitolu izpraznjeno.

59.

Verehrtester

erhaltest meinen Dank für die insoweit beigelegten Odiosen von W. Feistritz. Thurin kann um so weniger derzeit übersetzt werden, als er selbst angab die infame Klageschrift darum angestrengt zu haben, um so bald übersetzt zu werden. So eine Übersetzungsmethode darf nicht aufkommen. Die beiden Kläger und Geklagte sollen einander dulden lernen; sie haben ohnehin noch keine Geduld erlernt; ohne Schuld ist aber keiner.

Für Herrn Vlaga folgt angeschlossen der Monath [März] Jänner zur Bearbeitung der Legenden der Heiligen. Es hat damit keine Eile, wenn er nur bis Ende July k. J. damit fertig wird. — Auch ersuche ihn in meinem Namen, daß er uns für die Drobtince aus den Olmützer Ord. Kurrenden das(!) Bratovšina detinstva Jezusovega — Verein der Kindheit Jesu bearbeiten wolle. Du wirst jene Kurrenden ohnehin besitzen; folge sie ihm aus.

Die Errichtung eines Knabenseminars in Miniatur durch Herrn P. Roman wird mit großer Freude vernommen. Meine Kasse ist zwar derzeit ziemlich leer; sollte indeß die Vereins-Unterstützungs-Kasse Mangel leiden, so werde ich sobald einen Succurs senden, um die versprochen(en) 500 fl der Lavanter Diözese zu completiren.

Unsere Missionäre in Paris scheinen sich wohl zu befinden, obgleich ich von dorthier noch kein Schreiben erhielt. Indessen haben sich 3 Lavanter als Kandidaten gemeldet; wir aber wollen warten, welchen Ausgang die Pariser Metten nehmen wird.

Missionär Gostentschnik hat uns am verflossenen Samstag im Fluge besucht. An ihm sieht man keine Spuren einer Missionsstrapatze; er dürfte von manchem unserer Kaplane(!) beneidet werden; die Wenigsten hätte(n) das Vermögen eine so weite und so kostspielige Reise zu machen.

Pfarrer Bratanič senior schwebt zwischen Leben und Tod; noch wissen wir nicht, welchen Ausgang seine ausgetretene Ruptur nehmen werde. Rosenberg wird mit 20ten d. M. endlich bei uns fertig, und die Benediction des

Altare am komm. Sonntage vorgenommen werden. Die Arbeit ist sauber, wäre nur auch ihr Meister sauberer. Mit Liebe

Dein

Am 17/12. 51.

Anton m. p.

Opombe k 59. pismu: Na zadnji prazni strani: 17. Dezbr. 851. Fürst. — Turin Gašpar je bil r. v Poljčanah 1. jan. 1825, posv. 26. jul. 1849. Služboval je kot kapelan v Dravogradu, v Šoštanjju, v Slov. Bistrici, kjer je imel tožbe najbrž z župnikom. 29. apr. 1853 je bil premeščen v Gornji grad, od tod je 1. maja 1854 prišel v Artiče, 26. dec. i. l. je izstopil iz službe ter šel za gimnazijskega profesorja v Zagreb. Umril je kot umirovljeni prof. v Benetkah 20. nov. 1863, star šele 38 let. — P. Roman se ne nahaja v lav. šematizmu tistih let. O Gostenčniku gl. opombo k 45. pismu. — Bratranič sen. Josip je bil župnik pri Sv. Janžu pri Dravogradu. Njegova bolezen tokrat ni bila smrtna, umrl je šele 6 sept. 1861. R. je bil v Brežicah 7. sept. 1809, posv pri Sv Andražu 4. avg. 1833.

60.

Verehrtester!

Die Competenzzeit für das vacante Kanonikat geht zu Ende. Wir benöthigen einen brauchbaren Mann für die Kanzlei — für die Lehrkanzel, der bescheiden leicht zu behandeln und ein Freund der slow. Literatur ist. Rufe sub rosa den Dr. Woschnak, gebe ihm den Wink, ohne mich zu nennen. Ist er entschlossen, so datire er das Gesuch vor dem Auslaufe der Comp. Zeit; wenn nicht, so [berichte u]. behalte Alles für Dich und

Deinen

Am 9/1. 852.

Anton m. p.

61.

Verehrtester!

erhaltest meinen Dank für Deine Erinnerung von 12. zum 17ten d. M. Schade daß ich nie zur hohen Congregation gehörte, und somit auf die Abrahamsfeste von Cilli u. Tüffer vom hohen Präsidium aus nicht erinnert wurde. Mich freuet diese Feier eines so wichtigen Lebensabschnittes. Bei mir hat sich gleich darauf das Alter angemeldet, um mir die Wahrheit zu beweisen: quod senectus ipsa sit morbus. Wie Gott will, und so lange Gott will, wenn wir nur treu befunden würden.

Auch ich habe im Monate Oktober die Schwester Lucia verlohren, die mir ob ihrer Geduld und innigen Gottvertrauen besonders lieb war. Sie hinterließ 5 Knaben u. einen kargen Mann. Für uns ein Ruf mehr quaerere quae sursum sunt; leider hindern uns daran immer sich mehrende zeitliche Sorgen.

Wie Herr Dr Woschnak berichtet haben wird, hatte ich 4 noble Gräntulanten von Klagenfurt, mit denen eine lange Conferenz über den St. Hermagoras Verein gehalten wurde. Leider habe ich mich nur zu sehr überzeugt, daß dieser Verein nicht um einen Schritt weiter gekommen, als ich ihn ge-

schoben. Viel Worte in den Tagesblättern, aber wenig That. Wir können uns nur auf das verlassen, was wir selbst thun.

Während meine Aufforderung für Dr Woschnak am Wege war, ist unvermuthet Pikel als Kompetent aufgetreten, eine Persona grata, wenn er seine Verwandschaft in Steiermark läßt, wie er meint. Bei diesen Umständen folgt das Gesuch Woschnaks — das ohnehin der gesetzlichen Förmlichkeiten entbehrt — zurück mit dem Moto (l): Verschoden²⁰⁾ ist nicht aufgehoben. Es scheint im Plane zu sein dem Sp.(iritual) Sorč.(ič) Rann zu öffnen; somit dürfte sich auch für W. bald eine Beforderung (l) ergeben. Deus providebit!

Die Cillier Deputation hat mich erfreuet; — um so mehr machten die St. Andreär saure Gesichter. Sind die auf dem Papiere gezeichneten Opfer bewähret, so verdienen die Zillier eine ehrenwerthe Anerkennung. Mögen Sie das Haus kaufen, aber nur um einen Preis, der sich rentirt; ich wünsche die Translocirung, kann aber für dieselbe nicht gut stehen.

Um so gewisser ist die neue Ansiedlung der Lacaristen-Congregation, für die abermals ein ausgezeichnete Seckauer Priester Martin Derler aufgenommen wurde, um in das Noviciat in Paris einzutreten, dem sich auch 2 Lavanter anschließen dürften. Ich habe Pfr. Glaser angewiesen daß er sich im Betreff der Vorbereitungen zu deren Unterbringung mit Dir ins Einvernehmen setze. Cetera disponam, si venero ad Vos.

Die P. Kapuciner wissen sich bei Behandlung der Casus reser(vati) nicht zu rathen, und fragen, ob die Bemerkung noch gelte: Ast haec reservatio cessat in articulo mortis et tempore paschali. Habe die Güte dem P. Quardian zu bedeuten, daß die Reservation tempore paschali non cesset; — cessat autem in articulo mortis.

Das kleine Knabenseminär erfreuet mich recht sehr, und auf daß die Freude vollkommen werde, folgen angeschlossen 100 fl B. N. zur Unterstützung desselben. P. Roman hat mir eigenhändig geschrieben, und mich erfreuet daraus zu entnehmen, daß er am Wege der Besserung sei.

Der unglückliche Notter hat uns wieder furchtbare Scandale angerichtet. Nimmt ihn Voitsberg nicht auf, so muß ich ihn in der Residenz behalten, da ihn kein Kloster mehr mag.

Dein

23/1 852.

Anton m. p.

Opombe k 61. pismu: Meseca januarija 1852 je opat Vodušek praznoval svojo petdesetletnico, laški nadžupnik Žuža pa je bil več kot 9 mesecev starejši od Slomška, torej kronološko nista Vodušek in Žuža istočasno mogla praznovati „Abrahama“. — Slomškova sestra Lucija je bila r. 12. okt. 1809. Iz gospodarskih zapiskov Sl. je razvidno, da jo je večkrat podpiral in da je l. 1832. že bila vdova Zdolšek v župniji Sv. Jurij ob j. ž., pa se je pozneje zopet omožila. — Celjska deputacija je v zvezi z nameravano preselitvijo škof. sedeža od Sv. Andraža v Celje, takrat brez priklopitev slovenskih župnij sekovske škofije. —

²⁰⁾ Pomotoma namesto verschoben.

Derler Martin je bil kapelan v Fischbachu v sekovski škofiji. Neimenovana dva lavantinska duhovnika sta Josip Reš, kapelan v Pliberku, in Josip Premož, kapelan pri Sv. Martinu pri Slov. gradu. V Pariz so odšli meseca aprila 1852. Gl. Napotnik, Obrisi ... str. 20. — Med takratno lavantinsko duhovščino se kažeta dve skrajni struji: najbolj idealni mladi duhovniki gredo v misijone in k lazaristom, nasproti temu stoji žalostna družba popolnih propalic, ki radi pohujšljivega življenja niso porabni za pastirstvo. Od tod toliko pomanjkanje duhovnikov, o katerem Slomšek opetovano toži.

62.

Preljubi moj Matija!

Tvoje veselo godovno se približuje, pa nam žalosten posten čas za ovi svet — za uni pa vesel post oznanuje, ter nam da slovesn nauk, naj si mi, ki smo polovico naših dni preživeli, rajše za prihodno življenje, kakor za kratke dni [še] našega popotovanja srečo željimo. Kaj nas še hoče čakati v ovi solzni dolini jakor (!) težave starosti, življenja sitnosti in pa smertne bridkosti. Bog nam torej daj pravo modrost in pa stanovitno poterpežljivost, po sedajnem življenju pa diko nebeško. Da pa ne onemagava, naj nama dober Bog saj za potrebo tudi ljubega zdravja da in pa svoje blagomilosti in pomoči. To so moje serčne želje za st. Matijcvo; za slovesno rešitvo pa bo Vaš prestojnik (!) Andrej skerbel po svoji modrosti.

Wenn Abt Voduschek Feuer ruft, so muß die Flamme schon am Dache sein, darum keine Zeit zu versäumen. Eben ist Plachuta nach Unterdrauburg, Schager nach Neukirchen, Tschernoscha [nach] von St. Martin und Thurin nach Rosenthal dekretirt. Das sind die Folgen des ewigen Wirthshausbesuches, und wenn es auch zum K. ist; das Wirthshaus ist für den Priester eine Schlinge des Satans. Erkundige Dich bei nächster Gelegenheit und bei sichern Leuten, in welchem Geruche Herr Mathias Lerch bei der Gemeinde Sachsenfeld steht, was man über sein Benehmen im Umgange cum foemineo sexu spricht u. d. g. Eine diesbezügliche Erhebung ist von großer Wichtigkeit.

Stadtpfarrer Pikel ist unter 11 d. M. als Domherr von Lavant ernannt; es dürfte ihn indessen gelüsten noch mit seiner dermahligen Gemeinde Ostern zu halten, obgleich er auch hier nicht überflüßig wäre, besonders bei der oftmahligen Kränklichkeit des Herrn Domprobsten, der wieder die ganze vergangene Woche recht miserabl war, und erst heute, etwas besser, wieder die hl. Messe gelesen.

Am vergangenen Freitage war eine ausgezeichnete Pastoralprüfung, die dem Pastoralprofessor Ehre macht; auch die gestern abgehaltene Prüfung aus der Katechetik u. Pädagogik befriedigte; nur Schade daß wir zu wenig Prüfungsgäste haben.

Mit Nächsten wirst Du wieder zu einem Odiosum diligirt (!); darum bereite Dich darauf vor, damit es Dir nicht zu sauer werde.

Dein

Am 22/2 852.

Anton m. p.

Opombe k 62. pismu: Plahuta Mihael je bil r. na Planini 15. okt. 1819, posv. 6. jul. 1848. Služboval je najprej v Rogatcu, v Dravograd je prišel od Nove cerkve. — Žager Franc je bil r. na Sp. Polskavi 3. sept. 1826, posv. 27. jul. 1851. Njegova prva služba je bila v Dravogradu, od tod je prišel 3. marca 1852 k Novi cerkvi, kjer je ostal do 14. sept. 1853, potem je šel za beneficijata v Slov. gradec, 1855 zopet za kapelana v Majšperg, 1856 pa k Sv. Vidu pri Grobelnem. Naslednjega l. je kot deficijent odšel v Gradec, napravil 19. jul. 1860 doktorat bogoslovja, potem je bil kapelan pri Sv. Pavlu ob Voljski, od 5. okt. 1863 do umirovljenja 1887 je bil profesor verouka na mariborski gimnaziji in je umrl v Mariboru 23. nov. 1891. — Černoša Simon je bil r. pri Sv. Križu pri Rogaški Slatini 7. okt. 1822, posv. 6. jul. 1848. Prestavljen je bil v Slov. Bistrico, od koder je moral Turin, o katerem je bil govor v 59. pismu. O Černoši gl. Orožen VIII. str. 582–583, a Orožnovi podatki o njegovih kapelanskih postojankah niso povse točni. Po lav. šematizmu je l. 1851. bil v Dramljah. Slomšek piše, da je bil prestavljen od Sv. Martina v Slov. Bistrico. Orožen ga 1849–1852 stavi v Šmarje v Lavant. dolino. Umril je kot mestni župnik v Slovenjgradu 9. febr. 1892. — Katera je žalska gostilna K., kamor so prepogosto zahajali duhovniki? Kukec ne more bití, kajti ta rodovina je prišla v Žalec še le l. 1878., pač pa je to najbrž „stara pivovarna“, ki jo je l. 1842. ustanovil Franc Žuža, po domače Kolenc. To je bila ena najodličnejših rodovin žalskih. — Profesor pastirne, katehetike in pedagogike za četrti letnik pri Sv. Andražu je bil taktat kanonik Jos. Rozman.

63.

Verehrtester!

Unter den 3 bisherigen Competenten um die Feldkaplansstelle hat Dein Wretschko die meisten Verdienste und auch ein empfehlendes Aeußere. Besitzt er aber auch genug Festigkeit des Carakters, um den relig. feindl. Angriffen zu widerstehen, die er zu bestehen haben wird? Hat er hinlängliche Klugheit, um einerseits seinem hl. Amte als Priester Nichts zu vergeben, anderseits aber nicht ohne Noth zu brechen, oder mit dem Bade das Kind nicht auszuschütten? Ist sein Motiv rein sich einen so gefährlichen Seelsorgsdienst zu wählen? Hat er seine Zukunft wohl überdacht? — Ich wollte ihn über alle diese Punkte prüfen und auf die Probe stellen, wenn er gekommen wäre. Nun erwarte ich von Dir die nothw. Aufschlüsse. Ich möchte nicht einen zweiten unglücklichen K. . . (orošec) haben.

Das heutige Fest erinnert mich auf unser lte ad Joseph. Unsere 3 Lacaristen Kandidaten leben zu Paris ganz selig; nach Ostern folgen ihnen abermals 3 nach, darunter ein Seckauer und zwei Lavanter. Gegen Ende Augusti d. J. dürften die 3 Ersteren das Noviciat vollenden, und wir haben für deren Unterkunft zu sorgen. Vergesse also nicht der Wohnparthei zur rechten Zeit zu künden. Den Entgang werde ich dem jeweiligen 3ten Kaplan bis zur diesbezüglichen Ausgleichung ersetzen. Gibt Gott, so reise ich im kommenden Mai nach Wien, um diese Angelegenheit zu ordnen; wornach das Stadtpfarramt die dießbezüglichen ämtlichen Weisungen erhält. Für die Hauseinrichtung wird Pfarrer Glaser sorgen. Für die Erbauung eines nothwendigen Oratoriums habe ich 1000 fl. bestimmt. Die Sorge wirst Du zum Opfer bringen.

Den charakterlosen L(erch) scheint schon sein Geständniß zu reuen. Untersuche doch, wo u. wie zu Sachsenfeld u. Pletrovitsch beichtgehört wird, daß solche Skandale vorgehen können! —

Ein gewisser Vincenz Gollob, ein Schwestersohn meines verstorbenen Freundes Straschek, Student der III oder IV. Klasse bittet um Unterstützung. Erkundige Dich um seinen Fortgang und seine Sitten, und lasse ihm im günstigen Falle für mich gegen Ersatz eine namhafte — erforderliche Unterstützung zukommen, die ich ersetzen werde.

Unser neue Domherr will sich erst am 1. Mai installiren lassen. Eben erhielt ich einen Brief aus Chartum vom Miss(ionär) Možgan, der die Reise durch die Wüste u. ihre glückliche Ankunft am 17. Dez. beschreibt.

Lebe wohl mit Gott, und antworte bald

Deinem

Am 19. März 1852.

Anton m. p.

O p o m b e k 63. pismu: Bojazen Sl. za Vrečka ni bila prazna; ni sicer zašel tako daleč kakor K(orošec), odtujl se je pa svojemu rodu in postal zagrizen nemški liberalc. Kot izrazit nemški liberalc je l. 1873. postal opat celjski, naslednik blagega Vodušeka. — O Lerchu gl. op. k 30. p. — O Strašku gl. op. k p. I./31. — O Vincencu Golobu gl. tudi pismo 77. Dne 19. marca 1856 mu je Slomšek poslal v Zagreb 5 gl. podpore (Sl. računski zapiski); odšel je najbrž na Hrvaško, v zagrebško bogoslovje pa ni vstopil, ker ga ne poznajo zagrebški šematizmi tistih let.

64.

Verehrtester!

Dein guter Wretschko scheint nur mehr dem Militäre zu leben; alle Vorstellungen der vielen Schattenseiten entmuthigen ihn nicht; möge er sich nicht täuschen. Am künftigen Mitwoche wird am grünen Tische das Los fallen; fällt es ihm zu, dann versäume nicht ihm das erforderliche Vademe-cum zu erthe(ile)n; bei ihm scheint das Multiloquium ein peccatum zu sein, vor dem ihn zu warnen es Noth thut.

Was hätte alsdann mit seiner Stelle zu geschehen? Wird solche [z] bis zum Herbste unbesetzt bleiben können? Nachdem 3 effect(ive) Seelsorger in das Noviciat treten, und einer in den Ruhestand tritt, so werden wir in große Verlegenheiten kommen.

Laut eines Schreibens des General Superiors der Lacaristen werden unsere drei Vincentianer erst mit Ende August ihr tyrocinium vollenden; demnach Zeit genug zum Baue. Nur möge dabei ein vernünftiger Plan gefaßt und berücksichtigt werden; segnet Gott die neue Ansiedlung, so wird ein Zubau erforderlich. Das Oratorium muß zur Kirche passen; aber der Gang vom dermahligen Pfarrhose möge nur provisorisch hergestellt werden. Angezeigt dürfte die Herstellung zweier Dachzimmer sein zur leichteren Unterbringung freiwilliger Exercitanten. Glaser wird dem Ganzen schon die rechte

Form zu geben wissen, und der brave Gorischek die Ausführung befördern; die Seele des Ganzen aber wird doch der Abt sein müssen.

Nach den Osterfeiertagen erwartet Dich und einige Nachbarn eine großartige Commiss. Erhebung. Darum ein felix Alleluja

von

Deinem

Am 25. März 1852.

Anton m. p.

O p o m b e k 64. pismu: Odhajajoči Anton Vrečko je bil v Celju 3. kapelan in katehet na osnovni šoli. — Po velikonočnih praznikih koncem pisma napovedane komisijske poizvedbe se nanašajo na stavbene dozidave in prezidave pri Sv. Jožefu. Gl. začetek naslednjega pisma.

65.

Verehrtester!

Auf die mir sehr lieben Nachrichten vom 17ten d. M. meine Befriedigung über die bei St. Josef abgeführte Baukommission, zu deren Durchführung wohl ein zwei Mahl so großer Kostenbetrag erforderlich sein dürfte, als er präliminirt erscheint. Ein Refektorium, Oratorium mit zwei Wohnzimmern zu gewinnen, wäre sehr gut; nur geht dadurch der schöne freie Umgang um die Kirche verlohren, um den mir leid thut. Indessen wird wohl das Utile dem Dulci auch hier den Sieg abgewinnen müssen. Ich habe für das erste Etablisament der angehenden Kolonisten 1000 fl B. N. bestimmt, die ich Dir wenn nicht auf ein Mal doch binnen Jahresfrist zu übermitteln hoffe, wenn Gott seinen Segen gibt.

Vom 17ten bis 20ten d. M. war ich in Klagenfurt, wo ich den Alumen die Minores ertheilte. Für den neuen Lavanter Domherrn wird die Ausstattung fleißig vorbereitet, wo ich auch erfuhr, daß derselbe am 22ten Rann verlasen, und sich durch einige Tage zu Cilli aufhalten werde, wornach ihn dieser Brief schon bei Dir antreffen dürfte.

Unsere Pariser Mißionäre werden am 23 – 24 von Gratz abgereiset sein, nachdem Josef Rösch am 20ten seine Reise über den Loibl und Laibach angetreten, Premosch ihm aber bereits am 19ten voran geeilt ist. Der Karmeliter Kandidat Georg Rösch hat sein Vorhaben aufgegeben, und ist als Kaplan nach Diex bestellt. Am 21ten d. M. jacta est alea für die Stadtpfarre Rann — mit 5 Competenten.

Meine Reise nach Wien dürfte in die 1te Woche k. M. fallen, wenn Gott will, daß kein Hinderniß dazwischen tritt; wobei es auch mein Wunsch wäre Dich in Marburg zu sehen, um gemeinschaftlich so Manches zu besprechen. Eine Firmungsreise im Cillier Dekanate kann vor dem September kaum stattfinden. Indessen lebe wohl, begrüßt von

Deinem

Am 22/5 852.

Anton m. p.

Wir haben des Morgens 5—6 Grad Kälte.

O p o m b e k 65. pismu: Rösch -- Reš Josip in Jurij sta hila brata, oba iz Poreč na Koroškem. Josip je bil r. 1. nov. 1819, posv. 1. avg. 1844, Jurij r. 14. apr. 1823, posv. 30. jul. 1847. — Piklov naslednik v Brežicah je postal Franc Sorčič (1852—1855), poznejši stolni prošt lavantinski.

66.

L. J. Ch. I

Auf das verehrte Schreiben vom 10ten v. M. erhält das lobwürdige Pfarramt die dankbare Anerkennung für die ausgesprochene Bereitwilligkeit den projektirten Zubau bei St. Josef in Angriff nehmen zu wollen. Daß sich die Unkosten im Akortwege(l) weit über den Kostenüberschlag Glasers erstrecken werden, war vorzusehen; daß sich aber ein so erfahrener Bauführer gleich ultra dimidium geirrt haben sollte würde sehr auffallen, wenn man den üblichen Kniff der Baumeister nicht aus Erfahrung wüßte die Kosten immer um die Hälfte niederer zu stellen, um somit leichter die Bauunternehmer aufs Bandl zu bekommen. Koste es was immer wolle, wenn es nur bis Kleinfrauentag vollendet wird. S^a Majestät Kaiser Ferdinand haben mit S^z(l) Majestät der Kaiserin Maria Anna zur Gründung dieser Congregation den wahrhaft kais(erlichen) milden Beitrag pr 4000 fl B. N. an mich übersendet, welchen Betrag ich sogleich dem Grafen Ferd. v. Brandis zur Verfügung stellte, welcher Eure Baukasse versorgen wird.

Uebrigens ersuche ich Dich, in meinem Namen die Bauführung möglichst zu betreiben; es geht ja so gerne Alles den Schnecken-Gang.

Aus den beigelegten Bildern kannst Du die kirchl. Constituirung unseres slavischen Gebetsvereines entnehmen; daß aber St. Josef die Vereinskirche werden sollte, wirst Du aus nächstfolgender Currende erfahren. In dieser Kirche soll den beiden Schutzheiligen ein neuer Altar errichtet werden: ich meine den alten an der Epistelseite im Schife der Kirche nächst der Chorstiege befindlichen Altar dazu umstalten zu lassen, aber nicht durch Rosenberger. Homo proponit, Deus disponit.

Meine Badereise wird erst nach der Ordination erfolgen können, die mit der Installation [und] des neuen Stadtpfarrers von Rann, und mit der Bestellung des neuen Spirituals zusammen treffen wird.

Für Sromle sind nicht weniger als 15 Werber; darunter Männer mit grauen Haaren. Es muß aber vorerst die Collectur geregelt werden -- für deren Regulierung im Allgemeinen man dem hohen k. k. Ministerium von hieraus Vorschläge unterbreitet, die keine allgemeine Zufriedenheit finden werden, wenn solche genehmiget würden. Indessen muß die eine Parthei verlihren -- wenn nur das Allgemeine gewinnt. — Wretschkos Nachricht folgt mit Dank

von

Deinem

Am 1. Juli 852.

Anton m. p.

O p o m b e k 66. pismu: Za oltar bratovščine sv. Cirila in Metoda se ni predelal stran-
ski oltar na listni strani, kakor piše Sl., ampak oltar 12 apostolov na evangeljski strani.
Gl. Marolt, Spomeniki Celjske dekanije, str. 93, 96. — S r o m l j e so postale prazne, ker je
dotedanji župnik Martin Černe stopil v pokoj; dobil je potem sromeljsko župnijo Martin
Mihelič.

67.

Verehrtester

Die Protestation der Stadtgemeinde war mir nicht unerwartet; nur auf
diesen Grund wäre ich nicht verfallen. Bei einem solchen Sachverhalte des
Grundeigenthums hätte eine Begrüßung der Stadtgemeinde freilich nicht un-
terbleiben sollen. Angeschlossen erhältst Du eine solche nachträglich, worin
die ganze famose Baukommission ignorirt wird. Übermittle (1) solche bald dem
löbl. Gemeinde Vorstande, und trachte bald eine Resolution zu erhalten. Im
verneinten Falle würde ich genöthiget sein die Wohlthat der Gemeinde
Pletrovitsch anzutragen. Je werther ein Unternehmen, desto mehr Wider-
sprüche. Dieß ist ein gutes Zeichen für die Congregation, ein schlechtes für
die Stadtgemeinde. Möge sie es nicht zu bereuen Ursache haben!

Eben bin ich von Klagenfurt angekommen. Unlängst ist Dein Schul-
kollege Pfarrer Winkler gestorben; der Theologe Jeralla liegt am Sterbebette.
Die Einführung der Schulbrüder wird stark besprochen, nachdem die Schul-
schwestern aus Tiroll zu Döllach in der Gurker Diözese bereits eingeführt
sind. Wider die Verwendung des Präparanden Fondes zur Solvirung eines
Organisten habe ich Nichts; nur muß dem Organisten dieser Interessen Be-
zug nur als Remuneration für den Musikunterricht bei den Präparanden aus-
drücklich bedingt und ausgesprochen werden. Es wäre gut eine Fassion zu
verfassen, und dieser Ausweis vor der Dienstausschreibung, die bald geschehen
müßte, anher vorzulegen.

Nach Deinem Wunsche folgen mehr Vereins Bilder von
Deinem

Am 12. Juli 852.

Anton Sl. m. p.

O p o m b e k 67. pismu: Svojemu nasprotstvu proti lazaristom je mestna občina dala
izraz v pritožbi zoper motenje občinske posesti, ker je svet okoli cerkve lastila sebi. — Vo-
dušekov šolski tovariš Winkler Janez Evang. je bil župnik v Kotmari vasi v krški škofiji
in je umrl 5. jun. 1852. — J e r a l l a Lenart je bil l. 1852. v 3. letniku bogoslovja, doma iz
Železnikov na Kranjskem.

68.

Verehrtester!

Die Cillier haben recht, daß sie die armen Missionspriester im Geiste
der Armuth üben; geht dieser bei einem Ordensmanne verlohren, so fällt
Alles. Nur wolle Sorge getragen werden, daß ihnen das Nothwendige nicht
fehle; der Arbeit(er) ist seines Lohnes werth.

Dein Entgegenfahren bis Neukirchen wäre verlorene Zeit; der Bischof kommt durch die huda lukna, speiset über Mittag beim Canonicus Miklausin oder Dechant Urreg, und trifft am 15ten gegen 6 Uhr Abends, d. i. am kom. Quatembermitwoche in Cilli ein, wenn Gott will. Der feierliche Einzug wird am 20ten von der Abtei aus in die Pfarrkirche.

Die diesjährigen Concursfragen folgen anbei, und werden unter Garantie und strenger Verantwortung des Herrn Abten den Concurrenten eröffnet (l), und letztere streng überwacht. Die mündliche Prüfung wird vom Bischofe unter Beiziehung des H. Abten und eines Domherrn vorgenommen werden.

Ob die angedeutete deutsche Predigt zum Beginn, und die Inaugurationspredigt zum Schluß vom Bischofe abgehalten wird, hängt von dem Gesundheitszustande abhängen (l); mein Wunsch ist Etwas zu thun; ast caro infirma.

Soviel zu Deiner Orientirung von

Deinem

Am 9/8 852.

• Anton m. p.

• Opomba k 68. pismu: Začetek pisma se nanaša na sovražnost nemško liberalnih Celjanov proti lazaristom. — Kanonik (bivši) Miklavzin je bil župnik pri Sv. Martinu pri Šaleku, pozneje dekan (ne v Škalah, kakor stoji pomotoma v knjigi Zgodovina Lavantinske škofije, str. 438). — Urek Andrej je bil župnik in dekan v Škalah. Gl. Orožen, V. 94. — Župnijski izpit se je l. 1852. zopet vršil v Celju, ker se je škof slučajno mudil tam in ga tako osebno vodil.

69.

Verehrtester!

Eben sind die zwei Repräsentanten unserer neuen geistl. Colonie hier; am 4ten Abends angekommen eilen die Beiden der Superior Hirl u. Herr Kleischer am 6ten Morgens wieder fort, um sich in Marburg zu sammeln, und so am 7ten wenn Gott will, in Zilli einzurücken. Daß die 4 Missionspriester Hirl, Klaischer, Horvath u. Scheicher die volle Jurisdiction mitbringen, versteht sich von selbst. Wie [und] sie den Gottesdienst bei St. Josef halten sollen, wird bei Gelegenheit der can. Visitation in Berathung genommen; sie fügen sich in Allem den Anordnungen des Bischofes.

Sollte das Missionshaus bei St. Josef noch nicht bewohnbar sein, und Du die neuen Ansiedler längere Zeit im Abteihofe einquartirt haben, so würde ich erst am 19ten d. M. etwa nach Hohenek kommen, und von dort aus die Visitationsreise fortsetzen. Ich bitte mir darüber bis 12ten d. M. Nachricht zu geben, und zugleich anzudeuten, wann die Introductionsfeyer zu St. Josef angezeigt wäre, ob am 19ten oder 26ten d. M? — Für die nothwendige Einrichtung und Verpflegung werden wohl die Marburger Vorsorge getroffen haben.

Herr Lipold macht gar keine Bedenken den Ehrenposten anzunehmen. Dessen Verbleiben in Zilli dürfte ohnehin von keiner langen Dauer sein. Herr

Stuller wurde wegen einem Verdacht (von einem sehr akkreditirten geistl. Freunde) übersetzt, wenigstens nicht zu seinem Schaden.

Wegen Anstellung eines Stadtpfarrorganisten und Präparanden Musiklehrers könnte man die Verpflichtungen des hierortigen Domorganisten zur Richtschnur nehmen, mutatis mutandis, die darin bestehen werden: täglich bei der Segenmesse zu spielen, für einen auferbaulichen Kirchengesang, dann für Kirchenmusik zu sorgen; den Präparanden bestimmte Stunden wöchentlich den Musikunterricht unentgeltlich zu geben. Da er auf keine Pension Anspruch machen kann, so braucht seine Anstellung kein Provisorium; wohl aber im entgegengesetzten Falle. Kommen bessere Zeiten, so kann ihm, wenn er entspricht, auch eine Aufbesserung zu Theil werden.

Um die benachbarten Pfarrer nicht mit dem Nachtquartiere zu belästigen, so habe ich vor, imer(!) in der Abtei zu übernachten, und wenn es sein kann im östlichen Zimmer, wo ich meine Krankheit überstanden habe[n]; nur möchte ich bitten, mich am Zimmer speisen zu lassen, denn ich habe Ursache eine abermahlige Erkrankung zu fürchten. Indessen Vale!

Dein

Am 5. Sept. 852.

Anton m. p.

O p o m b e k 69. pismu: O prvem superioru Hirlu in njegovih tovariših gl. Napotnik, Obris. . . str. 21. — Mesto Scheicher v Sl. pismu bi se imelo glasiti Schocher (Žoher Anton). — Slovensna vpeljava lazarištev se je vršila 26. sept. 1852. — Častno mesto v Celju, ki ga je Lipold Franc Ks. ml. l. 1852. prevzel, je bilo ravnateljstvo na glavni šoli v Celju. Fr. Lipold ml. je bil r. v Mozirju 29. nov. 1813, posv. 4 avg. 1837. Umril je v Celju 15. okt. 1859. Pred nastopom ravnateljske službe je bil kapelan pri Sv. Ilju pod Turjakom. — Stuller Janez je bil s 15. sept. 1852 prestavljen iz Braslovč v Loče pri Konjicah. Najbrž ga je radi kakega prestopka zatožil — sicer dobrodušni — dekan Stojan, na katerega se pač nanašajo besede: „von einem sehr akkreditirten geistl. Freunde“. Drugo o njem gl. Orožen, Dekanat Fraßlau, str. 115.

70.

Verehrtester!

Mit vieler Theilnahme habe ich den ausgezeichneten Bericht unseres allverehrten Präsidenten Rak eben gelesen über Deinen letztgehabten, eben so traurigen, als, wenn Gott will, auch erfreulichen Akt der außergewöhnlichen Seelsorge gelesen; es spiegelt sich darin ganz sein edles, christliches Herz. Er verlangt, [sein] Deine ausgezeichnete Dienstleistung der ganzen Diözese öffentlich bekannt zu machen; ich aber kenne Dich, daß Du dieses Verlangen nicht theilest. Mache dem guten Manne gelegenheitlich einen Besuch, und bezeuge ihm auch in meinem Namen den gebürenden Dank für seine ausgezeichnete Mitwirkung, durch die er den Seelsorgern den Weg vorbereitet.

Unter einem ersuche ich Dich dem guten H. Gub. Rath Schmölder zum Jahreswechsel meine Dank-gesinnte Erinnerung zu melden, dem ich schriftlich das ohnehin häufige Schreiben nicht vermehren will. Endlich ersuche ich Dich unserer guten Mutter, der lieben Frau Baumbach zum neuen

Jahre eine große Gabe himmlischen Trostes in meinem und des Herrn Domprobstes Namen zu bringen. Der Vater des Lichtes, der ihr in seinem allezeit anbethungswürdigen Rathschlusse das Augenlicht genommen, wolle ihr 100 fach mit dem Geisteslichte von oben vergelten, Was Sie mir u. den Armen Gutes gethan.

Nun sollen wieder 2 neue Factoren nach Cilli kommen, und die Wahl ist schwer, wenn sie Gott nicht macht — auch nur zu leicht unglücklich. Lippold meint den Viktor Pucher — er wird ihn besser kennen als wir; wenn dessen Empfindlichkeit nicht angesehen wird, so dürfte er taugen. Würde Trobei auch in der Stadt gleich Ausgezeichnetes leisten?

Der gute P. Kleischer schrieb mir endlich in einem sehr zufriedenen Tone; demnach scheint deren Geldverlegenheit bereits behoben zu sein. Man spricht von nächsten Missionen in Gratz und Klagenfurt.

Kelz hat mir ein Modell des hl. Ciril u. Methud(!) geliefert, das allgemeinen Beifall finden(!); übrigens laßt Pfr. Glaser Nichts von sich vernehmen, dem ich die Herstellung des Altares anvertrauet, und einen Vorschuß gesendet habe.

In Kärnten macht uns die Ablösung der Collectur vielen Verdruß; der eigennützigte Bauer ist taub, wo es seinen Beutel berührt, und lacht die Mahnungen seines Bischofes aus; der Egoismus ist sein Götze. Ich werde bald genöthiget sein meinen Androhungen Folge zu geben; möge ich mich nicht übereilen.

Und nun ein gnadenreiches neues Jahr von
Deinem

Am 26./12 52.

Anton m. p.

In der Nacht von 23—24ten d. M. ist in der Pfarre Ettendorf an der Lavant unweit Lavamünd zu Krottendorf ein furchtbarer Raub Mord verübt worden. Der Räuber hat mit einer Hacke Mann — Weib und eine Ziehtochter gemordet; und von Bösewicht noch keine Spur.

O p o m b e k 70. pismu: Kak važen čin je storil Vodušek, da ga je predsednik okr. sodišča hotel razglasiti, se ne da dognati. — P u c h e r Viktor je bil drugi kapelan pri Sv. Ilju pod Turjakom, Franc Lipold pa njegov tovariš, zato ga je priporočal za Celje. Lipold je pač dobil — po odhodu dr. Vošnjaka — mesto nemškega pridigarja in ravnatelja glavne šole, Pucher pa je ostal pri Sv. Ilju. Na Vrečkovo mesto je prišel Franc Č a r m a n, mestni kapelan pri Sv. Lenartu v Lav. dolini, r. v Trziču na Kr. 2. jun. 1819, posv. 30. jul. 1847. — K e l z je bil graški kipar, ki je res izdelal kipa sv. Cirila in Metoda, ki sta sedaj na Čukarici v Beogradu. Gl. Marolt, Spomeniki Celjske dekanije, 93.

71.

Verehrtester!

Als Bindband zu Deinem Namensfeste nim(!) einige Stücke des erleuchteten Katholiken, die ich eben erhalten, und die für Cilli sehr zeitgemäß zu

werden drohen, zur beliebigen Betheilung. Sollte eine größere Anzahl dieser Schrift erforderlich sein, so kann man solche sehr billig beziehen.

Bog Ti daj Tvoj god veselo obhajati, pa ne preveč pustovati.

Wir haben in der letzten Woche mit lauter Dispensen vom Aufgebothen zu schafen, die nacheinander einlaufen, als wenn die Brautleute zu Fleiß auf die letzte Woche gewartet.

Die Pfarren-Arrondirung im Schalthale verursacht dem guten Miklausin sehr viel Verdruß; er meint sogar seines Lebens nicht mehr sicher zu sein. Das Volk weiß die schwachen Seiten zu finden. Bevor die Arrondirung nicht geschieht, kann auch der Vorschlag für Skalis nicht gemacht werden; der neue Pfarrer würde ein neues Hinderniß der Auspfarung sein.

Die Begränzung der neu errichteten Kuratie Gairach ist endlich beschlossen; an Reclamationen dürfte es aber noch nicht mangeln.

Svet Matia najde pri nas snega in leda dovolj, pa tudi še terde zime.

Dein

St. Andreä am 20. Feb. 853.

Anton m. p.

Opomba k 71. pismu: Nova zaokrožitev škalske župnije se je izvršila šele 1. jan. 1858. Gl. Orožen V, 25—26. — Novo kuracijo v Jurkloštru je dosegel Slomšek z osebno intervencijo neposredno pri cesarju. Cela zadeva se je pa uredila šele l. 1856.

72.

Preljubi moj Matia!

Moja navada scer ni se veliko priklanjati; pa vender kar serce želji, naj pero pové, kar jezik v daljavi govoriti ne more k Tvojemu veselimu godovnu. Daj Ti Bog svojo milost in pomoč, pa ljubo zdravje, vse sitnobe s voljnim in veselim sercam prenesti, kar Ti jih Celjani načinijo; saj ne vedó kaj delajo. Naša pomoč je v imenu Gospoda. Dober Bog naju je brez najnih zaslug na višo stopnjo postavil, kakor sma se nadjala; prav in dobro bo nama, ako skušnjo srečno prebavima, in pa do konca zvesta ostanema. Za to hočema eden drugemu prositi.

Deine Geburtsparre ist nun ausgeschrieben, und Pfr. Zißl pensionirt. Ich wünsche dieser Gemeinde einen tüchtigen Hirten, damit es wieder Friede werde, und jene Aergernisse vergessen, die ausgeartete oder unvorsichtige Priester angerichtet haben. Erst unlängst hatte ich Gelegenheit über die Keckheit unwillig zu sein, mit der Dich der unglückliche Spenko angelogen.

Die Franzergeschichte ist derzeit im Stillstande; nur so viel verlautet daß ein Gendarmerie-Corporal den braven Franzern das Wasser trübe macht. Freund Sdouschek möge sich sein jugum suave u. onus leve mit dem hl. Paulus wieder versüssen und erleichtern: Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Eben bin ich mit der Zusammenstellung einer slow. deutschen Sprachlehre beschäftigt, um solche dem slow. deutschen Berilo anzufügen. Bis

Ostern hoffe ich mit den Schulbüchern fertig zu werden, und werde Gott danken vielleicht doch mein Schärflin zur Schulbildung unserer lieben Jugend beigetragen zu haben. Krain approbirt im Allgemeinen den Inhalt genannter (l) Schulbücher, protestirt aber feierlich gegen die nove oblike, und verlangt für Krain eine eigene Auflage. Ich habe dem h. Ministerium einge-rathen diesem Verlangen zu willfahren, nur den Inhalt unberührt zu lassen.

Auch unser Življenje Svetnikov wird bereits bei Kienreich in Gratz gedruckt, und dürfte das erste halbe Jahr in 1. Bande bis Ende Septb's dieses Jahres erscheinen Ich werde die Ankündigung mit Ostern machen, und wünsche daß es ein allgemeines Hausbuch werde. Der Preines (l) eines gebundenen Exemplares dürfte nicht 3 fl CM übersteigen.

Das St. Cirilli u. Methodii Fest rück(t) heran; ich wünsche bei St. Josef an diesem Feste einen feierlichen Gottesdienst, und will gerne die Umkosten tragen. Leider scheint der alte Altar keine neue Formirung erdulden zu wollen, wie unser Glaser meldet. Ist dem so, dann lieber ein ganz neues Gestell, als eine Pfuscheri, wenn es auch einen Hunderter mehr kostet.

Bog Te ohrani

Tvojemu

In vigilia s. Mathiä ap. 853.

Antonu m. p.

O p o m b e k 72. pismu: Župnik Cizel Anton je bil r. v Artičah 11. jan. 1794, posv. 3. sept. 1820. V Dramljah je župnikoval od 23. apr. 1836 do 23. apr. 1853, ko je stopil v pokoj. Umril je 10 maja 1864. Kakor je razbrati med vrstami Sl. pisma, je imel z župljani neke pranske. Sploh je značilno, da so Drameljčani skoraj z vsemi župniki imeli prepire. — S p e n k o Matej, ki je nalagal opata, je bil kapelan v Dravogradu. — Vranska afera ni natančneje znana; najbrž je šlo za kako rabuko proti župniku. — Praznik sv. Cirila in Metoda se je približaval že ob Matijevem, ker se je takrat obhajal 9. marca.

73.

Verehrtester!

Der Verlust (l) des liebenswürdigen Klaischers ist für die junge Genossenschaft ein harter, schwerer Schlag; unser(e) Pflicht, denselben im Geiste des Glaubens anzunehmen, und der armen verwaisten Familie des hl. Vinzenz desto größere Theilnahme und Unterstützung zu leisten. Jener, der so unerwartet schlägt, wird gewiß wieder heilen, und was wir Verlust (l) nennen, wird für die Congregation durch Gottes unerforschliche Rathschlüsse ein Gewinn; denn wo Gott große Opfer fordert, dort laßt er auch großen Segen folgen. Vertrete Du die Stelle des Bischofes bei dieser unserer Familie.

Für die feierliche Bestattung des Seligen bin ich der Geistlichkeit und den Behörden von Cilli zum besondern Danke verpflichtet; wir ehren dadurch eine uns befreundete, benachbarte Diözese.

Die Vereinsbilder finden keinen Boden; ich habe 6000 kommen lassen, und habe nur noch 500 im Vorrath. Ist denn in Cilli Niemand zu finden, der

solche unmittelbar von Einsiedeln beziehen wollte? Das 100 kommt (!) auf 40 xr beiläufig zu stehen, und wenn er solche pr 1 fl. verkauft, so ist ja ein ehrlicher Gewinn dabei zu finden. Der Erlös ist für die Ausschmückung des Vereins-Altars bestimmt; die Vergütung für die bisherigen Lieferungen habe ich übernommen; für die Zukunft nicht mehr.

Anbei folgen einige Exemplare Drobince zur beliebigen Verwendung, womit ich ein recht freudenreiches Alleluja für alle mir lieben Cillier verbinde,

Dein

Am 23. 3. 53.

Anton m. p.

O p o m b a k 73. pismu: Klajžer Ivan je umrl nagle smrti 15. marca 1853. Bil je duhovnik sekovske škofije.

74.

Verehrtester!

Herr Leon verwendet sich um Überlassung des Blaže, und auch ich habe nichts dagegen, mit Ausnahme dessen, daß dieses Methodenbuch, vor 11 Jahren geschrieben, einer Umänderung [der] nach den neuen Sprachformen erfordert. Diese Umarbeitung zu machen erlaubt mir meine Muse nicht, Herr Leon ist gewillt dieses Geschäft dem Lehrer Sommer zu überlassen. Von einer Abkürzung ist keine Rede; — es ist ein Methodenbuch mehr für Lehrer als Schüler, und soll es bleiben. Leon hat die dießjährigen Drobince zur Zufriedenheit gedruckt; die Bedingungen sollen billig gemacht, die Anzahl der Exemplare bestimmt, und vielleicht nur 1 Auflage überlassen werden. Für einen Abten ist der Verschleiß nicht angezeigt.

Gegen die Bestellung der St. Cirilli et Methodij Bilder nach dem Leop(oid)s-Original [ist] von und nach Cilli ist nichts einzuwenden, ja sogar erwünscht; nur müssen wenigstens 4000—6000 bestellt werden, um einen geringen Preis zu gewinnen. Eine Biographie zu verfassen wäre leicht, aber schwer solche an der Rückseite anzubringen, außer man würde die Vereinsstatuten auslassen, was aber kaum angezeigt ist; — oder man würde noch ein Blatt beiducken, was aber die Bilder vertheuert. Man bleibe für indessen bei dem alten Formate, und bemerke bei der Bestellung, daß die Größe der neuen Bilder nach dem gewünschten Originale nicht viel größer werden möge; — wird das Format größer, wird auch der Preis wachsen. Ich habe den Buchbinder Sirolla in Gratz zur Bestellung dieser Bilder angewiesen.

Das Gedenkbuch des H. Cirilli u. Meth. Gebets Vereines ist bereits hier aufgelegt und eröffnet; Herr Domkapitular Pickel ist mit dem Eintragen der Mitglieder sumarisch beschäftigt. Mit nächster bequemen Gelegenheit folgt zur Fortsetzung nach St. Josef.

Uns beschäftigt derzeit das Življenje Svetnikov; das 1te Heft des Monathes Januar wird bereits bis Ende dieses Monathes fertig, und eine Subscription mit Nächsten eröffnet werden.

Was Kaplan Ferentschak aus seinem Legaten zu Stande bringen, wie er das Amt eines Testaments Vollstreckers durchmachen wird? — ich erwarte wenig — für ihn aber Verdruß mehr als zu viel. Ich wünsche über das Nähere(?) nähere Berichte.

Unser gute Domprobst ist in Folge einer Verkühlung tief im Bette.

Herr Direktor Lipold wußte dem Domherrn Stepischnik zweierlei Bediente — einen Capitulanten — ni fallor — und einen jüngern Purschen anzurathen; — ich suche einen Bedienten, vielleicht weiß H. Lipold auch mir zu rathen.

Für slowenische Missionen wünsche ich Bilder von Einsiedeln zu besorgen; — dazu brauche ich 1 Exemplar der in Cilli 1851 gedruckten Zlate molitvice. Ich bitte mir 1. Stück mitzusenden. Mit alter Liebe

Dein

alter

Am 21. April 853.

Anton m. p.

Opomba k 74. pismu: Nova 3. izdaja Blažeta in Nežice je izšla pri Leonu l. 1857. -- Ferencak Franc je bil l. 1853. kaplan v Žalcu. Morda je bil izvršitelj oporoke po kapelanu Jakobu Semrekarju, ki je umrl v bližnji Galiciji 19. avg. 1852.

75.

Verehrtester!

Auf das²⁷⁾ mir unter 13. d. M. übermittelte Schreiben habe ich dem Gen. Superior unter heutigem Datum geantwortet, und die Wahl des Herrn Horvath als wirklichen Superior bestätigt. Gott gebe durch deiesen Besuch, wie der gute Glaser meint, diesem Institute ein neues Leben; denn leider scheint sich die Wahrheit auch hier zu beweisen, daß es leichter sei etwas Solches ins Leben zu rufen, als am Leben zu erhalten. Alle unsere Opfer samt dem Obergymnasium scheinen uns vor einem Mangel an Klerus nicht zu schützen; — erst ist ein Einziger — Lobe von Lavamünd — aufgenommen worden; ein Paar Krainer u. ein Paar Steierer, darunter ein Franzer und ein St. Veiter, wurden als Taugenichts abgewiesen. Es ist darum die höchste Zeit auch für unsere Diözese auf eine förmliche Gründung des Knabenseminars zu dringen, wozu der Erfolg des Stud. Unterstütz. Vereines vom letzten Jahre die beste Veranlassung gibt. Der Aufruf an den Klerus ist eben unter der Presse. Fällt die Subscription günstig aus, so wird das Ordinariat mit dem Abten von Zilli einen Vertrag zur Uiberlassung des Kapaunhofes für das besagte Institut abschließen, denn ansonst finde ich in Cilli keinen passendem Platz. Nehme darum bei einer etwa neuen Verpachtung darauf Bedacht; wir brauchen ein halbes Jahr, um die erforderliche Adaptirung vorzunehmen.

²⁷⁾ das < den

Mit nächster Currende wird unter Einem die Ankündigung der Exerci-
tien zu St. Andrä vom 19ten bis auf den 23ten in Sauerbrunn aber auf den
26ten bis 30ten September, [angekündig] so wie die Uibertragung der Past.
Conferenzen zu Cilli auf den letzten August gemacht.

Da eine Consecration unsers st. Cirilli u. Methodii Altares bei St. Josef
nach der Construction des Altares unthunlich, und mein Erscheinen durch
die am 3ten Sept. beginnende und am 11ten zu beschließende Mission zu Alten-
markt unmöglich ist, so wird der Abbas zur Benediction dieses Altares hie-
mit bevollmächtigt, und Pfarrer Glaser eingeladen mit einer herzlichen
Ansprache das Fest zu verherrlichen, darnach aber mit der W. Gratzter Post
die Mission zu besuchen. Ob es so — oder was davon geschieht, wollest
Du Dich mit ihm näher verständigen; mein Antrag ist eine Folge seines
Antrages in persona dabei zu erscheinen, wenn ich erscheine. — Ob die
beiden Missionspriester Schocher et Premoseh zur Mission nach Altenmarkt
kommen dürfen? habe ich bis zur Stunde noch keine Nachricht, obgleich ich
meine Einladung mit dem Herrn Domprobste an dieselben abgehen ließ. Im
negativen Falle würde ich in so kurzer Zeit andere Priester kaum aufreiben
können.

Der Druck unsers Djanje Svetnikov geht sehr schnell von Statten; an-
bei folgen 2 Exemplare der 3 ersten Monathe, wovon Eines dem Dechant
Stojan zuzumitteln wäre. Der 1te Band erscheint gebunden bis Mitte October.
Uibrigens machen mir und dem guten Piki die unvollständigen Arbeiten der
Mitarbeiter viel zu schafen, und drohen uns zu erdrücken.

Das h. Ministerium hat unsern Antrag zur Heranbildung der erford.
Lehrer nach langem Berathen nur so so erlediget; indessen müssen wir doch
Etwas thun, und uns wenigstens lehrfähige Meßner heranziehen; darum ergeht
eine dießbezügliche Einladung an das Lehrpersonale.

Bog Vas ohrani
Am 17. Aug. 853.

Vašemu Antonu m. p.

76.

Verehrtester!

Nach längern(!) Stillschweigen, das unsere vielen Redactionen und
Schulbücher Revisionen entschuldigen mögen, komme ich endlich dazu Dir
meinen Dank für die Erinnerung zum 17. v. M. auszusprechen. Diese formäle
Ceremonie gieng mit vielen Saus und Braus von Statten, raubte den Amts-
geschäften eine volle Woche und dem guten, ohnehin kränklichen Domprob-
sten die erwünschte Ruhe, ohne dem Namensträger eine geistige Freude zu
bringen. Es wurde darum beschlossen, wenn Gott noch das Leben hieniden
schenkt, sich künftighin zum 17. Jänner vom Hause zu entfernen, und den
Namenstag in stiller Zurückgezogenheit bei einem Freunde zu feiern.

Der gleiche Wunsch dürfte auch beim Herrn Abten in Cilli rege werden; darum mache ich den unvorgreiflichen Vorschlag am 22ten d. M. mit der Windischgratzer Post bis 3—4 Uhr nachmitt(ags) bis Unterdrauburg zu kommen, wo ich mit meiner Gelegenheit warten, und den lieben Mathia am nehmlichen Abende zum Freund Galluf befördern möchte. Am 23ten praeoccupiren wir das Fest im freundlichen Kreise, und bringen den 24ten Februar auf der Reise zu. Bei dieser Gelegenheit wünsche ich über unser Maximilianum mündlich das Nothwendige zu besprechen, aber auch des Galluf seine Bauten zu besehen. Nur müßte so ein Ausflug im strengsten Incognito geschehen, und ich blos von Dir das Ja oder Nein zur rechten Zeit erfahren. Homo proponit, Deus autem disponit.

Nachdem das Manuscript für den Dezember in die Buchdruckerei abgeliefert, und sonstige Schreibereien beseitiget sind, habe ich die Regulirung der Collecturen in Angriff zu nehmen. Dieser fatale Gegenstand wird beim Klerus viel Murrens verursachen, da die alten Pfarren verlihren, die Religionsfondpfründen gewinnen, den Gemeinden (letzterer) aber die Last erleichtert wird: Alle können unmöglich gewinnen, wenn nur die gute Sache gefördert wird.

Dem Verfasser des Fcstgedichtes učencov Celjskega seminiša gehört ein sauber gebundenes Exemplar des Djanje Svetnikov; lasse ein solches auf meine Rechnung binden, und übergebe es dem braven Verfasser als Andenken von mir.

Der Ladenpreis eines Exemplars beide Bände uneingebunden ist 3 fl. Bereits sind bis auf etwa 400 Exemplare die Abdrucker vergriffen, nur werde ich bei den vielen Druckbögen (über 100) wahrscheinlich darauf zahlen müssen; alj ne bodi Bogu oponoščno; wenn dieses Werk nur mehr himmlischen Sinn unter den Slowenen erregen und befördern möchte. Zdrav bodil

Tvoj

Am 1./2 54.

Anton m. p.

Domherr Pikel ist am Montage abends wohlbehalten heimgekehrt.

Opomba k 76. pismu: Iz nameravanega tihega godovanja v Vuzenici ni bilo nič, kakor je razvidno iz 83. pisma. — Uravnavao zbirce je Slomšek izvedel v tem smislu, da se je duhovnikom starih župnij odtegnila žirca v krajih, ki so nekdam spadali k njihovi župniji, a so ob času Jožefa II. bili prideleni novoustanovljenim kuracijam, in se je priznala dotičnim kuratom, kar je bilo pravično, ker duhovniki starih župnij niso imeli tam več nobene opravila, kurati novih kuracij so pa bili navadno zelo slabo plačani.

77.

Verehrtester!

Endlich haben unsere Drobince das Tageslicht erblickt, und Du bist als Mitarbeiter mi 3 Exemplaren bedacht, mit denen Du nach Belieben disponiren wollest. Ob ich Deinen Sinn in der Biographie unsers seligen Freundes und Gönners Stefan Reich getroffen habe, kannst Du mir gelegentlich

sagen, und Dich an die Lebensskizze unseres für uns zufrüh verstorbenen Jugendfreundes Sdovschek wagen, den Du besser als unser einer gekannt.

Nachdem ich das Bittschreiben des Studenten Collob Dir persönlich zu übergeben vergessen, folgt solches mit dem Ersuchen nach, den Status seines Fleißes, seiner Aufführung und seiner Kleidung zu prüfen, und ihm auf meine Kosten nach Befund das Nothwendige anzuschaffen; ohne die Auslage in die Beausgabung des Maximilianums zu bringen; ich werden(!) den Betrag besonders ersetzen, sobald ich die Summe weiß.

Anruhend folgen Exemplare unseres Ponovilo für slowen. Wiederholungsschulen mit dem Honorar für die Mitarbeiter; habe die Freundschaft solche an Mann zu bringen.

Für Franz und Sdole ist heute der Vorschlag erstattet; für ersteres ein guter Wirth per eminentiam, für zweites ein Veteran vorgeschlagen; an Competenten ist immer ein Ueberfluß.

Eben bekam(!) ich vom Statthalter die Einladung an der Landesdeputation zur glücklichen Vermählung Antheil zu nehmen; wann ist noch nicht bestimmt.

Veselo alelujo Ti želji

Tvoj

Am 5. März 1854.

Anton m. p.

Opombe k 77. pismu: Živiljenjepis Štefana Reicha gl. v Droltinicah 1854, str. 112—121. — Vranska župnija je bila prazna radi Zdolšekove smrti, dobil jo je Jurij Stepišnik (1854—1857), brat poznejšega škofa. — V Zdolah je umrl 10. febr. 1854 ondotni kurat Anton Seidl, 1. marca i. l. in bil nastavljen kot provizor Matija Ivanšek, ki je od 1. marca 1859 bil izven službe.

78.

Verehrtester!

Die Arrundirungs- und Translocirungs-Angelegenheit des Bisthums Lavant ist durch den Herrn Erzbischof abermals movirt worden. Die Marburger haben eine Petition beim Ministerium des Kultus eingereicht, und versprechen in ihren Leistungen nicht zurück bleiben zu wollen; von Cilli wird eine Petition erwartet, und eine bestimmte Angabe gewünscht, wozu sich die Cillier verbinden können und wollen. Sobald ich nach Hause komme, werde ich Dir die Marburger Petition in Abschrift mittheilen; indessen ersuche ich Dich die Interessenten in Bewegung zu setzen.

Wir dringen auf eine baldige, definitive Entscheidung; solche wird das Cillier Offert beschleunigen.

Angeschlossen folgen 6. Stücke Ponovilo, als Geschenk. Ich hoffe am kommenden Samstage abends in Gratz, am Dienstage mit dem Frühzug in Marburg einzutreffen. Bog Te ohrani

Tvojemu

Am 27. Apr. 854.

Anton m. p.

Opomba k 78. pismu: To pismo je pisano pač na Dunaju. — Iz pisma je videti, da je Slomška srce bolj vleklo v Celje kakor v Maribor, kar je celo umljivo; Celje je bilo nekako njegova druga domačija.

79.

Verehrtester!

Es räumt(!) sich nicht recht meine Reise über Cilli zu machen; ich reise am kom. Dienstage nachmittags, oder am Mitwoche in Allerfrüh von Marburg über Mahrenberg nach Unterdrauburg. Ich bitte solches dem Cons. Rath Otorespez mit der Einladung mitzuthemen bis Diensttag Mittag in Marburg einzutreffen, und von dort mit Extrapost weiter in meiner Begleitung reisen zu wollen: si placet, ansonst aber auf mich nicht zu warten.

Eben erhielt ich vom Domprobsten ein Schreiben, laut dem Herrn(!) von Aichenegg bei ihm persönlich seine Beschwerden vorbracht(!). Herr Domprobst wünschet, es möge Dir glücken die Ausgleichung zwischen ihm u. Schuscha zu Stande zu bringen, und dem bestdot(irten) Pfründner unserer Diözese von Schmutzigkeit zu reinigen. Mit Liebe

Dein

Gratz am 17. 7^{ber} 854.

Anton m. p.

(Na zadnji prazni strani je naslov z znamko in poštnim pečatom.)

Opomba k 79. pismu: Otorespez Franc je bil r. v Podčetrtku 2. okt. 1818, posv. 4. avg. 1841. 1845—1854 je bil kapelan, potem korni vikar pri stolnici pri Sv. Andražu, 1854 je postal konzistorijski svetnik, 1. novembra 1855 pa mestni župnik v Brežicah. Iz Brežic je 22. nov. 1868 odšel za župnika na Dobrno in tu je umrl 29. apr. 1869.

80.

Verehrtester!

Über Deine Mittheilung des Anbothes der sogenannten Grafei zu Zweckken der Bisthums-Übersetzung nach Cilli ist zu allgemein gehalten, als daß ich eine bestimmte Antwort darüber, wenn auch nur eine bedingte geben könnte. Soviel ich dieses Gebäude kenne, so ist — oder war es eine halbe Ruine, in einer zwar mehr stillen, aber unfreundlichen Gegend der Stadt. Die Lage würde es für ein Seminar qualifiziren, aber auch einige 5000—6000 fl fordern, um es zu adaptiren. Sind nicht bedeutende Grundstücke dabei (die Du aber nicht angibst) so ist das Gebäude kaum 5000 fl werth. Ubrigens kann dieser Gegenstand kaum in 3—5 Jahren durchgeführt werden.

Zur Unterbringung des Knabenseminars wird der Abt den Kapaunhof gegen eine angemessene Entschädigung um so mehr hergeben müssen, als eine Incorporation desselben mit der Stadtpfarre mir nicht bekannt ist, freilich nur für den Fall, als der Sitz des Bisthumes nach Cilli kommt. Ich werde kaum in diesem Monathe diesen umfassenden, sauern Gegenstand bearbeiten und vorlegen können.

Gestern war Gregor Triebnig, ein Competent um die vakante Lehrstelle nach Cilli mit den ausgezeichnetesten Empfehlungsschreiben vom Dechanten Standegger und Professor Terstenjak bei mir. Dieser Competent war zur Zeit als ich Hauptpfr in Saldenhofen war, Ministranten Knabe bei seinem Bruder, Lehrer in Hohenmauten und ist mir von dort als ein braver, junger Mensch bekannt. Er ist ein Meister in der Musik, und wäre somit in jeder Hinsicht für Cilli ein Gewinn.

Unsere Weinlese in Thürn verspricht kaum 4 Startin, und wird kommende Woche stattfinden. Die Trauben sind Meistens gut; noch besser wird der Tepkovez, der schon jetzt den Preis von 20 fl Halbstartin hat, und von dem wir 25 Halben gefechset haben. — Vale!

Dein

St. Andreä am 13. 8^{ber} 854.

Anton m. p.

Opombe k 80. pismu: Tribnik Gregor je bil r. v Rušah 2. marca 1831. Kot 16letni mladenič je 1847 napravil izpit v Mariboru ter je kot podučitelj služboval 1847–1848 na Muti, 1848–1850 v Hočah, potem neznano kje, 1853–1855 v Ptuj, kjer mu je dekan Standegger dal najlepše spričevalo. Dobil je res 1855 službo v Celju, kjer je pozneje 1870–1876 bil ravnatelj deške šole in je umrl 4. marca 1876. — O Standeggerju gl. Slekovec, Škofija in nadduhovnja v Ptuj, str. 185–187. — Thürn se je zvalo posestvo lavantinskih škofov blizu Sv. Andraža in je ob preselitvi bilo prodano.

81.

L. J. Chl

Angeschlossen folgen einige abgerissenen Gedanken der Standesunterweisungen; solche zu verbinden und zu einem Ganzen zu bilden ist Sache des Redners. Um die Restituirung wird seiner Zeit ersucht. Omnia probate, et quod bonum tenete. Mir gereicht es zum Troste von mehrern Seiten die Rüstungen zur verkündeten Andacht zu vernehmen. Möge der Segen von Oben kommen! Die Noth ist eben so groß, als die Zukunft trübe, ohne gerade einen Trauerprofeten zu machen. Facta loquuntur et murmuratio populi levitici!

Du bist also der Friedensstifter des steierm. Diözesan-Antheiles. Ein schönes Amt, worüber Dir unser durch mehrere Tage das Bett hühthende, nun aber wieder am Wege der Besserung befindliche Domprob(s)t ein Zeugniß non plus ultra gibt; möge der Friede in Liboje nur kein falscher Friede sein, dem die ächte Grundlage mangelt, welche aber leichter der Bruder — als sein Bevollmächtigter legen würde. Die Friedensstiftung ist übrigens immer ein gutes Werk.

An den Herrn Pfarrer von Gries folgt ein Stück slow. Arbeit, mit der Bitte es ihm gelegenheitlich zu zustellen.

Eben erhält Domkaplan Ferd. Pucher die Bestellung als Stadtpfarrer nach Windischgratz, Uranker als Domkaplan, Krainz als Kaplan nach Leifling,

nach dem uns Skerianz als Deficient wieder nach Gratz entlaufen ist. Die beiden Pfarrer Slanitz u. Glinschek tauschen mit ihren Pfründen.

Vor einigen Wochen trug mir in einem Briefe Dr. Burger aus Laibach im Namen seiner Nichte den Verkauf oder die Pachtung des Wutschineki-schen Hauses zur Unterbringung des bischöf. Sitzes an, ohne einen Preis anzugeben. Ich antwortete ihm mit dem Bedauern, daß gerade die steife Haltung und das unfreundliche Benehmen der Besitzerin jenes Hauses die Hauptursache sei, daß das Augenmerk derzeit mehr nach Marburg gerichtet wäre, indem ohne diesem Hause eine Unterbringung des Bischofsitzes in Cilli geradezu unthunlich erscheine.

Wie es scheint, wird der Testaments-Executor Schuscha mit dem Pfr. Stepischnik abermals in Conflict gerathen. Es ist dem wohlwollenden, aber äußerst unpraktischen Schuscha wohlzurathen, daß er sich in fremde Angelegenheiten so wenig als möglich, in seine Hausangelegenheiten aber so viel als möglich mengen wolle. — Zu bedauern, daß Du über ihn nicht so viel vermagst, als es für ihn gut wäre. Seine Bestimmungen für die Dotation des 2ten Kaplans sind gut und annehmbar; die Meßstipendien aber werden und können in keine Fassion gebracht werden. Uibrigens wolle Herr Sch. die Worte des Herrn Luc. 12, 42 — fleißig meditiren, und mehr Gott als Menschen zu Gefallen thun. — Ist denn Her(!) Zinnauer kein geeigneter Musiklehrer? — Eben wird für die Droblince zum Besten der Cill. Präpar. Schulen am eifrigsten gearbeitet.

Dein

Am 19. 9^{ber} 854.

alter Frd m. p.

Opombe k 81. pismu: Kraj Libo je pri Petrovčah, torej se prepri, ki ga je Vodušek poravnal, nanaša na griško župnijo. — Žuonik v Grižah je bil 1853—1873 znani Tebarjan Felic. Globočnik. — Pucher Ferdinand je bil r. v Dobri vasi na Kor. 16. jul. 1818, posv. 29. jul. 1840, v Slov. gradcu je ostal do 1862, potem je prestopil v krško škofijo. — Vrankar Štefan je prišel iz Rajhenburga, pozneje je bil župnik pri Sv. Ožbaldu na Jezeru in je po preselitvi škof. sedeža ostal na Koroškem, istotako je Andrej Krajnc iz Dobrievasi ostal na Koroškem. — Škerjanc Anton je že l. 1853. naveden kot deficient v Gradcu. — Slanitz Florijan je bil dotlej župnik pri Sv. Magdalen pri Weisseneggu, Glinschek Martin pa v Libeličah. Oba sta ostala po preselitvi škof. sedeža na Koroškem. — Žuža, laški nadžupnik, je bil izvršitelj oporoke po u. vranskem župniku Zdolšek, Stepischnik je bil njegov naslednik, tako je lahko prišlo do spora med njim in nerodno-trmastim Žužo. Pod kratico Sch. je kajpada umeti Žuža, ki mu Sl. v premišljevanje priporoča priliko o zvestem in razumnem pa o malopridnem hlapcu.

82.

J. B. J. K.

Ravno na bilo sv. Andreja mi pride Tvoja oporoka /. v roke, in mi pokaže, da se ima postarana pomladiti, in prenarediti, kar so zadeve časne

žalostne kakor veselje v zadevi Tvoje oporoke in posledne volje zmenile; naoprimer: Ti nisi meni višej dolžnik, kajti si unih 2 jezerov gol. mojega posojila pošteno po moji odkazi našemu Maksimilianstvu odrajtal. Ravno tako je Tvoj posodnik Andrej Sdoušek pred Teboj se v večnost preselil, in nadjam se, da sta se pred smertjoi že pogodila; pokaj bi u oporoki stal dolg že dolgo in lepo poravnan, in pa po smerti še sitnosti lahko napravljaj? — Tudi meni po volji bilo ni, in tudi ne bo, da me v svojej oporoki nadobnika staviš. Lehko bi me Tvoja žlahta in drugi Tvoji pisano gledali, kar ni potreba. Prenaredi torej svoje posledno sporočilo, kakor Tebi rado, izporoči svoje premoženje po cerkvenih mislih in postavah, kakor rad; samo to Te prosim: nobeni kuharci; in pa cerkvi pusti, kar je cerkvenega, da bo pošteno, kar sporočiš. Amen.

Ravno sim životopis našega Sdavšeka (1) pregledal, pa tudi tako očesal, da ga blezo poznal ne boš. Pisal si za svoje in pa za rajnega prijatle; kar pa tem sodi, se očitnemu svetu ne prileže, in naj med nami ostane. Tudi je predolgo rado predolgočasno, in se mora olikati; lično rado dopade. To storiti je pa vrednikov pravica; torej ne zamerite! —

In der Zuschrift an R. . ergeht an mich die Mahnung: Plačaj, kar si dolžen! die meine Vergeßlichkeit nach Verdienst trifft. Um diesem verdienten Vorwurfe künftig vorzukommen erhält das Pfarramt Cilli, als Verwalter des Beneficiums St. Josef die anruhende Obligation pr. 1000 fl, samt den beiden bereits zahlbaren Coupons mit 50 fl pro 1854, den Fruchtnießer damit zu befriedigen. Uiber den Empfang dieser Obligation erbitte ich mir eine ämtliche Bestättigung mit der ausdrücklichen Bemerkung der Bestimmung dieser übermittelten Obligation. Unter Einem übermache ich Dir eine Unterstützung pr. 200 fl in Coupons für die Missionspriester zu St. Josef mit der Bitte diesen Betrag denselben frei, d. i. ohne einer Empfangsbestättigung einzuhändigen. Diese Coupons in Wien zu versilbern, etwa durch einen Kaufmann, wird Cilli an der Eisenbahn leicht Wege finden; dafür folgen auch dergleichen Beichtzettel zur Deckung der Auslagen für das Maximilianum, die man in diesem Jahre bei der gesteigerten Theurung auf 600 fl praeliminiren kann.

Die Besetzung der Unterlehrer Stelle durch Triebnig wird Dir erwünscht; möge die Jugend des Beförderten nur nicht in der Stadtluft Schaden leiden!
Za zdaj dovolj od

Tvojega

Am 29. 9^{ber} 854.

Antona m. p.

O p o m b e k 82. pismu: Z d o l š e k o v življenjepis je Slomšek objavil pod svojim imenom v Drobtinicah. — Pismo, ki je Sl. spomnilo nekega dolga, je bilo menda naslovljeno na kanonika Rozmana in se očitvidno nanaša na obljubo, da bo Sl. odškodoval mestnega kapelana za beneficij sv. Jožefa, dokler se zadeva ne uredi. (Prim. 63. pismo.)

83.

Hochwürdiger Herr Abt!
Verehrtester Freund!

Voriges Jahr wollten wir Dein Namensfest gemeinschaftlich feiern, und unser Plan war zu Wasser; lasset uns nun im gegenwärtigen das heil. Mathiasfest im Geiste und in altbrüderlicher Liebe begehen; das kann uns Niemand verwehren, und eine solche Namensfeier ist die beste. Bog Ti daj dobro za vse, kar si škofiji že dobrega storil; daj Ti pa tudi še v prihodno stanovitno moč; priložnosti [se] ne bo pomankovalo. Naberajmo si zakladov, kojih rija in moli ne snedo; — na zemlji nimamo kaj več iskati od tega, kar nam je Bog dal. Bodi njemu večna čast in hvala za vse! Amen.

Wie die Kaplans-Stationen in Kärnten nur unter Thränen angenommen werden, so haben die Pfründen in Kärnten plötzlich bei den Steirern Anwerth bekommen; um Bleiburg u. Maria am See werben 2 Würdenträger von der kroatischen Gränze.

Aus dem ersten Jahrgange ist das Austreten epidemisch geworden: Hrastl, Medwed und Kerchlango haben die Entlassung begehrt und erhalten. Wenn dieser Geist die Studierenden beherrscht, so haben wir bald Mangel zu befürchten; besser jedoch keine, als unberufene, unzufriedene Priester. Dagegen ist unser Thurin, bei uns pessimae famae, in Agram sogar im kaiserlichen Convicte Praefect geworden, mit freiem Quartiere, Verpflegung und jährlichen 200 fl CM, nachdem sich auf mehrmaliges Ausschreiben Niemand für diese Stelle gemeldet. Wie müssen die Agramer Zustände aussehen? Pa kaj de imamo pred svojim pragom zadosti pometati.

Es werden wohl auch auf dem Nicolo Berge die Kanonen geladen sein? Cilli wird auf keine Ord. Weisung zu warten haben ein freundiges Te Deum anzustimmen, so bald die beglückende telegr. Kunde kommt: ein Prinz oder Prinzesse sei uns geboren.

Am 25. März d. J. wird die zum Dogma erhobene Lehre de Immaculata verkündet, und dabei eine kurze Andacht abgehalten werden.

Zdaj Te pa Bog ohrani

Tvojemu

Am 21. Febr. 1855.

Anton u. m. p.

O p o m b a k 83. pismu: O Turinu gl. pismo II./59, str. 151.

84.

Hochwürdiger Herr Abt!

Für Deine Mittheilungen und Wünsche za pisanko empfangen meinen verbindlichen Dank. Leider kann ich Dir dafür nur betrübende Nachrichten mittheilen: unser gute Koren, dieser verus Israelita, in quo dolus non fuit, ist nicht mehr unter uns, wie Dir bekant(l). Mögen wir an ihm einen Für-

bitter bei Gott haben; wir benöthigen dessen. Er starb ergeben, wie sein Meister, und wird am gleichen Tage begraben. Leider kann ich meinem besten Freunde nicht die letzte Ehre erweisen.

In der Umgebung von Wolfsberg haben die Bauern am 10. v. M. in einem Wirthshause so blutig gerauft, daß einer am 9. Tage darauf starb; ich mußte in Folge dessen die Filialkirchen der beiden Gemeinden mit dem Interdicte belegen.

Srednik will als Private an seiner Weingart-Realität zu Hasenthal in der Pfarre Peilenstein von eigenen Mitteln leben. Wie lange etwa? Es ist nicht gut, wenn Priester reich werden; — dagegen sorgt die heutige Welt.

Pfarrer Sredenschek ist halb Defizient, darum ihm Lilch als prov. Kaplan beigegeben. Wir erwarten kaum die Anstellung der Neuen.

Ich habe die Mißpriester von St. Josef beauftragt die vorzunehmenden Volksexercitien jederzeit dem Dekanal-Amte anzuzeigen; — habe ihnen auch über die zu pedante Absonderung meine Bemerkungen gemacht. Darüber hat sich Superior in einem langen Briefe geäußert, aus dem ich entnehme, daß Ihr beide nicht auf dem besten Fusse miteinander steht. Dieses gegenwärtige provisorische Verhältniß wird in die Länge lästig; allein: quid consilii? —

Indessen ein fröhliches Alleluja von Deinem

Am 5. April 7. Uhr 855.

Anton m. p.

(Na zadnji prazni strani običajni naslov.)

Opombe k 84. pismu: O Tomažu Korenu gl. zg. str. 51 in 69. — Srednik Anton je bil r. v. Kozjem 17. maja 1808, posv. 31. jul. 1836. Kot kapelan v Braslovčah je 23. apr. 1855 izstopil iz dušnega pastirstva, a se je 1. jun. 1857 zopet dal nastaviti za provizorja v bližnjem Prevorju, kjer je potem postal kurat. Zadnjega maja 1863 se je kot tak preselil v Polje in je tu ostal do 30. apr. 1870, ko je stopil v stalni pokoj in umrl 19. febr. 1889. — Sredenschek Janez je bil župnik v Razborju, drugo o njem gl. zg. str. 34.

85.

Verehrtester!

Dein langer Schuldner erlegt für die Verköstung der diesjähr. Conferenz-Theilnehmer einen geringen Beitrag mit 20 fl B. N. Für den alten Sänger im Käfige folgen vorläufig 5 fl B. N. Für dessen außerordentliche Bedürfnisse kannst Du mich seiner Zeit auf einen Beitrag erinnern.

Sollte die Cholera in Steiermark um sich greifen, so müßten die Exercitien in Sauerbrun, so wie die Visitation des Fraßlauer Dekanates unterbleiben. Bei uns in Kärnten sind bis Dato noch keine Fälle vorgekommen, wohl aber grassirt die rothe Ruhr. Um Windischgratz sollen bei 11 Sterbfälle sich ereignet haben, und beim Schocher in Altenmarkt ist unser Terstenjak daran erkrankt.

Domherr Wiery hat uns heute verlassen, und ist vom Domprobst, Pickel und Dr. Woschnak bis St. Leonhard begleitet über Obersteier zurück.

Die Redaction der Drobtince übernimmt Dechant Stojan zum Vortheile des St. Hermagoras Vereines; demnach sind die dießbezüglichen Beiträge für den Präparandenfond in Cilli geschlossen, was um so schmerzloser sein wird, indem es keine Präparanden dort gibt.

Habe die Güte den beiden Dek. Priester Pfr. Globočnik u. Def. Ulaga gelegentlich zu bedeuten, daß es mit der Übersetzung der hl. Schrift abzukommen habe, weil die Krainer unsere Arbeit nicht brauchen. Hat Ulaga ein bedeutendes Stück vollendet, so wolle er es mir bald einsenden. Vale!

Dein

Am St. Bernard. feste 855.

Anton m. p.

O p o m b a k 85. pismu: Pismo je pisano 20. avg. — Ž o h a r Andrej je bivši lazarist, ki je radi slabega zdravja 1857 izstopil iz kongregacije. Od 5. apr. 1855 je bil provizor v Starem trgu. Umrł je kot župnik pri Sv. Martinu v Rožni dol. 25. febr. 1882.

86.

Verehtester!

Auf Deine 3 Briefe endlich eine Antwort mit dem Danke für alle die Herzens Expectorationen zum 1ten und 17ten d. M. deren mich das mir theure und wichtige Celje würdiget. Spreche meinen Dank und meine Freude Allen activen und passiven Zeugen jener Festivitäten. Wolle Gott unsere Wünsche beguten und segnen unsere Bemühungen intercessione s. Maxim(ilian).

Du fragst um die Normen gegenüber der Protestanten, die sich Cilli auserwählt zu haben scheinen, um allda eine Oase ihres morschen Reiches zu gründen? Die beste Norm ist ein im Geiste Jesu wirkender Klerus — die Wahrheit der allein seligmachenden Kirche in Wort und That mit Kraft und Liebe lebendig darstellend. Nur der laue Indifferentismus bereitet der sich breitmachenden Häresie das Feld, und das Evang. Matth. 13, 24—30 hält darüber den Seelsorgern die Lection. Den Protestanten den Gottesdienst in einem Privathause zu halten, servatis servandis kann nur der Hauseigentümer verbiethen²⁰⁾. Erträglicher ist ein solcher Dienst in einem Privathause, als in einem öffentlichen Tempel. —

Mein Entschluß war auxiliante Deo im Laufe dieses Jahres eine solenne Volksmission in einer Stadt: Cilli oder Völkermarkt in deutsch. und slow. Sprache abzuhalten. Die bevorstehende Zusammenkunft der Bischöfe zu Wien dürfte meinen Plan behindern, da ich weder die Zeit noch die Dauer jener Berathung bis nun kenne. Das schöne Fest am Vorabende des St. Antoni Festes freuet mich; es verschafft der studier(enden) Jugend eine Gelegenheit zur Übung, die keine Lehranstalt vernachlässigen solle. Das Marburger Fest in den Weihnachtsfesttagen war aber hoffentlich noch erfolgreicher, das der unermüdete Schulrath Jarisch verherrlichte. Warum hat denn Cilli immer die Ehre die alte Urschel zu machen?

²⁰⁾ L verbiethen

Der Laibacher Franciscaner Ordensorovincial jammert über den Mangel an Nachwuchs. Er schiebt die Schuld auf die dermalige Gymnasialeinrichtung, durch welche die jugendlichen Herzen dem geistlichen Leben immer mehr abgeneigt gemacht werden. Ist eine gleiche Klage in einem gewissen Grade nicht auch auf das Cillier Gymnasium zu machen als Antwort auf eine Deiner Anfragen. Spiritus flat ubi (et quo) vult et trahit post se juvenes.

Leon klagt wiederholt, daß ihm die Hauptschulen Direction auf mehrmahliges Verlangen keine Angel Motive zum Verkaufe sende, ja keiner Antwort würdige, der sicher ein Paar Tausend Stücke abgesetzt hätte. Ist die Auflage vergriffen, und mag sich die löbl. Direction damit nicht ferner befassen, so verkaufe sie das Verlagsrecht an Leon zum besten des Fondes, wie das Blaže u. Nežica. Besser ein kleiner als gar kein Gewinn, wenn ein anderes Fac simile erscheint. Auch die Gebethbüchlein haben ihren Cours. Habe die Güte diesen Gegenstand zu vermitteln u. zu betreiben.

Herr Ferd. Uhl beehrte mich mit einem Schreiben $\frac{1}{2}$. sonderbarer — nicht ungewöhnlicher Art und Weise gewisser Weltmenschen, die ihrer Galle Luft lassen wollen. Erkundige Dich sub rosa um den Sachverhalt für meine subject. Kenntnißnahme. — Warum sich Herr Gurnig nicht unmittelbar an den Stadtgemeinde Vorstand mit seinem Anbothe $\frac{1}{2}$ wendet, ist mir nicht begreiflich. Verbescheide den Herrn mit ein Paar Zeilen, wie er es selbst verlangt; ich habe über diesen Gegenstand keine nähere Kenntniß.

Mehr Interesse dürfte der Brief $\frac{1}{3}$ des Mission(ärs) Beutz besonders für die Sachsenfelder haben; darum ich solchen hier beschließe.

Der neue Chorvikaer Kossar ist ernannt und dekretirt; nur ist zu befürchten, daß er wegen seiner Kränklichkeit den Posten wird gar nicht antreten können. An dessen Stelle komt (l) Paar von Trifail.

Dem Herrn Präsidenten meinen Respekt mit dem Bemerken, daß ich mir vorbehalte Hochdessen verehrtes Schreiben zum 19. März zu beantworten. Meine Freude war groß am Billät der Frau von Baumbach die eigene Handschrift zu lesen. So darf kein Sterblicher verzagen; auch die Blinden werden sehend.

Dein

Am 24. Jänner 1856.

Anton m. p.

Die Remuneration ist dem Gesanglehrer mit 25 fl seiner Zeit auszuzahlen. Das Gesamtvermögen des Maximilia(num) belauft sich derzeit auf beiläufig 23.000 fl an Obligationen.

Opomba k 86. pismu: Uhlova in Gurnikova zadeva ni znana. — Pismo misijonarja Bevc a Jožefa je moglo zanimati Žalcane, ker je od 28. apr. 1852 do 26. jul. 1854 bil kapelan v Žalcu in je iz Žalca odšel v Ameriko. L. 1878. se je vrnil v Evropo in je nekaj časa živel v Kolínu. Potem je hotel obiskati Zagorje, kjer je bil r. 3. marca 1815, pa ga je med potjo v Poljčanah 23. avg. 1882 zadela smrt.

87.

Carissime!

Erwarte zum heurigen 25. d. M. keine Gratulation am Papiere, solche folge im Herzen und am Altare. Bog Ti naj prav dobro sekiro Celjski zastaran led mlačnosti in merzrote potrupati, in našo ljubo mladino čedno otesati; Bog hoče tesarje dobro plačati.

Angeschlossen erhaltest Du 1000 fl. B. N. aus dem Korens Verlasse, ein Eigenthum des Maximilianums, mit der Bitte, solche dem Ponikler Spekulantem Pfr. Kesche gegen Empfangsbestätigung einzuhändigen, samt beiliegendem offenem Schreiben.

Die bischöfliche Versammlung fangt am 2. Sonntage nach Ostern in Wien an; wie lange solche dauern werde, weiß Gott. Gott gebe Gesundheit und Gnade. Diese Versammlung und wahrscheinlich auch andere Reisen werden mich hindern in Laufe dieses Jahres eine Mission abzuhalten. Mitan folgt darüber ein Bild.

Der neue Chorvikaer Kosar hat in dieser Woche sein Amt begonnen. Bog mu le zdravje naj.

Dein

Am 22. Febr. 1856.

Anton m. p.

88.

Verehrtester!

Als Ergänzung zur Telegrafischen Nachricht wisse, daß eben jetzt die Schlußsitzungen gehalten werden, die ich nicht gut auslassen kann. Ueberdieß haben die Salzburger Sufragane am komm. Sonntage den 1. Juni beim apost. Nuntius eine Separat Berathung, die ich nicht beseitigen darf. Nachreisen sind für mich nicht angezeigt, auch dürfte bei der Marien Statue noch so Manches fehlen, das man erst zuletzt bemerkt, und Ursachen genug findet die feierliche Einweihung zu verschieben. Ueberdieß scheint eine so feierliche Handlung für einen Werktags-Abend minder angezeigt, woran sich nur die Stadtbewohner könnten betheiligen. Ergo, habeatis me excusatum!

Mit Gotteshilfe hoffe ich wenigstens bis 12. Juni nach St. Andreä zu kommen, ein Paar Tage zu Hause zubringen, und in der letzten Hälfte k. M. das Dek. Fraßlau zu visitiren. Ist die Marien Statue meiner Benediction vorbehalten, so könnte diese Feier am 15. oder 22. oder 29. Juni stattfinden, und zwar nach einem Hochamte in der deutschen Kirche eine Prozession zur Marien Statue, dort nach der Benediction eine kurze Ansprache, und dann der Zug in die Pfarrkirche, wo die Solemnität mit einem Te Deum zu beschließen wäre. Sic ego sentio; vos autem disponete(!).

Ubrigens vermelde den sehr verehrten Frauen meiner lieben Stadt Cilli, namentlich der Frau Therese Reinalsdorfer, Fr. Agnes Baumbach, Fr.

Susana Simma, Fr. Therese Stepischnegg, Fr. Maria Krisper, und Fr. Caroline Wakaun meinen herzlichsten oberhirtlichen Gruß, mit dem Bemerkten, daß mich die liebevolle Einladung ebenso erfreuet, als die zarte Andacht der Frauen zu(r) Maria, unserer Zuflucht, innigst gerührt hat, und ich dieses Schreiben der Cillier Frauen als Andenken aufbewahren will. Wahrlich! bei wem soll eine Frau in den so vielen Familien Sorgen und Mühen Trost suchen, als bei Marien, wo ein Bischof [s]eine wärmere Unterstützung in jeder guten Sache finden, als bei dem guten Frauengeschlechte. Gott segne und erhalte Sie Alle! --

Mein Canonicus a latere hat mich am 28. Mai verlassen, und wird am 31. oder 1. in Cilli von St. Andreä eintreffen, um Beichtväter für die Exerctien anzuwerben, und dann Montags nach Sauerbrunn abzufahren, wo er mich ersetzen wird. P. Höger ist heute abgereiset, bleibt am 31. nächst Gratz, u. kommt am 1. Juni in Sauerbrunn an.

Mehrere Bischöfe sind bereits abgereiset, die Meisten wünschen bald abgehen zu können; denn die Wienerluft ist in jeder Beziehung drückend. Bis auf Wiedersehen, Vale!

Dein

Wien am 30. Mai 1856
8. Uhr.

Anton m. p.

Opomba k 88. pismu: V pismu omenjena blagoslovitev Marijinega kipa se nanaša na l. 1854. obnovljeni Marijin spomenik na trgu blizu opatijske cerkve. Gl. Marolt, Spomeniki, Dekan. Celje, str. 58—60.

89.

Lieber — Verehrtester!

Aus irgend einem Anhang nach St Andreä geschrieben und nach Salzburg mir nachgesendet lese ich den Wunsch des Cillier Clerus am 17. d. M. nach Cilli zum feierlichen Empfange der beiden Majestaeten erscheinen zu sollen. So ehrenwerth dieser Wunsch an sich ist, so schwer ist für mich dessen Erfüllung. Erst am 14. d. M. wenn Gott gibt, kann ich Salzburg verlassen; der Weg über den Thauern ist neu beschneiet, der Umweg über Bruck und Gratz für den Winter zu weit, wo man sich sehnt wieder zum heimischen Herde. Der Aufenthalt der beiden Majestaeten in Cilli zu kurz, meine Aufwartung in diesem Jahre schon wiederholt etc etc. Dieses Alles bestimmt mich, wenn ich am kom. Sontage glücklich in Klagenfurt ankomme, alldort das Benedict(iner) Collegium zu visitiren, den Lav. Alumnen die Minores zu ertheilen, und vielleicht am 20 oder 21. d. M. nach St. Andreä heimzukehren.

Suchet daher Euer Homagium so gut als möglich zu machen. Alle die kein Hochzeits Kleid haben, ferne zu halten; der Kaiser schaut aufs geistl. Kleid, aber noch mehr auf geistliche Sitten; und wird etwa von mir erwähnt,

so entschuldige mich mit meiner Abwesenheit ob der Ben.(nediktiner) Visitation.

Angeschlossen folgt ein sonderbares Ansinnen v. eines Kirchenbau-
stigen zur Kenntnißnahme und seinerzeitigen Aeußerung darüber. Meinen
Gruß an alle die Meinigen von

Deinem

Salzburg am 12. 9^{ber} 1856.

Anton m. p.

Meinen (!) Canonicus a latere entbiethet seinen Gruß.

O pomba k 89. pismu: O vizitaciji benediktinskih samostanov v avstrijskih de-
želah, ki jo je Slomšek opravil po naročilu kardinala - nadškofa Schwarzenberga, in je bila
zanj sila težavna, gl. natančneje pri Kosarju, str. 276—283 in pa pisma o tem.

90.

Verehrtester!

Auf Dein letztes Schreiben von 18. d. M. vorläufig nur das Ansuchen
mir bis 28. d. M. für gewiß zu berichten, ob die projectirte Inauguration, ei-
gentlich Ostentation der Akatholiken Celejas am 2. k. M. wirklich vorgenoh-
men wird oder nicht; was Du beim k. k. Bezirksamte am gewissesten erfahren
wirst. Ubrigens ersuche in meinem Namen den Titl Herrn Bezirksvorsteher
und Gubernialrath, er wolle den Unternehmern keine äußere Ostentation
Z. B. Schießen oder öffentliche Aufzüge erlauben.

Das Nähere wird folgen

Dein

Am 22. Jänner 1857.

Anton m. p.

(Na zadnji prazni strani je naslov z znamko 3 xr in poštними pečati.)

91.

Verehrtester Herr Abt!

Herr Dechant Reitz bestimt (!) das für die Bewirthing der dortigen
Conferenz-Theilnehmer entfallende Aequivalent für die im Knabenseminar
zu Cilli befindlichen Studenten, um es unter die würdigern und dürftigern
zu vertheilen. Dieser Betrag folgt angeschossen mit 20 fl B. N. Ob zur
Vertheilung oder sonstigen Verwendung? bleibt Deiner Einsicht und Verfü-
gung überlassen. Mitan 1 Exemplar Geschichte der Slawenapostel für Deine
Bibliothek.

Ich wünsche recht sehr, daß an das Untergymnasium nach Cilli ein
talentirter von Liebe für arme Studenten beseelter, aber auch wissenschaftli-
cher Religionslehrer kommen möchte. Leider kenne ich bis zur Stunde noch
keinen, der alle diese Eigenschaften in sich vereinigen würde. Die sich am
meisten vordrängen, haben am wenigsten Vertrauen; die Bescheidenen bleiben
unaufgefordert zurück. Weißt Du für welchen? Fordere ihn auf! —

Am 4. u. 5. Aug. gedenke ich beim Freunde Galluf die can. Visitation zu halten, solche am 7. in Reifnig zu beenden, und von dort meine Reise über Gratz u. Wien nach Böhmen anzutreten, um die Visitation der dortigen Benedictiner Abteien, wenn Gott gibt, mit Ende Aug. zu vollenden. Auf meiner Rückreise wünsche ich in Wien 6—8 Tage zu verweilen, u. mit Gottes Hilfe gegen 12. Sept. heimzukommen. Die 2. Hälfte Sept. wünsche ich das Neukirchner u. Gonobitzer Dekanat zu visitiren, bei dieser Gelegenheit die neue Kirche zu St. Martin in Rosenthale zu consecriren, u. auch Cilli zu besuchen.

Grüße den kranken Priester Kuntaritsch mit dem, daß für ihn bereits eingeschritten worden. Benöthiget er ein Geld, so strecke ihm das Nothwendige vor. Lebe wohl, begrüßt von

Deinem

Am 26. Juli 1857.

Anton m. p.

Opombe k 91. pismu: Rajc Anton je bil dekan na Vidmu. Drugo o njem gl. Kovačič, nadžupnija Sv. Križa str. 71—72 in pa uvod k pismom pod št. IV. — Kuntarič Josip je bil r. v Kostanjevici na Kranjskem 4. dec. 1831, posv. 27. jul. 1856. Prišel je za kapelana k Novi cerkvi, pa je moral radi boleznj izstopiti iz službe 1. jun. 1857 ter je umrl 5. dec. 1857.

92.

Verehrtester!

Für Deine Mittheilungen über die Vorgänge am 25. v. M. in Cilli folgt mein Dank. Sind solche auch nicht beruhigend, so sind sie doch in so weit tröstlich, daß keine auffallende Scandale dabei vorkamen. Nur begreife ich nicht, wer dem lieben einfältigen Landvolke die Weisung gab, dort eine Kirchweihe zu suchen? Die häufige Unwissenheit, und daraus resultirende Gleichgültigkeit wird auch uns zur Schuld kommen, wenn in späterer Zeit Mischehen oder gar Apostasien erfolgen.

Für die Zillier Bürgerschaft ist dieses Bethhaus ein gewaltiger Probierstein; die Guten werden besser, die Schlechten werden schlechter werden.

Du wirst leicht erfahren, wo denn meine einstige Haushälterin Frau Josepha Payer lebt. Habe die Güte derselben ein Osterney pr 20 fl B. N. übermitteln zu wollen.

Die vielen Vacaturen verursachen viel Hoffnung beim Clerus, viel Verdruß aber bei uns. Wer ist im Stande die Wünsche Aller zu erfüllen? — Man hat hier nur einen Wunsch: der Sache Christi zu nützen.

Und nun Dir und Deinem Unterklerus ein ter felix Alleluja
von

Deinem

Am 7. Ap. 857.

Anton m. p.

Eben nach voll. Trauernette(?) erhalte ich das liebe Schreiben von 3. das mich veranlaßt auch dem lieben Decanatsklerus ausdrücklich ein recht fröhliches Alleluja zu wünschen.

Mir ist lieb, wenn gute Wachtposten stabill bleiben bis zur angezeigten Zeit. Wegen des Maximilianums wünsche seiner Zeit eine mündliche Confer(enz). Vale! —

93.

Preljubi moj Matija!

Naj sva se ravno postarala, in z najno starostjo tudi stara ljubezn nekako peša in medli, vendar godovno sv. Matijeta ne bom obhajal, de bi svojega prijatla rajnih mladih in srečnih dni ne ponimil, pa Tebi sreče ne vošil, kakor se spodobi in je prav. Bog Te živi zdraviga in veseliga še mnogaja leta, pa tudi meni dobrega, da bi smel še v Celjsko abatijo piti, ako me ravno Celjani pisano gledajo, in tudi jihov Pastir z njimi, kajti nisim za Vami potegnil. Alj kako bi bil srotej potegnil, ker ste mi pretenek štrikek, preslabo vervico ponujali! Bojim se, de tudi Marburšani ne bojo dali, kar so obljubili.

Eben befördere ich die Voranstalten an unsern Freund Galluf nach Saldenhofen zur vorhabenden Volksmission die in der Woche von 13. bis 22. März dieses Jahres alldort besonders für die Flößer unter Mitwirkung des P. Ojevitz, einstigen Dechantes von Mahrenberg solle abgehalten werden. Wann wird denn für Cilli diese Gnadenzeit?

Dein Schulkollege, der pens. Pfr. Franz Horwath ist kürzlich bei seinem Weingarten nächst Wurmburg gestorben.

Eben ist Pfarrer Kesche anher auf Besuch gekommen. — Entrichte gelegenheitlich dem P. T. Herrn Präsidenten, wie auch dessen Hausfrau die gebührende Empfehlung von

Deinem alten Freunde

Am 22. Feb. 858.

Anton m. p.

Opombe k 93. pismu: O Galufu gl. str. 91 in 124. — O Ojevicu gl. Orožen I, 92. — Župnik Horvat Franc je bil r. v Krčevini pri Ptujju 23. nov. 1797. Stopil je v lavantinsko bogoslovnico in bil posv. 27. avg. 1826. Kot župnik v Žetalah je 23. maja 1853 stopil v pokoj in umrl 14. febr. 1858.

94.

Carissime!

Insoferne Vorzeiger dessen Kaspar Divjak wirklich abgebrannt ist, so wolle vom Prozesse gegen ihn abgelaßen werden, u. auch die rückständigen Interesse nachgesehen; nur solle er die Zinsen pro futuro zur rechten Zeit abstatten; selbstverständlich daß das Capital gesichert ist.

Marburg am 8. März 1862.

Dein

Slomschek m. p.

(Na zunanji strani kratek naslov.)

III. Slomšek — Josipu Hašniku.

Slomšek si je s svojimi gojenci rad dopisoval tudi potem, ko so bili že v službi. Tako so nastala ta pisma, ki so psihološko-vzgojno zelo zanimiva, ker je Hašnik bil nagle, zelo občutljive narave, nagnjen k melanholiji. Več o njem gl. SBL 294.

1.

Lieber Haschnik!

Sie erhalten hiemit das schon vorhin bescheinigte Werk: Zenner *Instructio practica confessarii*: mit dem Wunsche, daß Sie es mit recht vielen Nutzen lesen und zum Heile Ihrer theueren Beichtkinder anwenden könnten. Auch lege ich ein Exemplar der 2ten Auflage des *Devotivo bey*.

Sie werden Ihr Anstellungsdecret wohl schon erhalten haben? Sie bekommen zwar eine ziemlich beschwerliche Station, aber gute Menschen, und einen stillen Pfarrer. Vorsicht ist überall nothwendig. Gott gebe Ihnen die liebe Gesundheit. Sie werden dort viel Gutes wirken.

Auch die Gurker, Ihre Schulcollegen sind bereits decretirt. Ich kann Ihnen nur einige nennen. Benedict nach St. Nikolai in Villach; Jauernegger in die Gnesau; Kometter nach Graffenstein; Müller wahrscheinlich in die Kappel, und Kronigg nach Liseregg; Rabizh nach St. Martin ob Villach; Reichmann nach St. Margareth ob Weidisch; Resch nach Sachsenburg, Wornik nach Tiefen¹⁾ u. s. w. Die Lavanter Anstellungen wird Ihnen ohnehin schon Herr Wiery berichtet haben. Leben Sie recht wohl, eingedenk

Ihres

aufrichtigen Freundes

Klagenfurt am 1ten 7ten 835.

Anton Slomschek m. p.
Spiritual.

O p o m b e k 1. pismu: Na zadnji prazni strani je Hašnik zapisal: Slomšek 1. Septber 835. — Prva Hašnikova službena postojanka je bila v Ljubnem; njegov prvi župnik (der stille Pfarrer) je bil Lenart Eisenschmid, Orožen II, 163. — Hašnikovi krški tovariši so bili: Benedikt Janez, r. 7. dec. 1811, (rojstni kraj ni označen v takratnih šematizmih), Jauernegger Franc, r. 2. avg. 1810, Kometer Martin, r. 12. nov. 1809, Müller Andrej, r. 25. nov. 1807, Kronigg Janez, r. 3. febr. 1810, Rabič Nikolaj, r. 5. dec. 1807, Reichmann Simon, r. 6. febr. 1807, Resch Franc, r. 30. dec. 1807, Wornig Josip, r. 20. maja 1807. Razen teh so bili Hašnikovi šolski tovariši še: Ehrlich Anton, Gussenbauer Rudolf, Heber Simon, Pfeffer Marko, Serajnik Lovro, Wilhelm Ivan. Od teh je bil odličen Slovenec Lovro Serajnik, ki je umrl v visoki starosti 94 let kot tinjski prošt 24. jun. I. 1902.

2.

Lieber Haschnik! Verehrtester Freund!

Recht gerne erfülle ich Ihren frommen Wunsch und übersende Ihnen derzeit nur 175 Stücke Bilder, für die Mitglieder des Leopoldinen Vereines

¹⁾ L. Wornik nach Tiefen.

pr $\frac{1}{2}$ xr CM, demnach der ganze Betrag 1 fl 27 $\frac{1}{2}$ xr CM. Den Rest zur vollen Anzahl der begehrten 300 Stke werden Sie bis Ostern sicher erhalten, nach dem mir die erste Auflage eben ausgegangen, und ich eine 2te Auflage eben in Wien machen lasse. Auch wird meine Predigt über diese gottselige Bruderschaft nächstens in Slow. Sprache erscheinen, indem das Manuscript eben bey der Censur in Laibach liegt, die ich Ihnen ebenfalls zuschicken werde.

Sie können nicht glauben, welche Freude mir Ihr werthes Schreiben gemacht hat, in dem Sie mir den glücklichen Erfolg Ihres Wirkens kundmachen. Für Alles sind die guten Landleute fähig und geneigt; sie brauchen aber einen guten Hirten.

Auch der Herr Jodl, Ihr braver Freund, hat mir bereits zweymal von Zellniz geschrieben, und mich ersucht ihm Devifhtvo zu übersenden, was ich auch herzlich gerne that. Auch er sprach den heißesten Wunsch aus, sein Scherflein zur Verbreitung slow. Volksbücher beyzutragen.

Eben übersende ich dem Herrn Dechante die pränumerirten Pravlize sa otroke. Auch die 2te Auflage der Perpovedi ist eben fertig geworden. Der Zeit wird das Gebethbüchel sa shencko mladost im kleinen Formate gedruckt, mit neuen slow. Kirchenlieder(n), darunter z. B. das Amt von Oroshen übersetzt: Gott! du bist überall zugegen.

Ich habe eine ungemeine Freude, daß alle Ihre Schulgespänne recht brav sind, und daß ich mich an diesem Jahrgange nicht betrogen habe. Gott erhalte Alle in seiner Gnade. Unser liebe Wierj schreibt recht fleißig, und gedenkt schon nach Ostern Das 1te Rigorosum zu machen. In unserm Priesterhause soll mit 1ten May der Herr Director die Verköstung über sich nehmen.

Neues in Kärnten nur dieß, daß wir am 2ten d. M. einen ungeheuren Schnee bekamen(!); doch nur bis gegen St. Veit; die nördlicheren Gegenden sind fast ohne Schnee. Der Probst von Unterdrauburg Barbo ist am 4ten d. M. gestorben.

Nun leben Sie recht wohl in Ihrem schönen Wirkungskreise, stets eingedenk

Ihres

Sie liebenden Freundes

Klagenfurt am 9ten Febr. 1836.

Anton Slomsch(ek) m. p.

Meinen Gruß und Empfehlung auf Ihren Hochw. Herrn Pfarrer, so wie auf Ihre Herren Nachbarn in St. Xavier.

(Na zadnji strani naslov:)

An den Wohlehrwürdigen Herrn Herrn Joseph Haschnik verdienstvollsten Pfarrskooperator zu Laufen. Durch Kappel und Sulzbach.

Opomba k 2. pismu: Na zadnji strani je Hašnik zapisal: Slomšek 9. Febr. 1836. — Jodl Jernej je bil sekovski duhovnik, nekoliko starejši od Hašnika, čas in kraj r. neznan, posv. 29. jul. 1832. Selnica je bila njegova nova postojanka, iz Selnice je prišel 1836

v Zavrč, potem pa k Sv. Barbari pri Vurbergu. L. 1845. je postal župnik pri Sv. Urbanu pr Ptuju, a je umrl že 21. jan. 1846. Očividno si je spiritual Slomšek dopisoval tudi z mladimi sekovskimi duhovniki in je blagodejno na njih vplival. — O knjižicah „Pravlice“ in „Perpovedi“ gl. Simonič str. 456—457. — Dravograbski prošt Barbo Ivan Anton je po šematizmu 1837 umrl 3. febr. 1836, star 88 let.

3.

Lieber Haschnik!
Verehrtester Freund!

Mit diesem Schreiben grüße ich Sie schönstens und bestätige Ihnen den richtigen Empfang der mir dd 4ten überschikten (l) 5 fl. CM. Meine Guthabung betrug nur 4f 12x darum folgen für den Rest

4 Exempl Sedem novih Perpop. a. xr 48
5 f —

Auf Ihr Verlangen erhalten

10 Exemplare Gebethb. für Mädchen a. 15 xr 2 f 30 xr.
mit 2 Stück besonders abgedruckt Lied.

Ihre Nachrichten über den erfreulichen Fortgang Ihrer Schule hat (l) mich sehr erfreut so wie die mitgetheilten Novice recht interessirt. Was macht Ihr Nachbar Pirsch? Uebersenden Sie ihm anruhendes Convolut; [so wie auch gelegenheitlich dem Herrn Dechant das anbegleite (l) [[Convolut]] Paquett.]

Wir haben noch der Zeit keine Cholera in Klagenfurt, obgleich sie immer näher anrückt.

Die Ordinanden werden am letzten d. M. fertig. Woch, Sevnik und Leshnik werden von 3ten Jahr ordinirt. Gözl und Stepifhnik müssen wegen Alter warten. Letzterer gehet nach Wien ins Frinthanæum zum Wiery.

Verzeihen, daß ich nicht Zeit habe Mehres zu schreiben.

Vale faveque

Tuo

Am 20ten July 836

Antonio Slomsch(ek) m. p.

Opombe k 3. pismu: Na zadnji prazni strani je naslovnik dvakrat zapisal: 20. Juli 1836. — Pirsch Matej je bil takrat kapelan v Rečici, šematizem za 1836 ga ima še v Slivnici pri Celju. Drugo pri Orožnu VII, 232. — O Vohu, Sevniku in Götzlu gl. str. 24, op. k pismu I/1, o Lešniku (Lečniku) str. 35, op. k pismu I./9.

4.

Liebster Josef!

Ich habe mich sehr gesöhnt (l) bei meiner diesjährigen Anwesenheit im Cillier-Kreise mit Ihnen mündlich zu sprechen, und erwartete Sie gewiß zur Conferenz nach Feistritz. Sie kamen mir nicht zu, so muß ich also dem Papiere mein Anliegen für Sie anvertrauen.

Aus allen Ihrem Thun und Lassen spricht ein mißvergnühtes, zerrissenes Herz, ein gesunkener Muth, ein sich selbst Aufgeben zu Folge getauschter(!) Hoffnungen. Diese Anzeichen zeugen, daß Ihr Eifer nicht rein genug — Ihre Wünsche nicht bescheiden, Ihre Verdienste vom Nebel einer zu großen Eigenliebe verdunkelt werden.

Ihre Reibungen mit dem Pfarrer Schwarz, den ich nicht ganz in Schutz nehme, beweisen Animositaet und Ueberspannung. Ich fürchte sehr um Sie, daß Sie durch die Ihnen abholden Vorgänge nicht wieder entmuthiget um so tiefer sinken, je höher Sie sich in den letzt vergangenen Jahren emporgeschwungen durch Ihre lobenswerthen Leistungen. Diesem [Vor] vorzubeugen schreibe ich Ihnen als väterlicher Freund.

Ich schätze Ihre Talente, ich erkenne Ihre Verdienste, bedaure aber auch Ihre jugendlichen nicht geringen Fehltritte, noch mehr aber Ihre Selbstüberschätz(ung), Ihr nur zu leicht exzessives Wesen, das Sie nur zu leicht über die Gränzen der Mässigung treibt.

Mögen Sie bei allen Ihren Leistungen mit den Dienern des Evangeliums aufrichtig sprechen: *Servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus.* Sollten den(!) wir darüber muthlos werden, nicht unter Jene zu gehören, von denen es geschrieben steht: *Jam acceperunt mercedem suam?* — Der Herr prüfet uns durch Versagung unserer Wünsche, um uns zu demüthigen, und nachdem wir bewährt gefunden werden, Etwas besseres dafür zu geben. — Wir haben nicht uns sondern Christum zu predigen — nicht uns sondern Christo Gemeinden zu gewinnen, und eben darum unser Herz keiner Gemeinde ausschließlic hinzugeben.

Und haben wir die Gemeinde verlassen, so verlasse uns die Fassung nicht unser letztes Wort zu sprechen: Vergesst mich; aber meine Lehren vergesst nicht. Ein Ozir wäre oft überflüßig, unklug, nicht selten auch schädlich. Gewisse Klassen verlassen nicht selten Christum und hängen dem Priester an — einem Götzen ähnlich, und sprechen: *Ego sum Cephä ego Pauli ego autem Apolinis.* —

Diese Grundsätze, mein alter Josef! sind im Geiste des Evangeliums; mögen sie auch die Ihrigen seyn. Dann werden Ihre Begriffe klärer — Ihre Wünsche reiner — Ihre Fassung christlicher u. die Zukunft auch für Sie erfreulicher. Der Bischof wird Ihrer nicht vergessen, der Sie nach dem wahren Verdienst schätzt, und in Liebe bleibt

Ihr

väterlicher Freund

St. Andrä am 6ten 8^{her}
849.

Anton Martin m. p.

O p o m b e k 4. pismu: Ob zgornjem robu na prednji strani H. pripisal: 6. Octob. 1849. Hašnik je 23. aprila 1845 prišel iz Rogatca k Sv. Juriju pod Taborom, tu je v razburkanem letu 1848 imel neko afero, kakor je razvidno iz pisma I, 41, povrh je imel tukaj neke pre-

pire z župnikom Schwarzem. Vse to je menda dalo povod, da je škofijstvo Hašnika 22. apr. 1849 poslalo za provizorja k Sv. Martinu na Pohorju. Odtod bi seveda moral priti h konferenci v Slov. Bistrico, pa ga ni bilo. Občutljivi mož se je počutil s to prestavo užaljenega in ponižanega, pa se je izogibal škofa. — Slovenska beseda „Ozir“ v nemškem besedilu se nanaša na Hašnikovo pesnitev „Ozir J. H. raz Šmartna na Pohorju v Šentjur pod Taborom 28. Malitrayna 1849“, kjer jadikuje za svojo prejšnjo postojanko. — Citat „Servi inutiles..“ je povzet iz Mat. 6, 2. 5; „Ego sum Cephæ...“ pa iz I. Kor. 1, 12.

5.

Lieber Herr Pfarrer

Haben nun die Ihnen zugewiesene Herde übernommen; Gott segne das Werk! Die Aufgabe ist nicht klein von 2367 Seelen einst Rechenschaft zu geben. Ich hätte Ihnen als Oberhirt so Manches zum Beginne Ihres Pfarramtes zu sagen, und was Sie auch wissen, Ihnen abermals in das Gedächtniß zu rufen; die weite Reise und die vorgerückte Jahreszeit bestimmte mich die Installation dem Herrn Dechante zu übertragen, mich aber auch meiner hl. Pflicht mit einigen Zeilen zu entledigen.

Vor Allem empfehle ich Ihnen die Jugend; sie ist unsere Hoffnung; aber besonders die männliche Jugend; denn wo das Bedürfniß größer, sey auch unser Bemühen ausdauernder. Die Gemeinde hat in der neuesten Zeit Manches geliethen(!); seyen Sie ihr Arzt.

Wie es aber an frommen Eifer bei Ihnen nicht mangeln wird, so habe ich Ursachen genug Sie vor Uibertreibungen zu warnen. Alles Gute braucht Zeit um feste Wurzel zu fassen; gewaltige Uiberschwemmungen bringen mehr Schaden als Nutzen.

Jeder Anfang ist schwer; auch bei Ihnen dürfte dieser alte Spruch in Erfüllung gehen; verlihren Sie darum den Muth nicht, und lassen Sie sich nie von Ihren überströmenden Gefühlen meistern. Es ist für einen Seelsorger nicht gut, und für die Gemeinde noch schlimmer, wenn der Hirt nicht Meister seiner Gefühle ist.

Sie haben nicht blos Ihre Herde, sondern auch Ihren Amtsgehülfen zu überwachen. Seyen Sie ihm Vater und lassen Sie ihm²⁾ die brüderliche Zurechtweisung recht zu Theil werden. Dieses thut in den abseitigen Stationen noth, und bei Ihrem derzeitigen Kaplane besonders; er führte an seiner vorigen Station kein auferbauliches Leben; und ich bin es schuldig Sie darauf aufmerksam zu machen. Pascite ergo gregem Xsti verbo et exemplo; luceat lux vestra coram hominibus; verba movent, exempla trahunt. Was Sie mit dem Worte ausgesäet, begießen Sie fleißig mit Ihrem Gebethe; das Gebeth eines Seelsorgers ist fruchtbringender als das Lehren allein; est qui incrementum dat, Deus. Noch Vieles hätte ich zu erinnern; ich

²⁾ L ihm.

behalte es mir vor, solches bei Gelegenheit mündlich zu thun; denn was hat nicht ein Vater dem Sohne Alles zu sagen, dem er sein Theuerstes anvertraut!

Nun zur Verständigung einige Worte über Ihr Schreiben ddt. Tschadram am 17ten 8^{ber} 849. Es ist der offene Ausdruck Ihres Innern, das ich nicht allseitig gut heißen kann. Sie behalten mein gewiß bestgemeintes Schreiben als Andenken; auch ich behalte das Ihrige zum Beweise, das(!) meine Ihnen gewiß so zart als möglich gemachten Bemerkungen richtig seyen, und ich mich in meiner Ansicht nicht irrte. Sie machen dem Ordinariate recht bittere Vorwürfe; das Ordinariat bin ich. Ich nehme diese vielfach nicht verschuldeten Anschuldigungen mit größeren Gleichmuth auf, als Sie die meinigen. Zum Beweise dessen habe ich den Inhalt Ihres Briefes ganz für mich behalten, um Ihnen bei der Erreichung Ihrer Wünsche nicht nachtheilig zu sein; muß Sie aber auch als Freund aufmerksam machen, sich im Urtheilen über Ihre Vorgesetzten nie zu übereilen. Offenherzigkeit ist nicht immer der Ausdruck der Wahrheit über Andere. Sie werfen mir vor, daß ich das Geschehene als Ordinarius nicht vergesse, und Sie haben den Vorfall von 7ten Jänner 839 noch nicht vergessen können! Ist Ihnen, wie Sie sagen, ein weichers Gefühl zu Theil geworden, so hätten Sie als Christ und Priester mit der Gnade Gottes es so weit bringen sollen, eine unverdiente Bemerkung auch übers Herz zu bringen; ein zu gefühlvolles Herz ist auch eine Schwäche, die den Menschen nur zu oft zum Spielball des Augenblicks(!) macht. Die Aufzählung Ihrer geleisteten Dienste ist wahr, aber das Ihnen überall gespendete Lob war und ist Ihnen annoch gefährlich. Glauben Sie den Menschen nie zu viel, wenn man Sie ins Angesicht lobt. Es ist eine große Schwäche — ja Bosheit der Menschen nur das ins Angesicht zu sagen, was gerne gehört wird. Im Hinterhalte lautet das Urtheil ganz anders. Quem Deus commendat, ille probatus est. So viel zur gegenseitigen Verständig(ung), damit Sie über die Aufnahme Ihres Schreibens in keinem Irrthume seyen. Daß ich Sie aufrichtig schätze und liebe glaube ich Ihnen dadurch zu beweisen, daß ich Ihrer Fehler, deren auch ich nicht frey bin, nicht schone. *Meliora sunt enim vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.*

Daher mit Liebe

Ihr aufrichtiger

St. Andrä am 27. 9^{ber} 849.

Anton m. p. Bischof.

Gelobt sey Jesus! —

Opomba k 5. pismu: Ob robu na koncu pisma navpično pripisano: 27. Nov. 849. — Kakšen dogodek iz l. 1839. misli Slomšek, ni jasno. — Od Sv. Martina na Poh. je bil Hašnik prestavljen v Čadram. — Kapelana v Trbovljah sta bila takrat dva: Matej Bluder in Franc Miklavž. Prvi je bil poprej kapelan pri Sv. Martinu na Poh. in je kmalu iz Trbovelj bil prestavljen v Čadram. Najbrž misli Slomšek tega. — Citat „Meliora... odientis“ je povzel iz knjige Salomonovih Pregovorov 27. 6.

6.

Verehrtester Herr Pfarrer!

Auf Ihr liebes Schreiben vom 26. v. M. theile ich Ihnen als Antwort meine innige Freude darüber mit, daß sich unser brave Paar so gut erholt, und auch nach meiner sichern Erwartung so segensvoll wirket. Ihre Bemerkungen stimmen mit meiner Ansicht ganz überein; und Herr Paar kann bleiben, bis wir einen Missionär, noch nöthiger als für Trifail, für eine andere Gemeinde brauchen werden.

Sollte es bei dem Mangel an Priestern nothwendig werden von Trifail einen Herrn Kaplan zu nehmen, so kann auch Herr Miklavž die Wanderung antreten. Indessen wollen Sie sorgen daß der Spruch in Trifail sich erwahre: Omne trinum perfectum.

Zwei unserer Diözesanen wollen in die Mission nach Central-Afrika, Kaplan Trabant und Priester Alumnus Mosgan. Möge Ihr Eifer auch den unsern beseelen; auch wir haben Ungläubige genug unter uns zu bekehren. Veselo aleluja od

Vašiga

Am 5. April 851.

Antona m. p.

O p o m b e k 6. pismu: Na zadnji strani naslov z znamko in poštnimi pečati, ob zgor. robu pa Hašnikov pripis: 5. April 1851 Slomšek. — Paar Valentin je bil kapelan v Trbovljah 1850—1856. Drugo o njem gl. Orožen I, 92 in III, 245. — Miklavž Franc je prišel v Trbovje za 2. kapelana 20. okt. 1847 in je ostal tu do 30. dec. 1851, ko je bil prestavljen v Loče. Roj. v Gaberju pri Celju 11. avg. 1817, posv. 4. avg. 1842, umrl kot župnik 19. sept. 1860 (v šematizmu stoji 19. febr.). — Misijonar M o ž g a n je umrl že 24. jan. 1858, star šele 35 let. Še prej je podlegel silnim naporom Oton Tra b a n t. Gl.Zg. Danica 1851, str. 159, 1854, str. 123, pa Drobtinice 1861, str. 82—83.

7.

Verehrtester Herr Pfarrer!

Auf das geschätzte Schreiben von 2. d. M. beeile ich mich Ihnen zu melden, daß ich zwar bestimmt habe die Pfarre Trifail wegen der nähern Verbindung auf meiner Rückreise von Rann Ende Juni mit dem Dekanate Tüffer zu besuchen. Da also Ihre vorgenommenen Renovationen allerdings eine Rücksicht verdienen, und meine verschobene Ankunft Ihrem lobenswerthen Unternehmen einen Vorschub geben kann, so werde ich Ihre Pfarre, wenn Gott gibt, im Monathe September mit dem Dekanate Fraßlau visitieren.

Grüßen Sie darum in meinem Namen Ihre brave Pfarrsgemeinde mit dem Bemerken: de se veselim prav lepo farno cerkvo najti, pa tudi dobro podučene otroke in odrašene. Le naj radi pomagajo, se pa tudi pridno pripravljajo, de bomo eden drugega veseli. Mit Gruß

Ihr

Thürn am 5. Mai 855.

Anton Martin m. p.

O p o m b a k 7. pismu: Na zadnji str. običajni naslov i. dr. ter naslovnikov pripis: 5. Mai 1855. Slomšek — zadnje s svinčnikom.

IV. Slomšek — dekanu Antonu Rajcu.

Rajc je bil sošolec Slomšekov. Podatke o njem v knjigi „Nadžupnija Sv. Križa pri Rog. Slatini“, str. 71—72, treba nekoliko spopolniti. Razen pri Sv. Križu je služboval še kot kapelan v Sevnici ob Savi od 22. okt. 1829 do 31. avg. 1835. 1. sept. i. l. je nastopil župnijo v Loki pri Zidanem mostu, kjer je ostal do 1845, ko je 3. dec. postal župnik in dekan na Vidmu. Častni kanonik je postal 21. aprila 1872.

1.

Hochwürdiger Herr Dechant!

Preljubi moj Anton!

De Tebe na Vidmi veseliga vidim, me prav v serci veseli. Bog daj, de bi Ti ljubo sonce milosti božje sjalo, sladko vince sorilo, pa še žlahtnejšad rodilo v velikim vinogradi Gospodovim Tvoje široke tehantije. Imaš voljo, imaš moč; rast bo pa Božé mili dajal. To Tebi vošim za juterno Tvoje lepe neveste, ino naj si ravno Tvoj starašina nisim, Tvoj svat saj želim biti.

Tvojga nekđajniga kaplana so zopet zaperli; poboljšala ga bo le smert. Tudi Pivka se je njegov fajmošter [je] že naveličal, Bog nam pomagaj, de je nas toljko nerodnih delovcov; kaj bo za nebesa, ako se sol pospridi?

Die Erledigung über die letzten Schuleinlagen wirst Du cum grano salis gelesen haben. Dein Nachbar Šošterič übertreibt Manches, und macht zu große Ansprüche, und verliehrt sich vom geraden natürlichen Wege. Trachte und Sorge [A] aus den Schulen Deines Districtes den Alles Gute rostartig zerfressenden Mechanismus zu verbannen, der es macht, daß Schulanstalten selbst zum Nachtheile werden, impfe Deinen Schulen Geist u. Leben ein, überfalle bei gelegener Zeit bald diese, bald jene Schule, laß prüfen, prüfe selbst und gehe ja bei keiner Schule vorbei, ohne sie zu besuchen. Hoffentlich wird es in Kopreinitz auch zu einer Schule kommen. Untersuche, wo es in Artitsch fehlt, und schon nicht der Commodity des Pfarrvorstandes.

Bei der Revision der Gebäude wirst Du wohl klug zu Werke gehen, und die Masse des Vorgängers, der durch so lange Jahre zum Besten der Pfründe wenig gethan, in Anspruch nehmen?

Die Ankündigung meines Jahrbuches Drobtince wirst Du erhalten haben? — Kommst Du gelegentlich zu Deinem Nachbar P. T. Dechant Strochen, entrichte ihm meine Empfehlung mit der Bitte, ob er nicht die gleiche Anonce in seinem Decanate wollte circuliren lassen; vielleicht finden sich einige Pränumeranten; und ich kann die Exemplare für Dein, und sein Decanat unter Einem übermitteln; ich rechne auf dessen allbekannte Dienstfreundschaft.

Wer nach Tüffer kommt, ist Dir ohnehin bekannt; auch Deinen Nachfolger P. . wirst Du schon wissen. Gott gebe nur, daß er Dir im Guten nachfolge.

Das Befinden unsers gnädigsten Oberhirten ist seit ein paar Wochen zwar scheinbar besser, allein von einer völligen Genesung noch keine Spur; vielmehr scheint die Schwäche nur zu zunehmen. Wir hoffen vom kom. Frühlinge das Beste, wenn wir ihn glücklich erleben.

Zdaj Te pa Bog ovarji

Tvojmu

starimu prijatlu

St. Andrä am 11/2 846.

Antonu m. p.

Opombe k 1. pismu: V Loki je bil Rajčev kapelan Kamnatnik Ivan, ki je bil potem prestavljen v Reichenfeld. R. prednik na Vidmu je bil Alič, č. kanonik in nadž. v Laškem. — Piuk Jakob je bil kapelan v Slivnici pri Celju. — Šoštarič Jakob je bil takrat župnik v Rajhenburgu, pa je kmalu potem odšel v Rogatec. — Rajčev naslednik v Loki je bil Marko Plešnik, nadžupnik v Laškem je za Aličem postal Anton Žuž a. — Župnik v Artičah je bil Ivan Mikuš, rojen v Novem mestu 15. dec. 1787, posv. 22. sept. 1810 — Strochen Anton je bil dekan v Kräkem.

2.

Hochwürdiger Herr Dechant!
Liebster Anton!

Feichtinger hat auch hier seine Schritte gemacht; allein eben seine unzeitigen Schritte geben den richtigsten Beweis, daß er sich der Verleihung nicht würdig kennt, darum Seitenwege sucht um zum Ziele zu gelangen. Und würde auch Alles für ihn sprechen, so ist Videm, der Schauplatz seines nicht auferbaulichen Wandels zu nahe, um ihn für eine so bedeutende Pfarre, wo er zwey Kapläne zu leiten hätte, empfehlen zu können. Der Vorschlag ist bereits gemacht; bleibt der Patron dabey, so bekommt Reichenburg der Pfarrsprovisor.

Wenn Du die nach dem ver-(storbenen)¹⁾ Pfarrer Gräf unpersolvirt vorgefundenen 36 Meßintentionen an Niemanden anbringen kannst (I), so über- sende sie mir; denn Gräf hat mir als Kaplan von Cilli manche Gefälligkeiten erwiesen; und ich will ihm gerne diesen Liebesdienst thun. — Wahrscheinlich wird auch nach dessen Nachfolger Zenne ein gleiches Crida folgen.

In Deiner Relation über die Pischätzer Geschichte hast Du Dich meisterhaft gehalten. Wir müssen den untergebenen Clerus überwachen, auch zurechtweisen und nach Verdienst bestrafen, dagegen aber auch dessen Ehre gegen karakterlose Lügen vertheidigen.

Ich wünsche Dir Glück zu Deiner vollkommenen Genesung auch in finanziöler (I) Hinsicht. Ich werde mich dieses Glückes nicht sobald rühmen

¹⁾ ver- stoji na koncu prve strani, nadaljevanje je pomotoma izostalo.

können, und werde auch als Patron Cridatär sterben. Darum soll ich mich befließen im Leben möglichst viel Gutes zu thun.

Auch ich hätte mit Dir Manches zu sprechen, und wünsche Dich bald zu sehen; doch im Winter eine so weite Reise zu machen verpflichte ich Dich nicht, und nehme die schriftliche Gratulation mit Dank an. Wenn mir der liebe Gott Leben und Kräfte schenkt, so werde ich im kommenden Jahre die beiden Dekanate Videm und Drachenburg visitiren.

Gott erhalte Dich zum Wohle der Diözese

Deinem

alten Freunde

Am 27/12 846.

Slomschek m. p.

NB. Das Kapitelzeichen von Lavant kostet nur 25 fl CM; folglich hast Du der Erbin um 5[25] fl zu viel versprochen. — Sage dieser Urscha in meinem Namen, daß es sich nicht gezieme solche kirchliche Sachen in Weiberhänden zu lassen, und der Selige Ehrendomherr Alič nach den Statuten gegen einen billigen Ersatz das Kapitelkreuz zurückstellen zu lassen verpflichtet sey; denn man hat diesen (!) Ehrenzeichen nicht der Urscha sondern dem Alič verliehen. Will sie aber diese Pflicht für ihren seligen Wohlthäter nicht erfüllen, so behalte sie es auf ihrem Gewissen. Uiber 25 fl geben wir nicht.

Opomba k 2. pismu: Feichtinger Franc je bil roj. v Laškem 9. nov. 1801; v bogoslovju je bil tovariš Slomšekov, toda posvečen kot četrtoletnik šele 1825. Leta 1859., ob času preselitve škof. sedeža, je bil provizor v Guštanju ter je prestopil v krško škofijo in bil potem župnik v Guštanju. — Graef Janez Nepom. je bil od 6. febr. 1834 do smrti 14. febr. 1844 župnik v Dohovi. Roj. je bil v Celju 14. maja 1796, posv. 24. sept. 1823. Od 17. okt. 1824 do 31. okt. 1826 je bil kapelan v Celju, takrat je bil Slomšek novomašnik. Radi slabih dohodkov je bila njegova zapuščina pasivna. — O Aliču glej opombo k pismu l./28, str. 60.

V. Slomšek — Tomažu Korenu.

Naslednia tri pisma je našel prof. dr. Jos. Somrek v župnem arhivu pri Sv. Martinu pri Slovenjgradcu in jih je izročil komisiji za Sl. kanonizačni proces. Da je drugo in tretje pismo pisano starotrškemu dekanu Tomažu Korenu, ni nobenega dvoma, kajti 2. pismo je naslovljeno na Korena, v tretjem pa Slomšek izrecno govori o Starem trgu. A tudi vsebina prvega pisma kaže razločno na Korena. S cesarskim odlokom 27. febr. 1847 so bili za častne kanonike imenovani: dekana Koren in Razpotnik ter žalski župnik Predonik. Razpotnik je bil dekan in mestni župnik v Wolfsbergu na Koroškem, torej ne pride tu v poštev. Ker Slomšek želi, da mu naslovljenec poroča o župniku Kalinu in o Lenarčiču, more ta naslovljenec biti le starotrški dekan; Janez Kalin je bil namreč takrat župnik pri Sv. Danijelu v Razborju, torej v starotrški dekaniji (drugo o njem gl. Kovacič, Nadžupnija Sv. Križa str. 56—58), Lenarčič pa je bil kapelan prav v Starem trgu. Korenovo

poročilo o njem menda ni bilo ugodno, ker je že 23. apr. i. l. bil prestavljen iz Starega trga k Sv. Lenartu na Koroškem. (Drugo o njem gl. Orožen, Dekanat Drachenburg str. 90.) Iz Starega trga je ta pisma prenesel k Sv. Martinu najbrž Fr. Novak, ki je bil izvršitelj oporoke po Korenovi smrti.

1.

Hochwürdiger Herr Domherr!
Verehrtester Freund!

Indem ich Dich zuerst in dieser Deiner wohlverdienten Auszeichnung begrüße, wünsche ich auch Dir bald die Insignien überreichen zu können. Vor Bezahlung der Taxnote ergeht die Ermächtigung nicht; so hat Herr Domprobst erst vor einigen Tagen seine Insignien von Salzburg erhalten. Herr Hunna (?) in Gratz wird Dir die Domherrn Requisiten machen; das Canonicats Kreuz samt Band erhaltest Du von hier.

Mitan (?) muß ich Dich mit einem Odiosum, das¹⁾ Du aus dem Anschlusse entnehmen kannst, belästigen. Pfarrer Kallin war immer ein akkreditirter Priester; darum nehme ich diese Anzeige wider ihn nur als Ausbruch einer unverschuldeten Gehäßigkeit übelgesinter (!) Bauern an. Weil wir aber Alle gebrechliche Menschen sind, und uns Vorstehern zu wachen strenge befohlen ist, so nehme den Gegenstand auf eine kluge Art vor, und schreibe mir privat, was Du erhoben haben wirst. Auch habe die Güte mir zu berichten, wie sich Herr Lenaičič benimmt.

Eben habe ich unsern neuen Domdechant infulirt; die beiden neuen Domherrn werden wahrscheinlich Georgy abwarten.

Herr Hauptpfarrer von Rohitsch Šošterič ist am Cerebral Thyphus zum Sterben krank, wenn er noch nicht gestorben; Hauptpfarrer Sorš von h. Kreuz ist Competent um Kastreinitz, um welche Pfründe sich 17 Werber gemeldet haben.

In der Woche vor Pfingsten, wenn Gott will, habe ich beschlossen in der Residenz zu St. Andrä die Exercitien zu halten. D^r u. Spiritual Schlör wird dieselben leiten. Auf der Reise nach Cilli (30. April) sehen wir uns. Indessen Vale, et perge amare

Tuum

Am 15ten März 1847.

Antonium m. p.

O p o m b a k 1. pismu: Pritožba zoper Kalina je bila gotovo neutemeljena, ker ga je potem Slomšek imenoval za nadžupnika pri Sv. Križu pri Rog. Slatini.

2.

Hochverehrter Freund!

Als guter Vater Deiner Kinder wirst Du gewiß auch für einen Christbaum, d. i. für ein Krippel oder Vorstellung der Geburt Christi sorgen.

¹⁾ B izradiran in prepisan s.

Goti na Balkanu.

J. Kelemina.

1. V priënjočem spisu hočem podati topiko tega vprašanja s filološkega vidika. Vprašanja, ki zadevajo čisto politično zgodovino, ostanejo pri tem bolj ob strani.

Predvsem ugotovimo, kako se je zval ta narod pri Slovanih! Miklošič navaja (Lex. palaeo-slov. 139) kot običajen staroslovanski naziv: *gotinъ*, *gotvihinъ*. A to je samo učena, književna oblika, naslanjajoča se na lat. *Goti*, *Gothi*, grško Γέτδοι. Resnični prstonarodni naziv je pa bil staroslovanski sg. *gbitinъ*, pl. *gbiti*, kar natančno odgovarja izvornemu *gut-*, *gutan-*. To formo imamo v staroruskem, kjer so jo rabili, kakor izvaja Sobolevskij (Archiv für slav. Phil. 32, 309) za nazivanje gotlandskih „Gotov“ pa tudi Gotov na Tavridi. V starosrbskih spomenikih imamo *gotinъ* pa tudi *gbitinъ*, *gbitinъ*, *giti*, v *gtěch* (Miklošič, l. c.). Glede *gotinъ* pripominja Daničić, Rječnik: „tako se u našim spomenicima zovu stari pravi Bugari“. Podrobneje razpravlja o tem Šišić, Letopis popa Dukljanina, str. 113 ss; tale raba se naslanja na bizantske vire.

Vrh tega ni izključeno, da je obstajala od pradavnine slovanska oblika *gud-*, ki se je razvila še pred germańskim premikom *d > t*. „Litvanski *Gudas* pomeni na Pruskem poljske Litavee, pri Žemaitih pa južnejše Beloruse, nadalje pomeni let. *Gudi* Beloruse, narod, ki sedaj sedi na nekdanjem ozemlju Gotov“ (Mikl. Et. Wb. 75; Karsten, Germanen 73).

Po teh opazkah obrnem pozornost na pleme, nazvano v frankovskih virih 9. stoletja *Guduscani*, *Goduscani*; za ozemlje pa najdemo pri Porfirogenetu obliko *Goutzěkhâ*. To so današnji Gačani v porečju Gaeke okrog Otočca; iz starohrvatske zgodovine so Gačani znani kot nesigurni kantonisti Bornovih Hrvatov. Grški zapis *Goutzěkhâ* obrazloži P. Skok (Južnoslov. Fil. V, 79) starohrv. **gbitaska*, **gbitaska*, danes Gaeka; torej adjektiv iz subst. *gbitъ*. Po mojem mišljenju ta *gbitъ* ne more biti kaj drugega ko gori omenjeni slovanski naziv za Gota! Nerazrešeno mora ostati vprašanje, ali je starohrv. adj. **gbitaska* tvorjen na novo k substantivu **gbitъ*, ali pa samo jezikovno precoblikovan iz že obstoječega gotskega **gutisk*. Pokrajina se je mogoče zvala v gotskem jeziku: **Sa gutiska staths?* Pri tej priliki se spominimo na ime, ki ga sporoča Jordanes kot eno prvih gotskih postojank na kontinentu: *Gothiscandza* ob ustju Visle; tolmači se kot *gotisk andia* „gotsko nahrežje“ ali *gotisk scandza* „gotska Skandinavija“; prim. Karsten, Germanen 72. Žc Zeuss (Die Deutschen und ihre Nachbarstämme 589) je spravljal *Guduscane* v zvezo z Goti in je

iskal to naselbino v Kočevju; glej tudi R. Heinzel, *Ostgotische Heldensage* 21 (Wiener Sitz. Ber. 119); obema je ostalo ime Gacka prikrito.

Da so bili Goti v večji množini naseljeni v teh krajih, nam kaže mesto iz Procopija (De hello got. II., 38. ed. Bonn.): „Tako sta padli Dalmacija in Liburnija v roke Konstancijana, ki je pritegnil na svojo stran vse Gote, ki so tam stanovali“. Na to mesto opozarja J. Rus (Kralji dinastije Sjevla-dičev str. 64). Spomin na gotski živelj, ki je obljudoval osobito severno Dalmacijo z Liburnijo in Istro, je ohranjen v nem. imenu pokrajine Meran, o čemer še bomo govorili. Državnopravno stališče Gačanov do hrvaške države je označeno okrog leta 950. z dejstvom, da so uživali zajedno z Ličani in Krbavci nekako avtonomijo pod banom. Poleg gotskega življa se je ohranil pa tukaj tudi avarski (Šišić, *Povj. Hrvata* 276, 450).

Ime Gacko (Gadsko) se na srbolhrv. tleh ponavlja še enkrat kot naziv mesta v Hercegovini, ki je znano pod svojim drugim imenom Metohija; Akad. Rječnik beleži dve adjektivni obliki gatački, gadački od neizporočenege substantiva **gъtcbъ*, **gъdcbъ*, kakor *starački* k *starcbъ*; glede **gъdcbъ* prim. naše prejšnje opazke. Tukaj torej je mogla biti nekoč večja gotška naselbina.

V sosedni Črni gori se je mesto Nikšić nekoč zvalo v latinskih virih *Anagastum*, kar živi še dandanes v domačem imenu tega kraja Onogošt, Onogožd, masc., Onogošte n. K. Jireček (Istorija Srba I, 39) misli na starogermansko osebno ime **Anagastiz*, *Anagasts* (Schönfeld, *Wörterbuch der altgerm. Namen* 19); prim. P. Skok, *Glasn. Skopskog N. Dr.* 3, 1928, 178. Toda možna je razlaga iz slov. *Onogoštъ*: staroslov. *onъ* »ille«, *Personennamen* 266. Prim. pa še krajevno ime Anagošt, selo na Gorljiškem Timoku (Ak. Rj.); v tej pokrajini so nekoč bivali Goti minores. — Ime trebinjskega kneza *Cucimer* (Porf.), *Tudemir* (Let.) ne kaže slov. lica. Šišić, *Let.* 454.

Na gotške sledove v Bosni smo postali pozorni po prvem izveštju, ki ga podajata o uspehih izkopavanj v Brezi pri Sarajevu G. Čremošnik in D. Sergejevski (*Gotisches und Römisches aus Breza bei Sarajevo*, 1930). Tukaj nas osobito zanima gotski runski alfabet v 28 črkah, vrtan v polisteber; črke pripadajo skupini ohče germanskih run 4. do 6. stoletja.

Na albanskem ozemlju. V razpravi »Balkangermanisches und Germanisches im Albanischen« (*Festschrift der 57. Versammlung der d. Philologen und Schulmänner*, str. 119 ss.) omeni N. Jokl kot staro germ. sposojenko v albanskem jeziku gotsko *waggs*, stvn. pl. *wangâ* »Aue, Wiese«; v alb. *fang* »planities«. Ta beseda je zastopana tudi trikrat v tankajšnjih krajevnih imenih. Fangu, del občine Karina, srez in kraj Puka; Fangu, del občine Bulgëri, srez Skadar, okraj Lezhja; Kodra Fangs, ime hriba v okolišu Çelza.

V Epiru je stopil v rimsko vojaško službo general Sidimund iz rodu Amalovičev, bratranec nekega Aidwina; zatem Gento, ki je bil poročen z neko Rimljanko (Kauffmann, *Deutsche Altertumskunde* II, 44, *Ann.* 5).

Na vzhodni strani Balkana je bila zlasti Me z i j a prava domovina Gotov. Kakor znano, je Teodorik imel pred odhodom v Italijo svoje selo v mestu Novae, današnjem Svistovu. Jordanes nas pouči, da je odvedel s seboj samo one ljudi, ki so na to izrecno pristali. Število onih pa, ki so rajši živeli pod Bizantom, je moralo biti zelo veliko, kajti na nekem drugem mestu naziva te Moesogothae ali Manjše Gote »populus immensus«. Razprostirali so se od Donave do severnega vznožja Balkana in glavni kraj je bil Nikopol. V prejšnji dobi je bil Wulfila škof in »primas« tega naroda (De orig. Get. c. 51).

K isti skupini smemo mogoče prišteti Gote, ki so po pričevanju Walahfrida Strahona (De exordiis et incrementis rerum ecclesiasticarum c. 7) živeli in ohranili bogoslužje v domačem jeziku do njega dni (krog l. 824). R. Loewe (Die Reste der Germanen am Schwarzen Meer 249 s.) zavrača misel, da bi bili ti Goti zapravo Bolgari; kajti v dobi, ko je Walahfrid to pisal, še bogoslužja v starobolgarskem jeziku ni bilo. Loewe domneva, da so obdržali mezijski Goti svojo narodnost nekako v 10. stoletje.

Gotje v Tra e i j i (»Gothi confessores«) so se odzvali Teodorikovemu pozivu le v majhnem številu; drugi so se vojskovali pod bizantskim praporom proti lastnim rojakom; n. pr. general Bessas (ime ni germansko). Proc. bell. goth, I. str. 39 (ed. Bonn.); Isid. Hist. Goth. 10; Kaufmann, l. c. 275.

Ostanke Wisigothov v Dae i j i in drugod išče Diculescu na podlagi toponimij kakor Muntele Gotul, Piriul Gotului i. dr. Gepiden I, 169, 192; osobito pa v delu »Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien«, Leipz. 1923, prim. posebno str. 50.

Od ostalih balkanskih Germanov so posebno važni Her u l i. Imena njihovih kastelov ob Donavi v okolici Železnih vrat skuša deloma obrazložiti Th. Siebs v E. Nordena knjigi »Die germ. Urgeschichte«, str. 490—2.

2. Gotski živelj na Balkanu je imel v razliko od Ostrogotov svoj poseben naziv gotsko **Mëringôs*, **Mërigutans*; s tem je v zvezi pokrajinsko ime *Mërân*, kot nemški naziv za Istro, Hrvaško, Dalmacijo. O tem je nabral R. Heinzel v že imenovani razpravi Ostgot. Heldensage 9 ss. obilo podatkov, iz katerih posnamemo najvažnejše. Na runskem grobnem kamnu iz Rôka (10. stol.) najdemo verze, v katerih se omeni *Thiaurikæ* — *skati marika* (Teodorik — knez Meringov). Verjetno je, da se to nanaša na Teodorika Velikega; prim. H. Schneider, Germ. Heldensage, str. 214.

Staroangleška pesem Deorjeva tožba (11. stol.) pravi, da je imel Teodorik grad Maeringov 30 zim; germanska junaška priča govori namreč o 30letnem prognanstvu tega vladarja, ki ga prebije na hunskem dvoru, prej nego mu uspe pridobiti svoje dedno kraljestvo Italijo. — V lat. prologu k Notkerjevemu prevodu Boethia je zvan Teodorik kralj *Mergothorum et Ostrogothorum*.

V regensburških glosah 12. stoletja je raztolmačen lat. Gothi z nemškim izrazom *Meranare* (t. j. prebivalei pokrajine Meran).

Etimološko naziv g. **Mëringôs*, **Mërigutans*, ags. *Mæringas*, staronord. *Mæringar* ni jasen. Že od nekdanj se je prvi del te sestavljenke istovetil z adj. got. **mërs*, stvu. *mâri* etc. v pomenu slaven, znamenit; staronordsko *maeringr*, sb. »imeniten, slaven mož«, Heinzel l. c. 17. Tako je mogel kasneje G. Schütte (*Zs. f. deutsch. Alt.* 67, 129 s.) proglasiti naziv **Mërigutans* za »etnischer Prunkname«, to so imena narodov, ki jih uporablja starogerm. aliterujoča poezija.

Vendar je možna še neka druga razlaga; Heinzel je pokazal na njo od daleč, a podrobneje razvil v. Grienberger (*Zs. f. d. Altert.* 39, 170--1). Med raznolikimi narodi, ki so bili v ruskih deželah pokorni velikemu Ermanariku, srečamo tudi ime *Merens* (Jord. *Get. cap.* 6). V letih je prepoznala kritika ugrofinski narod, nazvan v ruskih virih pl. Merja, oziroma Merjane; kar zahleva sg. **Merjanin*. Jordanesova oblika bi se pa glasila gotško plur. **Merjans* in **Mërigutans* hi bili Goti, pomešani z onimi Ugrofini; enako se tolmačijo Jordanesovi *Gotoscythathiodos* kot »gotški Čudi« (oziroma »gotški Skiti«). Da so Goti dovedli s seboj na Balkan tudi Negermane, se da dokazati iz zgodovine. Že v pontskih deželah so se vezali s tamkajšnjimi Sarmati v skupne podvige; v dobi hunske nadvlade so se mešali še s tem življeni. Te tuje primese pa so se polagoma gotizirale; ta proces moremo zasledovati osobito pri oselnih imenih. Kauffmann (*Deutsche Altertumskunde* II, 43; 55 op. 7) navaja za to primere od plemena Skirov, čijih prvotno etnično jedro ni znano. Zato ni samo fraza, ako nazivajo grški viri Gote tu in tam tudi Skite (Theoplianes *Chron. ad 370*, str. 103, ed. bonn.). Vse to omenjam z ozirom na vest arhidijakona Tome, ki jo je posnel po Dukljaninu (glej kasneje), da so Goti dovedli s seboj na Jadran hrvaška plemena. Pri teh »Hrvatih« bi morali seveda predvsem misliti na kake sarmatske rodove. Kajti izmed vseh razlag plemenskega imena Hrvat so našle največ priznanja one iz iranskega, prim. Sobolevskij, *Russko-skithskija studiji*; *Izvest. otděl. russk. jaz. tom 26, l. 1921*. V isto smer kaže ime *Kosentzês* v hrvaški migracijski povedki; ime tega heroja, ki živi v hrv. in slov. plemenskem nazivu *kosęgъ*, *kosęgъ*, se da vezati z olbijskim *Κόσζυος*, kar je osetski naziv za Čerkesa, Müllenhoff, l. c. III, 210; Lessiak, *Carinthia* 103, 90; drugače Rainovš, *Razprave* II, 303 ss. Prim. tudi naše kasnejše opazke glede imena Ostroyllus. Na drugi strani so znane domneve o slovanskem poreklu Sarmatov in Jazygov, ki so živeli nekoč v ogrski nižini in so se nazadnje rešili južno Donave, Zeuss 693; Domaszewski, *Röm. Kaiser* II, 220, 226. Ono Tomovo vest si moramo torej raztolmačiti tako, da so se skrivali prvotno pod zbornim imenom **Mërigutans* tudi sarmatski elementi, ki so prišli bolj do veljave, ko je odšel pravi gotški živelj v Italijo; oziroma se v sledečih bojih pogubil. Z navedeno Tomovo notico smemo vzporejati poročilo

kronike cesarjev, ki pravi (v. 1365, Massm.), da gresta vojvoda meranski in »Selavus sin man« Rimljanom na pomoč, ko Alarik ogroža Italijo.

Nemški teritorialni naziv *Mêrân* je tvorjen na podlagi slovanskega plur. **Mêrjane*, sg. **Mêrjanin*, kar odgovarja s spremenjenim sufiksom gotskemu **Mêringôs*. Iz *Mêrân* je tvorjena nadalje beseda *Mêrânâre* »prehivalec Meranije«. Heinzel misli, da so bili Slovenci oni, ki so razširili izraz *Mêrân* do južnih Nemcev; verjetneje se mi zdi, da so jo posredovali Longobardi.

Naziv *Mêrân* igra izvestno vlogo v politični geografiji srednjega veka; še važnejšo pa v nemški junaški priči. Prim. Schrûtâu der Herzoge von *Mêrân*, W. Grimm, Deutsche Heldensage str. 155. Tukaj se smatra *Mêrân* kot sedčž Gotov pred njihovim odhodom v Italijo; po zasvojitvi Italije postane marka ostrogotskega kraljevstva. Kot taka obsega Istro in menda tudi hrvaško Primorje, dočim leži zadarska marka (*Saders úf/gein Isterreich*) na najskrajnejši točki Atilovega imperija, Heinzel l. c. 10. Guduseani ali Gačani so torej tudi vključeni v Meransko marko. Verjetno, da je baš ta gotska postojanka pomagala vzdrževati fikcijo o gotski deželi Meraniji v gorjem Jadranu.

Slovanski izraz *Mêrjanin*, *Mêrjane*, ki je, kakor rečeno, pomenil prvotno balkanske Gote, je prešel kasneje na slovansko prebivalstvo teh krajev. Edini primer te rabe imamo menda v St. Emmeramskem spisku slovanskih narodov, kjer so navedeni *Merehani* s tridesetimi glavnimi seli kot sosedi nemškega cesarstva, Zeuss, Die Deutschen 640. Verjetno so ti **Mêrjane* mišljeni kot prebivalec hrvaške zemlje.

R. Heinzel zanika zvezo med našimi **Mêrigutans*, *Mêrân* in dalmatinskimi *Mariani*, kakor so se zvali v latinskih listinah prebivalci nekdanje Neretljanske oblasti, dočim se je pokrajina zvala *Maronia*, Šišić, Povj. Hrv. 538. Heinzel poudarja, da pomeni *Maronia* le majhno dalmatinsko pokrajino — današnje Primorje, dočim je pod *Mêrân*om mišljeno ozemlje približno v izmeri nekdanje hrvaške države. Toda danes smemo reči, da je bil obseg naziva *Maronia* šele tekom časa skrčen na dalmatinsko Primorje, a da je bil nekoč vse širji. Kakor je opozoril P. Skok, se rabi starofraeoski *Moriani* v enako ali vsaj tako širokem obsegu kakor *Mêrân* v staronemški tradiciji (Južnoslov. Filol. V, 66). S tem je odpravljen pomislek R. Heinzela. V povedki *du Chev. au barisel* pravi junak (v. 607), da je prepotoval *et Honguerie et Moriane*, ne da bi mu uspelo napolniti čutarico. Vendar pa je še treba pojasniti težkočo filološke narave. Gotski *ê*, kakor ga imamo v *Mêringôs*, **Mêrigutans*, bi moral dati v starejši dobi slovanskih jezikov *ě*; ta slučaj imamo mogoče v gori omenjenem **Mêrjane* : *Merehani*. V kesnejši dobi menjava g. *ê* radi ozke narave svoje z *i*, Kluge, Got. § 16, Anm. Torej v primeru dalmatinskih nazivov ne gre za jezikovno prilagojevanje. Mogoče pa, da so dalmatinski Slovenci in Latini razumevali element *mêri* kot morje, mare in tvorili besede **marjane*, *mariani*; **marjane* se je razvilo nadalje **morjani*, stfr. *Moriani*. Skok izraža svoje za-

čudenje, da manjka pri teh besedah predlog *pri*, kakor ga imamo v Primorje. Verjetno, da je pristopil šele kasneje v tej besedi. Glede oblike *Maronia* pripominja P. Skok, da ni izvedena od l. mare, kajti adjektiv, izveden od te besede, se glasi *marinus*. Po mojem mišljenju je naziv *maronia* izveden od etničnega naziva **maro*, **marónis*, kar je dubleta pripadajočega debla na -o- : **marus*. Analogni slučajji so: *Saxi* : *Saxônes* : *Saxônia*; *Gothi* : *Gothônes*; *Selavi* : *Sclavônes* : *Sclavônia*. Oblika Morjani se ponavlja še enkrat v starosrbski državi (Skok l. c.).

Prvotno torej je izraz *Maronia* pomenil celotno ozemlje, ki so ga posedovali Goti tostran Jadrana; v nekako ožjem pomenu je pomenil kasneje zlasti v romanskih ustih Dalmaeijo z zaledjem, t. j. nekakó starohrvatsko državo. V najožjem pomenu se rabi izraz za že imenovano dalmatinsko Primorje. Mogoče je bil tamkaj gotski element v resnici krepkeje zastopan in se ohranil v slovansko dobo. Šišić pripominja, da je nosil zapovednik te zemlje dvojni naslov: *dux Marianorum, marsticus* (morski) *jupanus* (l. e. 538). Z »dux« se prevaža odgovarjajoči naslov »knez«, ki je, kakor znano, germanskega izvora; mogoče ga je nosil dotičnik prvotno kot glavar gotskih Méringov.

3. Iz za leta 537-8. prestanejo biti balkanski Goti državen narod; odslej tvorijo ostanki, ki so preživelí padec samostojnosti, etnično skupino v okviru bizantske oblasti, dokler se tudi ta ne zruši. *Libellus gothicus* popa Dukljanina nam poroča kot edini vir o tej temi dobi (pogl. I—VIII). Sedaj ko je preskrbel Šišić izdajo, ki združuje celotno tradicijo (Letopis popa Dukljanina, Beograd 1928), bo mogoče počasi dobiti jasnejšo sodbo o vrednosti in pomenu tega vira. V knjigi J. Rusa (Kralji dinastije Svevladičev, Ljubljana 1931) imamo poskus v tej smeri — in reči smem, da prinaša ta spis napravo dosežanjam studijam o Letopisu dokaj novih, resnega upoštevanja vrednih misli. Predvsem si je vedel avtor najti pri svoji analizi Letopisa Arhimedovo točko; imam v mislih njegovu ugotovitev (str. 33), da se v Dukljaninu pričenuja gotska zgodovina s trenutkom, ko se po zlomu hunske oblasti naselijo trije kraljevi bratje v Panoniji. Izhajajoč od tod preišče avtor prvih osem poglavij Letopisa in uspešno reši marsikatero uganko, ki nam jo je ualožil ta spodnjedalmatinski Herodot. V podrobno kritiko naše knjige se v okviru te razprave ne morem spustiti; omenim le na splošno, da prinaša na eni strani premalo činjenic, ki zadevajo bivanje Gotov v teh krajih; gori omenjena razprava R. Heinzela je ostala docela neizrabljena; na drugi strani pa razpravlja vse preobširno o selitvenih vprašanjih slovaških, ne da bi tukaj povedal kaj novega. Za prve gotске vladarje, ki nastopajo v Letopisu, odkrije J. Rus naslednje zgodovinske figure:

Suenladus (Sviholad) — Wanlalari (Winitari?)

Brus (Bris) — Walamer

Ostroyllus (Stroilo) — Theudumer

Totilla (Totila) — Widumer.

Tudi enačbi Suenladus II. (Ostroyllow sin) = Teodorik Veliki smemo pritruditi; za njegovega vladanja ima balkanska Gothia svoj največji obseg. Prigovor, da so taka imena drugod neznana, zgubi na tehtovitosti ob dejstvu, da odgovarjajo njim pripisovana dejanja zgodovinskim činjenicam. Sicer je zelo verjetno, da so stala v starejši redakciji kaka druga, mogoče tudi dvojna imena. En takšen primer navaja Šišić (str. 445). Letopis v sedaj znani obliki ne pozna imena *Gothislaus*, temveč samo ime Časlav, pozna ga pa Tubero, ki je torej imel pred seboj zapis Letopisa, ki je bil arhetipu še blizu.

Važno se mi zdi, da nosi v Letopisu Teodorik Veliki isto ime, kakor njegov ded, namreč Suenladus — Sviholad. Oficielna genealogija Amalovičev, kakor je znana iz Jordanesa 249 ss., oziroma Cassiodora Var. XI, 1 (ed. Mommsen 320), navaja kot očeta treh bratov Wandalarija, razmeroma malo poznano osebnost. Šele v kasnejših virih, zlasti takih, ki zajemajo iz ljudske tradicije, nosita vnuk in ded isto ime. Glasom zgodovine zgube Goti svojo samostojnost na Hune pod Winitarijem (Jordanes 247 ss.). V bavarski tradiciji 12. stoletja je pa stopil na Winitarijevo mesto neki Dietrich, ki je nazvan v razliko od Verončana Dietrich stari! To sporočilo najdemo v bavarski kroniki cesarjev, v. 13839: ain viirste ze Mêrân — gehaizen was er der alte Dieterich, der newolde nie werden Ezzelen man . . . er (Atila) nam im liute unde lant. Er vorehte in so harte, er vloeh ze Laneparten . . . Prim. o tem Matthäi, Die bairische Hunnensage, Zs. f. deutsch. Altertum 46, 6—7, 10, 43—4. Enačba, ki jo poda Matthäi: stari Ditrik = Winitari, se mi zdi boljša kakor E. Schroederjeva (Wandalari), H. Schneiderjeva, Germ. Heldensage 283, 360 (Wolfdietrich). Neumestno je to, kar pravi k stvari Rus (str. 166).

Ako poskušamo v naslednjem podati razlago teh imen z germanskega stališča, je bilo pri tem merodajno spoznanje, da so za Dukljanina Goti Neslovani, da je torej hotel dati vladarjem neslovanska imena; v dokaz temu se moremo sklicevati vsaj na ime Totilla. Raditega ni misliti, da je Letopisov Suenladus (Sviholad, Sfiolad, Seuioladas) isto, kar slovansko Vsevlad, dasi mu na oko nalikuje. Niti ni prevod za germ. Theudericus, kakor misli Rus, kajti Vsevlad odgovarja germanskemu Alarius. Na drugi strani se pa zdi nemogoče, vpostaviti med imenoma Suenladus in Theudericus kako filološko vez, najsi tudi pokličemo na pomoč stvari kakor slabo slišanje, prepisovanje itd. Zdi se mi, da je pop Dukljanin ohranil neko ime Teodorika Velikega, ki je živel osobito v dahnatinski tradiciji. Z germanskega stališča se da ime razlagati različno. Ako ga razstavimo *Sue-, Sui- + u(o)ladus*, najdemo v prvem tematu element neznanega pomena, kakor v *Sue-ridus*, *Sua-trius*, zap. got. *Suimirus* etc., Schönfeld, Wörterb. 212. Drugi del bi bil germ. *waldus*, slov. *vlad*. Ali pa: *Sueu-ladus*, oziroma *Sui(h)o-ladus*. V prvem delu *Sueu-*, *Sui-* imamo mogoče etnično ime *Suiônes* (staronord. *Sviar*, staroangl. *Suëon*) ali *Svehans* (starošved. *Suear*). Tacit rahi uaziv *Suiônes* za celokupne skandinavske

Germane, dočini so pri Jordanesu Suehans neki skandinavski narod. V drugem delu *ladus* imamo pa — verjetno — deldo *lath-*, g. *lathôn*, stvn. *ladôn* vb. v pomeuu invitarc, provocare(?). Isti element najdemo v longobard. *Rôdoladus*, Brnekner, *Sprache der Lang.* 275. Imc rimmunsko-madžarske rodovine Majlath tolmači Dienlescu, Gepiden I, 189 iz gepidskega **Mainlath*, *Maginglath*. Imc Sueuladus, Sui(h)olad bi torej značilo »provocator Suiomun«; slično je Winitari: »on, ki se bori z Vendi« (Sloveui); ime ima zaslonu v zgodovinskih činjenicah; Winitari je napadel narod Antov, toda Balamber, hunski kralj, ga pri tej priliki spravi ob življenje in narod pride pod lunsko oblast. Enako je Wandalari »Wandalenbekämpfer«. Tukaj gre torej za nadünke dotičnih osebnosti.

Ime Ostroyllus se da razložiti iz germanskega; v osnovi bi bila germanska beseda *austro-*, *ostro-*, kakor n. pr. v narodnem imenu *Austro-*, *Ostrogothi*. Ko vpade l. 468/9. Dingiziel, Atilov sin, v Tracijo, mu pošlje Bizant nasproti vojsko pod poveljstvom nekoga »Skita«, ki pa ima germansko (?) ime Anagastes, Anagastus; njegov oče — tudi Skit — se pa zove Arnegiselus. Anagastov podpoveljnik v bitki, kjer zgubi Atilov sin življenje, je εἰς Ἰστῆος ἐνέμικτα Ὀστρουζ (Chron. pasch. 597); Ὀστρόνης (Mare. eom. ad ann.), Ὀστρίξ (Theoph. p. 182, ed. Bonn.). Pri prvih dveh možeh imamo spet ono dvoumno rabo naziva Skit, ki pušča dvoma o istinitem poreklu teh oseb. Ime Arnegiselus je seveda germansko, toda pri Anagastu zatrjuje Müllenhoff (D. A. II, 377), da je verjetneje bil germanski Anagast kakor slovaški Onogošt; to ime je po mojem prepričanju samo sposojeno iz germanskega. Tretje imenovani je sieer »Got«, toda Müllenhoff dopušča, da je njegovo ime slovansko; Förstemann, Schönfeld tega imena res tudi ne beležita. Mislim, da moramo ime tolmačiti iz germanskega. Nastaviti nam je gotško obliko **Ostrawa*, kot hipokoristik k takim imenom kot *Ostrawaldus*, *Ostravulfus*, ali celo slov. *Ostrovaj*. Dukljaninov *Ostroillus* bi mogel biti deminutiv k *Ostr(a)wa*. Mogoče hi smeli vzeti Ostrysa še ožje z Letopisovim Ostroyllom, da vemo kaj več o njem. Čas, v katerem delujeta, se strinja zelo natanko. Po smrti svojega rojaka Asparja povzroči Ostrys v Bizantu v zvezi s Teodorikom (Triarjevim sinom) pobmo; zadnje imenovani se tik pred svojo uenadno smrtjo postavi na stran Teodorika Velikega; ni izključeno, da je storil isto Ostrys; tedaj hi bil on tisti, ki ga pri vpadu v Prevalitanijo ubijejo Bizantinci.

Glede Letopisovega Totile moramo reči, da je znana doslej le ena zgodovinska osebnost s tem nadimkom; vzhodnogotski kralj, ki se je zval uradno Badwila; verjetno je, da je Dukljanin vzela od te osebnosti ime za enega izmed bratov. O imenu tretjega brata Brus, Bris, ki bi odgovarjal zgodovinskemu Walamerju, se ne da reči nič pozitivnega. Mogoče je ta mož isti kakor Jordanesov **Beric*, pod katerim se podajo Goti iz svoje prvotne domovine na pot!

Enako kakor imena je nesigurno tudi to, kar pripoveduje Letopis o gotski dobi dalmatinske zgodovine. Vendar pa smemo trditi, da je imel Dukljanin pred seboj kot pisan vir kak izvleček iz Jordanesove gotske zgodovine in da je njej sledeč nanizal svoj lokalni material, ki mu je bil znan iz pisane ali ustne tradicije. Že uvodne besede »exiit quoque gens a septentrionali plaga, quae Gothi nominabantur«, kažejo na Jordanesa kot bližnji ali daljni vir. V prvotnejši obliki se ponavlja ta pasus pri armenskem geografu Mojzesu iz Korene; Dienlesen Gepiden I, 230. Ako primerjamo Letopisovo poročilo o izselitvi Gotov iz njih prvotne domovine z vzporednim arhidiakona Tome, moramo pritrditi Šišiću (str. 50), da je slednji v svojem VII. poglavju rekapituliral bolj ali manj doslovno I., II., V. poglavje svojega vira Dukljanina. Toda Toma ima še nekaj več, namreč ono znano notico o prihodu sedem ali osem plemenitih hrvaških klanov na Jadran: »venerant de partibus Poloniae, qui Lingones appellantur, cum Totilla septem vel octo tribus nobilium. Hi videntes terram Chroatiam . . .«. Ako nisem morda kaj prezrl, se ne izrazi ne Šišić ne Rus o tem pasusu, ali je tudi on izpisan iz Dukljanina! Nadalje: ali je stal ta pasus prvotno v tej zvezi, kakor je sedaj pri Tomi, ali pa morda v kontekstu sedanjega V. poglavja Dukljaninovega Letopisa. Jaz bi sodil, da je Toma ohranil notico, tičečo se prihoda Hrvatov pod Totilovim vodstvom v njeni prvotni obliki in na prvotnem mestu; torej, da je stala tudi v *arhetipu* Letopisa tam in tako, kakor jo najdemo v Tomi, a da je hila v novejši redakciji Dukljaninovega dela črtana; mogoče da je zato prišlo na novo poglavje o prihodu Bolgarov (Avaroslovenov). Na ta način nastane v pripovedovanju Letopisa groteskna vrzel, da ne zremo, kedaj in pod kakimi okolnostmi so prišli v svoja sedanja bivališča Hrvati, oni element torej, ki je dal novemu državnemu organizmu ime in ustrojstvo. V tej novejši redakciji Letopisa ostane vloga organizatorjev pridržana edino Gotom; Sloveni, ki se priselijo po prikazu te nove redakcije v dveh fazah, se morajo samo prilagoditi že obstoječemu državnemu gotskemu kalupu. Toda kaki razlogi so bili za redaktorja merodajni, da je eliminiral Hrvate docela? Odgovor si zamišljam nekako tako-le: Prvi avtor Letopisa ni našel v svojih pisanih virih nikakih pozitivnih podatkov o priselitvi Hrvatov. Edino, kar je imel pred sabo, je ona migracijska povedka, ki jo pod spremenjenimi okolnostmi priuča tudi Porfirogenet. Ta povedka je bila znana širom hrvaških zemelj in prvi avtor Letopisa si ni dal vzeti pravo, da jo uvrsti v niz svojega zgodovinskega prikaza. Toda to migracijsko sporočilo je bilo res samo povedka, ki je puščala zlasti vprašanje časa, kedaj se je zgodil prihod one sedmorice ali osmerice, odprto. Radi tega ni čudno, ako jo najdemo v prvotnem Dukljaninu in nato pri Tomi postavljeno v g o t s k o, a pri Porfirogenetu pa v a v a r s k o dobo. Zdi se, da je vznjunal prikaz, kakor ga je dal prvotni Dukljanin v vprašanju priselitve Hrvatov, kritične dvome kasnejšega redaktorja. Pod onimi gotskimi Hrvati

si je vsakdo predstavljal koučno vendar Slovence; oziroma kot take jili je prikazal sam prvotni avtor Letopisa. Potrdilo za to nam da spet Toma, ki rekapitulira dotično mesto *praletopisa* tako-le: »Gothi a pluribus dicebantur, et nichilominus Selavi secundum proprietatem nominis eorum, qui de Polonia seu Boemia . . . venerant.« Jasno je, da je s tem prikazom skvarjena čisto gotaska koncepeija arhetipa, ker začno Sloveni agirati vse prezgodaj ob jadranski pozornici. Mogoče tudi, da je bil pasus, ki stavi prihod Hrvatov v gotsko dobo, črtan, ker se je zdel kot nekaj neistinitega, neizpričanega. Pravega nadomestka za ta pasus pa tudi redaktor ni imel pri roki; radi tega v ohče ne govori več o prihodu Hrvatov; zdi se pa, kar naglašá tudi Rus, da veže vseeno prereditirani Letopis prihod Hrvatov (in Srbov) na vpad takozvanih Bolgarov. Zelo verjetno se zdi, da je sedanje V. poglavje Letopisa v glavnem delo redaktorja. Isti je prispeval tudi k novi konfuziji s tem, da je črtal prikaz o padcu Salone (glej kasneje).

Kretanja Gotov po ruskih in pontskih pokrajinali Letopis preskoči kot nebitveno za njegovo svrlo. Istotako zamolči dobo lunske nadvlade. Atila ni imenovan. Vendar je verjetno, da je živelá ta doba pri južnih Slovanih vsaj v junaški priči; J. Bleyer trdi celo, da so panonsko-slovenski »igrei« razširjali ostrogotsko-lunski ciklus med Madžari (Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 31, 589 s.; ČZN 1930, 248—9). V srbohrvaški epiki odgovarja mogoče troglavi junak Balačko v Ledan gradu lunskemu Balamberu, o katerem so obstajale tudi med Madžari cantilene (Stefan de Keza e. 1280). Nodilo Rad 77, str. 98—9, 109, še spominja na imena Kavga, Tafo, Tuka—Mandžuka etc.; ti dve imeni izvaja Ak. Rj. preko arabskega iz poznane dvojice Gog Magog; Gog se je smatral v srednjem veku za pradedá gotskega plemena (Šišić, Let. 117). K odmevom v poljski tradiciji prim. še Matthäi, Die bairische Hunnensage (Zs. f. d. Alt. 46, 16. op.).

Prihod Gotov v Panonijo odpravi Letopis s temi nadvse kratkimi besedami: »venientes debellaverunt Pannoniam provinciam et bellando obtinuerunt eam«. Verjetno imamo tukaj misliti predvsem na boj ob panonski reki Netao (l. 453.); po srečnem izidu te bitke šele se morejo naseliti v Panoniji. Rus se bavi posebno podrobno z borbo Gotov proti germausko-sarmatski koalicii, ki se konča z zmago ob panonski reki Boliji (l. 469.). Ali je identifikacija te reke s Sano pravilna (str. 46), naj presodijo bolj poklicana peresa; na vsak način mora ostati Dukljaninova reka Volga—Velija ob strani. V vprašanju o bivališčih Švabov bi moral vpoštevati (str. 40) pač še prikaz O. Bremerja, Ethnogr. der germ. Stämme (Pauls Grundriss II, 1899). Sicer pa o tej episodi pop Dukljanin ne govori, temveč dovede po gore citiranih besedah svoja dva gotaska vladarja nemudoma v Templano; pod tem imenom si predstavljám z Rusom kakšen teritorij v bližini Salone; drugače Šišić (str. 294). Rusu dobro uspe, razrešiti tajiustveno figuro v Letopisu nastopajočega »dal-

matinskega kralja«, s tem, da pokaže na eomesa Marcelina (str. 35 s.); v njegovo kritiko virov se mu pa vrine nevsččna pomota, ko prezre (str. 35, 173), da poroča — po Dukljaninu — o Totilovem naskoku na Salono tudi T o m a : »Gothorum tempore, qui Totilla duce de partibus Teutoniae et Poloniae exierunt, dicitur Salona fuisse destructa. Eteuini dux ipse, antequam arma inferret Italiae, per partes Dalmatiae vastando transiuit, Salonamque urbem ex parte vastauit. Ipse intrauit praescriptum edificium Diocletiani caesaris et imperiales titulos ibidem sculptos deposuit atque delevit, aliquam etiam partem eiusdem edificii destrui fecit.« Mogoče nam je spet ohranil arhidiakon Toma nckdanje besedilo Letopisa, iz katerega je to posnel, prvotnejše, ko ga čitamo v sedanji redakciji. Pokazati morem še na en odmev te tradicije, ki je sporočen pri Tomi Tuscu (Gesta Imperatorum et Pontificum. M. G. scr. XXII) iz l. 1279. Toma Tuscus omeni najprvo, da si je dal postaviti Diocleianus v svojem rojstnem kraju Saloni veličastno palačo s templji, posvečenimi bogovom Veneri, Jupitru, Merkurju in Martu ». . . Hee autem adhinc supersuut, sed utique Iouis templum ad honorem beati D o i n t i archiepiscopi Saloneusis . . . sicut puto, est dedicatum. Sed civitate Salona destructa per Totilam, archiepiscopatus cum archiepiscopi corpore in iam dictum palatium est translatus, ibique civitas fabricata, que Spalatum est vocata.« — Ta odlomek se strinja s citatom iz legende sv. Dujma, ki ga je ponatisnil Šišić (str. 110) kot prvi primer »gotomanije« med dalmatinskimi Latini; važno pa je, da v legendi kralj T o t i l a n i i m e n o v a n (»postea vero Gothorum irruptione diruptis funditusque eversis Salonia...«). Izmed vsch teh poročil gre prioriteta verziji, ki jo je imel arhetip Letopisa; ta verzija je ohranjena, kakor rečeno, v Tomovi Salonski zgodovini. Ta prva verzija pravi, da je Totila-Widumer pred svojim odhodom v Italijo premagal dva rimska »kralja«, deloma opustošil Salono in opleni Dioklecijanovo palačo. O definitivnem poginu Salone tu ni govora; arhetip pripisuje ta čin tudi e d i n o l e Totili, radi tega ni dobro, ako nazivlje Rus to epizodo »bitko štirih kraljev« (str. 34). Ni izključeno, da ima to poročilo arhetipovo zaslonu v kakem istinitem dogodku; vendar manjka potrdilo od drugod.

Letopis poroča nadalje, da se gotska brata ločita; Totila odrine v Italijo, Ostroyllus oprira proti iztoku; vse to ima, kakor naglašá docela pravilno Rus (str. 48 s.), zaslonu v Jordanesu (l. 474). Letopis pa je priključil tukaj kos dalmatinske zgodovine, s tem da omenja, da si Ostroyllus podvrže Dalmacijo in Prevalitanijo; tukaj zgubi tudi življenje. Toda istiniti Theudimir je sklenil, kakor poroča Jordanes, na miren način svoje življenje v macedonskem mestu Cyrrihus. Tukaj bi torej smeli sklepati, da je Dukljanin pripisal na račun zgodovinskega Theudimerja epizodo, ki mu je bila znana iz lokalne tradicije in v kateri je nastopal prvotno kakšen gotski podrejen vojvoda (Ostrys?).

Dočim smo doslej mogli v Letopisu prepoznati sicer zabrisane konture od drugod nam poznanih dogodkov, nas prestavi IV. poglavje o kralju Silimiru v docela tuj svet. Poslušajmo Rusa, kako skuša osvetliti tako abruptno poročilo tega poglavja. Po smrti kralja Sueulada — izvaja avtor — se je zrušila gotška samostojna oblast na Balkanu (l. 537/8). Vendar po bizantski restavraciji gotški živelj ob Jadranu ni bil iztrebljen (kakor v Italiji), ker se je po začetnem odporu podvrigel prostovoljno Bizantu; prim. gori navedeno mesto iz Procopija (Bell. gotl. I, 38). Ni izključeno torej, da je Bizant priznal, ko so prilike to dovolile, gotskim ostankom v Dalmaciji, Liburniji, Bosni in dr. lokalno avtonomijo pod domačimi knezi. Gotom je pripadala odslej vloga graničarjev kakor Herulom v severni Srbiji. Eden pomembnejših takih knezov je moral biti naš Silimir (str. 64 ss., 71—2, 134—6). Na spreteu način izrabi Rus še nadaljujo notico o kralju Silimiru: »*terram Sclavis replevit*«. Torej je moral ta knez vladati, ko so se Slovani pojavili v večjem številu na Jadranu in se jeli tam naseljevati, nekako krog l. 551/2; prim. str. 72—3, 104. Tako zadobi ta bleda postava iz Letopisa vsaj pomen kristalizacijske točke, ki so okrog nje nanizani zgodovinski dogodki v njeni možnem poteku. Ime Silimir ni slovansko; Miklošič vsaj ne navaja izvedenk iz podstave sila-, oziroma sili-. Ime lrv. *Sělimir*, ki ga navaja Rus (str. 154), je izvedeno iz druge podstave kot pa naše. V longob. pa imamo imeua *Silpertus*, *Silardus*; v got. *Silarius*, *Silas*, izvedena iz germ. (stisl.) *sili* »vincula«, Löwe, Beiträge zur Gesch. der d. Spr. und Lit. 47, 416. Enako je možna razlaga iz germ. ašćine pri imenu naslednjega vladarja Bladin—Vladin; prim. Bladinua, Förstemann, Personennamen 309, Baldin l. 236.

Z Bladinovim imenom je spojena v Letopisu nova važna peripetija v življenju naših Gotov — prihod takozvanih Bolgarov. Politično združenje starinskega prehlivalstva s prišleki. Šišić vzame Letopisove Bolgare v doslovnem smislu in stavi torej njih prihod v l. 679. (str. 182). Bliže resnici je, mislim, Rus, ki jih vzame za Avare in Slovence in stavlja njihov prihod v l. 598. Mešanje pojmov Bolgari in Avari imamo n. pr. pri Theophanesu (str. 139). Facit dogodkov posname Rus (str. 136) tako-le: Avaro-Sloveni vderejo po porazu pri Singiduum l. 598 . . . v zagorsko Dalmacijo . . . Zelo razljudeno deželo naselijo za (?) kaganovo vojsko potujoči roji Slovenov in vislanskih Hrvatov. Vladin, arhont Gotov, stariuskega prebivalstva zagorske Dalmacije, se po vzgledu cesarja Mavrikija z Avari pogodi in postane kaganu tributaren etc. O istočasnem prihodu Hrvatov nova redakcija ne govori izrecno; vendar je verjetno, da meri vsebina 5. poglavja na Hrvate, ki so prišli pod avarskim vojaškim vodstvom. Še celo odmeve migracijske povedke moremo prepoznati v novejši redakciji. Vrhovni poglavar celokupne mase, ki se pojavi na novo, je kagan Boris (oziroma: *bare*, ča jest našim *cesar*), a pod njim je 8 ali 9 vodij, »ki gospodovali i obladahu taj puk«. V arhetipu Letopisa je stal

na mestu avarskega kagana gotski knez Totila, ki vede s seboj izvesten broj plemenitih rodov z njihovimi glavarji. V toliko smatram, da je razlaga Rusa pravilna. Ker si pa, kakor rečeno, ni vstvaril jasne slike o razmerju med arhetipom Letopisa (ki ga zastopa v ekscerptu Toma) in novejšo redakcijo Letopisa, ni opazil, da je arhetip dovedel Hrvate že pod Goti na Jadran; radi tega posveča Rus nekoliko post festum mnoge strani svoje knjige neuspešnemu in neuspelemu razlaganju, da so bili ti vislanski Hrvati pravzaprav Goti; da je Hrvat zapravo le drugo ime za Gota; da so govorili prišleki, v kolikor so bili Hrvati, z »matarožniki« Goti v gotskem jeziku i. t. d. V razmerju s tem pa umanjšuje Rus, v jasnem nasprotstvu z zgodovinskimi viri, vlogo Bolgarov ali Avarov, tako da jim niti ne dovoli dostopa na Jadran. Vse to je brez vrednosti.

Svojo »teorijo« o gotskem poreklu Hrvatov (str. 98 et pass.) dovršuje Rus z razlago imena Hrvat iz germanščine. pri čemer tolmači nazive, ki jih nosi gotsko, posebno ostrogotsko pleme v narodnem sporočilu Anglosasov in severnih Germanov. Imamo na eni strani staronordsko *Hreithgutans*, kar se tolmači sedaj kot »Nestgoten«; staronord. *hreidhr* »gnezdo«; ime znači Gote, ki so ostali v domačih bivališčih. Sledovi teh Gotov v njih nekdanjih pruskih sčilih se dajo zasledovati v srednji vek; Muelh, Zs. f. deutsch. Altert. 62, 115, 147 (po knjigi O. v. Friesen, Rökstenen 1920.). Omenjena razlaga pa ni edina. Semkaj še spada staroangl. naziv *Hrædhas* »Goti« in starošvedski *Hraidhmârar*. Na že omenjenem Rökstenskem napisu je govora o tem, da vlada Teodorik nad obrežjem Hraidhmarra, t. j. Hraidskega morja. Mnogi mislijo, tako n. pr. R. Heinzel, da je govora tu o Teodoriku Velikem (glej zgoraj) in da pomeni Hraidhmârar Jadransko morje (l. c. 15).

Na drugi strani imamo staroangleške epske nazive *Hrêdhgotan* „Ruhngoten“, *hrêdhcyning* »Ruhmkönig«, kjer odgovarja prva beseda starogerm. **hrôthi* starovisonem. *hrôd*, (*h*)*ruad* (v lastnih imenih *Hruodlieb*) „Ruhm“. Iz te besede hoče Rus izvajati hrvatsko ime, kar pa ni mogoče.

Sicer pa vrši Rus s svojo gotsko teorijo nasilje nad Letopisom samim. Popu Dukljaninu sta Gothus in Selavus dva strogo ločena etnična pojma. Mesto v Letopisu »Gothli qui et Selavi« (nuncupantur) priča jasno, da se avtor zaveda različnosti obeh plemen, da pa uporablja ime Goti radi vodilne vloge, ki jo prisojajo pri tvorbi hrvaške države Gotom in ki pride do najvidnejšega izraza v kontinuiteti gotske vladarske liše. Pritisk te novonastale etnične skupine občuti kaj kmalu latinska Dalmacija, posebno Salona, ki pade krog l. 614. O tem govorita IV. in V. poglavje knjige Rusa, ki vnaša, na žalost, v to že itak zamotano vprašanje nove, nepotrebne konfuzije; opozarjam samo na njegove krčevite napore, da iztisne iz Dukljaninove Volge—Velije reko Bolijo, oziroma mesto Balben (str. 138 s.). Kot viri za padeč Salone pridejo v poštev: 1. P o r f i r o g e n e t, ki pripisuje napad Avaroslovenom; 2. A r l i c

tip Letopisa (zastopan po ekeerptu pri arhidijakonu), kjer so napadalei Gotosloveni (Hrvati) pod poveljstvom nekega vojvode »qui toti praeerat Sclavoniae«; 3. Letopis v ohranjeni redakciji imenuje tega vojvodo Ratimirja, toda napad na Salono je do nespoznanosti zabrisan (V. pogl.), kar Rus pravilno naglaša (str. 174). Toda kakšni razlogi so vodili pri tem početju redaktorja?

4. O kulturnih vplivih, ki jih je vršil gotski in germanski element balkanski na svoje sosede (Romane, Grke, Albance, Slovane), smo še slabo poučeni. Vprašanje jezikovnih stikov med prizadetimi narodi je načel R. Loewe KZ. 39, 313 s. Tukaj prvič srečamo izraz *balkanska germanščina*, čije glavni nositelji bi bili gori navedeni Gothi iniores. K temu vprašanju se vrnem drugokrat.

Nadalje je računati z možnostjo, da je vplival gotski arijanizem (»homojstvo«) osóbito na Slovane. Loewe izraža mnenje, da je prevzet eden ali drugi izraz cerkvenoslovanski iz gotsko-arijanske terminologije (l. c. 326 s). Kakor naglaša Šišić (str. 111), so zvali dalmatinski Romani one Hrvate za »Gote«, »koti su se borili za slovensku liturgiju u crkvi«. Merodajen za to rabo je bil spomin na vladanje arijanskih Gotov. Vendar je dovoljeno vprašanje, ali niso obstajale kake vezi med gotsko nacionalno arijansko cerkvijo in stremljenjem Slovenov, da si pridobe in obdrže bogoslužje v narodnem jeziku. Oni *advena sacerdos* Wulfus (Golfaneus), ki se pojavi krog leta 1060. v Hrvaški in postane vodja v glagoljaškem pokretu, je to v resnici Hrvat, ki ima slučajno germansko ime, ali pa German, svečenik kake nekoč arijanske, kasneje katolizirane občine?

Ob zaključku še razberimo glavne rezultate naše razprave.

1. Narodno ime Gotov je ohranjeno dvakrat na naših tleh: v imenu reke Gacke in krajevnem Gacko.

2. Goti, ki so bivali na balkanskih tleh, so bili nazvani **Méringôs*, **Mérigutans*. Sklepati smemo, da so imeli znatno primes negermanskega (sarmatskega) življa v razliko od rasno čistejših Ostrogotov. Germanskemu nazivu **Méringôs* je odgovarjal sorazmerni slovanski pl. **Měryane*, iz česar je tvorjen spet nem. *Mérân*, kot pokrajinsko ime. Oba naziva ostaneta v rahi tudi preko gotške dobe. Beseda Merehani (**Měryane*) v St. Emmeranskem spisku slovanskih narodov se nanaša pač tudi že na hrvaški živelj. Romanske oblike *Marônia* ne smemo ločiti, kakor je hotel R. Heinzel, od slov. **Měryane*, nemškega *Mérân*. Starofrancoska oblika *Moriane* nam je dokaz, da je živelja tudi oblika slov. **Morjane*, starejše **Marjane*, ki se je po pomenu krila z *Měryane*. Nastanek te nove oblike filološko ni jasen.

3. Gotški živelj ob Jadranu po bizantinski restavraciji ni bil zatrt in se je verjetno držal v poedinih oazah v slovensko dobo. Kedaj je tukaj utilnila gotska govornica, ne vemo. J. Rus domueva, da je dovolil Bizane gotskim pre-

ostankom samoupravo pod domačimi knezi. V zvezi s tem smo mogli pokazati na Guduscane in Neretljance kot take prvotno gotske politične edinice. Še v sklopu hrvaške države so si umeli ohraniti nekako svobodnejše stališče. Značilen je tudi dvojen naslov neretljanskih poglavarjev: knez, župan.

4. Arhetip Dukljaninovega Letopisa (*Libellus gothicus*) nam je ohranjen vsaj v glavnih potezah pri arhidijakonu Tomi. Samo arhetip pripoveduje, da so prišli Hrvati pod gotskim vodstvom na Jadrau. Novejša redakcija je to poročilo zavrгла; tukaj se priselijo Sloveni še le po zatonu gotske samostojnosti v dveh fazah; v drugo fazo pade prihod Hrvatov in Srbov. Politično vodstvo pri tem imajo »Bolgari« (Avari po domnevi J. Rusa). Navedena notica arhetipa, da so Goti dovedli Hrvate, ima vsaj toliko zgodovinskega jedra v sebi, da so se dalje časa držali v teh krajih gotizirani Sarmati. Potrdila, da so bili med njimi že tudi Hrvati, nimamo.

5. Imena gotskih vladarjev, ki jih donša Letopis v ohranjeni obliki, se dado raztolmačiti iz germanskega. Trojica bratov: Totilla, Brus, Ostroyllus se da vzporejati trem Amalovičem (J. Rus). Vendar ni sigurno, ali je imel že tudi arhetip, t. j. *Libellus gothicus* ona tri imena. Pri Tomi nastopa nau-reč edinole Totila! Glede tega imena še moram naknadno omeniti, da nazivlje tako neka srednjeveška kronika hunskega Atilo, ki smo ga v Letopisovem pripovedovanju pogręšali... Mogoče se skriva v arhetipu za Totilo in njegovimi Goti obenem še spomin na Huue (in Atilo?). Novejša redakcija pa je vstvarila v navedenih treh bratih pendant k trem Amalovičem. Glede Ostroylla smemo misliti, da ima svoj original v Ostrysu, osebnosti iz kroga Teodorika, Trijarijevega sina, ki si je res dal tuintam posla ob Jadranu.

6. Etiuologija imena Hrvat, ki jo poda J. Rus, je brez pomena. Enako tudi njegova trditev o gotskem porcklu Vislanskih Hrvatov in v obče njegova »gotska teorija«.

Zusammenfassung:

Die vorliegende Abhandlung (»Goten auf dem Balkan«) versucht eine Topik der einschlägigen Fragen von philologischem Standpunkt anzustellen. — Zunächst wird auf das Fortleben des gotischen Volkenamens in zwei geographischen Bezeichnungen dieser Gebiete hingewiesen: nämlich im Namen des Flusses Gacka, in deren Gebiet die aus der Geschichte bekannten Guduscanner gelebt haben; sodann im Ortsnamen Gacko alias Metolija. — In einem weiteren Abschnitt wird die aus Heinzel's Ostgotischer Heldensage bekannte Bezeichnung *Mërigutans u. dgl. herangezogen. Der spezielle Beiname *Mëringôs, *Merigutans haftete an den Balkangoten; nur auf dem Balkan haben sich darauf zurückzuführende geographische Namen erhalten. Der Name Mërigoten war anscheinend die Sammelbezeichnung für ein Volksgemisch von nichtgermanischen (sarmatischen) Elementen unter gotischer Führung. Der gotischen Bezeichnung *Mëringôs stellt ein slavischer Pl. *Mërijane zur Seite, der sich als altertümlicher Name für die Bewohner Dalmatiëns und Liburniëns mit den Hinterländern forterhält; auf der St. Emmeramer Völkertafel erscheint er in der Gestalt von Merehani, worunter natürlich auch schon Koaten mitbegriffen sind. Den Landschafts-

namen Marônia wollte Heinzel von Měrán etymologisch getrennt wissen, weil ersterer nur einem kleineren dalmatinischen Küstenstrich nicht ganz Dalmatien, Lihurnien mit den Hinterländern zukomme. Seit P. Skoks Hinweis auf Chevalier au barisel (V. 607 et Hongueric et Moriane) steht jedoch fest, dass es neben altslav. *Měrijane auch ein *Morjane, älter *Marjane gegeben habe und dass beide Formen den gleichen Begriffsumfang hatten. Vielleicht hat man eine volksetymologische Umdeutung des Wortes *Měrigutans anzunehmen, indem der erste Bestandteil als mare, morje gedeutet wurde? — Die Goten Dalmatiens und Liburniens haben sich laut Proc., De bello got. II, 38, ed. honn. den Byzantinern freiwillig ergeben, sie fielen daher nicht wie ihre italischen Volksgenossen der Ausrottung anheim. J. Rus (s. u.) hat demnach die Vermutung ausgesprochen, diesen gotischen Splittern sei von Byzanz Selbstverwaltung unter einheimischen Fürsten eingeräumt worden. Im Anschluss daran werden in unserer Abhandlung als solche ehemals gotische politische Einheiten die Fürstentümer der Goduscaner und Neretjaner (Marônia) genannt; in späteren Zeiten sieht man sie dem Kroatienstaate in etwas freierer Abhängigkeit angegliedert. Das Oberhaupt der Neretjaner führte, charakteristisch genug, einen Doppeltitel: einen ursprünglich germanischen: »knez« und den einheimischen: »župan«. Wie lange sich das Gotische in jenen Gebieten erhielt, steht dahin.

Die Abhandlung befasst sich weiterhin mit dem Letopis des Pop Dukljanin und dem Buch des J. Rus (Kralji dinastije Svevladičev), welches die dunklen, knappen Berichte des Priesters zum Ausgang von oft sehr bedenklichen Deutungen und Aufstellungen verwendet. Der Letopis ist in seinen Anfangskapiteln die durchgreifende Bearbeitung einer nicht mehr vorhandenen Schrift — genannt Lihellus gothicus; hier ist dafür der Ausdruck Archetypus verwendet. Den Inhalt desselben kann man sich nach den Auszügen daraus bei Erzdiakon Thomas wiederherstellen. Nur der Archetypus berichtet, die Kroaten seien unter der Führung eines Gotenfürsten Totilla in die adriatischen Gebiete gekommen. Der Redaktor (Pop Dukljanin) hat diesen Bericht gestrichen. Ihmzufolge gelangen die Slaven erst nach dem Untergange des grossgotischen Staates hierher und zwar in zwei Phasen. In die zweite fällt (mutmasslich) die Ankunft der Kroaten und Serben; die politische Führung hierbei haben die von ihm so genannten Bulgaren (nach Rus = Avaren) inne. Was die Auffassung des Archetypus oder Lihellus betrifft, so hat sie nur soviel historischen Kern, dass nach dem Zerfall des Ostgotenreiches sich hier noch länger gotisierte Sarmaten hielten. Dass darunter auch Kroaten gewesen sein sollten, ist wohl unerweislich.

Die Redaktion des Pop Dukljanin bringt eine eigentümliche Genealogie des gotischen Königshauses: Sueuladus; dessen 3 Söhne: Brus (Bris), Totilla, Ostroyllus. Des letzteren Sohn Sueuladus; dessen Sohn Silimir; weiter Bladin . . . Bis auf Brus, Bris lassen sich die Namen aus dem Germanischen deuten, doch können die Ausführungen hier nicht wiederholt werden. Die drei Söhne Sueulads lassen sich, wie J. Rus erkannt hat, den 3 Amalerfürsten zur Seite stellen; nur scheint der Lihellus bloss Totilla gekannt zu haben, in dessen Namen vielleicht der Hunnenfürst Attila und seine Zeit nachklingt. Für Ostroyllus mag ein gewisser Ostryes, ein Gefolgsmann Theodorichs, des Triarius Sohn, das Vorbild abgegeben haben. Kaum erwähnt braucht zu werden, dass die von J. Rus gegebene Deutung des Kroatennamens aus *hrōth-gutans u. dgl. wertlos ist. Abzuweisen ist auch seine »Gotentheorie«, derzufolge die Kroaten nach Sprache und Art Goten gewesen sein sollten, die von ihren ursprünglichen Wohnsitzen an der Weichsel im Gefolge der Avaren in ihre heutigen Wohnsitze eingerückt seien.

Sorodni odmevi črnogorskih pravnih zgodbic in slovenskega običajnega prava.

Dr. Metod D o l e n e, Ljubljana.

I. Uvod.

Da opravičimo namero, ozreti se po starejšem in novejšem črnogorskem pravu, kolikor je to dandanes sploli mogoče, v ČZN, lodi dovoljeno, da citiramo iz svoje, l. 1920. napisane razprave »Pravosodstvo pri novomeškem inkorporiranem uradu nemškega viteškega reda v letih 1721. do 1772.«¹⁾ sledeče stavke: »... imamo za mnenje, da so bile zadruga s svojimi pravnimi razmerami sočinitelj za ohranjenje gorskih pravn, nekakšno oporo v paralelizmu med našimi pravnimi razmerami in onimi pri drugih plemenih jugoslovanskega naroda, ki niso stala pod neposrednim vplivom frankovsko-nemškega prava. Mislimo tu predvsem na črnogorske sodne razmere, kakor so veljale pred reformami Nikole J. Petrovića. Če čitamo poglavje o sodnem postopanju po takratnem običajnem pravu . . ., se nam uhoté usiljuje misel, da je tamošnje pravo podobno onemu naših Gorskih pravn prav kakor brat bratu. Pa tudi za neke institute materialnega prava velja to brezdvomno . . .« Od tistih mal smo dobili in čitali pragmatične smernice dveh nemških učenjakov H. F. Schmidta in R. Trautmanna, ki pravita²⁾: »Ganz besonders lohmende Aufgaben bieten sich dem volkskundlich geschulten deutschen Slavisten in der Erforschung der deutsch-slavisohen Kulturbeziehungen: gerade in der vulgus-Schicht beider Völkergruppen ist es hier in den Berührungspunkten zu einer so starken gegenseitigen Kulturdurchdringung gekommen, dass nur sorgfältigste Einzeluntersuchungen zu einer Scheidung der Elemente führen können . . . Die Privatrechtswissenschaft kann durch die Berücksichtigung wirtschafts- und sozialgeschichtlicher Momente bereichert werden.« Če nemška učenjaka pledirata za proučevanje medsebojnih slovanskih in germanskih pravnih razmer v preteklosti, mar naj nas ne mika, da isto delo opravimo, kolikor mogoče, za pravne razmere iz zadavnine v dveh različnih pokrajinah z različnim jezikom in različno prosveto živečih slovanskih narodov?

Baš v tem pogledu pa se nam nudi folkloristični material, ki ga je nabral in objavil Mičun Pavičević, po rojstvu Črnogorec, pod naslovom »Crno-

¹⁾ Gl. Zbornik znanstvenih razprav, I., str. 100.

²⁾ Mišljeno je njihovo skupno delo: Wesen und Aufgaben der deutschen Slavistik; gl. str. 48 in 52.

gorsko pravosudje i pravnò shvaćanje u anegdotama« v hrvaškem pravniškem glasilu.³⁾ Spisal je sicer še osmero knjig z anekdotami, pod naslovom »Crnogorci u pričama i anegdotama«, med katerimi je tudi nekoliko takšnih, ki osvetljujejo pravne razmere raz zgodovinsko stališče. V predležčih vrsticah pa se hočemo omejiti strogo na snov, ki jo je Pavićević sam razgrnil v 117 anekdotah glede črnogorskega pravosodja in pravnega pojmovanja kot pravnopoznavno zanimivo snov. Imamo za to prav posebne razloge: Računamo s tem, da je pisatelj tiste »anegdote«, torej zgodbee, ki jih je priobčil v veleugledni strokovni pravniški reviji, prikrojil brez samovoljne pesniške primesi tako, da imajo svojo točno folkloristično vrednost kot pristno-preizročeno narodno blago. Vse te zgodbee so izredno kratke, preprosto izklesane, zanimive. Niso pa vse po svojem postanku stare, nekatere so kar izza časa pred svetovno vojno, ena celo iz svetovne vojne. Reda po posebnih vidikih med njimi ni nikakšnega, še celo ne po časovnih razdobjih. Pa čas ni odločilen; važen je pravni in socialni milje, ki odmeva iz »anekdotie«. Zato pa treba seveda poznati tudi občno zgodovino Črne gore.

Če je treba še daljnjeja opravičila za naše primerjalno preiskovanje v smislu gorejšnjih izvajanj, naj še omenimo, da tudi drugi znanstveniki ali publicisti niso šli mimo pojava Pavićevićevih anekdot (n. pr. prof. Vladimir Dvorniković-Zagreb, Kornel Stanković-Budimpešta, Umberto Urbani-Trst, Gjuro Viločić-Zagreb, Viktor Bazielič-Krakov). Zlasti pa naj še poudarimo studijo, ki jo je napisal ugledni univ. profesor Živojin Perić-Beograd⁴⁾, omejuvši se — takisto kot mi — samo na pravnozgodovinske zgodbee, ki jih je Mićun Pavićević sam kot takšne označil in priobčil. Vendar je naš prikaz obrnjen v drugo smer, namreč v tisto, ki naj po možnosti izlušči iz anekdot pravno in sociološko srž, hkratu pa tudi še predoči sestavine ideološke skupnosti prava dveh jugoslovanskih narodnih vej v pravadninii.

II. Pravno pojmovanje o državi in njenem vladarju.

1. Črnogorci so bili svet za-se. Drugod se je razvila država kot usedlina klasne borbe. Pri Črnogorcih ni bilo niti gospodarjev niti tlačanov. Da so vsi Črnogorci po pravu enaki, je ustanovil Ivan Crnojević l. 1485., po katerem se baje imenuje dežela »Črna gora«⁵⁾. Vse je sicer ne — izenačeno, pa vendar toliko udomačeno, da se snuje iz istih idejnih, moralnih pobud, vse mora živeti isto življenje. Črnogorci niso ustvarjali papirnih zakonov, ali dr-

³⁾ Gl. Mjesečnik, Zagreb, l. 1930: št. IX. do XII., l. 1931: št. I. do XII.

⁴⁾ Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1931., str. 307—318.

⁵⁾ Prim. Medaković: Povjestnica Crne gore od najstarijeg vremena do 1830, (Zemun, 1850) str. 22. (Milorad Medaković je bil državni sekretar kneza Danila.)

žali so se svoje pravne zavesti — pa makar da je šlo za samega kneza in gospodarja njihove zemlje.

Dolga vrsta, morda polovica zgodbic iz Pavičevićevega toboljčka se bavi z osebami poglavarjev Črne gore, ne da bi se pri tem omenjal kakšen zakon, ne da bi bilo moči spoznati notrauni vzrok za postanek anekdote. Ob koncu 18. stoletja in začetkom 19. stoletja je izdal vladika Peter I., nazvan »Sveti«, posebne »zakone«, o katerih homo pozneje še poblizje govorili. Vsebina teh zakonov je bila materialnopravnega pa tudi procesualno-organizatornega značaja. Ali poedina plemena — bilo jih je tedaj 42⁶⁾ — so ostala pri svojih ustno preizročenih pravnih običajih in so tudi pravosodstvo urejala v krogih starih izkušenih mož po plemenskih običajih.⁷⁾ Pozneje je prišlo še do drugih zakonov iz l. 1855., iz l. 1888. in tako dalje — o vsem tem homo še razpravljali poblizje — torej je bil pojem državnega imperija pravno že ustanovljen, državno življenje po izvestnih zakonih zapovedano. Ako pa premotrimo spoštovanje državnega imperija v P a v i č e v i č e v i h zgodbicah, vidimo, da se v njih ne sodi po pisanih zakonih, da se živi brez zakonov, po pravni zvesti, ki živi v duši Črnogorcev. V anekdoti LXX. se — med vrstami — celo zanikuje zakonodaja vladike Petra Svetega ter se letnica Danilovega zakonika iz l. 1855. nehistorično pretvarja v l. 1851. Seveda ne vemo, ali gre netočnost glede zakonodaje Petra Svetega na rovaš folklorskega izvestitelja ali zbiratelja ali morda tiskovne napake. Za poznejšo dobo se omenja v anekdotah edino le ustava za Črno goro, a brez datuma. Izšla je leta 1905. Prosluli splendor coronae, ki ga poznamo iz Srednje Evrope zlasti za dobo 18. in 19. stoletja, za Črno goro tako rekoč ne obstaja. Nekatero zgodbičico govore o knezu Danilu in knezu, odn. kralju Nikoli (Nikiti) naravnost sramoteče. Kajpada se folkloristična znanstvena raziskovanja ne morejo uiti ne smejo zaustaviti pred nepovoljno oceno historičnih oseb. Ljudstvo (t. j. po S e h m i d - T r a u t m a n n o v i h izvajanjih: »die vulgus-Schicht«) opaža dobro in trajno, pa če se ono v svojih preizročenih zgodbičicah o historičnih osebah izraža drugače, nego »oficialna« zgodovina, pomenja to pač, da narod izvestnih dogodkov ali dejstev iz intimnejšega medsebojnega življenja med poglavarjem države in preprostim ljudstvom ni pozabil, ker mu niso bile všeč. Znači pa to tudi v pogledu na državno upravo, da narod omenjenega splendoris coronae v svoji miselnosti ne pozna.

⁶⁾ Gl. Georg Popović: Recht und Richter in Montenegro (iz l. 1877.), str. 21; V. K. G. Medaković, Život i običaj Crnogoraca (Novi Sad, 1860), str. 79, pa navaja za l. 1860. samo še sedmero plemen: Cetinjane, Njeguše, Čekliče, Bjelice, Čevljane, Cuce in Pješivce.

⁷⁾ Gl. Ilija Jelić: Vasojevički zakon od dvanaest točaka, Srb. kralj. akademija. Posvećena izdanja, knj. LXXXIII (1929). Prim. še Ilija Jelić: Krvna osveta i umir u Crnoj gori i severnoj Albaniji (1926), ki navaja zanimive narodne pregovore o krvni osveti in pomirbini (»umire«).

Nekoliko primerov: Knez Danilo (1851—1860) dá kot vlastodržec streljati brez sodbe nekega popa na podlagi krive ovadbe (anekd. XII.). On odredi, da nihče ne sme drugega vdariti, sicer plača globo, — sam pa udari Črnogorec (anekd. VIII.). On dá Črnogorec, ki so njegovi osebni protivniki, obesiti, kar pomenja nečastno kazno. V poslednjem primeru — anekd. XI.VII. — se ta korak nekako opravičuje, češ, če bi mogli, bi njegovi protivniki ž njim prav tako naredili. Enako je po anekd. XL. kar sam izrekel nad pristaši iztiranega pretendenta na prestol smrtno obsodbo, tudi tu na podlagi samega »došaptanja«. Med obsojenci je bil tudi sin senatorja Petra Stevana. Izvršitev obsodbe pa je preprečil drug senator, obenem serdar, ki je poslani perjanike-krvnike na svojo pest zavrnil. Serdar je stopil na to sam h knezu. Knez ga je hotel ustreliti, češ: »Zar ti gaziš moju presudu?!« Serdar mu zagrozi krvno osveto, pa prosi za življenje ovadenega, ker le-tá ni kriv. Knez se premisli in reče: »Tebi i djavolu poklanjam Petra Stevana«. Po anekd. XXXVI. je odredil Danilo na podlagi klevete, da se naj pop, obenem plemenski kapetan, ustrelí. Ta je zvedel za to odredbo, pa je stopil pred kneza in mu ponudil dve nabiti pištoli, češ, naj ga kar sam ustrelí, če je odredil usmrtitev brez vsake preiskave. Knez mu nato »oprosti glavu«. Anekd. LXIV. priča, da je dal Danilo l. 1852. povelje, da se celo pleme Kučanov, ne izvzemši detet v zibkah, iztrebi, ker so se Kučani zakleli, da ne dajo nikomur davka in ker je glavar Kučanov izustil o kneginji Darinki »ružnu riječ«. — Velika osebna nasilnost se pripisuje knezu Danilu v anekd. XXIX.: Ker je Črnogorec v njegovi bližini zapalil čibuk in si obleko udobnejše popravil, ukaže Danilo perjaniku, da Črnogorec razbije čibuk.

Naslednik Danila, njegov nečak Nikola (Nikita, 1860—1918) je dobil v P a v i e v i e v i h zgodbinah še slabšo karakteristiko, zlasti glede pojmovanja vladarskega položaja. V anekd. XXV. je govora o tem, da je Nikola vedno pravil, da »je on sam ustava«, v konkretnem primeru pa je vendar le zahteval, vlada naj reši zadevo v njegovo korist, pri tem pa opominjal ministre, da vlada ne sme gaziti ustavo. Minister Tomanović pa mu je odvrnil: »Reci ti nama, gospodaru, ima li jednog člana ustava, kojega do danas nijesmo pogazili?« V anekd. LXXIX. pravi vojvoda Marko Miljanov knezu Nikoli: »Vi najbolje znate, gospodaru, da najviše krade onaj, kome se ne smije reći, da krade«. V anekd. LXXXIII. izjavi pop Savo Klisić, ki se je pravdal z drugim popom, ministrom Ilijo Plameneem, pred knezom Nikolo, pa je opazil, da se pravda suče »brez obzira na zakon« njemu na kvar, tako-le: »Od danes ne znam, kome éu moliti Boga za zdravlje, tebi ili popu Iliju«. V anekd. XCIII. nagovarja knez Nikola nekoga k laži, kar pa ta odkloni. V anekd. XIV. pripusti Nikola, da kapetan gloho, ki ga je osehno zadela, izžme iz prebivalcev, ki spadajo v njegov upravni okoliš. V anekd. VIII. nastopa Nikola kot razsodnik, pa se posluži nečuvene prevare v korist svojega varovanca.

Vedé, kdaj nastopi solučni mrk, je stavil tekoni razprave za pogoj ugodne rešitve, če solnec ostane čisto. Naravnost odurne vsebine je anekd. LX. Vsekakor pred oktroiranjem ustave in neposredno pred neko izpremembo vlade (l. 1905) je pripovedoval neki kapetan, ki je bil vprašan, kaj misli o izpremembi vlade, to-le: Nekdo je visel za kazen, pa so ga muhe objedale, a je brauil usmiljenemu človeku, ki mu je muhe odganjal, naj nikar tega ne dela, češ, sicer pridejo muhe, ki bodo še bolj gladne; doslejnje so se vsaj že nasitile. Ta kapetanova pripovedka je bila odgovor na omenjeno vprašanje, a dostavek v anekdoti se je glasil glede ministrov: »Prvi, koji su bili, dosta su se najeli, a ovi novi još i više éc, a to je sve po grbači naroda«. Olajšiluo okolnost treba v tem primeru priznati: Po označeni anekdoti polaga kapetan tisto pripovedko v usta propaliec, ki je že pol stoletja prebil v kaznilnicah. V anekd. LXI. je pa govora o kralju Nikoli, ko je že vihrala svetovna vojna: Komandant Cetinja ni hotel preprečiti, da se kralj Nikoli grdi v pesmi, ki mu očita, da je ukradel vola, z besedami: »Pa ko zna«.

2. K vsem tem anekdotam, ki grde državnega poglavarja, bi pripomnili vobče sledeče: P a v i é e v i é je moral dobro premisliti, kaj in zakaj piše take anekdote o Danilu in o Nikoli. Iz drngih njegovih anekdot odseva priznanje i za Danila i za Nikola, zlasti glede njihove državne modrosti, pa tudi slepa vdanost ljudstva napram vladarju, ki meji že na neodoljivi strah pred njim (anekd. XXVI.). Zbiratelj anekdot pač osebno jamči za pristnost njih vsebine. Torej moramo iskati počelo takih zgodbic — v pritajenem gnjevu ljudstva. Pri tem nam pada v oči, da se ljudski gnjev obrača samo zoper kneza Danila in kneza Nikola. (Odkar je vladal kot kralj, ga ošvrkne samo enkrat ljudski gnjev; za časa med svetovno vojno: anekd. LXI.) Tu se moramo spomniti, da je bila do Danila cerkev personifikacija državne oblasti, njeni poglavarji so bili kot vladike tudi poglavarji dežele. Do Danila pa so bili vsi poglavarji dežele cerkveni predstavniki; šele Danilo se ni pomenišil. Do Danila, ki je bil samo knez, so upravljali plemena njihovi poglavarji, država je bila samo nekakšen konglomerat plemen. Narodni zbor (»sabor«) so tvorili plemenski predstavniki. Toda ta zbor ni imel značaja narodne skupščine, ki bi s poglavarjem dežele sklepala zakone in uredbe. Poglavarji so se dotlej samo obvezovali, da bodo njihovi plemenski ljudje spoštovali sklepe. T o k a ž e, k a k o s a m o s t o j n a s o b i l a p l e m e n a v s k l o p u d r Ź a v e, k a k o r a h l a j e b i l a z v e z a d r Ź a v n i h s e s t a v i n. Šele pod Petrom I. Svetim (1782—1830) so se plemenski poglavarji zakleli na njegov zakon (17. avg. 1803.) Ali tudi ta vladar je še vedno pripuščal plemenskim sodnikom, starejšinam plemena, da so kaznovali zločince sami od sebe, dasi je bila osveta zabranjena, odkup od kazni prepovedan in uradno preganjauje zločincev za ukazano. To stanje je trajalo do Danila, ki se je z državnim aktom z dne 23. aprila 1855. proglasil za suverenega vladarja-kneza, proglasil enakost vseh

Črnogorcev pred zakonom, si ustanovil dedno nasledstvo prestola in sebi priznal pravico pomilostitve. To so bili sami atributi pravega vladarja. Odtlej je nimbus cerkvenega poglavarja padel. Na ta zakon so se glavarji plemen zakleli, knez ga je podpisal, državni sekretar protisigniral. Črnogorec Aleksander Matanović, član velikega sodišča v Podgorici, poročal,⁸⁾ da je veljal Danilo pri ljudstvu kot sicer strog, toda pravičen vladar, zlasti, ker je uzakonil, da se mora vsak obrekovalce soočiti z obrekovancem in dokazati resničnost svoje klevete. Če se iz Pavićevićevih zgodbic zrcali naravnost neprijazno razpoloženje napram Danilu, vidi se, da so bila učenja o Danilu različna. No tudi glede Nikole stvar ni mogla biti drugačna. Matanović se je orientiral kot visok dostojanstvenik po svojih družabnih krogih, on je govoril »na zunaj«, Pavićević pa je prisluškoval intimnemu notranjemu razpoloženju prostega ljudstva (zopet poudarjamo, da moramo misliti samo na »vulgus«-plast). Ljudstvo pa po preteku komaj 100 let še ni pozabilo svobodnejših časov iz plemenskega gospodarjenja pod cerkvenimi vladarji Črne gore, ono se še ni moglo prilagoditi novim državnim razmeram v času od kneza Danila naprej. Ni čudno, če si je to prosto ljudstvo v svojih na zunaj skrbno prikrivanih čustvih še vedno želelo, da bi se vrnili časi prejšnje, skoraj popolne svobode in patriarhalične uprave pod cerkveno patronanco in da je vse novotarije mrzilo, še najbolj pa tiste, ki so jih uvajali. Danilo je umrl dne 31. julija 1860. v Kotoru zadet od krogle najčetejšega morilca. Če siplje Pavićević zgodbice kakor iz rokava sedaj, ko ni več črnogorskih knezov, je zoperni duh, ki se oglašča iz prostega ljudstva zoper zaduja dva domača vladarja, ki sta Črno goro modernizirala, kolikor toliko razumljiv, če tudi ga javno nihče ne bi hotel opravičevati. Za sociološko-orientiranega pravnega zgodovinarja pa je postanek in obstoj takih zopernih zgodbic⁹⁾ odličen dokaz za našo zgoraj postavljeno trditev, da pristni Črnogorec ni maral in še vedno ne mara poznati tistih drugod običajnih velikih razlik med državnimi poglavarji in prostim ljudstvom. Drzno, nebrzdano govorjenje, ki gre čestokrat do očitivnih žalitev vladarjev, naj bi bila menda nekakšna samoposebi ljudstvu pripadajoča pravica.

Patriarhalično razmerje svoje vrste odseva iz Pavićevićevih zgodbic v pogledu upravnega ustroja države. (O sodstvu bomo govorili posebej.) Zdi se, da daje junaštvo posebne naloge glede uprave zemlje. V teh zgodbicah je govora o glavarjih plemen, o serdarjih, narodnih starčjšinah, kapetanili.

⁸⁾ Gl. »Iz krivičnog i građanskog prava Crne gore«, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1921, str. 354 nasl., 434 nasl.

⁹⁾ Ali se ne porajajo čudne zgodbice in šepetajo še vedno od moža do moža — za zabavo — tudi o drugih inozemskih vladarjih še dandanes, dasi pomenjajo take besede kazniva dejanja? Seveda velja tukaj vox populi (= vulgus) samo pogojno in se nikakor ne sme staviti para pro toto!

gvardijali, kulucih; o vojvodih, brigadirjih, »državnem svetu«; dalje o plemenih, bratstvih, o doživotnih kmetih. Plemenski kapetani so vršili dolžnost poreznikov, t. j. iztirjevalec davka, ki ga je uvedel Peter II. (1830—1851); stroške pa so si kar sami odtegovali, preden so zbrano denarno vsoto osebno izročili knezu (tako v anekd. IIC.). Pravnega obeležja teh funkcionarjev ne moremo ugotoviti, ker nam nedostaja točne časovne opredelitve dogodka iz zgodbe. Ali tudi v tem pogledu moremo le spoznati, da zvečine ni misliti na pravne državne činovnike v modernem smislu, t. j. osebe z izvestnim zakonito ustanovljenim inuperijem, ampak na državljane, ki nastopajo bolj tradicionalno kot legalno kot priini inter pares. Zlasti podčrtavamo skoraj dosledno tikanje teh funkcionarjev z gospodarjem dežele.

3. Če hočemo na koncu teh izvajanj primerjati vsaj najvažnejše obravnavane poteze z našimi slovenskimi razmerami, bi ta ali oni ugovarjal, češ, da je a priori nesmiselno iskati paralel med našimi in črnogorskimi razmerami. In vendar smemo trditi, da je duh samostalnosti, ki ne klone hlapčevski pred gospodujočim, tudi za Slovence dokazljiv. Seveda ne za tako dolgo dobo kakor za Črnogorce, zlasti ne preko predzadnjega desetletja 18. stoletja, ko je Slovence zajela usoda unifikacije avstrijskih zakonov. Takisto ne moremo samostojne zaosne miselnosti ugotoviti v pogledu na osebo državnega poglavarja; saj so Slovenci, t. j. kmetiški živelj poznega srednjega in prvih stoletij novega veka komaj vedeli, kdo je njihov državni ali deželni poglavar, ker ni bival stalno med njimi, ampak je le zelo redko prihajal v deželo, pa še tedaj pred vsem v reprezentacijske svrhe in pomirjenje v stolnem mestu zbranih staležev.

Pač pa so si Slovenci znali ohraniti pravice, da so na svojih ljudskih zborih svoje upravne zadeve sami upravljali, pa tudi nkrepe patrimonialnih, odn. vinogorskih oblastev, ki so jun hili podložni, kritizirali. Celo sodstvo v zadevah, kjer je bil vinogorski gospod stranka, pa bilo lasten, bilo tnj, so si prisvajali. Ne moremo tukaj pouavljati, kar smo v pogledu vinogorskih prāv d po »gorskih bukvah« (1543) v raznih razpravah ugotovili.¹⁰⁾ Samo glavno načelo naj posnamemo, namreč, da vez »gorske palice« (Bergstab) ni priznala razlike stanu, ampak pripadnik nižjega stanu je smel soditi tudi pripadniku višjega stanu. Iz take miselnosti nam je tudi razumljivo, da so se vinogradniki tuptatam odločno upirali odredbam svojih gospodarjev in da so imeli celo uspeha.¹¹⁾

Ker je šlo pri teh primerih za pravcato prosto ljudstvo, za kmetiški živelj, ki je živel takorekoč po svojem pravu ne glede na državne zakone,

¹⁰⁾ Glej Dolenč: Slovenska ljudska sodišča v dobi od 16. do 18. stoletja, str. 43. 33. (Rad. Jugosl. Akad. Zagreb, knjiga 239.)

¹¹⁾ Ibidem, str. 14, 30.

ki je celo državne zakone, kot n. pr. gorske bukve, po svoji pravni zavesti izpreminjeval in dopolnjeval,¹²⁾ smemo pač reči, da je tista pravna samobitnost, ki odseva iz Pavičevičevih zgodbic do najnovejšega časa napram poglavarju dežele »v velikem«, pred tremi ali še dvema stoletjema dičila »v malem« tudi slovenski živelj po deželi, kamor še ni segel vpliv tujega prava.

III. Sodstvo.

1. Pravnega zgodovinarja zanima predvsem vprašanje pravosodnega ustroja. V Pavičevičevih zgodbicah je mnogo govora o sodiščih in sodnikih, ali on prinaša te stvari seveda nekritično, brez vsake označbe časa, kdaj se je dogodek izvršil. Zato se ne dá iz njih v pogledu na organizacijo sodstva nič točnega posneti. Hočemo si najprej ustvariti vsaj nekoliko pregleden zgodovinski okvir, da po njem razporedimo v nadaljnjih izvajanjih razne oblike pravosodnih oblastev iz Pavičevičevih anekdot.

Iz najstarejše dobe Črnojevičev (14. stoletje) ne vemo o črnogorskih sodiščih in sodbah nič; da bi bilo veljalo tedaj pravo Dušanovega zakonika za Črno goro, se nam zdi izključeno. Vendar ne dvomimo, da so pravnozgodovinski izsledki K a r l a K a d l e e a¹³⁾ veljavni tudi za Črnogorce: V starodavnih časih, ko še ni bilo nobene društvene organizacije, ki bi obsegala več enakokrvnih rodbin, tudi ni bilo sodišč, ki bi bila reševala spore med člani raznih rodbin. Šele s postankom žup je nastalo župsko sodstvo. Ko se je pa več žup zedinilo v eno plemo, prišlo je do plemenskega sodstva, ki se je prvotno udejevalo v skupščinah vseh plemenskih moških odraslih oseb. Ko pa so te skupščine preveč naraščale, dobili so nekateri najizkušenejši stari možje pravico, da so svetovali, kako naj se na ljudskem zboru razsoja. Prvotno je moral biti njihov predlog za vsak poedini primer sprejet od skupščine. V nadaljnjem razvoju se je skupina teh najstarejših mož svetovalcev osamosvojila; pristanka ljudskega zbora ni več. Stalna sodniška služba pa se pojavlja, ko se je uveljavilo monarhijsko načelo. Prejšnji stalni svetovalci postanejo monarhovi sodniki. Vladar je bil prezaposlen z drugimi nalogami, postavil si je sodnike — uradniškega značaja. Prva državna sodišča so bila kolegialna sodišča, šele poznejši razvoj dopušča poleg njih tudi sodnika poedineca. Tako K a d l e e.

Pod Ivanom Črnojevičem je prišlo gotovo do udejstvovanja starih ljudskih sodniških kolegijev v smislu Kadlečevih izvajanj, ali nadaljnji razvoj je bil prekinjen, ko je Jurij Črnojevič, naslednik Ivanov, l. 1499.¹⁴⁾ zapustil na

¹²⁾ »Gebrauch ist der Bauern Gesetzgeber« — je priznal celo V a l v a s o r v Ehre des Herzogtums Krain, VI. knj., str. 334, in to za čas koncem 17. stoletja.

¹³⁾ Gl. K a d l e e: Prvobitno slovensko pravo pre X. veka, Beograd, 1924, str. 107.

¹⁴⁾ Po Medakoviću, loc. cit., str. 54: šele leta 1516.

ljubo svoji ženi, Benečanki, Črno goro in prepustil vladu in grb vladiki Germanu. Dvesto let je trajalo, da pride do zopetne strumnejše organizacije črnogorskih plemen. L. 1697. so si izbrali plemenski poglavarji za vladiko Danila Petrovića iz rodu Njegošev (1697—1735), s katerim prične nova doba. Črna gora je razpadala tedaj na četvero nahij (»Distrikte«), vsaka nalija na več plemen, ta pa na bratstva. Vrhovna oblast vsakega plemena je pritikala njegovemu glavarju. Zbor plemenskih glavarjev pa je bila najviša instanca, nad katero ni segala niti oblast vladike. Glavarstvo v plemenu je bilo dedno, vendar je bilo treba pristauka »gospodara zemlje« in posebnega obreda postavitve.¹⁵⁾ Seveda so bila mnoga plemena med seboj sprta in pravna sigurnost nikakor ni uspevala. Ker se je pokazala potreba, da se ustanovi razsodišče za spore med Črnogorci in tujci, zlasti Benečani, se je na zboru plemenskih poglavarjev l. 1718. ustanovila v Kotoru »guvernadura«, t. j. kolegij enega gubernatorja in nekoliko serdarjev in knezov. Pomočniki guvernadure so bili na posamezna plemena razdeljeni serdarji, ti so imeli razsojati tudi spore med bratstvi plemen.¹⁶⁾ Vasilij Petrović (1735—1776), vladika in hkratu deželni knez, je ustanovil l. 1751. deželno sodišče, čegar člani so bili serdarji in knezi posameznih nahij, predsednik jim je bil gubernator. Naloga tega sodišča je bila, da razseja o sporih posameznih plemen. Ali kmalu je prišlo vse v nered. Naslednik, vladika in knez Stepan Mali (1767—1782) je posumal Vasilija, obnovil l. 1771. razsodišče v sestavi 12 plemenskih glavarjev, zatiral je razhojnistvo in povzdignil občno varnost v deželi. Vladika Peter I. Petrović Sveti (1782—1830) je skrbel za spravo med plemeni in napravil red med njihovimi poglavarji.¹⁷⁾ Njemu je šele uspelo, da je ustanovil na narodnem zboru za vso deželo stalno sodišče pod imenom »kuluk«. Kuluk je sestavljal izvestno število uglednih mož, ki jim je predsedoval »gubernadur«, a njegovi člani so imeli nalogo, da gredo med narod in mirijo razprte in zbirajo porez.¹⁸⁾ Izdal je tudi prve zakone, t. zv. »stego« z dne 20. junija 1796. in pa zakonik

¹⁵⁾ Medaković, Život i običaji Crnogoraca, str. 82, 83. Prim. tudi B. Petranović: O pravu nasledstva kod Srba na osnovu pravnoga običaja i pisanih zakonika; Rad jugosl. akad. 1813, knj. XXIII, str. 28.

¹⁶⁾ Po Medakoviću: Zakonik obći crnogorski i hrdski, str. 5—7, so morali sodniki biti od istega plemena, kateremu se je sodilo. Vsako leto voli skupščina ali zbor na Vasiljev dan na novo sodnika. Oni se vsako leto menjajo. Po več bratov ne sme biti v sodišču. Vladika samo priznava in potrdi izbrane sodnike. Plemensko sodišče pa sodi samo manjše prestopke, ne da bi davalo o tem kakšno poročilo na višjo instanco. Če te manjše prestopke niso mogli plemenski sodniki sami presoditi, so jih poslali v presojo »državnome vladocu i vrhovnom sudu ili sovjetu (senatu) koje je prije obstojalo pod imenom vrhovno praviteljstvo«. Tu se je vsaka pravda morala skončati v enem dnevu. »Jednom riječi, sad se sud i sami vrhovni tako obrće i postupa kao jedna velika porodica.«

¹⁷⁾ Značilno je, da se je ta vladar, ki je bil sicer z Rusijo v najboljših odnošajih, mnogo prizadeval, da pride v vojno zavezništvo z Napoleonom I. »Le Vladika offre ses guerriers comme un Wallenstein.« Sklical je »le grand assemblée des délégués monténégrins à Petrovac.«

v dveh delih; prvi (čl. 1 do 16) je izšel 18. oktobra 1798., drugi del (čl. 17—33) pa 17. avgusta 1803. »Stega« je bila nekoliko razširjena odločba plemenskih glavarjev o vzajemni pomoči zoper Turke. Uvod »stege«¹⁹⁾ pravi namreč: »Mi glavari i starejšine i ves zbor Crnogorskoga občestva stabilismo i utvrdismo« . . ., dalje čl. 1: »Priznavajući presvatoe imja Gospoda Boga vsedržitelja v pomoć našu, drug drugu, pleme plemenu, i nahije nahi tvrdu i cvrstu vjeru« itd. Zakonik Petra I.²⁰⁾ pa prinaša ostro zabrano osvete, kakor tudi pomirbine brez sodbe, dalje različne predpise grajanskega prava in govori o sodnikih in upravnikih, ki so postavljeni na obče narodne stroške. Vsaka hiša naj bi plačala po 60 dinarjev za vzdrževanje stalnega sodnika, ali ta odredba se ni nikdar izvršila. Tako je ostalo pri tem, da so glavarji plemen vršili upravo kakor nekakšni mali tirani, da so sami sodili, jemali poljubne takse, a od njih dajali samo neke pavšalne vsote deželnemu knezu.²¹⁾ Sodilo pa se je še nadalje po običajnem pravu.²²⁾

Vladika Peter II., pesnik »Gorskoga vijenea« (1830—1851), je ustanovil na narodnem zboru 1831. za vso deželo senat iz 16 plemenskih glavarjev. Sam je člane senata imenoval, sam senatu predsedoval.²³⁾ Tudi je vpeljal, da so posebni sodniki-gvardiji — okoli 100 po številu — potovali po deželi in sodili ter po potrebi izvrševali odločbe senata, ki je sodil v kolegijih 5 sodnikov, seveda le ustno in po plemenskih pravnih običajih. Za upravne in

da se izjavi, ali pristane v takšen političen, Rusiji protiven položaj. Da je narodni zbor soglašal s politiko vladike, kaže, kako veliko spoštovanje je užival. Črna gora je imela tisti čas po navedbah svojega zaupnika v Parizu 300.000 prebivalcev. Gl. Warnier: *Napoléon et les Monténégrins*; Šišićev zbornik, str. 457, 459. Prim. pa Medaković: *Povjesnica*, str. 157, 161, 169, 170.

¹⁸⁾ G. Bakić, O pravosudju u Crnoj gori; Arhiv (Beograd), XXIII, str. 163.

¹⁹⁾ Gl. najnovije izdanje: Radmila Petrović: *Zakonik Petra I., Vladike Crnogorskog*; kritično izdanje, str. 68, v *Godišnjici Nikole Čupića XXXIX*.

²⁰⁾ *Ibidem*, str. 48.

²¹⁾ Gl. Georg Popović, *loc. cit.*, str. 25. Gl. tudi Medaković: *Povjesnica* str. 119, kjer se trdi, da se nahaja v arhivu akt od 16. okt. 1803., po katerem javna uprava tiste sodnike, ki so kršili zakonite predpise, ohsoja, kaznuje in tako kaznovane objavlja vsenu narodu.

²²⁾ Milorad Medaković, *Zakonik občic crnogorski i sudski, Zemun (1850)*, pravi v uvodu, da se je do l. 1850. nahajal samo en primerek tega zakonika v rokopisu, da ga dá zaradi tega tiskati. Po tem zakoniku da so že 54 let sodili in se nanj sklicevali z besedami: »kao što je sveti Petar odsudio«. Morali so torej eksistirati prepisi zakonika! Tiskanih gorskih bukev v slovenskem prevodu tudi ni bilo, ampak se je sodilo po prejših prevodov, ki pa so med sabo precej diferirali.

²³⁾ Gl. Bakić, *loc. cit.*, str. 163. Primeri pa še Medaković, *Život i običaji*, str. 126, ki ugotavlja sledeče: »Do 1831 god. nicsu črnogorski glavari, niti sulie, imale ikakve plate, do ono, što dobiju od glohe. Za veće sagriche i veće globe, sudio je vrhovni sud na Cetinju, pa je polovina globe pripadala gospodaru zemlje, a druga polovina kmeto-davšim sudijama«.

policijske posle je uvedel perjanike (pennifer — vojak, okičen s peresi), ki so tvorili tudi vladarsko-osebno stražo. Odpravil je guvernaduro, omejil plemensko samostojnost. Še žilaveje je stremil za absolutističnim režimom Danilo (1851—1860). Kakor že zgoraj navedeno, se ni dal pomenišiti, ampak se je proglasil za kneza Črne gore. Odredil je, da so pred zakonom vsi Črnogorci enaki, zoper izrek oblasti ima vsakdo pravico pritožbe na kneza. Zatiral je plemensko samostojnost in utrjal osrednjo oblast. Za najvišje sodišče je proglasil senat v Cetinju. Na narodnem zboru 23. aprila (5. maja) 1855. je obnarodoval svoj zakonik; v njem so določbe o temeljnih pravicah, o civilnem in kazenskem pravosodstvu, kakor tudi o financah. S tem zakonom je bila plemenska samostojnost trajno ukinjena. V čl. 6 zakona se odreja, da se od »danes« (dne obnarodovanja) preneha vsako samovoljno pravosodje. Kako je odjeknil ta Danilov korak v duši črnogorskega prostega naroda, smo že zgoraj spoznali. Na vsehino zakona še pridemo, tu naj samo omenimo, da se je kaznovala tatvina pred Danilom z gloho, po Danilu pa s šiljanjem, kar je pomenjalo sramotečo kazen.

Nova doba državnosti je nastopila pod knezom Nikolo (Nikitom, 1860—1918), ki se je proglasil o priliki petdesetletnice svoje vlade za kralja (1910). Prevzel je pravosodne razmere po Danilu: Najvišje sodišče v državi — senat — je sodilo tako, da je iskalo in uveljavljalo narodne običaje — »zemaljske kuštume« —, od njega izdane odločbe pa so postajale temelj za prakso in dobivale stalno obliko. Leta 1868. je prišlo po iniciativi kneza Nikole do ustanovitve sedmoro sodnih okolišev, in je vsakeinu načeloval kapetan. Z dvema pomočnikoma (adjunktoma) je vršil tudi sodne posle, ne da bi smel jemati za to nagrade ali sportelne. Ti činovniki so dobivali plače, a so bili za svoje poslovanje strogo odgovorni. Leta 1879. je bil senat reorganiziran, to je izpremejen v Veliki sud na Cetinju; upravne posle je oddal na ministrstva, ki so bila ustanovljena za poedine upravne grane. Rusija se je začela zanimati za zakonodajo v Črni gori. Poslala je l. 1873. Baltazarja Bogišića, rodona iz Cavtata, k Nikoli, da pripravi grajanski zakon za Črno goro. Tedaj so bili pravni običaji že dodobra ustaljeni in mnogo bolj dostopni kot v istem času, ko se vpliv senata še ni poznal. Po Bogišićevem osnutku je izšel sloviti ino-vinski zakonik za Črno goro iz l. 1888.; dobil je leta 1898. še novelo. Posebni zakon z dne 30. marca 1893. je uredil vprašanje nezakonske dece drugače kot v Srbiji; oče se sme iskati in ugotoviti, preskrba nezakonskega otroka je zagotovljena vsaj v načelu.²⁴⁾ Dne 6. decembra 1905. je knez Nikola izdal (oktroiral) ustavo. Pod zunanjim vplivom od strani sosede, kraljevine Srbije, in po notranjih pobudah, izvirajočih iz ustave, se je pričela odtlej doba hitre-

²⁴⁾ Gl. J. Mijušković: Izdržavanje vanbračne djece po crnogorskom zakonu od g. 1894, Mjesečnik 1931, str. 28.

ga uvajanja modernih zakonov. Že 6. decembra 1902. je bil izdan zakon o organizaciji in pristojnosti sodišč: Na selih poslujejo »kmeti« kot poravnalno sodišče, v mestih in na večjih krajih so nastavljeni mestni, odn. okrajni sodniki — takih sodišč je bilo 66 —; na okrožnih sodiščih — pet po številu v vsej državi — sodijo kolegiji, sestavljeni iz predsednika in 2 ali 3 sodnikov; kot najvišja sodna instanca posluje Veliki sud v kolegijih, sestavljenih iz predsednika in 4 sodnikov. Pred mestno ali okrajno sodišče ne more priti pravda, preden se ni poskusila sprava pred domačim »kmetom«. Za prirojitev osnutka o sodnem postopku v civilnih zadevah je bil poklican Duhrovčanin dr. Luj o V o j n o v i ć. Obnarodovan je bil ta zakon dne 1. novembra 1905. Karakteristika tega zakona se je glasila²⁵⁾, da je »nepotpuno uspjelo prekrojenje gradjanskog parničnog postupka za Bosnu i Heregovinu uz nadometak pojedinih naredjenja iz avstrijskog zakona o gradjanskom sudskom postupku od 1. augusta 1895.« (t. j. slavnem civilnopravnem redu, zasnovanem od genialnega jurista dr. Franca K l e i n a). Leto za tem zakonom je izšel kazenski zakonik z dne 23. februarja 1906. (zvečine dosloven prepis srbskega kaz. zakonika), dne 14. decembra 1909. zakon o javnih pravozastopnikih (advokatih), ki so pa bili že poprej dopuščeni. Od večjih zakonov so sledili: zakon o sodnem kazenskem postopku z dne 20. januarja 1910., trgovinski zakon z dne 22. januarja 1910., zakon o ustroju sodišč z dne 25. februarja 1910., 24. februarja 1911. rudarski zakon itd.²⁶⁾

Vsi ti podatki o ustroju sodišč Črne gore, kakor tudi o zakonodavstvu Črne gore od prvih časov osamosvojenja so navedeni, da moremo ob P a v i ć e v i ć e v i h zgodbicah določiti, v katero dobo jih moramo uvrstiti, zlasti ali v dobo pred knezom Danilom, odn. v dobo predustavnega časa ali v dobo po ustavi. Saj smo ugotovili, da je najvišje sodišče preživljalo večkratne metamorfoze in do konca 19. stoletja krojilo pravo skoraj vseskozi s petrificiranjem običajnega prava. Le na podlagi uvrstitve dogodka iz anekdot v eno izmed značilnih dob nam more postati pravno-zgodovinski odjek kolikor toliko razumljiv.

2. Prilичno lahka je razporedba dveh anekdot iz starejše dobe, za katero še ne smemo pričakovati sodbâ po ustaljenih sodiščih in zakonih. Čisto izven okvira krščanskonavdaljenega pravosodstva spadajo anekdote, ki pričajo o takšnih sodbah ali odločbah vladarjev, ki se dajo razlagati samo po

²⁵⁾ Tako je ta zakon označil dr. Hugo W e r k v razpravi »Osvrt na ernogorsko zakonodavstvo«, Pravni Pregled, Beograd, I. (1921), str. 55.

²⁶⁾ Uradno je izdal knez Nikola I. 1903. I. zvezek Službenoga Zbornika sudskih zakona, naredba i medjunarodnih ugovora iz časa do 1903; a l. 1912. je izšel II. zvezek tega službenega glasila. V poslednjem sta bila tiskana gori omenjena zakona vladike Petra I. Svetega in zakonik kneza Danila, pa še drugi starejši zakoni iz dobe 1874 do 1910. Gl. Hugo W e r k, loc. cit., str. 50.

talionskem načelu, po pravilih krvne osvete, opravičiti pa sploh ne, ako ne posežemo moreliti po načelu iz najmlajše ideologije »nacionalističnih« strank, da ima država »višjo« pravico silobrana, češ, da se sicer ne more sama vzdržati pri olistoju. Tu se neha vsaka razlaga po etičnih načelih, tu pričenja pravo močnejše pesti, t. j. vojno stanje. V anekdoti V. dovoli vladika Peter I. Sveti osveto in jo celo blagoslovi samo zato, ker ga je plemenski glavar razžalil. Češ, po njega, glavarja, se poziv, da naj pride, ne pošlje po slugi, ampak knez naj pride k njemu sam, če se hoče ž njim sestati. Napoved krvne osvete za tak odgovor je le razumljiv, če je bil glavar v obče upornik, ki odpovednje likratu pokornost; bržčas za to ni prišlo do sodbe, ampak do odredbe, da se »upornik« zatre. V anekdoti XXVIII. pa si »knez Rade«, t. j. Peter II., tudi vladika, prihlavi osveto naravnost na zvižaćen način, ker so mu hili turški prvaki ob meji pobili devet vojaških izvidnikov. Povabil je turške prvake na večerjo, tam so se sporna vprašanja o mejah poravnala, drugi dan, ko je svoje goste odpustil, pa jih je dal po svojih perjanikih iz zasede ustreliti. Pri tem ne smemo pozabiti, da je že Peter I. Sveti osveto ostro zabranjeval — v izdanem zakonu. Ravnanje obeh teh vladarjev se pač ni smatralo za čin zoper zakon, ampak za čin višjih državnih obzirov. Verjetno je, da tako pojmovanje ostane ljudski duši, ki ljubi svojo deželo, neizbrisno zapisano v spominu.

O izvrševanju pravosodja po »narodnih sodiščih« (»narodni sud«) priča več folklorističnih preostankov iz davne davnine. V anekd. XLIV. je navedeno, da so tvorili »prvi narodni sud u Crnoj gori« — »kapetani, gvardije i kuluci«. Pavičević tolmači izraz »gvardija« z »izvoljenim sodnikom«, a »kuluci« so mu neke vrste porezniki. Gvardije, pravi anekdota, so nosili na čepici po »jedan žuti krst«. Zbrali so se zbog nekega ultoja na zborovališču vsi trije bjelopavlički kapetani in njih gvardije in kuluci, a med kapetani je bil kapetan in predstojnik ostroškega samostana »najbolji sudac onog vremena«. Tu je torej šlo za plemensko razsodišče brez udeležbe ljudstva. Oblika je bila bržčas zato skrajšava, ker je bilo treba dve bratstvi spraviti. Zdi se, da moramo to zgodnico postaviti v čas še pred Petrom I. Bržčas pa tudi še naslednjo anekd. XVIII., v kateri je sicer govora o malopomemlnem dokazovanju po prebrisancem staren, pa tudi o tem, da je bil pozvan »narodni sud«, sestavljen od Kućanov in Turkov, da razsodi o tem, komu naj pripade lastnina zemljišča, ki so bila pred 50—60 leti od prejšnjih zadrugarjev opuščena. Tukaj imamo opraviti z mešanim razsodiščem. V anekd. IC. se pripoveduje, da je tekla pravda med dvema plemenoma, Moračani in Vasojevići, radi nekega zemljišča. V imenu Moraćanov je prišel serdar Risto Rasović, v imenu Vasojevićev pa »Bogdan Vasović i još dosta istaknutih ljudi: jedni da sude, drugi da svedoče«. Da je »davija« (pravda) končala, je v zgodnici navedeno, kako je tekla in kako se je glasila sodna, tega ne izvemo. Vse kaže, da je bila čista plemenska sodba, ki se ni dala izpodbijati z nadaljnjo pritožbo. V anekd. LV.

je govora o tem, da je »vladika Rade«, t. j. Rade Tomov, ki si je nadel ime Petar II. (1830—1851), postavil »senat« i »guardiju« in vanj postavil sodnike, med temi popa Ivana. Gvardijo tolmači Pavičević tu za »izabrani narodni sud (sudac)«. V isti zgodbi pa se pripoveduje, da so skupaj sedeli »vladika, senat i ostali crnogorski glavari«. O istem Petru II. govori anekd. XLVIII., da je odredil, da Črnogorci izberó v svojih plemenih sodnike, ki so jih imenovali »guardije«, no ti so sodili, kakor so znali, »ali nikad nijesu zaboravili svoje troškove i dangube«. V anekd. II. sodniki celò z zvijačo iščejo in najdejo priliko, da nastane pravda, ki jo presodijo, in da zaslužijo denarja.

K vsem tem zgodbicam moramo pripomniti, da je vladika Peter I. Sveti v svojem zakoniku (čl. 26) odredil, da mora vsak Črnogorec poslušati »poštene i dobre sudee, koe smo dobrovoljno izabrali i po soglasiju i dogovoru za sudnike postavili«, dalje (čl. 33), da se morajo sodniki, upravitelji in sploh vsi uslužbenci predvsem zakleti »za sohraniti i uderžati sve ovo više pisano i na trideset i tri člena razdeljeno, učinismo svikolici zakletvu, ejelujuči čist i životvorjaši krest i svjatoe Evangelie, pri tom i svatija moći Velikomučenika Panteliona«. Čudno je, da se o teh odredbah, zlasti o prisegi sodnikov v nobni zgodbi ničesar ne omenja. Skoraj prav gotovo so dobromišljene odredbe Petra I. ostale samo na papirju . . .²⁷⁾ Naj na tem mestu navedemo še neko vrsto sodbâ, ker se zdi, da je zgodbica, ki o njej priča, iz zelo stare dobe pravosodstva. V anekd. I. sta se dva trgovca, Bencčan in Bokeljčan, ki sta bila opustila skupno trgovsko podjetje, dolgo pravdala, nazadnje pa zedinila, da naj odloči pravdo »izborni sud«. To sodišče je imelo 10 članov, med njimi enega samega Črnogorca, Erakovića iz roda Njegušev. Vsaka stranka je poslala v to razsodišče polovico razsodnikov, a le-ti so dolgo zbirali podatke o sporu. Benečan je podkupil pred razpravo vse razsodnike, Črnogorec pa je odkril podmičenje z odločno gesto, z jataganom v roki, in tako odločil pravdo v prid Bokeljčana. Ker je bil Kotor le do l. 1797., t. j. do padea Benetk, pod Benečijo (na to se je podredil prostovoljno Avstriji), spada ta način sodstva po izbranem sodišču (pravzaprav: razsodišču — Schiedsgericht) v čisto drugačno skupino, vsekakor pa časovno v dobo pred zakonom Petra I. Pavičević je to sličico sprejel v svojo zbirko pač zato, ker je bil edini nepodkupljivi sodnik — Črnogorec.

Ali po naših zgodbicah niso šle pravde vedno na plemensko sodišč. Odstajala so tudi še druga sodišča nižje vrste. Po anekd. LXXXIX. je sodil manjše stvari za časa plemenskega sodstva »doživotni kmet«, danes predsednik

²⁷⁾ B a k i ć, loc. cit., str. 163, pravi: »Zakonik Petra ostao je u stvari mrtvo slovo na hartiji i ako se ponešto za dugo dobnije primjenivalo: »To je po zakonu vladličninu, to je zakon sv. Petra«, moglo se u narodu čuti za dugo vremena dobnije«. J e l i ć, loc. cit., str. 67, piše: »Zakon Petra I. od 1798. ne može se uzeti u obzir, jer je on ostao bez primene, prosto mrtvo slovo na hartiji i ništa više«. Toda primeri opombo ²²⁾!

občine. Po anekdoti VI. je sodil o prepiru med dvema Albancema upravitelj mesta Cetinje; oštel je obe stranki in ju obsodil na to, da si morata druga drugi v lice pljuviti. Tudi v anekd. VII. sodi sodnik poedinec, turški kadija, pa zelo površno, po turški, brez zakona. V anekd. IV. je dalje govora, da naj presoja spor zastran pašnje »guvernador Radonjić« kot razsodnik, pa so privedli možje ene stranke namesto tega po zvijači nekega pastirja. Ta je odločil za mejo tisto črto, ki so jo mu skrivaj pokazali možje od te stranke. Goljufivo pridobljena meja pa je navsezadnje vendar le obveljala. Pritožba je šla sieer na »vladiko« (kateri vladar je bil, ne izvemo, vsekakor je mišljen eden izmed onih pred Danilom) toda imela ni uspeha, ker sta dali stranki po izteku pravde pristanek na določene meje. V anekd. XXX. je vodil preiskavo o nekem sporu sam serdar in na lokav način pripravil toženca do priznanja dolga ali krivde — stvar ni jasna — s tem, da mu je obljubil oprostitev od tožbenih stroškov. Tudi »brigadir« se imenuje kot oblastvenik, ki sme vršiti preiskavo radi zločinstva (anekd. LXXX.); vsekakor je bilo to za časa vojskovanja. —

Kako velik ugled so imeli stari plemenski sodniki, priča anekd. IX., ki pravi o enem, da se ni nihče nikdar pritožil zoper njegove sodbe na vladiko Petra I., kajti sodil je »boljemu bolj, goremu gore«.

Zgodovina spričuje o dobi po izdanju zakonika kneza Danila (1855), da so morali ipak sodniki in stranke poslušati stare, čeprav neuke ljudi, ki so »kao neki medjionari običajnog prava čuvali znanje tog prava kao neku monopolisanu tajnu, koju drugi ne mogu znati i koju će oni sobom u grob odnijeti«. ²⁸⁾ Plemensko sodstvo se je torej vršilo ne glede na zakonik Petra I. ali vprav zbog tega, ker ta zakonik ni mogel prodreti med ljudstvo, v pomembnejših zadevah pred sodnim kolegijem, v manj važnih pa pred sodnikom poedincem. S tem soglašata bistvena vsebina Pavičevićevih anekdot in mislimo, da se le-té tudi glede sklepanja in objavljanja sodbâ vjemajo s tem, kar piše v tem pogledu Medakovič ²⁹⁾, ki je še sam tako pravosodstvo opazoval. Ko so se namreč sodniki o stvari razgovorili in se o ujej po svoji vesti posvetovali, poklicali so obe pravdni stranki pred se in eden izmed sodnikov, navadno najstarejši po letih, je dejal: »Mi smo, kakor je prav, vse preiskovali in smo za pravo spoznali, da naj dolžnik temu plača za odškodnino toliko, za zemaljsko globo pa toliko«. Tista globa je služila za kritje stroškov sodnikov.

Preden pristopimo k novejši dobi, ki jo šteujemo od početka moderno-usmerjenega zakonodavstva v Črni gori, naj vzporedimo doslej obravnavano

²⁸⁾ Cit. po Matanović, loc. cit., str. 440.

²⁹⁾ Glej Medakovič, Zakonik ohći crnogorski i brdski, str. 11; njega citira Gj. Popović, loc. cit., str. 83, pa opozarja, da je bilo Medakovičevo delo, spisano l. 1850; vendar sam ne navaja nobenih izprememb.

črnogorsko pravosodje s slovenskim. Nismo virov, ki bi nam pojasnjevali sodstvo med slovensko »vulgus«-plastjo do kmečkih uporov razen tistih podatkov, ki nam jih je nabral Anton Kaspret o večal³⁰⁾. To je bilo še narodno pravosodstvo po predstavnikih ljudstva, ali poblížjili pravil, kako se je udejstvovalo, ne poznamo.³¹⁾ Vemo samo toliko, da se je ravnalo vse po starodavnih običajih. Domneva pa je opravičena, da so bili kmetiški upori v 16. stoletju izzvani v veliki meri po stremljenju deželnih knezov in patrimonialnih gospodov (zlasti v vinogorskih pokrajinah), da odvzamejo narodu samostojno sodstvo v svojih pravnih zadevah. Gori navedena izvajanja Karla Kadleca so pač veljala tudi za Slovence. Daleč od komunikacij, ki so vezale slovensko prosto ljudstvo s sosedi, živečini pod fevdalnim državnim ustrojem, ohranila so se ljudska sodišča, kvatrna sodišča in vinogorski zbori (gorske pravde). Otvarjali in vodili so sodne zборе pač patrimonialni ali vinogorski gospodje, toda na takšnem zboru so si urejevali svoje domače upravne zadeve Slovenci sami. Enkrat ali dvakrat na leto so se shajali običajnega dne na običajnem kraju v polnem zboru vsi polnoletni vinogradniki enega vinogradskega okoliša ali grajani enega patrimonialnega območja in si pravde sami krojili po svojih predstavnikih, ljudskih sodnikih, ki so si jih sami izbirali. To je bila slovenska »srenja«, ki se je nadaljevala od roda do roda tako, da so možje srenje sami izbirali uovega sodnika, ko je kdo umrl, oslabil in podobno. Kar je bil plemenski zbor vseh moškili, ki nosijo puško, s plemenskim sodiščem v Črni gori za vse pleme, to je bil v bistvu kvatrni sod ali vinogorski zbor za dotični okoliš pri Slovencih. Kakor so sodili ali bi morali soditi Črnogorci po zakonu iz l. 1803., tako so imeli vsaj vinogorski zbori Slovencev svoje »Gorske bukve« (izza l. 1543.). Toda tudi oni so zakonito ustanovljena določila, če se niso vjemala s pravnim čutom slovenske duše, po malem izpreminjali in, kjer so se pokazale praznine, izpopolnjevali. S kratka, sodili so po svoji pravni zavesti v smislu običajev, ki so se preizročevali od roda do roda. Tudi tu smemo torej reči, da je pravosodje Črnogorcev in Slovencev precej podobno in sorodno, seveda je pri Slovencih nehalo že koncem 18. stoletja, ker so bili ukovani v okvir avstrijske zakonodaje, ki se je boljše udejstvovala, kakor črnogorska.

3. Veliko težja je opredelitev Pavičevićevih anekdot, ki se nanašajo na pravosodje pod knezom, poznejšim kraljem Nikolo. Mislimo, da nas njihova vsebina sama navaja na to, da ločimo dobo, ko je dobila Črna gora zakon o sodnem ustrojstvu malo pred ustavo, in pa dobo pred tem dejstvom. Ne moremo si namreč misliti, da bi med črnogorskimi sodniki ne bilo prišlo do ne-

³⁰⁾ Gl. Kaspret: O večal. ČZN, 1907, str. 214—222.

³¹⁾ Janko Babnik, Sledovi slovenskega prava, Let. Sl. Mat. 1882—1883, str. 64 nasl., se je dotaknil tega predmeta samo mimogrede in za mnogo starejšo dobo.

volje in demonstracij, ako bi bil Nikola tudi po omenjenem dejstvu postopal tako samovoljno protizakonito, kakor nekatere anekdote karakterizirajo njegovo pravosodstvo. O takšnih pojavih odporu pa ni nobenega poročila. Vladar, ki je prizalet po anekdoti XVI., sicer ni imenovan; ali vsekakor spada zgodbica v dobo po 1868. l., ki je prineslo okrožna sodišča. Tu je namreč govora o tem, da se je jezil pop Gjoka Mijušković, okrožni kapetan v Nikšiću, ker sta bila dva sodnika vzeta od »Gospolara« za člana velikega sodišča, on pa ne; od onih dveh je bil namreč eden zelo kratkoviden, drugi pa slep. Tu se torej med vrstami očita, da je »knez« imenoval člane najvišje sodne stopnje po protck-ciji, ne pa po splošni sposobnosti. Da bi se moglo misliti na pravniško na-obrazbo, o tem ni govora. Po anekdoti XV. se je pripetilo, da je knez Nikola poslal nekega svojega človeka, Miloša Bojovića iz Župe, da preišče neki spor in navede stranki, če ne bi hoteli pristati na njegovo sodbo, da pride ta z njim skupaj na Cetinje, da izda on sodbo. Stranki nista bili zadovoljni s prvo sodbo in prideta h knezu. Ta izreče sodbo, ki jo stranki priznata. Knez se je pobahal Milošu, češ, kako pravično on sodi. Miloš pa ga zavrne: »če bi bil Bog na Bulošu« (planina blizu Nikšića, o njej je tekla pravda), »ne bi niti eden pristal, vsi bi apelirali«. Ta odgovor ni bil baš laskav, ali primer kaže, da si je knez prisvajal pravico, da mimo velikega sodišča delegira sebi vlano osebo za sodnika — in sam razsoja spor. Tu gre pač za izvajanje pravice, ki si jo je pridržal še Peter II., da vrši vrhovno sodstvo zbog pritožbe — mimo velikega sodišča.³²⁾ Po pravniški strani podobno vsebino ima anekd. X. Šlo je tu za spor o potoku, ob katerem so bili mlini. Sodbo je izdal »Veliki sud«, predsednik int je bil Gjuro Cerović. Ena izmed obeh strank s sodbo ni bila zadovoljna in je zahtevala »naročitog izaslanika, koji će poći na lice mjesta i smjesti da pravo sudi«. Nikola ji predlaga svojega dvornega maršala, ki je bil sin Gjura Cerovića. Pritožnik pa ga odkloni, češ, predlagani je res dober človek, ali je »muka za oca grdno kazati«. Še patriarhalnejše razmerje med »Velikim sudom« in knezom Nikolo odmeva iz anekdote XI. Tu je pop zahteval od svojega dolžnika, ki int je dolg utajil, prisego, toda ne pred kapetanom kot sodnikom prve stopnje, ampak pred relikvijami svetega Vasilija v samostanu Ostrogu. Dolžnik je po krivem prisegel, pop se razjezi in ho vidi, da svetnik krivokletnika ne kaznuje, razbije na dolžnikovi glavi »ikono« svetnika. Žandar, ki je bil po želji popovi navzočeu, odvede oba, popa in dolžnika, h kapetanu. Ta pa ni vedel, kako bi sodil popa, ker takih pravd še ni nikoli imel. Zato napoti obe stranki s svojim poročilom k Velikemu sodišču na Cetinje. Baš tisti dan pa je prišel k Velikemu sodišču knez Nikola, da prisostvuje razpravam. Ko izve knez o vsehni tožbe, obsodi kar sam popa,

³²⁾ Po B a k i ć u, loc. cit., sta si pridržala pravico, da sam knez presoja zadeve, ki spadajo pred senat, tako Danilo, kakor tudi Nikola.

da plača 100 tolarjev v državno blagajno kot globo, enako vsoto pa samostanu za razbito ikono. Zgodbica se zaključuje z lakoničnim stavkom »Presuda je izvršena«. Torej so v tem primeru funkcije zbranega velikega sodišča prešle na vladarja, ker je on to hotel.³³⁾

Čudno preziranje dostojanstva velikih sodnikov se izraža v anekd. XXIV. Neki »kapetan« je potrošil državne davke in je bil pozvan pred »gospodara«, da se zagovarja. Priznal je, da ni prinesel denarja. Gospodar mu reče, da pojde v »tamnico«. Kapetan odvrne, da je tamnica za ljudi. Poleg Gospodarja sta sedela predsednik velikega sodišča Gjuro Cerović in še drug senator. Gospodar se obrne in jima reče, da pojmeta takoj v tamnico, ker spadata tudi ona dva med »ljudi«. Oba dva se branita, kajti pravi ljudje ne kradejo in ne spadajo v tamnico. Gospodar reče kapetanu, da naj ŕuje: »denar ali zapor«, a ta odgovori: »Mali kad krađu, plaćaju, velikijima, i ako krađu, niko ne smije ni erno u oko«. Takšen odgovor se more pač le tako razumeti, če se upošteva tista samozavest, ki prezira višje staleže in hierarhično pravo države vobče. Vsekakor pa meri tudi ta zgodbica, dasi ne imenuje imena »Gospodarja«, na kneza Nikolo in njegovo ponašanje v predustavni dobi. V tej prvi dobi kneževanja Nikole se je pač odigrala tudi zgodbica LXII., da je znani »lavudžija« (pravdač iz navade) popival tri mesece po Cetinju. preden mu je veliko sodišče pravdo tako presodilo, da jo je izgubil. V tej dobi je mogel »bratonožički kapetan« poslati nekega Črnogorea k velikemu sodišču, ker je izjavil, da ga je »knjago s Cetinju« prevaril, pa ga je knez Nikola naposled sam oprostil, ker mu je ugajala njegova odrezavost (anekd. CXIII.). Enako odrezav odgovor je dobil »sudac velikog suda Niko Matanović«, ki mu je bila poverjena sodba o obtožencu, ki je kot starejši brat pretopal mlajšega; glasil se je, da naj gospoda od velikega sodišča skrbé za njegovega brata, pa jim bo on kot starejši brat oprostil, če mlajšega brata bijejo oni (anekd. CXII.).

Slednjič moramo v dobo pred moderno zakonodajo, odnosno pred ustavo uvrstiti tudi še tiste primere, pri katerih navzlic obstoju »senata« ali »velikega sodišča« presoja pravdo sam knez ali njegov odposlanec. Tako je govora n. pr. v anekd. LXXXVIII., da je pod knezom Nikolo tekla pravda med dvema bratstvom, ki je »črnogorski senat« ni mogel presoditi. Zbog tega poseže vmes knez Nikola in postavi posebnega sodnika, da reši spor po svoji pameti. Ta razsodnik referira o sporu na salamonski način in gospodar potrди sodbo. Enako odredi v anekd. LXIX. knez (ime ni navedeno) razsodnika podedinec, da naj reši pravdo med dvema plemenuoma glede pašnje, ta razdeli planino in »donec presudu«. Ta sodba je potekla na podlagi prisege, ki pa

³³⁾ Gl. Bakić, loc. cit., str. 167, pravi, da je izšla l. 1896. naredba, ki je priznavala strankam, da se pritožijo zoper odločbe Velikega sodišča na vladarja.

je bila goljufiva obmana. V anekd. LXXXV. pošlje knez Nikola svojega priverženca, da naj po njegovi naredbi presodi spor Grahumljanov. To se je zgodilo. Nikjer ne čitamo o kakšnem odporu zoper tako sodstvo niti od strani ljudstva, niti od strani članov velikega sodišča. Pač pa priča anekd. LXXXII., da je knez Danilo poslal svojega brata, da izreče sodbo radi neke planine med plemeni Kući in Vasojevići. Storil je to, ali Kući so se mu uprli in moral je svojo sodbo izpremeniti.

Drugačnega značaja pa so primeri, v katerih so poslovali pravi razsodniki, t. j. možje, ki so bili izbrani in postavljeni od pravih strank, da jim rešijo spor. Tako razsodišče smo že omenili, ko smo na podstavi anekd. I. govorili o Črnogorcem Eratoviću, ki z jataganom v roki prisili razsodišče, da sodi ne glede na mito. Po interpretaciji Pavičeviću je šlo tudi v anekd. LV. za gvardijo kot »izbrani narodni sud (sudac)«. —

Pripomniti moramo iz slovenske pravne zgodovine, da je naše ljudstvo ne samo poznalo, ampak ojetovano celo zahtevalo, da naj sodijo nepristranski sodniki v zadevah, ki so bile zelo zamotane, zlasti pa, če je šlo za spore med podložniki različnih vinogorskih gospodov. V poslednjih primerih ni bilo dopustno, da bi sodnik bil podložnik iste gorske palice kakor stranke. Postopek pa se je vršil pred nepristranskim sodiščem prav tako kakor pred vinogorskim zbori. Sincmo po vsej priliki smatrati, da so tudi črnogorski razsodniki postopali prav tako, kakor je veljalo za plemenska sodišča.

Iz mlajšega razdobja vladavine kneza, pozneje kralja Nikole pripovedujejo Pavičevićeve zgodbee tako nejasne okolnosti, da moramo o njih samo slutiti, da so se pripetile v dobi obstoječih državnih zakonov o ustrojstvu sodišč in sodnem postopku. V anekd. LXXXIV. nastopa okrožni načelnik in predsednik okrožnega sodišča v Podgorici in se baha napram samemu knezu, kako ostro kaznuje tiste, ki mu ne voščijo »dobro jutro«, »dober dan« itd. Isti predsednik okrožnega sodišča je omejen tudi v anekd. LXXIX., češ, naj skrbi, da ho narod vse to, kar je obolelemu vojvodi P. Vukotiću dolžan, poplačal. V anekd. V. se pripoveduje, da je bil Jevto Miletin Nikolić predsednik okrožnega sodišča, a vojvoda Tripko Vukajlović član tega sodišča. Jevto je imel navado, da je na stranke vpil in jih žalil. Dr. Baltazar Bogišić, tedajšnji minister pravde, je na pritoževanje strank razrešil od sodne službe oba imenovana člana sodišča. Zoper to odločbo se je pritožil Jevto osebno pri samcu dr. Bogišiću: »če si mene razrešil, ker vpijem na stranke, zakaj pa še Tripka, ki vedno molči?« Zdi se, da gre tu ost zgodbee zoper dr. Bogišića, češ, da se je pre naglil; kaj je on odgovoril, ne izvemo. V dobo, ko so se uvedle takse za tožbe, spada anekd. LXXXVI. Tu se govori, da je ostareli starejšina dvorske straže kneza Nikole odklonil, da pozdravi svojega gospodarja, češ tudi pozdrav bi se utegnil taksirati, kakor mu tudi okrožno sodišče ni hotelo sprejeti tožbe — brez takse. Bolj moderno naziranje o pravosodstvu se zreali iz

anekd. CIX., da pošlje sam »veliki sud« svojega odposlanea radi preiskave in sojenja; vendar ni jasno, kaj se pojmuje tu o »sojenju«. Anekd. LVIII. pa pripoveduje o »državnem sovjetu« (senatu?), ki je razsodil v nekem sporu. Predsednik le-tega odgovori na strankino vprašanje, ali se more še kam pritožiti, da se gre lehkò pritožit na Gospoda Boga. Stranka pa se odreže, da ta čas še ne potuje tako daleko, pač pa želi, da ga v tem pogledu zameni sam predsednik.

4. Naj se še ozremo po pravilih postopanja pred sodišči. V tem pogledu izven iz Pavičevićevih zgodbic malo. Ljudstvu ni mnogo do tega, da se vrši postopek po trdnih ustaljenih pravilih, zadostuje, da gre vse po starih običajih. Dokazovanje se vrši z zaprisego o obstoju pravnorelevantnih činjenic. Tu bi bilo mogoče, da se misli na priče kot prisežne pomagače (Eidshelfer) ali pa na svedoke (Zeugen), ki izpovedujejo iz lastne vednosti po svoji vesti. V anekdoti IXC., ki pa spada v mnogo starejšo dobo, je govora o tem, da so prišli na pravdni dan »jedni da sude, drugi da svedoče«. Zdi se, da se eika tu na prisežne pomagače, ki so bili v primorskih mestih v poznem srednjem veku še vedno veljaven pravni institut. Enako more biti samo institucija prisežnih pomagačev v mislih, če zatrjuje anekd. XII., da so rojaki Kučani svojemu popu, ki je bil oklevetan radi sumljivih sestankov s Turki, vzklikali: »Mi se možemo zakleti za tebe, da nijesi nikada bio izdajnik naše države.« V anekd. XI. in XXVII. pa moramo zazreti nedvomno tip pravih zapriseženih svedočb, kakor jih pozna modernejšo pravo. Dokazovanje po »kmetih«, ki oenjujejo storjeno škodo, se večkrat omenja v Pavičevićevih zgodbicah; ali so bili zapriseženi, ali ne, tega ne izvemo, vsekakor pa so morali dobiti »putninu« (n. pr. anekd. CXI.).

V slovenskem običajnem pravu je bila institucija prisežnih pomagačev nekdlaj gotovo znana, kar se razvidi iz rečenie »on me je prešestnajstil« ali »napetnajstil«³⁴⁾. Ali od novega veka dalje se ni več uporabljala.

O ordalih, ki jih pozna Dušanov zakonik, v Pavičevićevih zgodbicah ni nikjer govora, le rahel spomin na »mazijo«³⁵⁾ bi mogli zaslutiti v anekd. LXXX., ko zahteva preiskovalni sodnik od osunljenega tatu, da mora držati na dlani brez prave potrebe košček žerjavice. V slovenskem zakladu pravih rečenie imamo podobno kakor tudi pri drugih Slovanih nekoliko spomina na tak ordal v rečeniei »ali se je opekел«, v slovenskem običajnem pravu izza 16. stoletja pa o njem ni več govora. Pač pa je Slovencem dokaz po dveh, treh poštenih možeh o višini škode prav navadno sredstvo, da se reši pravda. Mnogokrat se je glasila sodba vinogorskega zbora ali kvatrnega sodišča anticipativno, da plača toženee odškodnino v znesku, ki ga določijo »možje«; po oce-

³⁴⁾ Gl. Dotenc, Dušanov zakonik, str. 172.

³⁵⁾ Gl. Dušanov zakonik (po Novakovičevi izdaji): čl. 86 in 106.

nitvi pa stvar sploh ni več prišla nazaj k pravnemu sodišču. Ta patriarhalnost dokazovanja, ki gre mimo razsojajočega sodišča, je torej skupna poteza črnogorskemu kakor tudi slovenskemu običajnemu pravu glede procedure.

Dvakrat se dotakne naš folklorist v priobčenih anekdotah tudi pomočnikov pri pravnih, advokatov. Zakon o advokatih je izšel šele l. 1909., dopoljen je bil l. 1911.³⁶⁾, ali advokate so že prej pripuščali, bržčas pod vplivom sosednih prav.³⁷⁾ Neimovito ljudstvo pač ni imelo posebnega spoštovanja do njih, vsaj če verujemo anekdotama CVIII. in CXV. Po prvi je odgovorila žena, ki je izgubila pravdo, advokatu, ki jo je bil vprašal, zakaj je pravdo izgubila: »Nemah, da platim nekoga, da laja za mene«. Po drugi pa se je odrezal Črnogorec, vprašan po razliki med mesarjem in advokatom, da prvi najprej zakolje, potem odere, advokat pa najprej odere, potem zakolje. V obeh primerih gre očitvidno za šale, ki so se zbijale na račun iz inozemstva prenesenega poklica. O drugačnem načinu zastopanja strank iz prejšnjih dob ne poroča nobena anekdota. Moramo pač misliti, da Črnogorec, samozavesten junak, ni maral, da bi ga kdo drug zastopal pred sodiščem. Izključiti pa vendar ne bi hoteli, da so se v pravnih zoper maloletnike in ženske pripuščali zastopniki. Saj je Dušanov zakonik tudi poznal »parca« za sirote, ki niso sposobne, da bi se pravdale ali same branile.³⁸⁾ Gotovo pa ni spomina v Pavičevićevih zgodbicah o »besednikih« (»Vorspreeh« — prolocutor), ki so jih spoznali Slovenci iz germanskega prava. Besednik ni bil branitelj v današnjem smislu besede, ampak pomočnik obtožencu v formalističnem procesu, ki pomaga postaviti pravilno besedo na pravo mesto.³⁹⁾ Domač slovenski institut pa je bil institut »pravdača«, ki ga poznajo protokoli o vinogorskih zborih na Dolenjskem izza 17. stoletja. To je bil pravi poklicni zastopnik strank.⁴⁰⁾ Tedaj pa seveda formalizma v procesu ni bilo več.

5. Na kraju tega poglavja o pravosodstvu naj predočimo še nekoliko slik o značaju sojenja bilo pred kolegialnim sodiščem, bilo pred sodnikom poedincem. Pavičević polaga brez dvoma haš na to stran največjo važnost. Če si preprosti človek iz naroda ohrani to ali ono sodbo v trajnem spominu in če se posebej takšna sodba precizročuje od roda do roda, mora biti dan za to prav poseben vzrok. Takšnega vzroka pa pač ne bomo mogli iskati v zunanjih momentih, ampak treba jih zazreti v nacionalnem egoizmu. V tem

³⁶⁾ Gl. H. Werk, loc. cit., str. 53.

³⁷⁾ Toda Georg Popović piše v l. 1877., loc. cit., str. 79: Advokaten gibi es in Montenegro nicht.

³⁸⁾ Gl. Dušanov zakonik po Novakovičevi izdaji čl. 73.

³⁹⁾ Gl. bližje Dolenc: Kazenska pravda zoper Veroniko Deseniško, str. 18, 19.

⁴⁰⁾ Dolenc: Pravosodstvo kostanjeviške opatiije v letih 1631—1655. ČZN, 1914, 56; nemški izraz je bil »Beistandsherr«. Prim. tudi še A. Kasprei: Slovanske drobtinice, ČZN, 1907, 222—225.

smislu si je narod prav posebno rad obdržal v spominu tiste sodbe, ki so bile polne hvale o bistrem razumu črnogorskih sodnikov, ki brez pravniške izobrazbe zadenejo baš pravo, ali pa o prebrisanosti Črnogorcev kot pravnih straak v obče. Največ je pač takšnih zgodbic, kjer je sodnik ali pravdni udeleženeec drugo stranko »nadmudrio«. Takšni primeri zabavajo, za to se radi prenašajo od ust do ust . . . V anekd. CXI. prosi barjaktar iz Pipera »čovjeka od škole«, naj ga nauči, da se bo branil, pa mu odgovori na vprašanje, ali je kriv, da bi se znal že sam braniti, če ne bi bil kriv.

Reči bi smeli, da se skuša skoraj v vsaki sodbi podčrtati nekakšna nacionalna samozavest o prebrisanosti sinov Črne gore. Zares so nekateri primeri sodbâ naravnost zabavni. Naj navedemo vsaj nekatere. V anekd. LXXV. čitamo, da je nekdo ukradel kozo, od nje se je napravila jed. Sorodnik tatu se je tudi udeležil obeda. Radi tega obtožen, se je izgovarjal, da ni jedel mesa, ampak samo »čorbu«. Sodnik (gvardija) ga je obsodil na dvakrat večjo denarno kazen kakor tatu, češ, da je bil »kukavica« in da je tatu izdal. V anekd. XXXII. toži posestnik vodnjaka, da se je soscdov pes v njem vtopil, sosed naj vodo izprazni in dá vodnjak po popu blagosloviti. Serdar kot sodnik ga vpraša, ali bi bil tožil soseda, ako bi se bila vtopila lisica in ali bi bil dal sosedu polovico skupička za krzno. Tožitelj zanika to vprašanje, serdar pa mu razsodi: »Pojdi, izlivaj vodu i blagoslovi, kako znaš.« V anekd. LXXXIX. je šlo za pravdo pred »doživotnom kmetu« med dvema, ki sta se sprla radi junaštva. Eden reče drugemu, da se je skrila med bitko v jamo. Drugi ga radi te kleвете udari in rani. Sodnik vpraša ranjenega, ali je še kdo drug videl njegovega napadaleca v jami. To vprašanje ranjeni zanika, sodnik pa ga obsodi na cekin globe, kajti »time, što je rekao, da je onoga vidio u jami, priznaje, da je i sam bio u jami, i da se nije bio s Turcima«. Ne knez Nikola ne senat nista mogla, kakor priča anekd. LXXXVIII., rešiti spora med dvema bratstvom. Knez Nikola pozove Sulo Radova, da on pred njim presodi stvar, kakor ve in zna. Ta poslušna dolgo pravdne stranke, nazadnje pa reče gospodarju, da so tisti, ki jih je več, prinesli veliko vrečo laži, oni, ki jih je manj, pa malo žensko torbo resnice; v vreči je nepravica, v torli pravica. Gospodar je takoj na to pristal, a Pavičević je naslovil to zgodbeo »Dogodi se to svega jedanput u Crnoj gori«. Kaj je s tem prav za prav hotel reči, nam ni jasno; rešitev spora se je morala opirati pač na psihološko ocenjevanje izpovedb.

IV. Pravna praksa.

1. Primitivne socialne prilike med Črnogorci niso ustvarile potrebe po ostrem razlikovanju med zasebnim in kazenskim pravom v modernem smislu besede. Sistematična razpredelitev naših izvajanj po takšnih vidikih bi bila nesmotrena; saj se meje civilnega in kriminalnega prava zlivajo druga v drugo. Lahko pa rečemo, da se je, kakor pri vsakem drugem narodu, tako tudi

pri Črnogorcih izkazalo kot prvobitna plast pravnega življenja kazensko pravo. Po njem so prihajale do krepke zaščite po vrsti pravne dobrine: življenja, celovitosti telesa, svobode, imovine, časti. Počelo zaščite je bila dovoljena samopomoč. Iz samopomoči zoper zločin, s katerim se je prelila tuja kri, se je razvila nagonska krvna osveta, talionsko načelo je tvorilo njen zunanji okvir. Za čas, v katerem se vrše dogodki Pavičevićevih anekdot, izvajajo osebno nagonsko krvno osveto ne samo neposredno prizadete rodbine (zadruga, kuća), ampak tudi bratstva, plemena. Tako se je osebna nagonska osveta stopnjevala do kolektivne osvete. Način krvne osvete je mogel biti tudi odprti dvoboj, s prelitjem krvi bodisi zločincea (ubijaleca), bodisi njegovih sorodnikov. Krvna osveta postane naposled nekakšen vzorec tudi še za osveto, pri kateri ni šlo za prelivanje krvi. Napad se odbije, četudi gre za drugačno pravno dobrotno izven življenja, poljubno v taki meri, kakršno smatra žaljenec baš za potrebno.

Toda oh nadaljnjem razvoju prava je moralo priti spoznanje, da stanje osvete ne sme ostati trajno. Posegla je, vsaj pri drugih narodih, že zgodaj državna oblast vmes in velevala poravnavo in pomirjenje. Tudi tam, kjer se državna oblast ni še krepko udeleževala, se je pač po načelu smotrenosti, ker čas izleči mnogokatero rano, pojavljala navada, da se navsezadnje osvetne stranke izmirijo, da nastopi med njima »umir«. V Črni gori, kakor smo pokazali že v poglavju III., vsaj do kneza Danila (1851—1860) ni bilo oblastva, ki bi imelo moč, da bi strunno vzdrževalo pravni red; plemena so bila pre-samosvojna, prerahel konglomerat je bila država teh plemen. Zabrana osvete po zakonih vladike Petra I. ni imela takorekoč nobenega učinka. Nasprotno, po anekd. LVI. je pravkar navedeni vladika sam odredil in blagoslovil krvno osveto. Morda si smemo razlagati to tako, da je ravnal tako še v svoji mlajši dobi, a da je v svoji poznejši dobi prišel do spoznanja pogibeljnosti krvne osvete. Gotovo so plemena pozabila na to, kar so njihovi poglavarji pri sprejetju zakona Petra I. obljubili. Pač pa so se izoblikovale izvestne navade, kako se prekine osvetno razmerje, zlasti če je vladika sam osebno izmirjenje priporočil in zahteval, o čemer pričajo tudi nekatere Pavičevićeve anekdote. To je veljalo tudi še za poznejšo dobo. Jelić je prinesel v svoji knjigi »Krvna osveta i umir« precejšnje število »umirnih presuda«, katere je izdal črnogorski senat v času 1837—1849, ne da bi bilo govora o kaznih za ubijstvo itd.⁴¹⁾ Institut krvne osvete je veljal torej tudi pri sodiščih za sredstvo samopomoči, ki se ne da kaznovati, a stranke so se morale izmiriti »do vjeki vjekov-amin«. Ubija glava velja po »Kustumu zemaljskome« sto-triintrideset cekinov in dva groša.

Šele po nastopu kneza Danila, ali vsaj po izdaji njegovega zakonika (1855) se je utesnila navada krvne osvete. Toda potreba po samopomoči, t. j. po

⁴¹⁾ Gl. I. Jelić, loc. cit., str. 83 nasl.; prim. dalje Popović, loc. cit., str. 87 nasl.

zadostitvi neke pravne zahteve po talionskem načelu — se je izživljala po Pavičevičevih zgodbicah tudi še pozneje. One opisujejo ali vsaj omenjajo prav vse tipe samopomoči in osvete, od preproste samopomoči do nagonske krvne osvete, od zasebne osvete do kolektivne plemenske osvete, celo do vladarjeve osvete. Značilna poteza pri vseh primerih je, da nimamo opraviti z idejo kazni v smislu pravičnega povračila za zločin, tudi če gre za osveto vladarja, ampak za nekakšno pravico oškodovanca samega, da prizadene oškodovatelju neko drugo zlo, čeprav presega drugo zlo po jakosti prvo. Tu pride po Pavičevičevih zgodbicah tuptam do groteskno nesmotrene osvete. Tako se n. pr. po anekd. LXVII. osveti pop celo vranam, ker so mu pojedle sir, na ta način, da jim pobere jajca iz gnezd, jih skuha, pa zopet postavi na staro mesto. Pop osveti sam krivo prisego (anekd. XI.), ko razbije ikono na glavi krivoprišežnika. Ženska, prevarjena od »staroga velikoga ženskaroša«, ki ji je obetal, da se ž njo oženi, se osveti na zapeljivcu tako, da ga udari s koželjem po obrazu do krvi (anekd. XLI.). Samopomoč in osveto zagroze ljudje komisiji, ki je stavila mejnike, ker niso bili zadovoljni z opravljenim poslom (anekd. LXVII.).

Osveta poedine žaljene osebe se vrši tudi za nepošteno ravnanje, ne da bi šlo za kriminalen zločin. Zaročenec je zapustil brcz vzroka zaročenko in prosil za drugo dekle. Brat zaročenke ga vpraša po vzroku. Ko dobi odgovor, da ni nobenega vzroka, samo da se noče ž njo poročiti, ustrelji na mestu bivšega zaročenca, ta pa v istem hipu njega, da sta oba mrtva (anekd. CIV.). V Ameriki izvrši pri delu v tunelu črnogorski delavec uboj na predpostavljencu, ki je usmrtil ujegovega rojaka. Pred ameriškimi oblastvi se je ubijalec opravičeval, da bi se ne smel vrniti med Črnogorce brez osvete; žene bi pljuvale nanj, kajti »braća se ne svete sudovima i suzama, no puškama i noževima« (anekd. CV.). Do nepojmljive krutosti in nepravičnosti se je včasih stopnjevala osveta, tako da nima ničesar skupnega več z junaškim ponosom. Vladika Rade (knez Peter II.) si je preskrbel po anekd. CVI. krvno osveto tako, da je podkupil Turčina, da zakolje tistega Turčina, ki je zavrtno umoril 16letnega črnogorskega junaka. Isti vladika je iz osvetoželjnosti zvijačno povabil dvanajstotico Turčinov na gostovanje, a jih dal naslednji dan iz zasede ustreliti (anekd. XXVIII.). Morda je bil vzrok take osvete brez vsakega junaštva — drugačnost vere žrtcv osvete.

O krvni osveti bratstva zopér bratstvo je govora v anekd. XLV.; tu je rečeno, da je bratstvo dolžno drugemu bratstvu »jednu krv« in da čakajo, da »krv progovori«. Krv od ubitega čuva v čaši eden izmed njegovih sorodnikov. Ko bo ta kri zavrela, bo to znak, da je kri izmolila osveto pred Bogom in da ne bo imela miru, dokler se osveta ne izvrši. Sklenjeno je bilo, da se ubije — ne kakšen slabič, ampak — sam osební služitelj svetega vladike. Uboj je bil izvršen, vladika pa je poslej bratstvu pomiril, da sta sklenili nasprotno kumstvo. Po anekd. LXXIV. bi se morala zaradi nezvestobe zaročenke sramota

oprati s krvjo med bratstvi zaročenca in zaročenke. O tem je zvedel »sveti Peter«, pa je obe bratstvi pomiril, a zaročenec naj bi vzel 12letno sestro nezveste zaročenke za ženo. Ker pa so poslej ljudje od bratstva nezveste prepevali sramotilno pesem o tem dogodku, pričela je krvna osveta med bratstvom, v kateri je palo na eni strani 37, na drugi 36 glav. Šele malo časa pred smrtjo je »sveti Peter« ti bratstvi izmiril tako, da je bratstvo, ki je izgubilo glavo manj, plačalo eno glavo z denarjem. Navsezadnje čitamo v anekd. LIX., da sta isti bratstvi v toku trajanja osvete sklenili za en dan premirje in se bili skupno zoper skupnega nasprotnika radi mejâ, a dan za tem sta zopet izvajali krvno osveto.

Po anekd. XX. je prišlo do sklepa, da se izvede plemenska osveta. Bjelopavličci in Piperi so prišli radi otnice devojk po navodilu arhimandritovem na plemenski dvoboj (megdan), ki pa se ni izvršil, ker je prišlo do pametne sprave. Tudi v anekd. LIII. je šlo za razgovor o plemenski krvni osveti Bjelopavličev, toda napram Turčinom od Spuža, ki so nekoliko njihovih delavcev in pastirjev vlovili in jih obsodili na smrt, živino pa zaplenili. Vendar ni prišlo do izvršitve, ker je moder odposlanec Bjelopavličev dosegel s svojo smelostjo spravo.

Na tem mestu moramo ugotoviti, da je bila osveta tudi Slovenceem dobro znan institut, toda samo v pradavni dobi, ko se je zdela osveta tako znamenit predmet, da ga mora narodna pesem povelečavati. Citiramo narodne pesmi po Štrekljevi znanstveni izdaji Slovenske Matice. V šte. 52, 53, 134, 139 gre za uveljavljenje načela zob za zob, glava za glavo, in tudi »duša za dušo«. Celô deklica se osveta za ubitega brata; zapeljivec zapade smrtni kazni; gospod umori svojo ženo zaradi nezvestobe (št. 131, 142, 144). Nezvesto zaročenko doleti kazen smrti (št. 120); zapeljivec žene se sme ubiti brez kazni (št. 150).⁴²⁾ Tu se kreče slovenska naroduva pesem docela v enakem pravnem miljeju kot Pavičevičeve zgodbe. Ali te pesmi so morale nastati še pred dobo 16. stoletja. Kajti od kmečkih uporov dalje imamo zapisnike o vinogorskih pravadah, v katerih pa ni več ne duha ne sluha o »junaških osvetah«; edino le o pomirbini je govora v nekem osamljenem primeru kulpozne usmrčitve iz l. 1624.⁴³⁾ To je tem zanimivejše, ker so bile posamezne določbe o pomirjenju sklenjene od srenje (Ring) vinogorskega zbora. Inače pa je poznalo tudi slovensko običajno pravo v razdobju od konca 16. do konca 18. stoletja, za katero imamo listinski dokazov na izobilje, institut dovoljene samopomoči zlasti pri škodi, ki jo stori živina.⁴⁴⁾

⁴²⁾ Prim. Dolenc, Pravniški razgled po slovenskih narodnih pesmih (Sl. Pravniki, 1914, str. 312—316).

⁴³⁾ Gl. Dolenc, Pravosodstvo cistercienske opatije v Kostanjevici in jezuitske rezidence v Pleterju od konca 16. do konca 18. stoletja. ZZR. III., str. 74.

⁴⁴⁾ Gl. Dolenc, ibidem, V., str. 183 nasl., 216 nasl. (pa tudi v drugih razpravah).

2. V Paviéevéevih zgodbicalh je mnogo govora o zločinih in o njih kaznovanju. O pravih t. zv. obénega dela kazenskega zakonika, ki naj bi veljala normativno za vse zloéine, imamo bore malo spomina. Sem bi paé mogli šteti primere izvajanja silobrana. Dopuséen je v veliki meri brez utesnitve in opraséa povsem. Zlasti se poudarja v anekd. CII. in CIII. pravica silobrana napram napadom na deklíško éast v tako širokem obsegu, da preliaja pravzaprav v ludo osveto, ki pa ostane vendarle brez kazni. Med obéne smernice po kazenskem pravu spada tudi naéin odmerjanja kazni. Tu velja za érnogorske sodnike naéelo skrajno individualnega odhuerjanja kazni, po kojem pride véasi do éudnih odenkov sramoteéih kazni. V anekd. VI. éitamo, da se je kazen za delikt obojestranske žalitve glasila tako, da naj si nasprotnika drug drugemu pljuneta v obraz. Tu pa nasprotnika nista bila érnogoreca ampak Albanca. Denarne globe se omenjajo v anekd. XIII. za vdarec v obraz, v anekd. II. za žalitev sodišéa, v anekd. XI. za samolastno izvrítev kazni. Tcinnica je kazen za tepež, ali koliko éasa traja, v anekd. CIX. ni navedeno. Priéa, ki je pa dotiéni prepír gledala in se v pest smejala, plaéa cekin (ista anekd.). Kam so šle denarne kazni, ki so bile véasi neprimerno visoke, véasi pa zelo nizke, iz zgodbic ne zvcmo; bržéas so jih morali sodniki oddati v drzavno blagajno⁴⁵). Veliko sramoto je pomenila kazen za pobeg iz vojske. V anekd. XXIII. je bila ta kazen izvedena z opasanjem s »pregaéo« (po V u k u K a r a d ž i é u = praeinctorium laneum). Misлити moramo vsekakor, da je bila pregaéa žensko odelo, ki junaku ne pristoji. Glede kazni šibanja, ki je tudi sramoteée narave, se nam kaže precejsnja uporaba. Po Danilovem zakonu je bila zagrožena za tatvino in nepokornost starišem. V anekd. LXXVII. se naravnost omenja zapoved Danilovega zakona, da se zabranjuje vsakršna tatvina pod pretnjo »toljaga« (batin), doéim je bila zagrožena po él. 13 zakona Petra I. kazen za proste tatvine denarna globa, za velike tatvine, paé iz navade, pa izgon (éel. 17). V anekd. XXXIII. je šlo za tatvino pušk; kazen šibanja v tem primeru ni bila izvršena po ciganu, kakor sicer obiéajno, ampak izjemoma po zastavonoši knezove telesne straže, éeš, da bo »bruka manja«. Isto kazen šibanja je po anekd. XXXIV. odredil knez Nikola slovitemu junaku, ko je bil osumljen tatvine volov; ali do izvrítve te kazni ni prišlo, ker so se zanj potegnili drugi junaki. Smrtna kazen se izvršuje za delikte, ki ne štejejo za neéastne, z ustreljenjem, za prostaško-podle delikte z obešenjem. O kazni, izvršeni na vešalih je govora v anekd. XLVII., in sicer za izdajstvo in pa za stražo, ki je v službi zaspala.

V obée velja talionski princip: »Htio je da mene ubije, pa ubih ja njega« (anekd. XII.). Za vlade Danila je ubil mož moža v prepíru s puško. Ubojnik se je sam javil oblastvu in je bil obsojen na smrt (menda od senata). Da bi

⁴⁵) Gl. P ó p o v i é, loc. cit., str. 59.

dobili ljudje od plemena ubitega »neku zadovoljstium po ondašnjim pojmovima«, morali bi ga ustreliti le-ti. Ob povelju »pali!« pa se je bliskovito vrgel na tla, zbežal in se zatekel pod krov gostoljubnega juaaka. Tu mu ni smel nihče skriviti lasu. Naposled je prišlo do sprave (anekd. LXIII.).

Izredno zaščito uživa, da prideuo k posebnim normam kazenskega prava, pravna dobrina časti. O primernu, ko je plemenski glavav Kučanov izpregovoril o kneginji grdo besedo, smo že govorili (anekd. LXIV.). Dodati moramo še, da je prišlo do strašnega pokolja, pri katerem so bila poklana celo deteta v zibelkah. Črnogorec pusti rajši vse svoje imetje, kakor da bi si dal okrniti čast (anekd. LXXVIII.). Prijeti moža za brke in udariti ga po licu je osramotenje najhujše vrste; po anekd. CI. je bila ta kazen razumljiva, ker je pop kaznoval adjutanta kneza Nikole, ki ga je hotel dati iz zasede ustreliti. Za osužnitev tatvine, ki jo je zagrešil v svoji nervoznosti prijatelj napram prijatelju v gostilni, ustrelili ga razžaljeni, preden je mogel oni svoje besede skončati. Zgodbica pa pravi, da je bil ubijalec obsojen na zelo majhno kazen z ozirom na to, da je bil izzvan po žalitvi (anekd. CVII.). Torej je sodnikom le bdelo pred očmi, da gre za prekoračnjc mejâ pravičnega silobrana. Po anekd. LXXVI. ubijc na 10 let temnice obsojeni Črnogorec s pripomočjo temničnega stražarja sam sebe, ker ne more prenesti krivice, ki mu je bila prizadeta na časti (anekd. LXXVI.). Čast pa ima samo tisti, ki se boji Boga in se sramuje pred ljudmi, t. j. ki ga je sram, če počne kaj nepoštenega (anekd. XLII.). Niua časti in zato ne sme biti drugim sodnik, kdor je imel nezakonsko dete s svojo svakinjo (anekd. XLIV.). Besedo pa mora junak izpolniti, čim jo je dal, najsi iz nepremišljenosti; zato se mu oprostí celô uboj (anekd. XCIV.).

Da se more radi kršitve spolne morale razvneti plemenska krvna osveta, smo že omenili. Čudno pa se sliši, da dovoli kuez Nikola sam svojemu bližnjemu sorodniku, da se sme oženiti z drugo soprogo, ker s prvo ni imel otrok. Tu je torej dovoljena bigamija brez ozira na verske momente (anekd. XCVII.).

To bi bila slika deliktov in kaznovanj po Pavičevićevih zgodbicah. Omenjamo, da se dá iz Danilovega zakonika razbrati še cela vrsta zelo važnih deliktov, o katerih sodnem kaznovanju pa folkloru molči. Taki zločini bi bili: veleizdaja, razžalitev veličanstva (storilca zadene kazen smrti z ustreljenjem), žalitev sodišča in javnih oblastev (denarna kazen, ali, če se ne da iztirjati: temnica), otmica (izgon iz države, konfiskacija vse imovine), požig (smrtna kazen), tatvina orožja, konj, goveda, čebelnih panjev (šibanje). Kdor ubije tatu in flagranti, dobi celô nagrado, samo paziti mora, da pri tem ne ubije nedolžne osebe, ker bi se v takšnem primeru kaznoval kot morilec. Za poverbo gre kazen plačila petkratne vrednosti. Prešustvo oženjenega soproga se kaznuje s temnico 6 mesecev, poleg tega plača prešustnik ženi 131 tolarjev. Ko zaloti mož svojo ženo s prešustnikom, sme oba brez kazni ubiti.

Če primerjamo te vohče težke in značilne delikte iz Danilovega kodeksa z navedbami iz Pavičevičevih zgodbie, se moramo vprašati: Ali so se takšni delikti res tako redko pripetili, da se je nauje pozabilo, ali so mar prevladovali drugi vzroki, da jih folklorja ni zabeležila? Sodimo, da se je prosto ljudstvo zanimalo zanje samo, če so bili v zvezi s kakšnim junaškim činom, in pa, če je prišlo v poedinem primeru do tega, da je sodnik zločincea ali zločincee sodišče prav posebno »nadmudrio«. N. pr.: Čevljani so se zakleli v sporu za zemljo, da hodijo po svoji zemlji, ker so si napolnili opanjke z domačo prstjo. Storili so očitno krivo prisego po duhu kazenskega prava. In vendar so ostali brez kazni (anekd. LXIX.).

O slovenskih pravnih običajih v pogledu na kazensko pravosodje pred 16. stoletjem nimamo kaj več omenjati, nego smo navedli gori pod IV. 1. Slovenska narodna pesem iz poznejše dobe pa vé mnogo povedati o krvnem sodstvu, ki so ga izvrševali krvni sodniki (Bannrichter) po posebnih zakonih, importiranih iz germanskega prava. Da se je slovenska narodna pesem zelo bavila s čarovniškimi procesi, ni da bi šele poudarjali. Zagrenjenost slovenskega naroda glede tega pravosodja se da najbolje razbrati iz dejstva, da njegova narodna pesem (št. 182) zamenjuje vlogo krvnega sodnika s krvnikom (»frajman«) samim⁴⁶⁾. Seveda se je tikalo kazensko pravosodje krvnega sodnika⁴⁷⁾ samo težjih zločinov, t. zv. *causae maiores*. Manjši in najmanjši zločini pa so spadali v pristojnost ljudskih sodišč. Ali tudi tu so meje med kazenskim in civilnim pravom zabrisane. Za te male zločine, *causae minores*, so imeli slovenski ljudski sodniki nekakšne predpise v gorskih bukvali (1543), toda običajno pravo je šlo v mnogih pogledih preko njih. Baš v teh primerih, ki so se obravnavali memo gorskih bukev, moramo zazreti odraz pristnega slovenskega običajnega prava.

V obče kaže baš omenjeno pravo glede kazni in kaznovanj mnogo sličnosti s črnogorskim. Kazni so se odmerjale primerno veličini krivde, to pa zelo individualno. Od kazni moramo prav posebno omeniti tiste, ki naj napravijo zločincu sramoto. Slovensko običajno pravo kaznuje pod vidikom, da naj se zreali zločin v kazni (spiegelnde Strafen) in pa da naj kazen popravi storjeno škodo. Slovenci so znali nauizati še več sramotečih kazni kot Črnogorei: Prošnja za odpušcanje pred pričami, tudi na kolenih; samoobdolžba istega greha, ki se je očital drugemu; storilec se mora po ustih »počiti«; izpostavitve na sramotnem odru s trlieo; šibanje; sramotni izgon iz vinske gorice, to so bile kazni⁴⁸⁾. Čast je bila zelo upoštevana. Brke opuliti ni samo po Dušanovem

⁴⁶⁾ Gl. Dolenec: Pravniki razgled itd., str. 318.

⁴⁷⁾ Prim. o tem Dolenec, Postanek in pomen instrukcij za krvna sodišča na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem v ČZN 1912, str. 98—116.

⁴⁸⁾ Kazen za tatu grozdja, ki je obstajala v »odrezanju ušesa« (prav: v narezanju uhlja),

zakoniku in po črnogorskem pravnem pojmovanju, ampak tudi po slovenskem običajnem pravu zločin, ki se ostro obsoja in kaznuje. Spolna celovitost in čistost je vrednota, ki jo stari Slovenci prav posebno cenijo in ščitijo. Kazen radi kršitve spolne morale gre tako daleč, da se grešnik ali grešnica ali pa oba s sodbo ljudskega zbora sramotno izženeta iz vinske gorice. Kazen za prešustvo je bila že po slovenski narodni pesmi zelo huda: smrt; za prešustvo med obema osebama, ki stojita v razmerju kumstva, pravi narodna pesem, da sta oba na veke pogubljeni (št. 392.). Čudno pa je, da slovenska narodna pesem ne obsoja takšnega zločina, ki je storjen radi tega, ker je ostalo telo žene zaprto (št. 123, 128).

Splošno uporabo kazni v denarju ali blagu zasledimo pri starih Slovencih. Dočim so gorske bukve predpisavale samo denarne globe, so se te po slovenskem običajnem pravu smele pretvarjati v stvarne, ki se poravnajo z vinom ali moštom. Od takšnih glob dobe slovenski ljudski sodniki, ki so sodili v srenji, svoj del kot odškodnino za svoj trud, kakor pri Črnogorcih, vendar gre izvcsten delč z vedno v korist gorskega gospoda. Kompozicijski sistem določevanja glob, ki se omenja v gorskih bukvah za neke delikte manjšega pomena in ki ima svoj izvor v germanskem pravu, ni imel nobene posebne vloge. Slovensko običajno pravo ga je prezrlo.

3. Zaman bi pričakovali od Pavičevićevih zgodbic, da bi nam nudile sliko prilično širšega razmaha civilnega prava (v modernem smislu besede). Nekoliko pravnih smernic iz rodbinskega prava in pa o tem, kako pride upnik do svojih pravic, zlasti pri vprašanju odškodninc, to je vse. O zastavnem, obveznostnem, prometnem pravu je komaj mnogorede spomina. Primitivno gospodarstvo brez trgoveškega prometa, omejeno pridobivanje lastnine v ozkih rodbinskih zajednicah so pač vzroki, da uporaba civilnega prava v širokih plastéh ljudstva ni odjeknila. Na vedno borbo pripravljene Črnogorci so si takšne zadeve utisnili samo toliko v spomin, kolikor so bile v zvezi s kakšnim junaštvom.

Iz rodbinskega prava omenjamo anekd. XXXI., po kateri glavarji lješaunske nahije niso dopustili, da bi se zval neki pastirček z istim imenom, kakor oče kneza Nikole. Samolastno so mu izpremenili ime; njegovega očeta in soseda, ki ga je bil poklical po pravem imenu, pa so kaznovali z globo. Z zvijačo pomaga v anekd. XLII. sodnik nezakonski materi, da prizna od nje prijavljeni oče deteta očetovstvo in se podvrže sodniku, da naj ž njim naredi, kar hoče. Po anekd. XXII. obeta oče, da bo on sam kot starejšina rodbine svoje sinovce radi nekega zločina hušje kaznoval kakor cesarske oblasti v Kotoru, kar pa se je navsezadnje izkazalo samo za »nadmudrenje« dolžnika tistega očeta. Da

je bila po gorskih bukvah do leta 1656. predvidena, vendar je niso slovenski sodniki nikdar uporabljali.

je bilo dovoljeno poročiti se z dvanajst let staro deklico, smo že zgoraj povedali. V anekd. XLIII. se navaja star običaj, da mladoporočena žena čez nekoliko časa pobegne od svojega moža k svoji rodbini, od koder jo mora soprogo zopet odvesti, poprej pa njo in njene sorodnike obdarovati. Po anekd. L. je vladika Peter I. dal blagoslov ženi, ki ni dobila tekom 25 let potomca, in ji dovolil, da »promenja seme« toda »samo jedan put«. Pa to je bila »banica« (odlična žena). Inače pa velja za veliko sramoto, če se peča omožena žena z drugim moškim: »Božji vence na glavi se ji zlomi«. Da povzroči zanošenje zaročenke z drugim moškim sramoto, ki zaliteva, da jo bratstvo opere s krvjo, smo že navedli (anekd. LXXIV.). Mož žene, ki je vedela, da prinesejo zvečer truplo ubitega svaka-junaka domov, jo zaloti ob svojem tužnem prihodu doma v spanju. Drugi dan, ko so pokopali junaka, jo odpusti z besedami: »Ti više od danas nijesi moja žena« (anekd. LXII.). Zaročenko, ki jo je ženin zapustil, osveti brat s smrtjo (anekd. CIV.).

O lastni grudi (zemlji), ki je za slovenskega kmeta vrhunec notranjega zadovoljstva, je zabeležil Pavičević prav malo zgodbe. Kršni svet je bil Črnogoreu pač svetinja, za katero se je boril i zoper grabežljive Turčine i zoper neprijateljska plemena, toda socialni ustroj, spričo katerega se je nahajala rodovitna zemlja v rokali rodbinskih jedinice, ni dala mnogo povoda za pravde, rajši za osveto.

O zadrugah priča anekd. XLVI. Tu sprejme oče, ki ima šest sinov, vso naselbino za sebe kot sameat gospodar in dobi še »tapijo« (listino za overovljenje zemljiške lastnine). V tej zgodbi vpraša aga: »Ko stoji onamo, dje vatra dimi?«. To kaže na starodavno pravo, da se je štela jakost prebivalstva po dimih, ne po dušah. (Isto je listinski dokazano tudi za slovensko prebivalstvo Štajerske v 15. stoletju).

O pašnji kot skupni lasti višjih jedinice je bil spor v primeru anekd. LIX., o katerem smo že govorili. Naj samo povzamemo, da so bili po tej zgodbi izza časa Petra I. dogovorjeni trinajsteri megdani (dvoboji), da se odpravi negotovost mejâ. Že po prvem nesrečno izvršenem dvoboju pa pristanc pobito plemenstvo na staro mejo, ki jo zahteva nasprotuo pleme. Po anekd. IV. so bili postavljeni mejniki po zvijači; ostalo pa je vendar pri tako določeni meji tudi še, ko je bila zvijača odkrita. Beseda dana, čeprav po zvijači, drži. Zaradi skupnih pašnikov na planini je bil po anekd. LXXVII. določen sestanek, da se potavnajo zlepa; toda prišlo je zbog nekega hreznemembnega dogodka do krutega pokolja in zmagovalci so dobili planino. Skupna last premičnine, namreč prenosljivega (»sulhega«) mlina, je bil predmet spora v anekd. LXXI. Eden od obeh solastnikov zahteva s pravdo, da se prenese mlin k njemu. Kapetan, ki si je na lieu mesta stvar ogledal, odloči, da ostane pri dotlejšnjem stanju, ker tožence tožniku ne brani, da melje noč in dan. V anekd. LXVI. pa se dokazuje, da »je oteto — proketo«, t. j. da nasilna prilastitev zemlje pri-

naša vedno hudo nesrečo. Ta primer pa se je vršil po navedbah zgodbičee pred 250 leti, torej še pred časom vladike Danila Petroviča (1697—1735).

Iz obveznega prava moremo registrirati zanimivo potezo pri dogovoru pogodbe o kupu nepremičnine (anekd. LXX.). Dva Črnogoreca iz istega sela sta se dogovorila, da plača kupee prodajalen kupnino v 3 obrokih. Prijela sta oba skupaj bilko, pa jo po sredini pretrgala na polovico, »da bi ovaj ugovor imao puu značaj«. Ni rečeno, da sta slamico spravila in predložila sodniku. Ker so bili dogovorjeni trije obroki za plačilo kupnine, je šlo nemara za funkcijo tiste bilke kot dokaz plačila obrokov, pa se je pri preizročevanju zgodbičee od ust do ust na to pozabilo. Isto funkcijo je imel po vsem jugoslovanskem svetu »rovaš«⁴⁹⁾. Ni pa izključeno, da je bilo razpolovljenje bilke kombinacija »rovaša« in preprodaje zemlje po germanskem pravu: izročitev grude z vejico (Torf und Zweig ali Halm oder Zweig) od strani starega lastnika je simbolično ustanavljala prehod lastnine na novega lastnika.

Poglavje zase tvori v Pavičevićevih zgodbičeah samopomoč v doseg materialnega zahtevka, kjer ne gre za kri. Ob preprostih sodnih razmerah pač ni bilo čnda, da si je hrabri Črnogorec skušal sam pomagati, da pride do svoje pravice, ne da bi mu kdorkoli oporekal. V anekd. XXII. je rečeno, da Črnogorec smatra svojo besedo za svetinjo, a spoštuje enako tudi tujo dano besedo. Ko je nekemu Dumelji iz Ljubotinja ostal kotorski dobavitelj mesa dolžan večjo vsoto in so obresti narasle do višine glavnice, pa ni bilo plačila, je Dumelja spravil dolžnika zvičajno v planino, zvezal ga ob drevesu in mu naročil, da napiše pismo za svojec, naj prinesejo dolg, obresti, potnino itd., sicer mu odleti glava. Dolžnik je storil to, a dogodek se je razvedel, okrožni zapovednik je poslal o njem glas vladiki, vladika pa je ukazal, da se privedejo pred njega »zarobljenik i oni što su ga zarobili«. Dumelja pa se ni dal omehčati; ostalo je pri personalnem arestu, preden ni prišla svota denarja. Ko pa jo dobi, povede dolžnika sam do tja, od koder se vidi Kotor, »i tim se svrší sve«. Seveda je bilo to pred l. 1851., ker gre za »vladiko«. Enak primer samopomoči Črnogorca pa se je — pač v mlajši dobi — pripetil v New Yorku. Židovski bankir se je proglasil za bankrotnega. Črnogorec je imel v njegovi banki 2000 dolarjev, svojih in od rojakov zaupanih; to so bile njihove »krvave uštjedine«. Z dvema nabitima samokresoma je šel k njemu in mu zagrozil, da ga ubije, če ne plača. Takoj je vzel Žid iz tajne blagajne denar, pa plačal Črnogorec, ki mu reče: »Ako si za cio svijet bankrot, za mene, zanago, nijesi«.

Iz procesnega prava izvemo iz anekd. III. o nekem posobnem običaju, da pravná stranka ponudi sodniku denaruo vsoto kot stroške, in sicer v čepici,

⁴⁹⁾ O institutu rovaša med Slovenci gl. J. Babnik, Sledovi slovenskega prava, Lelopis SM. 1883, str. 75, A. Hudovernik: Pravni običaji slovenski, Sl. P. 1883, str. 5. V zapisnikih o vinogorskih pravnah iz l. 1592. do 1800. je bilo prav pogostokrat govora o rovašu.

ki jo sname z glave, a sodnik ne vzame svoje polne dnevniče, ampak pusti v čepici po en ali dva goldinarja kot dar za stranko. No, v našem primeru se je stranka izrazila nekoliko neprevidno o sodniku, pa je le-ta obdržal vso svoto. To je bilo stranki zelo mučno. (Stvar spominja nekoliko na pravico do »Fürfanga«, t. j. sodnikove nagrade za to, da je vkradeno blago od hudodelea spravil na dan, kar je veljalo med Slovenci do leta 1767.)⁵⁰⁾

Če naj primerjalno presodimo podatke iz Pavičevičevih zgodbic o civilnem pravu, moramo predvsem ugotoviti, da se je slovensko običajno pravo razvijalo ob gorskih bukvah, torej ob zakonu, ki je izšel več kot 250 let pred prvim črnogorskim zakonom in je bil po germanskem pravu prikrojen, da pa je vendarle hodilo samostojna pota, kar se razvidi največ iz sodne prakse slovenskih sodišč.

Rodbinska vez je Slovincem kakor Črnogorcem predmet visokega spoštovanja in najvišje pravne zaščite, pa naj si gre za moralno ali materialno stran. Gorske bukve so odrecjale, da zapade dediščini del zemljišča tistemu sinu, ki ne pomaga delati očetu na domu. Tisoče in tisoče zapisnikov o pravnih in ljudskih sodiščih smo prečitali, pa niti enkrat ni bilo primera v katerem bi se bil omenjeni predpis uporabil. O zlorabi očetovske oblasti ni niti v Pavičevičevih zgodbicah niti v slovenskem običajnem pravu nobenega spomina. Pač pa opozarja slovenski pregovor: »Ti očeta do praga, sin tebe čez praga« na trdo ravnanje sina napram starišem, kar se pojavlja zlasti pri prevžitkarstvu, ki pa je institucija germanskega prava. Črnogorci ga ne poznajo, ker zadruha izključuje prevžitkarje. O moralnem življenju v rodbini smo imeli že priliko govoriti. Tu naj še dodamo, da se med Slovenci zaroka ne sme ovreči, razen če se pojavi progrešna zveza enega zaročenca s tretjo osebo. Ženin in nevesta si dajata »zadav«, da se zares poročita, in sicer zapade. Tudi Slovenci imajo rečenico kakor Črnogorci, da se je dekletu, ki se je spečalo pred poroko, venec pretrgal⁵¹⁾. Tudi slovenska narodna pesem (št. 6712) priznava dvanajstletni deklici godnust za možitev.

O nekdanjem obstoju zadrug med Slovenci nam pričajo imena vasi Mihalovi, Ivanovi, Badovine, Starašine itd.; še dandanes imamo zadruge na južnem pobočju Gorjancev. Če se zadruga po sklepu vseh članov razide, podedo hišno peč⁵²⁾. Ipak je zadruga ideja zapustila svoje globoke zarez v slovenskem običajnem pravu. Samo pod vidikom globoko v ljudski duši tleče pravne zavesti, da ustreza skupnim interesom potreba skupne pravne odgovornosti, si moremo razlagati, da so ljudska sodišča kot pravni regulatorji vinogorskega okolišja z vso žilavostjo, če treba v nasprotju z gorskimi bukvami

⁵⁰⁾ Gl. Dolenc, Pravosodstvo cistercienske opatije itd., ZZR. III., str. 27.

⁵¹⁾ Gl. za te podatke: A. Hudovernik, loc. cit., str. 6.

⁵²⁾ Gl. Dolenc, Pravosodstvo klevevske in boštanjke graščine itd., ZZR. V., str. 169.

uveljavljala kot svoje pravo: da sme vinogorski okoliš po svojem sodnem zboru ueljubega, zlasti nemoralno živečega vinogradnika iz vinske gorice zapoditi, čeprav pride ob vse, ob zenujo in možnost preživljanja sebe in rodbine; da sme vinogradnik svoje nepremičnine prodati samo, če ponudi nakup najprej vinogorskemu gospodu, na to svojim sorodnikom, in če ti nečejo kupiti — svojim sosedom, šele če ti odklonijo, konkurkoli. Dasi Pavičevićeve zgodbiče niso prinesle nobene omenitve pravice prvenstva pri nakupu, vemo vendarle, da je moral obstajati popolnoma enak običaj tudi v Črni gori. Danilov zakon je namreč v čl. 45. predpisoval, da mora vsakdo, ki prodaja nepremičnino, ponuditi jo v nakup najprej sorodnikom, potem sosedom. Ponudbe se morajo izvršiti pred tremi pričami, a o tem se mora napraviti zapisnik. Da je ta predpis iz še starejših dobe, razvidi se iz tega, da je skoraj dobesedno prevzet iz čl. 15. zakona Petra I. Svetega⁵³). Pri Slovencih ni zapisnika, ali prodaja mora biti potrjena od gorskega gospoda ali vsaj gornika.

Važen odraz ideje kolektivne odgovornosti kot preostaline nekdanjnjega združnega ustroja slovenskega kmetijskega življa zazremo v institutu reprezentančne odgovornosti lišnega očeta za delikte in škodo, ki jo store njegovi ljudje od soproge do poslov, živečih pod njegovo streho ob njegovem kruhu. Pa tudi način kaznovanja zlasti za verbalne delikte, v krogu srenje na vinogorskem zboru kaže, da se je čutil ves vinogorski okoliš za nekakšno jedinico, rekli bi veliko zadrugo ali bratstvo po črnogorskem pojmovanju⁵⁴).

Ako se zaustavimo še pri problemu razmejitve spornih zemljišč, moramo spoznati, da se črnogorsko in slovensko pravo krijeta v tem, da taka razmejitev spornih zemljišč ni stvar države, ampak poedinih plemen, bratstev, zadrug. Črnogorci so potom samopomoči in medsebojnih »megdanov« sami ustanavljali meje, Slovenci pa so si prisvajali pravico, da na svojih sodnih zborih sami kaznujejo vsako skrivno premaknitev ali odstranitev mejnikov, dasi je bilo tako dejanje delikt po redu za deželska sodišča, ki se je kaznoval kot causa maior neprimerno hujše. Samopomoč je torej zabranjena, ali rešitev spora pride v roke ljudskega sodišča.

Kakor v Pavičevićevih zgodbičah tako vidimo tudi v slovenskem običajnem pravu, da se mora dana beseda držati. O tem pričajo nebrojne sodbe slovenskih ljudskih sodnikov, pa tudi slovenska pregovora »Obljuba dolg dela« in »Huda vest je mutast brič«⁵⁵). Šele pod vplivom germauske institucije likofa (Leitkanf) je slovensko običajno pravo ponekod zahtevalo, da sama beseda ne

⁵³) Tudi Bogišič, Pravnii običaji, str. 183, misli, da se je ta institucija skoraj gotovo razvila iz prvotne skupnosti nepremične imovine kot pridržek za poslednjo dobo, ko se je rodbina razšla, pa vendar ostala v ozkih stikih sosedstva.

⁵⁴) Poglejže gl. Dolenc, Die Rechtsidee des Kollektivismus im slovenischen Volksrecht, Przewodnik historyczno-prawny, Lwów 1931, str. 115.

⁵⁵) Prim. A. Hudovernik, loc. cit., str. 7.

zadostuje, ampak da mora biti potrjeva z likofom, po tem šele velja pogodba⁵⁶⁾.

V. Zaključek.

Tudi če bi upoštevali še druge Pavičevićeve zgodbice, ki jih ima že napisane, pa še niso tiskane⁵⁷⁾, bi vendar sodili, da ta folkloristični material sicer ne more podati zaključno, še manj pa izčrpuo sliko vsega črnogorskega pravosodstva, da pa vendar že po tem, kar smo iz anekdot izluščili kot pravno in sociološko srž, pravni zgodovinar ne bo smel iti preko njih na dnevni red: Kajti one so tuptam smotren kažipot za spoznavje resničnih pravnih in socialnih prilik. Primerjali smo pa tudi črnogorske preizročne pravne razmere s slovenskimi in srcčali precej skupnosti ali vsaj podobnosti. Seveda ni in ne more biti govora o tem, da hi mislili na popolnost ali na trdno zanesljivost naših razlaganj. Res gre pri Pavičevićevih zgodbicah za poznejšo dobo ko pri podatkih iz slovenskega običajnega prava. Skoraj bi rekli, da od nas upoštevano slovensko običajno pravo časovno tam žc nehá, kjer se svet Pavičevićevih anekdot šele pričinja. Res je tudi, da je precej tvegano podjetje, primerjati pravne razmere dveh ljudstev, ki nista soseda, ampak živi med njima še drugo ljudstvo, sicer jugoslovansko, toda z drugačno zgodovino. In vendar smo te misli, da nič ne dé, če se vrši razmotrivanje in primerjanje ne glede na čas in kraj. Gre nam namreč za postavitev sociološkega problema, kako se pravno pojmovanje dveh ljudstev (vulgus — plast!), ki sta istega porekla, pa sta po svoji usodi zašli v izvestno osamljeost, v položaj nekakšne »euclave«, razvija, dopolnjuje, izpreminja, in kateri činitelji na ta razvoj vplivajo.

Če se ozremo po pravnem in socialnem stanju starih Slovencev, zlasti karantanskih, in Črnogorcev koncem srednjega veka, spoznamo zgodovinsko dejstvo, da so Slovenci sami ustoličevali svoje kucze na Gosposvetskem polju, da so smeli kneza odstraniti, če jim ni ugajal, in da je dobil knežjo oblast samo tisti, ki je prihajal v obleki slovenskega kmeta in govoril slovensko⁵⁸⁾. Podoben državni položaj so zavzemali Črnogorci, samo da so si ga okranili vsaj za štiri stoletja dalje. Obe ljudstvi sta imeli jednako usodo, da sta bili izpostavljeni turškemu napadom, Črnogorci še bolj kot Slovenci. In vendar so se Slovenci navzlic temu krvavo upirali fevdski gospodi. Po vseh neprilikah, ki so jih doživeli po turški invaziji in po ucbrzdani tiraniji fevdskih tlačiteljev, pa so hili Slovenci v obili incri dovzetni za versko prekucijo koncem 16. stoletja,

⁵⁶⁾ Gl. Dolenc: Pravosodstvo klevevske in boštanske graščine itd., ZZR. V., str. 211 nasl.

⁵⁷⁾ V Mjesečniku 1931. stoji v decembrski številki za anekd. CXVII. zapisano, da se bodo zgodbice še nadaljevale; posledj pa ni izšla še nobena.

⁵⁸⁾ Gl. J. Babnik, loc. cit., str. 79.

a so si zuali posebej, ko je bilo luteranstvo zatrto, ohraniti pravico ljudskega sodstva, celo nad fevdsko gospodo. To so značilne poteze slovenskega kmetiškega življa, vulgus - plasti, ki so se mogle nveljavati samo — v osamljenosti, v nekakšni enclavi. Te razmere prenehajo šele v prosvitljeni dobi pod vdarci avstrijske centralistično usmerjene državne zakonodaje. Črnogoreci so se razvijali pod hujšim pritiskom turških napadov v še hujši izolaciji in vendar smo se mogli prepričati, koliko skupnih ali sorodnih pravnih institucij moramo zasledovati tu in tam. Ni še izrečena zadnja beseda v pogledu teh raziskovanj, a vendar smemo naše opazke uvrstiti med tiste posledke, ki si jih usvaja primerjalna veda mednarodnega zgodovinskega prava. Malo jih je, ipak velja tudi tu po načelih znanstva, da jih ne smemo zametati: »Non ridere, non lugare, neque detestari; sed intelligere« (Spinoza).

Pavičevićeve zanimive zgodbi, položene kakor mozaik druga poleg druge, dajejo pestro sliko Črnogorcev kot poselnega tipa junaškega državljanca, ki ni sprejemal dogem niti zakonov od drugod, ampak si jih je sam ustvarjal in si je, če je bilo treba to, sam krojil pravice. Resnično zanimiv tip, izklesan od posebnih geo- in etnografskih razmer! Postavimo poleg te slike tisto, ki se nam nudi iz ohičajnega prava in pravnih razmer Slovencev, ki so obstajala — mimo državnega in deželnega prava — zgolj po zaslugi slovenskega kmetiškega življa. Ali nam ta druga slika ne kaže, da imamo Slovenci kakor Črnogoreci toliko svojega, da je vredno ozirati se nanje, ako hočemo dobiti popolno sliko našega naroda? Toda vidimo tudi vezi, večasih seveda tanke kot nit, ki se razpletajo od ene slike do druge. Ali niso one dobrodošla sociološka spoznanja o razvoju prava na podlagi prvotno skupnih in enakih, pozneje heterogenih, razhajajočih se prilik? Zasluga za pobudo takih znanstvenih raziskovanj gre v polni meri folkloristu, ki nam je otel pozabnosti anekdote o črnogorskem pravosodju in pravni, Mié u n n P a v i é e v i é n. Naj bi bilo njegovo delo v hodočeh opravljanost tako, da bo kar največ mogoče tudi znanstveno orientirano.

Doneski k zgodovini kmetijstva v Dravski dolini v XVII. stoletju.

Josip M r a v l j a k, Vuzenica.

Ko sem leta 1927. pripravljaj za ČZN (XXII. letnik) vuzeniške cerkvene urbarje in podal iz kolektivnih knjig pregled podložništva po gosposčinah, sem našel v vuzeniškem nadžupnijskem arhivu dva konvoluta, katere je uredil in signiral Slomšek, in sicer tako, da so v prvem zbrane relacije, pravde,

vloge, prošnje, reverzi, davčna potrdila in slični akti od 1542—1800, v drugem pa — izvzemši števil. 1 — zapuščinski inventarji, ki segajo od 1635 do 1806.

Dočim sem v »Osemletni pravdi« (ČZN 1928) deloma uporabil gradivo iz prvega konvoluta, podajem v pričujoči študiji gradivo v drugem konvolutu za dobo od 1635—1695.

Konvolut inventarjev ima 296 tekočih števil; med temi jih nekaj manjka (n. pr. 24, 30, 61), števil. 1 pa ni prav smatrati za inventar, temveč je napoved dohodkov kapelanije D. M. na Kamnu, ki jo je predložil župnik Jernej Widtpacher dne 2. oktobra 1542 vladi v Gradec kot podlago za obdavenje. Vsi drugi so pravi zapuščinski inventarji (značnica I), katerih vrsta po letih pa ni popolna. 1/2 je iz leta 1635., 1/3 iz leta 1636., naslednja leta do 1642 manjkajo in istotako manjkajo leta 1644—1650, 1654—1655, 1663—1665, 1667, 1669—1673, 1676—1678 in 1680—1689. Ohranjeni inventarji govorijo o podložnikih vuzeniške nadžupnije; ker pa so bili ti raztreseni na desnem bregu Drave od Kotel do Ribnice, na levem bregu pa od Pernie do Remšnika, labko govorimo o stanju kmetijstva v oni dobi za ves marenberški okraj, — in še preko tega. Kmetije, katerih inventarizacije bodo upoštevane, so te-le: za okoliš Trbonj in Sv. Danijela: Posrat, Gradišnik, Brezovnik, Ravjak; za okoliš Vuzenice in Sv. Primoža: Črešnik (v Št. Janžu), Zaleten, Meršnik, Bibovnik, Kolar, Rupret, Grace, Mrak, Verloren in Griben (v trgu); za okoliš Sv. Antona, Ribnice in Orlice: Sekolovnik, Lešnik, Vanlek, Železnik, Trunk, Malej, Rohnik, Strden, Šajnsnik; onstran Drave za okoliš Pernie in Gortine: Stempfer, Kuhelnik, Napečnik, Ovnič, Kušter, Odernik, Korp, Pavlič, Smojnik; za Radlje: Gozdnik, Kepee in Purkart, v Mislinjski dolini (pri Št. Janžu) pa: Pehar in Brestovnik.

Postopek, kakršen je še danes predpisan za zapuščinske razprave, je bil že takrat pri zemljiških gosposkah običajen, samo s to razliko, da se je zapuščina cenila le ob suarti lišnega gospodarja, izjemoma tudi, če je kmet slabo gospodaril in zašel v dolgove; to izhaja iz tedanjih fevdalnih razmer samo po sebi. Nekako 14 dni potem, ko je bil kmet pokopan, torej tako, da so zaoostali mogli pribaviti vsa dokazila o aktivah in pasivah, je zemljiški gospod razpisal inventarizacijo zapuščine.

Ker so vsi inventarji sestavljeni po enem vzoru, jih hočemo po zunanji obliki in notranjem ustroju na kratko opisati. Velikost vsakega rokopisa je 16×20 cm (¾ pole); obseg inventarjev je različen, ker je bil odvisen seveda od obilice stvari, katere je bilo treba popisati, od 8 do 24 strani. Pisava je pravtako raznovrstna.

Vsak spis je sestavljen po sledečih vidikih:

1. nalog inventarizacije, 2. listine, na podlagi katerih je lastninska pravica ali solastnina žene dokazana, 3. cennitev zemlje in objektov, 4. gotovina v

denarju, 5. cenitev posevka, 6. žito v shrambah, 7. živina, 8. mrtva premičnina, 9. terjatve, 10. celokupna vsota vseh aktivnih postavk, 11. dolgovi, 12. čista zapuščina po odbitku vseh pasiv, 13. imena dedičev ter kako se na nje porazdeli preostanek, 14. eventualna zaznamba vdove ali dedičev, 15. potrdilo po zemljiškem gospodn.

Stanje kmetijstva je najboljšče razvidno iz postavk 5, 6, 7 in 8, da pa dobimo celotno sliko kmetijskega gospodarstva in da se seznanimo s celini pravnim aktom, bodeimo obravnavali tudi ostale točke. Pri tem bodeimo ob primerjanju s stanjem pred in po vojni lepo videli morebitni napredek kmetijstva, poljedelstva in živinoreje; gozdarstvo kot pridobitna panoga za našo dobo še ni prišlo v poštev.

1. Popisni nalog.

Cenitev je navadno obsegala zapuščino po umrlem gospodarju. V dobi od 1635—1695 nahajamo izmed 45 inventarjev le 4, ki niso zapuščinski; ti inajzo napis »Abschazungs-Inventarium« (o teh spregovorimo še na koncu), med tem ko je za zapuščinske kratka označba »Inventarium«.

Popisni nalog je sestavljen skoro vseskozi po enem vzorcu:

- a) čigava zapuščina se popiše (ime † gospodarja in čigav podložnik je bil);
- b) kdo je dal nalog za popis. Vmes sta namreč tudi dva inventarja, ki nista sestavljena po nalogu vuzeniškega nadžupnika (kot »Haupt Pfarher« se omenja že Križaj 1650, 1652 in 1653), tenveč eden (Strden) po nalogu graščine Kienhofen na Muti (graščakinja Marija Johana Berchtold, 1666). in drugi (Bibovnik, takrat Wiglnig) po nalogu Marcela Kessler, graščaka na Puchensteinu (1679);
- c) katerega dne in po kom se je popis izvršil. Za inventarizacijo je odredil župnik po dva svoja zastopnika, navadno enega cerkvenega ključarja in svojega upravitelja (»ambtman«) za dotični okoliš; ali pa tudi druge svoje zupnike, če je bilo posestvo temu bolj znano ali pa onim predodlagjeno. Tudi dediči so naprosili dva, tri do štiri može za svoje zastopnike in soecnilce (»Beystände«), ki so imeli varovati njihove interese.

Za rečeno dobo zveimo tudi za marsikatero lokalno-zgodovinsko zanimivost, tako n. pr., da je bil 1644 Adam Pruggger trški sodnik na Muti, 1650 Urban Pelz trški sodnik v Vuzenici, njegov sin Franc 1674/75 kapelan v Vuzenici, ki je tudi pisal inventarje, dokler je bil tu; 1652/53 jih je spisoval Hans Werdnig, trški pisar na Muti, pozneje (1693—1695) pa A. Seb. Schentag, organist (in bržala nčitelj) v Vuzenici. Kot upravniki nadžupnikovih uradov se imenujejo za desni breg Drave: 1635 Paugraev Tišaleu, 1650 Lešnik pri Sv. Antonu, 1656 neki Juri, 1662 Fajdl v Št. Vidu, 1675 Gregor Slatenak pri Št. Vidu, 1693—1696 Graecj v Tišaleu. Na levem

bregu Drave se je urad zval Ovničev, je bilo torej upravništvo na Ovničevi kmetiji nekako dedno. O cerkvenih ključarjih župne cerkve in podružnic izvedemo sledeča imena: za župno cerkev 1635 Lenart W a u c h, tržan, P a n g r a c v Tišalcu, 1644 R u p r e t v Tišalcu, 1650—1652 Lenart W a n e h in Urban P e l z, tržana, 1653—1656 R u p r e t, 1668 Lenart W i n d i s c h in Mate F r i z, tržana, 1679 R u p r e t in Matija F r i z, 1694—1696 Blaž G a l e r, tržan, in R u p r e t; za cerkev sv. Vila: 1652 Pongrac H u t e r, 1685 Pongrac D o j n i k; pri cerkvi sv. Janeza: 1689 Jernej K u r e j in Adam V r i k l; pri Sv. Lenartu v Ribnici: 1661 Gregor P o p a t n i k in Andrej P i č k o.

2. Listine.

Listine, ki so jih kmetje shranjevali in katere so v kratkih registih popisane v inventarjih, se tičejo vedno le dotične kmetije (neposredno in posredno) ter so: kupne ali prevzemne pogodbe, ženitne listine, pobotnice o plačnem deležu dediščine (ali drugega zueska), ali pa potrdila, da se je kak dedič odrekel svojemu deležu (»Verzicht-prieck«), ter seveda tudi stari inventarji. Iz v poštevh prihajajočih inventarjev ugotavljamo glede listin ta-le dejstva:

- a) kmetje so hranili listine, zlasti kupne pogodbe in pobotnice, za do sto let nazaj;
- b) imena kmetij (domača imena) so bila takrat ista, kakor so danes; imena so bila torej stalna, posesti pa delne le do gotove mere in seveda samo, če je zemljiški gospod v to privolil. Če se je kak kmetijski sin priženil na kmetijo, je on spremenil svoj priimek po kmetiji; n. pr. Georg Zriuz. se je priženil na Ovničevo v Gortini, se piše potem Georg Ounitsch (invent. 1/6=1644); ali Gregor Hauder se priženi na Čresnikovo v Št. Janžu, se piše potem Gregor Tschrieschnikh (I/10 = 1650); ali Andrej Vrunčko se priženi na Šajnsnikovo v Ribnici, se piše nato Andre Scheissnigh (I/17 = 1661).
- c) v listinah so ohranjeni razen imen domačih župnikov (kakor Adam Adakvatik, žpk. 1580, 1585; Matija Gruden, 1611 vikar, 1617 žpk.; Mihael Aicher, žpk. 1629—1631 itd.) tudi podatki drugih zemljiških gospok. Tako n. pr. zvedo, da je bil 1642 upravnik marenberške graščine (»Pfleger der Herrschaft Marnberg«) Johan Gotfrid Rödl (I/6), da je že 1585 stal spodnji (novi) vuzeniški grad Thumersfelden in da je bil njega lastnik Hans Waschl auf Thumersfelden¹⁾ (I/32), prav tedaj pa upravnik na gornjem (starem) gradu Ludovik Himelstainer, da je bila lastnica graščine Kienhofen na Muti 1666 Marija Johana Berchtold in da je imela ta graščina pri Ribnici podložnike Strdena, Pinterja, Mačka in Kuternika (I/19) itd. Zdi se, da je župnik Adakvatik

¹⁾ Prim. »Archiv f. vaterl. Gesch. u. Top.« XI. Klagenfurt 1876, str. 158, št. 50

mного kmetij zapravlil, kajti med regesti listin nahajamo v mnogih inventarjih na prvem mestu stavek »ain Khauffrechtsprieff von Herrn Adamo Adaquatico an ...«, datirane pa so vse tiste listine »an st. Blasy tag anno 1585« (3. feb.). Vse te podložnike pa so poznejši župniki pridobili zopet nazaj.

- č) dejstvo, da nahajamo med listinskimi regesti navedene tudi »ain alt inventarium« (I/4, I/7, I/8, I/11 itd.), kaže, da se je prakticeiralo inventariziranje že dosti poprej, žal pa ni niti eden teh starih inventarjev ohranjen.

3. Cenitev posestva.

Kakor se razvidi iz listinskega gradiva, pa tudi iz cenitve posestev, sta bili pri nas v navadi obe takratni posestni obliki: osebna posest (»Freystüfftgrundt«) in dedna posest (»Khauffrechtgrundt«)²⁾. Kdor si je pridobil kmetijo kot osebno posest, je kvečjemu dosegel pri zemljiškem gospodu po posebni milosti še dednost za enega svojih otrok, potem pa je kmetija (brez premičnin) zapadla zopet gospodu; kot dedna posest se je pa podelovalo od očeta na sina in vnuka itd. in sicer tako dolgo, dokler je v redu plačeval davke in pa dokler je še bil kak dedič. Če je pa izostal eden izmed navedenih pogojev, je kmetija zopet bila na razpolago zemljiškemu gospodu.

Razlika v teh dveh posestnih oblikah se vidi tudi v cenitvi. Dedna posest se je cenila v celoti, zemlja in objekti; pri osebni posesti pa so se cenili le objekti, zemljišče ne. Ako je po gospodarjevi smrti posestvo zapadlo zemljiškemu gospodu, se vrednost posestva sploh ni vnela v inventar, temveč le opazka »weil heimbegefahlen«.

Prave vrednosti kmetskega posestva pa tudi iz teh cenitev ne bomo našli; kajti cenilna vrednost je pač bila le neka številka za zemljiškega gospoda in za inventar ter smernica pri oddaji posestva, ne pa faktična vrednost. Kajti da kmetija od nekako 90 oralov (n. pr. Mrakovo) ne bi bila več vredna kakor 100 fl, to je toliko kakor trije pari lepih volov, je dvomljivo. Vsceno navdemo nekoliko števil, in sicer najprej za popolna posestva dedne posesti.

Čresnik (Št. Janž pri Vuzenici, 1652)	100 fl
Lešnik (Sv. Anton na Poh., 1656)	70 fl
Purkart (Remšnik, 1656)	50 fl
Napečnik (Pernice, 1659)	148 fl
Šajsnik (pri Ribnici, 1661)	80 fl
Rupret (Sv. Vid pri Vuzenici, 1662)	140 fl
Strden (pri Ribnici, 1666)	112 fl
Odernik (Gortina, 1675)	140 fl

²⁾ O obeh glej Mell, Grundriss, 74/75.

Vauilek (Sv. Anton na Poh., 1691)	100 fl
Kušter (Gortina, 1694)	250 fl itd.

Pri osebni posesti zveemo seveda le za vrednost objektov (»Gehais und Zimerwerch«), n. pr.:

Verloren (pri Sv. Primožu na Poh., 1635)	40 fl
Ovnič (Gortina, 1653)	100 fl
Kolar (Sv. Vid pri Vuzenici, 1689)	45 fl
Ravnjak (Sv. Danijel nad Trbonjami, 1689)	30 fl
Malej (Sv. Anton na Poh., 1690)	25 fl
Robnik (Sv. Anton na Poh., 1692)	40 fl
Meršnik (Sv. Vid pri Vuzenici, 1694)	50 fl
Perisrat (Trbouje, 1694)	100 fl

Zanimivo je, da izvemo v inventarjih malo o mlinih in žagah pri sicer lepil kmetijah, ko ima danes skoro vsak boljši kinet svoj domači mlin (na vodo) in od desetih gotovo tudi dva svojo žago. Vuzeniški župnik je imel svoj mlin, katerega so morali uporabljati tudi bližnji podložniki (danes Pintermlinar. Poleg tega pa so v tej dobi še bile v splošni uporabi žrmlje: Mlin se omenja samo pri oddaljenih kmetijah (Napečnik — Pernice, Šajsnik in Strden — Ribnica, ta dva sta imela tudi žage, Sekolovnik in Meršnik pri Sv. Antonu). Mali mlini in male žage so se v popisih cenili po 5 fl; večja žaga je morala biti Strdenova, ki je vračunana za 16 fl. Redke žage so razumljive, ker gozdarstvo v naši dobi še ni bila taka pridobitna panoga, kakor je danes.

4. Gotovina.

Naravno je, da bode vsak, če gre za plačilo, priznal čim manj dohodkov in če le mogoče, nič gotovine. Tako je danes in tako je bilo že nekdaj. Zato je razumljivo, da nalajamo pri 46 inventarjih navedeno gotovino le sedemkrat, in še od teh dvakrat pri Ovničevi kinetiji v Gortini. Ker je teh slučajev malo, in da vidimo, kakšen denar so kmetje shranjevali, navedemo po redu vse.

Pri Ovničju so prvič (1644) popisali: 12 dukatov à 3 fl (= 36 fl), 13 srebrnih kron (»Silbereran«) à 1 fl 50 kr (= 23 fl 50 kr), 24 komalov »Pfundtner Taller« à 1 fl 20 kr (= 32 fl), 5 komadov tolarjev (»Reichstaller« à 1 fl 30 kr (= 7 fl 30 kr) ter novčičev po 2 kr za 4 fl 54 kr, skupaj torej za 104 fl 14 kr suhega denarja³⁾. Če pomislimo, da se je ta čas dobila trška hiša za

³⁾ Iz kodeksa »Prothocollum I.« nadžupn. arhiva v Vuzenici, kamor je vpisan sodni akt o tožbi, ki jo je naperil Andrej Ovnič proti bratu Urbanu zaradi dedščine po očetu in materi, pa zveemo, da je oče Juri Ovnič ob smrti imel: »in goldt: 10 topelte Tucaten, der gmain Tucaten 20, Reichs Taller 90, Pfundtner Taller 20, alte Halb Patzen 50 fl«, skupaj 293 fl 20 kr.

20—30 fl, potem nam je jasno, kakšno bogastvo je bilo pri hiši! — Devet let pozneje izkazuje inventar pri isti hiši le skupno vsoto 52 fl 6 kr gotovine.

Pri Šajniku se je 1661 inventariziralo: »Paar Geldt ist nit mehr vor khomen als 4 Cron = 7 fl 20 kr«, pri Oderniku v Gortini l. 1675. pa 3 dukati à 3 fl = 9 fl in 14½ tolarjev ter 2 »Pfundtner Taller«, to v vrednosti 24 fl 25 kr, skupaj torej 33 fl 25 kr; pri Mraku v Št. Vidu je bilo 1685 v hiši: 3 tolarji à 1 fl 40 kr = 5 fl in 2 dukata po 3½ fl = 7 fl, skupaj 12 fl; pri Kepecu na Remšniku l. 1693. 15 komadov srebrnih kron à 2 fl (= 30 fl) in pri Smojniku v Pernicah 1695 gotovine v skupnem znesku 6 fl.

Vsi drugi popisi o gotovini volhče moléjjo, kateri pa jo omenjajo vsaj kot postavko, jo kratko odpravijo z opazko: »iu der Paarschafft ist nichts vorhanden« ali pa »ist auff starkhes anhalten nichts vorgehraekt worden«.

5, 6. Posevek. Žito v kašeah.

V naši dobi so sejali v ravnini kakor v hribih isto zruje; največ seveda pšenice (»Waiz«), rži (»Rogkhen«), ajde (»Haiden«) in pa ovsa (»Hahern«), manj ječmena (»Gersteu«), bera (»Pfenieh«), lanu (»Harsamen, Leinsath-samb«) in prosa (»Himelthau«). Od stročja so pridelovali grah (»Arbesen«), fižol (»Pannen«) in bob (»Grahaltzen«); razen pri Ovniču pa ni nikjer navedena niti kot posevek niti v kletih bela repa, čeprav izvemo že iz urbarjev sto let prej, da so jo pridelovali; ali morda samo v neznatnih količinah? O koruzi še ta čas pri nas ni govora; pojavi se v inventarjih šele v prvi polovici XVIII. stol., o krompirju pa slišimo pri nas prvič šele leta 1800., in sicer zremo, da so ga začeli saditi tržani, vsak nekako en mernik, medtem ko se je na kmetih udomačil še nekoliko pozneje.

Žito se je sejalo — kakor dandanes — v jeseni (ozimno žito, »Winter sath«) in pa spomladi (jaro žito, »Somersath«); sejali in pridelali pa so precej manj nego danes. Tako uahajamo n. pr. pred božičem 1652 v shrambi pri Mraku (nad Vuzenico), pri cui nekdanj najboljših kmetij, sledeč: 6 mernikov pšenice, 18 m. rži, 36 m. ajde, 18 m. bera, 20 m. ovsa, 1 m. leče, 1 m. lanenega semena, 4 m. fižola, posejanega pa 6 m. pšenice in 18 m. rži; ali pa sredi januarja 1694 pri Kušterju v Gortini: v shrambi 7 m. rži, 1 m. pšenice, 27 m. ajde, 1 m. leče, 3 m. lanenega semena, 8 m. ovsa, 7 m. bera in nekaj fižola, posejanega pa 16 m. rži in 4 m. pšenice; kot tretji primer vzemimo Graceja v Št. Vidu: aprila 1650 je hilo v shrambah 1 m fižola, 5 m. hera in 8 m. ajde, posejanega pa 10 m. pšenice, 14 m. rži, 1 m. fižola, leče in boba skupaj 1 m., ječmena 1½ m. in lanu 1½ m. Ako računamo, da so to tri velike kmetije in da pada na oral zemlje še danes tako, kakor menda oni čas, namreč pšenice ca 4 mernike (na ha torej 8 m.), rži 3½ m., ječmena 3 m., ovsa 5 m. in ajde 3½ m., bera na 1 ar 1 liter, lan. semena pa na 1 ar ca 5 kg, nadalje, ako vemo, da se danes tam pridelava véasi skoraj dvakrat toliko, potem vidimo, da so

kmetje sejali manj kot danes, menda le za malenkost več, kakor so predvidoma potrebovali za bodoče leto.

Pridelck se računna v inventarjih povprečno v dvojni višini in vrednosti posevka, če ravno je bil faktični donos polja najbrž (sodeč po količinah, ki so bile v shrambah pri nekaterih drugih kmetijah) isti kakor je danes, namreč — minimalno — pri pšenici in rži štirikraten, pri ječmenu, ajdi in ovsu petkraten, pri fižolu in grahu šestkraten, pri hern desetkraten in pri lanu za seme vsaj trikraten.

Cene poljskim pridelkom so bile v oni dobi te-le: mernik (= mecel = 56 oziroma 60 litrov) pšenice 1 fl do 1 fl 30 kr, koncem XVII. stol. 2 fl, mernik rži 45 kr do 1 fl, koncem XVII. stol. 1 fl 30 kr, fižol kakor pšenica, ječmen kakor rž, mernik ovs 20 do 30 kr, mernik ajde 18 do 45 kr (1697 — 1 fl 15 kr!), piskere (= ½ mernika) leče okoli 30 kr, mernik prosa pa 15 do 30 kr. Cene kmetijskim pridelkom se niso padcu denarne vrednosti navadno nič ali pa vsaj dokaj pozno prilagodile, kar je umljivo, če pomislimo, da zrnja za prodajo (razen morda sosedom in prijateljem) vobče niso imeli odvišnega, in če kdo, potem ga je odkupil zemljiški gospod za ceno, ki se je njemu zdela primerna. Iz konkretnih primerov se da tudi izračunati, da je bilo obdelane zemlje nekoliko manj nego danes (n. pr. omenjeni kmetiji Mrak in Gracej imata danes vsaka po 15 oralov njiv, takrat je bilo polja nekako 10 do 12 oralov); in če je bilo kakšno leto nesrečno, da je n. pr. toča uničila pridelke, je bila tudi lakota neizogibna, ako ni posegel vmes zemljiški gospod.

Izmed pridelkov, ki smo jih gori našteali, se danes bob in leča ne pridelujeta več, lanu pa tudi samo toliko, kolikor se ga nujno potrebuje za predivo, lišno perilo in ponekod za domačo obleko.

7. Živina.

Živinoreja in les, to sta danes kakor pred veliko vojno, glavna vira dohodkov podravskega kmeta.

O lesu v inventarjih ni govora (razen tu pa tam o kolju in škodljah). Živinoreja pa je bila že pred skoro 300 leti dosti razvita. Število govedi in svinj je na posameznih posestvih ostalo do danes skoraj neizpremenjeno, precej več je danes konjev, ove, koz, čebelnih panjev pa manj. Kot primer si oglejmo tri, štiri posestva iz vuzeniške okolice po podatkih iz pred- in povojnih časov. Na Črešnikovi kmetiji (Št. Janž) je bilo 1650: 4 voli, 2 kravi, 3 teleta, oziroma telice (1931: govedi 9 glav), 5 svinj (1931 — 6), 12 ovae (1931 — 6), 2 kozi (1931—1), 4 panji čebel (1931 — 0); pri Graceju 1650: 2 konja (1914—1931 — 2), 2 vola, 3 krave, 2 volička (1914—1931: govedi 7 glav), 6 svinj (1931 — 6), 13 ovae (1931 — 10), 2 panja čebel (1931 — 4); pri Kolarju 1689: 2 vola, 2 kravi (1931 — 6 govedi), 4 svinje (1931 — 4), 13 ovac (1931 — 8), danes ima tudi še konja; pri Mraku 1652: 4 vole, 2 kravi, 4 vo-

ličke (1914 — 10 do 12 glav govedi), 12 svinj (1914 — 10), 12 ovac (1914 — 10), 3 panji čebel (1914 — 5 panjev). Prilicno isto razmerje velja tudi za ostala posestva na desnem bregu Drave, bistvenih razlik pa tudi ni pri kmetijah onstran Drave.

Ta konstatacija nam pove, da je moralo biti že pred blizu 300 leti stajajo travnikov in pašnikov in pridelek sena približno isti kakor dandanes. Seno in otavo ter slamo kot zapuščinsko robo nahajamo v inventarjih prvič navedeno šele 1694 (1/35, pri Posratu, Sv. Danijel, »Vieh Bueteraschi«); istega leta (1/38, Sekolovnik pri Sv. Antonu) zvedo tudi, da je bila cena za 1 gare (= blizu 100 kg) sena 1 fl, in ne dolgo nato (1697, 1/52, Napečnik v Pernicah) imamo o krni zopet zaznambo: »das Heü und Gruemath 4 fl, Item das Stroo und Fueteraschi 8 fl«.

Nekoliko bolj kakor pri zruju so se prilagodile razvrednotenju denarja cene pri živini. Ker pa današnje cene živine (1932 — avgust) zaradi preobilice govedi, pomanjkanja krnic in silne denarne krize ne odgovarjajo faktični vrednosti, bomo primerjali takratne cene z onimi v predvojnih letih 1912/14, da dobimo pravilnejšo sliko vrednosti živine.

Cene pitanim volom (težki 1000 do 1400 kg) so bile 1635—1690 za par od 20 do 30 fl, v zadnjem desetletju XVII. stol. pa 32 do 46 fl; isti voli so stali 1912—14 nekako 400 do 500 fl, 1 kg žive teže 30 do 33 kr. Krave so se kupovale pred svetovno vojno po 80 do 120 fl, v opisani dobi pa so stale: 1635—80 5 do 6 fl, v zadnjih dveh desetletjih 8 do 10 fl. Teleta so inventirana 1635—70 po 1 do 2 fl, telice 2 do 4 fl, pozneje teleta 2 do 3 fl, telice pa 3 do 6 fl; leta 1913. so se kupovala teleta za ca 15 fl, junice pa ca 40 (30—60 fl, odvisno seveda od teže. Svinje nahajamo v inventarjih ocenjene pitane do nekako l. 1690. komad po 1 do 2 fl, pozneje pa 2 do 3 fl (pri povprečni teži ca 100 kg), leta 1913. cena okoli 50 fl, prašiči v XVII. stol. po 30 kr, 1913 pa 20 fl (povprečna teža 40 do 50 kg). Ovece (»Schoff, Frischling«, v cerkv. urbarjih se rabi izraz »Frischling« vedno za prašiče, v invent. pa samo za ovce) so ocenjene komad po 30 do 40 kr, z jagnjetom pa 1 fl, 1913 so stale 3 do 5 fl; koze so stale do 1690 povprečno 30 kr komad, pozneje do 1 fl 30 kr, leta 1913. pa 5 do 7 fl. Panj čebel (»Peinstokh«) se je računal v XVII. stol. skoro brez izjeme po 1 fl, pred vojno pa 5 do 6 fl. Cena konjem je bila — kakor tudi danes — prav različna: mladi konji 6 do 8 fl, vozni pa od 10 fl naprej; n. pr. 1650 pri Graceju 13 fl, 1653 pri Ovničju 24 fl, 1661 pri Šajniku 11 fl, 1675 pri Odrniku 30 fl, uad ta znesek ni inventiranega konja; cene 1913 od 200 do 400 fl.

Iz te primerjave vidimo, da niso bile cene raznim domačim živalim v primeru s cenami predvojnih let prav nič enotne; volom in kravam je poskočila tekom 250 let (do svetovne vojne) vrednost povprečno 12kratno, te-

letom in junicam 10kratno, ovcau, kozanu in čebelam samo 6kratno, konjem zopet 20kratno. Zanimivo bi bilo zasledovati, kje tiči vzrok tej raznolikosti.

Ako pa sedaj primerjamo cene živine s cenjeno vrednostjo celega posestva, pridemo do zanimivih ugotovitev. Črešnikovo posestvo je bilo n. pr. ocenjeno 1650 (»der Khauffrechtsgrundt sambt Zimerwerel«) na 150 fl, pri istem kmetu en par lepih volov 24 fl, je torej celo posestvo vredno 6 parov volov, ali pa Vamlekovo pri Sv. Antonu, ocenjeno 1691 (»Grundt undt Poden sambt Behausung«) na 100 fl, pri istem kmetu en par lepih volov 28 fl, je torej kmetija vredna 7 volov, in kot tretje, Gribnovo v trgu, ocenjeno 1695 (»Grundt und Poden sambt Behausung und den darbey ligendten Gasten«, torej v današnjem obsegu), 35 fl, pri isti hiši ocenjena pitana svinja 2 fl 30 kr, posestvo vredno torej (1695) 14 svinj. Iz drugih virov⁴⁾ vemo, da se je prodajalo majhno trško posestvo (hiša s ca ¼ orala njive in nekako toliko travnika) v zadnjih dveh desetletjih XVII. stol. za 20 do 30 fl (odvisno od kakovosti liše), torej za 1 par lepih volov ali 4 do 5 krav; — zato je razumljiva težnja po doseljevanju s kmetov v trg.

3. Mrtve premoženine.

Zanimiv vpogled v takratne razmere nam nudi popis lišne opreme, gospodarskega orodja in kuhinjske posode, domačih potrebščin itd. Značilno za oni čas je, s kakšno malenkostno natančnostjo so popisovalci inventarizirali povsod drobne lišne potrebščine, ki na marsikateri kmetiji niso bile vredne toliko, kakor zaloge krme, katero so mirne duše izpustili. To je siguren znak, da se je presojala vrednost po tem, kako in s kakšnim orodjem za dom in poljedelstvo je bila kmetija založena.

V splošnem bomo razdelili premoženino na tri skupine: a) potrebščine za prehrano in obleko, b) lišno in kuhinjsko opremo, c) gospodarsko orodje. Po teh vidikih si oglejmo kmetije podrobneje. Takratne cene za posamezne predmete dodamo povsod v oklepajih.

A. — Kakor smo že prej povedali, se omenja repa kot ocenjen predmet samo enkrat, in še takrat skupaj z zeljem (ocenjeno na 8 fl); brez dvoina pa so tudi že takrat splošno sejali belo repo, ker sicer ne bi bila omenjena v urbarjih XVI. stoletja. Zelje so shranjevali — kakor danes — v kadeh in se je tudi ocenjevalo le s kadjo vred (velika kad zelja 2 fl). Razen velikih (»Khrautpottung«) pa so imeli še male kadi (»Kbrautschoff«). Prazne kadi, velike in male, so ocenjene — skoro enako — nove po 1 fl, stare pa po 20 do 40 kr. Zelo poredko se omenja suho svinjsko meso (»Inkreisch und geselcht Fleisch, 1 Palen Fleisch«, ocenjeno 45 kr do 2 fl) in navadno skupaj z njim

⁴⁾ Prim. ČZN 1931, 112; namenoma rabljena beseda »z a s l n ž i t i c«.

tudi mast (»Selmer«, funt po 6 do 8 kr), loj (»Insleth«, funt po 6 kr) in slamina (»Spekh«, funt po 4 kr), vse to v zelo malih množinah, masti do 20 funtov, loja še nekaj manj, slanine pa v dveh slučajih do 40 funtov, navadno niti 20 funtov. Pri par kmetijah se omenja v malih količinah (do 5 funtov) tudi vosk (funt po 20 do 24 kr). Moka ni inventarizirana nikjer, pač pa prazne vreče za moko, takozvani »muchi« iz kozjih kož (»Mellpöllger«, komad po 15 kr, pozneje 30 kr), ki so bili skoro v vsaki hiši.

Z obleko in perilom so bile oni čas kmetske hiše — sodeč po inventarju — dovolj slabo založene. Cela obleka se v inventarjih sploh ne omenja, pač pa domače sukno (»Loden«, 1 m do 36 kr), ter volna (funt 9 do 10 kr), redko pa v večjih množinah, le do 12 laktov (»Eln«, 1 laket = 77 cm) ozir. 12 funtov. Zato je bilo prediva več, ponekod tudi preko 100 funtov, (»Haar«, funt 3 do 4 kr). Iz prediva so delali domače platno v dveh kvalitetah, navadno (»Rupfen Leinwat«, laket 8 do 10 kr), ter fino platno (»Reisten Leinwat«, laket 12 do 15 kr). Tudi odeje domačega izdelka nahajamo tu pa tam (»rauh Decken«, komad po kakovosti, nov 1 do 2 fl, »Pettkulter« 2 fl), razen tega namizne prte (»Reisten Tischtuch« 15 kr), brisače (»Handtücher« 5 do 10 kr) ter posteljne prte (»Leylacher«, komad 30 kr do 1 fl). Kože zaklanih živali so sami shranjevali in preparirali za obutev ozir. mehe; kravja ali volavska koža se je cenila do 4 fl, ovčja 15 kr, kozja nekaj več. Rokodelee in obrtnike so si dobili pozimi na dom, in takrat se je napravilo in popravilo, kar je bilo za bodoče leto potrebno.

B. — Od hišne opreme se omenjajo mize (nove po 1 fl, stare po 30 kr), nadalje omare (»Almar«, vrednost 30 kr do 1 fl 30 kr), navadne postelje (»Pettspanten« po 45 kr) in boljše postelje z odejami in blazinami (»Spanpett« 1 fl 30 kr, »Föderpett« do 6 fl ter »Himelpett«, stara roba 1 fl). V enem samem shičaju (pri Ovniču) se omenja tudi banja (»Badtwan« 30 kr).

Izmed kuhinjske opreme izvemo, da so rabili kmetje lesene skledе (kom. 2 kr), lesene krožnike (kom. 1 kr), lesene žlice (kom. 1 kr), do 3 kovinaste ponve (»Pfaunen«, kom. 9 kr), skledo ali kastrolo za pečenje (»Pratschissl« 30 kr), raženj in mrežo (»Pratspiss und Rasch« 30 kr), seveda tudi vedrice za vodo (»Wasserschäffer« po 4 kr), žltar (»Sechtschaff« 12 kr), ponekod tudi medeni možnar s tolkačem (»Messing Mörser sambt Stössel« 1 fl 30 kr) in potrebščine za mesitev kruha in peko (»Paehdesen und Multer« 15 kr) ter primitivne tehtnice (»Wag« 40 kr do 1 fl).

Razen tega so bile v vsaki hiši potrebne mere, kakor mernik ali meel = škaf (»MassSchaff«, 56 do 60 litrov, komad po 6 do 9 kr), pol mecla ali piskerc (»HalbmassSchaff, Pisgritsch« po 4 kr), od manjših mer pa firkelj (1.51, »Virtlkhandl«, 1 fl, iz eina), pol firklja (»Halbkhandl« 30 kr) in frakel (»zincs Frakhl« 15 kr). Za pijačo so imeli štrtinjake (»Startin«, nov 1 fl, star 30 kr); sode ali polovnjake (»halber Startin«, eena malo manjša) ter sodčke

(»Vassl« 15 do 30 kr). V te so dajali tudi žito, katero se je pa običajno shranjevalo v žitnih kaštah (»Traidkasten, Traidtruchen« 1 do 2 fl); enkrat je omenjen tudi kotel za žganje (»Brandtwein Khössl« 3 fl).

C. — Pri gospodarskem orodju je dostikrat težko točno ločiti, ali ne spada ena ali druga stvar med lišno opremo; tako n. pr. kolovrati (»Spinnröder«, komad 30 kr), ki so jih imeli pri hiši po 2 do 4, škarje za striženje ovac (»Wollusehör« 4 kr), krtače za volno (»Wollukhartatschen« 12 kr), svetiljke (»Laternen« 12 kr) in svečniki (»Lenechter« 12 kr). V vsakem gospodarstvu nahajamo sledeče orodje: 1 do 4 rečeta (»Süh, Reütter«, komad 5 do 6 kr), do 10 raznih sekir (»Kluebhakhen«, po 15 kr, »Holzhakhen« po 12 kr, »khlaine Haklicu« po 6 do 10 kr), veliko in malo žago (»Spausag, Zimersag« 30 kr do 1 fl 15 kr), nož za strganje lesa (»Raiffmesser« 5 do 9 kr), zeljue nože (»Khrautmesser« 30 kr), nož za repo (»Ruebhakl« 6 do 24 kr), po več — velikih in malih — svedrov (»Naher, Parer«, mali 6 do 10 kr, veliki do 1 fl), lopate (9 do 12 kr), motike (nove 9 kr, stare 4 kr), srpe (4 do 6 kr), kose (9 do 15 kr), grablje (2 do 3 kr), vile za seno (2 do 3 kr), vile za gnoj (»Mistgabl« 8 do 10 kr), grabljice za gnoj (»Misteral« 8 do 10 kr), cepce (»Drisehl« po 3 kr), klepe (»Tangleisen« 15 kr), železen drog za luknje (30 kr), brusni kamen (»Sliffstein« 30 kr), slamorezujeo (»Strostuel« 24 do 45 kr), po več verig (»Pindtkhetten« po 1 fl, »Spörkhetten« po 15 kr, »Reisskhöthen« po 20 kr), povezne vrvi (po 15 kr), celo kladivo, kleščice (po 4 kr) se je inventariziralo. Skoro pri vsaki kmetiji najdemo plug (»Pflug mit aller Zugehorung« 30 kr do 1 fl) in brano (»Ayden oder Eggen« 30 do 45 kr), prav tako poseben voz za seno (s kolesi brez obročev 1 fl) ter voz za gnoj. Kolesa z železnimi obroči so popisali posebe (komad 1 fl), prav tako oje (»Daixl« 15 kr) in gare (»Garmb sambt Röder« 45 kr). Močnejši vozovi, zlasti taki za vožnjo vina (rohota!) so bili dragi (»Weinwagen« 8 do 10 fl). Komati za vole so ocenjeni po 10 do 15 kr, konjski z opravo (»Kamat sambt Gesehier«) pa po 2 fl. Na nekaterih posestvih so inventarizirana tudi sedla (ocenjena po 3 fl).

Da so kljub sorazmerno visokim cenam industrijskih produktov imeli kmetje toliko gospodarskega orodja, izvira deloma iz tega, da je največ domačega orodja izdelal kmet sam iz lesa.

9. Terjatve.

Med terjatve so šteli popisovalci ne samo efektivno posojeni denar in dolgove za prodano živino, žito in drugo robo, kakor vino, škodlje, kolje itd., temveč tudi razna predplačila in dano robo na račun dediščine, izdatke za žemtovanjsko gostijo kakega sina ali hčere in slično.

Zdi se, da je to stvarno bil popis vendar še prilično natančen, kajti naveden je pri posameznih kmetih tudi samo po eden dolžnik, in če tudi dolg ni znašal niti pol goldinarja. Vzrok tej napovedi imamo iskati pač v tem, da

so se dediči bali, če terjatve ne bi prijavili, da potem i dolžniki dolga ne bi prizuali.

Višina terjatev je bila pri raznih kmetijah sila različna.

Najvišji zuesek terjatev izkazuje Ovnič v Gortini 1644, in sicer 288 fl, — osem let pozneje pa naslednik — nič!

Pri Graceju v Št. Vidu nahajamo v popisu 1650 vseh terjatev 61 fl, od teh precej za škodlje. Izgleda, da se je bavil Grace z nakupovanjem in prodajo škodelj, kajti ob smrti je imel pri vuhreškem hrodu pripravljenih 52.000 komadov za odpošiljatev s splavom. 1000 škodelj se je računalo po 15 kr.

Črešnik v Št. Jaužu izkazuje 1650 raznih terjatev za 48 fl, ter zvemo iz popisa, da je bila cena za funt voska 24 kr. Pri Verlornu 1657 se beležijo terjatve v višini 7 fl 20 kr, od tega zueska nekaj za kolje (»Weingartstekhen«, 1000 kom. = 30 kr).

Med zelo bogate kmetije je prištevati Šajnsnikovo v Ribnici; l. 1661. so znašale celokupne terjatve 167 fl in nahajamo med postavkami tudi »Hochzits Uncosten« za hčerko v znesku 12 fl. Rupret v Št. Vidu izkazuje 1662 terjatev 52 fl 20 kr; Suojnik v Pernicali 1695 za razno prodano blago 37 fl; Kolar v Št. Vidu 1689: »Filip Hodnig ist dem Gregor Kolar see. an einer 3-Jahrigen Vieh Fueterung schuldig 2 fl 9 kr«.

Terjatve za vino v gostilni izkazuje dvojč posestev, ki sta bili tudi najholj obiskovani kmetjski gostilni: Ovničeva v Gortini in Gribova v Vuzeuici (danes luš. št. 33). Terjatve sledujega za vino so znašale 10 fl 27 kr, 1 liter vina pa je stal 4 kr.

10. Vsota aktiv.

Postavke od 3 do 9, torej ocenjena vrednost zemlje in objektov, najdena gotovina, ocenjena vrednost posevka, vrednost žita v shraubah, žive in mrtve premoženine ter terjatve dajo vsoto aktiv. Ta je bila ponekod ogromna, ponekod pa prav malenkostna, — verno lice, ali je spadala kmetija med dobre ali slabe, dostikrat pa tudi ne glede na prihodnjo (11.) postavko ogleдалo, kakšen je bil gospodar.

Ako vzamemo merilo, da so posestva, katerih vsota aktiv znaša do 100 fl, slaba, od 100 do 300 fl srednja ali dobra, nad 300 fl pa prav dobra, in če pri tem ne jemljemo v poštev razvrednotenja denarja (ker se slahša valuta tudi v inventarjih le malo izraža), potem je bilo od 35 posestev 7 slabih, 7 prav dobrih, 21 pa dobrih. Z daleka najboljšo posestvo je bilo Ovničevo v Gortini, saj izkazuje 1644 vseh aktiv 881 fl 39 kr, devet let pozneje sicer le 526 fl 16 kr, pa je tudi s tem zneskom še za 50 fl pred sledečima najboljšima, namreč Šajnsnikom v Ribnici (1662 s 471 fl) in Rupretom v Št. Vidu (1662 s 461 fl). In če s temi primerjamo dvoje najslabših, ki pa sta po obsegu prilično iste velikosti kakor zgoraj omenjena, namreč Verlorcu pri Sv. Priuo-

žni (1635 s 66 fl 49 kr, 1657 z 82 fl 49 kr) in Purkart na Remšniku (1643 s 35 fl 18 kr, 1694 s 53 fl 33 kr), — potem šele prav sodimo bogastvo pri Ovniču in pri Šajnsniku.

11. Dolgovi.

Razni dolgovi, ki so zabeleženi v inventarjih, se dajo razvrstiti v te-le skupine: a) zaostali davki in gosposki desetek, b) inventarne takse, c) datjave cerkvam, d) mezde poslom, d) dolgovi strankam v blagu in denarju.

Kot prva postavka je seveda povsod naveden davčni zaostanek (»Steuer-Anstandt«); iz teh zapiskov se vidi, da so splošno kmetje plačevali davke redno. Šo nekateri, ki so imeli zaostanka tudi za dve leti, še več jih je pa, pri katerih nahajamo v tej postavki v koloni črto ali pa »solvit«. Višina davkov je pa sorazmerno večja od današnjih. Od Mrakovega posestva se je plačevalo leta 1651. vseh davkov in naklad 33 fl, en par lepih volov pa je takrat stal 30 fl, en mernik (60 l) dobre pšenice 1 fl 30 kr; od Meršnikovega se je plačevalo 1693 letno davka 26 fl pri istih cenah živine in žita. Takšen par volov stane danes (avgusta 1932) okoli 3500 Din, mernik žita pa 80 do 100 Din.

Desetek gosposki od zapuščine je znašal točno 10% od aktiv (ef. I/29, I/32, I/44 itd.); pri pretežni množini inventarjev je desetek zvezan v eno postavko s smrtnino (»Sterberecht«) in često tudi z inventurno takso. Nekateri so se pa z gosposko glede desetka in smrtnine pobotali že vnaprej za znesek, ki ni naveden in katerega so pred smrtjo tudi že plačali.

Smrtnina je znašala običajno okoli 6% od aktiv, pri nekaterih pa tudi 8%, zopet pri drugih še izpod 5%.

Druge takse, ki so se ob inventarizaciji zaračunavale, so bile: pisnina (»Schreibtax«) in pa inventarna taksa, obe sta znašali navadno 1—2% od aktiv, razen teli večsih tudi »Fertiggeld« in pa »Amtmausgebier«. Pisnina se je plačala zato, da je pisar spisal dva izvoda inventarja, enega za naslednika na kmetiji oziroma za dedič, drugega za gosposko, inventurno takso pa so bržkone navadno prejeli popisovalci kot odškodnino za popisno delo.

Dajatve cerkvam moramo ločiti po dveh vidikih: a) testamentarične legatje, ki so bili ponajveč v denarju (ca 10 fl), večsi tudi v živini (krava ali vol), in b) živina, ki je bila last cerkve in pri kmetu le v reji. Od kod je ta živina izvirala, sicer ni nikjer povedano, bržkone pa so i to bili deloma legati prednikov, deloma pa so kmetje menila plačali davke namesto z denarjem z živino.

Glede poslov in njih mezd v tem času nahajamo v teh zapiskih tudi pri- lično dobre podatke: služinčad so imela le večja posestva, kakor Ovnič, Korp- pič, Mrak, Strden, Graeaj itd. Običajna mezda za navadnega hlapca je bila (za vso opisano dobo) na leto 2 fl do 2 fl 30 kr, razen tega še kaj v obleki,

dekle pa so dobivale letno 1 fl do največ 1 fl 30 kr. Ker so imeli nekateri dogovorjeno še obleko in ohutev, izvemo tudi za cene teh izdelkov, n. pr. krojačev zaslužek za izdelavo ene obleke je bil 36 kr (I/2), srajea iz domačega platna je bila vredna 30 kr (I/7), par škornjev je stal 45 kr, klobuk istotako 45 kr (I/12). (Med temi zapiski se navaja tudi cena domačemu kruhu, hleb 6 kr, in cena soli, rtina ali štok, ca 12—18 kg = 1 fl.)

Dolgovni strankau so izvirali navadno iz prejetih posojil v gotovini, iz odpadajočih zneskov za prejeta žito, ozir. živino, nadalje iz zaslužka obrtnikov in rokodelcev ter iz dolga na pijačah v gostilnah.

O pijačevanju pričajo razne postavke, enako tudi štirje inventarji iz leta 1694. (I/33, I/34, I/35, I/38), ki niso zapuščinski, temveč prisilno-predajni. Bistvenih razlik med enim in drugim ni, pri posameznih postavkah pa imajo prisilno-predajni inventarji vsi zelo malo živine (gospodarskega orodja še prilično dosti), pa mnogo dolgov. Ti izvirajo zopet deloma iz zaostalih davkov (do 100 fl!), deloma iz posojil, deloma pa iz dolgov na pijači. Da zemljiški gospod kucta, ki je delal dolgove, ni več zaupal, je naravno; po ocenitvi je posestvo oddal navadno najstarejšemu sinu, ali pa tudi tujcu, ki je mogel poravnati obveznosti, če tega domači niso mogli storiti.

Med dolgove so tudi vedno zaračunali a) znesek, ki so ga pri inventarizaciji zajedli in zapili (»Inventurs-Untosten«), b) stroške za pogreb in sedmino, to je pojedino pri pogrebu (»zur Bestattung aufgegaugen . . . 5—10 fl«) in c) znesek, določen za maše za dušni blagor pokojnega.

12—15. Čisto premoženje, dediči, razdelitev in event. zaznamba, potrdilo.

Od celokupne vsote aktiv, ki jih tvorijo postavke 3—9, se odbije vsota vseh dolgov; tako dobimo čisti preostanek, ki se razdeli potem na dediče, vdovo in otroke. Ako je prinesla žena možu v zakon s seboj kakšno doto, jo dobi dvojno vrnjeno, ostalo pa se razdeli na ujo in otroke v enakih delih, izvzeniši, ako je kateri že dobil prej kaj na račun dediščine; toliko se mu dodeli potem od deleža uanj.

Nato so zabeležene še eventualne modalitete plačevanja, oziroma, ako si je vdova izgovorila preužitek, vrsta in višina teh dajatev (namreč nekaj pšenice, rži, ajde in ovsu ter skrb za eno kravo in svinjo).

Ako je bilo vprašanje nasledstva med tem že rešeno, je zabeleženo tudi, komu se je kmetija izročila. Na koncu je stereotipna ugotovitev, ki pravi, da sta bila izstavljena dva jednako se glaseča inventarja, katerih eden se je vročil ali vdovi ali pa novemu posestniku, drugi pa je ostal v rokah nadžupnika. Pod temu je samo še datum izstavitve (toda ne povsod), pečat in podpis nadžupnika (oziroma, ako cerkve, potem samo pečat).

Podano gradivo ne zadostuje, da bi podalo zaključeno in v podrobnostih osvetljeno sliko podravskega in našega kmetijstva v XVII. stoletju. Odkriva pa v muogem posestue in deloma tudi kulturne prilike na podravskehi kmetijah ter je tako prispevek, ki naj pomaga bodočim študijam prikazati naše kmetijstvo v toku zgodovinskega razvoja.

V pojasnilo naj sledi v prilogi en primer inventarja.

Inventarium

und Beschreibung weillendt Urban Ounitsch sec. ligendt und wäherender Verlassenschaft, so an heut den 3. Februari laufenden 1653gisten Jars durch den Hochwirdig in Gott Geistlich Edl und Hochgelehrten Herrn M. Georgio Crisay Protho. Aposto., von Ihrer Böpstl. II. und Röm. Khay. Mayt. confir. Hauptpfarhern zu Saldenhoven als Grundtobrigkeit, dan Ihr Gn. Herrn Herrn Wolff Sigmundten Kluglman Freyherrn etc., Hansen Werdnig un der Mauth, Rueprechten zu Tisaliz, Zechprobst auf der Obrigkheit, Wittih und Erben seyten aber Erbetnen selbzeitleitl Herr Hans Klienperger, Colman Haherman des Closters Marnberg Amtman und Mathizen Jellen, Herrn Priors an der Mauth Unlderthau, unpartheyisch ordentlich inventiert und beschriben worden wie volgt.

Brüeffliche Uhrkunden.

- No. 1. — Erstlichen ain Inventari, so nach weillendt Georgen Ounitsch sein Vattern sec. undter Ihr Hoehw. Herrn Pfaberss Handtschrüfft und Petschafts-Fertigung aufgericht worden, dat. Pfarhof Saldenhoven, den 11. Jener 1645.
- No. 2. — Ain Verzicht von Barbara Ifärtlin ausgeheundt und an Ulrichen Quelnikh lautend, dat. Closter Marnberg in Monath Aprill 1628.
- No. 3. — Ain Verzicht von Gerdrauth des Jacoben Trepan Tochter ausgeheundt und an Georgen Ounitsch lautend, dat. den 24. 9hre Ao. 1624.
- No. 4. — Ain Verzicht von Marinka Zwetselkhin ausgehend und an Urban Ounitsch lautend, dat. den 4. Monathstag May 1645.
- No. 5. — Ain Vertrag zwischen Georgen Ounitsch sec. und N. denen zechleithen zu St. Margarethen Pfarckirchen an der Mauth lautend, dat. 25. May 1625.
- No. 6. — Ain Verzicht von Mariukha Prassniggin ausgeheundt und auch Barbara Hartlin an Urban Ounitsch lautend, dat. Marnberg, den 3. Jenuari 1646 Jars.
- No. 7. — Ain Verzicht von Hans Junekh am Eyss ausgeheundt und an Urban Ounitsch lautend, dat. den 2. Jenuari ao. 1648.
- No. 8. — Ain Verzicht von Adamen und Vallenti Trepan, auch Gera als des Jacoben Trepan nachgelassne Wittih ausgeheundt und an Jurien Ounitsch sec. lautend, datiert Marnberg den 11. Tag Juni 1607.
- No. 9. — Ain Verzicht von Andre Ounitsch sec. ausgeheundt und an sein Bruedern Urban Ounitsch auch sec. lautend, dat. den 9. Monathstag Marti 1648. Jars.
- No. 10. — Ain schein von Adam Geraldts ausgeheundt per empfangner 10 fl betr. dat. 25. Februari 1642. — Dise Quitung neben den Heyrathsbrieff dem Simon Supanekho schneidt zu Marnberg hinaus gehen worden.
- No. 11. — Ain Quitung per 10 fl, so Georg Ounitsch sec. der Filial Kirchen St. Johannes undter der Mauth verschafft und hezalt worden — datiert den 17. 9hris ao. 1644.
- No. 12. — Ain Schein von Adam Geraldts ausgeheundt per empfangner 37 fl, dat. 18. Marti ao. 1632. — Disen auch den Supanekho schneidt wie obgemelt gegen schein hinaus gehen worden.

- No. 13. — Ain Scheindl per bezalte 10 fl der Fillial Khirchen St. Petter, datiert 18. September ao. 1644.
- No. 14. — Ain Ledig Zellbrief der Leybaigenschaft halber betrefendt an Juri Crivez sunst Onnitsch see. lautend, dat. den 4. Tag Marti des 96. Jars.
- No. 15. — Ain Aulaitbrief von Ihr Hochw. Herrn Pfarher zu Saildenhoven über die Onnitsch und Khlinger Hueben lautend. (ddo 1644, vpisana je v Prothocollum I.)
- No. 16. — Ain Quittung von Ihr Hochw. Herrn Pfarher ausgeheundt und an Urban Onnitsch per bezalte Straff an statt seines Vattern lautend, datiert den 10. Augusti ao. 1651.
- No. 17. — Ain Scheindl von Herrn Gabriel Clemenitsch see. als gewesten Viccari zu Undertrahurg ausgeheundt und an Ulrich Quclnikh lautendt per bezalter schuldt der Fillial Khirchen St. Sebastian betr.

No. 18. — Ain Schein von Melelior Hartl gewesten Ruclnikh, ausgeheundt bezalter Anforderung hetrefendt, dat. 10. Aprill ao. 1628. —

Wcillen der Grundt nur ain Freystüfft, ist das Zimmerwerch allein geschätzt worden per 100 fl — kr

Paarschafft vorhanden 52 „ 6 „

Schulden herein: Colnan Quclnikh in das Closter Marnberg gehöriger

Underthau rest per 16 „ — „

Item für ain schaf waiz 1 „ — „

Ain Wurff Frischling ungeschätzt

Gregor Hartman 10 „ — „

Schmidt an der Wellikh als Ayden 1 „ — „

Volgt das Zinassach:

Aindlaff stukt Zin assach, wegen 18 pfd. ain per 15 kr 4 „ 30 „

Khupfer und Messing geschier:

ain Prandtwein khesl per 2 „ 30 „

ain Ueberheng khesl oh den Feur 1 „ — „

ain Mesing mercer sambt den Stösl wigt funffthalb Pfundt, 1 per 24 kr 1 „ 48 „

Vieh: ain par Oxen geschätzt per 32 „ — „

mehr ain par Oxen per 26 „ — „

ain jungs par Khelber per 3 „ — „

zwo rdo. Khüe per 12 „ — „

drey Khelber oder Klualbizen, aine per 5 fl, andere per 3 fl, drite

2 fl 30 kr, znsamben 10 „ 30 „

Sechs Frischling ain per 37 kr 2 d 3 „ 15 „

Das Pferd bethenert per 24 „ — „

Sechs Nerschweindl, ain per 30 kr thuet 3 „ — „

Ain Schwein per 1 fl 30 kr 1 „ 30 „

Aindlaf Pfundt Selmer 1 per 7 kr 2 d 1 „ 22 „ 2 d

zwelf Pfundt Instelh 1 per 6 kr 1 „ 12 „

vierzig Pfundt Speckh per 2 „ 24 „

Das ganze Inkreisch und geselechte Fleisch 2 „ — „

Traidt in Cassten: Waiz 9 Schaf, 1 per 1 Gulden 9 „ — „

Pan 2 Schaf, 1 per 1 Gulden 2 „ — „

Linsen 4 Schaf, 1 per 1 Gulden 4 „ — „

Korn und Grahazizen miteinander 10 Schaf, 1 per 45 kr 7 „ 30 „

Pfenich 10 Schaf, 1 per 45 kr 7 „ 30 „

Haiden 35 Schaf, 1 per 30 kr 17 „ 30 „

Sambhaiden 8 Schaf, 1 per 10 kr 1 „ 20 „

Ilahern 15 Schaf, 1 per 20 kr 5 „ — „

Ansath: Waiz Schaf 10, topelt, 1 per 1 Gulden	20 fl — kr
Khorn Schaf 20, topelt, 1 per 45 kr	30 „ — „
Gersten Schaf 3, topelt, ain per 45 kr	2 „ 15 „
Leinsath sambt ain halbs Schaf per	30 „
Himelthau 12 Schaf, 1 per 15 kr	3 „ — „
Fcederpett, Dekken, Loden, Gespunst und Har:	
zway Federpett sambt Haut Pelster	6 „ — „
ain neuer Pett Khulter	2 „ — „
zwo nuee Degkhen, 1 per 45 kr	1 „ 30 „
ain alte Deckhen	20 „
drey Leylacher, 1 per 30 kr	1 „ 30 „
Siben Eln Loden, 1 per 30 kr	3 „ 30 „
15 Pfundt Rupfen Gespunst, 1 per 5 kr	1 „ 15 „
50 Pfundt ausgezognen Har, 1 per 2 kr	1 „ 40 „
Rauche Khue Haut zwo per	4 „ — „
vier neue Mell pelger per	2 „ — „
ain neuer Mans satl mit aller Zugehorung	3 „ — „
zwai Ross Khometter per	1 „ 30 „
12 Eln Rupfen, 1 per 7 kr 2 d	1 „ 30 „
Allerley Eysen und Hülzen Geschier:	
Erstlich 46 Pfundt schin eisen, 1 per 4 kr	3 „ 4 „
ain Khrauth Messer per	45 „
10 Sichl, 1 per 4 kr	40 „
6 Par beschlagnae Reder, 1 par per 3 fl	18 „ — „
2 Stro Stüel sambt den Sengsen	1 „ 30 „
Allerley khlain's Eysen Geschier	2 „ — „
Ain Ayden oder Eggen mit eisen Zennern	45 „
ain beschlagner Wein wagen ohne Reder	3 „ — „
2 Hauss wegen per	1 „ 30 „
ain Pflueg mit aller Zugehorung	1 „ — „
10 Hakhen, 1 per 10 kr	1 „ 40 „
ain Parer zum Reder paren	1 „ — „
Item vier mitere Naher, 1 per 10 kr	— „ 40 „
siben Khcten, 1 per 45 kr	5 „ 15 „
2 Reias Khcten, 1 per 20 kr	40 „
1 Zangen, 2 Hammer, 1 Räuuff messer, 1 per 4 kr	16 „
ain altes Radtschin	30 „
ain Zimer sag	45 „
ain Pindt strikh	5 „
vier Spin röder, 1 pr 20 kr	1 „ 20 „
ain eisen Vorstekken	1 „ — „
drei Pfannen, 1 per 9 kr	27 „
zwen Pradt spis und ain Rasch	30 „
zwo Wagen, baide	1 „ 45 „
2 Wein Saill	45 „
zwo Trüchen mit Plat schlössern ungeschözt, sein icden Khnaben ainc gelassen worden.	
ain Tisch Tuch und ain Handtuech per	1 „ — „
ain Schlüffstain	30 „
zween Tisch, 1 per ain Gulden	2 „ — „

Zween Traidt Selit Casten, 1 per 2 fl	4 fl — kr
ain Almar mit den Plat selhoss	1 „ 30 „
mehr ain Almar per	30 „
funff Khranth Schöffer, 1 per 30 kr	2 „ 30 „
sechs Wasser Schöffer, 1 per 4 kr	24 „
sechs Stadl Reiter, 1 per 4 kr	24 „
ain Traidt Masschaff	9 „
drei halbe Mas schäfer	12 „
2 hülzene Schisl	12 „
vier Tuzet hülzene Täller, 1 per 12 kr	48 „
ain Pachdesen und Muelter	15 „
ain Padt wancn	30 „
funff Schnitt sassacher, 1 per 15 kr	1 „ 15 „
ain Süb und 2 Reütter	18 „
ain Hmel peth	1 „ — „
ain Pedt spancn	30 „
Khranth und Rneben miteinander	8 „ — „

Summa Summarum der ganze Verlass bringt: 526 fl 16 kr 2 d, id est: fünff-
hundert sechs und zwainzig Gulden 16 kr 2 Pfening.

Von disen Verlass werdet abgezogen wie volgt:

Erstlichen der Grundtobrigkheit von zwayen Hnben 2 Sterhoxen	32 fl — kr
Fertiggelt 2 Inventari	6 „ — „
Schreib Tax	8 „ 26 „
Amhtmans gelier	1 „ — „
Item dem Stephan Ounitzsch als leyblichen Bruedern, Vatter- und Mütterliches Erbgueith	77 „ 8 „ 1 d
Der Anna Geroldtin als Schwester sec. erben, Vätter- und Mütter- lich Erbgelier	92 „ 8 „ 1 d
Item seiner mit erster Ehe Elisabeth erzeugten Klindern, Namens Mathiz, Juri, Margaretha und Maria inhalt Heyrathsbrieff, mütter- lich Erbgueith	42 „ — „
Mehr er Urhan Ounitzsch sec. von sein Schwelern an stat ihrer ühernomen	24 „ — „

Schulden hindan:

zum ersten Herrn Michaeln Hiedl an Wein Taz	5 „ 50 „
mehr an ainen alerkhanfften Starttin Wein	14 „ — „
Dem Rufft über die gegebne Püxen und Pulver Flaschen noch an Wein	5 „ — „
Dem Florian Markhut an der Mauth	1 „ 11 „
Der Dicrn an ihren Gldlohn	1 „ — „
Dem Mathes jezigen Klnecht	45 „
Der jezigen Wittih Maria ihrer Muetter von St. Paul	3 „ — „
Dem Melan auch gewesten Klnecht	45 „
Dem Juri Quelnikh sein Vettern 14 fl. und funfthall Eln Loden per 2 fl 42 kr, zusamlen	16 „ 42 „
Der Wittih Maria	3 „ — „
Der Pfarrkhirehen St. Margarethen an der Mauth vier Pfundt Wax, 1 per 24 kr	1 „ 36 „
Was von disen Inventari abgezogen wierth, bringt	336 „ 16 „ 2 d

Verbleibt noch undter die Hinterlassne Wittib Maria und Erben
Namens jüngsten Sohn Hainsl, Mathiz, Juri, Margaretha und Ma-
ria zu erben und verthailen 190 fl

Weillen aber ain Khue nach der Inventur verdorben, werdet so solche per 6 fl ab-
gezogen, verbleibt in der Vertheillung nur 184 fl.

Und nachdem die Margaretha Khorpitsclün vorhero an ihren Erbthail 30 fl empfangen, also
werden solche undter alle Erben verthailt, id est 30 fl. Gebierth also den ersten vier Erben
von den 66 fl in müetterlichen dem Mathizen seins Thails 16 fl 30 kr, von der Schwester
Margaretha ihren vorhero empfangnen 30 fl aher 5 fl, vätterlich Erbgueth von den Über-
blibenen 184 fl — 30 fl 40 kr,

zusamben in disen dreyen Posten	52 fl 10 kr
dem Juri in gleichen	52 „ 10 „
Der Margaretha über Abzug vorhero empfangner 30 fl noch	22 „ 10 „
und Maria	52 „ 10 „
Dem Sohn Hainsl vätterlich Erbgueth	30 „ 40 „
nach der Schwester Margaretha ihren 30 fl aber 5 fl, in heden Posten	35 „ 40 „
in simili der Wittib Maria, weillen sy mit kheinen Heyradtsbrieff versehen	35 „ 40 „

Des zu wahren Urkhundt sein sollicher Inventarium undter Vorwollgedacht Ihr Hochwürden
Herra Pfarhers zu Saldenhoven als Grundt Obrigkheit etc. undtergestellten aigenen Handt-
schrüfft und Pedschafft Fertigung zwai in gleichen Lauth aufgericht, aines der Wittib
und denen Erben angehendiget, das andere aber bey Obrigkheit Handten zur Nachrichtung
willen behalten worden.

Beschelen in Pfarhoff zu Saldenhoffen, ut supra.
(Nadžup. arhiv v Vuzenici, konvolut inventarji, I/12.)

Izvestja.

Slomšekov najstarejši rokopis.

Fr. K o v a č i č.

L. 1922. je pisec v ČZN (str. 1—14) objavil Slomšekov uvodni govor k pouku slovenskega jezika v celovški bogoslovnici ter izrekel mnenje — na podlagi takrat znanih virov celo opravičeno, — da so ti nagovori iz l. 1821. in 1822. najstarejši Slomšekov literarni spomenik.

Brskajoč po Slomškovih rokopisni ostalini v njegovem prezidijalnem arhivu, je pisec našel na »notesu« podoben trdo vezan zvezek, velik 16×10 cm, iz l. 1817.

Na notranji strani platnic je spredaj ob zgornjem robu z nerodno pisavo napisano: Slomschek Valentin ist ein Prafer Sl. Sch[ü]ler und . . . , potem slede nekatere nerodno pisane pismenke abecedne, pod njimi pa poševno dvakrat letnica 1772. Če se knjiga narobe obrne, je zopet zapisano ime Slomschek Valentin ist ein Prafer Sch[ü]ler und Geler damid (?). Na zadnji platnici je otročja čečkarija raznih pismenk, če se pa knjizica obrne, je zopet ob zgornjem robu letnica 1772, potem pa beseda Propositae 1772. Zdi se, da je Slomšek porabil stare platnice nekoga starejšega zvezka ter si vanje vžil nov notes. Prvi list spredaj je nepopisan, na drugem listu pa sledi (v bohoričici, toda nedosledno, v Pohlínovem pravcu):

Prepiss.

Necaterih domazkih arznei, katere [od] so od tega uzheniga arzeta Phillipa Heequete¹⁾ v knpei sbrane, pusskushane, poterjenc inu na svetlobo dane k nuzn v bogim ludem, kateri na morejo volshih arznei dobiti al kupiti.

Prepissane od Antona Slomshega.

1817.

Pod tem je ostali del I. strani ostal najbrž prazen in je druga (?) roka s slabšo pisavo pripisala 13 vrstic »Pomozh sa ozhi, do velike starosti obdershati dobre«.

Na drugi strani je zopet z lepo pisavo, kakor prvi odstavek, napisano to-le:

Sa slederno (!) Bolesen se snaide vezh sort Arznie, keder napomaga ena, muzei to drugo, al trecu.

Misli pak vender srauen, de zhes Mozh te smerti ne raste[jo] Selshe v Vertu.

Pod tem je potegujena črta, pod katero je zopet druga (?) roka pripisala 3 vrstice »Sa merselzo«.

Na prednji strani 2. lista se začne paginacija s št. 1, ki pa je označena le do str. 9. Na prvi strani 2. lista je

Pregovor.

Na tega, kateri bo leto Buqne nuzan.

Mnjei se posnati Selshe, inu na unzai nobenga poprei, dega dobru posuash, sa kaj, v nekaterih Selshah se snaide veliki strup.

Ene Selshe pak, katere v cni bolesni nuzαιο, snaiu v eni drugi Bolesni shkodvati.

Skorei v sakteru Selshe je dvojiga Spolla, namerzli Sheuskiga inu Moskiga. Inu potem enu pred tem drugim vezhi al pak mozhneishi mozh ima osdraviti.

Na naslednji strani slede recepti za razne bolezni ter je 15 strani popisanih z lepo pisavo iste roke, potem sledi slabejša pisava, na prednji strani 12. lista je v zgornji polovici z lepšimi in velikimi pismenkami med recepti zapisan naslov: Svete Pesmi. Najbrž je mislil Slomšek zvezek porabiti za zapisovanje sv. pesmi, pa se je premislil, ter slede zopet na isti in na obratni strani recepti. Za 12. listom je najmanj 5 listov izrezanih, potem sledi 1 prazen list, pa je zopet kakih 5 listov izrezanih. Na to sledita dva popisana lista, a pri drugem listu je zadnja stran prazna, na drugi strani prvega lista je pa zgoraj opomba: »V letu 1826 je grisha pri Sotli grosno stare in mlade poberala...« in so kot zdravilo lim kuhali. Iz tega je razvidno, da zvezček ne vsebuje samo receptov iz Heequetove knjige, ampak tudi med ljudstvom običajna zdravila in je zato zapisek pomenljiv tudi za našo ljudsko medicino.

Naslednjih 14 listov je deloma ali celoma popisavili, vmes 2 strani prazni; pisava je dvojna: lepša je podobna škofovi pisavi, druga je pa slabša. Morda so to zapiski škofovega brata Valentina, ki je bil rojen 29. jan. 1812, je študiral medicino, pa se mu po l. 1833. izgnbi sled.

Tudi iz takratnih časopisov je povzetih nekaj receptov. Tako iz »Illyrisches Blatt« 1831, št. 15, iz »Aufmerksam« 1832, št. 147. — Zadnji zapisek je povzet iz Novic 1845, št. 45, str. 178: (že z gajico) »Retka dobra pomoč za slab želodec ino zapero vode«.

¹⁾ Polni naslov Heequetove knjige žal ni naveden. Po virih, ki so v Mariboru na razpolago, se ni dalo kaj doznati o tem Heequetu. Rabil je kajpada kak nemški prevod, ker francoščine še takrat Sl. ni mogel toliko znati. Heequet ni zamenjati z znanim Haecquetom (gl. SBL), ker ta je bil Baltazar, Slomščekov Heequet pa Filip.

Brinar in dr. Helešič sta že svoj čas zastavila (še nerešeno) vprašanju, kako se je Slomšek izobraževal in likal, kaj je posebno čital in študiral na gimnaziji. — Naša knjižica nam podaja nekoliko vpogleda v duševno delavnico 17letnega gimnazijca Slomškega, ki je poleti 1817 dokončal drugi in v jeseni i. l. stopil v tretji gimn. razred. Izpisovanje in prevajanje medicinske knjige že v 2. ali 3. razredu je bila za bodočega pisatelja, pedagoga in govornika izvrstna vaja v slovenščini in pobuda za negovanje realij, za katere se pozneje kot šolnik tako toplo zavzema. Ne sme se tudi pretiravati vpliv profesorja Zupančiča na Slomškega, kakor bi mu bil šele on vcepil ljubezen do materinščine. Zupančič ga je nedvomno v tem nrdil in dvignil, zlasti v poetiki in retoriki, a smisel za materinščino je, kakor je sklepati iz teh zapiskov, Slomšek prinesel že od doma kot dediščino po materi in prvem svojem učitelju Prašnikarju.

Za razvoj dijaka Slomškega je vredno omeniti tudi to-le: Kot učenec 2. gimn. razreda je l. 1816. dobil kot drugo nagrado knjigo: Salzer J. G., Vorübungen zur Erweckung der Aufmerksamkeit und des Nachdenkens (trije zv. skupaj vezani). Ukaželjni mladenič je za nagrado dobljeno knjigo nedvomno tudi pazno prečital in to ni bilo brez vpliva za bodočega pedagoga.

O naših starih geografskih imenih.

M. Grošelj.

Nekatera naša krajevna in rečna imena datirajo iz dobe pred naselitvijo Slovencev v teh krajih; ker jih večinoma ni mogoče razlagati iz latinščine, so jih pripisali Keltoni ali Ilirrom in s tem se je raziskovanje in zanimanje zadovoljilo in ustavilo za nekaj desetletij. Napredovalo pa je medtem raziskovanje zgodovine sredozemske kotline: odkrili so predgrško, predrimsko kulturo, v Mali Aziji so odkrili nekdanjo eksistenco Hetitov. To je bil tudi za jezikoslovje važen dogodek, zazdelo se je, da grščina n. pr. morda le ni tako čist jezik, da ne bi imel nobenih tujk, kot se je to zdelo prejšnjim generacijam (z izjemo semitskih elementov). Zadyomili so tudi o pravilnosti prevodov raznih krajevnih imen, ki so jih nudili starejši besednjaki. Verjetno je namreč postalo, da so se n. pr. imena starih mest še izpred grške dobe ohranila tudi med Grki, kar je popolnoma navaden pojav. Na žalost jeziki teh prejšnjih prebivalcev niso ohranjeni (prim. ČZN XXVI, 128). Kaj se kljub temu nedostatku more dognati o takih krajevnih imenih, se v malem in preneseno na naša imena vidi v naslednjem.

Da imena na naših tleh kot na pr. Emoua, Carvanca itd. niso latinska, je lahko spoznati: prvo ima znano ilirsko pripono -ona (Cremona, Verona), ki je pa verjetno še starejša in v ilirščino le izposojena. V drugi besedi imamo nelat. pripono -anea; če bi bila lat., bi se glasila -euea (po gotovem pravilu). Da niso keltska, je težje dognati, ker nam je n. pr. irščina, keltski jezik z najstarejšo ohranjeno literaturo, znana nekaj malega šele od 4. stol. po Kr., bolj od 8. dalje. Od stare galščine so pa ohranjena le imena iz rimske dobe. O stari ilirščini vemo pa še manj. Zato je najvarnejše taka nejasna imena zbirati in jih med seboj primerjati, da po možnosti najdemo skupne elemente. Seveda to primerjanje ni popolnoma zanesljivo, ker ne vemo več za pomen teh imen: lahko se zgodi, da primerjamo dve enaki besedi, ki pa imata v resnici različni pomen in torej ne spadata skupaj. V splošnem je pa procent verjetnosti gotovo precejšen, če imamo pred očmi množico odgovarjalnih si imen v južni Evropi in Mali Aziji. Da so ta predindoevropska, torej ne šele

grška, latinska itd., je za jezikoslovce dejstvo. Kočljivo bi pa bilo razlagati pomen poameznih imen.

Če primerjamo u. pr. *Dravus* z drugimi rečnimi imeni kot *Timavus*, *Savus*, *Saravus* itd., opazimo skupno pripono *-vus*, medtem, ko se samoglasnik pred njo menja v raznih hesedah tako bujno, kot je to v indoevropskih jezikih izključeno. Če je *-avus* res pripona, potem je zelo verjetno, da je predindoevropska. Ostal bi koren **dr-*, ki je pri rečnih imenih v Evropi in Mali Aziji (pred prihodom Keltov!) pogost: *Drilon* (= *Drin*), *Drinus* (= *Drina*), *Druentia* (= *Durance*), *Duranus* (= *Dordogne*), *Durius* (*Dora Riparia* in *Baltea* v Italiji, *Dnero* v Španiji), *Dyras* (v Grčiji, ob Malijskem zalivu, y iz n). Semkaj spada morda še *Idyros* v *Pamphylji*, ob katerem reži mesto *Idyros*, in mestno ime *Idrija*, če smemo domnevati v začetnem *I-* od dragod dobro znano predpono in misliti, da sta mesti dobili po rekah ime: *Idrijščica* bi bilo potem sekundarno po vzgledu *Ljubljana* — *Ljubljanica*. S predpono *o-* bi moglo biti sestavljeno ime *Odra*. Kako je z menjavo debel **dur-* in **dr-*, se seveda ne ve nič gotovega. Zadovoljiti se moramo z verjetnostjo, da so navedena imena z ozirom na še druge številne imenske komplekse na istem ozemlju sorodna — vsa ali vsaj deloma. In če to velja, potem ne morejo biti čele indoevropska (torej ne keltska ali ilirska), ker bi bilo nerazumljivo, kako so zašla med neindoevropske *Ibere*, *Ligure* in *Pamphyljce*, ki so prebivali v dotičnih krajih pred Rimljani in Grki.

Tudi *Sora* spada k zelo razširjeni skupini rečnih imen (slov. *-o-* je nastal iz starejšega *-o-* ali *-a-*): primerjaj *Saravus* (= *Saar*), *Sarius* (= *Scario*, pritok *Adde*), *Sarnus* (= *Sarno* v *Kampaniji*), *Sarus* (v *Kapadoeiji* in *Cieliji*) itd. Ime *Isarus* (= *Oise* in *Isère*) je morebiti sestavljeno iz predpoue *-I-* in tega korena, morebiti pa spada k posebnemu korenu **is-* s pripono *-ar-*.

Nevlje (vas pri *Kamniku* ob *Nevljici*) je pač enako ime kot *Savlje*, ki je nastalo po imenu prebivalcev **Savljani* »prebivalci ob *Savi*« (*Ramovš*, *Hist. gr. slov. j.* II, 62). Po analogiji pridemo do imena *Neva*: ko se je to prvotno ime izgubilo, so po imenu vasi *Nevlje* napravili novo rečno ime *Nevljica*. S tem smemo primerjati poleg ruske reke *Neve* morebiti tudi ligursko *Neviasca* (s tipično ligursko pripono — *asea*), dalje ibersko *Navia* (pač predkeltsko), *Nava* (= *Nabe*, pritok *Rena* blizu *Mainza*), litavsko *Nova*, ruska *Navlja* itd. Ker je, kot že omenjeno, vokalizem v tej predindoevropski jezikovni skupini priznano nestalen, menjava korenskega samoglasnika (*Nav-*, *Nev-*) ne bi bila ovira temu, da imamo ta imena za sorodna.

V imenu *Voglanja* vidi prof. Oštir prefiks **Vo-* (morebiti **o-* kot v *Odra* z **v-*, ki je nastal čele v slovenščini) in koren, ki ga najdemo v imenu *Tiberinega* pritoka *Glanis* (tudi *Glanis*, na etruščanskih tleh!). Menjava med *k-* in *g-* je v tem starem, predindoevr. besednem zakladu popolnoma navadna; prim. *columba* — *golob*, *gr. kybernan* — *gubernare*, ali celo vrednost črk, ki so jih Rimljani dobili od Grkov vsaj deloma preko *Etruščanov*: *alpha*, *beta*, *gamma* (*g!*) — *a*, *b*, *c* (prvotno *k!*).

K istemu korenu (brez pripone *-an-*) utegne pripadati tukaj ime *Zilja* iz **Gilja*, prim. *nem. Gail*, dalje *Gila*, ki se omenja v 10. in 11. stol. pri *Št. Vidu* na *Koroškem* (*Kos*, *Grad* II, 502), *Gila* v l. 1167—9. za potok pri *Kozjem*, *Zilje* pri *Vinici*; *Gilbaeh* pri *Kölnu*, *Giehle* (l. 1187. *Gile*) na *Hannoveranskem*; »to ime (*Zilja*) je pač predindoevropsko...; *Lessiak*, *Car* 112, 77 misli na keltščino, ki je seveda le posrednica za slov. *Zilja*.« (*Ramovš*, l. I, 11, 275.)

Tudi *Celovec* veže Oštir s tem korenem in tudi s *Celeia*, medtem ko ga *Ramovš* izvaja iz sicer ne izročenege romano-keltskega **Aquilava* (prim. *Aquilis* pri *Emoni*), in sicer bi bil *A-* odpadel kot pri *Atrans* — *Trojane*, ker so v njem videli lat. predlog *ad*. Iz *-qu-* bi bil nastal *-cv-* in tako bi bila razumljiva slov. koroška dialektična oblika *Cvilouc* in *nem. Klagenfurt*. Oba se strinjata v tem, da *Celovec* ne

more biti šele slovensko (in nemško) ime, ampak da je starejše. — S *Celeia* bi primerjal kot najbližje ime rimske utrdbe *Celius mons* (= *Kelmüntz* ob *Illeri*). Menjava pripone *-eia* in *-ia* ni latinska.

Iuenna (Podjuna) kaže tipično neindoevr. pripono *-enna*, pogostno zlasti v etruščini (Ravenna, kralj *Porcenna*), toda tudi sicer: iberski *Dereenna*, ligurski *Albinnum*, maloazijski *Mauenna*. Koren je prekratek, da bi se ga upal primerjati.

Longaticum (= *Logatec*) je po Oštirju verjetno v zvezi z ligurskim *Langates* in z iberskimi zloženkami z *Longo-* ali *Lango-*, torej ne z lat. *longus*.

Metullum, *Metlika*, je morebiti sestavljen iz predpone **Me-* (indoevr. jeziki jih ne poznajo; v predindoevr. prim. *Taurus: Metaurus*) in korena *-tul(l)-*, n. pr. *Tullum* (Toul pri Nancyju) in vrsta imen s *Tol-*, *Tel-*.

O *Poetovio*, *Petovio* (= *Ptuj*) se je že dosti pisalo. Primera s *Patavium* je stara. Poleg tega je v *Hispaniji* bilo še mesto *Petavonium*, v *Epiru* *Poetneum*. Če so ta imena res sorodna, ne morejo biti indoevr. že zaradi vokalizma prvega zloga: takega prevoja (oc: a: e) v indoevr. jezikih ni. Dalje se v teh imenih nahaja tudi že omenjena pripona *-av-* v raznih oblikah; če so ta imena med seboj v zvezi, potem ne morejo biti indoevropska.

Tergeste vsebuje koren, ki ga vidimo v zloženkah *Tergolape* (pri *Wels-u* v *Avstriji*), *Opitergium* (= *Oderzo*, med *Oglejem* in *Padovo*), *Conistorgis*, *Budorgis* itd.

Carvanca mons ima pripomo *-anca*, ki je pogosta v zapadno-alpskih predindoevropskih geografskih imenih in je morebiti ligurska. Gorovje se je imenovalo tudi *Caravantis* s pripomo *-nt-*, ki tudi ni nujno indoevropska, ampak je verjetno sorodna s predgrško *-nthos*, maloazijsko *-nda*. S *Caravantis* so primerjali dosedaj *Karwendel*, ki je na bilo prvotno baje germaansko osebno ime in zato odpade, pač pa mu je blizu *Carventum*, *Carventana arx* (!) v *Laciju*. Zaradi pripon *-anca*, *-nt-* najbrže tudi deblo ni šele veneto-ilirsko (**karv-* »skala«) ali keltsko (**karvo-* »jelen«), ampak je predindoevropsko.

Alpes so verjetno ime, sorodno z *mons Albanus*, *Albania* (ena tudi pri *Kavkazu* ob *Kaspiškem jezeru*), staroirskim *Albu* (= *Škotska*, odtod *Albion*).

Iz teh nekaj primerov se vidi, na kaj se je treba pri presojanju starih geografskih imen ozirati: na razširjenost imen, na jezikovne znake, na zgodovino i. dr. Verjetnost takih izsledkov se naslanja bolj na to, da več faktorjev govori zanje, kot na neizpodbitnost posameznih. Splošni obrisi so jasni, o podrobnostih se pa to seveda ne more trditi.

Guštanjski rokodelski (obrtniški) ceh.

Josip Mravljak.

V deželnem arhivu v *Celovcu* se nabajajo v splošni vrsti rokopisov pod signaturo 1420 (fol.) zapiski o začetkih te zadruga, »*Protokoll*«¹⁾, o katerem bomo v naslednjem poročali.

Rokopis obsega 80 listov folio-formata, (mnogo praznih je iztrganih), in sicer je prvi list prazen oziroma je napisanih le par imen, drugi list, ki ga prinašamo dole v izvorniku, pove, da je bila izdana ustanovna listina tega ceha 16. aprila 1749 in da je zadruga začela delovati začetkom leta 1750, nadalje da je bil prvi predstojnik *Jernej Močnik*, potem leta 1754 *Andrej Čebul* in l. 1774 *Martin Čau*, mesarski moj-

¹⁾ Popoln naslov na platnicali: »*Protokoll des Ersamten Schneider Handwerk sammentlichen Meystern auch incorporirten Müt-Gliedern bei düsser löbl. Virtil Laadt des Kay. Königl. Marht Guettenslein.*«

ster. Čeravno se je, kakor je razvidno iz začetka »Protokolla«, izdala ustanovna listina le za celi krojašev, je celi polagoma razširil svoj delokrog v splošno rokodelsko (obrtno) zadrugo. 4. in 5. list prinaša kratke beležke o sprejetju guštanjskih tržkih (pravil) mojstrov (»Markhtmaister«), listi 7 do 33 beležke o sprejetju somojstrov 1750—1805 (»Mütt oder Gey-Mayster«), od 50. do 78. lista pa so zapiski »Aufding und Freysprechen« za dobo 1818—1862.

»Protocoll des Ehrsamben Schneider Handtwerkh in dem Kay: Königlichem Markt Guettenstein in Unter Kärnthen, so lauth gegebenen Kay: Königl: Freyheiten undt Originali Dattirt den 16. April 1749, nachdem von der Hochlöbl: Hauht Laadt in der Erz-Hörzoglich Hauptstaadt Clagenfurth allergdigt Ertheilt, Confiermat: undt Handtwerkhs Articuln nach genauer Collationierung Allhero dem Ehrsamben Schneider Handtwerkh eine Vielteill-Laadt Ertheilt worden, gegen Fleyszig undt Erforderlichen Ablesung deren obhenaunten gegeleneu Freyten. Solliches Wier hernach benandte Mütt-Maistern alda mütt gehorsamb Erhettten dem Ehrnvösten II: Parthnac Motschnig als Unserm II: Handtwerkhs Vattern, das Er Uns mütt Einer gelaisten Summa geldt vorgestandten und dargelichen hat. Beschehen den 8. Febr. 1750. Auch eines Darlehens Halber völlig und Rieltig bezalt worden.

Den 1. September 1754 hat Ein ganz Ehrsambes versamhlettes Handtwerkh dem Ehrnvösten II: Andress Tschebull abermahl erhettten vor Unserm II: Handtwerkhs Vattern undt gleich die Handtwerkhs Laadt uwertragen.

Den 5. July 1774 hat Ein ganz Ehrsambes versamhlettes Handtwerkh den Ehr Vösten II: Märtilin Tschau [Fleischhakmaister] abermahl Erhöitten vor Unserm Herrn Handtwerkhs Vattern undt gleich die Handtwerkhs Laade uhertrage worden.«

Na 4. listu sledijo pod napisom »Nun volgen die Herru Markt Maystern und Purger zugleich alda in dem Kay: Königl: Markt Guettenstein« tržani mojstri raznih obrti. Splošna formula opisa je naslednja: »Heute den — ist N. N. burger alda vor einem Ehrlichen Markt-Maister aufgenommen worden«, vpisanih pa jih je 23 do l. 1803. Dne 22. februarja 1749 so se priglasili Matija Močnik, Franc Ableten, Gregor Juad in Primož Močnik, tekom leta 1750 še nadalje Janez Wegrer, Gregor Šivold, Martin Ablcten in Janez Mihael Krasnik, 1754 do 1759 še Janez Ojc, Matija Komes, Pongrac Pučel, Ignac Wegrer in Gregor Ladinik. Do leta 1771 ni potem vpisan nihče, brez dvoma pa je kriva temu le nemarnost ali pa pomanjkanje pisarja. Od 1771 do 1803 so vpisani še Matej Pučel, Filip Kamer, Franc Novak, Gregor Tonhiš, Luka Bahonik, Andrej Mašnik, Janez Krasnik, Janez Fuas, Jožef Kulesnik in Jurij Šmolcer.

Na 7. listu se začne seznam mojstrov »na deželi« (»Gey-Mayster«), in so tudi ti vpisani pod splošno formulo: »den — ist N N vor cinem Ehrlich Mütt-Maister aufgenommen worden«, in pod zglavjem: »Volgen aber die Mütt- oder Gey-Maystern, die unter dem Landtgericht der Herrschafft Pleyburg wohnendt sein unndt sich zu dissen löbl: Handtwerkh einverleiben lassen«.

Večina podčrčlskih (vaškili) obrtnikov se je prijavila za vstop v celi že l. 1750, in sicer 38, prihodnjega leta še 11, in v naslednjih letih le še po eden, dva ali trije. Navedemo tukaj samo vpise let 1750—51, ker je že iz tega precej razvidna razširjenost obrtništva v guštanjskem okolišu; le žal, da v zapisniku ni tudi navedeno, katero obrt so opravljali ti mojstri (posamezno).

1750:

Filip Auszger pri Boženku v Podkraju (»bey dem Woschenkh in Untterpergen«),

Boštjan Perkounik »bey dem Wankho oh der Müas«,

Pongrac Likeh (Leitgeb?) pod Plesivčnikom v Dobji vasi pri Prevaljah (»unter den Ayel-Hoff«),

Ivan Niemac v vasi Libeličah (»in Dorf Leyfflings«),
 Tomaž Herčel v Dobji vasi pri Prevaljah (»in Aichdorff«),
 Jakob Mihev na Polju pri Kotljah (»am Feld in Kottalacher Pfarre«),
 Ivan Trub nad faro (hrzkone v Stražišah),
 Gašper Kolo v Prevaljah pri Ladru v Lešah (»in Prevolla bey dem Ladra in Liescha ge-
 nandt«),
 Valentin Jušel pri Račevu na Šelnpergu sev. Prevalj (»bey dem Ratschl in Schelmperg«),
 Matija Rubin v libeliški fari,
 Jurij Pogorevc na Šelnpergu,
 Matija Čakej v Zagradu pri Prevaljah,
 Urh Vanko pri Bromanu v Stražišah (»hey dem Wroman in diser Pfarre«),
 Tomaž Vüllip v Soteski nad Farno vasjo (»in der Sottisca ob der Pfarre«),
 Klement Lager v Farni vasi,
 Boštjan Rüffel pri Prevaljah (»ob der Müss«),
 Stefan Mališnik pri Heherlu (kje?),
 Janez Oširk v Mežici (»ohdem Müssdorff«),
 Jožef Ableten v Farni vasi (»ob der Pfarre«),
 Matija Silberstein v Černečah (»zu Tscherbberg«),
 Jurčc Novak, »Mesner in der Liescha«,
 Valentin Pistotnik ob Meži,
 Luka Kovač v Černečah,
 Gregor Mesner pri Triesku v Selovcu vzh. Guštanja (»hey dem Triesskh zu Sillous«),
 Anton Plahutnik v vasi Libeličah,
 Matija Kogelnik nad Libeličami,
 Gašper Urban v vasi Libeličah,
 Matija Lačnik v Potočah sev. Libelič (»zu Pach«),
 Gregor Bratrinik v vasi Libeličah,
 Jurij Jevšnikar nad Libeličami,
 Gašper Zwelfer v Črni (»in Schwarzenpach«),
 Luka Jezerčnik v okolici Pliberka (»in Pleyhurger Pfarre«),
 Blaž Tratnik v okolici Pliberka,
 Valentin Pongračič v Črni,
 Matijec Štefan v koteljski fari,
 Jurij Pristovnik v koteljski fari,
 Lorenc Wuriak v črnski fari,
 Mihael Drietnik v črnski fari.

1751:

Valentin Valtan v Kotljah, — Jernej Danijelič v koteljski fari,
 Egidij Heberle v domači fari, — Jernej Kues v pliberški fari,
 Anton Derbiš v domači fari, — Matijec Ausziger v domači fari,
 Simon Zdravljak v pliberški fari,
 Janez Jurij Salan, tržni podkovski mojster (v Guštanju),
 Jurij Poprak v libeliški fari, — Valentin Klasternik v domači fari.

Na listih 50—78 nahajamo še zapiske o sprejemu učencev v učno dobo in o iz-
 danju usposobljenostnih spričeval za pomočnike. Ta »Aufding und Freysprechen«
 gre in continuo od 1818 do 1862. Navedemo tukaj od vsakega le po en primer:

»Den 27. Juny 1818 hat Andreas Kaiser, Markmeister seinen Lerjung Peter Kraunig
 auf 3 Jahr aufgedingt und vergleicht vor das Aufdingen und Freisprechen 6 fl. Erlegt 3 fl,
 restiert 3 fl, und ein Pfund Wachs in Natura zustellen.

Den 13. Juni 1819 von dem Meister Johan Hartman bei der Pfarr wird der durch 2 Jahr in der Lehr gestandene Georg Leschnig heute als Gesell frey gesagt.

Für Aufdüngen und Freysprechen nach Angabe des Bürger Johan Einhauser, Maurermeisters alda, verglichen auf 5 fl 30 kr, vor 4 Jahren erlegt, aber nicht Empfang genommen worden 3 fl 30 kr, heute den 13. Juni in die Lade gezahlt 2 fl, Schreibgebühr 10 kr.«

Kako se je zadruga razvijala dalje do svetovne vojne, o tem so menda šli zrakopisniki v zgubo.

Znaki prekmurskega tkaničanja.

Miroslav Kokolj.

I.

Slovenci v Prekmurju so že v prvi polovici 9. stol. definitivno posedovali vse ozemlje Mure in Rabe do Donave na vzhodu. Pribinov grad ob reki Zali, v današnji Madjarski, je bil njihovo politično središče. Nato so jim zavladali za kratko dobo Nemci in končno Madjari. Tem so postali politično in gospodarsko podložni, hkrati pa so bili svojim osvovjalcem začetni učitelji omike. Z njihovim posredovanjem so široke madjarske plasti sprejele krščanstvo¹⁾, od njih so se naučile obdelovati zemljo, staviti hiše, pa raznih rokodelstev in večim. Nesvobodno sožitje z nomadskimi tlačitelji je bilo vzrok, da je del slovenskega ljudstva popolnoma izginil, preostali del pa je začel izgubljati značilnosti svojega narodnega bitja. Najprej je izginila slovenska govornica v domači hiši in v cerkvi, z njo je prestajalo tudi vse ostalo naše obeležje. Narodnostna meja se je bolj in bolj odmikala²⁾ od vzhoda in severovzhoda proti Krki in Lédavi, dokler se ni končno ustavil val raznarodovanja po svetovni vojni ob današnji državni meji, razen v onih vaseh Porabja, ki so ostale po trianonski pogodbi še onstran meje³⁾.

Spričo stika raznorodnih sestavin in različne psihičnosti so se ves čas vršila in uveljavljala na tem ozemlju razna preoblikovanja. Jugozapadnim Madjarom je preostala slovenska hiša, poljištvu, poljsko orodje, slovanska narodna noša, naši običaji, in z vsem tem prav znatno število besed, ki so prešle v madjarščino⁴⁾. Slovenske vrvine, pa tudi one sestavine, ki prvotno niso bile naše, ampak so šele tekom časa postale sestavni del slovenstva, je prevzel tuj rod in ga dalje po svoje razvijal. Vse to so Madjari kaj lahko storili, ker so od Slovencev prevzeli tudi njih prirodne pogoje in s temi enak način življenja in opazovanja sveta. Prav tako so Slovenci, podvrženi neprestanim izpremembam in nihanjem poznejših stoletij, sprejeli marsikaj in se izživljali pod vplivom Madjarov⁵⁾. Prvotno tu živeče oblike so se ob svoji periferiji radi novih tokov in trenj z neposredno sosesčino izpreminjale pa vnovič poživljale. Potek zgodovinskih dogajanj nam kaže, da se samorodni pojavi narodnega organizma združujejo in mešajo s tujimi elementi in vplivi. Tako moč medsebojnega oblikovanja je čutil Vzhod od Zahoda in obratno, čutili so jo vsi veliki in mali narodi. Kot taka periferija različnih kulturnih tokov se nam kaže tudi

¹⁾ Kovačič Fr., Slovenska Štajerska in Prekmurje, Ljubljana 1926.

²⁾ Bellocies V., Die Wenden im Zalaer und Eisenburger Comitatz, Oest.-ung. Monarchie in W. und B. IV. B. Ungarn.

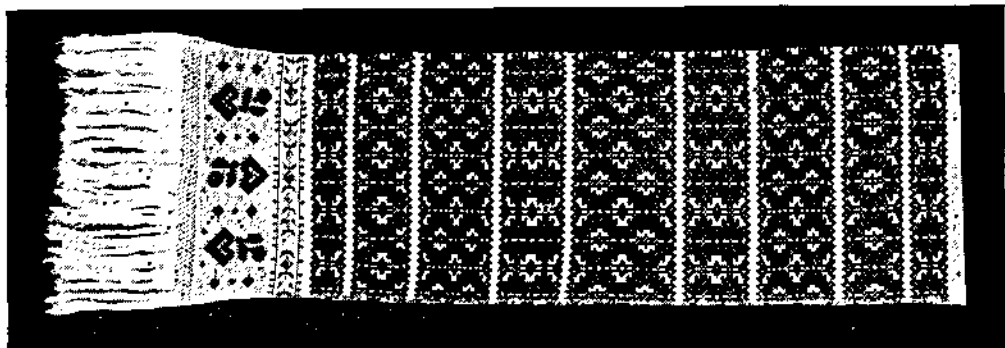
³⁾ Slavič M., Prekmurje, Ljubljana 1921.

⁴⁾ Gruden J., Zgodovina slovenskega naroda, Celovec 1912.

⁵⁾ Nazoren poskus umetne in jezikovne asimilacije iz novejšje dobe so Pusztajevs »Cerkvne pesmi sz potrebnimi molitvami i vnošimi vognszkimi peszmami«, Budapest, 1893.

Prekmurje, ki je vse to še bolj občutilo radi političnega in gospodarskega sožitja z Madjarsko.

V tem smislu raznorodnih prelivanj postane ta periferni del Slovenije enako zanimiv tudi na zapadni radgonski strani; v našem primeru pa še bolj po svoji

Slika št. 1.

drugi plati, s katero je bil v stalnem stiku, t. j. s Hrvatsko (neposredna sosesčina in vsakdanje občevanje, enaki življenjski pogoji, fevdalni sistem, čas pripadnosti zagrebški škofiji, protiturška bramba, novejša protimadjarska bramba i. dr.). Omejeno bi bilo obzorje, ako bi bil naš pogled, ko zremo na Dolensko, usmerjen le na vzhodni madjarski odsek, pa bi se hkrati ne ozirali na jugovzhod, na hrvatstvo. Nekatera nazorna dejstva zahtevajo, da si vzporedno predstavljamo prelivanje duševnih razpoloženj i s te strani, ker le tako moremo prav spoznati, kako se je ves vzhodni del Slovenije izživljal in izpreminjal svojo podobo v ljudski umetnosti.

Konkreten primer vzhodnjaškega vplivanja na našo ljudsko umetnost nam kažejo še ostanki prekmurskega tkaničanja.

II.

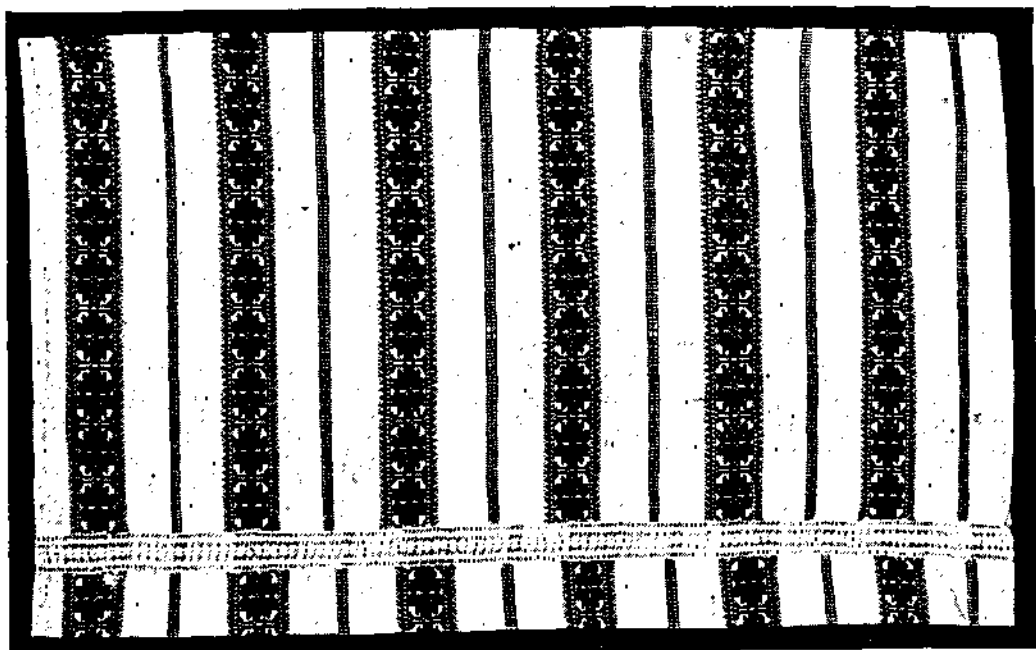
Po vsem Prekmurju so še sedaj ohranjene statve (prekmurski krosna, enako muropoljsko, belokranjsko in hrvatsko), na katerih tkó domače platno.⁶⁾ Iz tega nato izdelujejo otirače (brisače), stolnice (namizne prte), prtiče, torbe, srajce, krila itd. V najvzhodnejšem, t. j. v dolenskem delu Prekmurja so nekateri izdelki (zlasti otirači, stolnice, torbe in rjuhe, ki so namenjene za mrliške krste) odlikujejo še s tkalskimi ornamentalnimi oblikami iz preteklosti, ki kljub vrivanju najnovejših vplivov ne morejo zatajiti svojega prvotnega značaja.

Ta značilna svojstvenost je ohranjena v vaseh: Dobrovnik, Žitkovci, Kamovci, Genterovci, Radmožanci, Banuta, Zamostje, Dolgavas, Kapca, Gaberje, Gornji in Dolnji Lakoš, Petešoveci, Čentiba, Dolina in Pince. Le-te so obmejne vasi, v katerih prebivajo večinoma že pomadjarjeni Slovenci in Madjari. Odtod prestopi ta ljudska svojina Muro, kjer živo deluje večkrat na popolnoma enak način po Hrvatski, odkoder ponovno vzvalovi prek slovenske meje v Belo Krajino.⁷⁾

⁶⁾ Mantuani J., Ostanek prazgodovinske tkalske tehnike na Kranjskem, Carniola, 1915, str. 153.

⁷⁾ Prim. sorodnosti Prekmurja z Belo Krajino, kakor se te razodevajo v ljudski noši [Sič A., Slovenske narodne noše, Ljubljana 1927] ter enako poimenovanje raznih oblačil,

Raziskovanje elementov teh tkalskih vzorcev ne kaže absolutno slovenske originalnosti, temveč nas spominja na starejše oblike, ki so se širile od Vzhoda preko Balkana po vsej Slavoniji in Hrvatski do našega vzhodnega ozemlja. S preseljevanjem iz kraja v kraj so se te oblike pod različnimi vplivi izpremenjale: naturalizirale ali geometrizirale.⁵⁾ Ponekod so motive kopirali, drugje so jih podoživljali po svoje, razvijali samostojno nove tvorbe, jih nadomeščali s še starejšimi ostanki (na pr. naš motiv s ptiči, sl. 6) ali pa jih opajali z novimi barvnimi kontrasti. Končno se je izoblikovala ta ornamentika, pa tako, da je zopet ni mogoče istovetiti z onimi vplivi samimi, kot samostojen izraz določenega umetniškega hotenja v okvirju vzhodnjaških oblik.

Slika št. 2.

Vsemu temu je tudi prisostvovala že omenjena močna madjarska aktivnost, ki se je zajedala v naš severovzhod in v hrvatsko Podravje, nas oplojevala, hkrati pa tudi sama prevzemala od nas dobršen del kulturnega življenja. Odtod se danes nekatere doživljajske skupnosti ter stilne sorodnosti v ljudski umetnosti. Vse ozemlje Prekmurja, Bele Krajine pa sosedne Hrvatske in Madjarske nam razodeva jezikovno različno etnologično skupino, katere psihična konstitucija se je odražala kaj sorodno. To jezikovno mešano ozemlje, kjer se prelivajo sorodne psihičnosti tod

n. pr. breguše, bregušce, bregušce; robača; gaban, gabanica, kabanka, kapenak, kabanica; krščak, kriljak, škrljak; opanki i. t. d. Dalje prim. vzhodnjaški način zavčezovanja peč, kakor ga omenja Vurnik [Slovenska peč, Etnolog, 1928, str. 16].

⁵⁾ Kot primer tega variiranja naj služijo motivi, ki so našim jako sorodni, s »poculice« iz Sv. Ivana Žabno pri Križevcih [Jugoslawische Stickereien, I. Serie, Taf. X., XII, XIII. Bibl. D. M. C. Mulhouse - Franc].

bivajočih narodnosti, nam nudi dokaz, kolikšna je moč medsehojnega občevanja, še bolj pa, kolikšna je moč notranjega bistva človeka, ako se ohlikuje pod enakimi ali sorodnimi življenjskimi pogoji.

Novo življenjske osnove in spoznanja, ki jih je vzbudila močna emigracija gospodarski obubožanega slovenskega ljudstva pa stik z zapadno sosesčino (semuji, božja pota), odkoder je prodiral zapadni modernizem, so formirale novo realistično miselnost. Mlajši rodovi so se radi navedenih pogojev sproščali zgolj pasivnega sožitja s konservativnejšim vzhodom. To je vzrok, da so Slovenci v Prekmurju skoraj popolnoma opustili nekdanjo ljudsko nošo⁹⁾, o tkaničanih lepšavah pri njih ni več sledu.¹⁰⁾ Kako so se nekoč Slovenke pestro oblačile, nam povedo sami Madjari s svojo prislovico: Cifra mint a vendasszony szoknyája (Pisano kakor Slovenkina sukinja (krilo). To prvotno formalno izražanje je pri Slovencih popolnoma izginilo, a ohranjeno je še v skoraj neizpremenjenem izročilu pri Madjarih, ki ga kot tradicijski in retrospektivna masa še močno negujejo v imenovanih vaseh, pa tudi onstran meje. Tako se je ohranilo južno-slovansko izročilo v Prekmurju le še pri onih vnukih, ki so pomadjarjeni. Vsekakor je zanikati, da bi bil ta skupni ljudskoumetnostni proizvod različnih narodnosti prvotno donesen po Madjarih, ki so zadevali ob slovenski in hrvatski živelj, radi teh razlogov:

a) Z mnogimi drugimi pridobitvami so Madjari prevzeli od Slovencev tkanje platna. To dejstvo potrjujejo slovenske izposojenke v madjarščini, n. pr. takács - tkalec; asztalruha - namizni prt (sestavlj. iz sam. asztal - stol in sam. ruha - rjuha); törölköző - otirač, hrv. otarak (iz gl. törölni - otirati, brisati); dorong - drog pri statvah; borda - brdo, hrdece, greben; csónak - čounek, čunjék, čolnek; cséve - cev, hrv. cijev, na katero je navit votek (madj. pamut - pamuk).

b) Nesporno je segal vpliv od jugovzhoda preko Bosne in Hrvatske, kjer srečamo vse polno najsorodnejših geometriziranih oblik.¹¹⁾ Pri tem primerjanju nam je izločiti one hrvatske motive, zlasti rastlinske, ki so produkt čisto nomadskih¹²⁾ vplivov. Kako se je ta značilna svojstvenost širila proti severu, nam izpričuje dejstvo, da sega tkaničanje le do Dobrovnika. V onih prekmurskih vaseh, severno od Dobrovnika, t. j. v Motvarjevcih, Pordašincih, Proscnjakovcih, Domanjševcih in Hodošu vsega tega ni najti, četudi so naseljene z Madjari, pa tudi ne v sosednem Körtormanyu, Kerczi in Szombatfaju na Madjarskem.

c) Primerjajoč starejše madjarske okraske¹³⁾ z ohranjenimi, moramo reči, da sta to dva različna svetova, ki se estetski različno izražata. Prvi je svojsko pojmovan naturalizem, drugi pa pojav ahstraktnega gledanja. Madjari ustvarjajo like, ki tolmačijo subjektivno obnovo narave. Njihovi ornamentali so bolj ali manj stilizirani.

⁹⁾ Omembe je vredno, da sploh ne srečamo več Slovenke v Prekmurju, ki bi bila oblečena v staro ljudsko nošo, medtem pa še srečamo moške, zlasti na Goričkem, v bregušah; nasprotno se Madjarke še prav originalno oblačijo, ko so se moški že popolnoma modernizirali.

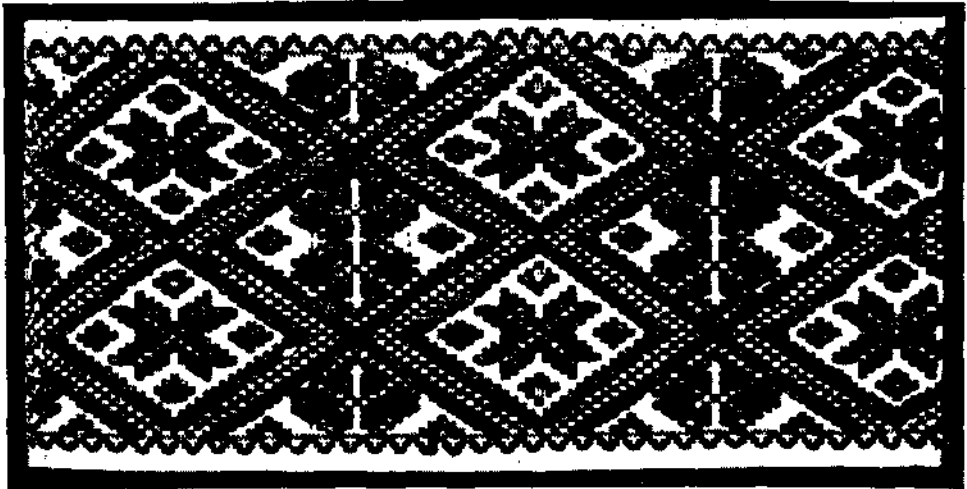
¹⁰⁾ V Beli Krajini so opustili tkaničanje že pred 80 leti [Sič A., Opazke k helokranjskim vezeninam, Nar. vezenine na Kranjskem].

¹¹⁾ Zlasti opozarjam na že omenjeno ornamentiko iz križevske okolice, ki se razlikuje le po svoji polihromiji; popolnoma se ujemajo z našimi ona tkaničnja iz Djakovčine, iz zapuščine Cepelica M. v etnografskem muzeju v Zagrebu.

¹²⁾ M. Kus - Nikolajev, Nomadski motivi u jugoslovenskoj seljačkoj umetnosti, Etnolog, 1930—31, str. 146—164.

¹³⁾ Györgyi Kalmán, Mintalapak, zv. Szövés és Nőipar, Izdalo kr. ogerako trg. min., Budapest, 1897—98.

rane oblike iz narave, deloma še centralno-azijskega izvora, n. pr. listi, cvetlice, granatno jabolko (zlasti v času madj. renesanse), pavi in druge ptice ter najpogosteje upodobljeni karakteristični tulipan, njihov simbol, ki je doma pri Karakirgizili.¹⁴⁾ Odtod tudi njihovo bogastvo, živahnost v kompoziciji ter pestro barvno uveljavljanje, tu pa strogo geometrizirane oblike in njih monotono vrstenje.

Slika št. 3.

Kako je ta tuja duševnost postopala z obravnavanim tkaničanjem in vanje vtrivala svoje prvke, opozarjam na dvojno razliko otiračev. Starejši tkani vzorec se takoj konča z resicami (zavrunki, franže), v novejši dobi nastali otirači imajo med tkanino in resicami še vstavljen ročno vzzenino, ki se nadaljuje s šipkami. Tkane mu vzorcu, t. j. zgolj nmski geometrični kombinaciji, je dodala novejša roka še stilizirano naturalistično snov, največkrat liste, rože, črešnje, srea (gl. sl. 1), madj. grb med pticema, ki ju tudi nadomeščata zajca. Prav tako je ves beli del otiračev poln madjarskih reminiscenc z različnimi napisi in letnicami nastanka, n. pr. ISTEN HOZOT, Jó reggelt, Horvath Ilonka, 1918.¹⁵⁾

III.

V naslednjem nam je podati posamezne sestavine in značilnosti tega likovnega organizma.

Prek plotneno osnove¹⁶⁾ se vrste v paralelnih smereh kombinacije geometričnih figur. Osnovne oblike so: pravokotnik, kvadrat, romb in osmerorogljata zvezda. Vse te so tako kombinirane, da niso v nikakem razmerju z osnovami iz narave, temveč

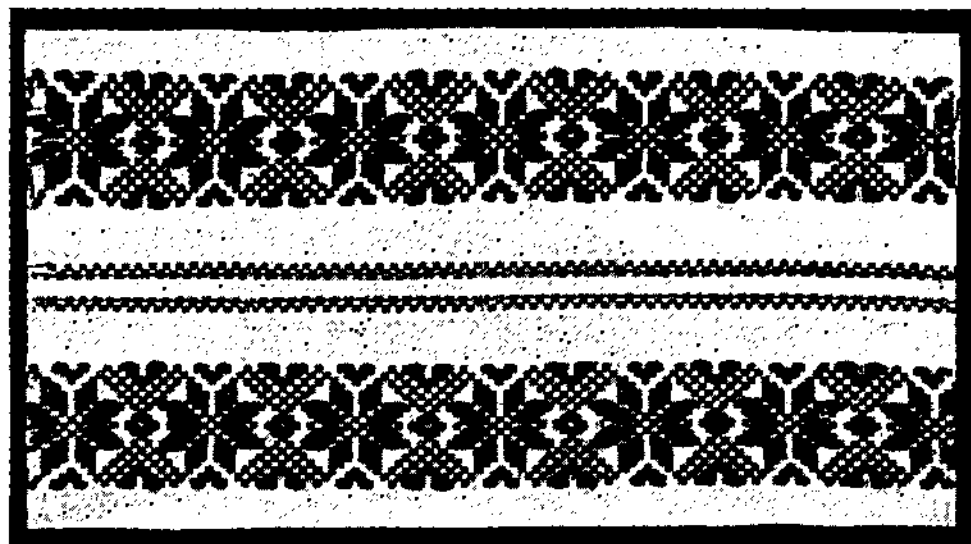
¹⁴⁾ M. Kus-Nikolajev, n. d., str. 157.

¹⁵⁾ Mnogo značilnih vzorcev hrani mučš. šola v D. Lendavi.

¹⁶⁾ Prekmurci, Muropljci, Belokranjci in Hrvatje imenujejo podolžno nit, ki jo sami spredejo iz lanu ali konoplje, »osnova« ali »osnutek«, prečno nit, ki je danes največkrat iz kurljenc bombaževine, pa »votek«, hrvat. »putka«. (Mantuani, c. d., str. 155 in Cepelić M., Narodno tkivo i vezivo, izd. Mat. Hrvat., 1900.)

tvorijo samosvoj organizem, t. j. fantastične tvorbe, ki so vnanjemu svetu popolnoma neumljive.

Edini obliki, ki dajeta videz resničnosti, sta simetrična ptiča (sl. 6.), kot atribut prastarega življenjskega drevesa, ki se tolikokrat ponavlja v ornamentiki raznih kultur. Motiv, ki je doma v Asiriji¹⁷⁾, je imel najprej simboli pomen. Na svoji poti iz Vzhoda je doživeljal razne formalne variacije in vsebinske pomene, kakor so to zahtevale različne oblikovalske tehnike in dotične duševnosti, ki so motiv po-doživiljale. V bizantinski stavbinski ornamentiki¹⁸⁾, zlasti v oni starokrščanski skulpturi sarkofagov¹⁹⁾, ki se je omejila izključno na simbolično snov, je bilo življenjsko drevo zamenjano z vinsko trto, z vazami ali s krščanskimi znaki²⁰⁾. Madjari so drevo nadomestili na že omenjenem čipkastem delu otiračev z madjar-skim državnim grbom in s krono sv. Štefana, kot simbolom njihove državne ideje. Na enak način, t. j. s preseljevanjem starih oblik, je imenovani motiv oživel tudi v našem ljudskem tkanjarstvu. Pri nas in pri Belokranjih opazimo nakazane značilnosti, ki naj izdajajo ono prastaro simbolično snov. V tem primeru motiv nima onega notranjega smisla, kakršnega je imel drugje. Pri nas ne vpliva izrazno, temveč le kot kompozicijski člen, le še kot edini vrinjeni ostanek tujega doživljanja, ki je upo-

Slika št. 4.

rabljalo konkretne znake kot simbole svojega izražanja. Kot tak je tu izgubil oni privatni simboli pomen, saj s svojo čutno zaznavno nazornostjo nima nikakršne logične zveze z obdajajočo ga snovjo nenazornih likov. V tem nas potrjuje tudi komaj slutena oblika drevesa, ki je tu bolj izpopolnjujoč formalni člen kakor zavestni

¹⁷⁾ M. Kus Nikolajev, Motiv životnog stabla na obrovačkom koporanu, Narodna Starina, sv. 21., 1930, str. 41.

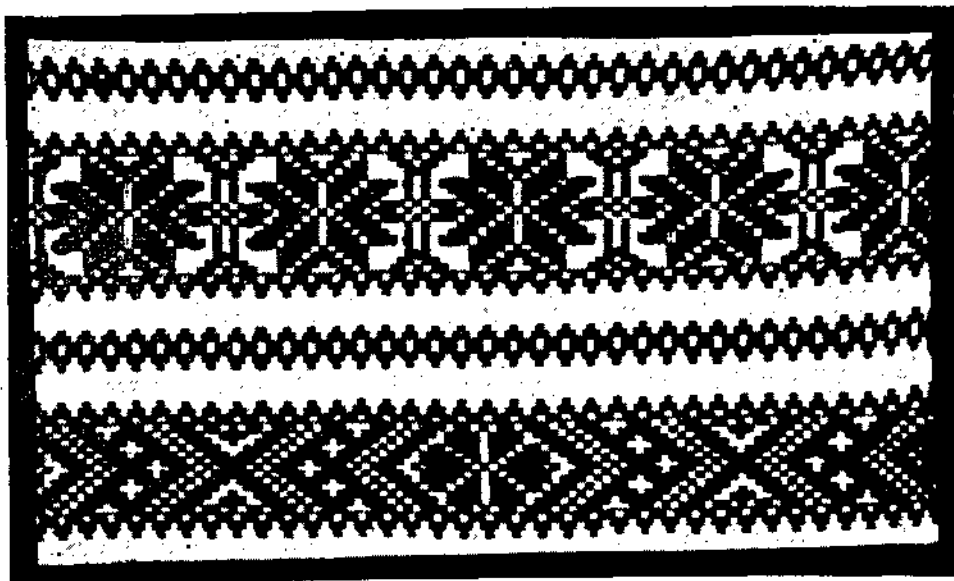
¹⁸⁾ Ellis J., Stavbinski slogi, Ljubljana 1885, Tab. XII., XIII.

¹⁹⁾ Cankar Iz., Zgod. likovne umetnosti v zahodnji Evropi, I. del, Ljubljana 1928, str. 139—169.

²⁰⁾ Hartmann K. O., Stilkunde, Leipzig, 1905.

simbol predstave o življenju. Redka raba tega motiva govori za njega podrejeni pomen.

Estetskemu hotenju prekmurske tkalke, katere pozornost je usmerjena predvsem na lastno notranje življenje, ne pa na vsakojake vnanje pojave, ni za nikakršen posnetek nečesa, kar bi moglo vzbuditi iluzijo realnih predmetov, n. pr. listov, cvetic, sadov i. t. d. Ona oblikuje to, kar živi v njeni notranjosti, kar ima pomen le v njenem miselnem svetu. Odtod ta snov in svojevotjno ustvarjanje, ki teži od upodabljanja vidnega sveta, v katerem se ustavi le za trenutek, n. pr. pri shematičnih pticah — v abstraktni svet. Tendenca oblikovalke je najintenzivnejša podrejenost snovi lastni osebnosti. Na tem mestu opozarjam na formalno podobnost teh ornamentalnih oblik z onimi, ki jih nahajamo na Gorenjskem²¹). Dasi tudi na teh zasledimo idealistično likovno komponento, ki se kaže v njih geometrizmu, vendar so vsi ti vzorci prava reakcija vnanjih vtisov, n. pr. listi, cvetlice, srca, majolike, kranjski dvoglavi orel i. t. d. Gorenjske vezenine prav s to izbiro snovi, s katero segajo v objektivno okolico, ne morejo v nas zatreti svojega pozunanjenega, naturalističnega hotenja. Nasprotno je značilno za naše tkaničanje prav izključno umsko subjektivno

Slika št. 5.

oblikovanje, ki mu ne gre za obnavljanje vnanjih modelov. Primerjajoč prekmursko tkaninsko ornamentiko z belokranjsko²²), takoj vidimo, da sta snovno in oblikovno popolnoma enaki ali na moč podobni; obe sta izliv enakih estetskih stremiljenj. Z belokranjskimi motivi se snovno povsem ujemajo, oblikovno pa se razlikujejo le v podrobnostih, n. pr. naša vmesna polja so med figurami za spoznanje manj vidna,

²¹) Sič A., Nar. vezenine na Kranjskem, I. del.

²²) Sič, cit. d., II. del. (Prim. variacije belokranj. vez. vzor. št. 63, 71, 76, 87 z našima sl. 4 in 5; vzor. št. 66, 109 s sl. 3; vzor. št. 113 s spod. motivom sl. 5; vzor. št. 36, 73, 91 s sl. 6; naše obrobne člene in vmesne vzporedne vrstitve z vzor. št. 40, 51, 60, 78, 85).

enako je razvrstitev vzporednih pasov na otiračih bolj strnjena; vse to je le na tvorbah iz novejšega časa, za katerimi smo opazili znake novejših stremljenj. Prav tako kakor v Beli Krajini, so tudi tu otirači in prti sešiti radi ožine platna, večkrat jim je tudi všit čipkast vložek, kakršnega kaže naša slika 2²³). Vse je tkaničano z rdečo nitjo, redkeje z rdečo in modro, nikoli pa še s kako drugobarvno nitjo. Tehnika tkaničanja je enaka kot pri Belokranjcih in se popolnoma ujema z ono v navedeni Sičevi zbirki.

Slika št. 6.

Formalno so osnovane oblike tako komponirane, da se ista ali sorodna enakomerno ponavlja v neskončni linearni smeri. Je to geometrično idealna vrstitev enakih elementov, ki so simetrično ubrani v enakih ritmičnih presledkih. Nikoli se motivi ne razčlenjajo, kakor to kažejo slovenske zapadnjaške bele ali pisane vezenine, ko n. pr. rastlinski motiv zraste iz majolike ali iz srca, se nato živahno razgiblje v poljubnih smereh in končno završi s cvetom; ali pa ona madjarska ornamentika²⁴), kjer se členi razkošatijo kakor pavji rep, bujno preraščajo drug drugega ter razlijejo po širnem prostoru. Naš motiv je enoličen, ni mu za gibanjsko napetost, temveč se tipično ponavlja v eni ali v poljubnih paralelnih vrstah. Včasih se členi tudi nekoliko izpreminjajo, v taktu zamenjavajo pa ponavljajo v isti ali v sosednji vrsti. Formalna izrazitost je predvsem ritemska, ne pa harmonska, za kar govori tudi enobarvnost, redkeje dvobarvnost, ki ima zopet pomen ritemskega poudarjanja. Prav z ritmom je naglašena izrazitost te forme²⁵).

Kakor nam ne more ornament vsebinski kaj nuditi, ker je tu predvsem zato, da je v ospredju prav njega likovni značaj, vendar je reči, da ga ustvarja neko hotenje, ki sili tkalko posluševati se samo takega in ne drugačnega formalnega izražanja, ki lahko adekvatno razodene njeno ubranost in ki se le kot tako more soglasno družiti z njenim že omenjenim uotranjim staujem. Tudi to razčlenjanje belega platna ni

²³) Prim. našo sliko 2 s sl. 3. v predgovoru k Belokr. vez.

²⁴) A. Pallas Nagy Lexikona, IX. zv. p. Hímzés, Budapest, 1895.

²⁵) Prim. enake sorodnosti v glasbeni folklori na Belokranjskem, kakor jih navaja Vurnik v Etnologu IV. let., 1930—31.

samo dekoracija, je več, je hkrati umetniški izraz določno izoblikovane duše, kakršna se na enak način²⁰⁾ razodeva v vsem ostalem čustvenem in stremljenjskem doživljanju. Dosledna somernost in formalna urejenost snovi prekmurske ornamentike, ki nima nikake zveze z obdajajočim jo naturalizmom, govori za svojstveno doživljanje tvorca, katerega notranje bistvo nenazorno presnavlja vse oblike v življenju in poduhovlja smisel celokupnega vesoljstva. Idealistična forma te abstraktne snovi govori za idealistično življenjsko usmerjenost tkalke.

Psihološka posledica je, da se tako zaokroženo duševno jedro, ki mu je vse življenjsko snovanje že popolnoma določeno, pa še utrjeno po starem izročilu, izraža tudi estetski le z ustaljeno tradicionalno formo. Le malo svobodnejši mentaliteti dopuščajo ti geometrični členi najraznovrstnejše variacije novih motivov, česar v našem primeru ni, zato je mnogovrstnost dokaj skržena. Osnovne motive, ki jih je določeno hotenje oživilo, rodovi kopirajo in ohranjajo, ne da bi jih dalje samostojno razvijali. Takšni še danes preživljajo zadnje dni, dokler jih ne bo novejši rod opustil. Kako se množica motivov vsepovsod monotono ponavlja pa le z neznatnimi variacijami, nam kažejo naše slike, ki v glavnem že obsegajo skoraj vse prvke in osnovne motive. Na drugi strani to ni nič drugega, kakor znak one notranje ubranosti, ki se ne razdvaja, ne išče novih potov po posameznikih, temveč se zadržno vrasča, priznava in ohranja, kar je ustaljeno. Tradicionalna tipičnost brez individualnih znakov govori za kolektivistično snovanje ljudske duše. Enako ji narekuje skupnostno vnaenje življenja v vseh plasteh pa se prav tako odraža tudi v ljudski umetnosti.

Iz vsega posnemamo, da je prekmurska tkaninska ornamentika svojstvena estetska tvorba, ki vsebuje posebne suovne in formalne znake, da se docela razlikuje od slovenskih zapadnjaških ali madjarskih vezenin, a se njen značaj popolnoma ujema z belokranjskim. Nje posebnost je vzhodnjaški etnografski značaj, nje ogrodje je idealistično, katere fantastični svet je strujen v abstraktni formalni red. Obe sta sprejeli svoj značaj v približno enakem obdobju, obe sta dozoreli iz enake psihičnosti. Tako se je mogla izživljati le najsorodnejša duša, kar spet samo potrjuje etnografsko-kulturno trojnost Slovenije in posebnost stila slovenskega Vzhoda²⁰⁾.

Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1931.

Sestavil Franjo Baš.

Abramič M. Glej: Ptuj.

Adamič E. Glej: Pesem.

(Adamič Louis.) Glej: Izseljenci; Severna Amerika.

Ammende Ewald. Glej: Manjšine.

Arko Mihael. Glej: Idrija.

Armič Josip. Glej: Sorica.

²⁰⁾ Vurnik St., Studija o stilu slovenske ljudske glasbe, D. in Sv., št. 8, 9—10., 1930.

- (Bajke in pripovedke.) Ozvald K.: Knjiga o slovenskem mitu. LZ LI, 67—68. — Pajk P.: Kelemina Jakob, Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. LZ LI, 631—634.
- (Baraga.) Kulturni pomcu Barage za Slovence, Indijance in za človeštvo. Slovenec LIX, št. 166.
- Barbalič Fr. Glej: Manjšine; Italija.
- Baš Franjo. Glej: Bibliografija; Čehi; Kozolec; Manjšine; Avstrija; Maribor; Saria; Slovenija; Sv. Lenart v Slov. goricah.
- (Bela Krajina.) Bela Krajina združena s Slovenijo. Slovenec LIX, št. 196a. — Blagotinšek France: Življenje in vrvenje v Beli Krajini. Jugoslovan II, št. 206. — Nove meje banovin. Jugoslovan II, št. 202. — Poprava banovinskih meja. Slovenec LIX, št. 197. — Sreza Metlika in Črnomelj priključena Dravski banovini. D XIV, št. 36. — Strupena megla v Beli Krajini pred 100 leti. Slovenec LIX, št. 1, 3, 16. — Tončič V.: Pomladno kolo v Metliki. Jutro XII, št. 106. — Tudi Belokranjci žive od izgube. SN LXIV, št. 221.
- (Beneška Slovenija.) Med beneškimi Slovenci. IS VII, št. 18. — Šarabon Vinko: Rudolf Wagner, Poglejmo v Beneško Slovenijo. SU XXXI, 97—98. — Wagner Rudolf: Poglejmo v Beneško Slovenijo. Ljubljana 1931. 136 str.
- Bernik Franc. Glej: Domžale.
- (Betnava.) Žunkovič D.: Betnava ali Vidmava. SGp LXV, št. 52.
- (Bibliografija.) Baš Franjo: Slovenska narodopisna bibliografija za leto 1930. ČZN XXVI, 227—251.
- Blagotinšek France. Glej: Bela Krajina.
- (Bloke.) Bločani na smučeh. Tedenske slike VII, št. 15. — O bloških smučarjih. Slovenec LIX, št. 20.
- (Bogojina.) Bogojina. IS VII, št. 38.
- Bohinec V. Glej: Ledarji; Prekmurje; Primorsko; Slovenija.
- (Bohinj.) V(urnik): Naša ljudska umetnost: Bohinj. IS VII, št. I.
- Bonač Fran. Glej: Izseljenci; Francija.
- Borko B. Glej: Slovenske gorice.
- (Božič.) Božični in novoletni ohičaji na Kozjaku. Jugoslovan II, št. 1. — Lübi bliznyega... Düsevní list IX, št. 1. — Novak Vilko: Božič v Slovenski Krajini. Slovenec LIV, št. 292. — Slovanski božič. Slovenec LIX, št. 292. — Slovenski božič v Franciji. Slovenec LIX, št. 3.
- Breznik A. Glej: Narečje.
- (Brlogar.) Puščavnik, ki živi v brlogu. Slovenec LIX, št. 223.
- (Cebi.) Baš Franjo: Izvor prekmurskih cehov. Odmevi II, 51—57.
- Brodar Srečko. Glej: Potočka zijalka.
- (Celje.) Celje. Naše slike II, št. 7. — Hrašovec Milko: Gospodarski nauki letošnjega ljudskega štetja. NDh XIII, št. 51.
- (Celovec.) Wutte Martin: Die Lage von Alt-Klagenfurt. Car I CXXI, 103—107.
- (Cerklje pri Kranju.) Cerklje pri Kranju. IS VII, št. 32. — Lapajne Josip: Cerklje pri Kranju. Gorenjska, 79—82.
- (Gigani.) Giganski tren v Kočevju. Slovenec LIX, št. 196a. — Popisovanje ciganov. Jugoslovan II, št. 90.
- (Cvetna nedelja.) Dolenc A.: Cvetna nedelja. (Slika iz celjske okolice). Jugoslovan II, št. 73.
- (Cvijić Jovan.) P(otokar Tone): Psihične lastnosti Južnih Slovanov. (Ob drugi knjigi Cvijićevega Balkanskega polotoka.) Slovenec LIX, št. 268.
- Čaňdek: F. Glej: Primorsko.

- (Čebelarstvo.) I. Mayer: Čebelarstvo v kamniškem okraju. SČ XXXIV, 4—7. — Čebelice so izletele na pašo. Jutro XII, št. 84.
- Čerin Jos.: Glej: Pesem.
- (Čiči.) Čiči. MV V, št. 43.
- (Čipke.) Slovenske čipke na zagrebškem zboru. Jutro XII, št. 201.
- Čok Ivan Marija. Glej: Izseljenci; Jugoslavija.
- Čuš Vojteh. Glej: Manjšine; Avstrija.
- Debevc Jože. Glej: Zorman Ivan.
- Debevec Janez. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.
- (Delavstvo.) Brezposelnost in naši delavci. Jugoslovan II, št. 41. — Gnezdo in leglo delavske tuberkuloze. Jutro XII, št. 101. — Pogodba, ki jo je TPD diktirala rudarjem. Jugoslovan II, št. 173. — Težavna evidenca brezposelnosti v Sloveniji. Jutro XII, št. 74. — V Dravski banovini je 2496 brezposelnih. Jugoslovan II, št. 179. — Za omiljenje krize in brezposelnosti. SN LXIV, št. 290. — Zaposlitev rudarjev v letu 1931. Jugoslovan II, št. 87. — Znižanje rudarskih mezd. Jutro XII, št. 182. — Žalosten pogled po tovarnah. Slovenec LIX, št. 37. — Žalostne delavske razmere v Sloveniji. AD XXXIII, št. 69. — Življenje delavskih družin. DI XVIII, od 10. XI. 1931.
- (Dijaštvo.) Koroški slovenski študent. SU XXXI, 142—143. — Mlakar Janko: Spomini. Študent. M XIX, 1—4. — O dijaških stanovanjih. SN LXIV, št. 241.
- (Dimnice.) Wutte Martin: Zur Geschichte der Rauchstuben. Car I CXXI, 57—59.
- Dimnik Slavoj. Glej: Slovenija.
- (Divji lovci.) Gošar: Divji lovci in zanjkarji. Lovec XVIII, št. 165—169.
- (Djekše.) Kovač Franc: Izprehod na Djekše. KS XI, št. 23, 24, 25.
- Dolenc A. Glej: Cvetna nedelja; Florjanovo.
- Dolenc I. Glej: Prosveta.
- Dolenc M.: Glej: Slovenci.
- (Dolenjsko.) Beseda o starih Dolenjcih. Db XLIV, št. 10. — Ob stoletnici Levstikovega rojstva. IS VII, št. 30. — Po Jurčičevih potih. IS VII, št. 29. — Pred stoletnico Levstikovega rojstva. Jugoslovan II, št. 164. — Pregrupacija občin na Dolenjskem SN LXIV, št. 104. — Slodnjak Anton: Popotovanje od Litije do Čateža. Slovenec LIX, št. 166. — 100 letnica rojstva Frana Levstika. D XIV, št. 30.
- (Domžale.) Bernik Franc: Domžale. Gorenjska. 119—121.
- (Drvarstvo.) Strah Franjo: Od hloda do polen. Il III, 85—86.
- Fajdiga Vilko: Škofja Loka — danes. Gorenjska, 132—138.
- (Fauna.) Lov na divje svinje. Jutro XII, št. 20. — Medved — strah Tuhinjske doline — padel. Slovenec LIX, št. 227. — Še o medvedih v naših krajih. Jutro XII, št. 101. — Zima in volkovi na Krasu. Slovenec LIX, št. 35.
- Felbar Martin. Glej: Uganke.
- (Finžgar Fr. S.) Ob 60 letnici Fr. S. Finžgarja. IS VII, št. 6.
- Finžgar Fr. S. Glej: Kmet.
- Flerè Pavel. Glej: Pravljice.
- (Florjanovo.) Dolenc A.: Florjanovo. (Iz celjske okolice.) Jugoslovan II, št. 101.
- Gaber Ante. Glej: Ljubljana; Smučarstvo.
- Gerželj France. Glej: Povest.
- Glonar Joža. Glej: Murko Matija.
- Godina Jože. Glej: Prekmurje.
- (Goljuf.) Odkod naš »goljuf«. Žis IX, 572.

- (Gorenjci.) Lapajne Josip: Gorenjec. Gorenjska, 24—26. — Naši Gorenjci pred 250 leti. Db XLIV, št. 9. — Vurnik Stanko: Gorenjci z narodopisnega vidika. Gorenjska, 30—32.
- Gorenjska, letoviška, industrijska, trgovska, obrtna. Uredil Karol Mohorčič. Novo Mesto 1931. 226 + CVIII. strani.
- (Gornji grad.) Mišič Fr.: Gornji grad. Jutro XII, št. 182; Gornji grad, mesto v Savinjskih planinah. NDb XIII, št. 5.
- Gortani Michele. Glej: Primorsko.
- (Gostilne.) Glej: Ljubljana. — Vrhovnik I.: Gostilne v župniščih. GMS XII št. 39—47.
- Gošar. Glej: Divji lovci.
- Graber Georg. Glej: Običaji.
- (Gradišča.) Mišič Fr.: Na pohorskem »Htinju«. MV V, št. 189; V htinjskih gradiščih na Pohorju. Jutro XII, št. 205.
- (Grafenaer France.) Moravski: Hudi dnevi. Jugoslovan II, št. 106. — Prvoboritelj koroških Slovencev. SN LXIV, št. 107. — Rožič Val.: Njegov profil. Slovenec LIX, št. 105.
- (Grb kmetski.) Strah Fr.: Kmečki grb (Repnje.) Slovenec LIX, št. 108.
- Grothe Hugo. Glej: Kočevje.
- H(a)fn(er) J. Glej: Ljubljana.
- (Haloze.) Po Halozah in ob bregovih Dravinje. Jutro XII, št. 181.
- (Hiša.) Karlovšek Jože: Gorenjske stavbe. Gorenjska, 33—35. — Rojstna hiša Davorina Jenka v Dvorjah pri Cerkljah. Slovenec LIX, št. 139.
- (Hmeljarji.) Življenje hmeljarjev in flosarjev. Slovenec LIX, št. 187.
- (Horvat Fr.) Slikar Fr. Horvat — šestdesetletnik. Slovenec LIX, št. 273.
- Hrastnik Oskar. Glej: Manjšine; Avstrija.
- Hrašovec Milko. Glej: Celje.
- Hribar Ivan. Glej: Imenoslovje.
- Hudales Oskar. Glej: Pravljica.
- (Idrija.) Arko Mihael: Zgodovina Idrije. Gorica 1931, str. XII+252. — Idriji se godi vnebovpijoča krivica. Slovenec LIX, št. 183. — Idrijski rudarji odhajajo skozi Slovenijo. Slovenec LIX, št. 183. — Med izgnanimi idrijskimi rudarji. Slovenec LIX, št. 163. — Steska V.: Arko Mihael, Zgodovina Idrije. GMS XII, 60—61. — Zgodovina Idrije. Slovenec LIX, št. 152. — Zwitter Fr.: Arko Mihael, Zgodovina Idrije. GV VII, 170—171.
- Ilaunig O. Glej: Loga vas na Koroškem; Sv. Lenart v Slovenskih goricah.
- Ilešič Svetozar. Glej: Kočevje; Planine; Slovenija.
- (Imena.) Mikuš A.: Slovenska imena na i. Žis IX, 21. — Nekatera nova vaška imena. Db XLIV, št. 44. — Popravek spačenih slovenskih imen. Jutro XII, št. 36.
- Imenovslovje. Hribar Ivan: K imenovanju naših gora. PV XXXI, 183—185. — Steska Viktor: Imenoslovne črtice (Bohinj, Kočevje, Udmat, Vižmarje, Žiri.) GMS XII, 11—17. — Šašel J.: Imenoslovje koroških Karavank. PV XXXI, 16, 53—54, 80.
- Izseljenci. J u g o s l a v i j a: Belgrajski Slovenci ob novem letu. Slovenec LIX, št. 3. — Čok Ivan Marija: Po potresu pri naših kolonistih. Jutro XII, št. 65. — Društvo Slovencev v Zagrebu. Jugoslovan II, št. 57. — Društvo Slovenska podpora v Beogradu. Jutro XII, št. 101. — Glas slovenskega rudarja v Srbiji. Slovenec LIX, št. 270. — Iz društvenega življenja zagrebških Slovencev. Jutro XII, št. 67. — Iz življenja belgrajskih Slovencev. Slovenec LIX, št. 101. — Iz življenja Slovencev v Kragujevcu. Jutro XII, št. 95. — Marušič Andrej: Nekaj o naseljevanju naših Primorcev v Južni Srbiji. MV V, št. 272. — Med zagrebškimi Slovenci v zimski sezoni. Jutro XII, št. 6. — Naseljevanje Slovencev v Macedoniji.

MV V, št. 20. — Praznik slovenske besede v Zagrebu. Slovenec LIX, št. 286. — Slovenci v Zagrebu in Belgradu. Slovenec LIX, št. 97. — Slovenci v Zagrebu. Slovenec LIX, št. 86, 102, 114, 117, 130, 163, 189, 216, 287. — Slovenska kolonija v Južni Srbiji. MV V, št. 227. — Slovenske služkinje v Belgradu za svoj dom. Slovenec LIX, št. 23. — Slovenski delavci v hrvatskih šumah. Slovenec LIX, št. 281. — Slovenski naseljenci v potresnem ozemlju. Slovenec LIX, št. 64. — V Južni Srbiji se osnuje prva primorska naselbina. Jugoslovan II, št. 15. — Vprašanje kolonizacije v Južni Srbiji. SN LXIV, št. 27. — Izven Jugoslavije: Blizu pol milijona slovenskih izseljencev. Slovenec LIX, št. 260. — Čedalje več povratnikov in manj izseljencev. Jugoslovan II, št. 152. — Gospodarski momenti na letošnjem izseljeniškem kongresu. Slovenec LIX, št. 152, 153, 154. — Izseljenci v aprilu. Jugoslovan II, št. 108. — Izseljeniški kongres. Jutro XII, št. 147; Slovenec LIX, št. 142. — Kaj bo z našimi izseljenci. Slovenec LIX, št. 99a. — Kako je z našimi izseljenci. SN LXIV, št. 291. — Kalan J.: Naše izselništvo. Slovenec LIX, št. 279. — Koliko je Slovencev izseljencev. MV V, št. 263. — Misli ob izseljeniškem kongresu. MV V, št. 145. — Naši izseljenci se vračajo. Jutro XII, št. 294. — Ne pozabiti svojcev v tujini. Jugoslovan št. 180. — Petkrat več povratnikov kot izseljencev. Jugoslovan II, št. 182. — Slovenci v tujini — naša kri. Slovenec LIX, št. 67. — Slovenski izseljenjski svet. Slovenec LIX, št. 63. — Slovenski otroci v domovini. Jutro XII, št. 175. — Še nekaj podatkov o naši emigraciji. SN LXIV, št. 187. — Važno obvestilo našega izseljeniškega komisarijata v Newyorku (1.046 prekomorskih izseljencev iz Dravske banovine.) Jugoslovan II, št. 9. — Več brige za kontinentalno emigracijo. Jutro XII, št. 180. — Avstrija: Slovenci na Dunaju. Slovenec XII, št. 48. — Slovenci v Gradcu. Slovenec LIX, št. 62. — Slovenski krožek na Dunaju. Jugoslovan II, št. 49. — Življenje in delovanje Slovencev v Gradcu. Jugoslovan II, št. 78. — Francija: Bonač Fran: Naši v severni Franciji. Slovenec LIX, št. 181, 182. — Jankovič Janko: Kulturno in prosvetno nacionalno izobraževanje Jugoslovanov v Franciji. Prosveta III, 27—29. — Kriza izseljencev v Franciji. Slovenec LIX, št. 65. — Med našimi izseljenci. IS VII, št. 3. — Naš delavec v Franciji enakopraven s francoskim delavcem. D XIV, št. 44. — Naši v Franciji. IS VII, št. 48; Slovenec LIX, št. 215. — Naši izseljenci v Franciji. IS VII, št. 41. — O naših v Franciji. Slovenec LIX, št. 170. — Pismo naših rojakov iz Francije (Tucquegnieux) Jutro XII, št. 150. — Pomlad med Slovenci v Franciji. Slovenec LIX, št. 65. — Slovenci v Franciji. Slovenec LIX, št. 52, 100. — Slovenci v tujini (Aumetz). Slovenec LIX, št. 39. — Slovenci žrtve krize v Franciji. Slovenec LIX, št. 115. — Slovenski evharistični kongres v Franciji. Slovenec LIX, št. 120. — Slovenski kmetje na Francoskem. Slovenec LIX, št. 82. — Slovenski kmetje v Franciji. Db IXL, št. 16. — Zveza jugoslovanskih izseljencev v Franciji. Slovenec LIX, št. 127. — Holandska: Iz življenja Slovencev v Holandiji. Slovenec LIX, št. 265. — Slovenci v Holandiji. IS VII, št. 48. — Južna Amerika: Slovenci v Uruguaju. Slovenec LIX, št. 66. — Vračajo se iz tujine. (Argentina.) MV V, št. 268. — Za Slovence v Južni Ameriki. Slovenec LIX, št. 267. — Življenje v Argentini. Jutro XII, št. 271. — Nemčija: 10 letnica naših društev v Nemčiji. Jutro XII, št. 229. — Desetletnica Zveze jugoslovanskih delavskih in podpornih društev v Nemčiji. Jutro LIX, št. 147. — Jugoslovanske šole v Nemčiji. Jugoslovan II, št. 152. — Naši izseljenci v Nemčiji. Jugoslovan II, št. 112. — Obupen položaj naših rojakov v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 158. — Prekmurski delavci v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 4. — Rešimo slovensko kri. (Porenje.) Slovenec LIX, št. 188. — Slovenci v

Westfaliji. Slovenec LIX, št. 260. — Slovenska šola v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 145. — Težkoče naših rojakov v Nemčiji. D XIV, št. 48. — Westfalija, najstarejše zatočišče slovenskih izseljencev. IS VII, št. 48. — Vračajo se. Sezonski delavci iz Nemčije. Slovenec LIX, št. 261. — Zbor rojakov v Essenu. Jutro XII, št. 288. — Severna Amerika: Cilj izseljenškega kongresa. AD XXXIII, št. 64. — Debevec Janez: Naša narodna zavest. AD XXXIII, št. 1. — Jugoslovani v Ameriki. Jugoslovan II, št. 145. — Lupis-Vukič I. L.: Življenje naših izseljencev v Ameriki. Jugoslovan II, št. 241. — Milijon naših v Ameriki. Jutro XII, št. 144. — Najnovejša slovenska lirika v Ameriki. (Ivan Zorman.) Slovenec LIX, št. 164. — Naše šole. AD XXXIII, št. 222. — Penko Joško: Naši ob vzhodni strani. AD XXXIII, št. 140, 147, 164, 182, 196. — »Rajska dolina« Slovencev v Ameriki. Jutro XII, št. 1. — Resnik J.: Tudi pri nas v Newburgu nismo kar tako. (Nekoliko podatkov iz najstarejše clevelandske naselbine.) AD XXXIII, št. 52, 53, 54. — Skrb za prekmurske izseljence v Ameriki. Jutro XII, št. 190. — Slovanska kolonizacija v Ameriki. Slovenec LIX, št. 59. — Slovenci na vzhodni strani Clevelanda. AD XXXIII, št. 133. — Slovenec — ameriški pisatelj (Louis Adamič.) Jugoslovan II, št. 83. — Slovenski evaugeličani v Betlehemu Pa. Slovenec LIX, št. 98. — Slovenski pasijon. AD XXXIII, št. 8, 67; Ave Marija XXIII, 65—66. — Slovenski radio-program. AD XXXIII, št. 106. — Slovenski tečaj na ameriški univerzi. (Columbia). Slovenec LIX, št. 142. — Slovensko gledališče v Clevelandu. AD XXXIII, št. 120. — Smrekar Andrej, rev. — prvi slovenski pesnik v Ameriki. Jugoslovan II, št. 107. — Še nekaj o »ustanovitelju« Tomanu. Prosveta XXIV, št. 134. — Tečaj slovenskega jezika na Columbia-univerzi. AD XXXIII, št. 138. — V letu konvencije SD Zveze. AD XXXIII, št. 71. — Velika politična noč Slovencev in Hrvatov v Euclid naselbini. AD XXXIII, št. 131. — Zorman Ivan: Slovenska šola. AD XXXIII, št. 161.

Jankovič Janko. Glej: Izseljenci; Francija.

Jantsch Franc. Glej: Koroško.

(Jesenice.) Gradnja hiš in regulacijski načrt Jesenic. Jutro XII, št. 100. — Imenovanje ulic na Jesenicah. Jugoslovan II, št. 94. — Jesenice. Gorenjska, 163—165. — Napredovanje Jesenic. Slovenec LIX, št. 249. — Sledovi nekdanjega pokopališča na Jesenicah. Jugoslovan II, št. 19.

(Jožefovo.) Praznovanje bivšega deželnega patrona. SN LXIV, št. 64. — Sličice iz »pratru« v Studencih. MV V, št. 65. — Studenški »Prater« nekdanj in sedaj. MV V, št. 63.

(Juranič J.) Glej: Remšnik.

Jurčičevi na Muljavi. SN LXIV, št. 107.

Kač Janko. Glej: Svetoštefanski sejem.

Kalan J. Glej: Izseljenci.

Kamna gorica. Kamna gorica. Gorenjska, 203—205. — Kamnogoriška železna obrt bo zaspala. Jutro XII, št. 223. — Naša najstarejša industrija umira. Jutro XII, št. 96. — Naše žebjarstvo. Slovenec LIX, št. 108.

(Kamnik.) Iz napredujočega Kamnika. SN LXIV, št. 172. — Kamnik v preteklosti. Gorenjska, 101—104. — Razstava kamniških starin in narodnih noš. Slovenec LXIV, št. 152.

Karlovshek Jožé. Glej: Hiša.

Kejžar Ivan. Glej: Maribor.

Kelemina Jakob. Glej: Bájke.

(Klopotec.) Spaič Alexander: Klopotetz. DZ LVI, št. 70.

- (Kmet.) O našem kmetu. Jugoslovan II, št. 15. — Pisatelj F. S. Finžgar o slovenskem kmetu. Jutro XII, št. 15a.
- (Kobansko.) Na romantičnem Kozjaku. Jutro XII, št. 241. — O naših obmejnih Kobancih. MV V, št. 93, 94, 95. — Terčak Stane: Po našem Kozjaku. Jugoslovan II, št. 117. — Glej: Kresovanje; Ljudska medicina; Pravljica; Vraže.
- (Kočevsko.) Brez kruha in dela. Jutro XII, št. 151. — Pešič Svetozar: Erker Jos., Jubiläumsfestbuch der Gottscheer 600-Jahrfeier. GV VII, 176—178. — Kos M. Melik Anton: Grothe Hugo, Die deutsche Sprachinsel Gottschee in Slowenien. GV VII, 172—176. — Mizerija kočevskih rudarjev. Slovenec LIX, št. 172. — Nemški jezikovni otok Kočevje v Sloveniji. Jugoslovan II, št. 211. — Rus Jože: Gospodarstvo v razmerju z narodnostmi na Kočevskem. Koledar DCM za 1931, 58—66. — Silne stiske kočevskega kmeta. Slovenec LIX, št. 199. — Siromaštvo kočevske deželice. Slovenec LIX, št. 91. — Vzroki gospodarske zaostalosti na Kočevskem. Jutro XII, št. 125.
- (Kokarje.) Kokarje v Zadrebki dolini. Jutro XII, št. 241. — Mišič Fr.: V Kokarjih. MV V, št. 159.
- Kolarič R. Glej: Narečje; Slovenci.
- (Koledovanje.) Dolenjski koledniki. Slovenec LIX, št. 6. — Star slovenski običaj. Jugoslovan II, št. 4.
- (Koroško.) Jantsch Franz: Antike Bodenforschung in Kärnten 1930. Car I CXXI. I—17. — L'Estocq: Beiträge zur Geschichte zweier jetzt abgekommener Kohlfahrwege im Gebiete der hohen Sanalpe. Car I CXXI, 61. — Kotnik Fr.: Wagner Rudolf, Gremo v Korotan. SU XXXII, 33—34. — Löw P. J.: Zu H. Sabidussis Aufsatz »Kärntner Glockengiesser«. Car I CXXI, 124—125. — Saria B.: Egger R., Ausgrabungen in Feistritz a. d. Drau. Oberkärnten. ČZN XXVI, 132—134. — Sabidussi Hans: Kärntner Glockengiesser. Car I CXXI, 26—56. — Strelli Richard: Neue Ausgrabungen im Lavanttal. Car I CXXI, 87—89. — Sušnik Fr.: Koroška jesen. Slovenec LIX, št. 293. — Wagner Rudolf: Gremo v Korotan. Ljubljana 1930, str. 88. — Wutte Martin: Kärnten im Kartenbilde der Zeiten. Car I CXXI, 143—144. — Glej: Planine.
- (Kosci.) S koso za kruhom. SN LXIV, št. 132.
- Kos Milko. Glej: Kočevje; Primorsko; Slovenci.
- (Kostanjevica.) Sv. Miklavža cerkvice. SN LXIV, št. 272.
- Koštiál I. Glej: Smuči.
- Kotnik Fr. Glej: Koroško.
- Kotnik Janko. Glej: Murko Matija.
- Kovač Franc. Glej: Djekše.
- (Kozje.) Kozje nekdanj in sedaj. Jutro XII, št. 15.
- (Kozolec.) Baš Franjo: Melik Anton, Kozolec na Slovenskem. ČZN XXV, 280—285. — Melik Anton: Kozolec na Slovenskem. RZD v Ljubljani. 10. Etnografsko-geografski odsek I. 1931. 107 str. + XXXVIII.
- Kralj. A. Glej: Zadrugištvo.
- (Kraljevič Marko.) Pesmi o Kraljeviču Marku. Prev. Radivoj Rehar. Jugoslovan II, št. 8, 14, 26, 32, 38, 44, 50, 56, 62, 67, 73, 79, 84, 90, 96, 101, 107, 112, 117, 112, 117, 122, 128, 134, 140, 152, 158, 164, 170, 176, 182.
- Kramer Franc. Glej: Pesem.
- (Kranj.) Gorenjska metropola, jugoslovanski Manchester. SN LXIV, št. 40. — Imenovanje ulic in trgov v Kranju. Jugoslovan II, št. 186. — K imenovanju ulic v Kranju. SN LXIV, št. 195. — Kraji v okolici Kranja. Gorenjska, 75—79. — Kranj — gorenjska metropola. Gorenjska, 49—75. — Kako je Kranj postal industrijsko

- mesto in kako postaja letovišče. Gorenjska, 150—163. — Modernizacija Kranja. Jugoslovan II, št. 103. — Nova imena ulic in trgov v Kranju, SN LXIV, št. 183. (Kranjska gora.) Rupnikova lvica: Zgodovina Kranjske gore in okoliša. Gorenjska, 170—174.
- Krepek A. Glej: Sv. Peter pri Mariboru.
- (Kresovanje.) Kresna noč na Kobanskem. MV V, št. 140. — Ljubljansko kresovanje. SN LXIV, št. 140. — Vtisi kresovanja na Kobanskem. MV V, št. 152.
- Kristan Cvetko. Glej: Maribor.
- Kufahl. Glej: Znamenje.
- (Kuhinja.) Pri domačem ognjišču. (Iz Beneške Slovenije.) IS VII, št. 1. — Stara gorenjska kuhinja v Stari Fužini v Bohinju. IS VII, št. 20.
- Lapajne Josip: Od Ilirije do Jugoslavije. Cerklje pri Kranju 1931. 182 str. — Lužar F.: Lapajne Josip, Od Ilirije do Jugoslavije. SU XXXI, 135—136. — Žerjav A.: Lapajne Josip, Od Ilirije do Jugoslavije. P LI 94—95. → Glej: Cerklje pri Kranju; Gorenjci.
- (Lašče.) Lašče in okolica. Jutro XII, št. 164.
- (Ledarji.) Bohinec V.: Ledarji (Rateče.) II III, 71—72.
- L'Estocq. Glej: Koroško; Železarstvo.
- (Lesna industrija.) Zemljevid lesne industrije v Dravski banovini. IS VII, št. 6.
- (Ličkanje.) Tudi na kmetih imajo praznike. SN LXIV, št. 219.
- (Ljubljana.) Ajdovščina, Smole, Figovc. SN LXIV, št. 47. — Če greš v Šiško »na vas«. SN LXIV, št. 182. — Dajmo imena našemu tromostovju. Jutro XII, št. 107 a. — Delavski azil v Ljubljani. SN LXIV, št. 271. — Gaber Ante: Stare slike pripovedujejo. SN LXIV, št. 25. — Gostilne nekdanj in sedaj. II III, 334—335. — Gradbena in regulacijska dela. SN LXIV, št. 216. — H(afner) J.: Iz podzemelske Ljubljane. II III, 121—122. — Iz nove Ljubljane. Slovenec LIX, št. 172. — Javna higijena v Ljubljani. SN LXIV, št. 216. — Kaj pa Rožna dolina. SN LXIV, št. 171. — Kako izginja stara Ljubljana. Jutro XII, št. 209. — Kako boče Plečnik regulirati ljubljanski Vodnikov trg. Slovenec LIX, št. 206. — Kanalizacija severnega dela mesta. Jugoslovan II, št. 72. — Konec Marijinega kopališča. Slovenec LIX, št. 169. — Kraj slavnega imena (Hradeckega vas.) SN LXIV, št. 115. — Križem kražem pod Ljubljano. SN LXIV, št. 152. — Ljubljana in Maribor v krogu velikih jugoslovanskih mest. Jutro XII, št. 205. — Ljubljana napreduje — gradi in tlakuje. SN LXIV, št. 190. — Ljubljana se modernizira in širi. SN LXIV, št. 114. — Ljubljanca — dolga vas. Slovenec LIX, št. 147. — Napredek Ljubljane in Maribora. Jutro XII, št. 201. — Naš dom je v kanalu. Obisk pri ljubljanskih brezdomcih. Slovenec LIX, št. 58. — Novo ljubljansko predmestje. SN LXIV, št. 295. — O ljubljanskih ulicah in cestah. SN LXIV, št. 9, 12. — Osnove velike Ljubljane. SN LXIV, št. 241. — »Palace« si grade. SN LXIV, št. 175. — Perspektive Ljubljane po ljudskem štetju. Jutro XII, št. 84. — Poročilo o Ljubljani XVI. veka. SN LXIV, št. 223. — Potočnik A.: Prometna sredstva v stari Ljubljani. SN LXIV, št. 143. — Pozabljen Neptunov vodnjak. SN LXIV, št. 168. — Predpotresna Ljubljana. IS VII, št. 34. — Prehranjevalna akcija mestne občine. SN LXIV, št. 287. — Razširjanje Ljubljane. Jutro XII, št. 117. — Regulacija Dunajske in Emonske ceste. SN LXIV, št. 235. — Regulacija Ljubljaničnice in zgradba carinarnice. Jugoslovan II, št. 78. — Regulacija Gradaščice. Slovenec LIX, št. 210. — Regulacija Ljubljane. Slovenec LIX, št. 170. — Regulacija Malega grabana. SN LXIV, št. 124. — Regulacijska dela na Ljubljani. SN LXIV, št. 75. — Renovirani ljubljanski rotovž. SN LXIV, št. 154. — Revščina je strašna. SN LXIV, št. 273. — Rimski zid. SN LXIV, št. 153. —

Saria Balduin: Emonska rojaška zveza v Savariji. GMS XII, 5—10. — Socijalno zdravstvo našega mesta. SN LXIV, št. 214. — Stanovanjske razmere v Ljubljani. SN LXIV, št. 168. — Stanovanjski problemi ljubljanske občine. Jutro XII, št. 100. — Stara in nova Ljubljana. SN LXIV, št. 115. — Stari čevljarški most se poslavlja. Slovenec LIX, št. 197. — Stari čevljarški most zopet stoji. Slovenec LIX, št. 228. — Stavbeno gibanje v Ljubljani. SN LXIV, št. 162, 202, 207, 213, 219, 254. — Stavbeno gibanje v mestu in okolici. SN LXIV, št. 156, 224, 230. — Stelč Fr.: Gradbeni razvoj Ljubljane II III, 290—291. — Šiška-Ljubljana-Vič. SN LXIV, št. 143. — Tromostovje dograjeno. SN LXIV, št. 229. — V zaloških železniških barakah. Slovenec LIX, št. 62. — Wester Jos.: Šc: Ajdovščina. Jutro XII, št. 46. — Vodnjak pred mestno hišo. SN LXIV, št. 137. — Ureditev cest k novi ljubljanski carinarnici. Jugoslovan II, št. 239. — Ureditev prometa na Ajdovščini. SN LXIV, št. 241, 245, 248. — Življenje in smrt leta 1930 v Ljubljani. Slovenec LIX, št. 1.

(Ljudska medicina.) Ljudska medicina in vraže na Kobanskem. MV V, št. 96.

(Ljutomer.) Ljutomer in Medmurje. Slovenec LIX, št. 200.

Ljudsko štetje 1931. Določbe o ljudskem štetju v Jugoslaviji. Jutro XII, št. 63. — Notranja osamosvojitve in ljudsko štetje. Jugoslovan II, št. 73. — Die Volkszählung im Draubanat. DZ LVI, št. 49. — Začetek ljudskega štetja. Slovenec LIX, št. 132.

(Loga vas.) Ilanig O.: Logavas na Koroškem. MV V, št. 189.

Löw P. J. Glej: Koroško.

Ložar R. Glej: Želzarstvo.

Lupis - Vukić J. K. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.

Lužar F. Glej: Lapajne Josip.

(Macedonija.) Sirk A.: V Macedoniji. Naš rod III, 19—22, 52—54, 90—92.

Mahorčič Karol. Glej: Gorenjska.

Majhen Ivan. Glej: Manjšine; Avstrija.

(Majšperk.) Žunkovič D.: Majšperk ali Lešje. SGp LXV, št. 49.

Manjšine. Ammende Ewald: Die Nationalitäten in den Staaten Europas. Wien - Leipzig 1931. 568 str. Iz vsebine: Österreich: Die Slowenen. 304—326; Die Kroaten. 326—330. Jugoslawien: Die Deutschen. 342—353. Italien: Die Jugoslawen. 473—511. — Slovenec LIX, št. 263. — Določitev narodnosti in materinega jezika. Jutro XII, št. 73. — Job: Nivelizacija kulture in narodne manjšine. MV V, št. 127. — VII. manjšinski kongres. Slovenec LIX, št. 194. — Wilfan Jos.: Misli ob polemiki o Petražickem. Jutro XII, št. 57.; O narodnostnih problemih Evrope. Jutro XII, št. 74 b. — Winkler Wilhelm: Statistisches Handbuch der europäischen Nationalitäten. Wien - Leipzig 1931. 248 št. Iz vsebine: Österreich: 82—92. Italien: 127—135. Jugoslawien: 206—219. — Avstrija: Barantanje s slovensko Koroško. Slovenec LIX, št. 64. — Baš Franjo: Jugoslovensko-nemačka granica. Naša Slovenačka. Glasnik Jugoslovenskog Profesorskog Društva. XI, 474—480. — Besedo imajo Nemci. KS XI, št. 6. — Celovski tisk in koroški Slovenci. Jutro XII, št. 155. — Če bratje mro... SGp LXV, št. 24. — Čuš Vojteh: Rak rana slovenstva na Koroškem. Koroška ponemčevalna šola. SU XXXI, 171—174. — Delo Südmarke. Jutro XII, št. 199. — Hrastnik Oskar: Vtisi iz obmejne Avstrije. Slovenec LIX, št. 104. — Izpodrinjevanje koroških Slovencev. SN LXIV, št. 41. — Kako hoče Avstrija rešiti manjšinsko vprašanje. Jutro XII, 147. — Kako pojmujejo na Koroškem enakopravnost. Jutro XII, št. 256. — »Kmetске brambе« na Koroškem. Slovenec LIX, št. 160. — Kod in zakaj se umika domači živelj južne

- Koroške. KS XI, št. 28. — Kolonizacija slovenske Koroške. Slovenec LIX, št. 59. — Koroški Slovenci vstajajo. Slovenec LIX, št. 87. — Luteransko naseljevanje na Koroškem. KS XI, št. 19. — Majhen Ivan: Šel sem na grob. SGp LXV, št. 46. — Mesto slovenščine — madjarščina. Slovenec LIX, št. 148a. — Nauk, ki nam ga dajo Nemci. Slovenec LIX, št. 147a. — Nekaj cvetk koroške ponemčevalne šole. SU XXXI, 143—144. — O koroških Slovencih na manjšinskem kongresu. KS XI, št. 36. — Ob zaključku gospodinjkega tečaja v Štebnu pri Maloščah. KS XI, št. 48. — Občni zbor Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. KS XI, št. 15, 16, 17. — Rajhovec na Koroško. Jutro XII, št. 186. — Rajhovski naseljenci na Koroškem. KS XI, št. 7. — Ravnik Rudolf: Spodnjemu Rožu na Koroškem za novo leto. Jutro XII, št. 1. — Rojaki, pozor! KS XI, št. 45. — Slovenci v obrambo svojega jezika. Slovenec LIX, št. 141. — Slovenski renegati na Koroškem. Slovenec LIX, št. 120 a. — Smrt prvega rožanskega župana. Jutro XII, št. 111. — Styriacus: Podravje in borba za slovensko Koroško. MV V, št. 43. — 40 let Hranilnice in posojilnice v Velikovcu. KS XI, št. 19, 20, 21. — Usoda slovenske šole na Koroškem. Jutro XII, št. 297. — V koroških cerkvah je žalostno. Slovenec LIX, št. 112. — Zadrugi tečaj v Podravljah. KS XI, št. 49. — Zemljevid župnij krške škofije. SU XXXI, št. 103. — **I t a l i j a**: Barbalič Fr.: Verska svoboda Hrvatov in Slovencev v Istri, Trstu in Gorici. Slovenec LIX, št. 276. — Domači duhovniki morajo iz Istre. Slovenec LIX, št. 107. — 218 imen poitalijančenih. Slovenec LIX, št. 65. — Izgubljena domovina. Slovenec LIX, št. 106. — Kaj je novega v Primorju? AS XXXX, št. 23. — Konec slovanskega tiska v Italiji. Jutro XII, št. 4. — Konec slovenskega združništva v Italiji. Jutro XII, št. 19. — Likvidacija Zadružne zveze v Gorici. Slovenec LIX, št. 257. — Nova nasilja na Goriškem. Slovenec LIX, št. 118. — O šolstvu v Julijski Krajini. Koledar DCM za 1931, 76—85. — Službeno izbrisani. MV V, št. 61. — Še ostrejši kurz v Julijski Krajini. Jutro XII, št. 12. — Vedno več beguncev. Slovenec LIX, št. 171. — Zastava bivše Narodne delavske organizacije v Trstu. Jutro XII, št. 151. — Življenje Slovencev na oni strani. SN LXIV, št. 115. — **J u g o s l a v i j a**: Italijani v Jugoslaviji. Slovenec LIX, št. 85. — Melik Anton: Za notranjo osamosvojitvev. LZ LI, 161—168. — Mislimo na Koroško. Premišljevanje o nemških šolah v Jugoslaviji. Slovenec LIX, št. 36. — Neue deutsche Volksschulen. DZ LVI, št. 12. — Poizkusi za ustanovitev nemškega manjšinskega razreda v Marcnbergu. Jugoslovan II, št. 120. — **M a d ž a r s k a**: Pri rabskih Slovencih. Slovenec LIX, št. 235.
- (Maribor.) Änderung einiger Strassenbezeichnungen in Sicht. DZ LVI, št. 21. — Baš Franjo: Kulture v Mariboru v začetku XIX. stoletja. Mariborski koledar za 1932, 51—68. — Brezposelnost v Mariboru. Slovenec LIX, št. 61. — Iz Maribora. Naše slike II, št. 5. — Job: Naloga obmejnega Maribora. MV V, št. 125. — K vprašanju novih mariborskih stavb. Jugoslovan II, št. 218. — Kaj je z Velikim Mariborom? MV V, št. 121. — Kejžar Ivan: Iz mojih spominov. MV V, št. 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198. — Kristan Cvetko: 60 let delavske zadruge v Mariboru. Prosveta XXIV, št. 98. — Maribor, obmejno letovišče in izletišče. MV V, št. 149. — Maribor v luči statistike. Jugoslovan II, št. 156. — Maribor v številkah. Jutro XII, št. 156. — Mišič Fr.: Pokrajinsko lice našega obmejnega Maribora. Jugoslovan II, št. 152. — Nastajajoča nevarnost (Dotok tujcev v Maribor. — Naraščanje števila Židov.) MV V, št. 24. — Po ljudskem štetju. Jutro XII, št. 158. — Razvoj in napredek Maribora. Slovenec LIX, št. 233 a. — Razvoj Maribora v zadnjem poltisočletju. Jugoslovan II, št. 159. — Rezultati ljudskega štetja v Mariboru. Jugoslovan II, št. 88. — Sličice z ljudskega štetja v Mari-

- boru. MV V, št. 82. — Schlosser P.: Poslopje Dečjega doma v Mariboru. ČZN XXVI, 219—222. — S(er)pp A.: Steinerne Urkunden in Maribor. DZ LVI, št. 56, 58, 60, 62, 64, 68, 92. — V Mariboru 1000 brezposelnih. Slovenec LIX, št. 252. — Vprašanje mariborskega slovenskega meščanstva. MV V, št. 62. — Zum Volkszählungsergebnis in Maribor. DZ LVI, št. 33.
- (Marija v Puščavi.) Marija v Puščavi. Naše slike II, št. 4.
- Marinčič Nace. Glej: Št. Vid pri Stični.
- (Marnberg.) S(er)pp A.: Die Burgruine Marenberg. DZ LVI, št. 22, 24, 26. — Žunkovič D.: Marnberg. SGp LXV, št. 50.
- (Martinovanje.) Haloze in sv. Martin. MV V, št. 256. — Pirnat Viktor: Med hrabi in zidanicami. Slovenec LIX, št. 257. — V(ando) J.: Nekdanje borovško martinovanje. Jutro XII, št. 265.
- Marušič Pavel. Glej: Izseljenci; Jugoslavija.
- (Mengeš.) Smole Izidor: Mengeš. Gorenjska, 115—118.
- Melihar Stane. Glej: Murska Sobota.
- Melik Anton. Glej: Kozolec; Manjšine; Jugoslavija; Mesta.
- (Mesta.) M(elik) A.: Rus Jože, O tipu našega mesta na pomolu. GV VII, 199. — Naša mesta. Jutro XII, št. 196; Slovenec LIX, št. 195. — Prebivalstvo naših mest. Jutro XII, št. 199.
- (Mlin na veter.) Naše slike II, št. 11. (Ploderšnica).
- (Miklova Zala.) Miklova Zala. Jutro XII, št. 111. — Miklova Zala iz Roža. Jugoslovan II, št. 111. — Na domu Miklove Zale. Slovenec LIX, št. 108.
- Mikuš A. Glej: Imena.
- Mirk Vasilij. Glej: Pesem.
- Mironova Milica. Glej: Svatba.
- Mišič Fr. Glej: Gornji grad; Gradišče; Kokarje; Maribor; Mozirska planina; Smolnik; Sv. Križ pri Belih vodah; Trgatev; Turški zid.
- Mlakar Janko. Glej: Dijaštvo.
- (Mozirska Planina.) Mišič Fr.: Na Mozirski planini. Jutro XII, št. 193.
- (Murko Matija.) Glonar Joža: Matija Murko — 70 letnik. Slovenec LIX, št. 32. — Kotnik Janko: Profesor dr. Matija Murko. ČZN XXVI, 145—152.
- (Murska Sobota.) Melihar Stane: Obraz Murske Sobotc. Jutro XII, št. 129. — Murska Sobota je popolnoma slovenska. D XIV, št. 18.
- (Muzeji.) Delovanje Muzejskega društva v Celju. NDb XII, št. 50. — Delovanje in načrti celjskega Muzejskega društva. Jutro XII, št. 140. — Muzejsko društvo v Mariboru. ČZN XXVI, 142—144. — Muzejsko društvo v Ptujju. ČZN XXVI, 287—289. — Muzejsko društvo za Slovenijo. Slovenec LIX, št. 259. — Občni zbor Muzejskega društva v Mariboru. Jutro XII, št. 32a. — Stari zakladi na Krškem polju. (Misel o ustanovitvi muzeja v Krškem.) Jutro XII, št. 282. — Stiriacus: V Varaždinu. MV V, št. 134. — Ureditev mariborskega muzeja. MV V, št. 148. — V(urnik) S.: Slovenski narodni muzej. Slovenec LIX, št. 234.
- (Narečje.) 'aj pa žinjaš. SU XXXI, 39. — Breznik A.: Ramovš Fr., Dialektološka karta slovenskega jezika. GMS XII, 54—55. — K(olarič) R.: Dialektološka karta slovenskega jezika. Jutro XII, št. 266. — Ramovš Fr.: Dialektološka karta slovenskega jezika. Ljubljana. 1931. 4°, 72 strani + 1 zemljevid.
- (Narodopisje.) Naše narodopisje. Slovenec LIX, št. 104.
- (Nočni čuvaj.) Žunkovič D.: Gosak kot najzanesljivejši nočni čuvaj na naših kmetijah. SGp LXV, št. 50.

- (Noša.) Poglavlje o pačenju narodnih noš. Jutro XII, št. 56. — Sič A.: »V Gorenjsko oziram se skalnato stran — Triglava blišče se vrhovi.« Gorenjska, 39—43. — Šarčeva Marija: Še besedo o narodnih nošah. Jutro XII, št. 84 a.
- (Novo Mesto.) Dolenjska metropola v številkah. Jugoslovan II, št. 78. — Pirnat Viktor: Letovišče Novo Mesto. Jugoslovan II, št. 209.
- (Novačenje.) Šašelj I.: Kako so v starih časih novačili. Slovence LIX, št. 37.
- Novak Vilko. Glej: Božič; Prekmurje.
- (Občine.) Občine Dravske banovine v številkah. Slovence LIX, št. 180. — Naše podeželske občine. Jutro XII, št. 198.
- (Običaji.) Graber Georg: Deutsche Einflüsse im Brauchtum und Sage der Kärntner Slovenen. Wiener Zeitschrift für Volkskunde. XXXV, 1—16. — Vatovec Fr.: Kostrenčič M.: Fides publica u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do XV. veka. ČZN XXVI, 127—128.
- (Ogljarstvo.) Ogljarstvo na Kočevskem. Slovence LIX, št. 162.
- Ozvald K. Glej: Bajke in pripovedke.
- Pajk P. Glej: Bajke in pripovedke.
- Penko Joško. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.
- Pesem. Adamič E.: Od majolike. Zbori VII, št. 1a; Vse najlepše rožice. Zbori VII, št. 1b; Vse rožice rumene. Zbori VII, št. 1c. Šel sem po zelenem travniku. Zbori VII, št. 1ē. — Čerin Josip: Solnčni dnevi. Pesmi za dobro voljo. Ljubljana 1931; Škrjanček poj! Ljubljana 1931. — Kramer Franc: Kakšne pesmi z napevi sem napisal med slovenskim narodom. Pevec XI, 19—20, 29—30, 46; Pesem mladosti. Pevčeva pesmarica XI, 23. — Mirk Vasilij: Sunec jarko. Zbori VII, št. 1f. — Prelovec Zorko: Ko so fantje proti vasi šli. Zbori VII, št. 3d; So še rožice v hartelnu žavovale. Priloga »Zborom« 1931, št. 1. — Puš Ludovik: Narodna. Zbori VII, št. 3 e. — Radio Ljubljana — propagator narodne pesmi. Zbori VII, 7. — Štefan V.: Pesem od buček jule. Kalendar Srea Jezusovega za leto 1932, 67. — Tome M.: Med evetlicami po logu. Pevčeva pesmarica XI, 31.
- (Pirhi.) Slike iz življenja in sveta. Jubilejna priloga KS XI, št. 12.
- Pirnat Viktor. Glej: Martinovanje; Novo Mesto.
- (Pišeece.) Iz slikovite okolice Brežice. Jutro XII, št. 129.
- (Planina.) Geschichte des Marktes Planina. DZ LVI, št. 27.
- (Planine.) Ilesič Svetozar: Planine ob dolnji Zilji. GV VII, 120—148.
- (Platnarstvo. R(ačič) B(ožo): Naše domače obrti, ki izumirajo. IS VII, št. 12.
- (Pobrezje.) Pobrezje danes in nekoč. MV V, št. 138.
- (Polšnik.) Staro torišče slovenskih sejmov. Jutro XII, št. 141.
- (Pomladanski običaji.) V(urnik) S(tanko): O spomladanskih običajih pri Slovanih. Slovence LIX, št. 98.
- (Potočka Zijalka.) Brodar Srečko: Potočka zijalka na Olševi. Naša Slovenačka. Glasnik Jugoslovensko Proforskog Društva. XI, 497—505. — Pračlovekovo bivališče na Olševi. Jugoslovan II, št. 31. — Brodar S.: Raziskavanja v Potočki zijalki in nje problemi. ČZN XXVI, 153—176.
- Potočnik A. Glej: Ljubljana.
- Povest. Gerželj France: K problemu naše ljudske povesti. Jugoslovan II, št. 158.
- Pravljice. Flerč Pavel: Pravljice. Ljubljana 1931. 169 str. — Hudales Oskar: Škopjen. (Pravljica s Kozjaka.) Kresnice Mladinske Matice IV, 21—24. — Kak je kresmar v nebesza priso? Dober pajdaš kalendarium za 1932. — Kak sze cigan raesunati vesi. Dober pajdaš kalendarium za 1932. — Štefan V.: Kak je Janči po svetu ljudi noro. Kalendar Srea Jezusovoga za leto 1932, 48; Od Jan-

- čeka. Kalendar, 59; Od logara. Kalendar, 68. — Zaklad pri Sv. Danijelu. (Goriška narodna pravljica.) Jugoslovan II, št. 3. — Gl.: Bajke; Običaji.
- (Prebivalstvo.) Dravska banovina ima 1.120.584 prebivalcev. Jugoslovan II, št. 135. — Einwohnerzahl der Städte in Slowenien DZ LVI, št. 70. — Fabius: Ali je Slovenska Štajerska res nemška kulturna zemlja? MV V, št. 33. — Meier Haus: Eberhard Kranzmayer, Sprachschichten und Sprachbewegungen in den Ostalpen. Car I CXXI, 144—146. — Površina in prebivalstvo banovin. NDb XIII, št. 99. — Prebivalstvo banovin po definitivni razmejitvi. Jutro XII, št. 282. — Prebivalstvo Dravske banovine. Jutro XII, št. 136, 141. — Prebivalstvo Jugoslavije. Jutro XII, št. 147. — Rezultati ljudskega štetja 1931. Slovenec LIX, št. 193a. — Savnik Roman: Jugoslavija v luči ljudskega štetja. Žis X, 58—60.; Ljudsko štetje v Jugoslaviji. VP za 1932, 39—42.; Prirastek prebivalstva v Jugoslaviji v desetletju 1921—1931. GV VII, 115—120.
- (Predpust.) Predpustne radosti, kolone — v tolažbo. SN LXIV, št. 35. — Prleško pozavanje. SN LXIV, št. 38.
- (Prekmurje.) Bohinec V.: Po Slovenski Krajini. II III, 168. — 10 letnica prekmurskih kolonij v Prekmurju. Jutro XII, št. 103. — Drugi transport prekmurskih sezonskih delavcev. Jugoslovan II, št. 89. — Godina Jože: Slovenska Krajina. KDM za 1932. 58—62. — Nekaj o Slovenski Krajini. Slovenec LIX, št. 207. — Novak Vilko: Slovenska Krajina. Koledar Slov. Dijaške zveze za 1931/32. 136—139. — Prekmurski delavci v Nemčiji. Slovenec LIX, št. 4. — Prvi transport prekmurskih sezonskih delavcev. Jugoslovan II, št. 85. — Združitev prekmurskih občin. Jutro XII, št. 123. — Žalostne narodne razmere v Prekmurju. Jutro XII, št. 150.
- Prelovec Zorko. Glej: Pesem.
- (Primorsko.) Bohinec V.: Gortani Michele, Gorizia con le Vallate dell' Isonzo e del Vipacco. GV VII, 178—179. — Čandek Fr.: Moji vtisi iz Julijske Krajine. Prosveta XXIV, št. 14; 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22. — Kdaj so prišli Slovenci na Kras. SN LXIV, št. 43.
- (Prlekija.) Baš Franjo: Prleki. II III, 170—171. — R(avljen) D(avorin): Na blagoslovljeni zemlji. Jutro XII, št. 199.
- (Prosveta.) 10 letnica Zveze kulturnih društev. SN LXIV, št. 236. — Dolene I.: Prosvetna zveza. Naša Slovenačka, 560—564. — Prosvetno delo med slovenskim ljudstvom. Slovenec LIX, št. 229. — Prosvetno delo Zveze kulturnih društev v Mariboru. D XIV, št. 32. — Rape Stane: Zveza kulturnih društev pri delu za narod. Naša Slovenačka, 559—560. — Sejalci katoliške prosvete. Slovenec LIX, št. 271. — Veliko prosvetno delo mariborske ZKD. Jutro XII, št. 298a.
- (Ptuj.) Abramič Mihovil: Novi natpisi iz Petovija. ČZN XXVI, 177—202. — Remec A.: Ptuj; II III, 174—176. — Ptuj. Naše slike II, št. 8. — Zanimivosti Ptuja in okolice. Jutro XII, št. 232. — Skrabar Viktor: Najdba rimskega spomenika. ČZN, 216—217.
- Puš Ludovik. Glej: Pesem.
- Račič Božo. Glej: Platnarstvo.
- Ravljen Davorin. Glej: Prlekija; Stojdraga.
- Ravnik Rudolf. Glej: Koroško.
- Rehar Radivoj. Glej: Kraljevič Marko.
- Remec A. Glej: Ptuj.
- (Remšnik.) Baš Franjo: Jurančič J., Iz šole za narod. ČZN XXVI, 286—287. — Remšnik. Naše slike II, št. 11.
- Resnik J. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.

- (Ribnica.) Gospodarski razvoj ribniške doline. Slovenec LIX, št. 179. — Ribnica in njene zanimivosti. IS VII, št. 50. — Ribniška. Jugoslovan 8, št. 39.
- (Ribnica na Pohorju.) Mišič Fr.: V zimskih vrtovih pohorske Ribnice. MV V št. 13.
- (Rimski vodovod.) Rimski vodovod obnovljen. Slovenec LIX, št. 55. — Rimski vodovod v Krški dolini. AD XXXIII, št. 77. — Saria Balduin: Rimski vodovod iz Nevioduna. PMS XII, 50.
- (Rogaška Slatina.) Razširjenje in modernizacija Rogaške Slatine. Jutro XII, št. 101. — SN LXIV, št. 98.
- Rožič Valentin. Glej: Grafenauer France.
- Rupnikova Ivica. Glej: Kranjska gora.
- Rus Jože. Glej: Kočevje.
- Sabidussi H. Glej: Koroško.
- Saria Balduin. Glej: Ljubljana; Rimski vodovod; Slovenija.
- (Saria Balduin.) Baš Franjo: Arheološka raziskavanja prof. B. Sarie. ČZN XXVI, 217—219.
- (Savinjska dolina.) Izprehodi okrog doma (Gornja Savinjska dolina, Potočka zijalka.) Jutro XII, št. 193. — Jesen v Savinjski dolini. Jutro XII, št. 202. — Sneg orjejo. Jugoslovan II, št. 44.
- Savnik Roman. Glej: Prebivalstvo; Slovenija.
- Schlösser P. Glej: Maribor.
- Serpp A. Glej: Maribor; Maruberg; Sv. Marjeta ob Pesnici.
- Sič A. Glej: Noša.
- Sirk A. Glej: Makedonija.
- Skrabar Viktor. Glej: Ptuj.
- Slavič M. Glej: Štrigova.
- Štodnjak Anton. Glej: Dolenjsko.
- (Slovenci.) Kolarič Rudolf: Razvojne smeri slovenskega jezika. Naša Slovenačka, 519—522. — Kos M.: K poročilu Pavla Diakona o Slovencih. ČZN XXVI, 202—216. — Dolenc Metod: Nekoliko uradnih spisov s slovenskimi jezikovnimi drobtinami iz XVIII. stoletja. ČZN XXVI, 101—110. — Naši predniki pred 250 leti. Db XLIV, št. 5. — O tipu slovenskega človeka. Jutro XII, št. 68a. — Paberki iz kulturne zgodovine. IS VII, št. 4. — Priče slovenske davnine. Slovenec LIX, št. 49. — Prodaja najstarejšega portreta Slovenske (Al. Dürer iz 1505.) Jutro XII, št. 103.
- (Slovenija.) Bohinec V.: Dravska banovina. Stenski hipsometrični zemljevid. 1:150.000. Ljubljana 1931. — Dimnik Sl.: Ročni šolski zemljevid Dravske banovine in obmejnega slovenskega ozemlja. 1:650.000. Maribor 1931. — Gradivo za gospodarsko statistiko v Dravski banovini. Jugoslovan II, št. 60. — Naša Slovenačka. Glasnik Jugoslovenskog Proforsorskog Društva, XI. Beograd 1931. Iz vsebine: Baš Franjo: Geografski pregled bivše Mariborske oblasti. 467—473; Prometna gravitacija Slovenije. 486—493. Bohinec V.: Kulturnogeografsko trojstvo slovenskega ozemlja. 493—496. Saria Balduin: Slovenija v starem veku. 506—513. Wester Josip: Izlet u Dravsku banovinu. 458—460. — Položaj trgovine, obrti in industrije v Sloveniji. Trgovski list XIV, št. 147, 148, 149. — Savnik Roman: Severovzhod Slovenije. II III, 148.
- (Slovenske gorice.) Borko B.: Jesenska nedelja v Slovenskih goricah. Jutro XII, št. 235.
- Smole Izidor. Glej: Mengeš.
- (Smolnik.) Mišič Fr.: Med pohorskimi grobovi. KL XII, št. 44.

- (Smrekar A.) Rev. Andrej Smrekar — prvi slovenski pesnik v Ameriki. Jugoslovan II, št. 107.
- (Smučič.) Gaber Ante: Čez 400 let za sledjo naših smučič. SN LXIV, št. 76. — Koštičič I.: O smučeh, krpljah, krampežih in hoduljah. Žis IX, 432—433.
- (Sorica.) Armič Josip: Sorica in nemški Schulverein. Koledar DCM za 1931, 70—76.
- Spaič Alexander. Glej: Klopotec.
- (Središče.) Velika občina Središče ob Dravi. Jutro XII, št. 247.
- Staroslav (I. Vrhovnik.) Glej: Gostilne; Trdina Janez.
- Stelč Fr. Glej: Ljubljana.
- Steska V. Glej: Idrija; Imenoslovje.
- (Stojdraga.) R(avljen) D.: Pri unijatih na Stojdragi. Jutro XII, št. 170.
- Strah Fr. Glej: Drvarstvo; Grb.
- Strelli Richard. Glej: Koroško.
- (Studenci.) Studenci v luči ljudskega štetja. MV V, št. 91.
- Sušnik Fr. Glej: Koroško.
- (Svatba.) Mironova Milica: Svatbeni običaji bosanskih gorjancev. Jutro XI, št. 27.
- (Sv. Marjeta ob Pesnici.) Römersteine in Sv. Margareta a. d. P. DZ LVI, št. 93.
- (Svete gore pod sv. Petrom.) Svete gore pri Sv. Petru. Slovenec LIX, št. 201.
- (Sv. Križ pri belih vodah.) Mišič Fr.: V pravljicnem gorskem svetu; »Sv. Križ nad Belimi vodami«. MV V, št. 212.
- (Sv. Lenart v Slovenskih goricah.) Baš Franjo: Arheološka izkopavanja pri Sv. Lenartu v Slov. gor. l. 1930. ČZN XXVI, 114—121.— Haunig O.: Zgodovinski spomini na Sv. Lenart. MV V, št. 65, 66, 67, 68, 69.
- (Sv. Peter pri Mariboru.) Krepek A.: Sv. Peter pri Mariboru. MV V, št. 163.
- (Svetoštefanski sejem.) Kač Janko: Svetoštefanski sejem na Gomilskem. Jutro XII, št. 1.
- Šarabon Vinko. Glej: Beneška Slovenija.
- Šarčeva Marija. Glej: Noše.
- Šašel J. Glej: Imenovanje.
- (Škofja Loka.) Gradbena sezona Škofje Loke v polnem razmahu. Jugoslovan II, št. 109. — Škofja Loka pridno zida. SN LXIV, št. 181. — Škofja Loka se budi in napreduje. SN LXIV, št. 291. — Zgodovina Škofje Loke. Gorenjska, 125—132.
- (Špeharji.) Kaj bo s špeharji? Slovenec LIX, št. 105.
- Štefan V. Glej: Pesem; Pravljica.
- (Štrigova.) Slavič M.: K Sv. Hieronimu v Štrigovi pri Ljutomeru. Slovenec LIX, št. 229.
- (Št. Vid nad Ljubljano.) Šentviško mizarstvo. Slovenec LIX, št. 201.
- Terčak Staue. Glej: Pesem.
- Tome Matija. Glej: Pesem.
- (Trbovlje.) Kam za kruhom? Jutro XII, št. 15. — Preskrba Trbovelj z vodo. SN LXIV, št. 209. — Trbovlje — dolina našega ponižanja. Slovenec LIX, št. 42. — Trbovlje v veliki noči 1931. Slovenec LIX, št. 77.
- (Trdina Janez.) Staroslav: Janeza Trdine narodopisne drobtine. Žis IX, 209, 237, 264, 265, 293, 321; Janeza Trdine komentar Vodnikovih pesmi. Ž 516—517.
- (Trenta.) Trenta. II III, 195.
- (Trgatev.) Mišič Fr.: Ob trgatvi pri Sv. Urbanu. MV V, št. 237. — »Spet pojdemo brat« (Prlekija.) SN LXIV, št. 224.
- (Turški zid.) Mišič Fr.: Pod turškim zidom na severnem pohorskem vznožju. Jutro XII, št. 259.
- Uganke. Felbar Martin: Vganke. Kalendar Srca Jezusovega za leto 1932, 68.

- (Umetnost.) K vprašanju slovenske ljudske umetnosti. Jugoslovan II, št. 66. — Vurnik Stanko: Umetnost na Gorenjskem. Gorenjska, 26—30. — Vurnikovo predavanje o ljudski umetnosti. Jugoslovan II, št. 68.
- Wagner Rudolf. Glej: Beneška Slovenija; Koroško.
- Vundot Josip. Glej: Martinovanje.
- Varstvo prirode in narodni park. SN LXIV, št. 236.
- (Vas.) Beda naše vasi. Jugoslovan II, št. 192. — O naši vasi. MV V, št. 14. — Slovenska vas. II III, 225—226.
- Vatovec Fran. Glej: Običaji.
- (Veleposestva.) Delitev veleposestniških gozdov na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju. Jugoslovan II, št. 162.
- (Velika noč.) Prlečka velika noč ali vüzem. SN LXIV, št. 76. — Velika noč v Metliki pred 100 leti. SN LXIV, št. 76. — Velika noč v Slovenski Krajini. AD XXXIII, št. 78. — Velika noč v Trstu. Jutro XII, št. 81. — V(urnik) S.: Velikonočni običaji med Slovenci. Slovenec LIX, št. 77.
- Velika Planina nad Kamnikom. Naše slike II, št. 9.
- Wester Jos. Glej: Ljubljana; Slovenija.
- Wilfan Jos. Glej: Manjšine.
- (Vinica.) IS VII, št. 11.
- (Viničarji.) Zahteve bednih viničarjev. Slovenec LIX, št. 216a. — Zborovanje viničarjev. Slovenec LIX, št. 209.
- Winkler Wilhelm. Glej: Manjšine.
- (Vinogradništvo.) Skrb za naše vinogradništvo. Jugoslovan II, št. 93.
- (Vraže.) Vraže na Kozjaku. Jutro XII, št. 253.
- Vrhovnik I. Glej: Gostilne; Staroslav; Trdina Janez.
- Vurnik Stanko. Glej: Bohinj; Gorenjci; Muzeji; Običaji; Umetnost; Velika noč;
- Wutte Martin. Glej: Celovec; Dimnice; Koroško.
- (Zadružništvo.) Delo Zadružne zveze. Slovenec LIX, št. 102. — Kralj A.: Zadružno gibanje v Sloveniji l. 1930. Slovenec LIX, št. 38. — Naše zadružništvo. Slovenec LIX, št. 134. — Statistika slovenskega zadružništva. Jutro XII, št. 51. — Vzgoja mladih slovenskih zadrugarjev. Jutro XII, št. 78. — Zadružna zveza v letu 1930. Slovenec LIX, št. 83. — Zbor zveze slovenskih zadrug. D XIV, št. 21. — Zveza slovenskih zadrug. KL XII, št. 20; Slovenec LIX, št. 111.
- (Zagorje.) Zagorje se modernizira. Jutro XII, št. 1. — Združitev industrijskih krajev v eno občino. Jugoslovan II, št. 90.
- (Zidani most.) Zidani most v zgodovini. Jugoslovan II, št. 189.
- (Zlodejevanje.) Zlodejevanje v naših planinskih krajih. Jutro XII, št. 282.
- (Znamenje.) Kufahl: Zur Erforschung der sogenannten »alten Steinkreuze«. Car I CXXI, 123—124. — Staro zanimivo znamenje v Lokah pri Mozirju. Naše slike II, št. 8.
- (Zorman Ivan.) Debevec Jož.: Slovenski pesnik v Ameriki. M XIX, 111—113. — Najnovejša slovenska lirika v Ameriki. Slovenec LIX, št. 164.
- Zorman Ivan. Glej: Izseljenci; Severna Amerika.
- Zwitter Fr. Glej: Idrija.
- (Železarstvo.) L' Estocq: Kurt Kaser, Der innerösterreichische Eisenhandel in der ersten Hälfte des XIX Jahrhunderts. Car I CXXI, 73—74. — Ložar R.: Walter Schmid, Norisches Eisen. GMS XII, 51.
- Žerjav A. Glej: Lapajne Josip.
- Žunkovič D. Glej: Betnava; Majšperk; Marnberg; Nočni čuvaj.

Slovstvo.

Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham Lužar. Uredila Izidor Cankar in Franc Ksaver Lukinan s sodelovanjem uredniškega odbora. V Ljubljani 1925-1932. 688 strani.

Slovenska kultura je pognala korenine iz cerkvenega prosvitljevanja in iz narodnega rodoljubja, oziroma iz racionalizma. Iz teh dveh temeljev je rastle kulturno delo, ki danes že davno nima več značaja narodnega prosvitljevanja in prebujevanja, ampak vsebuje vse značilnosti znanstvene analize in sinteze, v javnem življenju pa uveljavljanje sodobnih političnih, socialnih in etičnih principov. S tem se je ustalila naša kultura v evropskem kulturnem krogu kot samostojen kulturni člen. Dokaz za to je SBL.

V vseli panogah kulturnega življenja so oddajali Slovenci delavce na razpolago tujini, iz tujine pa so prihajali k nam ljudje ter se pri nas udeleževali znanstveno, umetniško in gospodarsko. Fevdalizem s svojim političnim in socialnim ustrojem je še v večji meri povzročal migracije in s tem v preteklosti jačil vpliv tujine na naše pokrajine in na naše ljudstvo. Radi tega so zastopani v SBL kot v knjigi, ki naj poda »v življenjepisih kulturnih delavcev, kar se da, točno sliko slovenskega kulturnega življenja v preteklosti in sedanjosti«, ljudje slovenskega rodu, ki so delovali doma ali v tujini, in tujerodci, ki so delovali na Slovenskem ali drugače vplivati na razvoj naše duševne in materialne kulture.

O načelih, po katerih se ureja SBL, in o vsebini posameznih zvezkov je naša javnost slišala od uredništva SBL ter iz objav in poročil, ki so jih napisali F. Kidrič (Jutro 1925, št. 98), A. Budal (LZ 1925, p. 756-757), F. Albrecht (LZ 1925, p. 757-759), F. Koblar (DiS 1925, p. 220-222), M. Rupel (LZ 1927, p. 188-190 in LZ 1929, p. 116-119) ter V. Novak (Slovenec 1932, št. 209). Smotno urejena prva knjiga SBL in strokovno obdelana vsebina sta barometer, ki kaže višino, do katere je dospela do danes naša duševna in materialna kultura, zlasti pa kazalec za stopnjo, na kateri se nabaja danes naše znanstveno delo. Najlepše dohimo pravilno pojmovanje o visoki kakovosti SBL, ako ga primerjamo z življenjepisnimi sestavki v Stanojevičevi NE. Uredniški odbor (prvotni urednik I. Cankar, sedaj F. Lukinan in sourednika J. Glonar ter J. Šlebinger, pri prvih 2 zvezkih še F. Kidrič) je izvršil pošteno delo, ko je pritegnil k sodelovanju za SBL še 52 kulturnih delavcev in s tem oživil tvoril največjo znanstveno edinicu, ki je do danes delovala na Slovenskem.

SBL kaže na bolj ali manj razsvetljene strani naše kulture, poleg tega na večjo ali manjšo popolnost znanstvenega aparata ter na število in kakovost delavcev, ki so na razpolago za posamezne dohe ali pokrajine. Na prvi pogled je jasno, da ho najpopolnejše obdelano slovensko ozemlje na bivšem Kranjskem, kjer to omogočajo hivše deželne, sedaj narodne ustanove: knjižnica, arhiv, muzej in nova univerza. Ne sicer pogosto, vendar naletimo na primere, ko manjka za hivše štajerske delavce ali material ali pa predhodno ohranjanje javnosti še nedostopnega gradiva; tak primer je Ferdinand Dominkuš, rodoljubni mecen, politični pisatelj in skozi 20 let poslanec v štajerskem deželnem zboru, horec za slovensko šolo in uradovanje. Bolj izrazita je pomanjkljivost pri slikarstvu, kjer manjkajo od mariborskih slikarjev Graf, Bierti, Gelner, Hackl, predvsem pa osrednji mariborski slikar druge polovice XIX. stoletja Edvard Lind. Pri Jakobu Brollu pa imamo primer, ki kaže potrebo ponovne ugotovitve in kontrole njegovih del. Referent poroča o njem na podlagi Stegenška. Stegenšek poroča o Brollu po avtobiografiji, ki jo je Brollo poslal Stegenšku 1904. Referent je iz Stegenškovi navedb izpustil manjša dela. podružnic, izvenslovenske cerkve, kar ni povsod opravičeno (Žitara Vasl), nekatere župne cerkve (Svetinje, Velika Nedelja 1882, Brollovo delo 1884, Sv. Lovrene v Slov. gor. 1885, Sv. Jedert nad Laškim 1886, Sv. Križ nad Mariborom in Sv. Jurij ob juž. žel. 1887-88, Ponikva 1890, Št. Ilj v Slov. gor. in Zavodna 1895) ter 1869 zamenjal kapelo šolskih sester pri Sv. Petru pod Mariborom s

kapelo šolskih sester v Mariboru. Poleg avtobiografije, katero je Brolla poslal 1904 Stegenšku, pa imamo od Brolla še drugo avtobiografijo, katero je napisal za L. Gregorčca 22. junija 1899, ko je Brolla še živel v Vitanju. Ta prva Brollova avtobiografija se z drugo (Stegenškovo) ne sklada. Zanimivo pa je, da se ji je referent, ko se ni točno držal Stegenška, precej približal. Iz tega primera sledi, da bo treba za Brolla ugotoviti na licu mesta, kje je delal in kaj je delal, ter da biografski podatki za Brolla ne morejo biti končno veljavni; manjka jim tudi datum smrti. Prva Brollova avtobiografija pa je važna še drugače; iz nje izvetno, da se je mladi Brolla ločil od Fantonija radi običajnih umetniških sporov, da je delal v 90 letih skupaj z Biertijem in da je bil Marko Glaser tisti, ki je Brolla, potem ko je 1871 poslikal cerkev Sv. Petra pod Mariborom in postaje križevega pota na Goro, priporočal duhovščini v škofiji. Glaser pa je veljal kot prvi umetnostni in stavbarski strokovnjak v Lavantinski škofiji.

Naši politični delavci so delovali lokalno in v splošnem političnem življenju. Začetek posameznega politika je običajno v lokalnem delu; pozneje, ko igra narodnopolitično vlogo, se gleda nanj navadno s širšega narodnega vidika in v tega vključuje, predpostavlja lokalno delo. V ocenjevanju osebnega položaja posameznika je razlika med bivšim Kranjskim in Štajerskim. Na bivšem Kranjskem je bil lokalni politik od 80ih let dalje lokalni vodja stranke, na bivšem Štajerskem pa je bil do prevrata v prvi vrsti narodni buditelj in krajevni vodja Slovencev ter šele v drugi vrsti lokalni vodja stranke. Radi tega ostane na Štajerskem lokalni rodoljub v zvezi z narodnim, to je celotnim razvojem domačega okolja, na Kranjskem pa v zvezi s strankarsko zvezanimi somišljeniki enega kraja in kot tak izvrševalni organ stranke. Tako je bilo na Kranjskem lokalno delo zvezano z delom ene stranke, na Štajerskem pa z delom rodoljuba v enem kraju. Saj je znano, da je ves narodni preporod na Štajerskem slonel na posameznikih, ki so vplivali na domači kraj, in prav tako vsa narodna borba. Do smotrenega, principijelnega stališča preko organizacij je prišlo šele z delitvijo duhov, v Podravju pa deloma šele ob prevratu. Radi tega je potrebno na našem narodnem obmejnem ozetulju bolj poudariti krajevno delovanje posameznika. S tega vidika je treba izpopolniti SBL v Dodatku z imeni A. Brandis, F. Ferk, F. Firbas, F. Gomilšek, M. Gorišek, V. Gurnik, F. Jankovič, V. Janžekovič, E. Kalan, I. Kejžar, A. Klemenčič; z istega vidika je premalo upoštevano prosvetno in organizatorično delo A. Korošca, L. Gregorčca, J. Hraščevca, Vek. Kukovca, medtem ko je politično lokalno delo D. Grizolda dopolnil Glaser pri L. Hlebu. Kajti sigurno je, da ni našega ljudstva prerodilo parlamentarno delo naših politikov, ampak lokalna organizacija. Kulturno smo uspeli in uspevamo tam, kjer je podrobna organizacija pripravila teren, medtem ko o pridobitvah od zgoraj, ki niso bile organizacijsko pripravljene, tega ne moremo ugotoviti.

Kulturno in narodnostno izredno važno je tudi dijaško delo; saj je bila v nemških mestih dijaška organizacija tista, ki je iztgala Slovence iz nemške družbe in mu z narodnim čtivom in z dijaškimi glasi omogočala, da se je sam izobraževal v narodnih predmetih. Te dijaške organizacije se zato ne morejo podcenjevati in dobro hi bilo ugotoviti n. pr. urednikovanje F. Kotnikovo v celovškem Marijanišču ali pa V. Kukovčevo srednješolsko delo v Mariboru ali pa F. Jurtele, ki je bil eden voditeljev celjske Zadrुžne zveze, finančni ustanovitelj (Nov.) Slov. Štajerca in soustanovitelj slogaštva na Štajerskem; tudi ho v Dodatku treba dostaviti imena I. Endlicher, A. Jenko ali E. Lovšin. Pri tem je važno, da rodoljubi svojega političnega dela niso smatrali za važnega ter da so mu na isti način predpostavljali svoje književno delovanje, kakor pozabi današnji politik na svoje dijaško delo. Ko je Slekovec prosil F. Jančarja za življenjske podatke, mu je odgovoril Jančar izključno s podatki o svojem literarnem delovanju, zamolčal pa je narodno probujevanje gornjeradgonske okolice, kjer je imel Jančar lepe uspehe na Policali in v Črešnjevcih, in zamolčal pravtako, da je bil načelnik krajevnega šolskega sveta ali pa župan v Zbigovcih. Radi tega je raz-

umljivo, da so z istega vidika gledali na lokalne kulturne delavce njih sodobniki, ki so jih opisovali, in da manjka sedaj naši biografofom tozadevno potrebno gradivo.

Principielnega značaja je za naše severno ozemlje vprašanje, kako je z ljudmi, ki so med Slovenci delovali hodisi kot Slovenci ali Nemei v duhu regionalizma, na Štajerskem (pozneje) v duhu štajerčijanstva, (Carneri, Blagotinšek-Kaiserfeld, Jabornegg, Janeschütz, Kresnik itd.). Ker je regionalizem v zgodovini Koroškega in Štajerskega činitelj, brez katerega se naš preporod in naša zgodovina ne dasta razumeti in tolmačiti, in ker je regionalizem tudi mednarodnopravno vplival na razvoj slovenstva kot faktor, ki je odločil plebiscit, zato je potrebno, da se v knjigi, ki prikazuje kulturo in kulturni razvoj slovenstva, upoštevajo tudi regionalistično usmerjeni delavci, na Štajerskem tozadevno štajerčijanci, kakor je omenjen n. pr. Linhart.

Uredništvo in sotrudniki so se znali, razen v nekaterih, začetkoma navedenih slučajih, obvarovati pred preccenjevanjem posameznih osebnosti. Človek le prerad s študijem dela posameznih osebnosti predmet svojega študija vzljubi, kar ga zavaja v preccenjevanje. Tozadevno se glede popolnosti in točnosti v objektivnem očrtu posamezne osebnosti kosajo Kidrič, Lukman, Pirjevec, Šlebinger in Glonar. Nesorazmerje nastopa tupatam v življenjepisih, ki so avtobiografije, kjer podajajo posamezniki svoje življenje različno popolno in izčrpno. Ako bi hoteli iskati nesorazmerja v podanih življenjepisih, potem bi jih lahko našli mogoče edino v tem, da se književno delo na splošno predpostavlja političnemu ali gospodarskemu.

Med podrobnostmi omenjam samo tri: M. Jaklin je umrl 23. junija in ne 23. januarja 1847; J. Glaser ni daljši sorodnik Karla, ampak Marka Glaserja; tiskovna pomota pa je I. Križaniča izpremenila v Križnariča. Vprašati bi se moglo, ali bi ne bilo mogoče Kopitarja obdelati bolj ekonomicno; Kopitarjeva slika hi s tem samo pridobila.

SBL je izčrpen vodnik po potih našega kulturnega življenja. Izčrpnost, točnost in popolnost ga odlikujejo; v kolikor še do popolnosti manjka, ho dopolnil Dodatek. Izčrpnost in točnost pa je bila mogoča samo na podlagi vpogleda v tozadevno literaturo, ki nudi vsakemu možnost za razširjanje potrebne slike; kjer pa literature še ni — pri novejših —, tam je SBL vsled do globine pročtega pogleda v posameznikovo delo istotako podlaga za vsako orientacijo in za vsako nadaljnje delo. SBL ho rabil učitelj v ljudski, srednji in na visoki šoli, rabil ga ho dijak v srednji šoli in v seminarjih, pravtako pa ga ho rabil vsak javni delavec in kulturni človek. Treha je samo, da to spoznanje čimprej prodre in da se tako SBL čimprej razširi kot naš veliki kulturni katekizem.

Posebej še moramo poudariti rodoljubno kulturno delo, ki ga je opravila Zadrúžna gospodarska banka s tem, da je založila SBL, ki je poleg biblij in Wolfovega slovarja največje dosedanje znanstveno delo v naši kulturni zgodovini.

Fr anjo Ba š.

Kidrič Fr.: Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe. V Ljubljani 1930. 8°. VII + 246 + (I) str. (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani, 7.)

Knjiga, za katero je zunanji povod dala stoletnica smrti Dohrovskega, predstavlja v glavnem nadaljevanje razprave »Razvojna linija slovenskega preporoda v prvih razdobjih« (RDHV V—VI, 42—119) in je kakor ta razprava preddelelo za pisateljovo »Zgodovino slovenskega slovstva«, za katero prinaša podrobno navedbo virov, da jo s tem razbremeni.

Temu namenu služi predvsem prvo — najboljše — poglavje, ki prikazuje razvojno črto slovenskega preporoda v dobi Dohrovskega (str. 7—116). Od Prijateljevih »Duševnih profilov naših preporoditeljev« (LZ 1921), najlepše študije, ki jo dolej o slovenskem preporodu imamo, se Kidričev očrt bistveno razlikuje tako glede obsega upoštevane snovi kakor tudi glede načina obravnave. Dočim se Prijatelj omejuje na naj-

važnejše predstavitelje in tvorce dobe, ki jih prikazuje v monografično zaokroženih označbah, si je Kidrič postavil za cilj, da zbere in z vidika razvoja razhere vse gradivo ter prikaže delo in prizadevanje dobe kolikor mogoče v celoti. Naravno je, da so ok množici imen, ki so se s tem pojavila na pozorišču, posamezne osebnosti izgubile na poudarku. Metodično je našlo to svoj izraz v načinu, kako Kidrič zbrano gradivo deli in razvršča: ne na osnovi posameznih osebnosti, ampak v glavnem enostavno kronološko; v časovnem redu postavlja dejstvo ob dejstvo, to na videz mehanično zaporednost pa razčlenja in grupira na osnovi generacij, oziroma desetletij v zaokrožene cnote, ki mu omogočajo, da daje snovi ključ njeni obsežnosti, skoraj prenatrpanosti svojevrstno preglednost in plastičnost. Ni to plastičnost posameznih likov kakor pri Prijatelju — za to je snov radi časovne razvrstitve preveč razkosana, — pač pa sta z izredno nazornostjo prikazana rast in razvoj preporoda v celoti. Kakor izklesano vstaja pred nami desetletje za desetletjem: pri vsakem najprej označba razmer in pogojev, ki so ga oblikovali, nato pregled literarnih prizadevanj, izčrpen in popoln tako glede oseb kakor glede snovi, končno kot črta pod računom — z matematično preciznostjo: številčno in imenoma — vse, kar je desetletje prineslo novega, tako glede pisateljev kakor glede panog, ki so jih gojili. Tako se neposredno pred našimi očmi horni inventar slovenske književnosti iz srede 18. stoletja, ko je vseh »literarnih« Slovencev bilo komaj devet, polagoma bogati in razrašča, vedno več imen se niza ob tisto deveterico, na vedno več področij se razširja njihovo zanimanje. S pritegnitvijo in analizo celotnega gradiva je ustvaril pisatelj o dobi temeljno delo tiste trajne in neomajne vrednosti, ki jo imajo navadno samo izdajanja virov. S tem, da prepušča besedo takorekoč snovi sami, je delu v najvišji meri dal značaj stvarnosti, zanesljivosti in dognanosti.

V drugem poglavju obravnava pisatelj stike Dobrovskega s slovenistiko in Slovenci (str. 117—132). Že v početkih svojega dela se je zanimal Dobrovský tudi za slovenski jezik ter za stare slovenske tiske s posebnim ozirom na prevode ljubljanskih tekstov in na filološka pomagala. Do osebnih stikov s Slovenci pa je prišlo šele pozno. Celo potovanje Dobrovskega po slovenskih deželah je ostalo v tem oziru hreznopladno: ko je bil v aprilu 1794 v Ljubljani, Kumerdeja, katerega edinega je hotel obiskati, slučajno ni bilo doma. Stiki s Pohlinom 1796—1798 so ostali brezpomembni. Važnejše je bilo, da si je 1806 začel dopisovati z Vodnikom. Daleč pa po svoji pomembnosti prekaša vse te stike korespondenca, ki jo je s pismom 30. maja 1808 začel in povzročil Kopitar. V Kopitarju je Dobrovský končno dobil stalnega in tako odličnega informatorja in sloveniča, tako vsestranskega poročevalca o stanju in posredovalca z osebnostmi slovenskega preporoda, da poleg njega drugi dopisniki skorajda niso več prišli v poštev.

Tretje poglavje govori o spisih Dobrovskega med Slovenci (str. 133—146). Kot prvi je 1782 prišel v Ljubljano njegov spis »Über Einführung und Verbreitung der Buchdruckerkunst in Böhmen«, in sicer z »Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen«, ki jih je imela naročene kmetijska družba za Kranjako. Glavni zbiratelj nadaljnjih njegovih del je bil Zois. Vendar je tudi Zois sistematično začel zbirati Dobrovškiana šele pod vplivom Kopitarja, ki je 1806 »v triumfu« prinesel v njegovo hišo »Slavina«, pozneje, ko je bil že na Dunaju, pa smotrno izpopolnjeval knjižnico svojega mecenca, vneta zbiral Dobrovškiana tudi zase, ohenem pa jih pošiljal številnim preporoditeljem v domovino. Najbolj se je na ta način razširil pač »Slavin«, poleg tega »Deutsch-böhmische Wörterbuch«, »Lehrgehäude der böhmischen Sprache«, »Etymologikon« in »Slovakas. Privatni zbirki Zoisa in Kopitarja sta po smrti prešli v last licejske knjižnice v Ljubljani, ki je dobila s tem najhogatejšo serijo Dobrovškian na Slovenskem.

Dočim se navedeni dve poglavji omejuje več ali manj na zunanje stike med Dobrovskim in Slovenci, je četrto poglavje — Dobrovský in slovenska preporodna gesla (str. 147—180) — posvečeno idejnim stikom: kaže nam, kako je Dobrovský vplival na slovenski preporod in ga pospeševal, kako je dajal pobude, hodil s svojimi deli bodisi osebno,

zlasti preko Kopitarja. V znatni meri je med Slovenci poglobil in razširil znanje o slovanstvu, predvsem z lastnimi deli, pa tudi z opozoritvami na razna druga pomembna dela; tako je znanenito poglavje o Slovanih v Herderjevih »Ideen« postalo slovenskim preproditeljem splošno znano najbrž šele po njegovem »Slavinu«. Bil je prvi, ki je javno prišel Rezijane k Slovencem; isto je ugotovil tudi v Prekmurjih, dasi te ugotovitve ni objavil. Prav tako kaže izoblika slovenske etnografske terminologije — namesto »windisch« »slovenisch«, poleg »Slovenec« in »slovenski« »Slovan« in »slovanski« — delno nastanitev na Dohrovskega, čeprav Dobrovský sam z omejitvijo izraza »sloveniseh« na species Slovenec ni hli zadovoljen, ker je označeval z ujim cerkveno slovanščino, pa tudi slovanščino vobče. Glede pravopisa je že 1808 svetoval Vodniku, naj bi Slovenci namesto Bohoričevega »z« sprejeli »c«, namesto »s« pa »z«; v »Etymologikonu« (1813) pa je sploh predlagal, naj se sprejme reformirani češki pravopis. Žal se takrat to ni zgodilo, ker se je Kopitar vncmal za splošno reformo slovanskega črkopisa, kar je pri Slovencih dovedlo do znanih črkarskih hojev. Razkol, ki sta ga s svojimi poskusi izzvala Dajnko in Metelko, je Dohrovský oisojal, češ, pri taki necnotnosti »müssen ja dic Leser müde werden. Morda najpomembnejši je bil vpliv Dobrovskega na razvoj slovenske slovnice. Z realistično deskriptivno usmerjenostjo svojih del je vodil pero Kopitarju, ko je pisal Slovencem prvo slovnico deskriptivnega značaja, docela pod njegovim vplivom pa je svoj »Lehrgebäude der slowenischen Sprache« zgradil Metelko. Znatno je vplival Dobrovský tudi na naše leksikografe, ki so mnogo besed prevzeli iz njegovega nemško-češkega slovarja. Končno ne smemo pozabiti, da je Dobrovský prvi spravil v evidenco freisingenske spomenike ter celo vrsto protestantik, razen tega pa tudi opozoril na važnost in potrebo zbiranja slovenskih tiskov v domačih knjižnicah. Razen v teh konkretnih podrobnostih pa je ugodno vplival tudi na splošno s svojo osebnostjo, z avtoriteto svojega znanstvenega dela. Ni bila fraza, ako ga je mladi Kopitar imenoval »našega nedvomno največjega literatorja«, ako je Zois videl v njem: »našo največjo oporo in nado«, Primic »vodnika«, ob katerem nam ne bo treba olupavati, Šmigoc »očeta Slovencev« — podobno pa tudi Jarnik in drugi. —

Delo je bogato opremljeno z navedlio virov in predstavlja v tem oziru za obravnavano doho pravo zakladnico. Ob popolnosti, ki je v bibliografskih navedbah Kidriču lastna, so izpopolnitve v tej smeri pač komajda potrebne. Vendar bi bilo dostaviti pri Vodovniku (str. 299) članek »Juri Vodovnik, slavni pohorski pevec in pobožen kristjan Skomarske fare«, ki ga je napisal Janez Arlič v Drobtinicah XVI (1862), str. 141—147, ter objavo 17 Vodovnikovih pesmi na platnicah Doma in sveta 1900, 1902 in 1903. Popraviti ho treba na istemu mestu pač tudi trditcv, da je pesem Kmetički stan v Ahaclovi zbirki Vodovnikova. Pesem ima na vsak način starejši rodovnik. Njen avtor je Volkmer, ki jo je napisal po Cvetkovcu; sporočilo že l. 1795., torcv v času, ko je Vodovnik bil star šele štiri leta, l. 1807. pa jo v knjižici »Hvala kmetičkega stana« tudi že dal natisniti. Po Volkmerju je prevzel pesem z nekaterimi izpremembami v svojo rokopisno zbirko Modrinjak, znatno izpremenjeno pa jo je 1827 (torcv tudi že pred Ahaclo) priobčil v svojih »Posvetnih pesmih« Dajnko. K leškemu rokopisu (str. 11) bi kazalo navesti mesto objave (ČZN 1929, 174), v Ptujju tiskani »Tedeum« (str. 73) označiti kot Volkmerjev, na str. 54 pa popraviti trditcv, da je »Besedšee« 1789 prva slovenska knjiga z marihorskim založnikom: bila je to že »litra ino glatka pot pruti nebensana«, ki jo je izdal Piterich 1767 in 1770 (ČZN 1926, 21). Pri navedbi literature za Modrinjaka (str. 224) je »Raič. LMS 1880, 73« pač tiskovna pomota, dodati pa bi kazalo Kres 1882, 522, kjer je (Modrinjakova) pesem o petih pijanih babah natisnjena kot prekmurska narodna, in LZ 1881, 706, kjer poročilo o Flegeričevem »Modrinjaku« izzveni v značilno sodbo: »Zdi se nam, da se Slovenci z óne strani Boča lóže nauče pisati pravilne brvaščine nego pisne (karantanske) slovenščine.« Beležko o Harmanovi »Juterni molitvi« (str. 218) je treba popraviti v tem smislu, da je tam omenjeni izvod last Zgodovinskega društva v Mariboru. Znatnejše netočno

sti so (po zamenjavi) nastale pri navedbi perioh in šematizmov mariborske Študijske knjižnice (str. 4—5). Ker je razen tega knjižnica v zadnjem času pridolila nekaj teh stvari nanovo, naj kot popravek in dopolnilo sledi tu v poštev prihajajoči del gradiva v celoti. Od perioh ima Študijska knjižnica v Mariboru sledeče letnike: za Maribor 1804, 1821, 1827, 1830, 1836, 1837, 1839—1844; za Celje 1827, 1843; za Celovec 1819; za Novo mesto 1827. Od političnih šematizmov pa so v knjižnici: za Štajersko 1800, 1828, 1829, 1831—1833, 1835—1841, 1843—1845, 1847, 1851, za Koroško 1793; za Štajersko in Koroško (skupno) 1807, 1812, 1813, 1818, 1819, 1823, 1825; za Kranjsko in Koroško (skupno) 1826 in 1827; za ljubljanski gubernij 1825, 1828, 1833, 1835—1842, 1844, 1847, 1848. Periohe za Gradec in cerkveni šematizmi so navedeni pravilno.

Janko Glaser.

Boje Uthin: Slomšek naš duhovni vrtinar. Ponatis iz »Slov. Učitelja«. V Ljubljani 1932. 8°. Str. 64. Sedemdesetletnica smrti Slomščkove je dala povod precej številnim člankom in spisom. Med njimi zavzema poleg korespondence Sl., ki jo izda »Zg. dr.« v l. knjigi »Arhiva« in se pravkar dotikuje, Bojčeva knjiga nesporno odlično mesto. Je sicer tudi ta knjiga le zbirka člankov, vendar presega nivo običajnih priložnostnih spisov in kaže, da se je pisatelj z vnemo in resnobo poglobil v svoj predmet, da si pri nekaterih partijah čitatelj dobiva vtisek, da je delo pisano v veliki naglici. Pod nekoliko poetičnim naslovom razpravlja pisatelj o »najbolj opazni potezi« Slomščkovi: o Sl. kot pedagoгу.

Po dvojnem predgovoru je pisatelj snov razdelil v tri poglavja: I. Slomščkovo spoznanje in pedagoška osebnost. II. Okvir Slomščkovega delovanja. III. Važna poglavja in značilnosti Slomščkovega posebnega pedagoškega stila. Ker je spis izhajal prvotno v ločenih člankih in se pri ponatisu ni dalo kaj večjega spreminjati, se v tej razdelitvi pogreša organska zveza, kar se v ločeno objavljenih člankih ni opazilo v toliki meri, kakor v celotnem spisu. Logično hi bilo treba najprej predstaviti razv o j, ali kakor pravi pisatelj, »okvir« Sl. dela, zato hi sedanje II. pogl. naj bilo I. Naslov sedanjega I. pogl. je premalo določen in ne odgovarja vsebini: Sl. spoznanje in pedagoška osebnost, potem pa govori A. O pomenu in namenu vzgoje; B. Glas iz tujine. Slednje hi spadalo kam na konec knjige.

Kakor Platon ni podal svoje filozofije v zaokroženem sistemu, ampak treba njegove filozofske nazore razbrati iz njegovih dialogov, slično tudi Slomšek ni spisal sistematske knjige o vzgoji in šoli, zato je treba precej spretnosti, spraviti Sl. pedagoške nazore v pregleden sistem in prav v njegovem smislu. Temu hi v naši knjigi naj bilo namenjeno poglavje I. A., pogl. II. in III., radi tega pa ni primeren naslov, ki ga je dal III. pogl.: Važna poglavja in značilnosti Sl. posebnega pedagoškega stila, dočim je o Sl. »samostalnem stilu« govor le v 4. točki, samo na poldrugi strani. I. točka tega pogl. ima naslov: Pedagoški spisi, v resnici pa je tu govor le o Blažetu in Nežici, pozneje pa šele v 6. točki govori o Drobtinicaх. Bolj pregledno in logično hi bilo skupno našteti in označiti izrecno pedagoške spise (Blaže in Nežica, šolske knjige, pa razni članki v »Drobtinicaх«; pedagoški momenti so sicer razsejani po vseh njegovih spisih, celo v pridigah in življenjepisih). V 5. točki pod naslovom Nekatere zanimivosti hi čitatelj pričakoval kake podrobnosti in zglede Sl. pedagoškega naziranja in delovanja, a tu pisatelj obravnava stvari, ki so načelne važnosti in sestavni del Sl. pedagogike: o ženski vzgoji, o avtoriteti in redu, o razmerju šole do države, o Sl. pojmovanju narodnosti. Pri tej razdelitvi se nekatere reči ponavljajo. Tako je že na str. 10. povedano o razmerju med šolo in državo, kar se krije s III, 5, C. Istotako se krije 5 D z onim, kar je o ljubezni do očetnjave povedano na str. 21.

Vteple so se tudi v knjigo nekatere netočnosti. Str. 27: Prešeren ni pozdravil Slomškega »nspotenega« v gledišče, ampak ga je opazil v gledišču samem ter se mu natihooma približal, kakor se izraža Slomšek. Na str. 29. pravi, da je škof Kutnar poveril Slomšku šolsko nadzorstvo čez ves okraj. Po takratni šolski upravi hi bilo pod tem misliti na kako dekanijo, v resnici pa mu je poveril nadzorstvo čez vso škofijo. — Na str. 33—34 navaja citat, kako se

Slomšek v pesmih kaže pedagoga in ob koncu citata v oklepaju dostavlja (Brinar). Citat se pa ne nahaja pri Brinarju, ampak v »Zgodovini Lavantinske škofije«, str. 369. — Na str. 37. podaje pregled slovenskih šolskih knjig do Sl. časov, pa ga pripisuje Kosarju (pisatelj ga opetovano nepravilno imenuje Koserja), v resnici je pa povzet iz Brinarja, str. 78—79 v opombi. — Na str. 35. stoji pod črto opazka: »Znano je, da je celo učitelje zavrnil, ko so prosili boljših plač in oprostitve cerkvene službe«. Vir za to trditev ni naveden, povzeta je pa nedvomno iz Brinarja (str. 27), ki piše: »Strogo je zavrnil celo učitelje, ki so prosili boljših plač...«, pa se sklicuje na Sl. dopis (Lubomir) v »Novicah«. Ta dopis so priobčile »Novice« l. 1848. na str. 108—109 pod naslovom: »Kaj delajo šolski gospodje po Štajerskim?« V dopisu pa ni niti besedice zoper zboljšanje plač učiteljem. Baš nasprotno, tam stoji v začetnih stavkih: »Zelijo boljše kos kruha dobiti. Teга jim vsaki iz srca želi, in po pravici«. Sicer pa članek zavrača očitek, da hi bila cerkvena služba nečastna, v glavnem pa govori zoper ločitev šole od cerkve, sklicujoč se na zgodovinski razvoj takratnega šolstva, ki kaže, da je šola hčerka cerkve in da so prav duhovniki najbolj pomagali učiteljem spraviti otroke v šolo. Dela se tedaj Slomšku krivica, če se trdi, da je l. 1848. »strogo« zavrnil učitelje radi zboljšanja plač. Da Slomšek ni bil nasproten zboljšanju učiteljskih plač, je razvidno tudi iz njegovih pisem. Leta 1848., na Jurjevo piše celjskemu opatu Vodušku, da konjiški nadžupnik graja peticije, za katere so se z znanjem in priporočilom škofovim zbirali podpisi in jih konjiški nadžupnik ni maral podpisati, »weil darin für die Aufbesserung der Schullehrer gesprochen, für die Hauptfarrer etc aber kein Fürwort eingelegt wird. So drohen der Kirche Feinde von Aussen u. von Innen...«¹⁾. Leta 1851. 4. maja pa piše istemu: »Entweder muss der Staat den beweibten Schullehrern einen genügenden Unterhalt sichern, damit die Familie ehrlich leben könne, oder den Schuldienst wenigstens am Lande einem religiösen Orden überlassen, der vermög Gelübde zum Caelibate und zur Armuth verpflichtet ist. Der Staat scheint die Unterstützung und Besoldung des Lehrpersonals der Kirche überlassen zu wollen, das Heft des Schulunterrichtes aber sich vorzubehalten. Wer die Arbeiter bezahlt, soll auch die Arbeit leiten.«²⁾.

Opetovano se je že sprožilo vprašanje o idejnih stikih in vplivih Herbarta in Pestalozzija pa Slomškega. Glede Herbarta se je pisatelj z Brinarjem izjavil negativno, enako pa tudi glede Pestalozzija. Vsekako je zanimivo vprašanje, kateri pedagoški pisatelji so vplivali na Slomškega. Morda bo ustrezno strokovnjakom, ki jih zanimajo ta vprašanja, če jim podamo vpogled v Slomškovo osehno biblioteko. Dve leti pred svojo smrtjo si je dal napraviti katalog o svoji knjižnici, ki obsega dva zvezka, shranjena v njegovem prezidijalnem arhivu. Objavljam tukaj le izrecno pedagoška dela, izpustivši radi omejenosti prostora katehetskna dela. Vsakemu delu je dodana tista številka, ki jo ima v katalogu.

I. zvezek: 35. Skerlecz K., Entwurf zu neuem Plane f. d. öffentlichen Lehranstalten. Wien? — 36. Prof. Dr. A., Zur Unterrichtsfrage. Prag 1850. — 37. Heilmann J., Der Schulmeister v. Riegelsdorf über Schulangelegenheiten. Wien 1852. — 38. Waresch J., Jahrbuch für Lehrer, Eltern u. Erzieher. Prag 1858. — 39. Sandter, Der Anschauungsunterricht in Bildern. Prag 1856. — 41. Winter G., Der kleine Elementarschüler. Leipzig 1848. — 42. Viertelaler F., Lehr- u. Lesebuch für Mädchen. Wien 1843. — 43. . . Zweites Sprach- u. Lesebuch. Wien 1852. — 44. Kraus Jos., Lehr- u. Handbuch für weibliche Feyertagsschulen. Landshut 1831 (18117?). — 45. Vernalcken Th., Erstes Sprach- u. Lesebuch. Wien 1851.

Pod rimsko štev. VIII. so v I. zvezku vpisana Lexica in pa dela splošne teologije, vmes pa tudi nekaj katehetskinih in pedagoških spisov, tako št. 8. Buess F. J., Reform des Unterrichts der kathol. Weltgeistlichen. Schaffhausen 1832. — 9. Gaume J., Der nagende Wurm der heutigen Gesellschaft. Regensburg 1851. — 10. Isti, Heidenthum in der Erziehung. Regensburg, 1854.

¹⁾ Arhiv... I. str. 107.

²⁾ L. c. 146—147.

C. XV. v 1. zvezku nosi naslov »Philosophica«, a ni vpisana nobena knjiga, pač pa je v 2. zvezku zaznamovanih 86 filozofskih knjig, med njimi 11 Kantovih, Herbartove pa ni nobene.

Katehetičnih in pedagoških del je v 2. zvezku vpisanih 43. — Pestalozzija pa ni med njimi. Vpisana so naslednja dela:

2. Münch M. C., *Universal Lexicon der Erziehungslehre*. Augsburg 1845. — 3. Hermann Job., *Wie ich meine Zöglinge lesen gelehrt*. Wien 1835. — 4. Kern der Methodenbuchs f. Schulmeister. Wien? — 8. Voss Dr. Ch., *Versuch über die Erziehung für den Staat*. Halle 1799. — 9. ... *Sammlung katech. pädagog. Schriften*. Graz 1812. — 11. ... *Del education des enfans*. Amsterdam 1679. — 14. Winter G., *Kinderfreund*. Paderhorn 1834. — 20. Chalotan de la, *Versuch über den Kinder-Unterricht*. Gotha 1771. — 22. Hve A., *Methodenbuch*. Wien 1816. — 24. ... *Beiträge zum Methodenbuche*. Klagenfurt 1854. — 25. Campe I. H., *Kleine Seelenlehre für Kinder*. Hamburg 1784. — 26. ... *Forderungen an Lehrer deutscher Schulen*. Wien 1812. — 29. ... *Anleitung für die Trivialschüler*. Salzburg 1777. — 31. ... *Der Lehrmeister oder neues allgem. System der Erziehung*. Leipzig 1760. — 32. Klein J. W., *Anleitung blinden Kindern Bildung zu verschaffen*. Wien 1846. — 33. Wörndle K., *Der Veilchenkranz für Kinder*. Innsbruck 1834. — 35. Kraus J., *Lehr- und Handbuch zum Gebrauche der Lehrer*. Ländshut 1821. — 36. ... *Oeffentliches Unterrichtswesen*. Innsbruck 1836. — 37. *Christ-kathol. Magazin zur Belehrung*. Münster 1843. — 43. Sailer J. W., *Ueber Erziehung für Erzieher*. München 1822.

Direktno Herbart in Pestalozzi pač nista vplivala na Sl., pač pa verjetno indirektno in nezavestno, kolikor je v pedagoškem svetu, v katerem se je Slomšek razvijal in deloval, bilo ozračje oplojeno s Herbart-Pestalozzijeveimi idejami, odtod nekatero sličnosti, ki so pa nastale lahko tudi slučajno, ker Slomšek kot rojen pedagog je pač zadel na stvari, ki jih ugotavlja znanstvena pedagogika, kakor pametno misleč človek, ki ni čital Aristotela, zadene pravila, ki jih za pravilno mišljenje podaje oče logike Aristotel.

Med »Glasi iz tujine« o Sl. bi še izmed Čehov lul omeniti Fr. Klíma, ki je l. 1882. prevedel Kosarjev slovenski življenjepis (ponatis iz Drobtinic): *Antonín Martin Slomšek*, kniežebiskup Lavantský. Jeho život a apoštolská činnost' (Brno). Dalje članek dr. Murka v Ottovem *Naučnem Slovníku XIII* (1898), str. 413 v članku *Jihoslované, III: Dějiny slovenské literatury*. Tudi dr. Murko podčrtava Sl. pomen kot pedagoga, pa ga smatra sledhenikom Pestalozzija.

Vsekako se je več nerešenih problemov v Slomšku kot pedagogu. Med drugim si jc treba postaviti resno vprašanje, ali se ni naša poznejša pedagogika predalesko oddaljila od Slomška, povdarjajoč preveč intelektualistično stran, zanemarjajoč pa religiozno-moralno, ali z drugimi besedami: srce?

Naše žole so pač učilnice vsakovrstnih vednosti, premalo pa vzgojevalnice plemenitih src in kremenitih značajev. V tem oziru je pač opravičen klic: Nazaj k Slomšku!

F. Kovačič.

Vodnik po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturno zgodovinski del. Ljubljana 1931. 183 strani.

Da omogoči vpogled v muzejske zbirke in njih umevanje vsemu narodu, je izdal Narodni muzej v Ljubljani Vodnika po kulturnozgodovinskih zbirkah, kateremu bo v kratkem sledil tudi Vodnik po prirodopisnih zbirkah.

Glavno delo za Vodnika je izvršil ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani J. Mal. Napisal je predgovor, zgodovinski pregled, zgodovinsko analiziral obrtni oddelek ter podal sliko knjižnice in arhiva. Predgovor kaže na težnje, da se izda za 1888 izišlim Dežnanovim nemškim muzejskim vodnikom slovenski in nov, katere težnje so bile uresničene žele s prižujočo izdajo. Zgodovinski pregled poda nastoj in razvoj 1821 ustanovljenega ljubljanskega

muzeja. V zvezi z obrtjo so ohdelani kovinski, emajlirani, stekleni, keramični predmeti, veznine in pohištvo, torej predvsem orodje, ki je v zvezi s lišo ali cerkvijo, na način, ki podaja splošne tehnične, oblikovne in zgodovinske pojme o posameznih predmetih in tipih. Poglavlje o knjižnici in arhivu pa ustvarja podobo o nastoju, razvoju in ureditvi teh dveh z Narodnim muzejem v Ljubljani združenih ustanov. R. Ložar je obdelal arheološke zbirke in razvil iz bogatega muzejskega gradiva iz ozemlja bivšega Kranjskega slike posameznih prazgodovinskih dob, rimske dobe in pregled zaključil s priselitvijo Slovencev. Zgodovinski pregled denarstva na ozemlju Jugoslavije je napisal B. Saria, pregled slikarstva in kiparstva na slovenskem ozemlju z dodanim seznanom muzejskih umetnin pa F. Stelč, ki je tudi pokazal na upravno in znanstveno delo 1913 ustanovljenega spomeniškega urada v Ljubljani.

Poglavja o arheološkem, numizmatičnem in obrtnem oddelku ter poglavje o likovni umetnosti dopolnjujejo solidno izvedene in številčno zadostne priloge, tako da ima Vodnik tudi za človeka izven muzeja svoj pomen kot arheološki, obrtnozgodovinski, numizmatični in umetnostni vademecum.

Strokovni zaključki temeljijo na popolni izrahi dosedanjih znanstvenih proučavanj. Redke pogrške so podrejenega značaja. N. pr.: Iz Ložarjevih izvajanj (p. 24—28) bi izgledalo, da barjanske najdbe potrjujejo razvoj človeka od lovca-ribiča preko živinorejca do poljedelca. Vprašajmo se, ali je na močvirnem svetu današnjega Barja bilo poljedelstvo sploh mogoče? Ne. Ali je mogel v neolitiku živeti na Barju jazbec, medved, bizon, ali od domačih živali ovca? Ne. Odkod vsi ostanki domačih živali, zverjadi in plodov? Iz okoliških barjanskih zemelj. Na Barju imamo svojevrsten primer, ki pa ne more potrditi splošnega na strani 24 rečenega, da je prvotni človek lovec itd. Gospodarske opredelitve človekove so mogoče samo na geografski podlagi. Kakor je človek na Barju moral biti radi tamkajšnjih geografskih prilik rilič in lovec in ostalo šele v drugi vrsti, tako ni mogel lov ali pa ribarstvo ali živinoreja nikdar živiti primitivnega Egiptčana. Indijanec v prerijah je že radi zemlje, na kateri je prehival, postal lovec, Zamorec v Afriki nahiralec sadov in kopač in s tem poljedelec. Arheologija, razen klasične, je v bistvu etnografija in etnografsko moramo kopača smatrati za poljedelca, nahiralca pa za poljedelsko prvotno stopnjo. Da se je primitivni človek moral drugače gospodarsko udeleževati v gozdnih Alpah kakor na pustinskem Krasu, in tu zopet drugače kakor na travniškem Srednjem Podonavju ali na močvirnem Barju, je razumljivo. V eni pokrajini bo vzporedno z lovom porojeno tudi poljedelstvo, v drugi živinoreja. Dejstvo pa, da je v fitogeografsko gozdnih pasovih živinoreja šele posledica poljedelstva, je danes že splošno priznano. To omenjam samo radi tega, ker smatram, da navaja pisatelj kot dokaz za gospodarski razvoj prazgodovinskega človeka na Slovenskem ali vsaj na Kranjskem čisto specijelni primer: Barje. V knjigi kakor je Vodnik vplivajo Malova izvajanja, da se je empire razvil v želji po reprezentaciji revolucionarjev, ki so se iz nižjih plasti povzpeli do velike oblasti in ker so se iz demagoških ozirov morali odpovedati stari, predrevolucionarni ornamentiki, skoro primitivno. V tem slučaju bi se moral razviti samo barok; ali revolucionarje je družila s klasičnim Rimom in Helado demokratska miselnost in ta je vplivala na nje, kakor na njihove prednike, n. pr. na Montesquieuja. Oha ta primera pa kažeza na vzporednosti in na principijelna vprašanja, ki jih s svojega vidika rešuje geograf, s svojega zgodovinar, s svojega etnograf itd. V Sarijinem članku bi želeli kot zaključek vsaj omeniti slovenskih medalj, n. pr. iz dobe taborov. Tuptam so netočnosti pri navajanju krajevnih imen: n. pr. Lihenska gora (str. 48), ljudstvo pravi Lihno ali Lihna; Haus am Bacher (106), Hompoš; Kapela pri Brežicah, Kapela leži pri Radencih, pri Brežicah so Kapele; Ostrovica (176), to v naši literaturi pod nemškim vplivom popačeno ime je pravilno Ojstrica.

Sedaj, ko pričakujemo tudi prirodoslovni Vodnik po ljubljanskem muzeju, izrekamo samo še željo: Da bi čim prej izšel tudi enakoveren Vodnik po Etnografskem muzeju v

Ljubljani. Mnoga mesta v pričujočem Vodniku, zlasti v poročilu o obrtnem oddelku, narahnost ključje po njem.

Franjo Baš.

Rus Jože: Krst prvih Hrvatov in Srbov. Nova poglavja o zgodovini kraljev Svevladičev 614—654. Ljubljana 1932. 87 strani. Samozaložba.

Avtor je naslonil svoje delo na svojo prejšnjo knjigo Kralji dinastije Svevladičev, najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov. Z novim delom poizkuša avtor ex posteriori potrditi svoja prejšnja izvajanja.

Rus začena s poročilom o opatu Martinu, preide na objašnjevanje 7., 8. in 9. poglavja Letopisa popa Dukljanina ter izvaja iz deformacij Konstantina Cirila, da je Budimir hrvatski, Svetopuk pa velikomoravski vladar in da so glagoljaši v XIV. stoletju v polemikah z latinaši Metoda kot heretika izrinili iz Letopisa, v svojo ohrambo pa izrabilo ime versko neobrekovanega Cirila. Ker je bil Bizant v začetku Heraklijeve vlade zaposlen s Perziji in Ostri, so mogli Hrvati v tem času nadaljevati oevajanje dalmatinskega primorja. Ko pa je Heraklij rešil perzijsko in ostriko vprašanje, so se morali Herakliju ukloniti tudi Hrvati pod Zvonimirov in kot foederati trpeti krščanske Romane na dalmatinskem primorju. Ohenem s to pogodbo 638 so morali Hrvati sprojeti tudi krščanske misijonarje, katere je Heraklij izprosil pri papežu Honoriju I. Izhodišče misijonskega dela med Hrvati je postala nadškofija v Ravenni, vodja pa ravenski škof Bonus. Najvažnejši misijonar med Hrvati je opat Martin, katerega je poslal med Hrvate papež Janez IV. Opat Martin je krstil kralja Budimira, ki je istoveten s Porfirogenetovim arhontom Porgo in ki je zapustil med Hrvati globok spomin. Na opata Martina se nanaša delo, ki ga deformirani Dukljaninov Letopis pripisuje Konstantinu Cirilu, in na opata Martina še danes spominja v Splitu kapela blaženega Martina.

Avtorju ne gre toliko za dognanje novih dogodkov ali za razjasnitev nejasnega razvoja v zgodovinsko temnem VII. stoletju; vsa Rusova izvajanja imajo namen uveljaviti Dukljanina kot verodostojnega kronista in z Dukljaninovim Letopisom zamašiti vrzel zgodovinske praznine VII. in VIII. stoletja hrvatske zgodovine. V ta namen uporalija Rus zgodovinsko že dognana dejstva ter jih prikraja na osebe v Dukljaninovem Letopisu; nato poizkuša, pri pomanjkanju virov, spraviti v sklad Dukljanina s Porfirogenetom in arhidijakonom Tomom; poišče analogije za uveljavljenje svojih predpostavk na že dognanih sličnih primerih Evrope; in poleg tega izvaja sklepe iz politično-zemljepisnega položaja posameznih političnih teles v takratni jugovzhodni Evropi.

Največja Rusova vrлина je samozavest in izredna smelost, s katero domneva v Dukljaninu posamezno zgodovinsko osebuost (ali dogodek), kateri določi nato zgodovinsko vlogo v zgodovinski prazni dobi hrvatske preteklosti VII. stoletja in kar utrdi s številnimi ogledi v sosesčino. Metodično se kaže pri tem Rus tipičnega geografa, ki z geografsko metodo rešuje zgodovinska vprašanja. Dejstva sama trpijo s tem na kronoloških slučajnostih in kronoloških domnevah, tako da ostane predpostavljena domneva na zaključku podprta pravtako le z domnevami in tako še vedno apriorna predpostavka.

Kritično spominja Rusovo delo na Chamberlainovo Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts ali na Seecktovo Verfall der antiken Welt. Geopolitično obravnavanje predpostavk ali pa geopolitične analogije stvari ne izptemenijo, ker sklep iz lege in položaja pač lahko pada možnosti, ne more pa veljati kot dokaz.

Današnji človek izvaja zlasti v politiki pri obravnavanju sodobnih vprašanj svoje sklepe iz lege in položaja; s tem išče možnosti, ki lahko veljajo za današnjost, za sodobnost. Pri vprašanjih pa, kjer je treba iz preteklosti ugotoviti najprej identiteto posamezne osebnosti (ali dogodka) in nato zgodovinsko ugotovljeno osebnost kronološko zasidrati, ne more uporabljena metoda dovesti do zaključkov, ki prepričujejo.

Jože Rus je prispel v zgodovino od geomorfologije preko historične geografije in geopolitike. Delovna metoda, analiziranje in registriranje osebnosti in dogodkov v njegovem

zadnjem zgodovinskem delu potrjujejo ponovno, da je J. Rus kljub veliki ljuhezni, s katero je zagrabil za snov in za probleme, z vso svojo osebnostjo — geograf.

Franjo Baš.

H. Pirchegger, *Geschichte der Steiermark, 1282—1740. Mit einem Anhang.* Graz 1931. 556 strani.

Po dolgem presledku (preko 11 let) je sledil prvemu delu »Zgodovine Štajerske« pred nedavnim drugi. Ker bi bili sicer stroški za nabavo marsikomu preveliki, je delo izhajalo v zvezkih po 48 strani. Kljub temu, da se je pisatelj v prvi vrsti oziral na nemški del Štajerskega, mu je bilo seveda nemogoče, izločiti iz zgodovine zaradi vzročnih zvez stvari, ki zanimajo predvsem nas, tako zlasti turški napadi, kmetске vstaje i. t. d. Tudi so splošni vidiki, iz katerih gleda na takratne razmere, veljavne za nas uprav v toliki meri kakor za naše nemške sosede.

Pisatelj deli dobo do nastopa Marije Terezije na naslednja poglavja: I. početki Habsburžanov in celjski grofje (1282—1379). II. Konec srednjega veka (1379—1493), podvig in konec celjskih grofov, Turki in Madjari, Leopoldinci in doha cesarja Friderika. III. Štajerska oh koncu srednjega veka; in to po naslednjih vidikih: a) dežela in nje prebivalci, h) deželni knez, njegove pravice in dohodki, uradništvo, veče, i. t. d., c) cerkve (škofije, župnije, samostani), d) plemstvo, e) mesta in trgi, f) zemlja in kmet. IV. Borba med dež. knezom in stanovi (1493—1637). To razdobje, zlasti pa reformacija in protireformacija, je opisano izredno živo in pestro. V. Sto let miru (1637—1740); to poglavje se začinja sredi 30-letne vojne in nas popelje na pičlih 14 straneh do smrti cesarja Karla VI.; to je doha brez markantnejših notranjih dogodkov, kateri doda pisatelj oh koncu še seznam deželnih stanov iz leta 1422 (»Nota die landleut in Steir«) na 4 straneh in pa »Landsteuer-(Gült)-buch« iz leta 1516 na 20 straneh.

Ker izlaja že tretji (zadnji) del te zgodovine in bode menda do Novega leta 1933 delo završeno, se hodemo takrat k stvari povrnili in o njej spregovorili obširneje.

Jos. Mravljak.

Anton Nell, *Grundriss der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark.* Graz 1929, 720 strani.

Dasi je delo, o katerem hočemo v naslednjem spregovoriti, izšlo že pred tremi leti, je toliko važnosti, da ga ne moremo in ne smemo prezreti.

Štajerska deželna zgodovinska komisija je pripravljala že od ustanovitve (1892) gradivo kot podlago za zgodovino ustave in uprave dežele Štajerske. V to svrhu je izdala v zbirki »Forschungen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark« že mnogo tostvarnih del, izmed katerih sta posehne važnosti zlasti IV/1 »Landesfürst, Behörden und Stände« in pa VII. »Geschichte der direkten Steuern in Steiermark«. Predno pa še je zgodovinska komisija mogla vsaj delno zaključiti svoja izdanja, je začelo izhajati (v zvezkih) gornje delo, ki se je zaključilo spomladi 1929.

Pisatelj je razdelil celo snov na uvod (ki obsega 48 strani), na 6 poglavij obsegajoče jedro (626 strani) ter na dodatek (register, literaturo in vsebino, str. 675—720). V uvodu razpravlja avtor o teritorialnem razvoju dežele, govori o službi mejnega grofa in razmerju dežele do države, o vknjižbi pravic deželnih ministerijalov, o Habsburžanih kot dež. gospodih ter o sodni, cerkveni in administrativni razdelitvi dežele. Prvo poglavje, ki obsega dobo od Travnogavcev do cesarja Maksimiljana, deli pisatelj zopet na dva dela; prvi govori o zgodovini javnega prava (prebivalstvo, cerkev in teritorij, deželni stanovi, veče, dedne poklonitve), drugi pa o zgodovini uprave (deželno-knežja uprava in nje organi, srednjeveško sodstvo, deželnoknežji dohodki, pravo obdavčenja, vojska, mesta in graščine). V drugem poglavju obravnava dobo od cesarja Maksimiljana do izvršene protireformacije (1492—1619), tretje

obsega čas od 1619 do 1740 (do okrnitve oblasti deželnih stanov), v četrtem razpravlja o dobi absolutizma 1740—1848, peto obsega dobo do razpada monarhije (1848—1918), v šestem pa govori o Štajerski kot zvezni deželi republike Avstrije.

Da se je pisatelj že dolga leta pripravljaj na to delo, to povdarja sam v predgovoru; koliko pa je v njem nanizanega in smotreno razvrščenega gradiva, o tem priča seznam češče uporabljene literature, ki obsega štiri polne strani, in pa število pripomb pod črto, ki jih je 3.909. — In marsikaj bi bil mogel pisatelj še dodati, ko bi bil več slovenščine in bi bil mogel uporabiti tudi pri nas objavljeno tozadevno gradivo.

Pripomniti pa moramo, da pogrešamo znanstveno objektivnost v zadnjem poglavju »Zerreiſſung der Steiermark«. N. pr.: Pisatelj pravi med drugim, da je dežela izgubila z odcepitvijo slovenskega dela 270.000 prebivalcev, med temi 54.000 Nemcev in 220.000 Slovencev. Že številke same na sebi so napačne (pravilno 476.000). Stališče, ki ga pisatelj zavzema, je nemogoče; sam priznava, da je Slovencev več kot petkrat toliko kakor Nemcev (v resnici 10 krat več), vendar jim odreka pravico politične samostojnosti, in to samo radi »historičnih inej«.

V splošnem pa moramo reči, da je delo epohalno in važno za vse nekdanje notrauje-avstrijske dežele. Tu najdeš pojasnjene vse izraze iz fevdalnih časov; vsa uprava države in dežele, mest, graščin itd. je nazorno naslikana; podložništvo, zajemništvo, sodstvo, davkarstvo, skratka vse je v lahko razumljivi obliki razloženo, da tudi nezgodovinarju razumevanje stvari ne more delati težkoč. Želeli bi le, da bi bil k stvarnemu registru, ki je zelo izčrpen, (obsega 35 strani), pisatelj dodal tudi še osebno in krajevno kazalo.

Žalibog pa je cena knjigi takšna, da si jo morejo nabaviti samo večje knjižnice.

Jos. Mravljak.

Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva. Z mitološkim uvodom uredil Jakob Kelemin. 1930. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. (Izdano kot četrta knjiga Znanstvene knjižnice.) 408 str. male 8°.

To je ena izmed najtemeljitejših, najvažnejših in bi morala biti izmed najbolj čitanilih knjig, kar se jih je v zadnjih desetletjih pojavilo na našem knjižnem trgu. Znanstvenik bi se ob njej učil, navaden hralec zabaval, otrok v domšljiji ogrevaj; za vsakega je v njej nekaj, za slovenskega prosvetarja malodane vse. Nedavno smo dobili slovenski prevod Grimmovih »Kinder- und Hausmärchen«; o prevodu in njega potrebi smo čitali dosti hvalc, a o naših bajkah in pripovedkah v Keleminovi knjigi se je v širši javnosti slišalo kaj malo. In vendar bi knjiga mogla postati za nas isto, kar je za Nemce in za druge Grimmovo nesmrtno delo; ali vsaj skoraj isto, zaradi znanstvenega dela še več. Morda ji je ravno to bilo v kvar, da je uvrščena v »Znanstveno knjižnico«, češ, docta non leguntur; ni pač nihče povedal, da so izmed 26 pol, ki jih obsega knjiga, edino niti ne cele tri posvečene neposredno znanstvu; na celih 23 polah pa beremo pristne in prave naše domače bajke in pripovedke, s tisto pestrostjo in kratkočasnostjo, kakor je lastna takim proizvodom, priľubljena dorašlim in otrokom.

Ugotavljam in pozivljvam: to knjigo imej pri rokah vsakdo, ki uči ali čita slovenščino; dajte jo v roko otroku, ki naj v zabavo čita kaj prirodno in pristno slovenskega.

Vprašate, zakaj je taka knjiga ostala slovenskemu občinstvu tako tuja. Na to imam odgovor, da ne poznam slovenske knjige, ki bi bila — naj rabim ta izraz — tako odpovedna kakor ta. Pisatelj sam, plemenito skromen, se kar skriva s svojim delom in nikjer ne kaže, kako ogromno je po času, trudu, študiju; založnica je za knjigo izbrala siromašno slab papir; je znanstveni predgovor prof. Kelemine natisnila s čim manjšimi črkami in je knjigo v celoti opremila dosledno prozaično. In to v današnjih časih glasne (rea glasne!) ornamentike in filmske vablјivosti. Ponos, plemenitost je lepš stvar; pa kaj pomaga, če ostane v samotil

Le pogledjte, koliko se včasih piše in govori o skromnem člančiču, o tenki in morda še plehki knjigi, ker jo z besedo, s pismom, z barvami priporočajo vsi, od avtorja navzgor in navzdol. Res, ni to prav; ni pa tudi prav, če se pričakuje, da se bo delo hvalilo samo, ako je dobro; krivična je nekaku apatičnost založnika, krivična napram avtorju in narodnemu napredku. —

Svoj predgovor je avtor na str. 32. končal z besedami: »Želeč, da ta zbirka poživi v širših krogih zanimanje za našo narodno starino in da postane pripomoček narodne vzgoje, izročam knjigo javnosti.« Res, knjiga ima tudi zmožnost in vrednost, da ta namen doseže, a javnost jo mora prej prepoznati.

Knjiga ima tri, po obsegu ncenake dele. »Predgovor« je skromno ime za sploh prvo sistematično slovensko mitologijo, zgrajeno na celotnem, tu prvokrat zbranim gradivu in osvetljeno po najnovejših naziranjih. Ta monografija je pisana tako zgoščeno, a zopet tako jasno, da bi si jo želeli kot posebno knjigo. — Znanstveno delo — kakor ta mitologija — so »viri in opazke« na koncu knjige; v njih je dragocena bibliografija o predmetu knjige, neobhoden pripomoček vsakemu raziskovalcu, ki bo tu našel ne samo prepotrebne citate, ampak tudi mnogo razlag in stvarnih podatkov. Glavni del knjige pa so hajke in povesti same, 260 jih je, nekatere še s sličnicami; tu najde vsakdo, odrasli in otroci, kar neizcrpnega zanimivega štiva. — Vsi ti trije deli se nanašajo drug na drugega, daši bi mogli biti zase samostojni; osnova so kajpada hajke in pripovedke same, t. j. glavni del. — Spričo ogromnega gradiva, ki je strnjeno, v podrobnostih razmeščeno po vsej knjigi, pa pogrešamo še četrtega dela, za študijsko porabo zelo potrebnega, namreč obširnega imenskega in stvarnega kazala; kazalo bi tudi prav pokazalo bogastvo knjige.

V mitološkem predgovoru pisatelj najprej razpredeljuje hajke in pripovedke zlasti napram pravljici, s pravilno ugotovitvijo, da točne meje med njimi ni. Nato razlaga, kako je razdelil snov z ozirom na mitične osebnosti, ki so: 1. duhovi, 2. vilinska bitja, 3. demoni, 4. najvišje bitje, 5. vesoljstvo, 6. mitična bitja s človeškimi potezami (heroji). — Ta porazdelitev se nam zdi organična; ona izhaja od najnižjih bitij, se dviguje do najvišjega, najvišje bitje vlada v vesoljstvu; vsa ta bitja pa se v razvoju, to je po razpadu vernosti, vnanje počlovečujejo, dokler jim ne izgine mitični značaj. Te zadnje bi torej bile pripovedke v običajnem pomenu. — Po teh šestih vidikih so razvrščene v knjigi vse zhrane bajke in pripovedke. Drži se jih tudi razprava v predgovoru, kajpada v toliko, kolikor se medsebojno nstapljajo; kajti stroga mehanična meja se ne da povsod potegniti. Tako se v razpravi prva in druga kategorija na zunaj ne ločita; ločitev je očitno izvedena šele počenši s tretjo kategorijo (zli duhovi, str. 13). Pri zadnji kategoriji (heroji, zgodovinske povesti) je avtor menda hotel ločiti dve vrsti; na str. 28. je s številko označena prva, ni pa nikjer druge.

Veliko je število mitičnih, nadnaravnih hitij, ki jih je pisatelj kritično zbral iz zapiskov o našem verstvu; ta kritična zbirka nas je rešila dosedanjega tavanja, ki je bilo že kar mučno. Zdad lahko poiščemo vsako teh bitij — koliko jih je! — in najdemo o njem tudi znanstveno sodbo ter po vrhu še vire. Nekatera, med njimi n. pr. glavni (solnčni) heroj Kresnik, pridejo šele zdaj do veljave; obnovijo se malodane neznana imena, n. pr. Mave, Labus (Laher), Lesniki, Motoška, Bosaruna, Stramor, Orjaš, Vuorek (iz Orco). Druga so dovolj znana, a knjiga nam nudi nov prispevek k razlagi; n. pr. Kurent nima zveze (Štrekelj) s Kurrentschüler, ampak moremo misliti na alemansko »gore«, ki pomeni »čudak«, a Kočevarji poznajo besedo »Wischiguro« za Fasching; govori se o Zlatorogu (o njem je temeljno razpravo napisal dr. Glonar v našem Časopisu, 1910, posebno str. 95), o Lepi Vidi, o Petru Klepcu. V teh in takih pripovedkah, oz. bajkah vidi avtor v mitus poseobljene prirodne pojave, kakor je to bila vera naših raziskovalcev v sredi preteklega stoletja; imam vtis in zavest, da smo danes napram tako občemu posehmljenju narode precej skeptični, ker naše iréžno oko ne vidi več fate morgane ondane romantike. Upira se nam, da naj bi bil »Kurent nič drugega nego mitus o mesecu« (str. 13), koza simbol megle (str. 377, po Ter-

stenjaku), kaznovana skopolja pomeni pojemajočo naravo in zimske nalive (str. 26), Lepa Vida je od morja do morja potujoča luna, ki jo solnčni junak privede iz robstva domov (str. 19, 23, 30), Kralj Matjaž je solnčni junak (str. 10), »jajce na mrtvaškem grobu (snov o »Mrtvaškem ljubcu«) je seveda simbol solnca« (str. 19), Devin skok (»Jungfernsprung«) bi naj bilo posebjeno to-le prirodno dejstvo: »Solnčni junak reši Devo iz ukletstva in ujetništva, ona skoči iz gradu, v katerem jo drži zimski demon« (str. 11) — take in podobne razlage, popularne v dobi Terstenjaka, Gregorja Kreka, Sketa, Rutarja i. dr., se današnjemu realističnemu človeku upirajo. Res, mogoče so take razlage, toda bližje resnici se nam zdi naziranje, da ima tisto narodno pripovedništvo, recimo narodna hecristika, v tistih časih, ko se je kaj malo čitalo — če se je sploh znalo čitati — svoj pravi izvor v neodoljivem veselju do marenj (»Lust zum Fabulieren«), ki so jih posebni nadarjenci znali virtuozno razprejati. — Dobrodošla jim je vsaka snov, tudi duhovi seveda. Na posebjene prirodni sil se ne misli; Lepa Vida jim ni Luna, ampak res lepa, prava ženska itd. Kaj pa je bila prapristna Lepa Vida, kdo ve? — V svojih mladih letih sem poznal kmeta, ki je mogel po cele ure pripovedovati bajke in povesti o duhovih, strahovih, roparjih, veččah; porabil je motive, ki jih je pobral kdove kje, ter jih razširjal in vezal z neizčrpno fantazijo. — Prej se je pripovedovalo, zdaj se čita. Kaj se rado čita? Tisto, o čemer pravi pravkar Boris Orfel (Doma in Svet, 1932, str. 220), govoreč o mladinski umetnosti: »... vsečina (mladinske, mi dosti vimo ljudske umetnosti) je v zadnjem listvu pravzaprav tista večna mikavna igra dejanj in dogodkov, ki zanimajo otroka in pravljicnem, potopisnem ali pustolovskem berilu, odraslega pa v mnogoličnih kriminalnih in zahavnih romanih«.

Kako je avtor zbral, uredil in jezikovno pripravil bajke in pripovedke same, nam je pojasnil na str. 31/2. Ravnati se mu je bilo po dejstvu, da je temu proizvodom vsebina kolikor toliko trdna, ohlika pa ne. Saj so se zapisovalci po svoji resnični ali umišljeni spretnosti trudili, da so zapisku dali čim mikavnejšo in izvirnejšo obliko. S tem je bilo delo zbiratelja in izdajatelja zelo otežkočeno. On ni mogel, kakor je storil in moral storiti Štrekelj pri svoji zbirki narodnih pesmi, zlorani material doslovno ponatisniti — saj oblika zapiskov teh pripovedk skoraj nikjer ni izvirno narodna —, ampak je moral iz zapiska najprej izluščiti po svojem presodku pravo jedro in ga nato sam zapisati v kolikor mogoče narodni obliki, po možnosti z uporabo tistega besedila, ki je po vsej priliki najboljše ohranilo govornico naroda. Spričo takega položaja je sama oh sebi odpadla objava vseh variant, ako jih je kje bilo. Avtor je od vsakega tipa objavil tistega, ki ga je spoznal kot najznačilnejšega; slučajne vsebinsko važne variante je nvrstil pod zaglavjem glavnega tipa, sorodne pa citira v virih. — Ta način ureditve in objave je avtorju otežkočil delo in mu naprtil večjo odgovornost, ker je moral odločiti i o vsebini i ohliki.

Ta obsežni posel iskanja, zbiranja, redigiranja je avtorju v celoti uspel. Zbirka slovenskih zapiskov se sme smatrati za popolno. Dostavljam, da so v Koprivnikovem spisu »Pohorje« (ponatis iz Plan. Vestnika) pripovedke: o Črnem jezeru (povodni mož, str. 23), o Slovenski Kalvariji (str. 27), o povodnem možu (str. 16), o kačji kraljici na Felberjevem otoku (str. 11); v nemškem jeziku pa je celo vrsto pohorskih bajk in pripovedk objavljala marljivi nabiralec Pavel Schlosser (ne Schlossar, gl. str. 381) izza drugega desetletja tega stoletja v več letnikih Marburger Zeitung. Isti Schlosser je v »Oesterreichische Alpenpost« 1912, št. 12, str. 333 objavil zanimivo varianto o močnem kovaču (ujel je smrt, hudičem zahil kremplje), v istem časopisu 1913, št. 11, str. 230—235, pa z naslovom »Bachernteufel« 6 bajk o nastopu hudiča na Pohorju; tu se omenja tudi Škopnik, v ostalem pa igra vrag žalostno vlogo prevarjenca.

Glede jezikovne redakcije sem primerjal nekatere izvirnike in rad priznavam, da je v splošnem zelo stvarna in prikupna. Seveda pa je v tem oziru mnogo odvisno od osebnega sloga in okusa. Izogibati se je pač novinskih oblik; »baž« se nahaja na str. 38 v štirih zaporednih vrstah dvakrat. Kaka težava je z viri, naj pokaže ta-le primer: V Ljulij.

Zvonu 1887. str. 494, je objavil A. Mejač dolgo pripovedko o »Škratovem gozdu« na »Zaplotik«; tedanji urednik Levec, ki je od doma dobro poznal tiste kraje, je v nekaj vrsticah pripisal pripovedko, kakor je njemu bila znana, obenem je zapisal ime pravilneje »Hudičev gozd«. V resnici pa se tisti gozd še dandanes imenuje »Hudičev boršt« (Mejač se je izognil hudiču in borštu; Levec samo borštu) in gōri pravijo Záplata in na njej ti vsakdo pokaže ta Hudičev boršt; nadalje ni na Zaplati nikakih brezdin in prepadov, ampak je do vrha obrasla z bujno travo, da se poleti v njej kar skriješ. Mejač je tisto dolgo historijo hrez dvoma sam razpredel, kajpada z najboljšim namenom; saj hi to storil tudi dober pripovedovalec; za našo knjigo pa je bilo treha jedro izluščiti, in to je avtor dohro oskrbel; imena pa so ostala, kakor jih je našel v svojem viru. — Tuintam je kaj preveč izpustil; n. pr. v bajki št. 46 »Večča z bezovo roko« (iz Kresa, 1882, str. 577). Tu je naš avtor izpustil stavek, da je mladenič dekleta, ki je večča, poznal; zato bajka ni prav razumljiva. To je jasno tudi iz varijante »Topolovo rebro«, ki jo avtor (iz Kresa 1882, str. 627) v opombi str. 382 navaja. Prav pa je avtor storil, da za osnovo ni vzel te zelo razblinjene sličnice.

Iz zakladnice svojega jezikovnega znanja je avtor kar mnogorede, na raznih mestih v predgovoru in v opombah razložil zanimive dragocenosti. N. pr. vrag je menda nemška lieseda, stvn. warg (str. 14); pošast (str. 19) iz po- (t. j. zopet) + šast od glagola štd, hoditi; weriand - wergand, stavn. horec, odtod Bergant (str. 378); sv. Bartolomej - Berthold - parkel (str. 381); Cmcir, cimir, »das Zimierz«, Helmschmuck (str. 386); dolina Molnje je Mölltal, tam so prebivali Slovenci, tam še danes pravijo Schgratel (škratelj), splošno nemški je Schratel (str. 389).

Knjiga je zanimiva in poučna, kjer jo odpremo. Ako se ne razpeča kmalu, naj se priredi ljudska izdaja v opremi, kakor jo tako delo zasluži.

Dr. Jos. Tominec.

Visky Károly: Volksbrauch der Ungarn. Budapest 1932. 196 strani + 33 slik.

Na podlagi še živečih običajev, katere vzdržujejo otroci, najvažnejši kmetski opravi in crotično življenje, ter na podlagi zgodovinskih podatkov, je zbral kustos etnografskega oddelka v narodnem muzeju v Budapešti bistvene ljudske običaje, ki so doma pri poljedeljskih Madžarih, in jih podal širokemu svetu v nemškemu jeziku; angleška izdaja ho sledila.

ČZU opozarja na Viskyjevo delo, ker so Madžari osrednji narod Srednjega Podonavja in v srednjepodonavski kulturi, v katero gravitira tudi naše vzhodno Podravje; nadalje radi vzgledne Viskyjeve delovne metode in tekočega načina pripovedovanja, radi katerega je knjiga tudi propagandna knjiga za Madžare par excellence.

Med madžarskimi običaji imajo največ sorodnosti z našimi oni, ki so cerkvenega izvora, in oni, ki temeljijo na sličnih gospodarskih prilikah. Krst in rojstvo otroka, sv. Trije Kralji, pust, post, velikonočne pisаницe z belimi risami na rdečem polju in s cvetličnimi ornamentami, praznovanje sv. Marka nadomešča pri nas sv. Jurij, kres, trgat ev, koline, tepežnica, deloma še svatba, smrt in pogreb, kažejo bolj ali manj sorodnosti z našimi slovenskimi običaji. Pač pa so običaji na praznik sv. Gregorja in sv. Blaža, velikonočno polivanje deklet, dekliški semnji, sprejem mladeniča med odrastle v fantovščino, prvi maj, žetev, Binkošti, sv. Lucija ali jaslice že izraziti nižinski pojavi, ki imajo zvezo s Hrvati in Srbi in so v tesnejših stikih s sredozemskim kakor z alpskim kulturnim krogom. Najbolj samonikla madžarska lastnina je ples in preja. Oboje sega iz vzhoda ter so v obeh teh običajih Madžari najzahodnejši predstavitelji vzhodnih, nomadskih običajev v Evropi. Prav tak običaj je regoš, božični oihod fantov s petjem in igranjem, katerega izvaja Visky iz šamanizma starih Madžarov.

Izmed bistvenih madžarskih običajev manjkajo knjigi pastirski običaji iz Puste, kjer so čikoši in guljaši n. pr. v Hortobágyjskih stepah vzdrževali spomine na staro nomadsko madžarsko življenje.

Avtor, ki je dosedaj znan širokemu svetu po svoji knjigi *Hungarian peasant customs*, prikazuje madžarske običaje v obliki preprostega poročanja. Slog pa, v katerem podaja avtor običaje, kaže, da jih tudi doživlja in da doumeva kulturno potrebo, ki je te običaje rodila, razvijala in vzdrževala.

Franjo Baš.

Zemljepis za II. razred srednjih in njim sorodnih šol. Evropa. Sestavili Karel Prijatelj, dr. Valter Bobinec, dr. Roman Savnik. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1932. 133 strani.

V povojnih letih so nastale razne naše šolske knjige kot izvlečki iz večjih strokovnih priročnikov; večino njih radi odložimo, čimprej moremo, in isto dela tudi dijak radi kopiranja dejstev, števil, imen ter pomanjkanja preglednosti in vzročnosti.

Avtorji naše knjige so drugačni. V zavesti, da je teulej zemljepisnega pouka zemljevid, altant, na katerem se more orijentirati dijak po lahkem, preprostem in jasnem vodstvu, so podali knjigo, ki predstavlja vodnika po zemljevidu ali besedilo h kartografskim črtežem posameznih političnih edinic na evropskem kontinentu. Da se niso držali zemljepisnih enot, kar bi bilo strokovno zemljepisno potrebno, ni njihova krivda, ampak gre na rovaš predpisanih učnih načrtov. Isto velja tudi za razpored snovi, po katerem je podana n. pr. Italija med Albanijo in Avstrijo, Češkoslovaška med Evropsko Turčijo in Poljako ali Belgija za Nemčijo in Švico in ne poleg držav Zahodne Evrope. Posamezne države so podane po pokrajinski in nato po kulturni sliki, vse pa vseskozi pregledno, v prijetnem slogu; gradivo je razvrščeno naravnost tekoče, tako da more knjiga postati iz šolskega učbenika tudi ljudska knjiga, kar je gotovo prvi slučaj pri naših srednješolskih učnih knjigah. Tudi oprema je na višku; v tem pogledu moramo posebno pohvaliti dobro podane in značilne slike mest, ki lajšajo dijaku orientacijo zlasti s tem, ko ponazorjuje posamezne zemljepisne različne evropske predele z njihovimi političnimi in kulturnimi središči.

Knjiga upošteva najnovejše podatke in najnovejše stanje. Pri tem bi opozorili na nekatere, v bistvu malenkostne, popravke. Pravo ime je še vedno Franc Jožefova (p. 2) in ne Nansenova zemlja; nedavno je to izrecno poudaril Samojlovič. Reka po rapalski pogodbi ni pripadla Italiji (p. 28), ampak je postala svobodna država. Italiji je Reka pripadla 1924 po rimski pogodbi. Rapalsko pogodbo težko imenujemo mirovno pogodbo (p. 51). Parmezan pride od mesta Parme, tako da metodično ni dobro navajati ga v poudarjeni zvezi z Lombardijo (p. 48). Saratov ni izhodišče železnice v Turkistan (p. 85), ampak Samara. Novo, enotno ime za mestna dvojčka Barmen-Elberfeld (p. 110) je Wuppertal. Že poudarjeno produkcijo tobaka v Grčiji bi kazalo še poudariti, ker zavzema Grčija v tem pogledu daleko prvo mesto v Evropi. Da hi bil Carigrad ostal najvažnejše tržišče Balkana (p. 40), je dvomljivo; vzporedno s povojnim padcem Carigrada se dvigajo Atene, ki so danes industrijsko in trgovsko najvažnejše balkansko mesto. (Prim.: Schacher G.: *Der Balkan und seine wirtschaftlichen Kräfte*. Stuttgart 1930.) Drugače pa je knjiga vseskozi točna, vseskozi sodobno ohdelana tako s strokovnega kakor z metodičnega vidika. Radi tega jo moramo pozdraviti z željo, da bi nje avtorji sestavili istotako vzorne knjige tudi za ostale razrede srednjih šol. To želimo v interesu mladine in šole kakor tudi v interesu zemljepisne vede.

Franjo Baš.

Korožec Viktor, univ. prof. (Ljublj.): *Hethitische Staatsverträge. Ein Beitrag zu ihrer juristischen Wertung.* (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, herausgegeben von der Leipziger Juristen-Fakultät, Heft 60.) Verlag Weicher, Leipzig 1931, VIII in 118 str. vel. 8° Mk 6.—

Profesor za rimsko pravo na juridični fakulteti ljubljanske univerze dr. Viktor Korožec je pokazal v tej knjigi lep sad svojega specialnega studija staroorientalske

pravne zgodovine. Po zgledu svojega učitelja Koschakerja, univ. prof. v Leipzigu, rodom iz Koroškega, ki je uveljavil v svojih mnogih spisih načelo, da mora orientalski pravni zgodovinar imeti vsaj toliko filološko in paleografsko izobrazbo, da more samostojno uporabljati vire v originalnih jezikih, se je tudi prof. Korošec lotil orientalskih jezikov, zlasti habilonske in hetitske ter klinopisne pisave, da lahko rabi originalne vire. Bavil se je dozdej zlasti s hetitskim pravom. O Hetitih smo še pred 25 leti malo vedeli. V zgodovini so bili sicer znani; tudi naš Davorin Zunkovič jih omenja v svoji knjigi »Die slavische Vorzeit«. A šele v letih 1906/7 je izkopal asiriolog Hugo Winckler pri vasi Boghazköi, 145 km vzhodno od Angore, glavnega mesta sedanje Turčije, cel arhiv hetitskih napisov, ki jih celih 10 let niso znali čitati. L. 1915/16 pa je Čeh Hrozný našel ključ za razumevanje tega jezika, ki so ga kmalu potem nemški hetitologi dodobra razhrali. Zdaj šele vemo, da so bili Hetiti indogermanskega plemena, ki so si podvržli prvotno, avtohtono, protohatsko prebivalstvo. Njihov jezik ima indogermansko sklanjatev, spregatev itd., besedni zaklad pa je večinoma neindogermanski. Od najdenih hetitskih ploščic, preko 10.000 jih je, imamo zdaj že nekaj v prevodih in prepisih.

Prof. Korošca zanimajo predvsem seve plošče s pravna vsebino, med njimi meddržavna pogodba s faraonom Ramsesom II. in številne pogodbe hetitskih vladarjev z njihovimi vazali. Te preiskuje v formalnem in materialnem oziru z juridičnega stališča ter razyřeča rezultate v pregledni sistematični obliki. Lahko in prijetno je slediti avtorjevemu izledovanju zanimivih pravnih načel in metod. Vsak izledek je dobro zasidran in utemeljen. Ta previdna temeljitost gre tako daleč, da avtor varuje hipotetičen značaj kake trditve celo tam, kjer hi človek mislil, da je že celo jasno, da drži dokazovaje. Tak je n. pr. stavček (str. 34): »Dass die Hettiter diese Vertragskonstruktion dem mesopotamischen Rechtskreis entnommen haben dürfen, ist m. E. sehr wahrscheinlich.« Kjer pa avtor misli, da še ne more podati utemeljenega rezultata, pa ne mara samo domnevati, ali na slepo kaj trditi, ampak prizna odkrito to nejasnost, kakor na str. 104.: »Diesen Gegensatz zwischen der grundsätzlichen Vertretung der Kollektivhaftung und ihrer systematischen Verwerfung in den Einzelfällen vermag ich derzeit nicht befriedigend zu erklären.« Pri takem delu je umljivo, da so posledki, ki jih avtor navaja, zanesljivi. Po obliki in vsebini imamo torej v Korošcevi knjižici krasno znanstveno monografijo. Z njo in s svojim splošnim študijem na polju hetitologije je dobil prof. Korošec že mednarodno ime. Na XVIII. mednarodnem kongresu orientalistov v Leidenu (7.—12. sept. 1931) je s splošnim odobravanjem imel v sekciji za asiriologijo referat z naslovom: »Das hethitische Privatrecht; seine Stellung unter den altorientalischen Rechten.«

M. Slavič.

»Das älteste germanische Sprachdenkmal.« Pod tem naslovom poroča P. Kretschmer v Zfda. 66, zvezek 1 o ponovnem poskusu, razvozljati že davno znani napis, ki ga je podvzel Carl Marstrand v »Remarques sur les inscriptions des casques de Negau et de Watsch« Avhandl. Vidensk.-akad. i Oslo, hist. filos. kl. 1926 nr. 2 s. 17. Napis se nahaja na robu ene izmed hronastih čelad etrurskega tipa, najdenih l. 1812. v Slačkovi njivi pri Negovi; (glej ČZN 1, 185; XX, 137). Verjetno je, da so čelade spadale v začasno skladišče kakšnega potujočega trgovca, ki jih je tam zakopal in potem ni mogel več do njih. Nekatere od njih nosijo sledove udarcev, dve pa imeni bivših lastnikov; trgovec je menda torej trgoval tudi s čeladami, ki so jih že kedaj raliili. Na eni najdemo napis v severno-etrurskem alfabetu (ki ga čitamo od desne na levo): HARIGASTJTEJVA ...

Zadnji črki slede tri poševne črke in neki nerazumljiv znak, obstoječ iz ene proste navpične črke in druge navpične črke z zazobkom zgoraj. Take tri poševne črke služijo v venetskih napisih kot znak za konec napisu; kar jim sledi, torej ne spada več v napis sam in je morda kako magično znamenje. P. Kretschmer predlaga, da se črke razdele: H a r i g a s t i T e i w a. Beseda Harigasti nam priča, da imamo pred seboj germansko

besedilo. Zanimivo je, da je v napisu vporabljen eden izmed severno-etrurskih alfabeta. Keltski vladarji v Noriku so namreč že prej, nego je ta postal rimska provinca, približno od leta 50. pred Kristom, vporabljali latinske črke na denarju, ki so ga kovali (»barbarski denaria«). Negovski napis mora biti torej starejši od leta 50. pred Kristom in sega morda že v drugo stoletje; zato ga smemo smatrati za najstarejši germanski pisan dokument. Ob enem nam priča napis, kako so Germani prodirali proti jugu. S katerim germanskim plemenom naj upravljamo napis v zvezo, je popolnoma neizvestno; domneve o tem prednaša Kretschmer.

Kar se tiče jezika v napisu, treba opozoriti na dve težkoči; prvič, da se glasi prvi del imena Hari in ne Hario, kar bi pričakovali pri zapisu iz tako zgodnje dobe, prim. Tacit: Chariovalda etc.; drugič pogrešamo na tako starem napisu končnico z, ki je vendar v mnogo mlajših runskih napisih ohranjena kot R. Vendar najdemo že pri Cezarju oblike kot Nasua, kjer je torej ta z razmeroma zgodaj odpadel. Verjetno, da so glede tega jezikovnega pojava postopali poedini germanski jeziki različno in da so posebno narčja, ki so pripadala potujočim plemenom, izvršila ta proces hitreje, že pred prvim stoletjem pred Kristom. Isto razlago smemo pritegniti tudi v prvi točki.

Drugo hesedo napisa smatra P. Kretschmer kot dativ imena germansko *Teiwa z indogermansko *deiwoz in izraža mnenje, da je bil lastnik čelade morda žolnir enega izmed keltskih vladarjev v teh krajih, ki je hotel čelado posvetiti omenjenemu bogu *Teiwa s. Kot drugo razlago navaja, da bi Teiwa bil akuzativ z ohranjeno končnico a (prim. runski akuzativ sg. staina); napis bi pomenil torej Harigast (kliče boga) Teiwa. — Za nadaljnjo Kretschmerjevo domnevo, da je čelada s tem napisom imela namembo, da se deponira kot votivno darilo v kakem svetišču, manjka podlaga. Najverjetnejše se zdi, da si je dal germanski vojak od človeka, ki je bil večč etrurski pisavi, narediti napis v svojem jeziku. Pri tej razlagi postane jasno, da je tujec zapisal ime tako, kakor ga je slišal in ga nehotе keltiziral.

H. Baerent, Ljubljana.

Sbornik Muzealneje slovenskeje spoločnosti. (Zbornik Slovaškega muzejskega društva.) XXV (1931), zv. 1—4, str. 212 + 32, tabel 16.

Slovaško Muzejsko društvo v Turčianskem Sv. Martinu igra zelo važno vlogo v kulturnem razvoju hratskega naroda. Svoje delovanje je začelo ravno tedaj, ko je bila potreba največja. Ko je ogrska vlada l. 1875. zaustavila delovanje Slovaške Matice, se je sicer od l. 1881. javljalo slovaško literarno življenje v obnovljenem časopisu Slovenské Pohľady, ali manjkalo je še strogo znanstveno glasilo, ki bi se borilo proti imperialističnim težnjam madžarskih znanstvenikov v znanosti. Čim bolj se je prihlíževala tisočletnica madžarske politične nadvlade nad ogrskimi Slovani in Romuni, tem bolj so skušali madžarski znanstveniki prisvojiti Madžarom duhovne vrednote nemadžarskih narodov, a tudi njihovo zgodovino in zgodovinske spomenike. L. 1893. osnovano Slovaško Muzejsko društvo, ki mu je vlada črez dve leti potrdila pravila, si je postavilo nalogo, da organizira slovaške znanstvene delavce in da zbira, obdeluje in hrani vse, kar je last in plod dela slovaškega naroda. L. 1896. je začelo izdati svoj Zbornik, ali črez devetnajst let oh izbruhu svetovne vojne je moral prenehati, da začne zopet nadaljevati svoj namen šele l. 1926., odkar redno izhaja. Za 25-letni jubilej so izšli v začetku letošnjega leta vsi štirje zvezki skupaj zvezani v knjigo.

Sedanji urednik prof. Pavol Florek daje v uvodni razpravi najprej pregled vseh so-trudnikov in razprav Zbornika od njegove ustanovitve, nato razvija program za bodočnost. Podpiral bo trud slovaških znanstvenikov, da se reši osnovni problem slovanstva na slovaškem ozemlju, ki je pri drugih narodih že rešen. Posebno treba iskati in zasledovati kontinuiteto slovaških predzgodovinskih naselbin s slovaškim prebivalstvom 12. in 13. stoletja ter ugotoviti, kako daleč se je razširil slovaški element na vzhod, kjer si nekatere slovaške jezi-

kovno prehodne kraje laste Poljaki, Ukrajinci in Madžari. Nerešeno je tudi še vprašanje, v kolikor in na kak način so bili Slovaki tvorci slovaške politične zgodovine.

S. J a n š á k, eden izmed najdelavnejših slovaških prehistorikov, objavlja izsledke svojih najnovejših raziskovanj v dolinah rek Morave, Vaha, Nitre, Žitave in Hrona v zanimivi razpravi pod naslovom *Stare naselbine na Slovaškem (Staré osídlení Slovenska)*. J. M a r t i n k a se bavi v obširni študiji z zgodovino in z dosedaj popoluoma nepoznано predzgodovino gradu Sokol'a nad Košicami, ki spada med največje razvaline v Češko-slovaški. Četudi so ga porušili že pred 500 leti, je še vendar ohranjeno ohizdje, ki je na severni strani dolgo 230 m, na južni pa 495 m. Sredi 14. stoletja je bil lastnik tega gradu hrvaški plemič Bodislav, sin Grgura iz Korjaza, ki je dobil grad v last l. 1313. od kralja Ludvika. Na temelju doslej neuporabljenih virov popravlja Martinka na več mestih napačne zaključke madžarskih zgodovinarjev. J. E i s n e r poroča kratko in pregledno o prezgodovinskih raziskovanjih Slovaške in Podkarpatske Rusije v l. 1930. l. H o u d e k proučava popoluoma v duhu urednikovega programa zgodovino Velikega lptovskega gradu. V svoji razpravi pohaja nazore madžarskih znanstvenikov Majláth Béle, Ortvasy Tivadara in Ivanyi Bele, da lptovsko okrožje, torej srce Slovaške, v 12. st. še ni bilo naseljeno in da so prvi prebivalci bili Madžari, a Slovaki da so se naselili šele v sredini 13. st. po mongolskem vpadu. Arheološke najdbe dokazujejo, da vzhodna Slovaška ni bila do 12. st. neprodiren pragozd, ampak da so tu živeli že v prvih stoletjih pred Kristusom Kelti, od 1. do 5. st. po Kr. germanski Kvadi, a nato Slovani. Živalne stike med germanskimi narodi na ozemlju sedanje zapadne Slovaške ter rimsko državo na drugi strani sta naglašala na temelju numizmatičnega materiala že P. E i s n e r in J. D o h i á s, profesor stare zgodovine na praški Karlovi univerzi. Najnovejša odkritja rimskega denarja iz okolice Bratislave opisuje v Zborniku J. S k u t i l, kustos brnskega muzeja.

Letos je začelo slovaško Muzejsko društvo izdajati slovaški diplomatar (*Slovenský diplomatický*) kot brezplačno prilogo Zbornika. V njem bodo sistematično izhajale vse že tiskane in vse neobjavljene listine, ki se tičejo Slovaške in so sedaj ogromni večini zgodovinarjev težko pristopne. Do l. 1526. izhajajo doslovno, od te dobe naprej pa v registih. Diplomatar je letos izžrpal in objavil v kronološkem redu na 32 straneh material arhivov občin Lptovskega Trnovca in Turiana nad Váhom. Ureja ga arhivarka Slovaškega narodnega muzeja dr. Mária J e r š o v á - O p o č e n s k á. V nekaterih ozirih bo dobro služil tudi jugoslovanski zgodovinarjem za proučevanje domače preteklosti.

J. S e d i v ý.

Društveni glasnik.

Obvestilo glede imenika članov.

Iz razlogov številne je sklenil odbor na svoji zadnji seji, da se za letošnje leto imenik članov ne objavi.

Zamena publikacij.

V zameno pošiljajo »Zgodovinskemu društvu« svoje publikacije sledeče korporacije, oziroma uredništva:

B e o g r a d: Kr. Srpska akademija; Društvo sv. Save; Etnografski muzej; Glasnik Geografskog društva; Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor; Starinar.

- Breslau: Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven.
 Brno: Matice Moravská.
 Budyšin: Matice Serbska.
 Celovec: Carinthia I.
 Dunaj: Österreichisches archäologisches Institut; Wiener Zeitschrift für Volkskunde.
 Frankfurt: a. M.: Archäologisches Institut des Deutschen Reiches. Römisch-Germanische Kommission.
 Gradec: Historischer Verein für Steiermark.
 Katowice: Towarzystwo przyjaciół nauk na Śląsku.
 Krakov: Lud Słowiański.
 Ljubljana: Znanstveno društvo; Arhitektura; Bogoslovni vestnik; Čas; Dom in svet; Etnolog; Geografski vestnik; Muzejsko društvo za Slovenijo; Ljubljanski zvon; Mentor; Popotnik; Slovenska Matica; Slovenski učitelj; Zbornik za umetnostno zgodovino; Zdravniški vestnik; Žena in dom.
 Lvov: Lud; Naukove tovaristvo imeni Ševčenka; Polskie towarzystwo historyczne; Ruch słowiański.
 Makarska: Nova revija.
 Novi Sad: Glasnik istoriskog društva u Novom Sadu.
 Olomouc: Časopis vlasteneckého spolku musejního.
 Padova: Atti della Accademia scientifica Veneto-Trentino-Istria.
 Pariz: Institut d' études slaves.
 Poznań: Instytut zachodnio-słowiański przy uniwersytecie poznańskim; Poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk.
 Praha: Časopis československých knihovníků; Český časopis historický; Česko-slovensko-jugoslávská revue; Český zemský archiv v Praze; Matice Česká; Národopisný věstník československý; Slavia; Slovanský přehled; Slovanský ústav; Ukrajinská univerzita v Praze.
 Rim: Bollettino dell'Associazione Internazionale degli studi Mediterranei; Istituto per l' Europa Orientale; Pontificium Institutum orientalium studiorum.
 Sarajevo: Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini.
 Skoplje: Glasnik Skopskog naučnog društva.
 Sofija: Bŭlgarskata Akademiya na naukite; Istorichesko tovaristvo.
 Sombotelj: Vasvármegye és Szombathely város kultúregyesülete.
 Split: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku.
 Trst: Archeografo Triestino.
 Turčianski Sv. Martin: Matica Slovenska; Sbornik Spolku profesorov Slovákov.
 Varšava: Instytut badań spraw narodowościowych; Towarzystwo Naukowe Warszawskie.
 Zagreb: Jugoslávská akademija; Braća Hrvatskog zrnaja; Hrvatski geografski glasnik; Narodna starina; Novi život; Priroda; Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva; Vjesnik kr. državnog arhiva.

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

R dp

ČZN

1932

39

120030153

COBISS •